
SIGILLVM · VNIVERSITATIS · CALIFORNIENSIS
FIAT LVX
MDCCCLXVIII
EX LIBRIS

BIBLIOTHÈQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

MORCEAUX CHOISIS

EN

GREC SAVANT DU XIXe SIÈCLE

RÉUNIS ET PUBLIÉS

PAR

ÉMILE LEGRAND

PROFESSEUR À L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES

TEXTES EN PROSE

PARIS

IMPRIMERIE NATIONALE

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR, RUE BONAPARTE 28

MDCCCCIII

BIBLIOTHÈQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

TOME TROISIÈME

MORCEAUX CHOISIS

EN

GREC SAVANT DU XIXe SIÈCLE

PROSE

MORCEAUX CHOISIS

EN

GREC SAVANT DU XIXE SIÈCLE

RÉUNIS ET PUBLIÉS

PAR

ÉMILE LEGRAND

PROFESSEUR À L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES

TEXTES EN PROSE

PARIS

IMPRIMERIE NATIONALE

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR, RUE BONAPARTE, 28

MDCCCCIII

PRÉFACE.

Une des choses qui frappent le plus l'étranger visitant Athènes pour la première fois, c'est la dualité de la langue : langue vulgaire d'une part, employée dans la conversation et dont il ne comprend pas un traître mot; langue savante, d'autre part. Si notre touriste a suffisamment appris le grec au collège, il lit, non sans quelque hésitation, les affiches en lettres majuscules qui s'étalent sur les murs et ânonne tant bien que mal les enseignes des boutiques.

Si notre homme ouvre un journal (pourvu, toutefois, que ce ne soit pas le spirituel *Romios* de Georges Souris), il parvient à déchiffrer les télégrammes et peut-être bien à savourer un premier-Athènes.

S'il lui prend fantaisie d'aller écouter un sermon, d'assister à un cours de l'Université, à une séance du Parlement, il entend parler le grec savant; mais, comme il ne connaît que la prononciation dite *érasmienne,* il ne saisit rien des phrases qui frappent ses oreilles.

S'il feuillette des livres pédagogiques ou didactiques à la devanture d'une librairie (qu'il s'agisse d'histoire, de géographie, de droit, de médecine, de pharmacie, de chimie, de mathématiques, etc.), il les trouvera invariablement rédigés en grec savant. Il en est de même des revues et de la presque totalité des autres périodiques. Beaucoup de poètes même ont jadis employé cet idiome et beaucoup encore continuent de s'en servir.

Cela revient à dire que la nation grecque n'admet pas (sauf pour certains livres de poésie) d'autre langue que celle qui a été nommée savante, normale ou épurée.

Un médecin qui rédigerait une ordonnance en grec vulgaire passerait pour un âne bâté et perdrait du coup toute sa clientèle; un avocat qui prononcerait un plaidoyer dans l'idiome populaire se condamnerait à n'avoir plus jamais une cause à défendre; un notaire qui emploierait cette même langue pour la rédaction d'un acte n'aurait qu'à fermer son étude.

Les plus farouches partisans du vulgarisme semblent ne pas être étonnés d'entendre leur curé faire le prône dans une langue, qui, si elle ne rappelle que de loin celle de saint Jean Chrysostome, lui ressemble pourtant beaucoup plus qu'à celle de l'*Hymne à la Liberté* de Denys Solomos.

Cette langue que l'on trouve partout, qui occupe une place si prépondérante dans la vie intellectuelle de la Grèce, on est bien obligé d'en tenir compte, quelque zélé partisan que l'on soit de l'idiome vulgaire.

Les personnes qui connaissent mes travaux concernant la langue et la littérature de la Grèce tant médiévale que moderne s'étonneront peut-être, de prime abord, de me voir publier le présent recueil de *Morceaux choisis en grec savant*. Qu'elles veuillent bien se rassurer : je ne suis nullement converti aux idées que je combattais déjà, il y a trente-cinq ans. Je reste et resterai fidèle à mes opinions concernant la langue vulgaire.

Mais, malgré le peu de goût que je me sens pour le grec savant, je dois pourtant le prendre en sérieuse consi-

dération dans l'enseignement que j'ai l'honneur de donner à l'École des Langues orientales. Autrement, ceux de mes élèves qui voudraient pénétrer plus avant dans l'étude des choses helléniques rencontreraient à chaque pas des difficultés insurmontables.

En effet, les écrits en langue vulgaire, relativement peu nombreux, ne sont, pour la plupart, que des productions purement littéraires. Toutes les autres branches des connaissances humaines sont traitées en grec savant.

Si l'on se trouve en présence d'un document où abondent les expressions techniques, termes de métier ou de procédure, on doit se bien pénétrer que, pour le comprendre, et surtout le traduire, il faut le méditer sérieusement et s'entourer de tous les secours lexicographiques. Et, à ce sujet, je dois prévenir les élèves que tous les mots ne se trouvent pas dans les dictionnaires. Un dictionnaire ne peut jamais être à jour, c'est-à-dire contenir tous les vocables qui ont été employés à l'heure où on le consulte. Plus qu'aucune autre, la langue grecque possède la faculté de créer des mots à l'infini. Il n'y a presque pas d'invention nouvelle qui ne soit baptisée d'un nom grec. Il faut que l'élève s'habitue à analyser les mots composés, à se rendre compte de quels éléments ils sont formés, afin de pouvoir ainsi en déterminer la signification, quand le lexique ne la lui fournit pas. Pour le grec savant, la chose est ordinairement facile.

On doit pourtant faire exception pour les termes appartenant à une science ou à un art avec lesquels on n'est familier qu'après les avoir étudiés d'une façon spéciale. Tels

sont, notamment, les termes militaires, nautiques, médicaux, juridiques, dont il existe des glossaires particuliers. Jamais, d'ailleurs, il n'arrivera que le professeur prenne à tâche d'embarrasser ses élèves, en leur donnant à expliquer un morceau bourré d'expressions absentes du dictionnaire usuel.

J'ai déjà dit que sermons, discours académiques et harangues parlementaires sont toujours prononcés en grec savant. Pour ces dernières, il se produit même quelque chose d'assez amusant. Quand un orateur monologue à la tribune, il emploie le grec que feu Alexandre Rangabé qualifiait sérieusement de *relevé* (car appeler un *cheval* *ἵππος*, au lieu de *ἄλογο*, c'est, pour un puriste, *relever* l'animal, faire d'une haridelle un pur sang, transformer Rossinante en Bucéphale). Mais, gare aux interruptions! Si quelque contradicteur s'avise d'apostropher son collègue, les paroles vives ne sont jamais échangées dans l'idiome qui fut cher à l'homme de lettres susnommé. Le démon romaïque reprend le dessus, et parfois le compte rendu sténographique est impuissant à mettre en *beau langage* les aménités échappées à un député peu ferré sur la déclinaison attique ou la conjugaison des verbes en *μι*.

Pour nous résumer, cette langue *épurée* n'est guère plus vivante que le latin des discours que l'on prononçait jadis chez nous aux distributions solennelles des prix en Sorbonne ou ailleurs.

Nous ignorons ce que l'avenir lui réserve. Est-elle appelée à disparaître, après avoir considérablement déteint

sur le grec vulgaire? Nul ne saurait le dire. Ce qui est certain, c'est que, dans l'état actuel des choses, elle est beaucoup plus répandue *scripturairement* que le grec vulgaire

En général, les Hellènes répugnent à écrire la langue qu'ils parlent. Si, par un referendum, la nation était consultée sur la question de choisir entre le grec vulgaire et le grec savant, nul doute que celui-ci n'obtînt une écrasante majorité. Et je suis persuadé qu'elle serait formée par le peuple ignorant. Car il se passe chez le Grec ce que nous voyons se produire chez nos paysans. Pas un ne pourrait se résoudre à écrire en patois; il croirait se donner un ridicule, se déshonorer, tandis que, en faisant ou essayant de faire le contraire, il s'imagine se rehausser à ses propres yeux.

Maintenant, si l'on examine les écrits en grec savant, on est bien forcé de reconnaître que, dans le nombre, il y en a certains qui ne sont pas sans valeur.

Il semble bien qu'un traité de médecine ou de pharmacie, voire même les codes helléniques, ne gagneraient pas grand'chose à être rédigés en langue vulgaire et, à mon avis, pas n'est besoin qu'ils y soient, les personnes à qui ils s'adressent étant assez instruites pour les comprendre.

Les gens du peuple ne les comprennent pas, objectera quelqu'un, mais cela importe peu; et ces livres seraient écrits en langue vulgaire qu'ils ne les comprendraient sûrement pas davantage et seraient même moins tentés de

les lire. L'ignorant n'aime pas que l'homme instruit parle son langage : c'est une observation que j'ai faite cent fois ici; et, sous ce rapport, les pallicares ne diffèrent pas des gas normands.

J'ai eu tout récemment sous les yeux un opuscule concernant la vie des champs et fort bien rédigé en patois par un ancien instituteur du Calvados. Ce livre renferme des conseils très utiles; eh bien! il n'a obtenu qu'un succès de folle gaieté. En le lisant, les paysans répètent à chaque phrase : *Ah! qu'il* (l'auteur) *est donc bête!* Je ne sais si le Grec est aussi irrévérencieux pour les gens qui rédigent des livres en sa langue vulgaire, mais je crois qu'il les tient en médiocre estime, et il continue de considérer cette langue comme un parler de qualité inférieure, que les ignorants seuls sont excusables d'employer.

La langue savante a donc bien des chances de vivre longtemps encore.

On ne peut pas dire que, jusqu'à ce jour, elle ait produit des chefs-d'œuvre, mais elle a servi à écrire des ouvrages qui honoreraient n'importe quelle littérature. Il me serait facile d'en citer un nombre considérable. Je préfère attirer seulement l'attention du lecteur sur les morceaux dont se compose le présent Recueil.

Je crois que pas un d'eux n'est dénué de mérite. Il en est qui dénotent chez leur auteur une vigueur de pensée peu commune et dont le style ne manque pas de charme. Tous, à mon avis, se peuvent lire avec profit et agrément.

Le choix que j'ai fait ne plaira assurément pas à tout le monde, mais c'est le lot de ces sortes de livres, et il ne

faut pas s'en préoccuper. J'ai la conviction que celui-ci remplira le but que je me suis proposé : inspirer à mes élèves le désir de connaître mieux la Grèce moderne. C'est dans cette pensée que je me suis appliqué à ne donner, presque exclusivement, que des textes concernant les choses helléniques.

On remarquera certainement que, comme de la République de Platon, les poètes sont exclus de ce volume. Ce n'est pas, toutefois, par dédain pour *la langue des Dieux* ; car je me réserve de consacrer à la Poésie un autre Recueil, quand j'en trouverai l'occasion.

Fontenay-le-Marmion, 20 octobre 1903.

MORCEAUX CHOISIS

EN

GREC SAVANT DU XIXᴱ SIÈCLE.

ΕἸΔΉΣΕΙΣ.

Ἐν Ἀθήναις, 13 αὐγούστου 1892.

Τὴν παρελθοῦσαν παρασκευὴν περὶ τὸ ἑσπέρας ἀφίκετο ἐκ Κορίνθου δι' ἐκτάκτου ἁμαξοστοιχίας ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα, γενομένη δεκτὴ ὑπὸ τοῦ ἀντιβασιλέως, τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν λοιπῶν ἐν τέλει. Ἐκ τοῦ σταθμοῦ ἡ Α. Μ. διὰ συνοδίας ἁμαξῶν μετέβη εἰς τὰ ἀνάκτορα, τὴν δ' ἐπομένην ἀνεχώρησεν εἰς Δεκέλειαν.

— Μετὰ τὴν ἐν Αἲξ-λὲ-μπαὶν θεραπείαν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς θέλει μεταβῇ εἰς Φονταινεβλὼ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ προέδρου Καρνὼ καὶ μετὰ τοῦτο εἰς Γμοῦνδεν παρὰ τῇ ἀδελφῇ του δουκίσσῃ τῆς Κουμβερλάνδης. Λέγεται ὅτι πρὸ τῆς καθόδου του εἰς Ἑλλάδα θὰ ἐπισκεφθῇ καὶ τὸν αὐτοκράτορα Γουλιέλμον εἰς Πότσδαμ.

— Ἐδημοσιεύθησαν τὰ Β. Διατάγματα, δι' ὧν ἀπαλλάσσονται τῶν καθηκόντων των ὁ κ. Ν. Π. Δηλιγιάννης πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις, ὁ κ. Κλέων Ῥαγκαβῆς πρεσβευτὴς ἐν Βερολίνῳ, ὁ κ. Ἰωάννης Γεννάδιος πρεσβευτὴς ἐν Λονδίνῳ καὶ ὁ κ. Μιχαὴλ Παπαρρηγόπουλος πρεσβευτὴς ἐν Πετρουπόλει, τοῦ τελευταίου τούτου περιοριζομένου εἰς μόνην τὴν ἐν Βουκουρεστίῳ ὡς πρέσβεως θέσιν του.

IMPRIMERIE NATIONALE.

— Καταργουμένης τῆς ἐνταῦθα ἱσπανικῆς Πρεσβείας ἀνακαλεῖται ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεώς του ὁ πρεσβευτὴς μαρκήσιος Πρὰ δὲ Ναντουϊγὲ ὡς καὶ τὸ λοιπὸν αὐτῆς προσωπικόν.

— Τὴν παρελθοῦσαν κυριακὴν ἐνηργήθη ἐν Ζακύνθῳ ἐπαναληπτικὴ ἐκλογὴ πρὸς πλήρωσιν τῆς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Καίσαρος Ῥώμα κενωθείσης βουλευτικῆς ἕδρας. Μόνος ὑποψήφιος ἦτο ὁ ἐκλεχθεὶς Γεώργιος Κανδιάνου Ῥώμας, ἀδελφὸς τοῦ ἀποβιώσαντος. Τὴν δὲ 20 σεπτεμβρίου ἐνεργεῖται τοιαύτη ἐν Καρδίτσῃ πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποβιώσαντος βουλευτοῦ Καζαμπάκα.

— Συμπληροῦται ὁλονὲν καὶ ἐξωραΐζεται τὸ ἐθνικὸν ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, καθιστάμενον ἓν τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερόντων μουσείων τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὸν μέχρι τοῦδε ἐξωραϊσμὸν τῶν αἰθουσῶν θὰ προστεθῇ καὶ γύψινον ἀποτύπωμα τῆς ἐν Μυκήναις Πύλης τῶν Λεόντων, προωρισμένον νἀντικαταστήσῃ τὴν εἴσοδον τῆς ἐν τῷ μουσείῳ Μυκηναίας λεγομένης αἰθούσης, τῆς διὰ μυκηναίου ῥυθμοῦ κεκοσμημένης, ἐν ᾗ ἀποτίθενται πάντα τὰ ἐν Μυκήναις εὑρεθέντα κειμήλια.

— Γενικὸς διευθυντὴς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ μεγάλων κτημάτων τοῦ Ζάππα διωρίσθη ὁ κ. Τριπολιτσιώτης, τέως τμηματάρχης, τοῦ ὁποίου ἕδρα θὰ εἶναι τὰ Τρίκκαλα. Οὕτως ἀρχίζει ἡ διοίκησις τῶν κτημάτων τούτων ὑπὸ τῆς εἰδικῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς, ὡς ὥρισε διὰ τῆς διαθήκης του ὁ φιλογενὴς δωρητής.

— Προσεκλήθησαν διὰ Β. Διατάγματος οἱ ἀρχιερεῖς Θαυμακοῦ Μισαὴλ καὶ Δημητριάδος Γρηγόριος, ἵνα, μετὰ τῶν Λαρίσης Νεοφύτου καὶ Μαντινείας-Κυνουρίας Θεοκλήτου, τέως συνοδικῶν, ἀποτελέσωσι τὴν Ἱερὰν Σύνοδον κατὰ τὴν Μ' αὐτῆς περίοδον, τὴν ἀρχομένην ἀπὸ 1ης σεπτεμβρίου, ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ἀθηνῶν Γερμανοῦ.

— Ἐγένετο πληθὺς ἀπολύσεων, μεταθέσεων καὶ διορισμῶν γυμνασιαρχῶν, καθηγητῶν, σχολαρχῶν καὶ ἑλληνοδιδασκάλων.

— Χθὲς ἐν τῷ ὄπισθεν τοῦ στρατῶνος τοῦ Μηχανικοῦ πεδίῳ καὶ ἐγγὺς τοῦ ἐλαιῶνος ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἀντιβασιλέως, τῶν βασιλοπαίδων, τῶν ὑπουργῶν καὶ λοιπῶν ἐν τέλει, ἐγένοντο τὰ προαγγελθέντα γυμνάσια τῆς ἀνατινάξεως τῶν λεγομένων ῥωσσικῶν ὑπονόμων μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας.

— Ἡ ἐξ ἀξιωματικῶν ἐπιτροπή, ἡ διορισθεῖσα ἵνα κατόπι δοκιμῶν γνωμοδοτήσῃ περὶ τῆς ἀκάπνου πυρίτιδος, ἦλθεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ νέα αὕτη ἐφεύρεσις δὲν παρουσιάζει τὰ πλεονεκτήματα, ἐφ' ἃ καυχῶνται οἱ ἐφευρέται της· ἐθεώρησε δὲ περιττὴν τὴν εἰσαγωγήν της εἰς τὸν ἡμέτερον στρατόν, ἀφ' οὗ μάλιστα αὕτη ἀπήτει καὶ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ συστήματος τῶν ἐν χρήσει ὅπλων εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ.

— Κατ' εἰδήσεις ἐκ τῶν κυριωτέρων οἰνοφόρων ἐπαρχιῶν, ἡ ἐφετεινὴ ἐσοδεία τοῦ οἴνου προμηνύεται ἀφθονωτάτη καὶ κατὰ πολὺ ἀνωτέρα τῆς περυσινῆς.

— Ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ καθηγητοῦ κ. Μίλαν Ἀντώνοβιτς, κατέρχονται, καθὰ λέγεται, εἰς Ἀθήνας τὸν προσεχῆ ὀκτώβριον 150 περίπου σέρβοι φοιτηταί, ὧν ἡ πέρυσι μελετηθεῖσα κάθοδος εἶχεν ἀναβληθῇ, ἕνεκα τοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς Ἀλεξάνδρας.

— Ἀπεβίωσεν ἐν Τρικκάλοις τὴν 6 αὐγούστου ὁ Ἀνδρέας Σ. Νοταρᾶς, γόνος τῆς ἐπιφανοῦς καὶ ἀρχαιοτάτης οἰκογενείας, διατελέσας ὑπασπιστὴς ἐπὶ Ὄθωνος, πληρεξούσιος συνελεύσεων, βουλευτὴς πολλάκις καὶ ὑπουργὸς ὑπὸ τὸν Α. Κουμουνδοῦρον.

— Ἀποπερατωθείσης τῆς γενομένης ἀνακαινίσεως εἰς τὸν ἐν Αἰγίνῃ ἱστορικὸν οἶκον τοῦ Καποδιστρίου, ἐστάλη

τριμελὴς ἐκ μηχανικῶν ἐπιτροπὴ πρὸς παραλαβὴν τῆς τελεσθείσης ἐργασίας.

— Τὴν πρωΐαν τῆς π. κυριακῆς, ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς ἔν τινι παντοπωλείῳ τῆς ὁδοῦ Πατησίων, παρὰ τὰ Χαυτεῖα, εὗρεν οἰκτρὸν θάνατον δεκαπενταετὴς ὑπηρέτης, γενόμενος παρανάλωμα τῶν φλογῶν.

— Τὸ ζήτημα τῆς διατιμήσεως τοῦ ἄρτου προὐκάλεσε κατὰ τὴν ἑβδομάδα ταύτην ἀπεργίας τῶν ἐνταῦθα καὶ Πειραιεῖ ἀρτοπωλῶν, ἀρνουμένων νὰ ὑπακούσωσιν εἰς τὴν ἀστυνομικὴν διάταξιν· ἐδέησε δὲ νὰ γείνῃ ἐπιτροπὴ ἐκ πραγματογνωμόνων, συμφώνως πρὸς τὴν ἔκθεσιν τῆς ὁποίας ὁ κ. διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας ἐκανόνισε τὴν τιμὴν τοῦ α' ποιότητος ἄρτου εἰς λεπτὰ 55 καὶ τὸ ζήτημα ἐλύθη.

Ἐν Ἀθήναις, 24 σεπτεμβρίου 1892.

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς, τελέσας τὴν πενθήμερον ἐπιτηρητικὴν κάθαρσιν ἐν Πόρῳ ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας, κατέπλευσε προχθὲς περὶ τὴν 9ην π. μ. καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς Πειραιᾶ, γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως. Τὴν 11ην ἀνῆλθε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Ἀθήνας, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν ὁ Πρωθυπουργός, τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, οἱ αὐλικοὶ καὶ λοιποὶ ἐν τέλει. Μετὰ μεσημβρίαν ἡ Β. Οἰκογένεια ἀπῆλθεν εἰς Τατόϊον.

— Καθὰ γράφει σήμερον ἡ Ἀκρόπολις, οἱ ἀργυροῖ γάμοι τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους θὰ ἑορτασθῶσι τὴν 15ην ὀκτωβρίου. Ἤδη ἀνεχώρησεν ἐκ Κοπεγχάγης ἐρχόμενος ἐπὶ ταῖς ἑορταῖς εἰς Ἀθήνας ὁ διάδοχος τῆς Δανίας, ᾄδεται δὲ ὅτι, τὸν προσεχῆ μῆνα, ἐκτὸς τοῦ τσάρεβιτς, ἔρχεται καὶ ὁ πρίγκηψ τῆς Οὐαλλίας.

— Κατὰ χθεσινὰς ἐπισήμους πληροφορίας ἅπαντα τὰ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ῥωμυλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ σχολεῖα τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων ἤρχισαν νὰ λειτουργοῦν ἀκωλύτως, ἀνακληθείσης τῆς διαταγῆς τοῦ ὑπουργοῦ κ. Ζίδκωφ περὶ καταργήσεως τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐν τοῖς ἐκεῖ σχολείοις, ἥτις τόσας προὐκάλεσε διαμαρτυρίας.

— Χθὲς μετὰ μεσημβρίαν οἱ κατὰ τοῦ νόμου τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν φοιτηταὶ συνηθροίσθησαν μετὰ σημαιῶν πρὸ τῶν προπυλαίων τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἀπεπειράθησαν νὰ προβῶσιν εἰς διαδήλωσιν· ἀλλ' ἐπεμβᾶσα ἡ Ἀστυνομία τοὺς διέλυσε βίᾳ μόλις ἐκκινήσαντας, εἰς δύο μόνον ἐξ αὐτῶν ἐπιτρέψασα νὰ παρουσιασθῶσι πρὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ νὰ ὑποβάλωσι τὴν ἀναφοράν των. Ὁ κ. Τρικούπης τοὺς ἐδέχθη μέν, ἀλλὰ τοῖς ἀπήντησε διὰ γλώσσης αὐστηρᾶς.

— Τὰ διάφορα στρατολογικὰ συμβούλια διετάχθησαν νὰ μὴ προβῶσιν ἐνίοτε εἰς κατατάξεις ἀστυφυλάκων, καθ' ὅσον ἀπεφασίσθη, φαίνεται, νὰ μὴ ἐφαρμοσθῇ οὔτε εἰς τὰς πρωτευούσας τῶν νομῶν ὁ περὶ στρατιωτικῆς Ἀστυνομίας νόμος πρὸ τοῦ προσεχοῦς Ἰανουαρίου.

— Διὰ Β. Διατάγματος μετεβλήθη εἰς ἰσόβια δεσμὰ ἡ ποινὴ ἑπτὰ εἰς θάνατον καταδικασμένων.

— Ἀρκετὴν συγκίνησιν προὐξένησεν ἐνταῦθα ἐλθοῦσα ἐκ Ῥώμης καὶ σχολιασθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων μετὰ φανατισμοῦ ἡ εἴδησις ὅτι ὁ κ. Κ. Χρηστομάνος, υἱὸς τοῦ παρ' ἡμῖν χημικοῦ, προσῆλθεν εἰς τὸν καθολικισμόν.

— Κατ' ἐντολὴν τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως κατέρχεται εἰς Ἑλλάδα ὁ ἄγγλος οἰκονομολόγος Λόου, ὅπως μελετήσῃ τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς χώρας.

— Συστηθέντος ἀνακριτικοῦ συμβουλίου κατὰ τῶν ὑπαξιωματικῶν τῆς Λαμίας, τοὺς ὁποίους ἡ προκάτοχος Κυβέρνησις εἶχεν ἀνακαλέσει εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ, ἐξεδόθη

απόφασις δι' ἧς ἀποβάλλονται ἐκ νέου, θεωρηθέντος τοῦ προβιβασμοῦ των παρανόμου.

— *Εἰς τὰ ἐν* Σύρῳ *συνεργεῖα τῆς ἑλληνικῆς* Ἀτμοπλοΐας *ὁ κ.* Τζὼν Μὰκ-Δούαλ *ναυπηγεῖ νέον ἀτμόπλοιον, τὸ μέγιστον τῶν ἐν* Ἑλλάδι *ναυπηγηθέντων καὶ τὸ πρῶτον σιδηροῦν μεγάλων διαστάσεων, ὅπερ ἐξέρχεται ἐκ τῶν ναυπηγείων τῆς* Σύρου. *Τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο θὰ ἔχῃ μῆκος* 162 *π. πλάτος* 23 1/2 *καὶ βάθος* 15 1/2.

— Ἐπιβαίνοντες *ἰδιαιτέρας ἀγγλικῆς θαλαμηγοῦ, καταφθάνουσι μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς* Πειραιᾶ 180 *περιηγηταὶ ἄγγλοι καὶ γερμανοὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐνταῦθα ἀρχαιοτήτων.* Τὴν *πενθήμερον αὐτῶν κάθαρσιν θὰ τελέσωσιν ἐν τῷ λοιμοκαθαρτηρίῳ τοῦ* Ἁγίου Γεωργίου, *ἐξ* Ἀθηνῶν *δὲ θὰ μεταβῶσιν εἰς* Ὀλυμπίαν.

— Κατὰ *τὴν ἐπαναληπτικὴν ἐκλογὴν τὴν ἐνεργηθεῖσαν τὴν π. κυριακὴν ἐν* Καρδίτσῃ, *ἐξελέγη βουλευτὴς εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποθανόντος* Καζαμπάκα *ὁ ἀνεψιός του κ.* Ἰωάννης Βικέλας Καζαμπάκας, *κυβερνητικός.*

— Ἐπανῆλθεν *ἐξ* Εὐρώπης *ὁ ἐν* Ἀθήναις *πρέσβυς τῆς* Αὐστρίας *βαρῶνος* Κόστζεκ.

— Κατὰ *τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐπίσημον κατάστασιν τῶν εἰσπράξεων καὶ δαπανῶν τῆς χρήσεως τοῦ* 1891, *ἀπὸ* 1 *Ἰανουαρίου* 1891 *μέχρι τέλους Ἰουλίου* 1892, *ἐβεβαιώθησαν μὲν* 97, 836, 883, 57, *εἰσεπράχθησαν δὲ* 88, 013, 404, 31 *καὶ μένουν εἰσπράξιμα* 9, 823, 478, 26. Κατὰ *τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἐπληρώθησαν τακτικὰ μὲν ἔξοδα* 90, 760, 120, 07, *ἔκτακτα δὲ* 19, 403, 497, 32, *ἤτοι ἐν ὅλῳ* 110, 163, 618, 39.

— Ἡ Ἀστυνομία *κατέσχε διαφόρους κλοπιμαίας ἀρχαιότητας, αἵτινες ἐπρόκειτο νὰ σταλῶσιν εἰς τὸ* Ἐξωτερικόν, *μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀνάγλυφον μαρμάρου, φέρον τὴν*

λέξιν Ἀριστίων καὶ ϖαριστῶν τὸν στρατιώτην τὸν ἀγγείλαντα εἰς Ἀθήνας ϖρῶτον τὴν νίκην τὴν ἐν Μαραθῶνι.

— *Ἐξεδόθη ὁ 1 ος ἀριθμὸς τοῦ ἀγγελθέντος ϖεριοδικοῦ Καλλιτεχνικὸς Κόσμος ϖεριέχων μουσικήν, εἰκόνας καὶ ὕλην ἀξιανάγνωστον.*

Ἐν Ἀθήναις, 1 ὀκτωβρίου 1892.

Οἱ ϖρόεδροι τῶν ἐνταῦθα συντεχνιῶν μετὰ τῆς ἐκ δημοτικῶν συμβούλων ἐπιτροπῆς συνῆλθον χθὲς ἐν τῷ Δημαρχείῳ ἵνα συσκεφθῶσι ϖερὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τὰ σωματεῖα θὰ συμμετάσχωσι τῶν ἑορτῶν ἐπὶ τοῖς ἀργυροῖς γάμοις τοῦ Βασιλέως. Ἐλήφθησαν οὕτω ἀποφάσεις ϖερὶ ϖολλῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ϖερὶ μεγάλης λαϊκῆς λαμπαδηδρομίας καὶ φωταγωγήσεως γενησομένης κατὰ τὴν ϖρώτην νύκτα τῶν ἑορτῶν.

— *Αἱ φοιτητικαὶ ἀταξίαι, διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐκπαιδευτικῶν τελῶν, ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἑβδομάδα μέχρι τῆς χθές, τελευταίας ἡμέρας τῆς ϖρὸς ἐγγραφὴν ὁρισθείσης ϖροθεσμίας. Ἀλλ' ἐπεμβαίνουσα ϖάντοτε ἡ ἀρχὴ καὶ διαλύουσα τὰς συναθροίσεις καὶ τὰς διαδηλώσεις καὶ συλλαμβάνουσα τοὺς ϖρωταιτίους, ϖαρεκώλυε τὴν διὰ τῆς βίας ἀπεργίαν καὶ αἱ ἐγγραφαὶ ἐξηκολούθουν. Οὕτως ἐγράφησαν ὑπερδισχίλιοι φοιτηταὶ καὶ λίαν ϖροσεχῶς ἄρχονται τὰ μαθήματα.*

— *Ἐκ τῆς ϖροχείρου στατιστικῆς τῶν ἐφημερίδων ἐξάγεται ὅτι, κατὰ τὸν λήξαντα σεπτέμβριον, διεπράχθησαν ἐν Ἑλλάδι ἐγκλήματα ὀλιγώτερα ἢ κατὰ τὸν ϖαρελθόντα αὔγουστον. Οὕτως οἱ φόνοι ἀνῆλθον ἐν ὅλῳ εἰς 73 ἀπέναντι 98 τοῦ αὐγούστου.*

—*Ὁ ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Τράϊαν ἀγγλικὸς στόλος κατα-*

πλέει αὔριον μετὰ μεσημβρίαν εἰς Ναύπλιον, *ὅπου θὰ διαμείνῃ μέχρι τῆς κυριακῆς.* Ἐκεῖθεν *θ᾽ἀποπλεύσῃ κατευθυνόμενος εἰς* Μαραθῶνα, Πόρον *καὶ* Θάσσον *χάριν γυμνασίων, ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν ἀργυρῶν γάμων θὰ εὑρίσκεται ἐν* Πειραιεῖ. Πρὸς *ἐπίσκεψιν τοῦ ἄγγλου ἀντιναυάρχου ἀναχωροῦσιν εἰς* Ναύπλιον *ὁ πρόξενος τῆς* Ἀγγλίας *κ.* Χὶλλ *καὶ διάφορα μέλη τῆς ἐνταῦθα ἀγγλικῆς παροικίας.*

— *Λαμβάνονται ὁλοὲν δραστήρια μέτρα περὶ τῆς καθαριότητος τῆς πόλεως.* Φυλλάδιον *περιέχον προφυλάξεις κατὰ τῆς ἀσιατικῆς χολέρας καὶ ἐγκύκλιος ζητοῦσα τὴν συνδρομὴν τῶν πολιτῶν, διανέμονται ὑπὸ τῶν διαφόρων ἐπὶ τῆς καθαριότητος ἐπιτροπῶν εἰς πάσας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως.* Αὔριον *αἱ ἐπιτροπαὶ συνέρχονται πρὸς σύσκεψιν περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας των, ἀπὸ τοῦ σαββάτου δὲ ἄρχονται περιερχόμεναι τὰ διάφορα τμήματα, ἡ ἐπίβλεψις τῶν ὁποίων ἔχει ἀνατεθῇ εἰς αὐτάς.*

— Ἀπὸ *τῆς ἐπαναλήψεως τῆς τηλεγραφικῆς ὑπηρεσίας τοῦ* « Χαβᾶς », *ἡ ὑπηρεσία αὕτη διεξάγεται ὑπὸ νεωστὶ ἱδρυθέντος* « Ἑλληνικοῦ Πρακτορείου » *ἡ διεύθυνσις τοῦ ὁποίου ἀνετέθη εἰς τὸν κ.* Δημήτριον Καχλαμᾶνον, *συντάκτην τοῦ* Ἄστεως.

— Ἐγένοντο *χθὲς τὰ ἐγκαίνια τῶν ἐν* Δελφοῖς *ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ κ.* Ὁμόλλ, *διευθυντοῦ τῆς ἐν* Ἀθήναις Γαλλικῆς Σχολῆς, *καὶ τοῦ κ.* Βουργοάν, *ἀντιπροσώπου τῆς* Γαλλικῆς Πρεσβείας.

— *Χθὲς τὴν ἑσπέραν ἀπεβίωσεν ἐν τῷ νοσοκομείῳ ὁ* Εὐαγγελισμός, *ὅπου πρὸ πολλοῦ πάσχουσα ἐνοσηλεύετο, ἡ διαπρεπὴς κλειδοκυμβαλίστρια* Αἰκατερίνη Φρήμ.

— Ὑπὸ *τὸν τίτλον* Παιᾶνες, Στόνοι, Γέλωτες *ἐκδίδεται προσεχῶς ἡ* ΙΓ′ *ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ ποιητοῦ κ.* Παναγιώτου Συνοδινοῦ.

— Ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας κόμης Μονθολών, ἐπιβιβαζόμενος ἑνὸς πλοίου ἐκ τῆς γαλλικῆς μοίρας τῆς κατερχομένης εἰς Ἑλλάδα χάριν τῶν ἀργυρῶν γάμων, ἔρχεται εἰς Ἀθήνας κομίζων αὐτόγραφον ἐπιστολὴν τοῦ προέδρου Καρνὼ πρὸς τὸν βασιλέα Γεώργιον.

— Ἀνεχώρησε προχθὲς ἐξ Ἀθηνῶν ἀνακληθεὶς ὁ τέως πρέσβυς τῆς Ἱσπανίας μαρκήσιος Πρὰ δὲ Ναντουϊγιέ, εἰς ὃν διὰ Β. Διατάγματος ἀπενεμήθη τὸ παράσημον τῶν ἀνωτέρων ταξιαρχῶν.

— Χάριν τῶν ἀργυρῶν γάμων κατέρχεται εἰς Ἑλλάδα, ὡς ἠγγέλθη ἐκ Βερολίνου, καὶ ὁ φιλέλλην καὶ ἑλληνομαθὴς διάδοχος τῆς Σαξωνίας Μάϊνιγγεν Βερνάρδος.

Ἐν Ἀθήναις, 22 ὀκτωβρίου 1892.

Τὴν ἑσπέραν τοῦ παρελθόντος σαββάτου ἐγένετο ἡ ὑπὸ τῆς Φιλαρμονικῆς Ἑταιρίας Ἀθηνῶν διοργανωθεῖσα λαμπαδηφορία ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀργυρῶν γάμων. Ἡγουμένων τῶν μουσικῶν θιάσων ὁ λαὸς μετέβη ὑπὸ τὰ ἀνάκτορα, ὅπου κατελθούσης τῆς Β. Οἰκογενείας εἰς τὰ προπύλαια ἐψάλη ὕμνος εἰς τὸν Βασιλέα. Ἡ Α. Μ. προσεφώνησεν εὐχαριστοῦσα, μεθ' ὃ τὸ πλῆθος διελύθη.

— Ὁ τσάρεβιτς ἀναχωρεῖ ἐντεῦθεν τὴν προσεχῆ δευτέραν εἰς Καύκασον πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ ἐκεῖ ἀσθενοῦντος ἀδελφοῦ του καὶ συνάντησιν τῆς αὐτοκρατείρας μητρός του, μεθ' ἧς ἐπιστρέφει εἰς Πετρούπολιν.

— Τὸ διὰ δωρεᾶς τοῦ Ἀβέρωφ γινόμενον Ἐφηβεῖον θέλει ἀνεγερθῆ παρὰ τὰς φυλακὰς Συγγροῦ, ἐπὶ οἰκοπέδου τοῦ Δημοσίου. Πρὸς ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου τῶν νέων τούτων εὐεργετικωτάτων φυλακῶν, αἵτινες θὰ δύνανται νὰ συμπεριλάβωσι 200 ἐφήβους, προκηρύσσεται προσεχῶς διαγωνισμός.

— Τὴν προσεχῆ κυριακὴν θ' ἀναγνωσθῇ ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπισ7ημίου ὑπὸ εἰσηγητοῦ κ. Α. Βλάχου ἡ κρίσις τοῦ Φιλαδελφείου Ποιητικοῦ Ἀγῶνος. Ἡ κρίσις αὕτη θὰ δημοσιευθῇ ὁλόκληρος εἰς τὸ Ἄσ7υ τῆς δευτέρας, ἐξ οὗ θ' ἀναδημοσιευθῇ εἰς τὴν Ἑσ7ίαν τῆς προσεχοῦς κυριακῆς, καθ' ὅσον οἱ ἀπὸ ἐτῶν ἀναγνῶσ7αι τῆς Ἑσ7ίας ἐπιθυμοῦν βεβαίως νὰ ἔχουν πλήρη τὴν σειρὰν τῶν κατὰ τὸν Φιλαδέλφειον Ἀγῶνα τοῦ ὁποίου αἱ Κρίσεις πάντοτε ἐδημοσιεύθησαν ἐν αὐτῇ τὸ πρῶτον.

— Κατ' αὐτὰς κατεσχέθησαν διάφορα πλασ7ὰ ἑκατοντάδραχμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης.

— Ἡ οἰκογένεια Κόκκου, διὰ τῶν πληρεξουσίων αὐτῆς δικηγόρων Ἀντωνοπούλου, Ψαρρᾶ καὶ Μομφερράτου, ἐνάγει τὸ Δημόσιον ζητοῦσα ἀποζημίωσιν 50,000 δραχμῶν διὰ τὸν ὑπὸ τοῦ λοχίου Μαυρομιχάλη φόνον τοῦ ἀτυχοῦς ποιητοῦ. Ἡ ὑπαιτιότης τοῦ Δημοσίου πηγάζει κατὰ τοὺς νομικοὺς ἐκ τοῦ ὅτι ὁ φονεύς, ἂν καὶ πρὸ πολλοῦ ἐνδεδειγμένος ὡς παράφρων, ἐκρατεῖτο εἰς τὰς τάξεις τοῦ σ7ρατοῦ καὶ εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ὁπλοφορῇ.

— Ἐδημοσιεύθησαν τὰ Διατάγματα τῆς λήξεως τῆς Α' βουλευτικῆς Συνόδου τῆς ΙΓ' περιόδου καὶ τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς εἰς νέαν Σύνοδον τὴν 29 ὀκτωβρίου.

— Ἐν Μεσολογγίῳ συνελέγησαν δραχμαὶ 5,000 ὅπως ἀνεγερθῇ μικρὸν μνημεῖον ἐπὶ τῆς νησίδος τῆς Κλεισόβας, ἔνθα ἐδοξάσθη ὁ Τζαβέλλας ἀποκρούσας μετὰ δρακὸς ἡρώων τὰς ἐφόδους χιλιάδων ἐχθρῶν.

— Διάφοροι ἐν Λιβερπούλῃ ἄγγλοι βουλευταὶ καὶ πολιτικοὶ διὰ κοινοῦ ἐράνου προσέφεραν εἰς τὸν κ. Χαρίλαον Τρικούπην χρυσοῦν χρονόμετρον ὡς δεῖγμα τιμῆς.

Ἐν Ἀθήναις, 10 δεκεμβρίου 1892.

Ἐπὶ τῇ ὀνομαστικῇ ἑορτῇ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ βασιλόπαιδος Νικολάου, ἐψάλη ἐπίσημος δοξολογία ἐν τῷ ἀνακτορικῷ ναῷ, εἰς ἣν παρευρέθη ἡ Β. Οἰκογένεια καὶ οἱ αὐλικοί. Μετὰ τὴν δοξολογίαν παρουσιάσθησαν καὶ ηὐχήθησαν τῷ βασιλόπαιδι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ πυροβολικοῦ, πλεῖστοι δ' ἐνεγράφησαν εἰς τὸ βιβλίον τῶν συγχαρητηρίων.

— Ἡ Βουλὴ ἐξακολουθεῖ τὰς συνεδριάσεις της.

— Ἐνώπιον τῶν καθηγητῶν τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου ἐτελέσθη τὸ Κρήτσκειον Διαγώνισμα μεταξὺ ὑδραίων διδακτόρων τῆς ἰατρικῆς. Κατὰ τοῦτο ἠρίστευσεν ὁ διδάκτωρ Δ. Π. Δημητριάδης, συγγραφεὺς τῆς ὑπὸ τῶν εἰδημόνων ἐπαινεθείσης «Διαγνωστικῆς τοῦ πνεύμονος καὶ τῆς καρδίας».

— Τὴν ἑβδομάδα ταύτην ἐτελέσθησαν μετὰ πολλῆς ἐπισημότητος ὑπὸ τοῦ Σ. Μητροπολίτου Γερμανοῦ αἱ χειροτονίαι τῶν νεοδιορισθέντων ἀρχιεπισκόπων Πατρῶν κ. Ἱεροθέου Μητροπούλου, Σπάρτης κ. Θεοκλήτου Μηνοπούλου, καὶ Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας κ. Παρθενίου Ἀκύλλα.

— Ἐν Πειραιεῖ ἱδρύεται φιλαρμονικὴ μουσική, καταρτισθείσης πρὸς τοῦτο τετραμελοῦς ἐπιτροπῆς ἐκ τῶν κ. κ. Σεφερλῆ καὶ Λυμπεράκη δημοτ. συμβούλων, Γ. Ῥετσίνα δημοτ. παρέδρου, καὶ Γραφειάδου, διευθυντοῦ τοῦ Ὀρφανοτροφείου. Ἐλπίζεται ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ὁ Πειραιεὺς ἀποκτᾷ καλὴν φιλαρμονικὴν μουσικήν, ὡς αἱ Πάτραι, ἡ Ζάκυνθος καὶ ἡ Κέρκυρα.

— Τὸ γραφεῖον τοῦ κ. Εἰσαγγελέως θέλει συνδεθῇ τηλεφωνικῶς μεθ' ὅλων τῶν ἀνακριτικῶν γραφείων, ἄρχονται δὲ προσεχῶς αἱ ἐργασίαι τῆς ἐγκαταστάσεως. Τηλεγραφικὴ γραμμὴ θὰ ἱδρυθῇ ὡσαύτως μεταξὺ τῆς εἰσαγγελίας καὶ ὅλων

τῶν ἀστυνομικῶν τμημάτων, ἵνα αἱ παρὰ τοῦ εἰσαγγελέως διδόμεναι ἐν ἀνάγκῃ παραγγελίαι ἐκτελῶνται ἀμέσως.

— Ἡ τακτικὴ δύναμις τοῦ κατὰ θάλασσαν στρατοῦ ὁρίζεται διὰ τὸ ἔτος 1893 εἰς 3041 ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικοὺς καὶ ναύτας.

— Κατὰ τὴν Ἀκρόπολιν οἱ ἀρουραῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ κάμνουν θραῦσιν εἰσορμήσαντες καὶ κατακλύσαντες τὰς σιτοφόρους πεδιάδας, ὄχι πλέον μόνοι, ἀλλὰ μετ' ἄλλου εἴδους τρωκτικοῦ φοβερωτέρου αὐτῶν. Κατὰ τοὺς εἰδήμονας ἡ καταστροφὴ θὰ εἶναι τελεία.

— Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἀμαρουσίου ἀντεπροσωπεύθησαν δι' ἐπιτροπῆς παρὰ τῷ κ. Πρωθυπουργῷ καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν συνδρομὴν τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν κατασκευὴν ἐξωραϊστικῶν ἔργων ἐν τῷ χωρίῳ ἐκ μέρους τῆς ἑταιρίας τῶν σιδηροδρόμων Ἀττικῆς.

— Οἱ ἐν Νέῳ Φαλήρῳ διαχειμάζοντες ἐξ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ὑπέβαλον ἀναφορὰν πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν ἵνα συστήσῃ εἰς τὴν ἑταιρίαν τοῦ σιδηροδρόμου Ἀθηνῶν-Πειραιῶς νὰ κατασκευάσῃ καταλληλότερον σταθμὸν τοῦ ὑπάρχοντος, ὄντος ἀνεπαρκοῦς καὶ ἐκτεθειμένου εἰς τὴν βροχὴν καὶ τὸ ψῦχος.

— Εἰς τὸν κ. Ἰ. Σβορῶνον, διευθυντὴν τοῦ παρ' ἡμῖν νομισματικοῦ μουσείου, ἀπενεμήθη ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου ὁ ταξιάρχης τοῦ Μετζηδιὲ διὰ τὸ γαλλιστὶ ἐκδοθὲν περισπούδαστον αὐτοῦ σύγγραμμα περὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ νομισματικῆς τῆς Κρήτης.

Ἐν Ἀθήναις, 28 ἰανουαρίου 1893.

Ἡ Β. Οἰκογένεια ἀνεχώρησε χθὲς περὶ τὴν 3 μ. μ. ἐκ Ζακύνθου, ὅπου εἶχε μεταβῆ ἕνεκα τῆς ἐκ τοῦ σεισμοῦ κατα-

σΊροφῆς, διὰ τῆς Σφακτηρίας εἰς Κατάκωλον. Ἐκεῖθεν δ'ἐπιϐαίνουσα ἐκτάκτου ἁμαξοσΊοιχίας, ἀφικνεῖται σήμερον περὶ τὴν ἑσπέραν εἰς Ἀθήνας.

— Μετὰ τῆς Β. Οἰκογενείας ἀνεχώρησεν ἐκ Ζακύνθου καὶ ὁ ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ὑπουργὸς κ. Θεοτόκης, ὅπου διὰ τὸν αὐτὸν λόγον εἶχε μεταϐῆ.

— Ἡ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Σ. Μητροπολίτου Ἀθηνῶν συσΊηθεῖσα ἐνταῦθα Ἐπιτροπὴ πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν Ζακυνθίων, συνέλεξε μέχρι σήμερον ὑπὲρ τὰς 100,000 δραχ. Ἔρανοι διενεργοῦνται μετὰ προθυμίας πανταχοῦ, ἐλπίζεται δὲ ὅτι τὸ συναχθησόμενον χρῆμα θὰ ἀρκέσῃ νὰ ἀνακουφίσῃ τὰ θύματα τῶν σεισμῶν.

— Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν πρὸς τοῦτο ὁρισθέντων μηχανικῶν, ἐκ τῶν οἰκιῶν τῆς Ζακύνθου τριακόσιαι μόνον ὑπέσΊησαν μικρὰς βλάϐας, τὸ ἓν πέμπτον τῶν λοιπῶν κατηδαφίσθησαν, αἱ δὲ λοιπαὶ εἶναι ἀκατοίκητοι. Πρὸς περίθαλψιν τῶν ἀσΊέγων κατοίκων, μὴ ἐπαρκουσῶν τῶν σκηνῶν, ἀπεφασίσθη, τῇ προτάσει τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, ἡ ἀνέγερσις προχείρων οἰκημάτων, ξυλίνων, τουτέσΊι παραπηγμάτων ἔν τε τῇ πόλει καὶ τοῖς χωρίοις. Οἱ σεισμοὶ ἐν τῇ νήσῳ ἐξακολουθοῦσι, σκαπανεῖς δὲ κατεδαφίζουσι τὰ ἑτοιμόρροπα οἰκοδομήματα.

— Κατὰ τὴν ἐν Ζακύνθῳ διαμονήν του ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεύς, μετὰ τοῦ διαδόχου καὶ τοῦ βασιλόπαιδος Νικολάου, ἐπεσκέφθησαν τὴν οἰκίαν τοῦ Οὔγου Φωσκόλου καὶ ἐνεγράφησαν εἰς τὸ βιϐλίον τῶν ἐπισήμων ἐπισκεπΊῶν.

— Περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεϐρουαρίου ὁ πρίγκηψ καὶ ἡ πριγκήπισσα τῆς Οὐαλλίας, ἐπιϐαίνοντες ἰδίας θαλαμηγοῦ, θὰ ἐπισκεφθῶσι διάφορα μέρη τῆς Μεσογείου, ἐν οἷς καὶ τὴν Κέρκυραν, ὅπου θὰ ξενισθῶσιν ἐν τῷ Ἀχιλλείῳ τῆς αὐτοκρατείρας τῆς ΑὐσΊρίας, κατερχομένης ἐκεῖ ἐγκαίρως πρὸς ὑποδοχήν των.

— Τὴν 23ην τρ. ἐξετροχιάσθη ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 32 ἁμαξοστοιχία τοῦ σιδηροδρόμου Μύλων-Καλαμῶν μεταξὺ Ἀνδρίτσης καὶ Μύλων καὶ τὸ τελευταῖον αὐτῆς βαγόνιον ἀνετράπη. Εἷς ὑπάλληλος καὶ εἷς ἐπιβάτης ἐτραυματίσθησαν σοβαρῶς.

— Ἀγγέλλεται ἐξ Ὠρεῶν ὅτι, ἀνασκαπτομένου γηπέδου τινὸς παρὰ τὴν παραλίαν, ἀνεκαλύφθησαν τὰ θεμέλια ναΐσκου βυζαντινῆς ἐποχῆς ὡς καὶ μαρμάρινοι ὀγκόλιθοι, τεχνηέντως ἐπεξειργασμένοι.

— Ἡ ἐν Ἀθήναις ἀγγλικὴ ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ὅπως ἐκτελέσῃ ἀνασκαφὰς ἐν Πόρῳ, πλησίον τοῦ ἐκεῖ ναοῦ τοῦ Ποσειδῶνος.

— Τὸ ἐν Βερολίνῳ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον ἐζήτησε παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας τὰ ἐκμαγεῖα ὅλων τῶν ἐν τῷ ἡμετέρῳ μουσείῳ ἔργων, ἐπ' ἀνταλλαγῇ τῶν ἐκμαγείων τῶν ἐν αὐτῷ ὑπαρχόντων ἀγαλμάτων καὶ ἀναγλύφων.

— Εἴχομεν καὶ πάλιν ἐν Ἀθήναις ἡμέρας ἐκτάκτως ψυχρὰς καὶ χιονώδεις. Ἀλλ' ἀπὸ χθὲς ὁ καιρὸς ἐβελτιώθη καὶ ἐπανελήφθη ἀνὰ τὰς ὁδοὺς ζωηρὰ ἡ κίνησις τῶν Ἀποκρέω.

— Χθὲς ἀπεβίωσεν ὁ γνωστὸς παρ' ἡμῖν τραπεζίτης Μενέλαος Νεγρεπόντης.

— Ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ῥιζαρείου Σχολῆς τὴν παρελθοῦσαν δευτέραν προεχειρίσθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κεφαλληνίας ὁ κ. Γ. Δόριζας, ὑπὸ τοῦ Σ. Μητροπολίτου καὶ δύο Συνοδικῶν. Εἰς τὴν τελετὴν παρευρέθησαν ὡρισμένα πρόσωπα, κληθέντα διὰ προσκλητηρίων.

— Ἐν τῷ Ξενοδοχείῳ τοῦ Στέμματος ὅπου διέμενεν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τὴν π. δευτέραν ὁ βουλευτὴς Δομοκοῦ Γ. Οἰκονομίδης. Ἡ κηδεία του ἐγένετο δημοσίᾳ δαπάνῃ, ἠκολούθησαν δὲ ταύτην τὸ Προεδρεῖον τῆς Βουλῆς καὶ οἱ Βουλευταί.

Ἐν Ἀθήναις, 4 Φεβρουαρίου 1893.

Τὴν π. πέμπτην τὸ ἑσπέρας δι' ἐκτάκτου ἁμαξοστοιχίας ἀφίκετο ἐκ Κατακώλου ἡ Β. Οἰκογένεια. Εἰς τοὺς διαφόρους τοῦ ταξιδίου της σταθμοὺς συνέρρεεν ὁ λαὸς καὶ ἐπευφήμει τὴν Β. Οἰκογένειαν, ἐπανερχομένην ἐκ τῆς ὀδυνηρᾶς καὶ κοπιώδους ἀνὰ τὴν Ζάκυνθον ἐκδρομῆς. Ὑπὲρ τῶν θυμάτων τοῦ σεισμοῦ ἡ Β. Οἰκογένεια προσέφερεν εἰς τὸν δήμαρχον Ζακυνθίων 7,000 δραχμῶν, ἐκτὸς τοῦ ποσοῦ τὸ ὁποῖον εἶχε διανείμει ἐκεῖ εἰς ἐνδεεῖς καὶ πληγωμένους.

— Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐδόθησαν ἀρκετοὶ χοροὶ ἐν οἰκίαις ὑπουργῶν, διπλωματῶν κλπ. τοὺς ὁποίους ἐτίμησαν οἱ Βασιλεῖς καὶ οἱ Βασιλόπαιδες.

— Ἐργάζεται δραστηρίως ἡ πρὸς συλλογὴν ἐράνων ὑπὲρ τῶν Ζακυνθίων συστηθεῖσα ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπή. Τὸ μέχρι σήμερον συλλεχθὲν ὑπ' αὐτῆς ποσὸν ἀνέρχεται εἰς διακοσίας χιλιάδας δραχμῶν.

— Τὴν π. δευτέραν ἐγένετο ἡ προαγγελθεῖσα προεσπερὶς τοῦ Παρνασσοῦ ὑπὲρ τῶν θυμάτων τοῦ σεισμοῦ. Κατὰ ταύτην ἔψαλον μὲν ἡ δεσποινὶς Ellès καὶ ὁ κ. Καρυδιᾶς, ἀπήγγειλαν δὲ διάφορα αὐτῶν ποιήματα οἱ κ. κ. Κ. Παλαμᾶς, Γ. Δροσίνης, Ἰ. Πολέμης καὶ Κ. Μάνος. Βραχεῖαν ἀλλὰ συγκινητικὴν εἰσαγωγὴν ἐν πεζῷ ἔκαμεν ἐν ἀρχῇ ὁ κ. Σπυρίδων Λάμπρος, ἀνέγνωσε δὲ καὶ ὁ κ. Θ. Βελλιανίτης ἐντυπώσεις ἐκ τοῦ προσφάτου εἰς Ζάκυνθον ταξιδίου του. Τοὺς ἀοιδοὺς συνώδευσε διὰ τοῦ κλειδοκυμβάλου ὁ κ. Μπάρτ, ἀνέκρουσε δ' ἐπ' αὐτοῦ ἓν τεμάχιον ὁ καλλιτέχνης κ. Ἀ. Βελούδιος. Τὴν προεσπερίδα ἐτίμησε πολυπληθὴς ὁ ἐκλεκτότερος κόσμος τῶν Ἀθηνῶν, ὥστε εἰσεπράχθησαν ἐξ αὐτῆς περὶ τὰς τρισχιλίας δραχμάς.

— Ἡ συμφορὰ τῶν Ζακυνθίων συνεκίνησε καὶ τοὺς ἐν τῷ

Ἐξωτερικῷ ὅπου διενεργοῦνται ἐπισημότατοι καὶ πλουσιώτατοι ἔρανοι. Ἐν Δουβλίνῳ, ἐν Βιέννῃ, ἐν Βερολίνῳ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ, πανταχοῦ ἔχουσιν ἀνοιχθῆ κατάλογοι συνεισφορῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐγγράφονται οἱ φιλάνθρωποι ἀντὶ γενναίων ποσῶν.

— Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας διέθεσεν ὑπὲρ τῶν ἐκ σεισμοῦ παθόντων 10,000 φράγκων χρυσῶν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσσίας 5,000 καὶ ἰσαρίθμους ὁ πάπας. Ἡ δ' ἐν Βερολίνῳ συστηθεῖσα ἐπιτροπὴ ἐτέθη ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν προστασίαν τοῦ πρίγκηπος διαδόχου τοῦ Σὰξ Μάϊνιγγεν.

— Ἐν Ζακύνθῳ ἔπαυσαν μὲν αἱ ἰσχυραὶ δονήσεις, ἀλλ' ἐξακολουθοῦσι καθ' ἑκάστην ἐλαφραί. Οἱ κάτοικοι, τοὺς ὁποίους κατέχει ἔτι ὁ πανικός, μὴ τολμῶντες νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰς ἑτοιμορρόπους οἰκίας των, διαμένουσιν ὑπὸ σκηνὰς καὶ ξύλινα παραπήγματα.

— Κατὰ τηλεγραφικὴν εἴδησιν ἐκ Ῥώμης, ὁ πάπας ἐδέχθη χθὲς τὸν λατῖνον ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν κ. Ζαφφῖνον, κομιστὴν συγχαρητηρίου πρὸς αὐτὸν ἐπιστολῆς τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἐπὶ τῇ πεντηκονταετηρίδι τῆς ἀρχιερατείας του. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶνε γεγραμμένη εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικήν.

— Ἐκ Σαμοθράκης ἠγγέλθη προχθὲς καταστρεπτικὸς σεισμός. Ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως ἀμέσως ἐξεπέμφθησαν τὰ Ψαρά, ἵνα παράσχωσιν εἰς τὴν ἀτυχῆ νῆσον τὰς πρώτας βοηθείας.

— Δοκιμάζεται ἡ ἀντοχὴ τῆς ὑπογείου σήραγγος τοῦ σιδηροδρόμου, διερχομένων ἄνωθεν αὐτῆς ὁδοστρωτήρων καὶ πυροβολαρχιῶν. Εἰσέτι ὅμως δὲν ἀπεφάνθη περὶ τῆς στερεότητος τοῦ ἔργου ἡ πρὸς τοῦτο ὁρισθεῖσα ἐπιτροπή.

— Τὴν παρελθοῦσαν κυριακὴν τῆς Ἀποκρέω, ἡ ἐν ταῖς ὁδοῖς κίνησις, συμβάλλοντος καὶ τοῦ ὡραίου καιροῦ, ἦτο

ζωηροτάτη. Ἀλλὰ παρετηρήθη φέτος ἔκτακτος ἔλλειψις πρωτοτύπων καὶ εὐφυῶν μεταμφιέσεων.

— Ἡ ἀγορὰ Πατρῶν διέρχεται περίοδον κρισιμωτάτην. Ἐκτὸς τῶν οἴκων Βουρλούμη, Λιάλιου καὶ Ῥηγοπούλου καὶ ἄλλων μικροτέρων, ἀνέστειλε τὰς πληρωμάς του καὶ ὁ οἶκος Στάμου. Ἰδιαίτερον νομοσχέδιον περὶ προληπτικοῦ τῶν πτωχεύσεων συμβιβασμοῦ ὑπεβλήθη ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν Βουλήν.

— Κατὰ τηλεγράφημα ἐκ Λονδίνου, ἡ ἐπαισθητὴ ὕψωσις ἡ παρατηρηθεῖσα εἰς ὅλας τὰς ἀξίας ὀφείλεται εἰς τὴν εὐνοϊκὴν περὶ τῶν ἑλληνικῶν οἰκονομικῶν ἔκθεσιν τοῦ ἄγγλου ἀπεσταλμένου κ. Λόου.

Ἐν Ἀθήναις, 11 Φεβρουαρίου 1893.

Κατὰ τὸν ἐσχάτως ὑπὸ τῆς Βουλῆς ψηφισθέντα νόμον ἡ τακτικὴ δύναμις τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ διὰ τὸ 1893 ὁρίζεται εἰς 22,667 ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικοὺς καὶ στρατιώτας, τῆς αὐξήσεως αὐτῆς ἐπιτρεπομένης μόνον κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων τῆς στρατολογίας καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ στρατοῦ κανονισμένα.

— Κατὰ τηλεγραφικὴν εἴδησιν ἐκ Ζακύνθου, ἰσχυραὶ δονήσεις σεισμοῦ συνετάραξαν καὶ πάλιν κατὰ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα τὴν ἀτυχῆ νῆσον. Ἐκτὸς τούτου ἐπικρατεῖ ἐκεῖ καιρὸς θυελλώδης καὶ βροχὴ πίπτει ῥαγδαία καὶ ἀδιάλειπτος.

— Δονήσεις σεισμοῦ ἐγένοντο ὁμοίως αἰσθηταὶ καὶ καθ' ὅλην τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μεσσηνίας, ἰδίᾳ δὲ εἰς Κυπαρισσίαν, Φιλιατρὰ καὶ Γαργαλιάνους, ὧν οἱ κάτοικοι ἔντρομοι ἐξῆλθον τῶν οἰκιῶν των καὶ διενυκτέρευσαν ἐν ὑπαίθρῳ.

— Ηὐτοκτόνησε διὰ περιστρόφου τὴν π. τρίτην ἐπὶ τοῦ

IMPRIMERIE NATIONALE.

δώματος τῆς οἰκίας του ὁ διευθυντὴς τῆς Βιομηχανικῆς Τραπέζης Χαρίδημος Ἀποστολίδης. Πάραυτα συνελθὸν τὸ Συμβούλιον τῆς Τραπέζης ἐξήλεγξε τὰ τοῦ ταμείου, ἀλλ' εὗρε τὰ πάντα ἐν τάξει. Ὁ Ἀποστολίδης δὲν ἀφῆκεν οὔτε ἐπιστολὴν εἰς κανένα οὔτε σημείωσιν, ὥστε ἀγνοοῦνται ἔτι οἱ λόγοι τοῦ ἀπονενοημένου του κινήματος. Ἡ κηδεία τοῦ αὐτόχειρος ἀνδρὸς συμπαθεστάτου παρὰ τῇ ἀθηναϊκῇ κοινωνίᾳ ἐγένετο τὴν 4ην μ. μ. Πλῆθος πολὺ καὶ ἐπίσημον παρηκολούθει, στέφανοι δὲ πολλοὶ κατετέθησαν ἐκ μέρους διαφόρων τραπεζιτικῶν οἴκων.

— Μέχρι τῆς 5ης Φεβρουαρίου τὸ ὑπὸ τοῦ ἐν Βιέννῃ συστηθέντος κομιτάτου ὑπὲρ τῆς Ζακύνθου συλλεγὲν ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς Φρ. 44,400. Τῆς δ' ἐνταῦθα ἐπιτροπῆς αἱ εἰσπράξεις μέχρι τῆς χθὲς ἦσαν δρ. 255,706,95.

— Ὡς ἀγγέλλεται ἐκ Βουδαπέστης, διάφοροι οὗγγροι λόγιοι ἐπιχειροῦσι προσεχῶς ἐπιστημονικὸν ταξίδιον μέχρις Ἑλλάδος.

— Αἱ δοκιμαὶ τῆς ἀντοχῆς τοῦ ὑπογείου σιδηροδρόμου τοῦ κ. Ψύχα ἔληξαν, ἡ δὲ πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ἔργου συστηθεῖσα ἐπιτροπή, συνεδριάζουσα καθεκάστην ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ἐσωτερικῶν, συντάσσει τὴν ἔκθεσίν της, δημοσιευομένην μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

Ἐν Ἀθήναις, 15 ἀπριλίου 1893.

Ἄδεται ὅτι αἱ περὶ δανείου διαπραγματεύσεις ἔληξαν αἰσίως. Τὸ δάνειον τοῦτο εἶναι 90 ἑκατομμυρίων, ἐκ τῶν ὁποίων ἑξήκοντα μὲν καταβάλλονται ὑπὸ ὁμάδος ἄγγλων καὶ γάλλων τραπεζιτῶν, τὰ λοιπὰ δὲ τριάκοντα θὰ καλυφθῶσι διὰ δημοσίας ἐγγραφῆς.

— Οὐδὲν ἐπισήμως ἐγνώσθη περὶ τῆς θρυλλουμένης ἀναχωρήσεως τοῦ Βασιλέως εἰς Θεσσαλίαν.

— Ἡ Α. Μ. ὁ Σουλτάνος προσέφερε γενναιοφρόνως πεντακοσίας λίρας ὀθωμανικὰς ὑπὲρ τῶν θυμάτων τοῦ σεισμοῦ.

— Ἐξ Ἀμερικῆς ἠγγέλθη ὁ θάνατος τοῦ βαθυπλούτου τραπεζίτου Μπήλ, πατρὸς τοῦ παρ' ἡμῖν πρεσβευτοῦ τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν καὶ τῆς συζύγου τοῦ γραμματέως τῆς ῥωσσικῆς πρεσβείας κ. Μπαχμετιέφ. Ἡ κυρία Μπαχμετιέφ ἀπέρχεται εἰς Οὐασιγκτῶνα.

— Ἡ διεύθυνσις τοῦ Σιδηροδρόμου Πελοποννήσου διοργανίζει σειρὰν διασκεδαστικῶν ἐκδρομῶν ἀνὰ τὰς πόλεις τῆς σιδηροδρομικῆς συγκοινωνίας. Ἡ πρώτη ἐγένετο τὴν π. κυριακὴν μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας, τριακοσίων ἐκδραμόντων εἰς Κόρινθον καὶ ἐπισκεφθέντων τὰ ἔργα τοῦ Ἰσθμοῦ.

— Κατ' εἰδήσεις ἐκ Ζακύνθου οἱ σεισμοὶ ἐκόπασαν. Ἡ ἀνέγερσις τῶν ξυλίνων παραπηγμάτων ἐξακολουθεῖ δραστηρίως, ἀλλὰ συμβαίνουσιν ἔριδες συχναὶ μεταξὺ τῶν μελῶν τῶν Ἐπιτροπῶν διὰ τἀφορῶντα τὴν διανομὴν τῶν βοηθημάτων.

— Ἐν νεαρᾷ ἡλικίᾳ ἀπεβίωσεν ὁ ὑπίλαρχος Ἀνδρέας Γερασίμου Κούπας, τῆς παρ' ἡμῖν γνωστῆς κεφαλληνιακῆς οἰκογενείας.

— Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀγγέλλει ὅτι διαλυθέντων τῶν πάγων ἠνοίχθη ἡ θάλασσα τῆς Ἀζοφικῆς.

— Ἡ εὐλογία ἐξαπλοῦται ἐν ταῖς ἐπαρχίαις. Ἀγγέλλονται κρούσματα ἐκ Πατρῶν, Κεφαλληνίας καὶ Ζακύνθου.

— Ἀφίκετο προχθὲς ἐκ Πατρῶν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ κατέλυσεν εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον τῆς Μεγάλης Βρεττανίας ὁ βαρῶνος Ἐδμόνδος Ρότσχιλδ, τοῦ ἐν Παρισίοις οἴκου. Μέχρι Πατρῶν ἐπέβαινεν ἰδίας θαλαμηγοῦ, τῆς Αὐγῆς, ἥτις κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ, ἵνα παραλάβῃ τὸν βαρῶνον, ἀναχωροῦντα εἰς Θεσσαλονίκην, Σμύρνην καὶ λοιπὰ μέρη τῆς μικρᾶς Ἀσίας.

— Διῆλθον ἐκ Πειραιῶς, ἐπισΊρέφοντες εἰς Ῥωσσίαν διὰ τοῦ ῥωσσικοῦ ἀτμοπλοίου Ναχίμωφ 1200 ῥῶσσοι ϖροσκυνηταί, ὅσοι διεσώθησαν ἐκ μεγάλου καραβανίου τετρακισχιλίων ϖροσκυνητῶν μεταβάντων εἰς Ἱερουσαλήμ, ἀλλ' ὑποσΊάντων τὰ ϖάνδεινα κατὰ τὴν ἐπισΊροφήν. Πολλοὶ τούτων ἀνῆλθον εἰς Ἀθήνας.

— Ἐκτὸς τοῦ κ. Δ. Βερναρδάκη, ἀποδεχομένου, καθὰ λέγεται, τὴν ἕδραν τῆς Γενικῆς ἹσΊορίας, ἡ Κυβέρνησις ϖροσκαλεῖ ἐκ ΤεργέσΊης τὸν ἐκεῖ λόγιον κ. Δ. Θερειανὸν διὰ τὴν ἕδραν τῆς ἹσΊορίας τῆς Φιλοσοφίας.

ΣΗΜΕΙΏΣΕΙΣ.

Δι' ἓν ϖοτήριον ὕδατος 150 χιλιάδες λιρῶν σΊερλινῶν! Τόσον ἐπληρώθη μία κάτοικος τοῦ Ἀσφὸρδ ἐν τῇ κομιτείᾳ Κὲντ τῆς Ἀγγλίας. Ἔλαβεν ἐσχάτως τὸ κολοσσιαῖον αὐτὸ ϖοσὸν ὡς κληρονομίαν ϖαρ' ἀγνώσΊου γέροντος ἑκατομμυριούχου, εἰς τὸν ὁποῖον ϖρὸ ἐτῶν εἶχε ϖροσφέρῃ ϖοτήριον ὕδατος.

— Ἡ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας ἑώρτασε τὴν ϖρώτην τοῦ ἔτους διὰ δείπνου καὶ ϖαρασΊάσεως ζωντανῶν εἰκόνων ὧν μετέσχον οἱ υἱοί, αἱ θυγατέρες καὶ οἱ γαμβροὶ τῆς ἀνάσσης, καθὼς καί τινες ἐκ τῶν αὐλικῶν.

— Κατὰ τὸ ἔτος 1892 ἀπέθανον ἐν Ἀθήναις 2262. Οἱ ϖερισσότεροι τούτων, κατὰ Ἰούλιον, 262, καὶ οἱ ὀλιγώτεροι κατ' αὔγουσΊον, 167.

— Πλησίον τοῦ Σαντιάγου ἐν Ἀμερικῇ ἐγένοντο ϖρό τινος σπουδαιότατα ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἐπιχύνοντα φῶς εἰς τὴν τόσον σκοτεινὴν ἐποχήν, τὴν ϖρὸ τῆς ἱσπανικῆς

καταχτήσεως. Πλὴν *ἄλλων πολυαρίθμων καὶ ποικιλωτάτων σκευῶν, ὅπλων, ἐργαλείων, εὑρέθησαν καὶ σκελετοὶ μεγάλων διαστάσεων ἤτοι μήκους πλέον τῶν 7 ποδῶν.*

— Ἡ *κατάστασις τῆς βασιλίσσης τῆς* Ῥουμανίας *ἐδεινώθη ἔτι μᾶλλον, ἡ δὲ παράλυσις κατέστη γενική.* Διὰ *τοῦτο οἱ ἰατροὶ ἠμπόδισαν πᾶσαν ἀλλαγὴν διαμονῆς.*

— Εἰς *τὰς διαφόρους διαγνώσεις τοῦ χαρακτῆρος ἐκ τοῦ σχήματος τῆς χειρὸς ἢ τοῦ στόματος ἢ τῆς ῥινός, προσετέθη τώρα καὶ ἡ ἐκ τοῦ σχήματος τῶν ὤτων.* Γάλλος *ἐπιστήμων ἐπιδοθεὶς εἰδικῶς εἰς τὴν μελέτην τούτων ἀποφαίνεται ὅτι τὰ ἀσχημότερα ὦτα, ἤτοι τὰ μεγάλα καὶ ἐξέχοντα εἶναι ἀκριβῶς τὰ μαρτυροῦντα ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν εὐεξίαν.* Ὥστε *καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὁ κρίνων τὰ μεγάλα ὦτα ὡς μακροβιότητος τεκμήριον συμφωνεῖ κατὰ τοῦτο πληρέστατα πρὸς τὴν ἐπιστήμην.*

— Ἡ *παρασκευὴ ἐν* Ἀμερικῇ *θεωρεῖται ὡς ἡμέρα αἰσιωτάτη κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς δοξασίας τῶν πλείστων εὐρωπαίων, οἵτινες νομίζουσι ταύτην ἀπαισίαν.* Ἀλλ' *οἱ* Ἀμερικα*νοὶ ἔχουν τοὺς λόγους των, διότι παρασκευὴν ὁ* Κολόμβος *ἐπάτησε τὸ πρῶτον τὴν γῆν τοῦ* Νέου Κόσμου, *τὴν* 3 *αὐγούστου* 1492, *παρασκευὴν τὴν* 4 *ἰανουαρίου* 1493 *ἀνέσυρε τὴν ἄγκυραν ἵνα ἐπανέλθῃ εἰς* Εὐρώπην. Οἱ *πρῶτοι μετανάσται ἀπεβιβάσθησαν εἰς* Ἀμερικὴν *τὴν* 10 *νοεμβρίου* 1620, *παρασκευήν.* Παρασκευὴν *τὴν* 22 *φεβρουαρίου* 1732 *ἐγεννήθη ὁ* Βάσιγκτων, *καὶ πλεῖστα δ' ἄλλα εὐάρεστα καὶ σημαντικὰ γεγονότα συνέβησαν κατὰ παρασκευήν.*

— Κοινὴ *ὑπάρχει ἰδέα ὅτι τὸ χάσμημα εἶναι ἁπλοῦν σάλπισμα νύστας καὶ θεωρεῖται ἀπρεπὲς τὸ χασμᾶσθαι θορυβωδῶς μάλιστα.* Καὶ *ὅμως* Ἀμερικανός *τις σοφὸς διὰ μακροῦ ἄρθρου ὑποστηρίζει ὅτι τὸ χάσμημα εἶναι κίνημα ἀπαραίτητον εἰς τὴν ὑγείαν ὡς γυμναστικώτατον διὰ πολλὰ*

νεῦρα, ἰδίως τοῦ θώρακος. Κατὰ *τὸν σοφὸν δ' αὐτὸν νυστάζει δὲν νυστάζει ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ χασμᾶται μὲ κάθε τρόπον καὶ ὁλοψύχως πολλάκις τῆς ἡμέρας.* Ἐμπρὸς *λοιπόν!*

— Μεταξὺ *τῶν περιέργων τῆς προσεχοῦς ἐκθέσεως τοῦ* Σικάγου *θὰ εἶναι καὶ μέγα ξενοδοχεῖον ὅπερ οἰκοδομεῖ ἰδιότροπός τις ἐπιχειρηματίας.* Τὸ *οἰκοδόμημα τοῦτο χωρητικότητος* 700 *ἐνοίκων θὰ ἔχῃ ἐξωτερικῶς σχῆμα ἐλέφαντος!*

— Οἰκίαι *ὕψους* 40 *μέτρων καὶ ἀποτελούμεναι ἀπὸ* 17 *πατώματα δὲν εἶναι πλέον πρᾶγμα σπάνιον εἰς τὰς ἀμερικανικὰς μεγαλοπόλεις.*

— Εἰς *τὰς μακρὰς σιδηροδρομικὰς σήραγγας τῶν* Ἡνωμένων Πολιτειῶν, *ὅπου ὁ καπνὸς καθίσταται πνιγηρότατος, ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζωνται πρὸς ἕλξιν τῶν ἁμαξοστοιχιῶν τὴν ἠλεκτρικὴν δύναμιν ἀντὶ τοῦ ἀτμοῦ.*

— Πρό *τινων ἡμερῶν ἐν τῷ χωρίῳ* Βύσσανι *τοῦ νομοῦ* Ἰωαννίνων *γυνή τις μεταβᾶσα εἰς τὸν ἀγρόν της νὰ θερίσῃ, ἀφῆκε τὸ μικρόν της τέκνον νὰ κοιμηθῇ ὑπὸ τὴν σκιὰν δένδρου τινὸς καὶ ἐπεδόθη ἐν ἡσυχίᾳ εἰς τὸ ἔργον της.* Μετά *τινα ὥραν ἐπιστρέψασα εἰς τὸ μέρος, ὅπου εἶχεν ἀφήσει τὸ τέκνον της, εἶδεν ἐκεῖθεν ἀφιστάμενον σμῆνος ἀκρίδων ἐν εἴδει νέφους καὶ κατὰ γῆς τὸ οἰκτρὸν θέαμα τοῦ παιδίου νεκροῦ καὶ καταφαγωμένου.* Μέχρι *τοῦδε, παρατηρεῖ ἡ ἐφημερίς, ἐξ ἧς παραλαμβάνομεν τὴν εἴδησιν, ἦτο γνωστὸν ὅτι αἱ ἀκρίδες μόνον τὰς σταφιδαμπέλους, τὰ δένδρα καὶ τὰ φυτὰ ἐν γένει καταστρέφουν, ἀλλ' ἰδοὺ τώρα ὅτι τρώγουν καὶ ἀνθρώπους!*

— Περίεργος *γάμος ἐτελέσθη ἐν τῇ κώμῃ* Καταστα*ρίῳ τῆς* Ζακύνθου. Ἀμφότεροι *οἱ νεόνυμφοι εἶναι κωφάλαλοι, οἱ δὲ συγγενεῖς τοῦ γαμβροῦ κατήγγειλαν ἤδη τοὺς συγγενεῖς τῆς νύμφης, ὡς καὶ τοὺς τελέσαντας τὸν γάμον ἱερεῖς, ὡς ἐκβιά-*

σαντας τὸν γαμβρὸν νὰ νυμφευθῇ μίαν κουφάλαλον. Τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς καθισΊᾷ δυσχερῆ ἡ κατάσΊασις ἰδίως τῆς νύμφης, διότι αὕτη ἀδυνατεῖ ἐντελῶς νὰ συνεννοηθῇ, ἐν ᾧ ὁ γαμβρὸς δὲν δύναται μὲν καὶ αὐτὸς νὰ ὁμιλήσῃ διόλου, ἀλλ' ἀκούει κάπως καλλίτερον.

— Σημαντικὴν ἀπώλειαν ὑπέσΊη ἐσχάτως ὁ πρίγκηψ Λουδοβῖκος Βάττεμβεργ, ἀδελφὸς τοῦ πρώην ἡγεμόνος τῆς Βουλγαρίας Ἀλεξάνδρου. Ἡ ἱσΊορικὴ ἔπαυλις τοῦ Χαϊλιγενβέργ, παρὰ τὸ Γιουγκενχάϊμ, ἐν ᾗ κατῴκει, ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μεθ' ὅλης τῆς ἐν αὐτῇ πολυτίμου καλλιτεχνικῆς συλλογῆς, ἐκ τῆς ὁποίας οὐδὲν διεσώθη.

— Γάμος μεταξὺ καταδίκων ἐν τῇ φυλακῇ εἶναί τι παράδοξον καὶ ὅμως δὲν συνέβη ἐν Ἀμερικῇ ἀλλ' ἐν Ἀθήναις. Ἡ Χαρίκλεια Βέρδη, ἡ φονεὺς τοῦ δικηγόρου Ζωντανοῦ, ἡρωῒς τὴν ὁποίαν ἐνθυμοῦνται ἴσως οἱ ἀναγνῶσΊαί μας, κρατουμένη ἐν ταῖς φυλακαῖς τοῦ Συγγροῦ, κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ ἔρωτα πρὸς ἕνα ἐκεῖ ὁμότιμόν της καὶ συνάδελφον, ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ τὴν νυμφευθῇ. Τὸ μυσΊήριον ἐτελέσθη ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῶν φυλακῶν, ὡς παράνυμφος δὲ παρέσΊη ὁ κ. Φ. Παρασκευαΐδης, σύμβουλος τῆς ἐν ΧρισΊῷ Ἀδελφότητος πρὸς περίθαλψιν τῶν φυλακισμένων.

— Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ὅτε ὁ καύσων μᾶς κάμνει νάθυμῶμεν, δὲν εἶναι ἄσκοπον πρὸς μικρὰν παρηγορίαν νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι οἱ καύσωνες ἦσαν ἀσυγκρίτως ἀνυπόφοροι κατὰ τὸ παρελθόν. Οὕτω τῷ 995 μ. Χ. μᾶς διαβεβαιοῦσιν ὅτι τὰ δένδρα ἀνεφλέγοντο μόνα των, ἐν ᾧ τὸ 1699 τὸ ὕδωρ ἔβραζεν ὑπὸ τὸν ἥλιον, οἱ δὲ κῦνες ἐπήδων οὐρλιάζοντες ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον κατέφλεγε τοὺς πόδας των. Ἀλλ' ἂν ἀπὸ τοῦ θρύλλου ἔλθωμεν εἰς τὴν σΊατισΊικήν, θὰ ἴδωμεν ὅτι τῷ 1793 τὸ θερμόμετρον ἀνῆλθε 38 βαθμοὺς Ῥεωμύρου ὑπὸ σκιάν. Τὸν σεπΊέμβριον τοῦ 1865 τὸ θερμόμετρον ἐση-

μείωνε 41° ἑκατονταβάθμου, τῷ δὲ 1871 ὁμοίως κατὰ σε-πτέμβριον ἀνῆλθε μέχρι τοῦ 35°.

— *Ἐν Παρισίοις ἔχουσι μεγάλην ζήτησιν τὰ αὐτόγραφα τοῦ Ῥαβασσόλ, τοῦ καρατομηθέντος ἀναρχικοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα λογαριασμοί τινες ἀδιάφοροι καὶ σημειώσεις τινὲς ἀφορῶσαι τὴν δίκην του. Τὸ περιεργότερον τῶν λειψάνων τούτων εἶναι σχέδιον ἐπιστολῆς ἀπευθυνομένης πρὸς τὸν ἀδελφόν του, διὰ τῆς ὁποίας προτρέπει τοὺς φίλους του νὰ μὴ ἀφεθῶσι πλέον χάριν αὐτοῦ εἰς ἀπονενοημένας πράξεις, διότι αὐτός, ὅτι ἔκαμε, λέγει, τὸ ἔκαμε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑταιρίας καὶ οὐδεμίαν ἔχει ἀξίωσιν νὰ ἐκδικήσωσι τὸν θάνατόν του.*

— *Ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ ἀπέθανεν ὁ Κῦρος Φὴλδ, ὁ πρῶτος συλλαβὼν καὶ πραγματοποιήσας τὴν ἰδέαν τοῦ ὑπερωκεανείου τηλεγραφικοῦ κάλω, ὁ ἐπονομαζόμενος κοινῶς Λεσσὲψ τοῦ Κόσμου.*

— *Δύο μαθηταὶ λυκείου τινὸς ἐν Μονάχῳ, ἐπιθυμοῦντες νὰ διακοπῶσι τὰ μαθήματα καὶ μὴ ἐξευρίσκοντες ἄλλο μέσον, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἑστίαν μιᾶς τῶν τάξεων πέντε λίτρας πυ-ρίτιδος καὶ ἔθηκαν πῦρ. Οἱ μαθηταὶ οὗτοι κατεδικάσθησαν εἰς ἑνὸς ἔτους φυλάκισιν, ἀπεκλείσθησαν δὲ ἐξ ὅλων τῶν σχολείων τῆς Βαυαρίας.*

— *Ἕνεκα τοῦ οἱονεὶ κατὰ συνθήκην δυσαναγνώστου τῆς γραφῆς τῶν ἰατρῶν, οἱ φαρμακοποιοὶ διαπράττουσι συχνό-τατα καὶ ἐπικινδυνωδέστατα πολλάκις λάθη περὶ τὴν παρα-σκευὴν τῶν φαρμάκων. Ὡς ἐκ τούτου τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ἐν Αὐστρίᾳ, ἐξέδοτο ἐγκύκλιον, δι' ἧς ὑποχρεοῖ τοὺς δημάρχους τοῦ Κράτους νὰ ἐξασκῶσιν αὐστηρὰν ἐπο-πτείαν ἐπὶ τοῦ εὐαναγνώστου τῶν ἰατρικῶν συνταγῶν, ἀπὸ τῶν ληπτέων φαρμάκων μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ἰατροῦ.*

— *Ὁ πρώην ὑπουργὸς τῶν οἰκονομικῶν τῆς Γαλλίας Λέων Σαίης, μέγας βιομήχανος καὶ εἷς τῶν σπουδαιοτάτων*

παραγωγῶν ζαχχάρεως, ἀπεφάσισε νὰ ἱδρύσῃ μέγα διϋλυστήριον τοιαύτης ἐν Αἰγύπτῳ. Αἱ μηχαναὶ παρηγγέλθησαν ἤδη εἰς ἐργοστάσιόν τι τῆς Πράγας, ὑποβαλὸν τὰς συμφορωτέρας προτάσεις.

Ὁ ΚΑΤΑΣΤΙΚΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

Ὁ παράδοξος καὶ μυθιστορικὸς οὗτος ἄνθρωπος ἐγένετο ἐσχάτως τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας κινήσας ἐξόχως τὴν περιέργειαν τοῦ κοινοῦ, ὄχι τόσον ὅτι ἐπεδείκνυε τὸ κατάστικτον σῶμά του ἐν αἰθούσῃ τινὶ παρὰ τὸ Ταχυδρομεῖον, ὅσον ὅταν ἀπεκαλύφθη αἰφνιδίως ὅτι ὁ πλάνης αὐτὸς ἦτο ὁ Δημήτριος Τζαβέλλας, ὁ πρὸ τεσσαρακονταετίας ἀπολεσθεὶς υἱὸς τοῦ ἥρωος ἀγωνιστοῦ Κίτσου Τζαβέλλα.

Εἶναι γνωστὸς ὁ βίος τοῦ Δημητρίου Τζαβέλλα, μέχρι τῆς ἐποχῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πατήρ του, μετακαλέσας αὐτὸν ἐκ Βαυαρίας καὶ ἀποσύρας αὐτὸν ἐκ τῆς στρατιωτικῆς σχολῆς τῶν Εὐελπίδων ὅπου εἶτα τὸν εἶχε κατατάξει, ἀλλ' ὅπου ἦτο ἀδύνατον νὰ περιορισθῇ ὁ θερμὸς καὶ δυσήνιος τοῦ νεαροῦ σουλιώτου χαρακτήρ, τὸν παρεκίνησε νὰ ὑπάγῃ εἰς Ἀλγερίαν, ὅπου ἐμάχοντο τότε οἱ Γάλλοι κατὰ τοῦ Ἀβδὲλ-Καδὲρ καὶ νὰ προσπαθήσῃ εἰ δυνατὸν νὰ διακριθῇ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν. Ὁ φιλοπόλεμος Δημήτριος ὑπήκουσε καὶ ἀνεχώρησεν· ἔγεινε δὲ γνωστὸν ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς τὴν καταστρεπτικὴν μάχην τῆς Κωνσταντίνης ὅτε καὶ πληγωθεὶς ἀπέθανεν, ὡς διεδόθη καὶ ἐφαίνετο μέχρι τοῦδε βέβαιον, διότι ἔκτοτε ἡ οἰκογένειά του ἔχασε τὰ ἴχνη του καὶ οὐδεμίαν περὶ αὐτοῦ ἔλαβέ ποτε εἴδησιν. Ἀλλ' ἰδοὺ μετὰ τόσα ἔτη ἐπιστρέφει σήμερον εἰς Ἀθήνας ὁ υἱὸς τοῦ Κίτσου ὑπὸ ψευδώνυμον,

ἐπιδεικνύων τὰ σΊίγματά του. Λέγει μόνον ὅτι εἶναι Σουλιώτης καὶ ἐπιθυμεῖ, ὡς Φαίνεται, νὰ διατηρήσῃ ἀκόμη τὸ incognito *του. Ἀλλ' ἡ μετά τινων συγγενῶν του τυχαία μᾶλλον ἀντιπαράσΊασις, ἐν τῇ παρὰ τὸ Ταχυδρομεῖον αἰθούσῃ, ὅπου τὸν ἔϐλεπον ἀντὶ πεντηκονταλέπΊου τιμήματος, προὐκάλεσεν ἀκράτητον τὴν συγκίνησίν του καὶ τὸν ἐξηνάγκασε νἀποκαλυφθῇ. Εἰς τὴν ἀδελφήν του κ. Καλλιόπην Κριεζώτου, εἰς τὸν γαμϐρόν του καὶ εἰς τὴν θυγατέρα των κυρίων Ζορμπᾶ, διηγήθη πρῶτον διὰ μακρῶν τὴν περιπετειώδη του ἱσΊορίαν· πῶς διεσώθη ἀπὸ τοῦ ἐν Ἀλγερίᾳ πολέμου, περιῆλθε τὸν κόσμον ὁλόκληρον, πῶς ἐσΊιγματίσθη ὑπὸ ἀγρίων Ἰνδῶν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καὶ πῶς ἀπέκρυπΊε τὸ ἡρωϊκόν του ὄνομα, νομίζων ὅτι θὰ τὸ κηλιδώσῃ διερχόμενος ὑπ' αὐτὸ βίον ἀλήτου καὶ χρησιμεύων εἰς δημόσια θεάματα. Ταῦτα λέγων ἐδείκνυε σημεῖα τόσῳ ζωηρᾶς συγκινήσεως καὶ παρεῖχε τόσα δείγματα ταὐτότητος, ὥσΊε εἰς τὴν οἰκογένειαν δὲν μένει πλέον οὐδεμία ἀμφιϐολία ὅτι ὁ κατάσΊικτος ἄνθρωπος καὶ ὁ Δημήτριος Τζαϐέλλας εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον. Ἀλλ' ἔκ τινος ὑποψίας, διεγερθείσης κατ' ἀρχὰς ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ περιϐόητος δήμιος Νταῆ-Γιώργης, καὶ ἔκ τινων ἀντιφάσεων τῶν πραγμάτων πρὸς τὰς ποικίλας μαρτυρίας τῶν γνωσΊῶν καὶ φίλων τοῦ Δημητρίου Τζαϐέλλα, ἤρχισε νὰ γεννᾶται περίεργον καὶ συγκινητικὸν ζήτημα ταὐτότητος, ἐκ τοῦ συνόλου δὲ τῆς ἀποδεικτικῆς οὕτως εἰπεῖν διαδικασίας, διεξαχθείσης πρὸ τῆς ἀσΊυνομίας καὶ τῶν συγγενῶν, καὶ τῆς ὁποίας ἐτήρησαν τὸ κοινὸν ἐνήμερον αἱ ἐφημερίδες, πολλοὶ ἐκφράζουσιν ἀκόμη ἀμφιϐολίας μήπως ἡ οἰκογένεια ἐπλανήθη ὑπὸ ἐπιδεξίου τινὸς τυχοδιώκτου.*

Ὁ λεγόμενος Δημήτριος Τζαϐέλλας, ὁ κατάσΊικτος ἄνθρωπος, Φαίνεται ἡλικίας ἑξηκονταπέντε ἐτῶν. Ἐκτὸς τῶν σΊιγ-

μάτων τῆς ποινῆς φέρει καὶ ἴχνη εὐλογίας· εἰς τὸ ἀποτρόπαιον δὲ τῆς γενειώσης μορφῆς του προσθέτει καὶ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμός, βλαφθεὶς ὡς λέγεται ἐκ μονομαχίας τοῦ Τζαβέλλα μετὰ τοῦ ὁπλοδιδασκάλου Μύλλερ. Ἔχει ὅρασιν καὶ μνήμην ἀσθενεστάτην, πάσχει δὲ καὶ ἐκ διανοητικῆς τινος διαταράξεως. Ἔχει λησμονήσῃ σχεδὸν τὴν μητρικήν του γλῶσσαν καὶ εἶναι σκαιός, ἀπότομος, βάναυσος. Τὴν ἐκ 200,000 δρ. περιουσίαν του ἔχει κληροδοτήσῃ διὰ διαθήκης του εἰς διάφορα φιλανθρωπικὰ καταστήματα, ᾄδεται δὲ ὅτι αὐτὸς θέλει νἀποσυρθῇ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Σήμερον ἀναχωρεῖ εἰς Χαλκίδα ὅπου θὰ παραμείνῃ παρὰ τῷ γαμβρῷ αὐτοῦ κ. Δ. Κριεζώτῃ, τελείως πεπεισμένῳ περὶ τῆς ταὐτότητός του.

[*Hestia* du 25 octobre 1892.]

Ὁ ΧΟΙ̃ΡΟΣ ΚΑῚ ΑἹ ΘΡΗΣΚΕΙ̃ΑΙ.

Τί κοινὸν μεταξὺ χοίρου καὶ θρησκείας; ἤθελεν ἐρωτήσει ἴσως ἀπορῶν ὁ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἀναγινώσκων· τίς σχέσις μεταξὺ τοῦ ἀκαθαρτοτάτου καὶ καθαρωτάτου; Οὐδεμία βεβαίως· καὶ ὅμως δὲν ὑπῆρξε θρήσκευμα ἀναφανὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἔλαβεν ἢ οὕτως ἢ ἄλλως τὸν χοῖρον ὑπ' ὄψιν. Καὶ τὸ νὰ λαμβάνηται μὲν τὸ ἐν τῇ ἀκαθαρσίᾳ διαιτώμενον τοῦτο ζῶον, ὡς τύπος αὐτῆς τῆς ἀκαθαρσίας, τὸ νὰ λέγωμεν μὲν μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου «μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, μήποτε καταπατήσωσιν ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν αὐτούς», τὸ νοοῦμεν· τὸ νὰ κινήσωσιν ὅμως πᾶσαι αἱ θρησκεῖαι (πλὴν μιᾶς) σταυροφορίαν κατὰ τοῦ ὡραίου, τρυφεροῦ, ἡδυτάτου αὐτοῦ κρέατος εἶναι τοῖς πλείστοις καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκατάληπτον καὶ ἀνεξήγητον·

καὶ ὅμως εἶναι καταληπτὸν ὑπὸ μίαν ἔποψιν καὶ ἐξηγητὸν δι' ἕνα λόγον, ὃν κατωτέρω ὀψόμεθα. Ἀλλὰ ἤθελεν εἴπῃ τις: ἀκριϐῶς διότι τρέφεται ὁ χοῖρος ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὴν λάσπην, διὰ τοῦτο ἀπηγορεύθη ἡ χρῆσις τοῦ κρέατός του. Ἔ! ὡς πρὸς τοῦτο, ἀντιπαρατηροῦμεν; « πόθεν ἄρξομαι θρηνεῖν »; ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν εἰς τὸν συχενόμενον (= συγχεόμενον) ἀναγνώστην τοὺς σκώληκας καὶ τὰς ἀκαθαρσίας ἐξ ὧν παχύνονται αἱ ὄρνιθες, τοὺς ποντικοὺς δι' ὧν τρέφονται γευστικώτατοί τινες ἰχθῦς, καὶ τὰ λοιπά, καὶ τὰ λοιπά... Καὶ ἐν τούτοις κατὰ τῶν χερσαίων καὶ θαλασσίων τούτων ζώων δὲν ἐπῆλθε βαρὺς ὁ πέλεκυς τῆς θρησκείας. Ἐὰν τοὐλάχιστον οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ νομοθέται τῶν θρησκευμάτων ἦσαν ἐν γνώσει τῆς τριχίνης, ἀπαντώσης εἰς τοὺς μῦς τῶν χοίρων πρὸ πάντων, καὶ ἐν γνώσει τῶν θανατηφόρων αὐτῆς ἀποτελεσμάτων εἰς τοὺς τρώγοντας ἀπὸ τῶν ὑπ' αὐτῆς προσϐεϐλημένων κρεάτων, τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο ἱκανῶς δεδικαιολογημένον· ἀλλὰ τοιαῦται φυσιολογικαὶ καὶ ἰατρικαὶ γνώσεις ἦσαν αὐτοῖς ἐντελῶς σχεδὸν ἄγνωστοι.

Ἂς λάϐωμεν πρῶτον « τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸν λαὸν τὸν περιούσιον, τὸ βασίλειον ἱεράτευμα » ὅπως ἐσεμνύνετο ν' ἀποκαλῇ ἑαυτὸν ὁ ἰουδαϊκὸς λαός. Τὸν Ἑϐραῖον, καὶ μόνον τὸ ὄνομα χοῖρος νὰ ἤκουε, κατελάμϐανεν ἀηδία καὶ ἀποτροπία. Τὸ κρέας τοῦ ζώου τούτου ἦτο ἐκ τῶν μᾶλλον ἀπηγορευμένων ἐν τῷ μωσαϊκῷ νόμῳ. « Καὶ τὸν ὗν, ἀκάθαρτον τοῦτο ὑμῖν· ἀπὸ τῶν κρεῶν αὐτοῦ οὐ φάγεσθε », ὑπηγόρευε τὸ Λευϊτικὸν καὶ ἐπανελάμϐανε τὸ Δευτερονόμιον. Τὴν ἀπαγόρευσιν δὲ ταύτην παρ' Ἰουδαίοις ἀνέγραφον καὶ οἱ λατῖνοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Τάκιτος ἐν τῇ Ε' ἱστορίᾳ του καὶ δηκτικώτατα ἐσατύριζον ἐν ταῖς σατύραις των ὁ Ἰουϐενάλης (Σ. 14) καὶ ὁ Μακρόϐιος (Σ. 2). Ἔδειξαν δὲ πάντοτε οἱ Ἑϐραῖοι, ἐν πάσῃ ἐποχῇ, τὴν πρὸς τὸ χοίρειον κρέας μεγάλην ἀποστροφήν

των — ἐξαιρέσει τινῶν νεωτέρων, μορφωμένων οὕτως εἰπεῖν, Ἰσραηλιτῶν, οἵτινες κρυφίως καμίαν φορὰν (πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου) δὲν διστάζουσι ν' ἀπογευθῶσι νοστίμου τινὸς χοιρείου κοτολέττας. — Ἀρκεῖ ν' ἀναφέρωμεν ὅτι, ὑπὸ τὸν Ἀντίοχον τὸν Ἐπιφανῆ, ὅς τις ἠθέλησε νὰ βιάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγωσι χοίρειον κρέας, πολλοὶ προετίμησαν «τὸν μετ' εὐκλείας θάνατον, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς Βας Μακκαβαίων, ἢ τὸν μετὰ μύσους βίον, τοῖς νέοις ὑπόδειγμα γενναῖον καταλελοιπότες, εἰς τὸ προθύμως καὶ γενναίως ὑπὲρ τῶν σεμνῶν καὶ ἁγίων νόμων ἀπευθανατίζειν». Καὶ ὁποῖον φρικώδη θάνατον! νὰ βληθῶσιν εἰς τήγανα καὶ λέβητας ἐκπυρωθέντας, νὰ γλωσσοτομηθῶσι, ν' ἀκρωτηριασθῶσι, νὰ ἐκδαρῶσι «τὸ τῆς κεφαλῆς δέρμα σὺν ταῖς θριξίν»! Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐθνικοί, ὅσῳ ἔβλεπον τὴν ἐπιμονὴν ταύτην τῶν ὀρθοδόξων Ἰουδαίων, τόσῳ περισσότερον ἐβίαζον αὐτούς· ἀπετέλει δὲ μίαν τῶν σκληροτέρων διασκεδάσεων καὶ εὐχαριστήσεων τῶν τυράννων καὶ τῶν ἐθνικῶν ὄχλων, ὡς βεβαιοῖ ὁ Φίλων, τὸ νὰ ἐξαναγκάζωσι τοὺς Ἰουδαίους νὰ πλησιάσωσιν εἰς τὸ στόμα των τὸ χοίρειον κρέας. Τόση ἦτο ἡ ἀποστροφὴ τῶν Ἰουδαίων ὥστε *χοιροφάγος* ἦτο ἡ ὀνομασία τοῦ ἀποτροπαιοτέρου εἰδωλολάτρου· «οἱ ἔσθοντες ὕειον κρέας, μεμολυμμένα πάντα τὰ σκεύη αὐτῶν, ἐπιτοαυτὸ ἀναλωθήσονται, εἶπε Κύριος», φωνάζει ὁ προφήτης Ἡσαΐας. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους ἐν μιᾷ καὶ μόνῃ περιπτώσει ἐγένετο ἐξαίρεσις, κατὰ τὸν ταλμουδιστὴν Μαϊμωνίδην, τοῦ αὐστηροῦ νόμου· εἰς τὴν (ἐνίοτε παράδοξον) ὄρεξιν ἐγκύων γυναικῶν ἦτο καὶ χοίρειον κρέας ἐπιτετραμμένον· μία καὶ αὕτη ἐκ τῶν πολλῶν ἀποδείξεων τῆς ἀπεριορίστου ἰσχύος τοῦ γυναικείου φύλου!

Ὄχι δὲ μόνον χοῖρον νὰ φάγωσι δὲν ἐπετρέπετο οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλ' οὔτε χοιροβοσκοί, οὔτε ἔμποροι χοίρων νὰ εἶναι ἠδύναντο· οὕτω λέγουσιν οἱ ταλμουδισταί. Διὰ τοῦτο πρέπει

νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἀναφερομένη «ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκομένων» ἀνῆκεν εἰς ἐθνικοὺς κατοίκους τῆς Γαλιλαίας, ἢ τοὐλάχιστον ὅτι οἱ Γαλιλαῖοι, οἵτινες ὑπό τινας ἐπόψεις δὲν εἶχον καὶ πολὺ αὐστηρὰς ἀρχάς, διετήρουν ἀγέλας χοίρων χάριν κερδοσκοπίας ἐκ τῶν εἰδολολατρικῶν γειτονικῶν λαῶν.

Ὁ λόγος δι' ὃν ἀπηγορεύθη τοῖς Ἰουδαίοις ἡ ἀπόλαυσις τοῦ χοιρείου κρέατος φαίνεται ὅτι ἦτο ἀρχῆθεν διαιτητικὸς καὶ ὑγιεινός. Παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς λαοῖς καὶ ἕνεκα τῆς θερμότητος τοῦ κλίματος καὶ ἕνεκα τῆς χαλαρᾶς καθαριότητος, ἐπικρατεῖ μεγάλη διάθεσις τῶν ἀνθρωπίνων σωμάτων εἰς ἀσθενείας ἐπιδερμικάς· τοιαῦται δὲ νόσοι φυσικῶς καὶ προκαλοῦνται καὶ πολλαπλασιάζονται διὰ τροφῆς παχείας, ὁποία ἡ ἐκ τοῦ χοιρείου κρέατος. Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι ἐν ἀνατολῇ οἱ χοῖροι τρέφονται συνήθως εἰς πάχος ἀπερίγραπτον, ἄγνωστον ἐν Εὐρώπῃ. Ἦτο γνωστὸν ἄλλως ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ὡς καὶ ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τοῦ Πλουτάρχου μανθάνομεν, ὅτι καὶ τὸ γάλα τοῦ χοίρου ἐπιφέρει τὴν λέπραν. Πλὴν τούτου τὸ θέαμα χοίρων πασχόντων ἐκ λέπρας, ψωριάσεως καὶ ἄλλων τοιούτων ἀσθενειῶν εἶναι συνηθέστατον ἐν ἀνατολῇ.

Τὴν αὐτὴν ἀποστροφήν, διὰ τοὺς αὐτοὺς διαιτητικοὺς λόγους περίπου, εἶχον καὶ ἄλλα θρησκεύματα ἄλλων λαῶν ἀνατολικῶν. Ὁ Ἰώσηππος λέγει περὶ τῶν Αἰγυπτίων ἱερέων, ὅτι ἀπέφευγον τὸν χοῖρον καὶ τὸ χοίρειον κρέας ὡς ἀκάθαρτον. Τὸ αὐτὸ βεβαιοῖ γενικώτερον περὶ πάντων τῶν Αἰγυπτίων ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Αἰλιανός· κατὰ τὸν πατέρα τῆς ἱστορίας μάλιστα καὶ ὁ ἁπτόμενος μόνον χοίρου ἐθεωρεῖτο ἀκάθαρτος καὶ μεμολυσμένος αὐτὸς καὶ τὰ ἱμάτιά του, μεθ' ὧν ὤφειλε νὰ καθαρισθῇ ἐν τῷ Νείλῳ[1]. Καὶ οἱ σημερινοὶ δὲ

(1) Καὶ ἡ τάξις δὲ τῶν χοιροβοσκῶν παρ' Αἰγυπτίοις ἐθεωρεῖτο τόσον

Κόπται, διάδοχοι ἐκ καταγωγῆς τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ἀποφεύγουσι τὸ χοίρειον κρέας, καὶ διὰ τοῦτο, κατὰ τοὺς περιηγητάς, ἐν τῇ ἄνω Αἰγύπτῳ σπανίως βλέπει τις χοῖρον. Ἐπίσης κατὰ τὸν Ἡρόδοτον καὶ οἱ Σκῦθαι ἀπείχοντο τοῦ χοιρείου κρέατος κατὰ θρησκευτικὸν νόμον, καὶ διὰ τοῦτο δὲν κατεγίνοντο εἰς χοιροτροφίαν. Καὶ οἱ Ἄραβες τὴν αὐτὴν ἀποστροφὴν ἐδείκνυον κατὰ τοῦ ζώου τούτου, τὸ δὲ Κοράνιον ῥητῶς καὶ αὐστηρῶς ἀπαγορεύει τὴν βρῶσιν χοιρείου κρέατος. Ὁμοίως ἡ θρησκευτικὴ νομοθεσία τῶν Φοινίκων ἀπηγόρευσε τὴν χρῆσιν τοῦ χοιρείου κρέατος· ὁ Ἡρωδιανὸς λέγει περὶ τοῦ Ἡλιογαβάλου ὅτι «χοίρων ἀπείχετο Φοινίκων νόμῳ»· ὁ δὲ Πορφύριος φέρει μάλιστα ὡς λόγον τῆς ἀποχῆς τῶν Φοινίκων τὸν αὐτὸν ὃν καὶ διὰ τοὺς Ἰουδαίους, δῆλα δὴ «ὅτι οὐδ' ὅλως ἐν τοῖς τόποις ἐφύετο ὗς». Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο μᾶλλον οὐχὶ ἡ αἰτία ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποστροφῆς ἐκείνης. Τὸν αὐτὸν θρησκευτικὸν θεσμὸν κατὰ τοῦ χοιρείου κρέατος εἶχον καὶ οἱ Αἰθίοπες κατὰ τὸν Πορφύριον. Τὸ ἴδιον τέλος ἐξάγεται ἐκ τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ περὶ τῶν ἀρχαίων Ἰνδῶν, τοῦθ' ὅπερ ὅμως τινὲς ἀμφισβητοῦσιν.

Ἀλλ' ὅμως καίτοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ νομοθέται τῶν θρησκευμάτων ἀπηγόρευον τοῖς λαοῖς τὴν βρῶσιν τοῦ χοιρείου κρέατος, φαίνεται ὅτι οἱ θεοί των δὲν ἀπέκρυπτον τὴν εὐαρέσκειάν των πρὸς τὴν ἐξ αὐτοῦ κνίσσαν· καὶ τοῦτο ἐννοοῦντες οἱ πιστοί, καίτοι αὐτοὶ δὲν ἔτρωγον τὸν χοῖρον, δὲν ἐδίσταζον νὰ τὸν θυσιάζωσι καὶ καίωσι τοῖς θεοῖς. Οὕτω π. χ. οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ τὸν Ἡρόδοτον «τοῖσι μὲν ἄλλοισι θεοῖσι θύειν ὗς οὐ δικαιεῦσι, Σελήνῃ δὲ καὶ Διονύσῳ μούνοισι τοὺς ὗς θύσαντες πατέονται τῶν κρεῶν, οὓς τῇσι ἄλλῃσι ὁρτῇσι ἀπεπτυγήκασι». Ἀλλὰ πλὴν τῶν Αἰγυπτίων, ὡς ὁ Στράβων,

βδελυκτὴ ὥστε οὐδεὶς οὐδέποτε ἐνυμφεύετο θυγατέρα συβότου, «ἀλλ' ἐκδίδονταί τε οἱ συβόται καὶ ἄγονται ἐξ ἀλλήλων».

ὁ Ὀβίδιος καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς μαρτυροῦσι, καὶ ἕτεροι λαοὶ βδελυσσόμενοι τὸ χοίρειον κρέας, οὐχ ἧττον προσέφερον τοῖς θεοῖς των θυσίας χοίρων. Τώρα ἂν οἱ ἀγαθοὶ ἱερεῖς των μετὰ τὴν θυσίαν καὶ ἐκ τῆς θυσίας, ἀπέλειχον τεμάχιόν τι ὀπτοῦ χοιριδίου ἱεροκρυφίως, δὲν τὸ γνωρίζομεν, τὸ ὑποθέτομεν ὅμως!

Ἄξιον σημειώσεως εἶναι καὶ ὅ, τι ὁ Ἀθήναιος λέγει περὶ τῶν Κρητῶν, ὅτι δῆλα δὴ οὐδ' αὐτοὶ ἔτρωγον χοίρειον κρέας οὐχὶ διότι ἐθεώρουν αὐτὸ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ τοὐναντίον διότι ὁ χοῖρος ἦν παρ' αὐτοῖς ἱερός. Τέλος σημειωτέον ὅτι ἔθνη τινὰ εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ μεταχειρίζωνται τὸν χοῖρον ἐν τῇ μαγικῇ τέχνῃ, ἐν τῇ μαντείᾳ καὶ ἐν τοῖς ὁμοίοις.

Ἐὰν δὲ πάντα σχεδὸν τὰ θρησκεύματα ἐκίνησαν ἄσπονδον πόλεμον κατὰ τοῦ χοίρου, ὁ χριστιανισμὸς τί ἆρά γε ἐδίδαξε περὶ τούτου;

Ὁ χριστιανισμὸς διὰ μὲν τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτοῦ ἐκήρυξε τὰ χαρακτηριστικώτατα ταῦτα ὅτι «τὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος, ταῦτα εἰσὶ τὰ κινοῦντα τὸν ἄνθρωπον»· διὰ δὲ τοῦ κήρυκος αὐτοῦ Παύλου προσέθηκε: «Χάριτι βεβαιοῦσθαι τὴν καρδίαν, οὐ βρώμασιν, ἐν οἷς οὐκ ὠφελήθησαν οἱ περιπατήσαντες. Ἀποστήσονται δέ τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνοις... ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετὰ εὐχαριστίας τοῖς ἐπεγνωκόσι τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι πᾶν κτίσμα Θεοῦ καλὸν καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον. Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει. Οὐ γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρῶσις καὶ πόσις ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη»!

Ἐν Κερκύρᾳ. ΣΠ. Σ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΣ.

[*Hestia*, 1893, nº 36.]

ΤΑ ΑΠΟΣΑΡΩΜΑΤΑ.

Ἕκαστος γνωρίζει πόσον ταχέως συσσωρεύονται τὰ ἀποσαρώματα, ὁποία δὲ ἀπαιτεῖται φροντὶς ὅπως αἱ οἰκίαι καὶ αἱ ὁδοὶ μιᾶς πόλεως διατηρηθῶσιν εἰς κατάστασιν σύμφωνον πρὸς τὴν ὑγιεινήν. Εἰς τὰς μεγάλας μάλιστα πόλεις τὸ ζήτημα εἶναι πολὺ σπουδαῖον καὶ ἐπασχολεῖ μεγάλως τοὺς ἄρχοντας, ὄχι μόνον ἡ σάρωσις τῶν ὁδῶν ἀλλὰ καὶ ἡ καταστροφὴ τῶν ἀποσαρωμάτων. Ἡ καθαριότης μιᾶς πόλεως θεωρεῖται ἐκ τῶν κυριωτέρων καθηκόντων τῆς δημοτικῆς ἀρχῆς. Ἔχει δὲ σημασίαν τὸ ἔργον τοῦτο, διότι καλῶς ἐκτελούμενον ἀποβαίνει διηνεκὴς καὶ ἐπίμονος ἀγών, παραμελούμενον δὲ φέρει εἰς κίνδυνον τὴν ὑγείαν τῆς πόλεως. Καὶ περὶ μὲν τῆς σαρώσεως καὶ τῆς μεταφορᾶς τῶν ἀποσαρωμάτων ὑπάρχουσι πολλοὶ καὶ διάφοροι τρόποι, ἕκαστος τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς τοποθεσίας ἑκάστης πόλεως. Ἡ τελειωτικὴ ὅμως χρῆσις ἢ ἡ καταστροφὴ τῶν ἀποσαρωμάτων εἶναι ἴσως δυσκολώτερον ζήτημα. Εἰς πολλὰ μέρη τὰ ἀποσαρώματα χρησιμεύουσι πρὸς λίπανσιν τῶν ἀγρῶν. Ἡ μέθοδος αὕτη καταδικάζεται παρὰ πολλῶν ἕνεκα τῆς ἀναδιδομένης κακῆς ὀσμῆς, πολλοὶ δὲ παρῄτησαν αὐτὴν καὶ διὰ τὸ ἀνεπαρκές. Καὶ τῳόντι ἀφ' ἑνὸς ἡ μεταβολὴ τοῦ τρόπου τῆς θερμάνσεως καὶ ἡ ἐκ ταύτης προερχομένη ἐλάττωσις τῆς ἀπορριπτομένης τέφρας, ἀφ' ἑτέρου ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἀποσαρωμάτων ἐξ ὑφάσματος, σιδήρου κ.λ. ἠλάττωσαν τὴν ποσότητα τῶν διὰ λίπανσιν ἀποσαρωμάτων.

Εἰς τὴν Νέαν Ὑόρκην καὶ εἰς τὸ Λίβερπουλ τὰ ἀποσαρώματα ῥίπτονται εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὴν τελευταίαν τῶν δύο τούτων πόλεων, δύο ἀτμοκίνητα φέροντα ἕκαστον 300-

IMPRIMERIE NATIONALE.

400 τόνους ἀποσαρωμάτων, ἀπομακρύνονται 24 μίλλια μακρὰν καὶ τὰ ῥίπτουσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἐργάζονται δὲ τὰ ἀτμοκίνητα ταῦτα ἀδιακόπως. Ἀναφέρουσιν ὅτι κατὰ τὸ 1891 κατετέθησαν ἐντὸς τῆς θαλάσσης ὄχι ὀλιγώτεροι τῶν 145,000 τόννων ἀποσαρωμάτων μὲ δαπάνην σχετικῶς μικράν. Ἡ μέθοδος αὕτη δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ μόνον εἰς πόλεις παραλίους, ἔχει δὲ καὶ τὸ καλὸν ὅτι τὰ ἐλαφρὰ ἀποσαρώματα πλέουσι καὶ ἐπιστρέφουσι πρὸς τὸν αἰγιαλόν.

Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεγάλως συνεζητήθη τὸ ζήτημα τῆς καταστροφῆς τῶν ἀποσαρωμάτων πρὸ πάντων εἰς τὰς μεγάλας πόλεις. Πρὸ ὀλίγου χρόνου πολλαχοῦ ἀπεφασίσθη νὰ καίωνται, κατεσκευάσθησαν δὲ φοῦρνοι ἐπίτηδες. Τὸ ζήτημα φαίνεται λυθέν, πρόκειται μόνον νὰ εὑρεθῇ ὁ εὐθηνότερος τρόπος. Ἡ δαπάνη διαφέρει φυσικὰ κατὰ τὰς διαφόρους πόλεις, ἀναλόγως τοῦ εἴδους τῶν ἀποσαρωμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοποθέτησις τῶν φούρνων ἀπαιτεῖ σκέψιν μεγάλην, διότι καὶ ἂν ἡ κατάκαυσις τῶν ἀποσαρωμάτων κατορθωθῇ ἐντελῶς, ἡ μεταφορὰ αὐτῶν εἰς τὸν τόπον τοῦ φούρνου καὶ ἡ φροντὶς πρὸς καταστολὴν τῶν ἀναθυμιάσεων παρουσιάζουσι δυσχερείας πολλάς. Ἡ θερμότης τῶν φούρνων αὐτῶν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ διαφοροτρόπως, ὡς π. χ. διὰ ἀτμομηχανὰς ἠλεκτρικοῦ φωτός, διὰ ἀντλίας κλ.

Ὁ τρόπος οὗτος τῆς καταστροφῆς τῶν ἀποσαρωμάτων ἐξαπλοῦται ὁσημέραι περισσότερον. Τὸ ζήτημα εἶναι κατὰ μέγα μέρος χρηματικόν, ὡς συνεχόμενον δὲ μετὰ τῆς ὑγιεινῆς ἐνδιαφέρει πάντας.

Z.

[*Hestia*, 1893, n° 17.]

Ο ΧΕΙΜΩΝ ΕΡΧΕΤΑΙ.

Δύο εἶναι αἱ κύριαι καὶ διακεκριμέναι ὧραι τοῦ ἔτους· τὸ θέρος, ἢ μᾶλλον τὸ καλοκαίριον καὶ ὁ χειμών. Η ἄνοιξις καὶ τὸ φθινόπωρον εἶναι ἐποχαὶ ἀμφίβολοι, μεταβατικαί, ἡ πρώτη τῶν ὁποίων εἰσάγει εἰς τὸ θέρος καὶ ἡ δευτέρα εἰς τὸν χειμῶνα. Ἂν ἀληθεύῃ τοιοῦτόν τι διὰ τὸ κλίμα μας, — διὰ τὸ ὁποῖον ἄλλοι τινὲς ἰσχυρίζονται ὅτι ὁλοχρόνιος ἡ ἄνοιξις βασιλεύει, μὲ ὀλίγων μόνον ἡμερῶν ψυχρὰς ἢ θερμὰς παρενθέσεις, — εἰσήλθομεν ἤδη εἰς τὸν χειμῶνα.

Τοῦτο δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς τὸ εἴπῃ κανεὶς ῥέπορτερ ἢ χρονογράφος. Μεθ' ὅλην τὴν ἐπίφασιν τὴν θερινήν, τὴν ὁποίαν ἐν πολλοῖς διατηρεῖ ἡ ἐποχή, αἰσθάνεσθε τὸν βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς πλησιάζοντα πολιότριχα γέροντα μὲ τὴν ψυχράν, τὴν παγωμένην πνοήν. Τὸ θερμόμετρον κατῆλθε περὶ τοὺς πέντε βαθμοὺς καὶ κατέρχεται ὁλοὲν ὡς αἱ ἀξίαι ἐν τῷ Χρηματιστηρίῳ ἐπὶ τῇ προσεγγίσει κακοῦ τινος. Ὁ ἥλιος μετετοπίσθη· κάμνει κύκλον χαμηλότερον καὶ συντομώτερον, βραχύνων τὰς ἡμέρας καὶ ἀποστέλλων ἀκτῖνας πλαγίας, ὀλιγώτερον καυστικάς. Μάλιστα τὴν πρωΐαν τὸ θάλπος του εἶναι εὐχάριστον καὶ μοὶ ἀρέσει νὰ τὸ ἀπολαμβάνω, ἐξερχόμενος ἐπ' ὀλίγον εἰς τὸν ἐξώστην. Βλέπω τὴν ὥραν ἐκείνην τὸν Λυκαβηττὸν πλέοντα εἰς ὁμίχλην ἐλαφράν, λευκήν, πλημμυροῦσαν φωτός, τὸ ὁποῖον ῥοφῶσι μετ' εὐφροσύνης αἱ μικραὶ καταπράσιναι παρὰ τοὺς πόδας του πεῦκαι. Ὁ οὐρανὸς εἶναι λευκαυγὴς κυανοῦς, μὲ τὸ ἰδιαίτερον ἐκεῖνο, τὸ ἀνέκφραστον χρῶμα, τὸ ὁποῖον διατηρεῖ καὶ τὴν μᾶλλον ἐαροφανῆ αὐτοῦ πρωΐαν. Ἀπέναντί μου τὸ σχολεῖον, — δημοτικὸν σχολεῖον ἀρρένων, — εἶναι ἀκόμη κατάκλειστον καὶ ἐπὶ τῶν ἀναβαθμίδων τῆς εἰσόδου συσσωρεύεται

περιμένων ὁ ἐσμὸς τῶν μικρῶν παιδίων, πρόθυμος, πρωϊνός, λάλος, φαιδρός, ὡς τῶν μικρῶν πτηνῶν, τῶν προβαλλόντων τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τῆς φωλεᾶς τῆς καπνοδόχου...

Τὸ ἑσπέρας τὸ ψῦχος γίνεται αἰσθητότερον. Φυσᾷ· νέφη ἀραιὰ ἀποκρύπτουσιν ἐδῶ κ' ἐκεῖ τοὺς ἀστέρας. Οἱ ἄνθρωποι οὔτε βραδύνουσιν, οὔτε εὐχαριστοῦνται ὡς πρότερον εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ ἀρχίζουν νὰ σκέπτωνται περὶ τρόπων ἀσφαλεστέρας συγκεντρώσεως. Πρὸς τὸ παρὸν περιορίζονται νὰ κατακλίνωνται ἐνωρὶς μὴ ἔχοντές τι νὰ πράξωσι, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ὕπαιθρον εἶναι ψυχρὸν καὶ ἡ στέγη ὀχληρά, περιμένοντες μίαν βροχὴν διὰ νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀμφίβολον αὐτὴν κατάστασιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ κλίνη ἐπιβαρύνεται ἀπὸ τώρα διὰ σκεπασμάτων καὶ τὰ ἐλαφρὰ ἐπανωφόρια τίθενται εἰς ἐνέργειαν καὶ γίνεται φροντὶς περὶ ἐνδυμάτων καὶ ἐφοδίων χειμερινῶν καὶ ὁπλίζονται τὰ παράθυρα καὶ αἱ θύραι διὰ τῶν βαρέων παραπετασμάτων καὶ τὰ δάπεδα διὰ τῶν ταπήτων... Ὁ χειμὼν ἔρχεται. Ὅλα πέριξ τὰ συμπτώματα, — καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπεκταθῶ περισσότερον ἀναμασσῶν τὰ τετριμμένα, — μᾶς πείθουσι. Ῥιγηλὴ συγκίνησις μᾶς καταλαμβάνει καὶ μᾶς πληροῖ μελαγχολία ἀνάμικτος χαρᾶς... διότι ὁ χειμὼν ἔρχεται.

Τί σας ἀρέσει καλύτερα, ὁ χειμὼν ἢ τὸ θέρος;

Μὴ βιασθῆτε νἀπαντήσετε. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι δὲν εἶναι εὔκολος ἡ προτίμησις. Καὶ τὰ δύο εἶναι διὰ τὸν ἄνθρωπον μεστὰ συγκινήσεων, τέρψεων καὶ ἀπολαύσεων· καὶ ἂν ἐξετάσετε καλὰ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς σας, θὰ εὕρετε ὅτι καὶ πρὸς τὰ δύο τὴν αὐτὴν ἀγάπην αἰσθάνεσθε, τὴν αὐτὴν ἀκατανίκητον ἕλξιν, ποθοῦντες καὶ χειμῶνα μετὰ θέρος, ὡς νύκτα μεθ' ἡμέραν καὶ σελήνην μεθ' ἥλιον. Τὰ δίδει ἡ φύσις καὶ τὰ δύο, εἶναι δὲ πλασμένος ὁ ἄνθρωπος οὕτως, ὥστε νἀγαπᾷ καὶ νὰ εὐχαριστῆται ἀναγκαίως εἰς ὅ, τι τῷ δίδει ἡ

φύσις. Εἰς μάτην προσπαθεῖτε νὰ ὑποβάλετε τὸ ζήτημα ὑπὸ ἀνάλυσιν ψυχράν, νἀριθμήσετε τὰ καλὰ τοῦ χειμῶνος ἢ τὰ κακὰ τοῦ θέρους καὶ ἐπὶ ὑπολογισμῶν νὰ στηρίξετε τὴν προτίμησίν σας. Θὰ πλανηθῆτε. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἐπίσης ἰσχυρὰ καὶ ἐπίσης ἐνδόμυχος καὶ διὰ τὰ δύο, παρεξηγεῖ δὲ τὴν φύσιν του οἱοσδήποτε νομίζει ὅτι τρέφει ἰδιαιτέραν συμπάθειαν πρὸς τὸ ἓν ἢ πρὸς τὸ ἄλλο. Νομίζω ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόκληροι, οἱ μὴ ἔχοντες οὐδὲν ὅπλον νἀντιτάξωσι κατὰ τοῦ ψύχους, θὰ ηὐτοκτόνουν ἐξ ἀπελπισίας ἐὰν κατεδικάζοντο αἴφνης νὰ ζήσωσιν εἰς αἰώνιον θέρος.

Διαφέρει ὅμως καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τὴν ὁποίαν ἔχει, καὶ ὡς πρὸς τὰ αἰσθήματα τὰ ὁποῖα ἐμπνέει, καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν τὴν ὁποίαν προξενεῖ ὁ χειμὼν ἀπὸ τὸ θέρος. Συντομώτατα θά σας ὁρίσω ἐδῶ τὴν διαφοράν. Ἡ τέρψις τοῦ χειμῶνος καθορίζεται ἀπὸ τὴν εὐμάρειαν ἐκείνην τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ῥιγῶν ὅταν θερμαίνεται· ἀπεναντίας ἡ τέρψις τοῦ θέρους πηγάζει ἐκ τῆς εὐχαριστήσεως, τὴν ὁποίαν δοκιμάζει ὁ θερμαινόμενος ὅταν δροσίζεται. Ὅσον διαφέρει τὸ ἓν εὐάρεστον αἴσθημα τοῦ ἄλλου, — καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ἐπροσέξατε πολλάκις ὅτι διαφέρει οὐσιωδῶς, — τόσον διαφέρει καὶ ἡ μία ὥρα τῆς ἄλλης. Τὸ θέρος ἄγει τὸν ἄνθρωπον πρὸς ζωὴν ἐν ὑπαίθρῳ ἀγροτικὴν καὶ εἰδυλλιακήν, ἀφυπνίζει τὸν ἵμερόν του, τὸν ἐπαναφέρει τέκνον ἀρχέγονον εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μειδιώσης φύσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ὁ ἄγριος χειμὼν τὸν ἀπομακρύνει. Ὅλον ἐκεῖνον τὸν πολιτισμένον κόσμον, τὸν ὁποῖον βλέπετε συνηγμένον εἰς τὰ πολυθόρυβα καὶ καταφώτιστα θερινὰ κέντρα, συνεχίζοντα τὸ ἔργον τοῦ χειμῶνος μὲ τὰς κομψὰς ἢ πολυτελεῖς ἐνδυμασίας, τοιοῦτό τι αἴσθημα κατέχει κατὰ βάθος καὶ ὑπὸ τὴν λεληθυῖαν ἐπίδρασίν του τρέχει εἰς τὰς πρασίνας ἐξοχάς, βυθίζεται εἰς τὴν θάλασσαν, σκιρτᾷ, ἁλιεύει, θηρεύει,

ἀνέρχεται εἰς τὰ ὕψη καὶ ἀναπνέει τὸν δροσερὸν ἀέρα τῶν ὀρέων, θαυμάζων τὸν ἔναστρον οὐρανόν.

Ἀπὸ τῆς εὐδαιμονίας ταύτης τὸν ἀπομακρύνει ὁ χειμὼν διὰ νὰ τὸν βυθίσῃ εἰς ἄλλην, ἄλλου εἴδους. Ἡ ψυχρὰ ὥρα δίδει ὤθησιν πρὸς τὸν οἰκογενειακὸν βίον τὸν γλυκύτατον καὶ πρὸς τὸν πολιτισμὸν τὸν εἰρηνικώτατον. Ἀνάπτει τὴν ἑστίαν καὶ περὶ αὐτὴν συναθροίζει χαρωπὴν τὴν οἰκογένειαν. Τὸ ὕπαιθρον ἀντικαθιστᾷ ἡ φωταυγής, ἡ πλήρης θερμῶν ἀναθυμιάσεων αἴθουσα καὶ τὸ εὐμαρὲς δωμάτιον τῆς ἐργασίας, εἰς τὸ ὁποῖον εὐχαρίστως περιορίζεται τώρα ὁ ἄνθρωπος. Ἔξω ἡ παγωμένη ἀτμόσφαιρα τονώνει τὰ μέλη του. Ἀλλα τώρα τὰ αἰσθήματά του καὶ ἄλλαι αἱ ὀρέξεις του. Εἶναι ἐποχὴ ἀπολαύσεως καὶ ὄχι ὀνείρων, πραγματοποιήσεως καὶ ὄχι σχεδίων. Γίνεται ἠρεμώτερος, εἰρηνικώτερος, ἀγαπητότερος, φιλοστοργότερος, ἐργατικώτερος, ἀνθρωπινώτερος. Χρησιμοποιεῖ πρὸς τὸ καλὸν τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἤντλησεν ἐκ τῶν μυχῶν τῆς φύσεως κατὰ τὸ θέρος. Καὶ ὅταν ἐξαντληθῇ ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ τῆς ἀπολαύσεως καὶ τῆς ἐργασίας, ἰδοὺ πάλιν τὸ νέον θέρος διὰ νἀνακαινισθῇ καὶ νἀναζωογονηθῇ. Τοιοῦτος εἶναι ὁ τύπος, ὑπὸ τὸν ὁποῖον μᾶς παρουσιάζουσι τὰς δύο μεγάλας καὶ ἀντιθέτους ἐποχὰς οἱ ἐπ' αὐτῶν φιλοσοφοῦντες.

Καὶ πῶς θὰ διέλθωμεν τὸν χειμῶνά μας;

Πρῶτον καὶ κύριον πρέπει νὰ εἴμεθα συνεπεῖς πρὸς ὅσα εἴπομεν ὀλίγον ἀνωτέρω. Τὸν χειμῶνα θά τον διέλθωμεν κυρίως ἐργαζόμενοι. Ἡ ἐργασία εἶναι φυσικὴ ἀνάγκη διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἑπομένως ἀπόλαυσις, ἀκριβῶς ὅπως ἡ ἀργία καὶ ἡ ἀνάπαυσις, ἡ ἐναλλαγὴ τῶν ὁποίων ἀποκαθιστᾷ τὴν τελείαν ζωήν. Ἡ ἀτμοσφαιρικὴ μεταβολὴ καθορίζει φυσικῶς τὸν χρόνον τῆς ἐνασκήσεως τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου.

Ὁ χειμὼν εἶναι διὰ τὴν ἐργασίαν καὶ πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν. Εἰς τὴν ἔμπρακτον προσευχὴν πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν κυρίαν μας ἀπόλαυσιν. Δὲν εἶμαι ἱεροκῆρυξ· νομίζω ὅμως ὅτι διερμηνεύω τὴν ἐνδόμυχον φύσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ἀληθῆ σκοπὸν τῆς ζωῆς. Ὢ ναί, εἶναι ἀπόλαυσις ἡ θεραπεία τῆς κλίσεως πρὸς ἐργασίαν τοιαύτην ἢ τοιαύτην καὶ μόνον θεραπεύων τὴν κλίσιν ταύτην ἐκπληροῖ ὁ ἄνθρωπος τὸν προορισμὸν δι' ὃν εὑρέθη ἐπὶ τοῦ κόσμου... Εἶναι ἴσως κοπιώδης καὶ ἀνιαρὰ κατὰ τὸ φαινόμενον ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀξιώματος· ἀλλ' εἶναι τόσον οἰκτροὶ καὶ δυστυχεῖς οἱ μὴ παραδεχόμενοι τὴν ἀλήθειάν του! Τὸ κατ' ἐμέ, πιστεύσατέ με, ἐὰν παρουσιάζετο ποτὲ ἐνώπιόν μου ἡ Καλὴ Μοῖρα, ἡ ὁποία κάμνει χαρίσματα εἰς τοὺς θνητούς, χίλια ἔτη θὰ τῇ ἐζήτων ἀκμῆς πρὸς ἐργασίαν...

Ὡς πρὸς τὰς διασκεδάσεις τώρα, τὰς κυρίως χειμερινὰς διασκεδάσεις, ὡς τὰς ἐννοεῖ ὁ κόσμος συνήθως καὶ ἡμεῖς καμμίαν φοράν, δὲν θὰ μείνωμεν φέτος δυσηρεστημένοι, ἐὰν λάβωμεν μάλιστα ὑπ' ὄψει καὶ τὴν παροιμιώδη μας, τὴν ποιητικήν μας ὀλιγάρκειαν, ἀφ' οὗ εὐχαριστούμεθα μόνον μὲ τὴν λιακάδαν, τὴν ὁποίαν δὲν παύει ὁ κλασικός μας οὐρανὸς νὰ καταπέμπῃ καὶ νὰ ῥοφῶμεν ἡμεῖς, ἐξηπλωμένοι εἰς τὰ καθίσματα τῶν καφενείων ἢ ἐκχυνόμενοι ἀνὰ τοὺς περιπάτους... Θὰ ἔχωμεν πρῶτον τὰς ἑορτὰς τῶν ἀργυρῶν γάμων τῶν Βασιλέων μας· θὰ ἔχωμεν τὴν περίοδον τῆς Βουλῆς, θορυβώδη καὶ ἐνδιαφέρουσαν καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα· θὰ ἔχωμεν μελόδραμα γαλλικὸν εἰς τὸ μεγάλον θέατρον καὶ ἑλληνικὸν θίασον, μὲ νέον ἀστέρα καλλιτεχνικὸν ἀνακαλυφθέντα ἐσχάτως ἐν Πάτραις, εἰς τὸ ἰνδικὸν ἐκεῖνο καὶ κομψότατον τῆς ὁδοῦ Προαστείου· θὰ ἔχωμεν — ὅπως πάντοτε δά — τὰς ἑορτάς μας καὶ ἐπὶ τέλους τί δὲν θὰ ἔχωμεν! Ὑγείαν μόνον καὶ εὐτυχίαν εὐχόμεθα εἰς τοὺς ἀνα-

γνώσῖας μας, νὰ διέλθωμεν τὸν καλὸν μας χειμῶνα καὶ νἀπολαύσωμεν τὰ μυρία του δῶρα.

ΑΝΤΙΔΑΛΟΣ.

[*Hestia*, 1892, n° 39.]

Ἡ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ.

ἘΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΑΥΤΟΠΤΟΥ.

Ἡ *ὡραιοτάτη τῶν νήσων μας, ἡ ἑλληνικὴ τροφὸς τῆς μανωλίας, τῆς μπεγκονίας, τῆς μπουγαρινιᾶς, ἡ μυροϐόλος Ζάκυνθος μὲ τὰ δάση τῶν μπανανεῶν της, τῶν ποικιλωτάτων ἐσπεριδοειδῶν της, ἡ ἀναμιμνήσκουσα μὲ τὴν πλουσίαν καὶ ὀργῶσαν φύσιν της τὰς χώρας τῶν τροπικῶν καὶ μὲ τὸ ᾆσμά της τὴν Ἰταλίαν, ἡ Ζάκυνθος ἡ τόσον δικαίως ἐπικληθεῖσα τὸ ἄνθος τῆς ἀνατολῆς, ἀπό τινων ἡμερῶν σχεδὸν δὲν ὑπάρχει. Τὸ γλυκύ της ᾆσμα διεδέχθησαν οἱ θρῆνοι καὶ τὸ ἀεὶ γελόεν πρόσωπόν της βαθὺς πένθους πέπλος καλύπῖει.*

Αὐτόπῖης τῆς κατασῖροφῆς μάρτυς θέλω σᾶς ἀφηγηθῆ διὰ τῆς ὠχρᾶς πεζογράφου γραφίδος τὸ ἀτύχημά της, ἐνῷ τῇ ἤξιζον πέντε σῖίχοι, ὅμοιοι πρὸς ἐκείνους, δι' ὧν ὁ μέγας ψάλτης της ὕμνησεν ἀθανάτως τὴν κατασῖροφὴν τῶν Ψαρῶν.

Ἡ *γειτονία τῆς Αἴτνης καὶ τοῦ Βεζουϐίου, ὑπόγειοι σφαδασμοὶ ἀγνώστου ἔτι ἀφορμῆς τῇ ἐπιστήμῃ, αἱ ἄφθονοι τῆς νάφθης πηγαί της, τίς οἶδε τίνες ἄλλαι κρύφιαι τῆς Φύσεως ἰδιοτροπίαι ἀνατινάσσουσι καὶ συνταράτῖουσι καὶ δονοῦσι*

διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν ϖάγκαλον ταύτην νῆσον καὶ μεταβάλλουσιν αὐτὴν εἰς γνήσιον ἀντίκρυσμα ἐν τῷ Ἰονίῳ Πελάγει τῆς ἐς τῷ Αἰγαίῳ Θήρας. Ἔτος σχεδόν, ἀφ' ὅτου ἡ ἱστορία ἤρξατο χρονολογικῶς νὰ καταγράφῃ τὰ μεγάλα φυσικὰ φαινόμενα δὲν ϖαρῆλθε χωρὶς νὰ σημειωθῶσιν ἄπειροι δονήσεις τῆς γῆς της, δύο δὲ καὶ τρεῖς ἰσχυροὶ σεισμοῦ ἀντίκτυποι. Κατὰ μακρότερα δὲ διαστήματα σεισμοὶ ϖραγματικοί, ἐπιτόπιοι, οἰκίας καταρρίπτοντες, ἀνθρώπους φονεύοντες καὶ σοβαρωτάτας ϖροξενοῦντες ζημίας συνετάρασσον τὴν Ζάκυνθον. Ἐκ τούτων ὀνομαστότατοι ὑπῆρξαν οἱ τῶν ἐτῶν 1650, 1673, 1696, 1713, 1727, 1742, 1767 καὶ 1791. Κατὰ τὸν αἰῶνα, οὗ μετ' ὀλίγον θὰ ἐξέλθωμεν, ὀνομαστότατοι σεισμοὶ ὑπῆρξαν ὁ τοῦ 1820 καὶ ἰδίᾳ ὁ τοῦ 1842, ἀνήμερα τοῦ ἁγίου Λουκᾶ συμβάς, οὗ τὴν φρικτὴν μανίαν αὐτόπται μάρτυρες μοὶ διηγήθησαν ἐν φρίκῃ. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἔτους δ' ἐκείνου ἔτος δὲν ϖαρῆλθε χωρὶς νὰ σεισθῇ ἡ καλὴ νῆσος, χωρὶς νὰ φρικιάσωσιν οἱ τόσον εὔθυμοι καὶ τόσον γνήσιοι τῆς ἀπολαύσεως, τοῦ γέλωτος, τοῦ ᾄσματος ἐρασταὶ κάτοικοί της.

Ἐφέτος ὅμως τὸ ϖρᾶγμα ἐδεινώθη καὶ κακοὶ ϖροάγγελοι δυσθύμους κατέστησαν τοὺς Ζακυνθίους. Ἀπ' αὐτῆς σχεδὸν τῆς τοῦ ἔαρος ἐνάρξεως, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουλίου ἡ γῆ ἤρξατο σειομένη, ὑπόκωφοι κρότοι, ὡσεὶ ϖολλῶν βοῶν μυκωμένων, ἐτρόμαζον τὰ ϖαιδάκια καὶ ἔθλιβον τοὺς μεγάλους, ἐνῷ αἱ τῆς νάφθης ϖηγαὶ καὶ ἀφθονώτεραι καὶ ἀγριώτεραι καθίσταντο. Οὕτως ἐξηκολούθησε σειόμενον καὶ συνταρασσόμενον τὸ ἔδαφος μέχρι τῆς 15 αὐγούστου, ὁπόταν οἱ Ζακύνθιοι ᾐσθάνθησαν τὸν ϖρῶτον ἰσχυρὸν σεισμόν. Ὁ τρόμος των ὑπῆρξεν ἰσχυρότατος καὶ λίαν εὔλογος, εὐτυχῶς μικρὰ διακοπή, καὶ εἶτα ἀσθενὴς ἐπανάληψις τῶν σεισμικῶν δονήσεων τοὺς ἔκαμε ν' ἀναθαρρήσωσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε

καὶ αὐτὸς ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀνατολικῆς Τηλεγραφικῆς Ἑταιρίας κ. Φόρσῖερ, ὅσῖις ἐπὶ μακρὰ ἔτη Ζάκυνθον ὑπὸ σεισμολογικὴν ἔποψιν μελετᾷ, ἐλπίσας ὅτι ἡ Ξεομηνία κατέπαυσεν, προήγγειλε διὰ τῆς ἐφημερίδος «Ἀκροπόλεως» τὴν ἄφευκτον κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἀπὸ τῶν σεισμῶν ἀπαλλαγὴν τῆς νήσου.

Ἄλλως ὅμως ἔδοξε τῷ Πλούτωνι καί, τὴν ἑσπέραν τῆς 18ης ἰανουαρίου, μηκυθμὸς ἰσχυρός, καὶ παλμικὴ κίνησις τῆς γῆς ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω καὶ εἶτα περισῖροφικὸς σάλος ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολὰς διέτρεξεν ὡς σπασμὸς τὴν νῆσον καὶ συνεκλόνησεν αὐτὴν ὁλόκληρον ἐκ τῶν μυχιαιτάτων. Οἱ ἀτυχεῖς Ζακύνθιοι περίτρομοι ἐξῆλθον τῶν οἰκιῶν των, ἃς εἶδον διαρραγείσας, καὶ γονυπετήσαντες Ξερμὰς πρὸς τὸν πολιοῦχόν των ἅγιον Διονύσιον ἀπέτειναν δεήσεις. Πρὸς σῖιγμὴν ἤλπισαν ὅτι τὸ κακὸν παρῆλθε καὶ ἀναθαρρήσαντες εἰσῆλθον ἐκ νέου εἰς τὰς οἰκίας των, ἐξετάζοντες τὰς ἐπελθούσας εἰς αὐτὰς κατασῖροφὰς καὶ σκεπῖόμενοι πῶς Ξὰ τὰς διορθώσωσιν. Ἀπὸ τοῦ μεσονυκτίου ὅμως σῖυγνὴ τοὺς κατέλαβεν ἀπελπισία καὶ ἀλλεπάλληλοι δονήσεις, καὶ τοὺς διαρραγέντας τοίχους κατέρριπτον, καὶ κακοῦ τρομεροῦ προάγγελοι ἐγίγνοντο. Ἐν τοιαύτῃ φρικτῇ ἀγωνίᾳ διῆλθον οἱ Ζακύνθιοι τὴν νύκτα τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην ἰανουαρίου, ὁπόταν τὴν πρωΐαν, ὥρᾳ 6 1/4, ἐπῆλθεν ἡ τρομερὰ κατασῖροφή. Οἱ πλεῖσῖοι τῶν κατοίκων κατάκοποι ἐκ τῶν συγκινήσεων καὶ ἀπατηθέντες ἐκ τῆς ἐπὶ δίωρον καταπαύσεως τῶν δονήσεων ἐκοιμῶντο. Κακὸν ὅμως ξύπνημα τοὺς ἀνέμενε. Σεισμὸς μετὰ δεινοῦ δούπου καὶ φρικτοῦ μηκυθμοῦ διαρκέσας 18 ἢ κατ' ἄλλους 22 δευτερόλεπῖα ἀπετελείωσεν ὅ, τι ὁ τῆς ἑσπέρας σεισμὸς εἶχεν ἀρχίσει. Οἱ διερρωγότες τοῖχοι κατέπεσον, ἕτεροι διερράγησαν καὶ ἀφῆκαν τὰς σῖέγας νὰ καταπέσωσι, δωμάτια ὁλόκληρα ἐκρημνίσθησαν, Ξεμέλια ἐξῆλθον τῶν

ογχῶν των καὶ κατὰ τὴν γραφικὴν τῶν Ζακυνθίων ἔκφρασιν ἱ τοῖχοι ἠλέσθησαν.

Ἀπερίγραπτος καὶ ἀκατανόητος εἰς μὴ αὐτόπτην μάρτυρα κηνὴ ἐπηκολούθησε. Ἔκφρων ὁ λαός, γυναῖκες, παιδία, ἄνδρες ἀνετινάχθησαν τῶν κλινῶν των καὶ ἐζήτησαν ἐν τῇ ϕυγῇ τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' ἐν τῷ σκότει καὶ τῇ παραζάλῃ ϕρικτὰ ἐπηκολούθησαν δράματα. Οἱ μὲν ἀπὸ τῶν κλινῶν ἀναπηδήσαντες, ὡς ὁ εἰσαγγελεὺς κ. Τσιμπουράκης, ἐπληγώθησαν βαρέως ἐκ τῶν ἐξακολουθούντων νὰ καταπίπτωσι τεμαχίων τῶν τοίχων, ἄλλοι ζητοῦντες νὰ κατέλθωσι τὴν κλίμακα κατεκρημνίζοντο αὐτῆς, μόλις συγκρατουμένης ἐπὶ σαλευθέντων ἐκ τοῦ σεισμοῦ ἀγκωναρίων, οἱ πλειότεροι τέλος ἐν τυφλῇ φυγῇ ἐπληγώνοντο ἐν τῇ ὁδῷ ἐκ τῶν καταπιπτόντων τεμαχίων τῆς στέγης ἢ τῶν κεράμων. Δύο δέ, μία γυνὴ καὶ εἷς ἀνὴρ ἐργατικός, ὁ Τσαούσης, εὗρῆκαν τὸν θάνατον ὑπὸ σωρὸν ἐρειπίων. Τοῦ τελευταίου τούτου ὁ θάνατος τραγικώτατος καὶ ὅλως μοιραῖος ἀξίζει νὰ περιγραφῇ ἰδιαιτέρως. Ὁ ἀτυχὴς κατῴκει ἐν μικρῷ καὶ ταπεινῷ οἰκίσκῳ ἐν τῇ πτωχῇ τῆς Ἁγίας Ἄννης συνοικίᾳ. Ὁ οἰκίσκος οὗτος, ὃν ἐπεσκέφθην, ἀπετελεῖτο ἐκ τριῶν δωματίων· τὸ πρῶτον, τὸ ἐν τῇ εἰσόδῳ, ἐχρησίμευεν ὡς αἴθουσα, ἑστιατόριον κτλ, τὰ δύο ἐν τῷ βάθει, ὡς κοιτῶνες. Ἐν τῷ πρὸς δεξιὰν τῷ εἰσερχομένῳ ὁ Τσαούσης ἐκοιμᾶτο μέχρι τῆς ἑσπέρας ἐκείνης. Πτοηθεὶς ὅμως ἐκ τοῦ πρώτου σεισμοῦ καὶ πεποιθὼς ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ δωματίῳ πλείων ὑπῆρχεν ἀσφάλεια, μετεκόμισε τὴν κλίνην του εἰς αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῇ πεποιθήσει ταύτῃ ἀπεκοιμήθη. Μοιραῖον ὅμως ἦτο νὰ ἀποθάνῃ καὶ ἐνῷ διὰ τοῦ δευτέρου σεισμοῦ τὸ δωμάτιον, ἐν ᾧ πρότερον ἐκοιμᾶτο οὐδὲν σχεδὸν ἔπαθε, τὸ δωμάτιον εἰς ὃ κατέφυγεν εὑρέθη σωρὸς ἐρειπίων τὴν ἑσπέραν καὶ ὁ Τσαούσης νεκρὸς ἐπὶ τῆς κλίνης του!

Ἡ φρίκη καὶ ὁ τρόμος τῶν γυναικῶν ἰδίᾳ καὶ τῶν παιδίων ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Νευροπαθέστεραι καὶ δειλότεραι τῶν ἀνδρῶν κατελήφθησαν ὑπ' ἀληθοῦς παραφροσύνης αἱ ἀτυχεῖς Ζακυνθίαι, αἱ γοεραὶ αὐτῶν οἰμωγαὶ συνέπνιγον τὸν κρότον τῶν καταπιπτόντων τοίχων καὶ τοὺς συνεχεῖς μυκηθμοὺς τῆς γῆς. Καὶ ἐν τούτοις ἐν ὅλῃ αὐτῇ τῇ ταρταρείῳ φρίκῃ καὶ τῷ σατανικῷ πανδαιμονίῳ οὐδεμία ἐλησμόνησε τὸ τέκνον της, ἀλλ' ἅπασαι, προκινδυνεύουσαι καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν εἰς μηδὲν λογιζόμεναι, ἐπανήρχοντο εἰς τὰς καταπεσούσας οἰκίας των, ἀφ' ὧν τὸ ἔνστικτον τῆς ἰδιοσυντηρήσεως τὰς εἶχεν ἀπομακρύνει καὶ ἐφορμῶσαι, ὡς λέαιναι, μάχας ὁμηρικὰς συνεκρότουν πρὸς τὰ ἐρείπια καὶ διὰ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὀνύχων ἀπομακρύνουσαι τοὺς λίθους καὶ τὴν ἄσβεστον ἐξέθαπτον ἐξ αὐτῶν τὰ τέκνα των. Πρὸ τοιούτου ἡρωϊσμοῦ, οὗ τὰ κατορθώματα οὔτε ποιητὴς οὔτε ἱστορικὸς θὰ ἐξυμνήσῃ, ὠχριοῦν τὰ μέγιστα τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων.

Τοιαύτην σκηνὴν μοὶ διηγήθη μήτηρ, ἐνώπιον τῶν βουλευτῶν Ζακύνθου κ. κ. Λομβάρδου, Ῥώμα καὶ Πλακᾶ, κατοικοῦσα ἐν μικρῷ οἰκίσκῳ παρὰ τὴν συνοικίαν τῆς Ὑπαπαντῆς.

— Αὐτὸ τὸ παιδάκι ποῦ βλέπεις, ἀφέντη — μοὶ ἔλεγεν ἐπιδεικνύουσά μοι διετὲς παιδίον μὲ δεδεμένην τὴν κεφαλὴν καὶ μεμωλωπισμένον τὸ πρόσωπον, εἶχε ταφῆ μαζὶ μὲ τὴν κούνιαν του ἐκεῖ δὰ στὴν γωνιά. Ἡ μισὴ κούνια εἶχε σκεπασθῆ ἀπὸ χαλάσματα, ἀπάνω δὲ ποῦ ἦταν τὸ κεφαλάκι του εἶχαν πέσει δύο μεγάλα κοτρώνια. Στὸ πέσιμό του τὸ ἕνα συνεπῆρε μαζὶ καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου καὶ αὐτὸ τὸ ἔσωσε! Καὶ ταῦτα λέγουσα ἐποίει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ ἀπέτεινε δακρύουσα θερμὴν πρὸς τὸν Ἅγιον προσευχήν.

— Ἐγὼ — ἐξηκολούθησε — ὥρμησα ἔξω στὴν πρώτη στιγμὴ τοῦ χαλασμοῦ. Μὰ ἅμα βρέθηκα στὸν δρόμο, τότε

-υμήθηκα τὸ παιδί μου. «Τί κάμνω!» εἶπα καὶ ὥρμησα
·ίσω. Μιά, μιὰ πέτρα ἔβγαζα, ἀφέντη, ἔτσι νά με βοηθῇ
·άντα ὁ Ἅγιος καὶ μισὴ ὥρα ἔκαμα, ὥς που νὰ τὸ ξεθάψω,
ὸ τσαμένο. Καὶ αὐτὸ ἔκλαιγε σιγανά, σιγανά.

Καὶ ἤδη ὁποία νομίζετε ὅτι εἶναι νῦν ἡ Ζάκυνθος; Σωρὸς
ɔειπίων. Ὁλόκληρος ἡ ἐξοχή της, ἅπαντα τὰ χωρία της δὲν
χουσιν οὔτε μίαν οἰκίαν ἀκεραίαν, ἅπασαι κατέπεσον, ἅπα-
αι κεῖνται χαμαί. Χωρία, ὡς τὸ Γαϊτάνιον καὶ τὸ Κερὶ ἀποτε-
οῦσι βουνοὺς χαλασμάτων. Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκ 2,800
ἰκιῶν, κατ' αὐτοὺς τοὺς ἀποσταλέντας ἐπὶ τόπου μηχανι-
ούς, μόλις αἱ 200 εἶναι κατοικήσιμοι. Αἱ λοιπαὶ οὐ μόνον
ὲν εἶναι κατοικήσιμοι, ἀλλὰ τὸ φρικωδέστερον εἶναι ζῶντες
άφοι, ἕτοιμοι νὰ καταβροχθίσωσι τοὺς ἐν αὐταῖς ἐπιμένον-
ας νὰ εὕρωσιν ἄσυλον Ζακυνθίους. Οἰκίαι μεγάλαι καὶ ὀχυ-
ῶς ἐκτισμέναι, ὡς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χαριάτη, νῦν
Ιερκάτη, ἡ νέα τοῦ κ. Βούλτσου, ἡ τοῦ Σβορώνου, τοῦ
·ησιμοπούλου, τοῦ Ῥαφτάνη, τοῦ Ἀλ. Ῥώμα ἔπαθον μεγί-
τας ζημίας. Ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν δὲ αἱ πλεῖσται ἔπαθον καὶ
δίᾳ σχεδὸν ἠρειπώθησαν ἡ πάγκαλος Ἁγία Τριάς, ὁ Ἅγιος
Στυλιανός, ὁ Ἅγιος Ἠλίας, ὁ Παντοκράτωρ, ὁ Σὰν Μάρκος,
ἡ Σάντα Μαρίνα, ἡ Ἁγία Παρασκευή, ὁ Ἅγιος Χαράλαμπος.

Περιῆλθον πλειστάκις τὰς διαφόρους συνοικίας τῆς πόλεως
ιαὶ ἔφριξα πρὸ τοῦ μεγέθους τῆς καταστροφῆς. Αἱ συνοικίαι
δίᾳ Νεοχωρίου, Ἁγίας Ἄννης, Ὑπαπαντῆς, Ὑψώματος, Ἀμ-
ιου, Ἁγίας Τριάδος εἶναι παντελῶς ἀκατοίκητοι.

Τί θὰ γείνῃ ὅλος αὐτὸς ὁ λαός;

Ὁ Βασιλεύς, ἡ Κυβέρνησις, οἱ βουλευταὶ Ζακύνθου,
σύμπασα ἡ Ἑλλάς, αὐτοὶ οἱ ξένοι προσέρχονται ἀρωγοὶ καὶ
οὐδέποτε ἡ ἀθηναϊκὴ φιλανθρωπία τοσοῦτον λαμπρῶς ἐξεδη-
λώθη. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα δὲν εἶναι ἐπαρκῆ, πρέπει πάντες,

πάντες νὰ συνδράμωμεν, ὅπως δυνάμεθα, τὴν καλήν, τὴν ὡραίαν, ἀλλὰ τόσον δυστυχῆ ταύτην νῆσον, τὸ ἀγλάϊσμα τῆς ἑλληνικῆς φύσεως, τὴν πάγκαλον Ζάκυνθον.

Ν. Ι. ΣΠΑΝΔΩΝΗΣ.

[*Hestia*, 1893, n° 6.]

ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Διατηρῶ ζωηρὰν τὴν ἐκτάκτως περικαλλῆ εἰκόνα τῆς Ζακύνθου, ὡς ἐπαρουσιάσθη πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου τὴν τελευταίαν φοράν, καθ' ἣν ἀνεχώρουν ἐκεῖθεν. Ἦτο πρωΐα νοεμβρίου, μία τῶν θαυμασίων ἐκείνων, αἱ ὁποῖαι ἀμφιβάλλεις ἂν προσημαίνουν ἡμέραν φθινοπώρου ἢ ἀνοίξεως. Ὁ ἥλιος, δίσκος λαμπρὸς ἄνευ ἀκτίνων ἔτι, μόλις εἶχεν ὑψωθῆ ὑπὲρ τὸν ὁρίζοντα, χρυσοειδῆ καὶ ἐλαφρῶς ῥοδινὸν ὑπεράνω τῆς σειρᾶς τῶν πελοποννησιακῶν ὀρέων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τῆς Ζακύνθου ἡ φωτεινὴ ὡραιότης ἐπιρρίπτει αἴγλην ἐξιδανικεύουσαν. Οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ῥιπὴ ἐφέρετο ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ τὸ ὕδωρ ἠρεμοῦν εἶχε σχηματίσει ἀπέραντον κάτοπτρον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀντεναχλᾶτο ὁ κυαναυγὴς οὐρανὸς μὲ τὰ λευκά του νεφύδρια καὶ δάσος ὁλόκληρον ἱστῶν. Ἡ λέμβος μας ἐφέρετο ταχεῖα πρὸς τὸ ἠγκυροβολημένον ἀτμόπλοιον, ἐν ᾧ ἀπὸ τῶν ῥυθμικῶς ἀνυψουμένων κωπῶν της ἔσταζον εἰς τὴν θάλασσαν πληθὺς σαπφείρων καὶ ἀδαμάντων. Καί, ἐφ' ὅσον ἀπεμακρυνόμεθα, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπεκαλύπτετο πρὸ ἡμῶν εὐρύτερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον τὸ διπλοῦν πανόραμα τῆς πόλεως, ἓν ἀληθὲς καὶ πραγματικὸν ὑπεράνω, καὶ ἓν ὀνειρῶδες, ἀντίπουν, ἐντὸς τοῦ κατόπτρου τῆς θαλάσσης. Ἡ μακρὰ καὶ λευκὴ γραμμὴ τῆς παραλίας, μὲ τὰς ἀποβάθρας της, μὲ

τὰς ἐξέδρας της καὶ μὲ τὰς ὡραίας της οἰκίας, διαφαινομένας μεταξὺ τῶν ἱσίῶν τῶν κατὰ μῆκος τῆς προκυμαίας προσδεδεμένων πλοίων· ἡ καμπύλη τοῦ ἐνετικοῦ Φρουρίου, ἡ ὑπερκειμένη τοῦ μικροῦ ἀμφιθεάτρου τῶν οἰκοδομῶν· ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν οἰκιῶν τοῦ Ἄμμου μὲ τὰς σῖοάς, ἀφ' ἧς ὑψοῦται παρὰ τὸν αἰγιαλὸν τὸ κωδονοσῖάσιον τοῦ Ἁγίου ὑψηλόν, εὔγραμμον, κρύπῖον ἐν ἐλαφρᾷ τινι ὁμίχλῃ τὴν πυραμοειδῆ αὐτοῦ κορυφήν· ἐκεῖθεν ὁ βαρὺς ὠχροκίτρινος ὄγκος τοῦ Θεάτρου, ἐσφηνωμένος μεταξὺ δύο κωδωνοσῖασίων, τῆς χαμηλῆς σκιερᾶς πυραμίδος τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ ἐλαφροῦ καὶ χαρίεντος πύργου τῶν Ἁγίων Πάντων· οἱ σιδηροῖ σῖαυροί, οἱ ἐπὶ τῶν ἄλλων χαμηλοτέρων καὶ ἀφανεσῖέρων κωδωνοσῖασίων, οἱ χωρίζοντες τῇδε κἀκεῖσε τὸ σύμπλεγμα τῶν οἰκοδομῶν· οἱ ἔνθεν καὶ ἔνθεν κλείοντες τὸ θέαμα καταπράσινοι λόφοι, οἱ βυθιζόμενοι ἠρέμα εἰς τὴν θάλασσαν, μὲ τοὺς λευκοὺς μεμονωμένους των οἰκίσκους ἢ τοὺς ναούς, τοὺς σῖίζοντας ζωηρῶς τὴν πρασιάν· ὁ ὑψηλὸς ἰοβαφὴς Σκοπὸς μὲ τὰς ποικίλας του φωτοσκιάσεις καὶ μὲ τὸ χαρακτηρισῖικόν του τροῦλλον· μία ὑψηλὴ καπνοδόχος ἀτμομηχανῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως, ἑλκύουσα τὸ βλέμμα περισσότερον ὅλων διὰ τοῦ ἐρυθροῦ αὐτῆς χρώματος καὶ ζωηρότατ' ἀντανακλωμένη ἐν τῇ θαλάσσῃ, — τοιαῦται ἦσαν αἱ κύριαι λεπῖομέρειαι, καὶ ἄλλαι ἄπειροι μικραὶ καὶ φευγαλέαι, αἱ συνισῖῶσαι τὸ πανόραμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτρύφων οἱ ὀφθαλμοί μου. Ἀλλὰ τίς λόγος, ὅσον λεπῖομερὴς καὶ ἂν γίνῃ, θὰ δυνηθῇ νὰ χρωματίσῃ καὶ νὰ ἐμψυχώσῃ τὰς λεπῖομερείας, ὥσῖε νὰ ναπαρασῖήσῃ πρὸ τοῦ ἀναγνώσῖου ὁμοίως ἐκφρασῖικόν, ἔμψυχον, ζωηρὸν τὸ σύνολον, ὡς ἑλκύει τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν διὰ τῶν γραμμῶν του, διὰ τῶν χρωμάτων του, διὰ τῆς αἴγλης του, εἰς πᾶσαν ὥραν καὶ εἰς πᾶσαν ἐποχήν; Καὶ πῶς νὰ τὸ περιγράψω ἐπὶ πλέον τὴν σῖιγμὴν ἐκείνην τῆς ανα-

τολῆς, ἐν ᾧ ὁ ἥλιος ἀνταναχλῶν τὸ ἀσθενές του κιτρινωπὸν φῶς ἐπὶ τῶν ὑαλωμάτων τῆς πόλεως, ἀνῆπτεν ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐπὶ τῶν συμπλεγμάτων τῶν οἰκιῶν ὡσεὶ λαμπτῆρας ἠλεκτρικούς, ἀρρήτου καλλονῆς, παρέχοντάς μοι τὴν ἰδέαν φαιδροῦ τινος μειδιάματος, τὸ ὁποῖον μοὶ ἐμειδία οἱονεὶ τὸ τοπίον τῆς ὡραίας πατρίδος, τὴν ὁποίαν ἐγκατέλειπον τὴν πρωΐαν ἐκείνην, διὰ νὰ ἐπανίδω τίς οἶδε πότε καὶ πῶς;

Πολλάκις *ἔκτοτε, κατὰ τὰ δύο παρελθόντα ἔτη, ἀνεπόλησα τὴν εἰκόνα ταύτην τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς καλλονῆς, ὅταν αἱ περὶ τῶν ἀλλεπαλλήλων καὶ ἐπιμόνων σεισμῶν εἰδήσεις μ' ἐνέβαλλον εἰς ἀνησυχίαν περὶ τοῦ μέλλοντος τῆς νήσου καί μου ἀνεζωπύρουν τὸν φόβον — φόβον τὸν ὁποῖον πᾶς Ζακύνθιος ἐκ τῶν δεδομένων τοῦ παρελθόντος ἔχει οἱονεὶ ἔμφυτον, — περὶ μελλούσης τινὸς καταστροφῆς.* Κατὰ *τοὺς τελευταίους μῆνας τὸ κακὸν ἐδεινώθη.* Αἱ *δονήσεις ὑπερέβησαν τὸ σύνηθες μέτρον τῆς σεισμικῆς ἐπιδημίας, ἥτις φαίνεται βασιλεύουσα ἐκεῖ διαρκῶς.* Οὕτω *δ' ἐπῆλθε τὸ μοιραῖον καὶ προσδοκώμενον τέλος, ἐν μέσῳ ἐπιτελείου πολυπληθοῦς ἄλλων μικροτέρων, προηγουμένων καὶ ἀκολουθούντων, ὁ καταστρεπτικὸς σεισμὸς τῆς 18ης πρὸς τὴν 19ην Ἰανουαρίου, ὁ μεταβαλὼν εἰς σωρὸν ἐρειπίων οἰκτρῶν τὴν πρὶν ἀνθοῦσαν καὶ εὔμορφον νῆσον.*

Ὅστις *δὲν ἔτυχεν ἐν τῇ ξένῃ μακράν, ἔχων ἐπὶ τοῦ βιαίως συγκλονισθέντος ἐδάφους τὴν πατρικὴν στέγην καὶ ὑπὸ ταύτην ὅ, τι προσφιλέστερον ἐν τῷ κόσμῳ, ἀπὸ τῆς μητρός του μέχρι τῶν βιβλίων του, ἀδύνατον εἶναι νὰ φαντασθῇ τὸν σπαραγμόν, τὸν ὁποῖον ἐνέχει ἡ πρώτη συγκεχυμένη εἴδησις σεισμοῦ καταστρεπτικοῦ· ἀλλ' οὔτε τὴν φρίκην του ὅλην εἶναι ἱκανὸς νἀναπλάσῃ διὰ τῆς φαντασίας του μόνον καὶ τῆς περιγραφῆς, ὁ μή ποτε ὑποστὰς τὴν σκληρὰν δοκιμασίαν, εἰς ἣν ἡ φύσις ἀρέσκεται τόσῳ συχνὰ*

νὰ ὑποβάλλῃ τὰ τέκνα της. Ἐνθυμοῦμαι τὸν σεισμὸν τῆς 15ης αὐγούστου ἐν Ζακύνθῳ, ἀντίκτυπον μόλις τῆς ἐν τῇ δυτικῇ Πελοποννήσῳ καταστροφῆς, ἀλλὰ τὸν ἰσχυρότερον ἐξ ὅσων ἔχω αἰσθανθῇ. Ὁποία βοὴ καταχθονία, ὡσεὶ πνευμάτων καγχαζόντων ἐν τῇ σιγῇ τοῦ μεσονυκτίου, ὁποία σφοδρότης ἐν τῷ συγκλονισμῷ τοῦ ἐδάφους, ὡσεὶ ἀνέβρασεν αἴφνης ἀγρία, ὑπόγειος θάλασσα καὶ ἐταλάντευσεν ἐπ' αὐτῆς ὡς ἐλαφρὸν σκάφος πλοίου τὴν ξηράν!... Ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ τις τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐσείετο ἡ οἰκία. Ὡς ἐστηριζόμην ἐπὶ τοῦ παραθύρου τοῦ ὑψηλοτέρου δώματος, ἐνόμιζα ὅτι κάποιος δαίμων ὑπερφυὴς, ὁ σεισμὸς αὐτὸς προσωποποιημένος τὴν εἶχεν ἐναγκαλισθῇ καὶ τὴν ἔσειε καὶ τὴν ἐκράδαινε μετὰ μανίας, μετ' ὀργῆς, μετὰ πείσματος, προστάζων λυσσωδῶς εἰς ἕκαστον κραδασμόν : «Πέσε! Πέσε!» ἕως οὗ παρῆλθεν ἡ ὀργή του ἢ ἀπηλπίσθη καὶ τὴν ἀφῆκεν ἐπὶ τέλους νὰ ἡρεμήσῃ ὁ κακὸς σεισμός, φέρουσαν τὰ ἴχνη τῆς βίας του.

Οὕτως ᾐσθάνθησαν καὶ πάλιν σειομένας τὰς οἰκίας των οἱ ἀτυχεῖς Ζακύνθιοι. Ἀλλὰ τὴν φορὰν αὐτὴν ὄχι ἄνευ ζημίας. Ὅλαι σχεδὸν κατέπεσαν πρὸ αὐτῶν εἰς ἐρείπια, ἀναδώσαντα κονιορτὸν πολύν, ὁ ὁποῖος συνεκάλυψε τὴν πόλιν διὰ νέφους πυκνοῦ. Καί, ὅταν τὸ νέφος αὐτὸ διελύθη, αἱ πρῶται λάμψεις τῆς ἠοῦς δὲν ἐφώτισαν τὸ φαιδρὸν καὶ ὡραῖον θέαμα, τὸ ὁποῖον ἐφώτισαν τὴν προτεραίαν... Ἡ Ζάκυνθος κατεστράφη. Οἱ πτωχοὶ Ζακύνθιοι ἐστερήθησαν τὰς στέγας των, τὴν περιουσίαν των, τὴν ἐργασίαν των, τὴν φαιδρότητά των, τὴν ἄνεσίν των. Καὶ τὸ ἔδαφος σείεται διαρκῶς ὑπὸ τοὺς πόδας των καὶ προσθέτει ἐρείπια ἐπὶ τῶν ἐρειπίων· καὶ ἡ βροχὴ καὶ ἡ χάλαζα συμπληροῦσι τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς καὶ τὸ ψῦχος τοῦ ἐκτάκτου χειμῶνος διπλασιάζει τὰς κακουχίας, τὰς στερήσεις, τὸν τρόμον, τὴν ἀπόγνωσιν.

IMPRIMERIE NATIONALE.

Ὁποία μεταβολὴ εἰς ὀλίγων δευτερολέπτων διάστημα! Λέγουσιν ὅτι ἀπὸ τοῦ ἀτμοπλοίου ἡ θέα τῆς κατεστραμμένης Ζακύνθου δὲν εἶναι τόσον τρομερὰ καὶ ὅτι ἡ εἰκών, τὴν ὁποίαν πρὸ τοῦ καταπλέοντος παρουσιάζει, δὲν ἀπέχει ἐκείνης, τὴν ὁποίαν περιέγραψα ἐν ἀρχῇ. Ναί· ἀλλ' ἀρκεῖ μία περιοδεία ἀνὰ τὴν δύσμοιρον πόλιν, ἀνὰ τὰς κατεστραμμένας συνοικίας, ἀνὰ τὰς οἰκίας, τῶν ὁποίων μόνον οἱ ἐξωτερικοὶ τοῖχοι διασώζονται, διὰ νὰ ἐννοήσῃ κανεὶς πόσον εἶναι ἀπατηλὴ ἡ εἰκὼν τῆς ὡραιότητος καὶ τῆς εὐδαιμονίας, τὴν ὁποίαν μακρόθεν παρουσιάζει ἡ Ζάκυνθος, ὄχι ὀλιγώτερον ἀπατηλὴ τῆς σκιᾶς, τὴν ὁποίαν ἐθαυμάσαμεν ἐντὸς τοῦ κατόπτρου τῶν ἠρεμούντων ὑδάτων.

Δὲν ἠξεύρω ἂν παραισθητῶσι πάντοτε οἱ ὀφθαλμοί, ὅταν βλέπῃ τις δι' αὐτῶν τὴν πατρίδα του, τὴν πόλιν εἰς τὴν ὁποίαν, καὶ ἂν δὲν ἐγεννήθη, ἔζησεν ὅμως ἀπὸ τῆς βρεφικῆς ἡλικίας καὶ μετ' αὐτῆς ἔχει συνδεδεμένας τὰς ὡραιοτέρας του ἀναμνήσεις. Ἀλλ' ἐμὲ σώζει σήμερον τῆς ὄχι ὀλίγον βασανιστικῆς ταύτης συναισθήσεως ἡ πάγκοινος ὁμολογία, ἡ ὁποία μόνον ἐπαίνους ἔχει διὰ τὴν καλλονὴν τῆς Ζακύνθου καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας της. Οἱ ἔπαινοι λοιπὸν τοὺς ὁποίους θὰ ἤμην καὶ ἐγὼ διατεθειμένος νὰ τῇ ἀπονείμω, ἔχουν εὐτυχῶς ἀντικειμενικὸν χαρακτῆρα. Οὐδεὶς ἀρνεῖται, πιστεύω, τὴν μαγείαν τῆς ζακυνθίας φύσεως, τὴν γλυκύτητα τοῦ κλίματός της, τὸ ἄρωμα τῶν ἀνθέων της, τὴν ὡραιότητα τῶν γυναικῶν της, τὴν φιλοξενίαν καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν κατοίκων τῆς νήσου, τὸν πολιτισμὸν ἐν γένει τῆς κοινωνίας της, τὴν φιλομουσίαν της, τὰ ὡραῖα καὶ ποιητικά της ἔθιμα, τὸν φαιδρὸν χαρακτῆρα της, τὴν εὐφυΐαν της, τὴν ἰδιορρυθμίαν της. Ἡ φήμη ὅλα ταῦτα τὰ κατέστησε κοινὰ καὶ τετριμμένα, ὡς τὰ ἐπαινετικὰ λόγια καὶ τὰς ἐκφράσεις, τὰς κυκλο-

φορούσας ἀνὰ τὸν κόσμον περὶ τῆς ὡραίας ἰονικῆς νήσου. Διὰ τοῦτο χωρὶς νὰ ἐμμείνω εἰς ὅσα τοσάκις ἐλέχθησαν καὶ ἐπανελήφθησαν, θὰ θεωρήσω μόνον τὴν Ζάκυνθον ὡς πρὸς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατέχει ἐν τῇ καθόλου τοῦ Ἔθνους ὑπάρξει καὶ ἀναπτύξει.

Πρὸ τούτου ὅμως ἐπεθύμουν νὰ ὑπενθυμίσω εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου ἀλήθειαν γνωστοτάτην σήμερον, ὅτι δηλαδὴ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ ἐχέγγυον καὶ ἐνταυτῷ τὸ δεῖγμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰσχύος ἑνὸς Ἔθνους, δὲν εἶναι οὔτε ὁ πλοῦτός του, οὔτε τὸ πολεμικὸν μένος, οὔτε ἡ βιομηχανική του ἰδιοφυΐα. Τὴν πρόοδόν του ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ μόνον τὸ πνεῦμα μετρᾷ, καὶ ἐν τῇ καθόλου ἐκτιμήσει μόνον οἱ μεγάλοι του ἄνδρες, οἱ διακριθέντες εἰς τὰ διάφορα πνευματικὰ στάδια, λαμβάνονται ὑπ' ὄψει. Τὰ ὅπλα ἄνευ τοῦ πνεύματος, ὅσον περισσότερα, τόσον δυσχρηστότερα ἀποβαίνουσι. Τὸ ἑκατομμύριον τῶν λογχῶν, τὰς ὁποίας παρέταξεν ἡ Γερμανία τῷ 1870 καὶ ἡ στρατηγικὴ ἀκόμη ἱκανότης τοῦ Μόλτκε εἰς οὐδὲν θὰ κατέληγον ἀποτέλεσμα, ἄνευ τῆς πλειάδος τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ πνεύματός των εἶχον φωτίσει τὴν γερμανικὴν νεολαίαν, καὶ φρονηματίσει καὶ ἑνοποιήσει καὶ ἐμπνεύσει εἰς αὐτὴν ἀκαταγώνιστον ἠθικὸν θάρρος καὶ ἰσχύν. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς εἶναι ζήτημα, ἂν θὰ ἐξηγειρόμεθα ἀκόμη ἐκ τοῦ ληθάργου τῆς δουλείας καὶ ἂν θὰ ἐθριάμβευον τότε τὰ ἀσθενῆ μας καὶ ὀλιγάριθμα ὅπλα, ἄνευ τῆς πνευματικῆς ἐργασίας ἀνδρῶν ἐντελῶς ἀπολεμήτων, τοῦ Ῥήγα, τοῦ Κοραῆ, τοῦ Σολωμοῦ.

Ὁ Σολωμὸς ὑπῆρξεν ὄχι μόνον ὁ μεγαλοφυέστερος καὶ δημιουργικώτερος τῶν ποιητῶν, ἀλλὰ καὶ εἷς τῶν μεγαλοφυεστέρων Ἑλλήνων. Τὸ ἔργον του τὸ ποιητικὸν ἤρθη εἰς ὕψος ἀνέφικτον καὶ ἡ ἐπίδρασίς του ὅσον οὐδενὸς ὑπῆρξε μεγάλη. Ἂν ἔχωμεν σήμερον γλῶσσαν, ποίησιν, φιλολογίαν,

ἢ τοὐλάχιστον τὴν ἐλπίδα νἀποκτήσωμεν, μόνον εἰς τὸν Σολωμὸν τὸ ὀφείλομεν, καὶ μόνον ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμά του καὶ τὸ παράγγελμά του θὰ τὸ κατορθώσωμεν. Ὁλόκληρος ἡ ἐθνικὴ πνευματικὴ κίνησις, ἡ νεωτέρα μας φιλολογία ἡ εὔελπις, εἰς τὸν Σολωμὸν ἀνάγει τὴν ἀρχήν της. Ἐκεῖνος ὑπῆρξεν ὁ ὕψιστος αὐτῆς ἱεροφάντης καὶ ὁ δημιουργός. Ἐκεῖνος ὠνειρεύθη ἐθνικὴν γλῶσσαν, ἐθνικὴν φιλολογίαν, ἐθνικὴν ποίησιν, ἔθνος μ' ἐλευθέραν καὶ ἀνεξάρτητον ζωήν, κ' ἐκεῖνος μόνος ἴσχυσε νὰ πραγματώσῃ τὸ μέγα καὶ γλυκύ του ὄνειρον. Συνέλαβε τὸ σχέδιον — πόσον διαφέρει αὐτὸ τοῦ ὀνείρου! — καὶ ἔθηκε τὰς βάσεις. Ὁ θάνατος ὁ ἀπηνὴς τὸν κατέλαβεν ἐν μέσῳ τοῦ ἔργου του· ἀλλὰ τὸ πᾶν δὲν ἐχάθη. Ὁ Σολωμὸς ἔμεινεν ὁ μέγας διδάσκαλος καὶ ἐγεννήθησαν κατόπιν οἱ μαθηταί, οἱ εὐσυνείδητοι ἢ ἀσυνείδητοι, οἱ κληθέντες νὰ ἐξακολουθήσωσι καὶ συντελέσωσι τὸ ἔργον του. Καὶ οὕτω μίαν ἡμέραν τίς οἶδεν ἐὰν δὲν πραγματοποιηθῇ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ μέγα καὶ γλυκὺ ὄνειρον τοῦ ἀνδρὸς τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἐπέζησε, διότι ἦτο ἔργον ἀληθείας καὶ ζωῆς — καὶ δὲν γίνωμεν καὶ ἡμεῖς ἔθνος μὲ τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον, τῶν ὁποίων τὸν πόθον ἐκληρονομήσαμεν τόσον ζωηρὸν ἀπὸ τοὺς προγόνους μας!

Καὶ ἡ οἰκία ἐν ᾗ ἐγράφη ὁ Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, — χίλιοι στρατοὶ δὲν ἀξίζουν ὅσον ἓν ποίημα ἀθάνατον, — ἡ οἰκία ἐκείνη εὑρίσκεται ἐν Ζακύνθῳ. Ἐκεῖ, εἰς τὴν εὐανθῆ νῆσον ἐγεννήθη καὶ ἔγραψεν ὁ μέγας ποιητής. Τὸ κορύφωμα τῆς συνειδήσεως τῆς κοινωνίας της ὑπῆρξεν ὁ Σολωμός. Φαντάζεσθε δὲ πόσον πρέπει νὰ ἔχῃ δράσει ἠθικῶς καὶ προοδεύσει ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ πολιτισμοῦ μία κοινωνία, πόσα ἄλλα πνεύματα ὑπέροχα νὰ ἐγέννησε διὰ τῶν αἰώνων καὶ νὰ ἐκαλλιέργησεν ὡς προδρόμους, ἕως οὗ φθάσῃ εἰς τὴν ἀκμήν, εἰς τὴν ἐντέλειαν νὰ γεννήσῃ, νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῶν

σπλάγχνων της τὸν μεγαλύτερον σχεδὸν ἄνδρα τοῦ ἔθνους. Τὸ θαῦμα τοῦτο, — καὶ θαῦμα, ὡς εἶπεν ὁ Ρενάν, εἶναι τὸ ἅπαξ γινόμενον, — ἐπετέλεσεν ἤδη ἡ Ζάκυνθος, νομίζω δὲ ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην καὶ ἄλλων ἐκδουλεύσεων, ἵνα καταλάβῃ πρώτην θέσιν ἐν τῇ καθόλου πνευματικῇ ζωῇ τοῦ ἔθνους καὶ νὰ ξιώσῃ ὑπὲρ αὐτῆς τὴν κοινὴν προσοχὴν καὶ τὴν συμπάθειαν.

Τοιαύτην γῆν σαλεύει σήμερον καὶ δονεῖ ὁ ἀπαίσιος σεισμός· τοιαύτη κοινωνία ῥηγνύει κραυγὴν ἄλγους καὶ ἀπογνώσεως καὶ ἐξαιτεῖται βοήθειαν καὶ συνδρομήν. Δὲν ἐπιδεικνύει μόνον τὴν ἀγήρω καλλονήν της, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀθάνατον δόξαν της. Τείνει τὴν χεῖρα ἱκέτιδα· ἀλλ' ἔχει τὴν ὑπερήφανον συναίσθησιν ὅτι ἀξίζει ὡς ἀνταμοιβὴν τὴν ἐλεημοσύνην ἐκείνην. Ἰδοὺ δὲ ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη τῶν εὐγνωμονούντων ἑλλήνων τῇ γίνεται σήμερον πρόθυμος, πλουσία, οὐχὶ ὡς ἁπλοῦν φιλάνθρωπον κίνημα ἀνθρώπου ἐλεοῦντος τὸν ὅμοιόν του, ἀλλ' ὡς ἐκχείλισμα ἀκούσιον ἀγάπης καὶ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὁποῖον οὐδέποτε ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῆς ὡραίας καὶ ἐνδόξου νήσου. Εἶναι πτωχή. Δὲν ἐντρέπεται νὰ τὸ εἴπῃ. Ἀλλ' εἶναι ἐπίσης εὔελπις, θαρραλέα καὶ φιλόπονος. Διὰ τῆς ὑλικῆς ἀρωγῆς τῶν ἀγαπώντων αὐτὴν καὶ συμπαθούντων πρὸς τὴν σημερινὴν δυστυχίαν της, θὰ ἐπουλώσῃ τὰς πληγάς της καὶ θὰ ἐπιδείξῃ πάλιν εἰς τὸν κόσμον ὄψιν περικαλλῆ καὶ ἀνθηράν. Οὕτω δὲ θὰ ἐπαληθεύσῃ, ἂς εὐχηθῶμεν, ὁ προφητικὸς στίχος τοῦ Σολωμοῦ, ὁ ἐπίτηδες, νομίζεις, διὰ τὴν ὡραίαν του πατρίδα γραφείς :

Τὸ χάσμα π' ἄνοιξε ὁ σεισμὸς κ' εὐθὺς ἐγέμισε ἄνθη.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ.

[*Hestia*, 1893, n° 6.]

AÍ ÀΠΌΚΡΕΩ ÉΝ ÌΩΑΝΝΊΝΟΙΣ.

Αἱ ἀπόκρεῳ πανηγυρίζονται τόσον πανδήμως καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐν Ἰωαννίνοις, ὥστε λαμβάνουσιν, οὕτως εἰπεῖν, ὄψιν καὶ σημασίαν ἐθνικῆς ἑορτῆς. Ἐπίσης ἡ κατ' αὐτὰς προσωπιδοφορία κατήντησε πατροπαράδοτον ἔθιμον, ὥστε ὅτε παρεδόθησαν τὰ Ἰωάννινα, μεταξὺ τῶν πρώτων προνομίων, ἅτινα ἐζήτησαν καὶ ἔλαβον οἱ κάτοικοι αὐτῶν παρὰ τῶν κατακτητῶν, ἔθεσαν καὶ τὸ τῆς προσωπιδοφορίας κατὰ τὰς ἀπόκρεως. Φύσει εὐτράπελοι οἱ Ἰωαννῖται καὶ πλούσιοι ἄλλοτε εἶχον ἀνυψώσῃ τὸν πανηγυρισμὸν τῶν ἀπόκρεῳν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς εὐθυμίας καὶ τρυφῆς. Ἐκλείψαντος ὅμως μετὰ ταῦτα τοῦ πλούτου, ἐξησθένησε βαθμηδὸν καὶ ἡ μεγάλη τάσις αὐτῶν πρὸς εὐθυμίαν, ὁ δὲ πανηγυρισμὸς τῶν ἀπόκρεῳν κάπως παρήκμασεν. Οὐχ ἧττον ὅμως καὶ σήμερον, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ Ἤπειρος κατατρύχεται ὁλόκληρος ὑπὸ εντελοῦς πενίας, σχεδὸν ὑπὸ πείνης, αἱ ἀπόκρεῳ ἑορτάζονται ἐν Ἰωαννίνοις πολὺ περιέργως καὶ πολὺ μεγαλοπρεπέστερον ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην ἑλληνίδα πόλιν.

Ἀλλ' ἐνῷ ἄλλοτε ἡ εὐθυμία καὶ ἡ διασκέδασις ἤρχιζεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ τριῳδίου, ἤδη κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἐὰν εἶναι αἰθρία καὶ εὐήλιος, μόλις φαίνονται περὶ τὸ ἑσπέρας ὀλίγοι τινὲς προσωπιδοφόροι διερχόμενοι τὰς ὁδοὺς καὶ οὗτοι ἐὰν ἔχωσι λάβῃ τὴν ἄδειαν τοῦ πασᾶ καὶ τοῦ μητροπολίτου. Διότι ἀπὸ τῆς σατραπείας τοῦ Ἀλῆ πασᾶ Τεπελενλῆ οἱ προσωπιδοφοροῦντες εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ζητήσωσι τὴν ἄδειαν παρὰ τῶν εἰρημένων ἀρχῶν. Δοθείσης δὲ τῆς ἀδείας, ἡ πανήγυρις ἄρχεται κυρίως ἀπὸ τῆς κυριακῆς τῆς κρεατινῆς μάλιστα, καθ' ἣν διακόπτουσι τὰς ἐργασίας

των οἱ Ἰωαννῖται, φοϐούμενοι, φαίνεται, τὴν ἀρὰν τοῦ εἰπόντος :

> Ἀνάθεμα ποιὸς δούλευε τὰ τρία τὰ σαϐϐάτα,
> τῆς Κρεατνῆς, τῆς Τυρινῆς καὶ τῶν ἁγίων Θοδώρων.

Ἀπὸ τῆς μεσημϐρίας λοιπὸν τοῦ σαϐϐάτου οἱ κάτοικοι ἐνδεδυμένοι τὰς ἑορτασίμους στολὰς ἐκχύνονται εἰς τὰς κεντρικωτέρας ὁδοὺς καὶ πλατείας, ὅπου γίνεται ἡ παρέλασις τῶν προσωπιδοφόρων. Ὁ μεγαλύτερος ὅμως συνωστισμὸς γίνεται ἐν τῇ καλουμένῃ πλατείᾳ τῶν Μνημάτων. Δὲν ὑπάρχουν ἐκεῖ κομιτᾶτα, οὔτε βραϐεῖα διὰ τοὺς προσωπιδοφόρους, οὔτε εἶναι οὗτοι ὑποχρεωμένοι νὰ παρελάσωσιν ἁπλῶς χάριν τῆς θέας τοῦ λαοῦ τὰ κεντρικώτερα μέρη, ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἔπειτα νὰ διαλυθῶσιν, ἀλλ' οὔτε ἡ προσωπιδοφορία καὶ ὁ μεταμφιεσμὸς αὐτῶν εἶναι οἷος ὁ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ. Εἰς τὰ Ἰωάννινα οἱ προσωπιδοφόροι (οὓς ὁ λαὸς καλεῖ ἁπλῶς προσωπίδες) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπεικονίζουσι διά τε τῆς ἐνδυμασίας καὶ τῆς παρελάσεως τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους τῶν ἁρματωλῶν μας. Συγκροτοῦσιν, ὡς οἱ ἁρματωλοί, μπουλούκια ἐκ πέντε, ἑπτὰ καὶ πλειόνων προσώπων, ἐν οἷς διακρίνονται οἱ καπετᾶνοι καὶ τὰ πρωτοπαλλήκαρα ἐκ τῆς ἐνδυμασίας αὐτῶν. Ἐνδύονται δὲ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν στολήν, ἐπίσης ὡς οἱ ἁρματωλοί, μὲ κοντὴν φουστανέλλαν, κάλτσες, γελέκια χρυσᾶ, φλωροκαπνισμένα τσαπράζια, γάντζους, πaλάσκες, σελάχια χρυσοκέντητα περὶ τὴν ὀσφύν, ἀργυρᾶ σταυρωτὰ ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ μαντίλιον λευκὸν ἐκ μετάξης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς περὶ τὸ φέσιον, τὸ ὁποῖον δύναται ἀδιακρίτως νὰ εἶναι εἴτε ἐρυθρὸν μακροθύσανον εἴτε ἀλϐανικὸν λευκόν. Οὕτω κατηρτισμένοι λαμϐάνουσι μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὰ βιολιὰ ἐξερχόμενοι εἰς τὰς ὁδοὺς μὲ τὸ ὕφος καὶ τὸ βάδισμα καὶ τὸ παραστατικὸν τῶν κλεφτῶν, ἀλλα-

χοῦ μὲν συλλαμβάνουσι τοὺς διαβάτας, ὡς ἐκεῖνοι εἰς τὰ ὄρη, καὶ ζητοῦσι παρ' αὐτῶν χρήματα διὰ τῆς ἐπιτακτικῆς φράσεως : «παρᾶν, παρᾶν!», ἀλλαχοῦ δὲ χορεύουσιν ἐπ' ἀμοιβῇ τῶν περιεσλώτων τοὺς χοροὺς τῶν κλεφτῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ προσωπίδες αὐτῶν εἶναι ἐπίτηδες κατεσκευασμέναι, παρισλῶσαι ὁμαλά, ὡραῖα καὶ μεγαλοπρεπῆ πρόσωπα σλολισμένα μὲ μεγάλους ὀφθαλμοὺς καὶ παχυτάτους μαύρους ἐκ μαλλίων μύσλακας ἀρειμανίως πάντοτε ἀνεσλραμμένους.

Ἑτέρα ὁμὰς εἶναι ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα ἄργανο, ἧς οἱ προσωπιδοφόροι παρισλῶσι γαμήλιον ἀγροτικὴν πομπήν. Βλέπει τις λοιπὸν αὐτοὺς ἐνδεδυμένους μὲ προγενεσλέρας ἐνδυμασίας χωρικῶν, μὲ τσιπούνια ἢ σιγγούνια ἐπὶ τῆς φουσλανέλλας πολύλοξα κτλ. Διακρίνονται δὲ μεταξὺ αὐτῶν οἱ ὑπηρέται τοῦ γάμου μὲ τοὺς κιτρίνους φτάδες (ποδιὲς) περὶ τὴν φουσλανέλλαν καὶ τὴν πλόσκαν πλήρη οἴνου εἰς τὰς χεῖρας, ὁ νουνός, ὁ βλάμης, ὁ γαμπρὸς καὶ ἡ νύφη, ἥτις ἐπὶ κεφαλῆς φορεῖ ἀρχαῖον ἠπειρωτικὸν κάλυμμα, λευκὸν σκοῦφον περικέντητον διὰ χρυσοῦ ἢ μετάξης, ὃν ἄλλοτε ἔφερον καὶ αἱ γυναῖκες τῆς ἀνωτέρας τάξεως τῶν Ἰωαννίνων ὡς καὶ αὐτὴ ἡ ὡραία Βασιλικὴ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, πρὸς ἣν οὗτος ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ :

Ὄντας βάνῃς τἄσπρο φέσι
Μὲ τὴ φοῦντα τὴ χρυσῆ,
Τρέμει ὁ οὐρανὸς νὰ πέσῃ
Μ' ὅλα τ' ἄσλρα του μαζί.

Οἱ προσωπιδοφόροι οὗτοι χορεύουν τοὺς γαμηλίους χοροὺς καὶ ἔχουν μεθ' ἑαυτῶν ὡς μουσικὰ ὄργανα τὴν κλασικήν μας καραμοῦζαν καὶ τὸ νταούλι, τὸ ὁποῖον ἐκεῖ καλεῖται ἄργανο ἐξ οὗ καὶ τῆς ὁμάδος ἡ ὀνομασία. Οἱ κατασκευάζοντες

τὴν καμήλαν ἐν Ἰωαννίνοις ἀπεικονίζουσι τὸν βίον τῶν νομάδων, διότι παρισῖῶσι γέροντα καὶ γραῖαν ὁδοιπόρους ἔχοντας τὸν μικρὸν υἱὸν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ῥάχεως τῆς καμήλου.

Πάντες οὗτοι οἱ προσωπιδοφόροι εἶναι ἄνδρες ἡλικιωμένοι ἐκ τοῦ κοινοῦ λαοῦ τῶν Ἰωαννίνων. Εἰς παλαιοτέρους καιροὺς οἱ νεανίαι τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν δαπανῶντες ἀφειδῶς ἐνεδύοντο μὲ πολυτιμοτάτας ἐνδυμασίας χρυσοπαρύφους τῶν ἀρχαίων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον χρόνων καὶ παρίστανον τὸ δρᾶμα τῆς Πολυξένης ἢ τὸν Ἐρωτόκριτον ἢ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον. Σήμερον ὑποδύονται καὶ μαθηταί τινας ἥρωας ἀρχαίους ἢ ἱππότας, ἀλλ' ὄχι μὲ πολλὴν δεξιότητα καὶ σημασίαν, καὶ αἱ παρελάσεις αὐτῶν γίνονται στιγμιαῖαι, μεθ' ἃς διαλύονται καὶ συμμιγνύονται μετὰ τοῦ λοιποῦ πλήθους ἐν τῇ πλατείᾳ τῶν Μνημάτων, ἔνθα περὶ τὴν ἑσπέραν συγκεντροῦται ὅλος ὁ λαὸς καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι προσωπιδοφόροι ἐπιστρέφοντες ἐκ τῶν διαφόρων ὁδῶν καὶ συνοικιῶν καὶ χορεύουν μέχρι βαθείας νυκτός. Ἡ πλατεῖα τότε ἐκείνη καταντᾷ ἀνάστατος. Ἐνῷ ὁ ἥλιος δύει μεγαλοπρεπὴς ὄπισθεν τῶν δυτικῶν λόφων τῆς πόλεως καὶ εἰς τὰς τελευταίας ἀντανακλάσεις τῶν ἀκτίνων αὐτοῦ πορφυροῦνται αἱ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ τῆς Πίνδου πρὸς ἀνατολάς, πρασινίζουν δὲ τὰ λειβάδια πέραν καὶ ἡ λίμνη κάτω ἠρεμεῖ, ἡ πλατεῖα ἐκείνη πληροῦται ᾀσμάτων καὶ φωνῶν παντοειδῶν καὶ γελώτων καὶ μουσικῶν ἤχων. Ὅλη δὲ ἡ ἀχλύς, ἥτις συνήθως κατὰ τὰς ἑσπέρας ἐπικάθηται ἐπὶ τῶν πόλεων, ἐκεῖ φαίνεται ὡς νὰ ἐξέρχεται τότε ἐκ τῆς πλατείας ἐκείνης καὶ ἐκχύνεται εἰς τὴν ἐπίλοιπον πόλιν τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἐπέρχεται ἡ σκοτεινὴ νύξ, καὶ ἀνάπτονται εἰς τὸν οὐρανὸν τ' ἄστρα. Τότε ἄρχεται ἀραιούμενον τὸ πλῆθος καὶ οἱ προσωπιδοφόροι ἐπανέρχονται θριαμβευτικῶς εἰς τὰς

συνοικίας των διερχόμενοι διὰ τῶν προξενείων τῶν ξένων δυνάμεων καὶ χορεύοντες ἔξωθεν αὐτῶν πρὸς τιμήν των. Τὴν *ὥραν ταύτην ἄλλαι φωναί, φωναὶ παιδικαί, ἀρχίζουν ν' ἀντηχοῦν ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῶν συνοικιῶν ἰδίως.* Δ*ιότι οἱ παῖδες ἑκάστης συνοικίας περιέρχονται καθ' ὁμάδας τὰς οἰκίας ἀπὸ θύρας εἰς θύραν ζητοῦντες ἐν κραυγαῖς καυσόξυλα διὰ τῆς ἐπικλήσεως :*

> Ξ*ύλα γιὰ τσ' ἀποκριὲς*
> Ν*ὰ χορέψουν οἱ γριές!...*

Μ*ὲ τὰ ξύλα ταῦτα ἀνάπτουν πυρὰν τεραστίαν,* τ*ζαμάλαν* *καλουμένην, εἰς τὸ σταυροδρόμιον ἢ τὴν πλατεῖαν τῆς συνοικίας των πέριξ τῆς ὁποίας χορεύουν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου ᾄδοντες.* Ἄ*λλοτε εἰς τὸν περὶ τὴν πυρὰν χορὸν ἐλάμβανον μέρος τὴν νύκτα καὶ νεάνιδες καὶ γυναῖκες ὧν προΐσταντο αἱ γραῖαι.* Σ*ήμερον περὶ τὴν πυρὰν μόνον οἱ παῖδες καὶ οἱ νεανίαι, σπανίως δὲ καὶ οἱ ἄνδρες χορεύουν, αἱ δὲ γυναῖκες καὶ αἱ νεάνιδες θεῶνται ἐκ τῶν δικτυωτῶν παραθύρων των.* Ὅ*σοι ἐπίσης ἐπροσωπιδοφόρουν τὴν ἡμέραν ἤδη ἐπιφαίνονται χορεύοντες περὶ τὰς πυρὰς μὲ τὰς ἀρματωλικὰς ἐνδυμασίας των, ἀλλ' ἄνευ προσωπίδων.* Π*ολλοὶ δὲ περιέρχονται ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην πυρὰν πάσας τὰς συνοικίας τῆς πόλεως, πανταχοῦ λαμβάνοντες μέρος εἰς τοὺς χορούς.* Ο*ὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι* *ἀσπροσκούφιδες, ἐκ τοῦ λευκοῦ σκούφου ὃν φοροῦσι πάντοτε, ἢ* *καραμπέριδες, τουτέστιν εὐτράπελοι, εἶναι ἐκεῖνοι, οἵτινες ὅ, τι ἐργαζόμενοι καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα κερδίζουσι, θυσιάζουσιν εἰς τὸν* Β*άκχον τὴν κυριακήν, ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι κινήσαντές ποτε διὰ ταξίδιον, μόλις μέχρι τοῦ βουνοῦ τῶν* Ἰ*ωαννίνων ἔφθασαν «κι' ἀπὸ τὰ μέθια τὰ πολλὰ γυρίσαν τὸν κατήφορο», ὡς ἀναφέρει τὸ τραγούδι των, εἶναι τέλος ἐκεῖνοι τοὺς ὁποίους ὁ*

Φωριὲλ ἀνεγνώρισεν ὡς ποιητὰς τῶν περιφήμων διστίχων, ἅτινα ἰδιαιτέρως Γιαννιώτικα λέγονται.

Ἡ ἀξιολογωτέρα ὅμως πυρὰ γίνεται εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Καραβατιᾶς, κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τῆς πόλεως, τὴν ὑψηλοτέραν συνοικίαν, ὅπου κατοικοῦσιν οἱ εὐθυμότεροι καὶ αἰσθηματικώτεροι Ἰωαννῖται, οἵτινες περὶ τὴν πυρὰν ψάλλουν ἐν χορῷ ἐλευθέρως τὰ τραγούδια τοῦ Μπουκουβάλα, τοῦ Κατσαντώνη, τοῦ Ζήτρου καὶ ἄλλων παλαιῶν κλεφτῶν, καὶ ὅπου ὑπάρχουν αἱ ὡραιότεραι τῶν Ἰωαννίνων νεάνιδες, αἵτινες τόσον καιρὸν περιωρισμέναι, μόνον κατὰ τὰς νύκτας ἐκείνας λαμβάνουν εὐκαιρίαν νὰ ἴδωσιν ἐκ τοῦ πλησίον ὑπὸ τὰ δικτυωτά των παράθυρα διερχομένους τοὺς ἀγαπητούς των καὶ ψιθυρίσωσι μυστηριωδῶς εἰς αὐτοὺς τὸ περιπαθές των παράπονον :

Μάτια μου μαμουριασμένα
Καὶ πολὺ χαίνικα,
Δὲν ῥωτᾶτε καὶ γιὰ μένα,
Τάχα τί νὰ γίνηκα;

Οὕτω παρέρχεται τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς νυκτός. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον αἱ πυραὶ σβύνονται, οἱ δὲ χορευταὶ διασκορπίζονται εἰς τὰς οἰκίας των, ὅπου σχηματίζουσι κατὰ στενοὺς οἰκογενειακοὺς καὶ φιλικοὺς κύκλους παννυχίους ἑσπερίδας.

Κατὰ τὰς ἑσπερίδας ταύτας σπανίως βλέπει τις καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς αἰθούσαις τῶν πλουσίων εὐρωπαϊκοὺς χορούς· διότι κυρίως ἐν Ἰωαννίνοις χορεύονται οἱ ἐθνικοὶ χοροὶ κάλλιστα ὑπὸ πάντων. Ὑπάρχουσι μάλιστα καὶ γυναῖκες πλουσιωτάτων Ἰωαννιτῶν, αἵτινες εἶναι ὀνομασταὶ διὰ τὸν χορόν των. Ἐν δὲ ταῖς οἰκίαις τῆς κατωτέρας τάξεως, ἐν αἷς λάμπουν καὶ ὀλιγώτερα φῶτα, παρατηρεῖ τις τὸν σεμνότατον συρτὸν ὑπὸ νεανίδων χορευόμενον. Μετ' αὐτὰς δὲ ἐγείρονται οἱ νεαροὶ δαιτυμόνες, οἵτινες χορεύοντες ᾄδουσιν ἄστεῖα

ἢ βακχικὰ ᾄσματα, γνήσια τουτέστιν ἀποκριάτικα, ὧν ἀξιοπεριεργότερον εἶναι τὸ ἀκόλουθον :

Πέρασ' ἀπὸ τὴν Καρυά,
Εἶδα πὤσπειρναν κουκκιά.
Ἔτσι γιὰ τὰ ἔσπειρναν οἱ Καρυῶτες τὰ κουκκιά.
Πάλι ξαναπέρασα,
Εἶδα πῶς τὰ πότιζαν.
Ἔτσι γιὰ τὰ πότιζαν κτλ.
Πάλι ξαναπέρασα,
Εἶδα πῶς τὰ σκάλιζαν.
Ἔτσι γιὰ τὰ σκάλιζαν κτλ.
Πάλι ξαναπέρασα,
Εἶδα πῶς τὰ μάζωναν.
Ἔτσι γιὰ τὰ μάζωναν κτλ.
Πάλι ξαναπέρασα,
Εἶδα πῶς τὰ σάκκιζαν.
Ἔτσι γιὰ τὰ σάκκιζαν κτλ.
Πάλι ξαναπέρασα,
Εἶδα πῶς τὰ φόρτωναν.
Ἔτσι γιὰ τὰ φόρτωναν κτλ.

Καὶ καθ' ἑκάστην στροφήν, ἥτις λέγει πῶς ἔσπερναν οἱ Καρυῶτες καὶ πῶς πότιζαν, σκάλιζαν, μάζωναν, σάκκιζαν καὶ φόρτωναν τὰ κουκκιά των, ὁ ἡγέτης τοῦ χοροῦ δεικνύει τοῦτο διὰ χειρονομιῶν, ἃς εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ μιμηθῶσι πάντες οἱ χορευταί. Ἀκολούθως διαλύουσι καὶ αὐτοὶ τὸν χορόν. Καθήμενοι δὲ μετὰ τῶν λοιπῶν εἰς κύκλον ἐκλέγουσι δύο, τοὺς εὐφωνοτέρους καὶ μᾶλλον εἰδήμονας τῶν τραγουδιῶν, οὓς ὑποχρεοῦσι νὰ τραγουδοῦν ἀμοιβαδὸν κατ' ἐρωταπόκρισιν δίστιχα τραγούδια, τοῦ δευτέρου τραγουδιστοῦ ὀφείλοντος ν' ἀποκρίνεται δεξιῶς εἰς τὸ δίστιχον τοῦ πρώτου καὶ πολλάκις ν' ἀρχίζῃ τὸ δίστιχόν του μὲ τὴν αὐτὴν λέξιν μὲ τὴν ὁποίαν ἤρχισε καὶ ὁ πρῶτος τὸ ἰδικόν του, ἀμφό-

τεροι δὲ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῶσι ποσῶς τοῦ ἐξ ἀρχῆς τεθέντος θέματος. Συνάπτουσι δὲ τοιουτοτρόπως περιέργους στιχουργικοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους πάντοτε εἰς τὰς εὐθυμίας των συνειθίζουν οἱ Ἰωαννῖται. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐπιδίδονται εἰς τοιαύτας διαχύσεις, οἱ δεισιδαιμονέστεροι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν φύλων συνωστίζονται περὶ τὴν πυρὰν τῆς ἑστίας καὶ ἐξάγουσιν οἰωνοὺς ἐκ τοῦ ψιθυρισμοῦ τῆς φλογός, τοῦ τριγμοῦ τῶν καιομένων ξύλων ἢ ἐκ τῆς διευθύνσεως τῶν ἀναπηδώντων κόκκων σίτου, οὓς ῥίπτουσιν ἐπὶ τῶν ἀνθράκων, ἢ καὶ ἐκ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ διχαλωτοῦ ὀστοῦ τῆς ὄρνιθος, ὅπερ στήνουσιν ὄρθιον ἐν τῇ αἰθάλῃ καὶ ἐκ τούτων προμαντεύονται ἂν ἡ ἔγκυος μεταξὺ αὐτῶν θὰ γεννήσῃ ἄρρεν ἢ θῆλυ, ἂν ἡ μία ἀνταγαπᾶται ἀπὸ τὸν ἄλλον.

Ἔρχεται ἀκολούθως ἡ πέμπτη τῆς Κρεατινῆς ἑβδομάδος, ἡ λεγομένη τσικνοπέφτη, καθ' ἣν ἑκάστη οἰκοδέσποινα προσπαθεῖ νὰ πλάσῃ τὴν παχυτέραν τσικνοπεφτίσιαν πῆτταν, τὴν ὁποίαν τὸ γεῦμα ἀποστέλλει εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ ἀνδρός της. Διότι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὰ καταστήματα πάντα μέχρι μεσημβρίας ἐργάζονται. Ἔπειτα τρώγουν ἀπὸ κοινοῦ καταστηματάρχαι καὶ ὑπάλληλοι καὶ ὑπηρέται τὴν πῆτταν καὶ τὸ τσικνώνουν, δηλαδὴ μεθοκοποῦν μέχρι νυκτός. Τὸ δὲ σάββατον τῆς Τυρινῆς ἐπαναλαμβάνονται ὅσα γίνονται τὰς παρελθούσας κυριακὰς καὶ τὰ σάββατα. Ἡ κυριακὴ ὅμως τῆς Τυρινῆς, ἡ καὶ τελευταία κυριακὴ τῶν ἀπόκρεων, ὑπερέχει πάντων. Διότι κατ' αὐτήν, ἐκτὸς τῶν προμνημονευθέντων, συμβαίνουσι καὶ ἄλλα ἐπίσης λόγου ἄξια.

Ἐν τῇ πλατείᾳ τῶν Μνημάτων συγκροτεῖται ὁ βλάχικος χορὸς ὑπὸ ῥωμαλέων καὶ μεγαλοφώνων Βλάχων τῆς Πίνδου, οἵτινες παραχειμάζουσι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἐν Ἰωαννίνοις. Χορεύουν περὶ τοὺς 30 ἐξ αὐτῶν ᾄδοντες ἐν ἑλλη-

νικῇ γλώσσῃ τὰ ἀπαράμιλλα ἐκεῖνα κλέφτικα τραγούδια, ἅτινα ἐξυμνοῦσι τοὺς μεγάλους ἥρωας τῶν βουνῶν. Πλησίον δὲ τούτων σΊήνεται τὸ Γαϊτανάκι. Τὸ Γαϊτανάκι ἦτο ἄγνωσΊον πρότερον ἐν Ἰωαννίνοις, εἰσήγαγον δ' αὐτὸ τὸ πρῶτον τὰ παλληκάρια τοῦ σΊρατηγοῦ Θοδωράκη Γρίβα, κατὰ τὸ 1845. Τὸ πλῆθος συνωσΊίζεται ὑπὸ τὰ παράθυρα τῶν πλουσίων οἴκων, ὅπου προκαλούμενος σΊήνεται ὁ λεγόμενος χορὸς τῶν καραμπέριδων, ἔχων τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ κεῖται πάντοτε ἐπὶ τοῦ ἐδάφους πλόσκα ἢ μπότι (πήλινον ἀγγεῖον) πλῆρες οἴνου, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ τέλος ἑκάσΊου ᾄσματος περιέρχεται εἰς τὰ χείλη τῶν χορευτῶν.

Μόλις νυκτώσῃ, ἄλλη ὁμὰς καραμπέριδων ἐξέρχεται εἰς τὴν πλατεῖαν διακωμῳδοῦσα παλαιότατον γαμήλιον ἔθιμον τῶν Ἰωαννιτῶν, καθ' ὃ αἱ νύμφαι ὡδηγοῦντο εἰς τοὺς οἴκους τῶν νυμφίων ἐν καιρῷ νυκτὸς μὲ φανοὺς καὶ πυρσούς. Περιτυλίσσουν οὗτοι τὴν κεφαλὴν ἑνὸς ἐκ τῆς συνοδίας μὲ πλατὺ μαντίλιον δίκην μαχραμᾶ, ἀραιοῦ ὑφάσματος, δι' οὗ τότε αἱ Ἰωαννίτισσαι νύμφαι ἐκάλυπΊον τὸ πρόσωπον, οἱ δὲ λοιποὶ πάντες μὲ ἀνημμένα κηρία εἰς χεῖρας σχηματίζουσι πομπήν, καὶ ᾄδοντες τραγούδια τοῦ γάμου περιέρχονται τὰ οἰνοπωλεῖα. Τὴν δὲ νύκτα ἐπαναλαμβάνουν τὰς πυρὰς καὶ τὰς ἑσπερίδας. Οὕτως ἐξημερώνει ἡ καθαρὴ δευτέρα. Ἡ εὐθυμία ἐξακολουθεῖ καὶ κατ' αὐτήν. Μετὰ μεσημβρίαν δὲ ἐξέρχονται πάντες οἱ κάτοικοι προπορευομένων τῶν πλουσίων μετὰ μουσικῶν ὀργάνων εἰς τὴν ὡραίαν ἐξοχὴν τοῦ Ἀγ. Νικολάου τῶν Κοπάνων καὶ χαλνοῦν τὰ μαχμουρλούκια, ὅπως λέγουν ἐκεῖ τὰ ἀθηναϊκὰ Κούλουμα, ὁπόθεν ἐπισΊρέφουν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου καὶ διαλύονται. Ἔκτοτε παύει πᾶσα πλέον εὐθυμία καὶ ἄρχεται μετ' ἀληθοῦς θρησκευτικοῦ πάθους καὶ βαθυτάτης εὐσεβείας ἡ νησΊεία τῆς ἁγίας καὶ

μεγάλης τεσσαρακοστῆς. Ἵνα καταδείξωμεν ὅμως τὸν σφόδρα εὔθυμον χαρακτῆρα τῶν Ἰωαννιτῶν πρέπει, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, νὰ προσθέσωμεν ὅτι, καθ' ἃ διηγοῦνται, καραμπέριδές τινες εἰς παλαιοτέρους χρόνους χαλῶντες ἡμέραν παρ' ἡμέραν τὰ μαχμουρλούκια κατήντησαν νὰ μεθοκοποῦν μέχρι τῆς ἑβδομάδος τῶν Παθῶν, ἄλλοι δέ τινες ἀποκοιμηθέντες ἐκ μέθης τὴν καθαρὰν δευτέραν ἐξύπνησαν μόλις τὴν μεγάλην.

Κατὰ *τὴν νύκτα τῆς καθαρᾶς δευτέρας αἱ νέαι τρώγουν ἄρτον ζυμωμένον ἐξ ἴσου ποσοῦ ἀλεύρου καὶ ἴσου ἅλατος.* **Περιμένουν** *δὲ νὰ ἴδωσι καθ' ὕπνον ὅταν θὰ διψάσουν, τίς θὰ ταῖς δώσῃ νερόν, καὶ ἐκεῖνον, ὡς πιστεύουν, θὰ λάβουν σύζυγον.*

Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ.

[*Hestia*, 1892, n° 7.]

ΑΙ ΕΡΓΑΤΙΔΕΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ.

Ὁ *διερχόμενος τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ, τὴν πρωΐαν, μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, βλέπει γραφικὸν θέαμα.*

Ἐν *ᾧ ἡ θορυβώδης ὁδὸς μόλις ἀφυπνίζεται καί που ὑπάλληλός τις φαίνεται ἀνοίγων τὴν θύραν καὶ τὰ παραθυρόφυλλα ἐμπορικοῦ, μικρὰ δ' ἀγέλη αἰγῶν γαλακτοφόρων χωρεῖ σκιρτῶσα καὶ σείουσα τοὺς κωδωνίσκους της, αἱ μικραὶ ἐργάτιδες, ῥάπτριαι τὸ πλεῖστον, ἐκ τῶν συνοικιῶν ἰδίᾳ τῆς* **Πλάκας** *καὶ τοῦ Ψυρῆ παρελαύνουσι καθ' ὁμάδας, ὡς πέρδικες, μεταβαίνουσαι εἰς τὸ ἡμερήσιον ἔργον των.*

Βαδίζουσι *γοργαί, ζωηραί, δροσεραὶ ὡσεὶ ἐλούσθησαν ἐν τῇ δρόσῳ τῆς πρωΐας, εὐσταλεῖς καὶ ἁβραὶ ἐκ νεότητος, μὲ*

τὸ ἐκ τσιτίου ἢ ϖροσῖύχου ἀλπαγᾶ Φόρεμά των καὶ τὸ ϖερισΦίγγον κομψῶς καὶ ἀναδεικνύον τὸ ϖλασῖικὸν τοῦ σώματος αὐτῶν ἐπανωΦόριον, τὸν κασῖανόχρουν ψιάθινον ϖέτασόν των ἢ τὴν ἀσκεπῆ κεφαλὴν καὶ εἰς ϖλεξίδα καταρρέουσαν ἢ διὰ κτενὸς συγκρατουμένην κόμην.

Εἶναι τόσον χαρίεσσαι, ὥσῖε ἀπορεῖ τις ϖῶς μὲ ϖοιάν τινα τῆς κόμης ἀνάδεσιν καὶ μόνην τὴν ἄσπιλον καθαριότητά των κατορθοῦσι νὰ ἐπιδεικνύουσι τοιαύτην καλαίσθητον Φιλαρέσκειαν.

Εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν κρατοῦσι μικρόν τι δέμα ϖεριτετυλιγμένον διὰ χειρομάκτρου ἢ ἐΦημερίδος. Εἶναι τὸ ψωμί των· τὸ λιτὸν αὐτῶν γεῦμα θὰ συμπληρώσῃ ϖέντε λεπτῶν τυρίον ἢ ἐλαῖαι ἐκ τοῦ ϖαντοπωλείου τὴν μεσημβρίαν.

Αἱ ταλαίπωροι! ἄ! ὄχι ταλαίπωροι. Τὴν ϖῖωχείαν αὐτῶν Φέρουσι γενναιότατα καὶ ἀξιοπρεπέσῖατα καὶ καθ' ὁδόν, ὡς νὰ τὴν ἐγκατέλιπον ἐν τῇ ϖτωχῇ οἰκίᾳ των καὶ μὴ τὴν ϖαρέλαβον μεθ' ἑαυτῶν, οὔτε τὴν δειλίαν της αἰσθάνονται οὔτε τὴν ϖεριδεῆ συσῖολήν της. Τοὐναντίον γελῶσι καὶ ἀσῖειεύονται, ϖεριέργως, ἀνησύχως σῖρέφουσαι τὴν κεφαλήν, ἄλλαι χαμαὶ νεύουσαι τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ ϖονηρῶς ὄπισθεν τῶν βλεφαρίδων κρατοῦσαι τὸ βλέμμα καὶ ϖαρατηροῦσαι δίχως νὰ βλέπωσι.

Αἱ ὡραιότεραι βαδίζουσιν εἰς τὸ μέσον τῆς ἐπὶ τῆς γραμμῆς ϖεντάδος ἢ ἑξάδος, ἄρχουσαι τοῦ ὁμίλου των, ὑψαύχενες, εὐθυτενεῖς, εὐτυχεῖς, διότι τὴν καλλονήν των ἐπιβεβαιοῖ εἰς αὐτὰς καθ' ἑκάσῖην οὐ μόνον ὁ μικρὸς σῖρογγύλος καθρέπτης, ὁ κρεμάμενος εἰς τὸν τοῖχον καὶ κρυπτόμενος μετὰ σῖοργῆς εἰς τὸ θυλάκιον, ἀλλὰ καὶ τὸ θαυμασῖικὸν ἐπιΦώνημα τοῦ ὑπαλλήλου τοῦ ἐμπορικοῦ, ὅπερ τὰς συγκινεῖ ἡδέως ἐν ᾧ δῆθεν τὰς ἐξοργίζει.

Ὤ! ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι εὐτυχεῖς διὰ τὴν καλλονήν των

αἱ δυσΊυχεῖς! Ἡ καλλονὴ εἶναι τὸ ὕψισΊον ἰδανικὸν καὶ τῶν ἡγεμονίδων, καὶ νὰ μὴν εἶναι τῶν ϖΊωχῶν αὐτῶν κορῶν, ὧν ὁ μόνος ϖλοῦτος εἶναι αἱ καλλίτεχνοι γραμμαὶ τῆς μορφῆς των καὶ χρυσὸς οἱ βόσΊρυχοί των, καὶ μαργαρῖται οἱ ὀδόντες καὶ κοράλλια τὰ χείλη των;

Ἀλλὰ μέγισΊον Ͽέλγητρον ϖεριϐάλλει αὐτὰς τὸ ὅτι εὐωδιῶσιν εἰσέτι οἰκογένειαν· τὸ ῥαπΊικὸν κατάσΊημα δὲν ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτῶν τὸ *σπιτικόν*, τὸ *νοικοκυρέϊκον* ἐκεῖνο ἦθος τὸ κοσμοῦν τὰς κόρας τῶν οἰκογενειῶν. Δὲν ἔχουσι τὸ ϖροπετὲς τοῦ βλέμματος καὶ τῆς γλώσσης, τῆς ἀναϐολῆς καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἀλλαχοῦ ῥαπΊριῶν. Ὁμοιάζουσι ϖρὸς μαθητρίας καὶ ὅταν, τὴν ἑσπέραν, μετὰ ἑνδεκάωρον ἐργασίαν ἐν τῷ κατασΊήματι καὶ μιᾶς ὥρας μόνον ἀνάπαυλαν, σχολάζουσιν, οὐδὲν λείπει ἐκ τοῦ σχολάσματος ϖαρθεναγωγείου, οὔτε ἡ ϖρὸ τῆς Ͽύρας συνώσΊισις, οὔτε ἡ ἐκ τῆς ἀποτινάξεως τοῦ καμάτου καὶ τῆς ἀνακτήσεως τῆς ἐλευθερίας ἀγαλλίασις, οὔτε ὁ βόμϐος καὶ ἡ ὁρμητικὴ ἔξοδος ὡς μελισσῶν ἀνοιγομένης τῆς κυψέλης, οὔτε ἡ βιαία κίνησις τῆς γλώσσης καὶ τοῦ σώματος μετὰ δέσμευσιν ἐπὶ ξυλίνου Ͽρανίου, οὔτε ὁ ϖολιὸς ϖατὴρ ἢ ἡ γραῖα μήτηρ, ἢ ὁ ἀδελφός, οἱ ἀναμένοντες ἔξω τῆς Ͽύρας ὅπως ὁδηγήσωσιν αὐτὰς οἴκαδε.

Αἱ ϖολλαὶ τῶν ῥαπΊριῶν εἰσὶν ἐνδεεῖς· ϖολλῶν τὸ χαμόγειον ϖληροῖ τὸ Ͽλιϐερὸν ἐκεῖνο ψῦχος, τὸ μέχρι τῆς καρδίας εἰσδῦον, τὸ μαρτυροῦν τὴν ἔλλειψιν ἀνδρὸς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ· ὁ ϖατὴρ ἀπέθανεν ἢ εἶναι ἀνάπηρος· ὁ ἀδελφὸς ἢ *ἐϐγῆκε κακὸς* ἢ ἐνυμφεύθη καὶ μεριμνᾷ ϖερὶ τῆς νέας του οἰκογενείας ἐγκαταλείπων εἰς τὴν τύχην της τὴν ϖαλαιάν. Καὶ ἡ κόρη ἡ μὴ γενομένη γυνὴ ἔτι, ἀναλαμϐάνει νὰ γείνῃ ἀνήρ. Πολλάκις ἔχει καὶ μικρὰ ἀδέλφια, καὶ ὀλίγοι ἠξεύρουν τί ἀπαιτοῦνται διὰ ν' ἀνατραφοῦν τὰ μικρὰ ϖαιδία,

καὶ πόσον σπαραξικάρδιον εἶναι νὰ τὰ βλέπῃς τρέμοντα καὶ παρατηροῦντά σε, ὡς νεόσσια, μὲ βουλιμιῶντα, ἱκετευτικὰ βλέμματα.

Ἀλλ' ἡ κόρη, ἡ ῥάπτρια, τὰ ἐξοικονομεῖ ὅλα. Δι' αὐτῆς ἔχει ἔλαιον ὁ λύχνος, τίθεται ἐπὶ τοῦ μικροῦ πυραύνου ἡ χωματίνη χύτρα, καὶ ἀφ' οὗ ἐκδιωχθῇ τὸ ῥῖγος καὶ ἡ πεῖνα, φαιδρύνεται ὀλίγον τὸ κατηφὲς ὑπόγειόν των.

Οἱ ταλαίπωροι ὅμως δάκτυλοί της, οἱ νυχθημερὸν κινούμενοι, οἱ ταλαίπωροι ὀφθαλμοί της οἱ νυχθημερὸν κύπτοντες ἐπὶ τοῦ ῥαψίματος — διότι διὰ νὰ ἐπαρκῇ εἰς τὰς δαπάνας ἐργάζεται καὶ τὴν νύκτα — κουράζονται, ἀποκάμνουν, καὶ θὰ ἐστάματων ἄκαμπτοι, καὶ θὰ ἔκλειον βαρεῖς, εἰ μὴ ἡ ἥσυχος ἀναπνοὴ τῶν ὑπνούντων ἀδελφίων της καὶ τῆς ἀποκοιμηθείσης τέλος ἀσθενοῦς μητρὸς ἐψιθύριζε μέχρι τοῦ βάθους τῆς ψυχῆς αὐτῆς·

— Κοιμούμεθα διότι ἀγρυπνεῖς σύ· δὲν τρέμομεν διὰ τὸ ψωμὶ τῆς αὔριον διότι θὰ τὸ προμηθεύσῃς σύ· ζῶμεν διότι ἐργάζεσαι σύ.

Καὶ ἐργάζεται καὶ ἐγκαρτερεῖ.

Ἀλλὰ μέχρις ὅτου καταστῇ ἱκανὴ νὰ κερδαίνῃ δύο δραχμὰς τὴν ἡμέραν, ὁποίαν ὀδυνηρὰν καὶ ἀθλίαν μαθητείαν διῆλθε! Ποσάκις ἐπέστρεψε μὲ κενὰς τὰς χεῖρας, ἄνευ λεπτοῦ, ὅτε ἦτο μικρὰ καὶ ὡς μόνην ἀμοιβὴν ἐλάμβανε μίαν δεκάραν ὅτε ἐπήγαινε φορέματα ἐκ τοῦ καταστήματος εἴς τινα οἰκίαν. Ὢ! τί τρομερὰς νύκτας διῆλθον τότε!

Ἀλλ' αὐτὰ παρῆλθον· κατὰ μικρὸν ἀπὸ 50, 80 λεπτῶν, ἀπὸ μιᾶς δραχμῆς τὸ ἡμερομίσθιον αὐτῆς ἀνῆλθεν εἰς δύο δραχμάς. Τώρα ἡ ἀσθενὴς μήτηρ δὲν ἐργάζεται πλέον· δύναται ν' ἀσθενῇ ἡσύχως· τώρα ἔγεινεν ἡ κόρη μήτηρ· καὶ πόσον γενναία! ἡ ψυχή της ἐστομώθη ἐν τῇ δυστυχίᾳ· ἡ ἐργασία, ἡ ἀφοσίωσις, περιεθωράκωσε τὴν τιμήν της,

καὶ ὅταν τῇ ψιθυρίζουν, κατὰ τὴν διάβασίν της τὴν πρωΐαν ἢ τὴν ἑσπέραν, λέξεις χυδαίως φιλόφρονας, πόσον μακρὰν εἶναι ὁ νοῦς της ἀπὸ αἰσθήματα τῶν ὁδῶν καὶ βλέμματα αὐθάδη!

Ἄλλαι εἴσιν ὀρφαναί· ἐργάζονται μόνον δι' ἑαυτὰς ἢ ἂν ἔχωσι μητέρα πλύνει καὶ αὐτὴ ἢ πλέκει περιπόδια· διὰ τοῦτο δὲν ἀγρυπνοῦσι τὴν νύκτα, δὲν ἐκνευρίζονται ὑπὸ τῆς ἐργασίας· ὅταν δὲ μάθωσι καλὰ τὸ ἔργον των, ἀποσύρονται εἰς τὴν ἀπόκεντρον συνοικίαν των, προσκολλῶσιν ἓν φιγουρίνι, ἔκ τινος περιοδικοῦ τοῦ συρμοῦ, ἔξω τοῦ παραθύρου των καὶ ἀνακηρύττονται μοδίστραι διὰ τὰ φορέματα τῆς γειτονίας.

Ἄλλαι εὐτυχέστεραι, ἀντιστρόφως πρὸς τὰ πτηνὰ τὰ μεριμνῶντα περὶ τροφῆς μόνον καὶ οὐχὶ περὶ ἐνδυμασίας, δὲν ἐργάζονται διὰ νὰ ζήσουν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνδυθῶσιν. Ὑπάρχουσιν ἄλλαι χεῖρες, χεῖρες ἀνδρικαί, ἐργαζόμεναι διὰ τὸν ἀρτοπώλην καὶ τὸν παντοπώλην· αὐταὶ ἐργάζονται διὰ τὴν προῖκά των καὶ ὅ, τι κερδίζουσι μεταβάλλεται εἰς λευχείματα, ἐσθῆτας, περιπόδια, τρίχαπτα, ταινίας, ἐπιμελῶς τοποθετούμενα ἐντὸς παλαιοῦ κιβωτίου, μέχρις οὗ ἀγορασθῇ καινουργὲς διὰ τῶν αὐτῶν χρημάτων.

Ἐργάζονται μετὰ παλμῶν διὰ τὸ μέλλον των, τὸ ὁποῖον ἐνδομύχως εὔχονται νὰ εἶναι ὅσον ἔνεστι ὀλιγώτερον μέλλον καὶ περισσότερον παρόν. Καὶ διατί ὄχι; Ἀφ' οὗ διέρχονται τόσα νυμφικὰ φορέματα διὰ τῶν χειρῶν των, δὲν εἶναι δίκαιον νὰ διέλθωσι καὶ τὰ ἰδικά των; Καὶ ἐπὶ τέλους ἀξιοῦνται ἑνὸς τῶν μεγίστων εἰς πτωχὴν κόρην ἐπαίνων ὅταν ὑπὸ τὰ στέφανα, παρὰ νεαρόν τινα ἐργάτην, ἐν μέσῳ τῶν συγκινήσεων τοῦ γάμου, ἀκούσωσι γειτόνισσάν τινα νὰ ψιθυρίζῃ ὅτι τὴν προῖκά της τὴν ἔκαμε μὲ τὸ βελόνι της.

Ἄλλαι, ἔτι εὐτυχέστεραι, ἔχουσιν ἱκανῶς εὐπόρους γονεῖς ἔχοντας ἰδίαν οἰκίαν καὶ κτήματα· ἀλλ' αἱ μητέρες των στέλλουν αὐτὰς εἰς καλήν τινα μοδίστραν διὰ νὰ γείνωσιν οἰκοκυραί· διὰ νὰ μάθωσι νὰ κόπτωσι καὶ νὰ ῥάπτωσι — διὰ τῶν χειρῶν καὶ ὄχι διὰ τῆς γλώσσης — νὰ προσθέσουν καὶ κἄτι τι εἰς τὴν προῖκά των, διότι τὸ μηδὲν ἄγαν δὲν ἰσχύει ἐπὶ πολλῶν πραγμάτων ἰδίᾳ δ' ἐπὶ προικὸς, νὰ γείνωσιν ἐπιδέξιαι, νὰ ἐξυπνήσουν· θεωροῦσι τὸ ῥαπτικὸν κατάστημα ὡς πρακτικόν τι κοινωνικὸν σχολεῖον.

Καὶ πράγματι ἀναπτύσσονται· μανθάνουσι νὰ ὁμιλῶσι καλύτερον· ἐρχόμεναι εἰς συνάφειαν πρὸς τόσας κυρίας, εἰσερχόμεναι εἰς τόσας οἰκίας πρὸς δοκιμὴν φορέματος ἢ ἄλλην παραγγελίαν, βλέπουσιν, ἀκούουσιν, ἀποκτῶσι τὸ ἦθος ἐκεῖνο τῆς συμπεριφορᾶς τὸ τεχνητῶς ἀβρόφρον, προκριτότερον πάντως τῆς τραχείας ἀκαμψίας των.

Ἰδίᾳ δ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἡμῶν ἐν ᾗ ἡ κοινωνικὴ τάξις μορφοῦται συχνὰ ἐν τῷ χρηματοκιβωτίῳ, ἐν ᾗ ὁ πλοῦτος πολλάκις ἀργὰ ἐρχόμενος ἀνατινάσσει τινὰς ὅλως ἀπαρασκεύους εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ μάθωσι κατεσπευσμένως ὅσα προφθάσωσι, διατί νὰ μὴ μιμῶνται καὶ παρῳδῶσι πολλάκις τὴν καλὴν συμπεριφορὰν καὶ αἱ ῥάπτριαι ὡς τόσαι ἄλλαι; Μανθάνουσι λοιπὸν νὰ κυκλοφορῶσι τὰ ψευδῆ τῶν προσαγορεύσεων νομίσματα, νὰ ἐνδύωνται κομψότατα γνωρίζουσαι ἐκ στήθους ὅλην τὴν ξενικὴν τοῦ συρμοῦ φρασεολογίαν καὶ τὰς γαρνιτούρας καὶ τοὺς πλισέδες καὶ τὰ βολὰν καὶ τόσα ἄλλα πληροῦντα τὸ στόμα καὶ τὴν κεφαλὴν τόσων δεσποινῶν καὶ δεσποινίδων!

Ἀναπτύσσονται λοιπόν· ἡ δ' ἀνάπτυξις αὐτῶν ἔχει τὸ καλὸν ὅτι εἶναι μεταδοτική· ἅπασα ἡ οἰκογένεια αἰσθάνεται τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς· αἱ νεαραὶ κόραι ἀπαλύνουσι κατὰ μι-

κρὸν τὴν τραχεῖαν ἐπιδερμίδα τῆς ἰθαγενοῦς Πλακιώτισσας· ἐνδύουσι κομψότερον τὰς ἀδελφὰς αὐτῶν· εἰσφέρουσι καθ' ἑκάστην τὴν κτηθεῖσαν καλαισθησίαν ὅπως τὸ ἡμερομίσθιόν των.

Δὲν ἐπιχειροῦμεν ἐνταῦθα ν' ἀναλύσωμεν ἂν καὶ παρ' ἡμῖν ἡ πολυτέλεια, ἐξ ἧς καὶ ἐν ᾗ ζῶσιν αἱ ῥάπτριαι, δὲν ἐξεγείρῃ παρ' αὐταῖς τὴν δίψαν τῆς ἀποκτήσεώς της· ἂν ὁ πλοῦτος, οὗ ἐφάπτονται αἱ χεῖρές των, δὲν κατατρίβῃ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῶν· ἂν τὰ μεταξωτὰ καὶ τὰ σηρικὰ καὶ τὰ βελοῦδα ἐφ' ὧν κύπτουσιν ἀπὸ πρωΐας δὲν περιπετῶσι τὴν νύκτα περὶ τὸ προσκεφάλαιόν των ἐν τῷ πενιχρῷ δωματίῳ· ἂν ἡ διαφθορὰ — ἡ ἐπιδημία τῶν ψυχῶν — δὲν διαδίδεται ὡς πᾶσα ἐπιδημία ἐκ τῆς συμπυκνώσεως ἐν μιᾷ αἰθούσῃ ἄνευ ἐποπτείας αὐστηρᾶς· ἂν αἱ χεῖρές των δὲν ἐργάζωνται πάντοτε ὅπως ἐνδύσωσι ἁγνὰ σώματα πιστῶν συζύγων, καὶ πολλάκις λάθρα καὶ πονηρῶς ψιθυρίζουσι παρακεκινδυνευμένα οἰκογενειακὰ ἀνέκδοτα· ἂν ἡ ὁδὸς ἔξω καὶ αἱ ἅμαξαι καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐποχουμένη ἀναιδὴς πολυτέλεια δὲν συμπληρῶσι διὰ κακοῦ παραδείγματος τὴν ἰλιγγίασιν· ἄν, ἀποκαμοῦσαι νὰ ἐργάζωνται διὰ τὴν πολυτέλειαν τῶν ἄλλων, δὲν ἀποφασίζωσι τέλος νὰ ἐργασθῶσι καὶ διὰ τὴν ἰδικήν των· ἂν δὲν ὀλισθαίνωσι, δὲν πίπτωσι.

Ταῦτα εἶναι ἀντικείμενον ἄλλης μελέτης. Ἀλλ' ἐνταῦθα σημειοῦμεν μόνον ὅτι τὸ ἔδαφος τῶν ῥαπτικῶν καταστημάτων παρ' ἡμῖν δὲν εἶναι τόσον ὀλισθηρὸν ὅσον ἀλλαχοῦ, ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἡμῶν κατάστασις δὲν ἐξωθεῖ εἰς ἀποστασίαν ἐκ τῆς οἰκογενειακῆς ἑστίας τὰς ἐκ τῶν χειρῶν των ποριζομένας τὸν ἄρτον αὐτῶν νεάνιδας, ἀρκοῦσαν χειραφέτησιν θεωροῦσας ἤδη ὅτι δὲν μένουσι τεθαμμέναι ἐν τῷ μυχῷ τοῦ πατρικοῦ οἴκου, ἀλλ' ἐξέρχονται, διέρχονται διὰ τοῦ πλήθους, μεταβαίνουσι πρὸς ἀναζήτησιν ἐργασίας.

Ἡ *μόρφωσις λοιπὸν καὶ παρ' ἡμῖν ἐργατικῆς τάξεως γυναικῶν πρέπει προστατευτικῶς νὰ ἐνθαρρύνηται ὑπὸ τῆς κοινωνίας.* Αἱ *ἐργάτιδες εἶναι τὸ ἥκιστα ἐπιβλαβὲς προϊὸν τῆς πολυτελείας.*

Τὸ *ἥκιστα ἐπιβλαβές.* Μόνον; Αἱ *ῥάπτριαι καὶ αἱ ἄλλαι ἐργάτιδες τῶν κλωστηρίων, μεταξουργείων, πιλοποιείων, τοῦ ἐργαστηρίου τῶν ἀπόρων γυναικῶν συναπαρτίζουσι κατὰ μικρὸν συντεταγμένην τάξιν γυναικῶν ἐργατικήν, ἀποχειροβίωτον· πολλαπλασιάζουσι τοὺς ἐργαζομένους βραχίονας, καθιστῶσιν ἀρτιωτέραν τὴν ὀλιγόχειρα ἡμῶν βιομηχανίαν, εἰσφέρουσιν εἰς τὰς χειροτεχνίας τὴν γυναικείαν ἐκείνην δεξιότητα, δι' ἣν εἰσὶν ἀνίκανοι οἱ χονδροὶ ἀνδρικοὶ δάκτυλοι.*

Καὶ *μόνα ταῦτα; ἡ ἐργασία, ἥτις εἶναι γυμναστικὴ τοῦ σώματος ἅμα καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τοὺς χαρακτῆράς των κρατύνει καὶ τὴν θέλησίν των καθιστᾷ ἰσχυράν, καὶ ἀντὶ τῆς ὠχρότητος τῶν χλωρωτικῶν ἐξ ἀδρανοῦς σκιατραφήσεως προσώπων, διαχέει ἐπὶ τῶν παρειῶν αὐτῶν τὸ ῥοδόχρουν τῆς ὑγείας· αἱ γυναῖκες κατερχόμεναι εἰς ἐνεργὸν ζωήν, κατανοοῦσι κάλλιον αὐτήν, ἐκ πόσων δὲ πλανῶν προφυλάσσονται!* Ἀποκτῶσι *τὸ ἠθικὸν θάρρος τοῦ βίου ἐκ τῆς συναισθήσεως ὅτι δύνανται καὶ αὗται νὰ ὦσιν ἄτομα ἐν ἀνάγκῃ, ὅτι δὲν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τοῦ βραχίονος τοῦ ἀνδρὸς ὅπως βαδίσωσιν.*

Ἂν *δέ ποτε καταιγὶς ἐπισκήψῃ ἐπὶ τὴν οἰκογενειακὴν φωλεὰν — καὶ πόσον συχνὰ ἐπισκήπτει ἡ τρομερὰ αὕτη καταιγίς! — καὶ πλήξῃ τὴν μητέρα καὶ καταρρίψῃ ἀδρανῆ καὶ ἐκσφενδονίσῃ εἰς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ τὰ νεόσσια ἰλιγγιῶντα ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς συμφορᾶς, ἐγγὺς δ' ἐκεῖ ἀκούεται ὁ φοβερὸς τριγμὸς ἀπαισίων πτερύγων, καὶ τὰ χνοάζοντα εἰσέτι πτερά των ὀρθοῦνται ἐκ φρίκης πρὸ τοῦ κινδύνου,*

ὤ! τότε, ἀντὶ ἄνανδρα ἐξ ἀπελπισίας, θεωροῦντα ἑαυτὰ ἀνίκανα πρὸς ἄμυναν, νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν καταφθάνοντα ἅρπαγα, θὰ ἐνθυμηθῶσι τί ἔπραξαν, τί πράττουσιν ἄλλα νεόσσια, θὰ ἐννοήσουν ὅτι ἔχουν τὴν πρὸς σωτηρίαν ἱκανότητα προσπεφυκυῖαν ἑκατέρωθεν τοῦ σώματος αὐτῶν, ὅτι εἶναι δυσχερέστατον μὲν καὶ ἐπίμοχθον καὶ ἀγωνιῶδες — ἀλλὰ δυνατὸν ν' ἀνοίξουν, νὰ κινήσουν τὰς πτέρυγάς των ἂν θέλουν νὰ σώσουν τὸ σῶμά των.

Αἱ *πτέρυγες αὗται θὰ εἶναι αἱ χεῖρες τῶν πτωχῶν κορῶν.*

ἈΡΙΣΤΟΤΈΛΗΣ Π. ΚΟΥΡΤΊΔΗΣ.

ὙΠῸ ΤᾺ ὝΔΑΤΑ ΤΗ͂Σ ΛΕΥΚΗ͂Σ ΠΗΓΗ͂Σ.

ΔΙΉΓΗΜΑ.

Ποῖον *εἶναι τὸ ὑψηλόν, τὸ πάλλευκον ἐκεῖνο φάσμα, ὅπερ ὀρθοῦται ἐν τῷ βάθει ἀπωτάτης κοιλάδος καί, κλῖνον τοσοῦτον μυστηριωδῶς, κατοπτρίζεται ἐντὸς κρυσταλλίνης πηγῆς;*

Μὴ *εἶναι μάγισσα φέρουσα τὸ ἀσημείωτον βῆμά της εἰς τ' ἀπάτητα ταῦτα δάση, ὅπως ἀναγνώσῃ, ἐν τῷ ἀθορύβῳ κυματισμῷ τῶν ἐκ τῶν ὀπῶν τοῦ πυθμένος ἀναβρυόντων ὑδάτων, τὰς τύχας τῶν ἀτελευτήτων αἰώνων;* Τί *ἆρά γε ἀναγινώσκει;*

Αἱ *πηγαί, τὰ μαγικὰ ταῦτα κάτοπτρα τῆς φύσεως, πολύτιμα δῶρα τοῦ πλάστου, δροσίζουσι τὰ διψῶντα τοπία καὶ ἰαίνουσι τὰς νόσους τῶν ἀνθρώπων.* Καὶ *ἡ πηγὴ τῆς* Λευκῆς Μαγίσσης *θεραπεύει τοὺς πυρέσσοντας, ἅμα ὡς βαπτισθέντες ἅπαξ ἐντὸς τῶν διαυγῶν ναμάτων της, ἀναπαυθῶσιν ὑπὸ τὴν*

σκιὰν τοῦ δένδρου, ὅπερ ἐκτείνει ὕπερθεν αὐτῆς τοὺς ἁδροὺς κλάδους του.

Οὐδεμίαν ἀπαιτεῖ ἀμοιβὴν ἡ εὐεργετικὴ νύμφη· καὶ μόνον λευκὴν λωρίδα ἀποσπῶντες ἐκ τοῦ χιτῶνός των οἱ θεραπευόμενοι, προσαρτῶσιν αὐτὴν ὡς σῆμα τῆς εὐγνωμοσύνης των ἐπὶ τῶν κλάδων τοῦ κυρτοῦ δένδρου, ἀποτελέσαντες οὕτω, διὰ μυριάδων λευκῶν λωρίδων, τὴν εἰκόνα οὕτως εἰπεῖν τῆς ἀοράτου μαγίσσης, ἀντανακλωμένην ἐντὸς τῆς δροσερᾶς πηγῆς.

Πλὴν τὸ ὁμοιόμορφον τῆς λευκῆς εἰκόνος κηλιδοῖ μία μόνη μέλαινα ταινία καὶ περὶ αὐτῆς διηγοῦνται πολλά. Λέγουσιν ὅτι τὴν προσέδεσεν ὁ Αὐγίτας καὶ ὅτι, ἐν ὡρισμέναις ἡμέραις ταρασσομένης τῆς ἄμμου τοῦ πυθμένος, ἀποκαλύπτονται ἀνθρώπινα ὀστᾶ.

Ὁ Αὐγίτας ἦτο κακοῦργος ὅστις, ἐλθὼν ὅπως θεραπευθῇ ἐκ τῆς νόσου του, ἠθέλησε νὰ ἐξαπατήσῃ τὴν μάγισσαν καὶ ἀντὶ νὰ κοιμηθῇ ὡς ὤφειλε, καθ' ἣν ὥραν ἐκείνη ἀνέδυσεν ἐκ τῶν ὑδάτων ὅπως ἐξορκίσῃ τὴν ἀσθένειαν, ἤνοιξεν ὁ ἀσεβὴς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ἐθεώρησεν. Ἀλλ' ἀπέτισεν ἀκριβὰ τὸν δόλον, διότι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς θνητὸν ἡ θέα τῆς Λευκῆς Νύμφης, καὶ μαγεύεται πᾶς ὁ βλέπων μάγισσαν. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν εὗρε πλέον ἡσυχίαν ἐν τῇ ζωῇ, καί, νύκτα τινὰ θυελλώδη καὶ ζοφερὰν ὡς ἡ συνείδησίς του, ἐπανῆλθεν οἰστρήλατος καὶ ἐζήτησεν ὑπὸ τὰ ὕδατα τὴν ἀνάπαυσιν. Ὁ φερόμενος εἰς τὰ στόματα τῶν δεισιδαιμόνων χωρικῶν οὗτος μῦθος, καί τοι φαντασιώδης καὶ ὑπερφυσικὸς κατὰ τὸ φαινόμενον, κρύπτει ἀληθεστάτην ἱστορίαν συνδεομένην στενῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν μεταλλωρύχων τοῦ Παρυάδρου, ἔνθα ὁ πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι ζῆλος τοῦ ἀνδρὸς ἐπέφερε τὴν καταστροφήν.

Ὁ Παρυάδρης, ὁ βασιλεὺς οὗτος τῶν ὀρέων τοῦ Πόντου,

διήκων ἀπὸ τοῦ Καυκάσου μέχρι τοῦ Ταύρου, ἐγκλείει εἰς τὰ κατάργυρα σπλάγχνα του τὸν δαίμονα τῆς ἀνισότητος, ὃν ἐπόθησάν ποτε νὰ μεταγγίσωσιν εἰς τοὺς κόλπους των καὶ οἱ κατακτηταὶ Σουλτάνοι, θέτοντες εἰς ἐνέργειαν ἀρχαῖα μεταλλεῖα πρὸ αἰώνων ἐγκαταλελειμμένα. Ὅπως δὲ κατορθώσωσι νὰ προσελκύσωσιν εἰς τὸν τραχὺν καὶ ἄγονον ἐκεῖνον τόπον ἐργάτας, ἐκήρυξαν ἐλεύθερον τοῦ ἀτίμου κεφαλικοῦ φόρου πάντα δεχόμενον νὰ ἐργασθῇ εἰς τὰ μεταλλεῖα ἐκεῖνα. Ὁ ἐξαγόμενος ἄργυρος θ' ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον, τοῦ ἐργάτου λαμβάνοντος, καθ' ἑκάστην λίτραν τοῦ μετάλλου ὅπερ θὰ κατώρθου νὰ ἐξορύξῃ, μισθὸν ἐλάχιστον ἐπαρκοῦντα μόλις εἰς τὰς ἀπολύτους αὐτοῦ ἀνάγκας. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ παρέλθῃ καὶ μὴν ὅλος χωρὶς ν' ἀνακαλυφθῇ τι, ὅπως μὴ οἱ ἐργάται ἀποθνήσκωσι τῆς πείνης, τὸ βασιλικὸν ταμεῖον ἐδέχετο νὰ παρέχῃ ἀπεριόριστον πίστωσιν ἄρτου, τοῦ πρὸς φωτισμὸν ἐλαίου, καὶ τῆς ἀναγκαίας διὰ τὴν ἐργασίαν πυρίτιδος, διὰ καταστήματος ἐπὶ τούτῳ συσταθέντος ἐκεῖ.

Ἅμα τῷ ἀκούσματι τούτῳ οἱ ἄρτι ὑποτεταγμένοι Ἕλληνες χωρικοὶ τῶν περιχώρων, ἀδιστάκτως προκρίναντες τὴν σκληράν, πλὴν ἐλευθέραν καὶ μακρὰν τῶν τυράννων ζωὴν τῶν μεταλλείων ἀπὸ τῶν ταπεινώσεων τῆς δουλείας, ἐγκαταλείψαντες τὰς γαίας των, συνέρρευσαν ἐκεῖ, μόνοι αὐτοὶ τολμήσαντες νὰ διαγάγωσι, μὲ μόνον ἄρτον τρεφόμενοι, ἐπὶ αἰῶνας ὅλους ἐντὸς τῶν σκοτεινῶν ὑπογείων τοῦ ὄρους, περιφρονοῦντες τὸ φῶς τοῦ ἡλίου τὸ φωτίζον ἡμέρας καταπτώσεως. Καὶ ἐκεῖ μεμονωμένοι διετήρησαν ἀδιάφθορα μέχρι τῆς σήμερον τά τε ἔθιμα καὶ τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν γλῶσσαν, πάντῃ ἀνόμοιοι τοῖς περὶ αὐτοὺς ὑπάρχοντες καί, ἐν τῷ κέντρῳ ἐκείνῳ τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος, παρέχοντες πλήρη ἐλευθερίαν εἰς τὰς γυναῖκάς των, ἃς γενικῶς νύμφας ἀποκαλοῦσι.

Εἰς τὰ μεταλλεῖα ὅπου ἐγκατέσ7ησαν, διῆγον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἀρχόντων οὓς ἐξέλεγον διὰ πλειοψηφίας ἐκ τῶν ἀξιοσεβασ7οτέρων μεταξύ των, οἵτινες διέτατ7ον τὰς ἐργασίας καὶ συνεβίβαζον τὰς διαφορὰς των, ὑπόλογοι ὄντες ἐνώπιον τῶν ἀντιπροσώπων τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς, ὑφ' ὧν ἀπεκαλοῦντο μικτὰρ καὶ οὐσ7απασῆδες. Ἑνὸς δὲ τῶν τελευταίων τούτων ἀρχόντων υἱὸς ὑπῆρξεν ὁ Αὐγίτας.

Ἐν τῷ ζόφῳ τῶν ὑπογείων τοῦ μεταλλείου ἠτένισε κατὰ πρῶτον τὴν ζωήν, καὶ τὰ πρῶτα αὐτοῦ βήματα ἤσκησαν αἱ τραχεῖαι τοῦ Παρνάδρου ῥάχεις.

Ὁ πατὴρ αὐτοῦ Μπόζος (Δημήτριος) ἐθεωρεῖτο ὡς ὁ ὑποληπ7ικώτερος τῆς μερίδος τῶν ἐργατῶν εἰς ἣν ἀνῆκε καὶ ἐτιμήθη ὑπὸ τῆς ψήφου των, ἕνεκα τῶν πλείσ7ων τῆς ἱκανότητός του προσόντων, ὧν τὸ κυριώτερον συνίσ7ατο εἰς τὸν καταπληκτικὸν πληθυσμὸν τῆς οἰκογενείας ἧς ἐτύγχανεν ἀρχηγός· διότι εἰς τὸ δυσχερὲς ἐπάγγελμα τοῦ μεταλλευτοῦ δὲν ἠδύνατο ἢ νὰ θεωρῶνται πλοῦτος οἱ πολλοὶ βραχίονες· καὶ ὁ Μπόζος διηύθυνε συνετῶς δωδεκάδα ὅλην ἀδελφῶν, τῶν πλείσ7ων ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πρὸς αὐτὸν ἀδελφικοὶ δεσμοὶ ἦσαν κἄπως ἰδανικοί.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς τοῦ Μπόζου συμβάντα λίαν προώρως, ὁ πατὴρ αὐτοῦ Παντελῆς, εἶχε συνάψει δεύτερον γάμον, δι' οὗ ἀποκτήσας πέντε ἔτι τέκνα, ἀπέθανε καταλιπὼν νέαν ἀκόμη τὴν χήραν του, ἥτις δὲν ἤρνησε νὰ συνοικήσῃ μετ' ἄλλου, χήρου καὶ τούτου ἔχοντος τέκνα ἐκ τῆς πρώτης συζύγου του, καί, τεκνοποιήσασα μετ' αὐτοῦ, νὰ μεταβῇ εἰς συνάντησιν τοῦ πρώτου της ἀνδρός, ἀφεῖσα τὸν δεύτερον ἐλεύθερον νὰ νυμφευθῇ ἐκ τρίτου μετ' ἄλλης τινος χήρας, συγκομιζούσης καὶ ταύτης ἑτέραν ὁμάδα ἀδελφῶν διὰ τὸν εὐδαίμονα πρωτότοκον Μπόζον. Ἀναντιρρήτως ἦτό πως ποικίλη ἡ ἀξιότιμος οἰκογένεια, ἀλλ' ὑφ' ἃς εὑρίσκοντο πε-

ρισῖάσεις, θὰ ἦτο ἔλλειψις συνέσεως νὰ χωρισθῶσι διὰ τοιαύτην μόνον αἰτίαν καὶ καταστῶσι πένητες, ἐνῷ συνηνωμένοι ἠδύναντο νὰ φαίνωνται πλούσιοι καὶ ἰσχυροί.

Μετὰ ἐπαινετῆς ὄντως μερίμνης καὶ ἴσης στοργῆς, ὁ Μπόζος ἐνύμφευσε τὰς ὀκτὼ αὐτοῦ ἀδελφὰς καὶ συνέζευξε μὲ ἰσαρίθμους νεαρὰς Μαρίας (ὄνομα καταπληκτικῶς ἐπιπολάζον παρ' αὐτοῖς) τοὺς δώδεκα ἀδελφούς του, οἵτινες, ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην, καὶ τὸν ἴδιον κοιτῶνα διάγοντες, καὶ ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς βουλάς του, ἔτρεφον βαθὺν σεβασμὸν πρός τε αὐτὸν καὶ τὴν σύζυγόν του Παρασκευήν, ὡς ἀρχηγοὺς τῆς οἰκογενείας. Κατὰ συνέπειαν ἄρα, ὁ πρωτότοκος τοῦ οἰκογενειάρχου υἱὸς ἐθωπεύθη καὶ ἐκολακεύθη πλειότερον παρ' ὅσον ἥρμοζεν εἰς ἀνθρωπίνην φύσιν. Πενταετὴς ἦτο ἤδη ὁ τύραννος τῆς οἰκογενείας του, δεκαετὴς τὸ φόβητρον ὅλου τοῦ χωρίου.

Ἀπὸ τῶν πρώτων φύλλων διακρίνεται τὸ εἶδος τοῦ φυτοῦ ἐὰν μέλλῃ αὐξάνον νὰ γείνῃ ἄσημον χόρτον, ἢ γιγάντειον δένδρον, εὔχρουν ἄνθος, ἢ ξηρὰ καὶ κάκοσμος ἄκανθα. Καὶ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας, τοῦ θεμελίου τούτου τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διακρίνεται τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου. Βεβαίως ἡ προσήκουσα ἀνατροφὴ μεταβάλλει τὴν φύσιν, διότι εἰς καλλιεργημένον ἔδαφος σπανίως βλαστάνει ἄκανθα, καὶ βλαστάνουσα, διὰ τῶν φροντίδων καὶ περιποιήσεων καλοῦ κηπουροῦ, μακρὰν τοῦ νὰ καταστῇ βλαβερά, δύναται ν' ἀποβῇ καὶ στόλισμα τῶν κήπων. Ἀλλὰ τίς δύναται ν' ἀπαιτήσῃ ἀνάπτυξιν, καὶ εἰς πρωτευούσας ἀκόμη σπανίως ἀπαντῶσαν, παρ' ἁπλοϊκῶν καὶ ἀπαιδεύτων χωρικῶν, οἵτινες, ἀντὶ νὰ περιορίσωσι τὴν φύσιν του, πιστεύοντες ὅτι τὸν εὐηργέτουν διὰ τῶν θωπειῶν των, ἀνέπτυσσον τὰ κακὰ αὐτοῦ ἔνστικτα καὶ ἐξῆπτον τὸν ἐγωϊσμόν του. Καὶ ἐκεῖνος, ἐλεύθερος νὰ πράττῃ κατὰ βούλησιν, ἀντί, ὡς πάντες οἱ ὁμήλικές του, νὰ ἐργάζηται εἰς

τὰ μεταλλεῖα, ἢ νὰ φοιτᾷ εἰς τὸ σχολεῖον, προετίμα ν'ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων, καὶ τρέχῃ ἐντὸς τῶν δρυμῶν. Κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ πάσχα βάφων λίθον ὠοειδῆ, ἐξηπάτα τὰ λοιπὰ μειράκια νικῶν κατὰ τὰς συγκρούσεις, καὶ ἐσφετερίζετο ὅλα των τὰ ὠά. Ἀλλὰ τολμηρός τις νεανίσκος, ὁ πτωχὸς Χρῦσσος, ἀνακαλύψας ποτὲ τὴν νοθείαν ταύτην, προὐκάλεσε τὴν δήμευσιν τῶν κερδῶν τοῦ πλεονέκτου Αὐγίτα, ὅστις εἰθισμένος νὰ κυριαρχῇ πάντοτε, δὲν ἠθέλησε ν' ἀνεχθῇ τὴν τοιαύτην περιφρόνησιν τῆς παντοδυναμίας του. Φοβούμενος δὲ νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας πρὸς τὸν ῥωμαλέον Χρῦσσον ἀπειλήσαντα ὅτι, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, θὰ ὑπερήσπιζεν ἑαυτόν, συνέλαβε κρύφα τὸ προσφιλὲς ἐκείνου κυνάριον, καὶ ἀπῆλθεν ὅπως ἐξεμέσῃ ἐπὶ τοῦ ἀναιτίου ἐκείνου πλάσματος τὴν λύσσαν τῆς στυγερᾶς ψυχῆς του.

Ἡ εἴδησις τῆς ἔριδος ταύτης ἔφθασεν ἐγκαίρως εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ ἄρχοντος Μπόζου, ὅστις ἀνήσυχος ἔσπευσεν εἰς ἀναζήτησιν τοῦ υἱοῦ του, φοβούμενος μὴ ἐν τῇ παραφορᾷ τῆς ἐκδικήσεώς του διαπράξῃ τι ἐγγίζον τὴν πατρικὴν ὑπόληψιν, καὶ σκοπῶν διὰ δώρων καὶ θωπειῶν νὰ τὸν κατευνάσῃ· ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν εὑρίσκετο καὶ ἐπετείνοντο οἱ φόβοι τοῦ γέροντος μάτην κατατρίβοντος τὸν πολύτιμον καιρόν του εἰς τὸ νὰ τὸν ἀναζητῇ πανταχοῦ, κράζων αὐτὸν κατ' ὄνομα. Οὐδεὶς ἐγνώριζε νὰ τῷ εἴπῃ ποῦ μετέβη, ἐκτὸς τῶν δώδεκα νυμφῶν του, αἵτινες ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ τὸν πληροφορήσωσιν ἐλλείψει διερμηνέως, διότι τὰ ἔθιμα ἀπαγορεύουσιν αὐταῖς νὰ λαλῶσιν ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς ἀνδραδέλφους, συνήθεια νομιμοποιηθεῖσα πρὸς πρόληψιν δῆθεν τῶν συγχύσεων, εἰς οἰκίας ἐν αἷς διάγουσι πολλαὶ ὁμοῦ οἰκογένειαι· καὶ ἐστίγων περίτρομοι, βλέπουσαι τὴν ταραχὴν τοῦ οἰκογενειάρχου.

Τέλος μία ἐξ αὐτῶν ἣν ἐπέτυχεν ὁ Μπόζος παρὰ τὴν κρή-

νην, κατώρθωσε νὰ τῷ ἀνακοινώσῃ ὅ, τι ἐγνώριζε, χρωμένη ἀντὶ διερμηνέως τὸ ἐπὶ τῶν γονάτων της κοιμώμενον νεογνόν της, πρὸς ὃ σΊραφεῖσα, τὸ παρεκάλεσε νὰ διαβιβάσῃ εἰς τὸν σεβασΊὸν θεῖόν του, ὅτι ὁ υἱός του ἔλαβε τὴν μάχαιράν του καὶ διηυθύνθη πρὸς τὸν κρημνόν. Τὸ βρέφος ἐμειδίασεν ἐν ὀνείροις ὡς ἐπικροτοῦν τρόπον τινὰ τὸ εὐφυὲς τῆς συνειθιζομένης ἐκείνης καταχρήσεως, ἀλλ' ὁ ἀνδράδελφος ἔμαθεν ὅ, τι ἐπεθύμει χωρὶς νὰ παραβιασθῶσι τὰ ἔθιμα· καί τοι ὀλίγον ἐξώρας, διότι ὅταν ἔφθασεν ἐπὶ τόπου ἦτο ἀργὰ πλέον.

Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὑπῆρξεν ἐπίσημος διὰ τὴν ζωὴν τοῦ Αὐγίτα, διότι κατ' αὐτὴν ἐξετέλεσε τὸ πρῶτόν του κακούργημα, τὸ σΊυγερώτερον πάντων, ὡς διαπραχθὲν κατὰ πλάσματος ἐντελῶς ἀθώου καὶ ἀνυπερασπίσΊου. Ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ἐκδικήσεώς του, ἐφόνευσεν δι' ἀρρήτων βασάνων τὸ κυνάριον τοῦ ἀντιπάλου του, παρασχὼν οὕτως ἀσφαλὲς γνώρισμα τῆς καταδικασθείσης ψυχῆς του.

Ὁσάκις τοιαῦτα ἐγκλήματα βλέπετε, καὶ βλέπετε δυστυχῶς τόσον πολλά, μὴ λυπῆσθε διὰ τὸ θῦμα ὅπερ ἐν βραχεῖ θ' ἀπαλλαγῇ θνῆσκον· λυπήθητε μᾶλλον ὅτι τὴν σΊιγμὴν ἐκείνην μία ψυχὴ διαγράφεται ἀπὸ τῆς δέλτου τῶν οὐρανῶν.

Καὶ ὁ Αὐγίτας ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἠκολούθησεν ἀνεπισΊρεπΊὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀδικίας, πρὸς μεγάλην θλῖψιν τοῦ οὐσΊάμπαση πατρός του, οὗτινος ἡ μέχρι τοῦδε ἀκηλίδωτος ὑπόληψις ὑφίσΊατο σπουδαίους κλονισμούς, ἐμβάλλοντας αὐτὸν εἰς δεινὰς ἀνησυχίας.

Ἔχει ὅμως καὶ ὁ πικρὸς οὗτος βίος σΊιγμάς τινας γηθοσύνους αἵτινες σκεδάζουσιν ἐπὶ μακρὸν τὰς λύπας.

Ὑπὸ τῶν ἀνησυχιῶν τούτων κατατρυχόμενον κατέλαβεν ἡμέραν τινὰ τὸν ἄρχοντα ὁ Παπα-Θύμιος — οὗτινος ἡ κοινωνικὴ βαρύτης ὡς ἱερέως καὶ διδασκάλου ἐξισοῦτο πρὸς τὴν

τοῦ οὐσῖάμπαση — καὶ τῷ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ συγγενείας, νυμφεύων τὸν υἱόν του Ἀπόστολον μετὰ τῆς θυγατρὸς ἐκείνου Ἡσαΐας, τοῦθ' ὅπερ ἐχαροποίησε τὰ μέγιστα τὸν πατέρα τοῦ Αὐγίτα, ὅστις εἶχε καὶ θυγατέρα κατὰ ἓν ἔτος νεωτέραν τοῦ υἱοῦ, γεννηθεῖσαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τ' ὄνομα· τὴν ὁποίαν κατήντησε ν' ἀγαπᾷ, ἕνεκα τῆς ἀγαθότητος καὶ τῶν χαρίτων της, πλειότερον ἐκείνου καὶ ἀνυπομόνει ἡ πατρική του καρδία νὰ τὴν ἴδῃ νύμφην· ἄλλως τε ὁ ἄρχων Μπόζος, μ' ὅλην τὴν ὑπόληψιν ἣν τρέφομεν πρὸς τὸ ἀξιότιμον ὑποκείμενόν του, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἠδύνατο νὰ κατηγορηθῇ καὶ ὡς φιλογύνης, καθ' ὅτι ὁσάκις αἱ νύμφαι του παρηνοχλοῦντο δερόμεναι ὑπὸ τῶν τρυφερῶν συζύγων των, οὗτος ὑπερασπιζόμενος αὐτὰς δὲν παρημέλει νὰ σωφρονίζῃ ἐκείνους διὰ τῆς ῥάβδου του.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Μπόζος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια καὶ συναντήσας εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης του τὴν ἀγαπητήν του θυγατέρα, διαπρέπουσαν μεταξὺ τῶν περὶ αὐτὴν νεανίδων ἐν ὁμίλῳ τὴν ἐκ τῶν μεταλλείων ἐπάνοδον τῶν ἐργατῶν ἀναμενουσῶν, ὁ εὐτυχὴς πατὴρ δὲν ἀντέσχεν εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ λάβῃ αὐτὴν κατὰ μέρος καὶ τῇ ἀναγγείλῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Παπα-Θύμιου προτεινόμενον συνοικέσιον, εἰδοποιῶν ἅμα, ὅτι δι' αὔριον ὡρίσθη ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ὁ ὑποψήφιος νυμφίος θὰ ἤρχετο κατὰ τὰ νενομισμένα νὰ σχίσῃ ξύλα, ὅπως ἡ πενθερὰ καὶ ἡ θυγάτηρ της ἐκτιμήσωσι τὰς μυϊκὰς καὶ ἀτομικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ λάβῃ ἀκολούθως κατὰ μόνας τὴν συγκατάθεσιν τῆς μελλονύμφου του. Αἱ εἰδήσεις αὗται, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, δὲν εὐηρέστησαν τὴν Ἡσαΐαν ἥτις ἐγένετο σκυθρωπή, καί, μετὰ πολλὰς ἐρωτήσεις καὶ θωπείας, ἐδήλωσεν ὅτι εἶχεν ἤδη ποιήσει διάφορον ἐκλογήν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκφρασθῇ μέχρι τοῦδε, διότι ἡ μήτηρ της, ἐρί-

σασα ἐξ αἰτίας τοῦ Αὐγίτα, εὑρίσκετο εἰς ψυχρότητα μετὰ τῆς μητρὸς ἐκείνου. Ὁ αἰσιόδοξος Μπόζος παραχρῆμα ὑπενόησε τὸν υἱὸν πλουσίου τινὸς οὐσίάπαση ὃν καὶ αὐτὸς προηγουμένως ἐπωφθαλμία, δι' ὃ, μακρὰν τοῦ νὰ δυσαρεστηθῇ, ἀπήντησε τοὐναντίον ἐνθαρρυντικώτατα ὅτι τὰ τοιαῦτα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ὡς συνηθισμένα πράγματα, διότι αἱ γυναῖκες δὲν δύνανται νὰ μένωσι ποτὲ ἥσυχοι καὶ πάντοτε τρώγονται μεταξύ των. Φάσκων δὲ ταῦτα ὁ ἀνὴρ ἔψαυσεν ἀφηρημένως τὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου του πληγήν, ἣν ἐχρεώστει εἴς τινα ἐν τῷ μεταλλείῳ συμπλοκὴν συναφθεῖσαν μετά τινος συναδέλφου του, καὶ ἠρώτησε ποῖος ἦτο ὁ ἐκλεκτός της.

Ἡ εὐαίσθητος Ἡσαΐα, μὴ ἔχουσα ἀρκετὸν θάρρος ἐπὶ τὴν γενναιότητά της, ἀπέφυγε νὰ προφέρῃ τὸ ὄνομα ἐκείνου, καὶ σύρουσα τὸν γέροντα πρὸς τὴν θύραν τῷ ἔδειξε μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν ἐπανερχομένων ἐκ τῆς ἐργασίας μεταλλευτῶν τὸν ζητούμενον, ὅστις πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ ὁ κατάλληλος νὰ εὐαρεστήσῃ ἕνα ἄρχοντα γαμβρός. Πάραυτα ἡ μορφή του ἐσκοτίσθη, πλὴν δὲν εἶπε τίποτε διότι παρόμοια ζητήματα ἔχρῃζον μεγάλης λεπτότητος καὶ προσοχῆς.

Ἐὰν τὴν ἐλαχίστην ἔδιδεν ὑπόνοιαν ἀντιστάσεως, ἠδύναντο κάλλιστα οἱ δύο ἐρασταὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ ἁπλούστατον μέσον τοῦ ν' ἀπαγάγωσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὰ ὄρη, τιθέμενοι ὑπὸ τὴν προστασίαν ἑτέρου χωρίου ὅπερ καθῆκον ἔχει νὰ τοὺς ὑποδεχθῇ καὶ τοὺς στεφανώσῃ· πραξικόπημα τοσοῦτο σύνηθες καὶ κοινὸν καθόσον οἱ πλεῖστοι τῶν ἀδελφῶν του, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ εἶχεν μεταχειρισθῇ ἄλλοτε μετὰ τῆς Παρασκευῆς του.

Ὁ πρὸ μικροῦ πλήρης χαρᾶς μικτάρης ἐνέπεσε πάλιν εἰς βαθεῖς λογισμούς. Ὡς πατὴρ ἐκ μέρους ἀμφοτέρων τῶν τέκνων του ἦτο ἀτυχής. Κατελαμβάνετο ὑπὸ ἀπελπισμοῦ ὁσάκις ἀνεμιμνήσκετο ὅτι ὁ Χρύσσος ἦτο ὁ ταράττων τὰ

τοῦ οὐσΊάμπαση — καὶ τῷ ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συνδεθῇ μετ' αὐτοῦ διὰ συγγενείας, νυμφεύων τὸν υἱόν του ἈπόσΊολον μετὰ τῆς θυγατρὸς ἐκείνου Ἠσαΐας, τοῦθ' ὅπερ ἐχαροποίησε τὰ μέγιστα τὸν πατέρα τοῦ Αὐγίτα, ὅσΊις εἶχε καὶ θυγατέρα κατὰ ἓν ἔτος νεωτέραν τοῦ υἱοῦ, γεννηθεῖσαν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ προφήτου Ἠσαΐου, ἐξ οὗ ἔλαβε καὶ τ' ὄνομα· τὴν ὁποίαν κατήντησε ν' ἀγαπᾷ, ἕνεκα τῆς ἀγαθότητος καὶ τῶν χαρίτων της, πλειότερον ἐκείνου καὶ ἀνυπομόνει ἡ πατρική του καρδία νὰ τὴν ἴδῃ νύμφην· ἄλλως τε ὁ ἄρχων Μπόζος, μ' ὅλην τὴν ὑπόληψιν ἣν τρέφομεν πρὸς τὸ ἀξιότιμον ὑποκείμενόν του, δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἠδύνατο νὰ κατηγορηθῇ καὶ ὡς φιλογύνης, καθ' ὅτι ὁσάκις αἱ νύμφαι του παρηνοχλοῦντο δερόμεναι ὑπὸ τῶν τρυφερῶν συζύγων των, οὗτος ὑπερασπιζόμενος αὐτὰς δὲν παρημέλει νὰ σωφρονίζῃ ἐκείνους διὰ τῆς ῥάβδου του.

Πλήρης χαρᾶς ὁ Μπόζος ἐπέσΊρεψεν· εἰς τὰ ἴδια καὶ συναντήσας εἰς τὴν θύραν τῆς καλύβης του τὴν ἀγαπητήν του θυγατέρα, διαπρέπουσαν μεταξὺ τῶν περὶ αὐτὴν νεανίδων ἐν ὁμίλῳ τὴν ἐκ τῶν μεταλλείων ἐπάνοδον τῶν ἐργατῶν ἀναμενουσῶν, ὁ εὐτυχὴς πατὴρ δὲν ἀντέσχεν εἰς τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ λάβῃ αὐτὴν κατὰ μέρος καὶ τῇ ἀναγγείλῃ τὸ ὑπὸ τοῦ Παπα-Θύμιου προτεινόμενον συνοικέσιον, εἰδοποιῶν ἅμα, ὅτι δι' αὔριον ὡρίσθη ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ὁ ὑποψήφιος νυμφίος θὰ ἤρχετο κατὰ τὰ νενομισμένα νὰ σχίσῃ ξύλα, ὅπως ἡ πενθερὰ καὶ ἡ θυγάτηρ της ἐκτιμήσωσι τὰς μυϊκὰς καὶ ἀτομικὰς αὐτοῦ ἀρετὰς καὶ λάβῃ ἀκολούθως κατὰ μόνας τὴν συγκατάθεσιν τῆς μελλονύμφου του. Αἱ εἰδήσεις αὗται, παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν, δὲν εὐηρέσΊησαν τὴν Ἠσαΐαν ἥτις ἐγένετο σκυθρωπή, καί, μετὰ πολλὰς ἐρωτήσεις καὶ θωπείας, ἐδήλωσεν ὅτι εἶχεν ἤδη ποιήσει διάφορον ἐκλογήν, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐκφρασθῇ μέχρι τοῦδε, διότι ἡ μήτηρ της, ἐρί-

σασα ἐξ αἰτίας τοῦ Αὐγίτα, εὑρίσκετο εἰς ψυχρότητα μετὰ τῆς μητρὸς ἐκείνου. Ὁ αἰσιόδοξος Μπόζος παραχρῆμα ὑπενόησε τὸν υἱὸν πλουσίου τινὸς οὐσἸάπαση ὃν καὶ αὐτὸς προηγουμένως ἐπωφθαλμία, δι' ὃ, μακρὰν τοῦ νὰ δυσαρεσἸηθῇ, ἀπήντησε τοὐναντίον ἐνθαρρυντικώτατα ὅτι τὰ τοιαῦτα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ὡς συνηθισμένα πράγματα, διότι αἱ γυναῖκες δὲν δύνανται νὰ μένωσι ποτὲ ἥσυχοι καὶ πάντοτε τρώγονται μεταξύ των. Φάσκων δὲ ταῦτα ὁ ἀνὴρ ἔψαυσεν ἀφῃρημένως τὴν ἐπὶ τοῦ μετώπου του πληγήν, ἣν ἐχρεώσἸει εἴς τινα ἐν τῷ μεταλλείῳ συμπλοκὴν συναφθεῖσαν μετά τινος συναδέλφου του, καὶ ἠρώτησε ποῖος ἦτο ὁ ἐκλεκτός της.

Ἡ εὐαίσθητος Ἡσαΐα, μὴ ἔχουσα ἀρκετὸν θάρρος ἐπὶ τὴν γενναιότητά της, ἀπέφυγε νὰ προφέρῃ τὸ ὄνομα ἐκείνου, καὶ σύρουσα τὸν γέροντα πρὸς τὴν θύραν τῷ ἔδειξε μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν ἐπανερχομένων ἐκ τῆς ἐργασίας μεταλλευτῶν τὸν ζητούμενον, ὅσἸις πᾶν ἄλλο ἦτο ἢ ὁ κατάλληλος νὰ εὐαρεσἸήσῃ ἕνα ἄρχοντα γαμβρός. Πάραυτα ἡ μορφή του ἐσκοτίσθη, πλὴν δὲν εἶπε τίποτε διότι παρόμοια ζητήματα ἔχρηζον μεγάλης λεπἸότητος καὶ προσοχῆς.

Ἐὰν τὴν ἐλαχίσἸην ἔδιδεν ὑπόνοιαν ἀντισἸάσεως, ἠδύναντο κάλλισἸα οἱ δύο ἐρασἸαὶ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ ἁπλούσἸατον μέσον τοῦ ν' ἀπαγάγωσιν ἀλλήλους ἐπὶ τὰ ὄρη, τιθέμενοι ὑπὸ τὴν προσἸασίαν ἑτέρου χωρίου ὅπερ καθῆκον ἔχει νὰ τοὺς ὑποδεχθῇ καὶ τοὺς σἸεφανώσῃ· πραξικόπημα τοσοῦτο σύνηθες καὶ κοινὸν καθόσον οἱ πλεῖσἸοι τῶν ἀδελφῶν του, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ εἶχεν μεταχειρισθῇ ἄλλοτε μετὰ τῆς Παρασκευῆς του.

Ὁ πρὸ μικροῦ πλήρης χαρᾶς μικτάρης ἐνέπεσε πάλιν εἰς βαθεῖς λογισμούς. Ὡς πατὴρ ἐκ μέρους ἀμφοτέρων τῶν τέκνων του ἦτο ἀτυχής. Κατελαμβάνετο ὑπὸ ἀπελπισμοῦ ὁσάκις ἀνεμιμνήσκετο ὅτι ὁ Χρύσσος ἦτο ὁ ταράττων τὰ

πατρικά του ὄνειρα· ὁ πάμπτωχος ἐκεῖνος, οὗτινος ἡ οἰκο-γένεια ἠρίθμει τέσσαρας μόλις κεφαλὰς συνισταμένη δηλ. ἐκ τῶν δύο γονέων τοῦ Χρύσσου καὶ τῆς ἀνηλίκου ἀδελφῆς του Κυριακῆς. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐχρεώστει ἐπὶ πλέον καὶ μακρῶν ἐτῶν πιστώσεις εἰς τὸ κατάστημα τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς διότι, ὡς πτωχοτέρα καὶ ἑπομένως μᾶλλον ἀσήμαντος, ἐτάσσετο πάντοτε εἰς τὰς δυσχερεστέρας καὶ ὀλιγώτερον προσοδοφόρους φλέβας τοῦ ἀργύρου. Ἐνὶ λόγῳ ὁ νέος οὗτος οὐδὲν ἀπολύτως τὸ ἐπίφθονον εἶχεν, ἐκτὸς τῆς καλλονῆς καὶ τῆς φιλοπονίας του. Ἆ! αἱ κόραι, αἱ ἀνόητοι κόραι, εἰς τ' ἀτομικὰ μόνον προτερήματα ἀποβλέπουσι πάντοτε.

Ὤφειλεν ἐν τούτοις ὁ Μπόζος νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν οἱ ἐρα-σταὶ ἦσαν συνεννοημένοι διὰ νὰ φερθῇ συμφώνως πρὸς τὰς περιστάσεις. Μεταβὰς ὅθεν τὴν ἐπαύριον εἰς τὰ μεταλλεῖα, διηυθύνθη πρὸς τὸν διάδρομον ἔνθα ὁ Χρῦσσος εἰργάζετο με-μονωμένος, ὅπως ἀνύποπτον τὸν βολιδοσκοπήσῃ καί, συναρ-πάζων λόγους ἀπὸ τῶν χειλέων του, ἐννοήσῃ τὰ σχέδιά του.

Ὁ διάδρομος οὗτος ἦτο ἑλικοειδὴς καὶ σκοτεινὴ ὀπή, ἣν εἶχεν ἰδιοχείρως διατρυπήσει ἀκολουθῶν τὴν φλέβα τοῦ με-τάλλου ὁ νεανίας, καὶ εἰς ἧς τὸ βάθος ἐργαζόμενος οὐδόλως ᾐσθάνθη τὴν ὄπισθεν του παρουσίαν τοῦ ἄρχοντος, ὁ ὁποῖος ἔμεινεν ἐμβρόντητος πρὸ καταπληκτικῆς ποσότητος ἀργύρου ἄρτι ἀνακαλυφθέντος, ὃν ἐφώτιζεν ἡ ἀμυδρὰ λυχνία τοῦ τυ-χηροῦ μεταλλευτοῦ. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ οὐσ]άμπαση ἐμεγεθύν-θησαν· σπανιώτατα ἀνεκαλύφθησαν τοσούτῳ μεγάλαι πο-σότητες. Ποῦ νὰ προέβλεπέ τις ὅτι ἡ φειδωλὴ ἐκείνη φλὲψ ὡδήγει πρὸς τοιοῦτον θησαυρόν; διὰ τῶν κερδῶν τούτων ἠδύνατο ἡ πενομένη οἰκογένεια καὶ τὰ χρέη της νὰ πληρώσῃ, συνάμα δὲ καὶ πλουσιωτάτη νὰ καταστῇ.

Ὁ Μπόζος δὲν ἀνέμεινε περισσότερον καί, χωρὶς νὰ προ-δώσῃ τὴν παρουσίαν, τραπεὶς ἐν τῷ σκότει, ἐξέφυγε λάθρα

τῆς ὀπῆς· καὶ ἀφοῦ ἐπί τινας σ7ιγμὰς σ7αματήσας συνῆλθεν ἐκ τῆς συγκινήσεώς του, ἀναλαβὼν ἅπασαν τὴν ἐμπρέπουσαν εἰς τὸ ὑποκείμενόν του ἀξιοπρέπειαν καὶ βαρύτητα, κατηυθύνθη μεγαλοπρεπεῖ βήματι πρὸς ἕτερον πενιχρὸν διάδρομον, ἔνθα ἀνύποπ7ος καὶ ἄπελπις ἐμόχθει ὁ πατὴρ τοῦ Χρύσσου Πολυχρόνης.

Ἔκπληκτος ὁ ἐνδεὴς γέρων ἐπὶ τῇ ἀσυνήθει παρουσίᾳ τοῦ σεβασ7οῦ ἄρχοντος, συνεσ7άλη περίφοβος, ἀλλ' ἐκεῖνος τὸν ἐνεθάρρυνε μετὰ προσ7ατευτικῆς εὐμενείας καὶ ἐξηγήσας αὐτῷ ὅτι ἀπό τινος μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος παρηκολούθει τὰς προσπαθείας τοῦ φιλέργου καὶ σεμνοῦ υἱοῦ του, ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ν' ἀποκτήσῃ γαμβρὸν τὸν καλὸν Χρῦσσον παραβλέπων τὴν πενίαν του.

Ὁ τάλας Πολυχρόνης ἐδάκρυσεν ἐπὶ τῇ ἀνηκούσ7ῳ τιμῇ καὶ φιλοτιμούμενος νὰ φανῇ ἀρεσ7ὸς δι' ὅλης τῆς φλυαρίας γέροντος πένητος ηὐχαρίσ7ησε τὸν ταπεινόφρονα καὶ φιλόπ7ωχον ἄρχοντα ὁρίσαντα τοὺς ἀρραβῶνας διὰ τὴν ἐπομένην κυριακήν.

Τὸ ἑσπέρας ὅτε ἐγένετο ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ ἐξαχθέντος ἀργύρου καὶ ἐπληρώθησαν οἱ ἐργάται, ἡ οἰκογένεια τοῦ Πολυχρόνη ἀνεδείχθη διὰ μιᾶς ὑπερβᾶσα πᾶσαν ἄλλην κατὰ τὸν πλοῦτον, διότι τὴν φορὰν ταύτην τὸ ὀλιγάριθμον αὐτῆς ἀπέβη πρὸς ὄφελός της μὴ ἐχούσης πολλὰ μέλη διαφιλονεικοῦντα τὸ κέρδος.

Ὁ Χρῦσσος ἦτο ἔξαλλος ἐκ χαρᾶς· ὅταν ὅμως ἔμαθεν ὅτι προηγουμένως ὁ εὐεργετικὸς Μπόζος τὸν εἶχε τιμήσει διὰ τῆς ὑψηλῆς εὐνοίας του, ἠγνόει καὶ αὐτὸς τί πρῶτον νὰ θαυμάσῃ : τὴν ἔκτακτον ἀγαθότητα τοῦ μέλλοντος πενθεροῦ του; ἢ τὴν μεγάλην τύχην του;

Τάχισ7α ὅμως ἐπέπρωτο ὁ Μπόζος νὰ συναισθανθῇ τὸ μέγεθος τῆς ἀνθρωπίνης ἀχαρισ7ίας, ἀπαντήσας, ἐν τῷ προ-

IMPRIMERIE NATIONALE

σώπῳ τοῦ εὐεργετηθέντος Πολυχρόνη, ἀντίπαλον ἰσχυρὸν καταρρίψαντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς ἀρχοντίας του. Διότι, ἐὰν ὁ Θεὸς ἐξ ἀνεξερευνήτου πρὸς τὸ φῦλόν μας δυσμενείας, κατέκλυσε τὰς γυναῖκας δι' ὅλων τῶν ὑπαρκτῶν ἐλατ7ωμάτων, ὡς δίκαιος ἀφ' ἑτέρου, ἀπεζημίωσε τὸ ἀνθρώπινον γένος, κοσμήσας τοὺς ἄνδρας μὲ ἄπειρα πλεονεκτήματα, ἐν οἷς καὶ τὴν πρὸς τὸ πολιτεύεσθαι ἱκανότητα.

Καὶ ὁ Πολυχρόνης, ἀνὴρ ὡς καὶ πᾶς ἄλλος, ἅμα ὡς αἰσθανθεὶς τὸ θάλπος τοῦ πλούτου καὶ λυτρωθεὶς τῶν διηνεκῶν πρὸς εὕρεσιν ἄρτου ἀγωνιῶν, ἀνεζωογονήθη, καὶ ἐπανευρὼν τὴν ἀρχικὴν αὐτοῦ φύσιν ἤρξατο διακρίνων πλεῖσ7α σφαλερὰ περὶ τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων, καὶ εἶδε τὴν ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος εἰς τὰ πράγματα, ὅπως διορθώσῃ καὶ ὠφελήσῃ τὸν τόπον. Παρασυρθεὶς δ' ἐκ τοῦ πρὸς τὸ ἀγαθοποιεῖν ζήλου δὲν ἐδίσ7ασεν, ἐπιλήσμων καὶ αὐτῶν τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ οὐσ7άμπαση, νὰ ἐποφθαλμιᾷ τὴν θέσιν του καί, διὰ τῆς ἐπὶ τῶν π7ωχῶν πνευμάτων ἐπιβολῆς τοῦ πλούτου καὶ τῆς ὑποσ7ηρίξεως τῶν τούρκων φυλάκων, νὰ καταβάλῃ τὴν ἤδη σαλευθεῖσαν ἕνεκα τῆς διαγωγῆς τοῦ υἱοῦ του ὑπόληψιν ἐκείνου.

Ὁ ἐκπεσὼν ἄρχων βαρέως ἔφερε τὴν ταπείνωσίν του, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ οὐσ7αμπασῆδες δὲν εἶδον μὲ καλὸν βλέμμα τὴν μεταβολήν. Ὁ νέος ἄρχων ἦτο ἥκισ7α κατάλληλος νὰ κατέχῃ τὴν σημαντικὴν ταύτην θέσιν, καὶ ἦτο δύσκολον ν' ἀνεχθῶσι μεταξύ των ἕνα χυδαῖον ὀψίπλουτον.

Ὅθεν, χωρὶς νὰ χάσωσι καιρὸν οἱ ἀπαρτίζοντες τὴν ἀρισ7οκρατίαν τοῦ τόπου, συνῆλθον ἔν τινι τῶν ἐγκαταλελειμμένων ὑπογείων τοῦ μεταλλείου, εἰς μυσ7ικὴν συνδιάσκεψιν, καθ' ἣν ἀπεφασίσθη ν' ἀποσ7αλῇ ὁ πολύμητις Μπόζος εἰς Κωνσ7αντινούπολιν, καὶ ἐκεῖ διαβάλλων παρὰ ταῖς ἀρχαῖς τὸν νέον οὐσ7άμπασην ὡς συνεννοούμενον μετὰ τῶν τούρ-

κων ἐπισlατῶν καὶ καταχρώμενον, κατωρθώσῃ τὴν ἐξουσίαν του· ὅπερ καὶ ἐγένετο, τοῦ Μπόζου αὐθημερὸν ἀποδημήσαντος διὰ λόγους ἀπορρήτους ἀποβλέποντας τὸ καλὸν τοῦ τόπου.

Ἐλησμονήσαμεν ν' ἀναφέρωμεν ἐν καιρῷ ὅτι ὁ Αὐγίτας, ὅσlις μετὰ ὀλεθρίου φθόνου εἶδε τὴν πρόοδον καὶ τὸν μετὰ τῆς ἀδελφῆς του ἀρραβῶνα τοῦ Χρύσσου, πρὸς ὃν διετήρει ἔτι μνησικακίαν, μανεὶς ἐκ τοῦ τελευταίου θριάμβου ἐκείνου καὶ τῆς ἰδίας ἀποτυχίας, προέτρεπε τὸν πατέρα του νὰ διαλύσῃ τὴν μετὰ τῶν ἐχθρῶν μέλλουσαν ἀγχισlείαν· ἀλλ' ὁ τέως οὐσlάμπασης δὲν εὕρισκε φρόνιμον τὸ τοιοῦτον, ἐν ὅσῳ ἐκεῖνοι δὲν παρῃτοῦντο ἀφ' ἑαυτῶν, διότι δὲν ἦτο διόλου ἀπίθανον νὰ μεταβῇ αὐθαιρέτως ἡ Ἠσαΐα καὶ ἐγκαθιδρυθῇ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ μνησlῆρος αὐτῆς, ὡς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πράττῃ πᾶσα κόρη εὑρίσκουσα νέον τινὰ οἱονδήποτε τῆς ἀρεσκείας της, βεβαία οὖσα ὅτι οἱ γονεῖς αὐτοῦ, μετὰ μίαν τοιαύτην ἐγκαθίδρυσιν, δὲν ἠδύναντο ἢ νὰ τοὺς νυμφεύσωσι τάχισlα, καὶ ἄκοντος ἀκόμη τοῦ γαμβροῦ, ἐὰν ἐκεῖνος δὲν ἔσπευδε νὰ προλάβῃ δραπετεύων μετ' ἄλλης εἰς τὰ ὄρη.

Ἤδη ὅτε ὁ πατήρ του ἀπουσίαζεν, ὁ Αὐγίτας ἐφεῦρε τὸ μέσον νὰ κατασlήσῃ διὰ μιᾶς ἀδύνατον τὸν γάμον τῆς Ἠσαΐας, πείθων τὴν μικρὰν ἀδελφὴν τοῦ Χρύσσου Κυριακὴν νὰ δραπετεύσῃ μεθ' ἑαυτοῦ, καὶ θέτων οὕτω μεταξὺ τῶν ἀγαπωμένων μνησlῶν τὸν ἀνυπέρβλητον φραγμὸν τῆς συγγενείας. Ἤρξατο λοιπὸν συνάπlων σlενὰς σχέσεις πρὸς τὴν ἀφελῆ δωδεκαέτιδα παῖδα, μὴ παρουσιάζουσαν πολλὰς δυσκολίας εἰς τοὺς σκοπούς του, καθότι, ὡς ὅλα τὰ μικρά, ἐβιάζετο καὶ αὐτὴ νὰ ἡλικιωθῇ καὶ κατηυχαρισlήθη διότι τὴν ἐξέλαβον ὡς μεγάλην.

Εἶναι δὲ ἀξία προσοχῆς ἡ ἔκτακτος καλλονὴ τῆς ξανθῆς καὶ τρυφερᾶς ταύτης κορασίδος, ἧς βλέποντες τοὺς μεγάλους γλαυκοὺς ὀφθαλμούς, τὴν λευκὴν καὶ συμπαθεσlάτην μορφὴν

μὲ τοὺς ἀμέμπτους χαρακτῆρας, ἠπόρει πῶς ἄνθος τόσον εὐγενὲς καὶ λεπτὸν ἠδυνήθη νὰ βλαστήσῃ εἰς ἔδαφος τοσοῦτο τραχύ.

Ὁ Χρύσσος ἐν τούτοις, παρατηρήσας τὴν αἰφνιδίαν ταύτην φιλίαν τοῦ Αὐγίτα μετὰ τῆς ἀδελφῆς του, ὑπώπτευσε διὰ τῆς ἰδιαζούσης εἰς τοὺς ἐρῶντας ὀξυνοίας τὰ καταχθόνια σχέδιά του καὶ ἔλαβε τὰ δέοντα μέτρα.

Ἦτο ἡ ἑορτὴ τῆς Μεταμορφώσεως καὶ οἱ χωρικοὶ συνήχθησαν μετὰ τὴν λειτουργίαν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἐκκλησίας, ὅπως χορεύσωσι τὸν κομψότερον καὶ χαριέστερον χορὸν τοῦ κόσμου, τὸν ἐθνικόν των χορόν, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς τοῦς διαφόρους ἐνταῦθα χορευομένους, οἵτινες οὐδὲ γελωτοποιήσεις ἐκείνου δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι.

Μόνον ὁ αὐτόπτης δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν χάριν τοῦ στίχου ἐκείνου τῶν χορευτῶν, οἵτινες δὲν συγκρατοῦνται διὰ τῶν χειρῶν, ἀλλ' ἀποτελοῦσι διὰ τῶν συμπλεκομένων βραχιόνων ἀδιάσπαστον σῶμα κυμαινόμενον τακτικῶς καὶ ἐρρύθμως ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὁδηγοῦ, ὅστις εἰς ἑκάστην του κίνησιν ἄγει καὶ φέρει αὐτὸ σύσσωμον ἐλαφρὸν ὡς πτερὸν, σείων εἰς τὴν ἑτέραν χεῖρα ἐρυθροῦν μανδίλιον. Εἶναι χορὸς ἀπέριττος καὶ μεγαλοπρεπής, καταθέλγων καὶ ἐνθουσιάζων τὸν θεατήν, οὐχὶ δὲ κινῶν αὐτοῦ τὸν γέλωτα.

Ὅλαι αἱ νύμφαι καὶ οἱ νεανίαι προσῆλθον ἐστολισμένοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐκαθέσθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους κύκλῳ τοῦ θεάματος.

Ὁ φιλόπρωτος Αὐγίτας ἔσπευσεν, ὡς συνήθως, νὰ λάβῃ αὐτὸς τὴν θέσιν τοῦ ὁδηγοῦ καὶ συνέπλεξε τὴν βραχίονά του πρὸς τὸν τῆς Κυριακῆς προθύμως δραμούσης πλησίον του. Ἀλλ' ἡ προθυμία αὕτη ἀνερρίπισε τὰς ὑπονοίας τοῦ Χρύσσου, ὅστις, στραφεὶς ἔρριψε βλέμμα συνεννοήσεως ἐπὶ τῆς μνηστῆς του, ἀρνουμένης κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν νὰ λάβῃ μέρος εἰς

τὸν χορὸν ὡς τὴν προέτρεπον τινές. Τὸ βλέμμα ἐκεῖνο ἤλλαξεν ἀμέσως τὰς διαθέσεις τῆς Ἠσαΐας, ἡ ὁποία ἠγέρθη ὅπως καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἀμφότεροι κατετάχθησαν τελευταῖοι εἰς τὸ μακρὸν ἡμικύκλιον τῶν χορευτῶν εἰς οὗ τὸ κέντρον νεανίσκος καθήμενος ἔκρουε λύραν.

Ἡ συνεννόησις αὕτη δὲν διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ Αὐγίτα, ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἀφοῦ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ χορεύῃ καὶ μάλιστα ὡς ἀρχηγὸς νὰ κραυγάζῃ ᾄδων καὶ δίδῃ οὕτω καιρὸν εἰς τὸν Χρύσσον ν' ἀνακοινώσῃ τῇ Ἠσαΐᾳ τὰς ὑποψίας του καὶ τὸ μόνον μέσον δι' οὗ ἠδύναντο νὰ ἐκμηδενίσωσι τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀδελφοῦ του, ἐκτελοῦντες πρῶτοι αὐτοὶ τὸ πραξικόπημα τῆς φυγῆς, ὁρίζων αὐτῇ καὶ τὴν νύκτα τῆς δραπετεύσεως εἰς τὴν μετὰ δέκα ἡμέρας ἑορτὴν τῆς Θεοτόκου· διότι μέχρι τότε ὁ Χρύσσος εἶχε καθῆκον νὰ φρουρῇ τὰς νύκτας ἐξαδέλφην τού τινα, ἧς ὁ ἀνὴρ ἀπουσίαζε· κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ νεανίας ἦτο ἀποφασισμένον νὰ ἐπιτηρήσῃ καλῶς τὴν ἀδελφήν του παραλαμβάνων αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ τὰς ἑσπέρας εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐξαδέλφης πρὸς πρόληψιν παντὸς ἐνδεχομένου.

Πλήρης ὀργῆς ὁ Αὐγίτας μετὰ τὸν χορὸν ἀνέμενεν οἴκοι τὴν ἀδελφήν του, ἔχων ἀπόφασιν νὰ τὴν δείρῃ ἀνηλεῶς ἐπὶ τῇ τυχούσῃ προφάσει. Πλὴν εὐτυχῶς ἡ Ἠσαΐα τὸν ἐγνώριζε πολὺ καλά, καὶ χωρὶς νὰ τῷ δώσῃ καιρὸν νὰ πράξῃ τι τῷ ἐξωμολογήθη ἐν ἀφελεῖ τρόμῳ ὅτι ὁ Χρύσσος προετίθετο νὰ τὴν ἀπαγάγῃ ἄκουσαν κατά τινα τῶν νυκτῶν τούτων. Ὁ δὲ καταπλαγεὶς ἐκ τῆς ἀπροσδοκήτου εἰλικρινείας της, ἠναγκάσθη νὰ μεταβάλῃ σκοποὺς καὶ ὑποσχεθῇ νὰ φρουρῇ ἄγρυπνος καθ' ὅλην τὴν νύκτα, ὅπως ἐνθαρρύνῃ τὴν πονηρὰν Ἠσαΐαν δεσμεύουσαν αὐτὸν τοιουτοτρόπως πλησίον της, ἵνα τὸν κωλύσῃ τοῦ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν κατὰ τοῦ γάμου της κακεντρεχῆ πλεκτάνην του· ἐξ ἄλλου δ' ἔχουσαν δι' ἐλπίδος ὅτι ἡ

ἀγρυπνία ὀλίγων νυκτῶν θὰ τὸν καταβάλῃ ἀρκετά, ὥστε ἡ ὡρισμένη νὺξ τῆς φυγῆς νὰ τὸν εὕρῃ βαθέως κοιμώμενον.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Αὐγίτας ᾐσθάνθη τὴν ἀνάγκην ταχείας ἐνεργείας ὅπως ἀπαλλαγῇ τῶν ἀγρυπνιῶν καὶ ἐντὸς ὀλίγου κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὴν Κυριακὴν ὅπως δραπετεύσωσιν ὁμοῦ προλαμβάνοντες τοὺς ἄλλους εἰς τὸν ἀστεῖον τοῦτον συναγωνισμόν.

Τὴν ἕκτην λοιπὸν νύκτα πληροφορηθεὶς παρ' αὐτῆς τὰ τῆς διαμονῆς της, εἰσέδυσε μετὰ πλείστης εὐκολίας χωρὶς οὐδένα ν' ἀφυπνίσῃ, εἰς τὴν καλύβην τῆς ἐξαδέλφης. Πλησίον τῆς θύρας κατακείμενος ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἔρρεγχεν θορυβωδῶς ὁ φρουρὸς Χρύσσος, εἰς δὲ τὸ βάθος τῆς καλύβης ἐπὶ τῆς αὐτῆς στρωμνῆς ἐκοιμᾶτο ἡ Κυριακὴ μετὰ τῆς ἐξαδέλφης της, καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ἔκειτο τὸ λίκνον βρέφους. Τὸ σκότος δὲν ἐπέτρεπε νὰ διακρίνωνται τὰ πρόσωπα, ἀλλ' ὁ Αὐγίτας ὀρθῶς ὑπολογίσας ὅτι παρὰ τὸ λίκνον θὰ ἐκοιμᾶτο βεβαίως ἡ μήτηρ τοῦ παιδίου, ἐστράφη πρὸς τὸ ἕτερον μέρος καὶ τείνας τὴν χεῖρα ἵνα εἰδοποιήσῃ τὴν Κυριακήν, συνήντησε τὸν πόδα αὐτῆς ὃν ἔσεισε δυνατὰ ὅπως τὴν ἐξυπνήσῃ.

Πάραυτα ἠκούσθη ῥόγχος ἀφυπνισμοῦ, ὃν ἐπηκολούθησε μεγάλη κραυγὴ τρόμου. Ὢ τῆς δεινῆς ἀποτυχίας! Ὁ ποὺς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐξαδέλφην, καὶ ὁ τράχηλος τοῦ δράστου ἐσφίγγετο ἤδη ὑπὸ τῶν χαλκίνων παλαμῶν τοῦ Χρύσσου ὡς δαίμονος ἀνατιναχθέντος καὶ ῥιφθέντος κατ' αὐτοῦ.

Εἰς τὰς κραυγὰς καὶ τὸν θόρυβον τῆς πάλης, ἔδραμον πολλοὶ γείτονες φέροντες δᾷδας καὶ διαπυνθανόμενοι τὰ συμβαίνοντα. Ὁ Χρύσσος τότε, προσποιούμενος ἄγνοιαν τῶν πραγματικῶν σκοπῶν τοῦ Αὐγίτα, κατηγόρησεν αὐτοῦ ὡς ἐλθόντος νὰ κακοποιήσῃ γυναῖκα, ἧς ἀπουσίαζεν ὁ σύζυγος καὶ ἣν ἐπίστευε μόνην. Τοῦθ' ὅπερ ἐπεβεβαίου ἡ γυνὴ διηγουμένη διὰ μακρῶν τὰς λεπτομερείας τοῦ ἀφυπνισμοῦ αὐτῆς καὶ

τὰ αἰσθήματα τοῦ τρόμου ἅπερ ἐδοκίμασε, δὲν διέψευσε δὲ οὐδ' ὁ Αὐγίτας, χαίρων ὅτι οὐδεὶς ὑπώπτευσε τοὺς ἀληθεῖς σκοπούς του οὓς ἐσκέπτετο νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκ δευτέρου μετὰ πλείονος ἐπιτυχίας.

Μετ' οὐ πολὺ συναχθὲν ὁλόκληρον τὸ χωρίον ἐσχολίαζε παντοιοτρόπως καὶ ἀπεδοκίμαζε τὴν ἄτιμον πρᾶξιν, ἐνῷ ἡ μικρὰ βαρύυπνος Κυριακή, ἡ πρωταίτιος ὅλου τούτου τοῦ θορύβου, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν διέκοψε τὸν παιδικὸν ὕπνον της ἀλλ' ἔρρεγχε βαθύτατα.

Τὴν ἐπαύριον ὁ Αὐγίτας μάτην ἀνεζήτησε τὴν ἀδελφήν του. Κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἐκείνην σύγχυσιν ὅτε πάντες συνέρρευσαν εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ἐξαδέλφης, οἱ δύο ἐρασταί, διαλαθόντες τὴν γενικὴν προσοχήν, ἔλαβον τὰς χεῖρας ἀλλήλων καὶ ἀνῆλθον ἀνενόχλητοι ἐπὶ τὰ ὄρη. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας, ἐτέλουν τοὺς γάμους των εἰς πλησιόχωρον χωρίον στεφόμενοι διὰ κλάδου ἀμπέλου κατὰ τὴν συνήθειαν.

Παρετηρήθησαν ἐν τούτοις δυσοίωνά τινα σημεῖα κατὰ τὴν τελετήν· καὶ ἦτο μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ νύμφη ἐπήδησεν μετ' ἀμέμπτου ἐπιτυχίας δι' ἑνὸς μόνου ἅλματος ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ γαμηλίου ἵππου, ἀλλὰ καθ' ἣν περίστασιν, ἔφιππος πάντοτε, ἐπρόκειτο νὰ μεταβιβάσῃ ὕπερθεν τοῦ ζώου μέγαν κριὸν αἴρουσα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, τὸν μετέφερε μὲν αἰσίως πρὸς τὸ ἕτερον μέρος, ἀλλ' ἐκεῖ, ἐξαντληθεῖσα ἀντὶ νὰ τὸν ἀποθέσῃ ἡσύχως, ἀφῆκεν αὐτὸν νὰ καταπέσῃ βαρὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐκ δὲ τῶν πρὸς τιμὴν τοῦ γάμου ῥιφθέντων πυροβολισμῶν ὁ τρίτος δὲν ἐξεπυρσοκρότησε. Εἰς τοὺς οἰωνοὺς τούτους ἐλαχίστην ἔδωκαν προσοχὴν οἱ εὐτυχεῖς νυμφίοι, ἀλλ' ὅτι εἶχον ἄδικον δυνάμεθα νὰ πεισθῶμεν, στρέφοντες ἓν βλέμμα πρὸς τὰ ὀπίσω.

Ὁ Αὐγίτας, βλέπων τὴν ἐξαφάνισιν τῆς ἀδελφῆς του, τὰ πάντα ἐνόησε, καὶ ἐξηρεθισμένος ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων

ἀποτυχιῶν καὶ τοῦ ἀδίκου ὀνείδους ὅπερ ματαίως παρεδέχθη τὴν παρελθοῦσαν νύκτα, ὁπλισθεὶς ἐξῆλθεν εἰς ἀναζήτησιν τῶν Φυγάδων. Παρὰ τὴν εἴσοδον τῶν μεταλλείων, ἀπήντησε τὸν γηραιὸν ἄρχοντα Πολυχρόνην καὶ τὸν ἠρώτησεν ἀπειλητικῶς περὶ τοῦ υἱοῦ του· ἐπὶ τῇ εἰρωνικῇ δ' ἀποκρίσει τοῦ εὐθύμου οὐσΊάμπαση, ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ μανιώδης καὶ τὸν ἔπληξε διὰ τῆς μαχαίρας του, καὶ ὁ ἀδύνατος γέρων ἔπεσεν ἐκπνέων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Ὁ Αὐγίτας δὲν ἐπρόσμενε τόσον ἄμεσον τὸ ἀποτέλεσμα, διὸ ἔντρομος ἐτράπη νὰ φύγῃ πρὶν τὸν συλλάβωσιν· ἀλλ' εἰς τὴν ἔξοδον τῷ ἔφραξέ τις τὴν ὁδόν. Ὁ φονεὺς ἐρρίγησε καὶ ἐσκοτίσθη ἐκ φόβου, πλὴν γλυκεῖα φωνὴ τὸν ἀνεκάλεσεν. Ἡ Κυριακὴ ἀνυπόπΊως μειδιῶσα ἔλαβε τὸν βραχίονά του καὶ ἀκκιζομένη ἐδικαιολογεῖτο πρὸς τὸν προσπαθοῦντα νὰ διαφύγῃ κακοῦργον, διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξυπνισθῇ τὴν νύκτα. Ταυτοχρόνως ῥόγχος τοῦ ἐκπνέοντος οὐσΊάμπαση διέκοψε τὴν παιδίσκην, ἥτις σΊραφεῖσα ἀνεγνώρισεν ἐν τῷ σκότει τῆς εἰσόδου τὸν πατέρα της. Ὁ Αὐγίτας, ὅπως μὴ τῇ παράσχῃ καιρὸν νὰ κραυγάσῃ, τὴν συνέλαβεν ἔκφρων ἀπὸ τοῦ τραχήλου, καὶ ῥίψας αὐτὴν χαμαὶ πεπνιγμένην, ἐνέπηξε τὴν μάχαιραν εἰς τὸ σΊῆθός της. Οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ θύματος ἠνοίχθησαν τότε καὶ μετ' ἀπεριγράπΊου ἐκφράσεως τὸν ἠκολούθησαν σΊρεφόμενοι πρὸς τὴν διεύθυνσιν δι' ἧς ἐκεῖνος ἐξώρμα παράφρων.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀφικνεῖτο ὁ πρώην οὐσΊάμπασης Μπόζος, καὶ ἀφηγεῖτο τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ, ὡς ἀντιπροσώπου τῶν μεταλλωρυχείων τοῦ Παρυάδρου, ἅπερ συνεκεφαλαιοῦντο ὡς ἑξῆς.

Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις, ἀκροασαμένη τῶν παραπόνων τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς κοινότητος, τότε μόνον ἀνεμνήσθη τῆς ὑπάρξεως τοῦ μεταλλείου τούτου καί, ἀνερευνήσασα εἰς τὰ

ἔγγραφά της, εὗρεν ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ, αἱ πρόσοδοί του ἠδυνήθησαν νὰ καλύψωσι τὰ ἔξοδα, τῶν πλείστων ἐργατῶν τρεφομένων κατὰ γενεὰς ἐπὶ πιστώσει, καὶ ἐθεώρησεν ἐπωφελεστέραν τὴν ἐγκατάλειψιν αὐτοῦ, διατάξασα ν' ἀπολυθῶσιν οἱ ἐργάται.

Ταῦτα διεκοίνωσεν ὁ Μπόζος εἰς τὴν ὁμήγυριν τῶν οὐσταμπασήδων. Μαθὼν δὲ καὶ αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν ἀπουσίαν του συμβάντα, παρέστη εἰς τὴν κηδείαν τοῦ ἀντιπάλου του, τοῦ τελευταίου τούτου ἄρχοντος μεθ' οὗ συναπέθνησκε καὶ τὸ κλέος τοῦ τόπου, ἀνδρὸς χρηστοῦ καὶ ἐναρέτου καταλιπόντος δυσαναπλήρωτον κενόν, καὶ ἀκολούθως εἶδε τὸν ἀπελπισμὸν καὶ τὴν διασπορὰν τῶν πτωχῶν ἐργατῶν, ὑπὲρ τῆς εὐνομίας τῶν ὁποίων τοσοῦτον εἰργάσθη καὶ ἐμόχθησεν.

Μέρος τῶν χωρικῶν τούτων διηυθύνθη τότε πρὸς τὰς εὐφόρους ἐπαρχίας τῆς Σεβαστείας καὶ ἐπεδόθη πάλιν εἰς τὸ πρὸ δύο αἰώνων ἐγκαταλειφθὲν ἐπάγγελμα τῶν προγόνων του, τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς· ἄλλοι δ' ἀπῆλθον εἰς Ῥωσσίαν καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης χρονολογοῦνται αἱ ἐκεῖσε μεταναστεύσεις τῶν χωρικῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὅταν ὁ Χρύσσος καὶ ἡ Ἡσαΐα ἐπανέκαμψαν οἴκοι, τὰ πάντα ἦσαν ἤδη τετελεσμένα. Ἠναγκάσθησαν καὶ οὗτοι μετ' ἄλλων νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἶριν γαίας ἀναλώσαντες καὶ τὸν ἔσχατον ὀβολόν, καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας κατορθώσαντες τέλος νὰ ἐγκατασταθῶσιν εἰς τὸ χωρίον Γκιογ-Εσμέ, ἔχοντες παρ' ἑαυτοῖς καὶ τὴν Κυριακήν, ἥτις ἐπέζησε μέν, ἀλλ' ἕνεκα τῆς λύπης καὶ τῶν ταλαιπωριῶν τῆς μεταναστεύσεως ἐν αἷς ἀνερρώννυεν, προσεκτήσατο παράδοξόν τινα ψυχικὴν ὑπεραισθησίαν, δι' ἧς κατώρθου νὰ προαισθάνηται τὰ μακρὰν συμβαίνοντα καὶ προλέγῃ τὰ μέλλοντα. Τὸ σῶμά της παρέμεινεν ὡς ἐκ τούτου ἐπὶ μακρὸν ἰσχνὸν καὶ ἐλαφρὸν ὡς κάλαμος, καὶ τὸ ἦθος ἐκστατικὸν ὡς ἐμπνευ-

σμένου. Ἀπέφευγε μετ' ἀποσΊροφῆς τὸ κρέας καὶ τοὺς ἰχθῦς, μένουσα πάντοτε σιωπηλὴ καὶ λαλοῦσα μόνον ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐκφέρῃ πρόγνωσίν τινα. Οἱ συγχώριοί της ἠγάπων καὶ ἐσέβοντο αὐτὴν ὡς ἁγίαν διὰ τὴν ἄκραν εὐλάβειαν καὶ τὸ ἐπιτυχὲς τῶν προρρήσεών της.

Εἰς τὸ χωρίον ἔνθα ἐγκατέσΊησαν καὶ ὅπερ κατῳκεῖτο προηγουμένως ὑπὸ Τούρκων, τοῖς προεῖπεν τὴν ὑπὸ τὴν γῆν ὕπαρξιν ἀρχαίας ἐκκλησίας ἣν πράγματι ἀνασκάψαντες ἐξέχωσαν ἀκεραίαν, καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐκκλησιάζονται ἐν αὐτῇ. Ἄλλοτε πάλιν ἐλάλησε περὶ τοῦ Αὐγίτα ὅτι εὑρίσκετο εἰς τὰ πέριξ τοῦ χωρίου των ἀσθενῶν. Ὁ Αὐγίτας εἶχε γίνῃ διάσημος λῃσΊὴς καὶ ἠκούετο μασΊίζων τὰ περίχωρα τῶν μεταλλείων, ὥσΊε οἱ χωρικοὶ ἐδίσΊαζον νὰ πισΊεύσωσι τὴν ἐνταῦθα παρουσίαν του. Ἀλλὰ νύκτα τινὰ σεληνοφεγγῆ ἡ Κυριακὴ ἐγερθεῖσα αἴφνης ἐξῆλθεν τοῦ χωρίου, καὶ ταχεῖα ὡς σκιὰ ἐξηφανίσθη εἰς τὰ δάση, πρὶν προφθάσῃ οὐδεὶς νὰ τὴν κρατήσῃ. Περὶ δὲ τὴν πρωΐαν ἐπανακάμπΊουσα κεκμηκυῖα καὶ ἐρωτηθεῖσα ποῦ μετέβη, ἐφάνη ὡς τότε μόλις ἀφυπνιζομένη καὶ διηγήθη ὅτι ἡ Παναγία τὴν προέτρεψε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Λευκὴν Πηγὴν καὶ λουσθῇ ὅπως ἰαθῇ ἐκ τῆς ἀσθενείας της, καὶ ὅτι μεταβᾶσα εἶδεν ἐκεῖ τὸν Αὐγίταν ἐλθόντα ἐπίσης τὴν νύκτα ἐκείνην ὅπως θεραπευθῇ ἐκ τῆς νόσου του, ἐπειδὴ ὡς κακοῦργος δὲν ἐτόλμα νὰ ἐμφανισθῇ τὴν ἡμέραν, καὶ τραπέντα εἰς φυγὴν ἐπὶ τῇ θέᾳ της. — Ἀλλ' ὄχι, δὲν θὰ τὸν ἰατρεύσῃ ἡ Παναγία, προσέθηκεν ἡ κόρη, ὁ Αὐγίτας θ' ἀποθάνῃ.

Οἱ χωρικοὶ ἐξεπλάγησαν. Ἡ πηγὴ ἀπεῖχε τρεῖς ὥρας ἐκεῖθεν· πῶς ἡ Κυριακὴ ἀγνοοῦσα τὴν διεύθυνσιν ἠδυνήθη νὰ ὑπάγῃ; καὶ ἐδίσΊαζον ἔτι νὰ πισΊεύσωσιν εἰς τὴν ἐκεῖσε παρουσίαν τοῦ Αὐγίτα.

Τρικυμιώδη δέ τινα καὶ ζοφερὰν ἑσπέραν, ὅτε πολλοὶ

ἦσαν συνηγμένοι παρὰ τὴν λάμπουσαν ἑστίαν τοῦ Χρύσσου καὶ ἐφλυάρουν ἐν προκεχωρηκυίᾳ ὥρᾳ, ἡ Κυριακὴ ἐτινάχθη αἴφνης ὀρθία καὶ ἔξαλλος ἐκτείνουσα τὰς χεῖρας : — Ἰδοὺ ἔπεσεν ὁ Αὐγίτας εἰς τὴν πηγὴν διὰ νὰ πνιγῇ — ἐφώνησεν — καὶ πνίγεται, πνίγεται ὁ φονεὺς τοῦ πατρός μου.....
Οἱ παρεστῶτες ἐφριχίασαν καὶ συνεθεωρήθησαν ἐκπληκτοι. Ἦτο ἡ τελευταία πρόρρησις τῆς κόρης ἥτις ἔκτοτε, ὡσὰν νὰ ἦρθη ἀπὸ τῆς ψυχῆς της μέγα βάρος, ἀνέλαβε βαθμηδὸν τὴν σωματικήν της ὑγείαν καὶ φαιδρότητα καὶ ἀπώλεσε τὴν αἰσθητικὴν ἐκείνην τῆς ψυχῆς της δύναμιν.

Τὴν ἐπαύριον οἱ χωρικοὶ μεταβάντες εἰς τὴν πηγὴν τῆς Λευκῆς Μαγίσσης, ἀνεγνώρισαν ὑπὸ τὰ διαυγῆ ὕδατα τὸ πτῶμα τοῦ χριστιανοῦ κακούργου ὃν δὲν ἴσχυε νὰ τιμωρήσῃ ἡ ἀνθρωπίνη δικαιοσύνη.

Οὐδεὶς τὸν ἤγγισε ἢ ἐφρόντισε περὶ τῆς ταφῆς του. Οἱ ἰχθῦς ἔφαγον τὰς σάρκας του, καὶ τὰ γυμνωθέντα αὐτοῦ ὀστᾶ ἐκάλυψεν ἡ ἄμμος τοῦ πυθμένος.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΟΥ.

ἈΘΗΝΑΪΚῊ ἨΧΏ.

Ὠνομάζετο Ἀγανίκη Μαζαράκη.

Τὸ ὄνομα τοῦτο, ἐκτὸς τοῦ κύκλου τῶν οἰκείων καὶ τῶν γνωρίμων τῆς ἐνταῦθα ἀξιοτίμου οἰκογενείας τοῦ ἀρχιάτρου κ. Μαζαράκη, δὲν ἦτο καὶ εἰς εὐρύτερον γνωστόν. Μόνον ἐσχάτως ἐγένετο δημόσιον καὶ σχεδὸν ἐπλήρωσε τὰς Ἀθήνας ὅτε, τὸν παρελθόντα σεπτέμβριον, ἡ ποιήτρια ἀπέθανε καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς μετριοφροσύνης της, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδύνατο πλέον νὰ ὑπερασπίσῃ, οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι,

καὶ ἔλαβον τὰ παρθενικά της χειρόγραφα, καὶ ἔδωκαν ἐξ αὐτῶν εἰς τοὺς σαλπιγκτὰς δημοσιογράφους, καὶ ἐπληρώθησαν αἱ σῆλαι τῶν ἐφημερίδων βιογραφιῶν, σκιαγραφιῶν, χαρακτηρισμῶν, ἐγκατεσπαρμένων μὲ σίχους. Πόσον εἶναι δικαιολογημένη ἡ φιλοδοξία συζύγου καὶ τέκνων, θελόντων νὰ καταστήσωσιν ὅσῳ τὸ δυνατὸν γνωστοτέραν Ἐκείνην, ἥτις ζῶσα μὲν τοῖς καθίστα τὸν βίον εὐτυχῆ, θνήσκουσα δὲ τοῖς ἀφῆκε κληρονομίαν πολύτιμον ἔργων φιλολογικῶν, οἱονεὶ πλάκα χρυσοῦ, ἐφ' ἧς κατοπτρίζεται ἡ ἁγνή της ψυχὴ καὶ ἀναλάμπουσιν ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ νοῦ της καὶ τῆς καρδίας της, ὡς ἐπικολλήματα ἐξ ἀδαμάντων!

Ἀλλ' εἶναι βέβαιον ὅτι κατὰ τῆς τάσεως ταύτης θὰ διεμαρτύρετο ἡ Ἀγανίκη Μαζαράκη, ἐὰν τῇ ἦτο δυνατόν. Ἐξ ὅλων της τῶν προτερημάτων, — καὶ εἶχε τόσα πολλὰ ἡ ἑλληνὶς λογία! — ἡ μετριοφροσύνη ἦτο τὸ ἰσχυρότερον· θὰ ὠχρία δὲ ἀπέναντί της καὶ αὐτὸ τὸ παροιμιῶδες ἴον, τὸ κεκρυμμένον μὲν ὑπὸ τὰ φυλλώματα, ἀλλὰ προκαλοῦν τοῦ παροδίτου τὴν προσοχήν, διὰ τῆς ἐκεῖθεν ἐκπεμπομένης εὐωδίας. Ἡ Ἀγανίκη Μαζαράκη, οὐδενός ποτε ἐζήτησε νὰ κινήσῃ τὴν προσοχήν. Παρ' αὐτῇ ἡ μετριοφροσύνη προσελάμβανε πλέον διαστάσεις ἐλαττώματος, ἦτο δὲ ἀπίστευτος καὶ πρωτοφανὴς ἡ συγκέντρωσις εἰς ἑαυτήν. Ἔσχον καὶ ἐγὼ τὴν εὐτυχίαν πρό τινων ἐτῶν νὰ τὴν γνωρίσω ἐπ' ὀλίγον. Τίποτε, οὔτε ἡ συνομιλία, οὔτε ἡ περιβολή, οὔτε οἱ τρόποι, οὔτε κἂν ἡ φυσιογνωμία της μοὶ ἀπεκάλυψε τί εἴδους γυναῖκα εἶχον ἐνώπιόν μου. Καὶ ὅτι μὲν ἦτο πρότυπον συζύγου καὶ μητρὸς θὰ ἐδυνάμην εὐκόλως νὰ συμπεράνω, ἐκ τῶν ἀρετῶν τῶν συμπαθεστάτων της τέκνων καὶ ἐκ τῆς ἁρμονίας τῆς ἑνούσης τὴν ζηλευτὴν ἀθηναϊκὴν οἰκογένειαν. Ἀλλὰ πόθεν νὰ μαντεύσω τὰ ἄλλα, τὰ γενικώτερα καὶ σπανιώτερα χαρίσματα τῆς κόρης τῶν Αἰνιάνων, τὴν μοναδικὴν μόρφωσιν, τὴν θερμὴν

ἔμπνευσιν καὶ τὸ ἀκμαῖον καλλιτεχνικὸν αἴσθημα! Αὐτὰ τὰ ἠγνόουν καὶ ἄλλοι, πολλοὶ στενώτερον ἐμοῦ γνωρίσαντες τὴν ἄγνωστον λογίαν καὶ ποιήτριαν. Ἡ φλόξ, ἡ ὁποία ἐνφύκει εἰς τὰ στήθη της, ἦτο δι' αὐτὴν μυστικόν, τοῦ ὁποίου ὀλίγους, ὀλιγίστους ἐθεώρησεν ἀξίους εἰς τὴν ζωήν της. Τὸ ᾆσμα, τὸ ὁποῖον ἀνέδιδον τὰ χείλη της αὐθόρμητον ὡς τὸ τοῦ πτηνοῦ, δὲν ἤθελε νὰ βεβηλοῦται εἰς κοινὰς ἀκοάς· ἀλλ' οὔτε ἴσως καὶ τῶν ἐπιλέκτων τὸ ἐθεώρει ἀντάξιον. Ἔγραφε καὶ τὰ ἐφύλασσεν εἰς τὸ χαρτοφυλάκιόν της. Αὐτὸ ἐκράτησε ζηλοτύπως τὸ μυστικόν της μέχρι τέλους· ὅταν δὲ ἡ κάτοχος καὶ φύλαξ τὸ ἐγκατέλειψεν, εὑρέθη αἴφνης πλῆρες ποιημάτων καὶ πεζῶν, τὰ ὁποῖα ἐκείνη ἔγραφε διὰ νὰ γράφῃ, εἰς τοῦτο μόνον ἡ εὐτυχὴς κατορθώσασα νὰ περιορίσῃ ὅλην τὴν ὡς καλλιτέχνου ἱκανοποίησίν της...

Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄξιον περιεργίας. Παρ' ἡμῖν ὅσον εἶναι ἀπολύτως σπάνιον τὸ φαινόμενον γυναικείων ἐγκεφάλων καλλιεργημένων καὶ ἰδιοφυῶν, τόσον ἀπεναντίας εἶναι κοινότατον τὸ θέαμα γυναικῶν σχετικῶς λογίων, παρὰ ταῖς ὁποίαις ὅμως ὁ τύφος ἐπέχει ἀσυγκρίτως μείζονα θέσιν τῆς ἰδιοφυΐας. Ἡ ἑλληνὶς ἡ γνωρίζουσα ὁπωσδήποτε νὰ κρατήσῃ τὴν γραφίδα, φροντίζει μᾶλλον πῶς νὰ ἐπιδειχθῇ ἢ δι' ἀθορύβου καὶ εἰλικρινοῦς ἐργασίας νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐνδόμυχον αὐτῆς κλίσιν. Ἐκ τῶν γυναικῶν τῶν γραμμάτων, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα φέρονται σήμερον ὑπὸ τῆς φήμης, ἀμφιβάλλω ἂν καὶ μία μόνη ὑπάρχῃ ἱκανὴ νὰ ἐργασθῇ ὅπως ἐνόει τὴν ἐργασίαν ἡ Ἀγανίκη Μαζαράκη. Ὅλαι ζητοῦσι διὰ τῆς ῥεκλάμας, καὶ ὄχι πάντοτε τῆς εὐσυνειδητοτέρας, τὴν Δόξαν, φαίνονται δὲ λησμονοῦσαι καθολοκληρίαν ὅτι ἐκείνων ἀπεναντίας ἀρέσκεται στέφουσα δι' ἀμαράντου στεφάνου τὸ μέτωπον ἡ εὔστροπος Θεά, οἱ ὁποῖοι ἀγνοοῦσι καὶ αὐ-

τὴν τὴν ὕπαρξίν της. Δὲν θέλω νὰ ἀρνηθῶ ὅτι τὴν λήθην τοῦ στοιχειώδους τούτου πάσχουσι κατὰ μέγα μέρος καὶ οἱ ἄνδρες. Ἀλλὰ τούτων τὴν φιλοδοξίαν καλύπτει ὁπωσδήποτε τὸ εὐρωστότερον τάλαντον καὶ ἡ ἐπιεικὴς ἰδέα τοῦ ὅτι ἐξ αὐτοῦ ἀποζῶντες ἔχουσιν ἀνάγκην νά το διαφημίσωσιν· ἐν ᾧ ἀπεναντίας αἱ γυναῖκες παρουσιάζονται ἀκόμη ὡς ἐρασιτέχναι, τὴν δὲ θερμὴν τῆς ἐπιδείξεως ἐπιθυμίαν εἶναι ἀνεπαρκεῖς νὰ ἀποκρύψωσιν οἱ ψυχροὶ στίχοι καὶ τὰ ἀνούσια πεζογραφήματα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα συναντῶμεν συνήθως τὰ ὀνοματεπώνυμά των.

Εἴδομεν πόσον ἦτο ἀπηλλαγμένη τῆς ματαιότητος ταύτης ἡ ποιητικὴ ψυχὴ τῆς Ἀγανίκης Μαζαράκη. Αὐτὴ δὲν ἦτο μόνον καλλιτέχνις, ὡς ἐννοοῦμεν σήμερον τὴν λέξιν· ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος, τέλειος ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ἄνθρωπος, ὅτι μετὰ τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ᾐσθάνετο ὁμοίως καὶ τὸ καλὸν καὶ διεκαίετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ τὸ καλλιεργῇ καὶ νὰ τὸ ἀπολαμβάνῃ. Ὅ, τι ἔγραφεν ἦτο ἐκχείλισις εἰλικρινὴς τῆς ψυχῆς της καὶ συνεπλήρου οὑτωσειπεῖν ἁρμονικώτατα τὸν βίον της, ὁ ὁποῖος ἓν ποίημα ἦτο καὶ αὐτός, ἀποπνέον τὸ ἄρωμα τῆς ἁγνότητος, τῆς ἠθικότητος, τῆς εὐσεβείας, τὸ ὁποῖον ἀποπνέουσι καὶ ὅλα τὰ ὑπὸ τῆς χειρός της γραφέντα ποιήματα. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην νομίζομεν ὅτι πρέπει νὰ τὰ ἐξετάσῃ καὶ νὰ τὰ ἀνυψώσῃ μάλιστα ἡ κριτική, ἀδιαφοροῦσα ἂν τυχὸν ἀπομακρύνωνται τῶν αὐστηρῶν ἀπαιτήσεων τῆς συγχρόνου Τέχνης — ὡς ἐδυνήθημεν νὰ κρίνωμεν ἐκ τῶν ὀλίγων δημοσιευθέντων — καὶ θεωροῦσα τὴν ἔλλειψιν ταύτην ὄχι ὅλως ἀνεξήγητον, προκειμένου περὶ ἔργων γυναικός, ἡ ὁποία ἔγραφε δι' ἑαυτὴν καὶ ἡ ὁποία ἀπεῖχε τοῦ ἐνεργοῦ φιλολογικοῦ βίου, οὔτε δημοσιεύουσα, οὔτε κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις ἀκούουσα, οὔτε ἐν τῷ τραχεῖ ἀγῶνι ἀποκτῶσα τὴν πεῖραν ἐκείνην, ἡ ὁποία διὰ πάντα ἐργάτην νομίζεται ἀπαραίτητος.

Δὲν εἶναι ὥρα καὶ τόπος νὰ εἴπωμεν περὶ αὐτῆς περισσότερα. Ὅταν τῇ Φιλοτίμῳ Φροντίδι τῆς οἰκογενείας της θὰ ἐκδοθῶσιν, ὡς ἐμάθομεν, εἰς ἕνα τόμον τὰ ἄρισλα τῶν ἔργων της, τότε θὰ δυνηθῶμεν ἴσως νὰναπαρασλήσωμεν πισlοτέραν καὶ ζωηροτέραν πρὸς τοὺς ἀναγνώσlας τῆς Ἑσlίας τὴν τόσον ἐνδιαφέρουσαν τῆς ποιητρίας εἰκόνα. Σήμερον ἠθελήσαμεν μόνον νὰντιλαλήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ὄνομα Ἀγανίκη Μαζαράκη, μετὰ τῆς συμπαθείας μεθ' ἧς ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου της ἡ ἀθηναϊκὴ ἠχώ.

ἈΝΤΊΛΑΛΟΣ.

[*Hestia* du 15 novembre 1892.]

ΤῸ ἩΡΆΚΛΕΙΟΝ.

Τὸ Ἡράκλειον, *κτισθὲν ὑπὸ τῶν* Σαρακηνῶν *κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ* Θ' *αἰῶνος, ὠνομάσθη παρ' αὐτῶν* Κάνταξ *ἢ* Ῥάμπλ-ἐλ-Κάνταξ (*περιταφρευμένη πόλις*). Ἐπὶ *μίαν δὲ καὶ πλέον ἑκατονταετηρίδα, καθ' ἣν ἡ νῆσος διετέλει ὑπὸ τοὺς* Σαρακηνούς, *ὑπῆρξε τὸ ὁρμητήριον τῆς φοβερωτέρας πειρατείας ἣν εἶδέ ποτε ἡ* Μεσόγειος, *ἕως οὗ ἀνεκτήθη ὑπὸ τοῦ περιφήμου βυζαντινοῦ σlρατηγοῦ καὶ κατόπιν αὐτοκράτορος* Νικηφόρου Φωκᾶ, *τῇ 7 μαρτίου τοῦ 961.* Ἡ *πολιορκία τοῦ* Χάνδακος, *ὡς ὠνόμαζον τὴν πόλιν οἱ* Βυζαντινοί, *διήρκεσεν ἐπὶ διετίαν σχεδόν, μετὰ πολλὰς δε αἱμχτηρὰς ἐξόδους τῶν πολιορκουμένων καὶ ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν, ἡ πόλις ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν λεγεώνων τοῦ* Φωκᾶ, *ὅσlις διέταξε γενικὴν τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ* Ἀράβων *σφαγήν, ἀδιακρίτως φύλου, «ἵνα μὴ μιανθῶσιν οἱ σlρατιῶται», ὡς λέγει* Λέων *ὁ* Διάκονος, *ὁ περιγράψας τὸν πόλεμον ἐκεῖνον.*

Τῷ 1204, πωληθείσης τῆς Κρήτης εἰς τὴν Βενετικὴν Δημοκρατίαν ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν καταλαβόντων τὸ Βυζάντιον σταυροφόρων Βονιφατίου, μαρκησίου τοῦ Μομφερράτου, ὁ Χάνδαξ ἐγένετο πρωτεύουσα τοῦ «Βασιλείου τῆς Κρήτης», ὀνομασθεὶς Candia. Οἱ Βενετοὶ ὠχύρωσαν τὸν χῶρον τῆς ἀραβικῆς πόλεως, περικλείσαντες αὐτὴν διὰ τείχους. Ἀλλ' εἴτε διότι τὸ τεῖχος τοῦτο εἶχε προσωρινὸν σκοπόν, τὴν ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιθέσεων τῶν Κρητῶν, μέχρι τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν Βενετῶν ἀποίκων, εἴτε διότι ἐγένετο καταφανὴς ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις, ἣν ἔμελλε νὰ λάβῃ ἡ Candia ἢ Candida, ὡς τὴν ἔλεγεν ὁ Μοροζίνης, εἴτε διὰ νὰ διαιρεθῇ ἡ πόλις εἰς δύο, εἰς τὸ Ἄστυ, ὅπου κατῴκησαν οἱ Βενετοὶ καὶ αἱ ἀρχαί, καὶ εἰς τὴν κυρίως πόλιν, ὅπου κατῴκουν κατὰ μέγα μέρος ἐντόπιοι, ἐκτίσθη καὶ νέον τεῖχος περὶ τὸ παλαιόν, τὸ ὁποῖον ἔδωκε τριπλασίαν ἔκτασιν εἰς τὴν πόλιν. Τὸ παλαιὸν τεῖχος σώζεται ἐν μέρει καὶ σήμερον μὲ τὰ ἐνετικὰ ἐμβλήματα. Ἡ πύλη δὲ αὐτοῦ ἦτο, ὡς σημειοῦται εἰς τὸν χάρτην τοῦ Βοσκινη καὶ ὡς ἐφαίνετο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶναι ἡ ἀγορὰ Ἀκτάρικα, καὶ ἐχώριζε τὴν πρὸς τὸν λιμένα παλαιὰν πόλιν ἀπὸ τῆς νέας πόλεως. Ἀλλὰ τὸ παλαιὸν τεῖχος δὲν ἔχει σύγκρισιν πρὸς τὸ κατόπιν κτισθέν, τὸ ὁποῖον κατέστησε τὸν Χάνδακα πρώτης τάξεως φρούριον μὲ ἀπροσμαχήτους ἐπάλξεις καὶ πολυσύνθετον σύστημα ἐξωτερικῶν προμαχώνων καὶ φρουριδίων.

Ἐπὶ Ἐνετῶν ὁ Χάνδαξ ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμήν. Κατοικούμενος ὑπὸ πυκνοῦ, ἐμπορικωτάτου καὶ πλουσίου πληθυσμοῦ, ἔχων λαμπρὰς δημοσίας οἰκοδομάς, ὡραῖα ἀρχοντικὰ μέγαρα, εὐρείας καὶ εὐθείας ῥύμας καὶ μεγαλοπρεπεῖς κρήνας, ἦτο μία τῶν πρώτων πόλεων τῆς ἀνατολῆς. Ἤκμαζον δ' ἐν αὐτῇ πολλαὶ σχολαί, διαχέουσαι τὰ ἑλληνικὰ καὶ

ἐπισ7ημονικὰ Φῶτα ἀνὰ τὴν νῆσον καὶ μορφώσασαι πολλοὺς σοφοὺς ἑλληνισ7ὰς καὶ λατινισ7άς, οἵτινες ἐδίδαξαν εἰς τὰ ἰταλικὰ πανεπισ7ήμια· εἰς δὲ τὰ θέατρά της ἐδιδάσκοντο ἔργα ἑλληνικά, προϊόντα τῆς συγχρόνου Φιλολογικῆς παραγωγῆς.

Ἡ ὑπὸ τῶν Τούρχων πολιορκία καὶ ἅλωσις τοῦ Χάνδακος διεφήμισε τὸ ὄνομα αὐτοῦ καθ' ἅπαντα τὸν κόσμον. Ἡ πολιορκία αὕτη, ἥτις θεωρεῖται μία τῶν μεγίσ7ων πολιορκιῶν ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ἱσ7ορία, ἀρξαμένη τὴν 1 μαΐου 1648, διήρκεσεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα συνέβησαν τόσα πολεμικὰ γεγονότα κατά τε ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, ὥσ7ε δὲν ἀρκοῦσι τόμοι ὁλόκληροι πρὸς ἁπλῆν αὐτῶν ἀναγραφήν. Τὰ πέριξ τῆς πόλεως ἐδάφη εἶναι διάτρητα καὶ ὑπεσκαμμένα καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν ἔκτασιν αὐτῶν ἕνεκα τῶν ὑπονόμων καὶ τῶν ἀνθυπονόμων, αἵτινες ὠρύσσοντο κατὰ τὴν πολιορκίαν ἐκείνην. Συνέβη δὲ πολλάκις νὰ συναντηθῶσιν οἱ ὑπονομευταὶ τῶν πολιορκουμένων καὶ τῶν πολιορκητῶν ὑπὸ τὸ ἔδαφος, ὅτε συνεκροτοῦντο μεταξὺ αὐτῶν ἐν ταῖς κατακόμβαις ἐκείναις πάλαι φοβεραὶ διὰ τῶν δικελῶν καὶ τῶν σιδηρῶν μοχλῶν. Ἡ πρόωρος ἀνάφλεξις μιᾶς τῶν ὑπονόμων τούτων ἐγένετο αἰτία τῆς ἥτ7ης καὶ τοῦ ὀλέθρου τῶν Γάλλων, οἵτινες ἦλθον εἰς ἐπικουρίαν τῶν πολιορκουμένων κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὑπὸ τὸν δοῦκα τοῦ Λαβάλ. Τοῦτο δ' ἐπέσπευσε τὴν ἀποθάρρυνσιν τῶν πολιορκουμένων καί, τῇ 27 σεπ7εμβρίου 1669, ὁ Μοροζίνης παρέδωκε διὰ συνθήκης τὴν πόλιν, ἀπελθόντων πάντων τῶν κατοίκων Βενετῶν καὶ Ἑλλήνων μετὰ τῆς κινητῆς αὐτῶν περιουσίας διὰ θαλάσσης.

Κι ἀφῆκαν δίχως ἄνθρωπον τὴν χώραν σφαλισμένην,
κι οὐδένα πρᾶγμα ζωντανὸ μέσα δὲν ἀπομένει,

ὡς λέγει καὶ ὁ Μαρῖνος Μπουνιαλῆς, ὁ ῥεθύμνιος ποιητής.

IMPRIMERIE NATIONALE.

Τὰ συμβάντα τοῦ μακροῦ τούτου καὶ αἱματηροτάτου πολέμου περιγράφει καὶ ἕτερος Κρὴς ποιητής, ὁ ἰατρὸς Ἀθανάσιος Σκληρός, εἰς μακρὸν ἐπικὸν ποίημα εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ἡ δημώδης ποίησις ἐθρήνησε τὴν ἅλωσιν τοῦ Κάστρου, ὡς ἀπεκάλει ὁ λαὸς τῆς Κρήτης τὸν Χάνδακα· καὶ σήμερον ἔτι ᾄδεται εἰς τὰ ὀρεινὰ χωρία καὶ ἰδίως εἰς Λάκκους τῆς Κυδωνίας τὸ ἑξῆς δημῶδες ᾆσμα :

Κάστρο, καὶ ποῦν' οἱ πύργοι σου καὶ τὰ καμπαναριά σου
Καὶ ποῦν' οἱ γιάντρειωμένοι σου;.....

Κατά τινα τουρκικὴν παράδοσιν, τόσον εἶχεν ἐξοργισθῆ ὁ Σουλτάνος ἕνεκα τῆς ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παρατάσεως τῆς πολιορκίας, ὥστε ἀπηγόρευσε νὰ τοῦ ἀναφέρουν τὸ ὄνομα τῆς Κρήτης. Ὅταν δε ἡλώθη ὁ Χάνδαξ ἐδέησε νὰ τοῦ ἀναγγείλωσι τὸ πρᾶγμα διὰ τοῦ ἑξῆς τεχνάσματος : Εἰς τὸ γεῦμά του παρετέθη γλύκισμα, τοῦ ὁποίου τὸ σχῆμα ἀπετέλει τὴν φράσιν : « ἡ Κρήτη ἑάλω » εἰς τουρκικὴν γλῶσσαν· οὕτω δὲ ὁ Σουλτάνος ἔμαθε τὸ γεγονός, διὰ τοῦ ὁποίου συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς νήσου, ὁ Χάνδαξ ἐχρημάτισεν ἕδρα τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ τῆς Κρήτης μέχρι τοῦ 1850, ὅτε μετηνέχθη ἡ ἕδρα τῆς Γενικῆς Διοικήσεως εἰς Χανία. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο διετήρησε τὴν θρησκευτικὴν ἀρχηγίαν, παραμείνας ἕδρα τοῦ μητροπολίτου.

Κοινῶς πιστεύεται, ὅτι ὁ Χάνδαξ ἐκτίσθη ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ Ἡρακλείου, ἐπινείου τῆς ἀρχαίας πόλεως Κνωσσοῦ. Ἐκ τῆς ὑποθέσεως δὲ ταύτης ἀγόμενοι λόγιοί τινες ἔμποροι τῆς πόλεως ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ 1832 νὰ μεταχειρίζωνται ἐν ταῖς ἀλληλογραφίαις αὐτῶν τὸ ὄνομα Ἡράκλειον, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε βαθμηδόν, ἐκτοπίζον ὁσημέραι τὸ δημῶδες ὄνομα Κάστρο ἢ Μεγάλο Κάστρο.

Ἐκ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ἡ πόλις παρουσιάζει τὴν κατηφῆ ὄψιν γεγηρακυίας καὶ σεσαθρωμένης πόλεως. Πᾶσαι σχεδὸν αἱ φαινόμεναι οἰκίαι εἶναι παλαιαὶ μὲ τοίχους ἠμαυρωμένους, ἀποτελοῦντας εἰκόνα μελαγχολικὴν μετὰ τῶν ἡμιηρειπωμένων παραλίων τειχῶν, μετὰ τῶν δύο ἢ τριῶν βενετικῶν νεωρείων, τὰ ὁποῖα μαυρίζουσιν ὡς τάφοι εἰς τὸ βάθος τοῦ λιμένος, μετὰ τοῦ πελωρίου καὶ ἀχάριτος πύργου, ὅσῖις ὑψοῦται ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ βορείου προβόλου τοῦ λιμένος, διατηρῶν τὸν λέοντα τῆς Βενετίας συντετριμμένον ἐπὶ τῶν πλευρῶν του. Ἐπιτείνουσι δὲ τὴν κατήφειαν τῆς εἰκόνος δύο ἢ τρεῖς φοίνικες ὀρθούμενοι ἐν τῇ πόλει καὶ οὐκ οἶδά πως προσδίδοντες εἰς τὴν ὄψιν αὐτῆς κάτι τι ἐκ τῆς μελαγχολίας τῶν ἀφρικανικῶν ἐρήμων.

Ἐν τούτοις τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἡρακλείου εἶναι πολὺ περισσότερον εὐχάρισῖον ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῶν Χανίων. Αἱ ὁδοὶ εἶναι εὐρεῖαι καὶ οὐχὶ ἀσφυκτικῶς σῖεναὶ καὶ ὑγραί, ὡς αἱ τῆς πρωτευούσης, αἱ δὲ οἰκίαι εὐρύχωροι καὶ ἄνετοι μὲ αὐλὰς καὶ κήπους.

Τὸ Ἡράκλειον διατηρεῖ τὰς γενικὰς γραμμὰς τῆς ἐπὶ Βενετῶν ῥυμοτομίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ταύτας διεσῖραμμένας ὑπὸ ἀπειροκάλων ἀνακαινίσεων καὶ προσθηκῶν. Ἰδίως ὁ σεισμὸς τοῦ 1856, ὁ γνωσῖὸς ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα «μεγάλος σεισμὸς» ἠλλοίωσε μεγάλως τὴν παλαιὰν μορφὴν τῆς πόλεως. Δύο κύριαι ὁδοί, ἡ «σῖράτα τοῦ λιμανιοῦ» καὶ ἡ «πλατειὰ σῖράτα», διασῖαυρούμεναι εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς πόλεως, διαιροῦσιν αὐτὴν εἰς τέσσαρα μέρη. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἄγει ἀπὸ τοῦ λιμένος εἰς τὴν νοτίαν πύλην τοῦ φρουρίου, τὴν λεγομένην «καινούργιαν πόρταν», ἡ δὲ ἄλλη, διασχίζουσα τὴν πόλιν ἐξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἄγει πρὸς ἀνατολὰς μὲν εἰς τὴν «πόρταν τοῦ Λαζαρέτου», πρὸς δυσμὰς δὲ εἰς τὴν «πόρταν τῶν Χανιῶν». Εἰς τὰς ὁδοὺς ταύτας

συγκεντροῦται σχεδὸν ὅλη ἡ ἐμπορικὴ κίνησις τῆς πόλεως.

Τὸ Ἡράκλειον ἔχει εὐρυτάτην ἔκτασιν, τριπλασίαν καὶ ἴσως τετραπλασίαν τῆς τῶν Χανίων, ἐν ᾗ χάνεται ὁ σχετικῶς μικρὸς πληθυσμός του. Ὑπολογίζουσιν ὅτι δύναται νὰ περιλάβῃ ἀνέτως 50,000 — 60,000 κατοίκων. Πλεῖσται ἐκ τῶν οἰκοδομῶν αὐτοῦ εἶναι μονώροφοι ἢ τὸ πολὺ διώροφοι· γήπεδα δὲ μεγάλων ἐκτάσεων μένουσιν ἀνοικτὰ ἢ χρησιμεύουσιν ὡς περιβόλια καὶ λαχανόκηποι. Καὶ πάλιν ὅμως τὸ Ἡράκλειον εἶναι ἡ πρώτη κατὰ τὸν πληθυσμὸν πόλις τῆς νήσου. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881, ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἀνήρχετο εἰς 21,368, ἐξ ὧν 6361 Ὀρθόδοξοι, 14,597 Μουσουλμάνοι, 58 Καθολικοί, 51 Ἑβραῖοι καὶ ὀλίγιστοι Διαμαρτυρόμενοι. Σήμερον δὲ κατὰ τοὺς πιθανωτέρους ὑπολογισμοὺς ὁ πληθυσμὸς οὗτος ὑπερβαίνει τὰς 25,000.

Ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ Χάνδακος βενετικῶν οἰκοδομῶν σώζεται ἀκεραία μία μόνη, παρὰ τὸ σημερινὸν Διοικητήριον, ἡ λεγομένη κοινῶς Τοπανές, δηλαδὴ ὁπλοστάσιον. Εἶναι δὲ ὡραία τετράγωνος οἰκοδομὴ διώροφος μὲ ζωοφόρους ἐξ ἀναγλύφων πανοπλίας. Φαίνεται δὲ ὅτι ἐπὶ Βενετῶν ἐχρησίμευε τῳόντι ὡς ὁπλοστάσιον, διότι διατηροῦνται ἐν αὐτῷ ὅπλα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἰδίως τόξα, δόρατα καὶ βέλη. Τὸ παλάτιον τοῦ δουκὸς τῆς Κρήτης δὲν σώζεται. Ἐκ παραδόσεως δὲ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἦτο τὸ παλαιὸν διοικητήριον, τὸ ὁποῖον πρὸ εἰκοσιπενταετίας κατεστράφη ὑπὸ πυρκαϊᾶς. Ἀλλ' ἡ παράδοσις ἐλάχιστα καὶ ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένα διέσωσε περὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Χάνδακος ἐπὶ Βενετοκρατίας, διότι, ὡς εἴρηται, πάντες οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἀπεδήμησαν ἅμα ἀπεφασίσθη ἡ πρὸς τοὺς Τούρκους παράδοσις τῆς πόλεως.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν δεκαεννέα τζαμίων τοῦ Ἡρακλείου τὰ δεκαεπτὰ ἦσαν χριστιανικοὶ ναοὶ μετατραπέντες εἰς τζαμία εὐθὺς μετὰ τὴν ἅλωσιν. Ἓν ἐκ τῶν τζαμίων τούτων ὀνομάζεται

ἀκόμη παρά τε τῶν Χρισλιανῶν καὶ τῶν Ὀθωμανῶν Ἁγία Αἰκατερίνη· ἦτο δ' ἐπὶ Βενετῶν Σιναϊτικὸς ναός, γνωσλότατος διὰ τὴν ἐν τῷ περιβόλῳ αὐτοῦ διατηρουμένην ἑλληνικὴν σχολήν. Ἑνὸς ἄλλου, τοῦ Χουγκιὰρ-Τζαμισί, ἐσώζοντο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὰ μεγαλοπρεπῆ ἐρείπια. Τὸ τζαμίον τοῦτο ἦτο ὁ περίφημος μητροπολιτικὸς ναὸς τῶν Δυτικῶν, ὅσλις ἦτο συγχρόνως καὶ μονὴ τῶν Φραγκισκανῶν, ἧς ὑπῆρξε τρόφιμος ὁ Κρὴς πάπας Ἀλέξανδρος Ε'. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι εἰς τὸν ναὸν τοῦτον ἐπετρέπετο εἰς τὸν ὀρθόδοξον κλῆρον νὰ ἱερουργῇ ἅπαξ τοῦ ἔτους, ἀλλὰ τοῦτο δὲν φαίνεται πιθανόν. Τὰ ἐρείπια ἐξηφανίσθησαν, τῶν λίθων καὶ τῶν μαρμάρων χρησιμοποιηθέντων εἰς ἄλλας οἰκοδομάς, καὶ μόνον ἡ λαϊκὴ παράδοσις ἀναφέρει ἀκόμη ὅτι «ἐκεῖ ἦτο μιὰ ἐκκλησιὰ μὲ ἑκατὸ μιὰ πόρτες».

Χρισλιανικοὶ ναοὶ τῶν Ὀρθοδόξων ὑπάρχουσι μόνον δύο, ὁ μητροπολιτικὸς τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, καὶ ὁ Σιναϊτικὸς τοῦ Ἁγίου Ματθαίου. Ἀπὸ ἐτῶν δ' οἰκοδομεῖται μέγας ναὸς παρὰ τὴν Μητρόπολιν, ὅσλις εὑρίσκεται ἐν τῷ περαλοῦσθαι. Ὑπάρχει δὲ καὶ ναὸς τῶν Δυτικῶν καὶ τῶν Ἀρμενίων. Ἀλλ' οὗτος μένει κλεισλός, μὴ ὑπαρχόντων πλέον ἐν τῇ πόλει Ἀρμενίων.

Ἡ κοινότης Ἡρακλείου θεωρεῖται ἡ προοδευτικωτέρα τῆς νήσου. Τὰ σχολεῖά της ἦσαν πάντοτε τὰ κάλλισλα τῶν ἐν τῇ νήσῳ, πρώτη δὲ αὐτὴ συνέσλησε γυμνάσιον πλῆρες. Πρό τινων ἐτῶν ἱδρύθη σύλλογος, ὅσλις τοσαύτην ἀνάπλυξιν ἔλαβεν ἰδίως ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ῥέκτου ἰατροῦ κ. Χατζιδάκη, ὥσλε συνέσλησε καὶ ἀρχαιολογικὸν μουσεῖον, ἐν ᾧ διεφυλάχθησαν πλεῖσλαι καὶ πολυτιμόταται ἀρχαιότητες, κινδυνεύουσαι ν' ἀπεμποληθῶσιν ἢ κατασλραφῶσιν, ὡς τὰ εὑρήματα τοῦ Ἰδαίου ἄντρου καὶ ἄλλα. Εἶχε δ' ἐπ' ἐσχάτων καταρτίσει καὶ θίασον ὀργανικῆς μουσικῆς καὶ ἵδρυσε

θέατρον, ἀλλ' αἱ τελευταῖαι ἀνωμαλίαι διέκοψαν δυσΊυχῶς τὸ τόσον ἐπιτυχῶς χωροῦν ἔργον του.

Ἡ φιλομάθεια ὅμως τῶν Ἡρακλειωτῶν δὲν ἀποκλείει τὴν πρὸς τὰ πρακτικὰ ἔργα ἐπίδοσιν αὐτῶν. Οἱ Ἡρακλειῶται εἶναι πρακτικοὶ ἄνθρωπαι, ἐπιμελῶς ἀσχολούμενοι εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον, τὸ ὁποῖον εὑρίσκεται κατὰ μέγα μέρος εἰς χεῖρας τῶν ΧρισΊιανῶν. Κατὰ τοῦτο τὸ Ἡράκλειον ἔχει πρὸς τὰ Χανία ἀναλογίαν οἵαν ἔχει ὁ Πειραιεὺς πρὸς τὰς Ἀθήνας. Ἐν Χανίοις ἡ συσσώρευσις ὑπαλλήλων καὶ ξένων ἔδωκεν εἰς μέγα μέρος τῆς κοινωνίας πΊωχαλαζονικήν τινα ἐπίχρωσιν ψευδοπολιτισμοῦ, λίαν ἐπιπόλαιον ὅμως ὥσΊε νὰ μὴ κατορθώσῃ νὰ χαλαρώσῃ τὴν αὐσΊηρότητα τῶν ἠθῶν. Ἀλλ' ἐν Ἡρακλείῳ ὁ συρμὸς καὶ αἱ ψευδεπιδείξεις δὲν κατώρθωσαν νὰ εἰσχωρήσωσιν. Οἱ ἄνδρες ἀπορροφῶνται ἐντελῶς ὑπὸ τῶν ἐργασιῶν αὐτῶν· οἱ ὑπάλληλοι καὶ οἱ ξένοι εἶναι ὀλίγοι, οἱ ἀργοὶ ὀλίγισΊοι. Μόνον καὶ τὰς ἑσπέρας, μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐργασιῶν, γίνονται γενναῖαι σπονδαὶ εἰς τὸν Βάκχον· κατὰ τοῦτο διότι ὁ ἐξαίσιος οἶνος τοῦ Μαλεβυζίου εἶναι ἀφθονώτατος καὶ λίαν εὐθηνός, οἱ δὲ Ἡρακλειῶται, ἐπαναλαμβάνομεν, εἶναι πρακτικοὶ ἄνθρωποι. Ὁπωσδήποτε ἐκ τούτου λαβόντες ἀφορμὴν οἱ Χανιῶται κατηγοροῦσιν αὐτοὺς ὡς οἰνοπότας, μολονότι καὶ οὗτοι δὲν ὑπολείπονται ἐν τῇ καταναλώσει τῶν πνευματωδῶν ποτῶν καὶ μάλισΊα τῆς ῥακῆς.

Αἱ γυναῖκες παραμένουσι κεκλεισμέναι εἰς τὰς πλήρεις ἡλίου καὶ ἀρώματος ἀνθέων αὐλάς των, μετ' ἀρχαϊκῆς ἀπλότητος καταγινόμεναι εἰς τὰ ἔργα τοῦ οἴκου των. Δύναταί τις νὰ διέλθῃ ὁλόκληρον συνοικίαν χωρὶς νὰ ἴδῃ γυναῖκα. Αἱ παλαιαὶ οἰκίαι, καὶ τοιαῦται εἶναι αἱ πλεῖσΊαι, δὲν ἔχουσιν ἐξώσΊας, συνήθως δὲ τὴν πρόσοψιν αὐτῶν ἀποφράζει ὁ ὑψηλὸς περίβολος τῆς αὐλῆς. Εἴς τινας δὲ τὴν ἔλλειψιν ἐξωσΊῶν ἀναπληροῦσι μικρὰ ξύλινα κιόσκια, φαινόμενα ὡς κουτιὰ

κολλημένα ἐπὶ τῶν τοίχων, ἀπὸ τῶν θυρίδων τῶν ὁποίων προκύπτει ἐνίοτε μετὰ συστολῆς μελανόφθαλμός τις καὶ αἰδήμων κεφαλὴ χανουμίσσης. Μόνον κατὰ τὴν δείλην ἐμφανίζονται εἰς τὰ κατώφλια καὶ συνομιλοῦσι πλέκουσαι ἢ νήθουσαι, ἕως οὗ ἔλθουσιν οἱ ἄνδρες διὰ τὸ δεῖπνον. Τὰς δὲ ἑσπέρας τῶν ἑορτῶν, κατὰ τὸ θέρος, μεταβαίνουσι μετὰ τῶν ἀνδρῶν εἰς τὴν πλατεῖαν «Τρεῖς Καμάρες», καὶ ἐκεῖ ἐν ὑπαίθρῳ ἀκροῶνται σκοποὺς καὶ τραγούδια κρητικά, συνοδευόμενα ὑπὸ βιολίου ἢ λύρας.

Ἀλλὰ συνήθως, κατὰ τὴν δείλην, γίνεται περίπατος ἐπὶ τῶν τειχῶν, τὰ ὁποῖα ὑψοῦνται περὶ τὴν πόλιν ὡς τεράστια ἄνδηρα καὶ ἔχουσι τόσῳ εὐρεῖαν ἔκτασιν, ὥστε γίνονται ἐπ' αὐτῶν ἱπποδρομίαι. Ὁ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ἡρακλείου ἱστάμενος ἔχει πρὸ αὐτοῦ εὐρύτατον καὶ ποικίλον θέαμα. Ἀφ' ἑνὸς ἐκτείνεται πρὸ τῶν ποδῶν του ἡ πόλις μὲ τοὺς πολυαρίθμους μιναρέδες τῶν τζαμιῶν της καὶ ἡ θάλασσα μὲ τὴν ἐπιμήκη νησῖδα Δίαν· ἀφ' ἑτέρου πρὸς δυσμὰς ὑψοῦται μεγαλοπρεπὴς ἡ Ἴδη, ἧς ἡ κορυφὴ χώνεται εἰς τὰ νέφη. Πρὸ τῆς πόλεως δὲ ἐκτείνεται πεδιὰς εὐρεῖα, ἀλλ' ἄδενδρος, δενδροτομηθεῖσα κατὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος ὑπὸ τῶν Τούρκων. Πρὸς νότον αὐτῆς ὑπάρχει μικρὸν χωρίον τουρκικόν, Φορτέτσα καλούμενον, τὸ ὁποῖον ἐπὶ Ἐνετῶν ἦτο ὠχυρωμένον καὶ ἐκαλεῖτο Νέα Κάνδια, νοτιώτερον δ' ὑψοῦται τὸ κωνοειδὲς βουνὸν Γιοῦφτας (Jupiter). Ἐπὶ τοῦ βουνοῦ τούτου κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρχεν ὁ τάφος τοῦ Διός. Ὀλίγον πρὸς ἀνατολὰς τῆς Φορτέτσας ἔκειτο ἡ ἀρχαία πόλις Κνωσσός· ἀλλ' ἐλάχιστα ἐρείπια σώζονται ἐπὶ τῆς τοποθεσίας αὐτῆς, διότι οἱ Σαρακηνοὶ καὶ οἱ Ἐνετοι ἐχρησιμοποίησαν τὰ λείψανα αὐτῆς πρὸς ἀνέγερσιν καὶ ὀχύρωσιν τοῦ Χάνδακος. Πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν φαίνεται τὸ χωρίον τῶν ἐλεφαντιώντων, ἡ Μεσκινιά, εἰς ἣν

ἐκτὸς τῶν λεπρῶν κατοικοῦσι καὶ ὑγιεῖς. Πέραν δέ, εἰς τὸ νοτιανατολικὸν μέρος τοῦ ὁρίζοντος, φαίνονται τὰ πολυκόρυφα ὄρη τοῦ Λασηθίου, ὡς τεραστία τεφρόχρους μάζα.

Ὁ βλέπων καὶ σήμερον τὰ ὀχυρώματα τοῦ Ἡρακλείου δὲν ἀπορεῖ πῶς ἡ πόλις αὕτη ἀντέσχεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων· τὰ τείχη ἵστανται ὡς βουνὰ ἀκατάλυτα, τεράστιοι ὄγκοι χώματος, περιβαλλόμενοι ἔξωθεν ὑπὸ ὑψηλοῦ τοίχου ἐκ λίθων θαυμασίως συνηρμοσμένων καὶ προσλαβόντων ἐκ τῆς παλαιότητος χρῶμα κεράμου, ἐπιστέφονται δὲ ὑπὸ κυλινδρικῆς κορωνίδος διατηρουμένης καθ ὅλον τὸ μῆκος τῶν τειχῶν, ὅπερ ὑπερβαίνει τὰ 2 1)2 μίλλια. Ὕπερθεν τῆς κορωνίδος καὶ διὰ μέσου τῶν αναχωμάτων προβάλλουσιν εἰσέτι τὰ στόμιά των ὀλίγα ἐνετικὰ τηλεβόλα ἐκ τῶν 300, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸν ὁπλισμὸν τοῦ φρουρίου κατὰ τὴν πολιορκίαν καὶ τοὺς κατόπιν χρόνους. Ἐντὸς τῶν τειχῶν ὑπάρχουσι μακραὶ λαβυρινθώδεις στοαὶ συγκοινωνοῦσαι δι' ὑπογείων ὁδῶν ἢ μικρῶν θυρῶν μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων. Περιβάλλονται δὲ τὰ τείχη ὑπὸ βαθείας τάφρου, ἧς τὰ χείλη ἀνέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ σχεδὸν μὲ τὰ τείχη ὕψος, οὕτω δε ταῦτα εἶναι ἀθέατα καὶ ἀπρόσβλητα ἐκ τῆς ξηρᾶς. Αἱ τρεῖς κύριαι πύλαι τοῦ φρουρίου εἶναι ἐπιμήκεις στοαὶ μήκους πλέον τῶν ἑκατὸν ποδῶν, κλειόμεναι τὴν νύκτα δι' ὀγκωδῶν θυρῶν. Μέχρι δὲ πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐκλείοντο καὶ τὴν μεσημβρίαν ἑκάστης παρασκευῆς ἐπὶ μίαν ὥραν, διότι ἐπεκράτει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἡ πρόληψις ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἐκυρίευον τὸ φρούριον ἐξαπίνης, καθ' ἣν ὥραν οἱ Μουσουλμάνοι θὰ προσηύχοντο ἐν τοῖς τζαμίοις τὴν μεσημβρίαν τῆς παρασκευῆς.

Πρὸ ἑκάστης δὲ πύλης τὸ τεῖχος προβαλλόμενον ἀποκρύπτει καὶ προστατεύει αὐτὴν διὰ τῆς προεξοχῆς του· ἐξ ἄλλης δ' ἔναντι προεξοχῆς εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὴν πύλην

τὰ κανονιοστάσια πυροβολείου. Ἐκτὸς τούτων πρὸ ἑκάστης πύλης ὑψοῦνται προμαχῶνες ἀποτελοῦντες δευτέραν ὀχυρωματικὴν ἄλυσιν περὶ τὴν πόλιν. Ἀλλ' οἱ προμαχῶνες οὗτοι κατηρειπώθησαν ἐκτὸς τοῦ πρὸς ἀνατολὰς τῆς πόλεως, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται Ἀκ-Τάμπια, δηλαδὴ λευκὸς προμαχών, καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατοικοῦσιν ὀθωμανικαί τινες οἰκογένειαι. Ὁ προμαχὼν οὗτος συνδέεται μετὰ τῆς πόλεως δι' ὑπογείου σήραγγος, ἧς ἡ εἴσοδος εἶναι εἰς τὴν πύλην τοῦ Λαζαρέτου.

Τὸ μᾶλλον εὐπρόσβλητον μέρος τοῦ τείχους εἶναι τὸ ἀνατολικόν, διὸ καὶ ἐντεῦθεν ἔκαμαν τὰς πλείονας ἐφόδους κατὰ τοῦ φρουρίου οἱ Τοῦρκοι κατὰ τὴν πολιορκίαν, ἀφ' οὗ κατέλαβον τὰ ἀπέναντι ὑψώματα τῆς Τρυπητῆς. Καὶ τὸ πρῶτον ῥῆγμα ἐγένετο εἰς τὸ μέρος τὸ ὁποῖον καλεῖται σήμερον «Ἑφτὰ μπαλτάδες» ἕνεκα τῶν ἑπτὰ πελέκεων, οἵτινες εἶναι ἐμπεπηγμένοι ἐπὶ τοῦ τείχους εἰς μνήμην ἑπτὰ πασάδων πεσόντων εἰς τὸ μέρος τοῦτο.

Ι. Δ. ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ.

[*Hestia*, 1891, nº 26.]

ΤΑ ΚΑΡΤΕΡΙΑ.

Δύο οἰκίαι μακραὶ καὶ στεναί, χαμηλαὶ καὶ παράλληλοι, ὡσεὶ συμβαδίζουσαι ἐν τῇ ὁδῷ τῆς πενίας καὶ τῆς ἀθλιότητος, περιφρασσόμεναι ὑπὸ πυκνῆς στοιχάδος ἀγριοσυκῶν καὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, αὐταὶ καὶ μόναι ἀπαρτίζουσι τὰ Καρτέρια. Ὁ ὑψηλὸς λόφος τῆς Λιανοσταφίδας, ὀνομασθεὶς οὕτω ἐκ τῆς φυτουργήσεως ἐκεῖ κορινθιακῆς σταφίδος, ἥτις δὲν ἐπρόκοψεν· ὀρθοῦται ἀνατολικῶς αὐτῶν ἠρέμα καμπυλούμενος πρὸς τ' ἄνω ἕτερος λόφος ἐλαιόφυτος, ἥμερος, ἐπικλινής, ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὁποίου ἀναρριχῶνται ὡς ἐν ἄσθματι

αἱ οἰκίαι τοῦ Μαντουκίου, *ὀρθοῦται πρὸς δυσμάς, κ' ἔνθεν καὶ ἔνθεν οἱ ἀνώμαλοι πόδες των μετατρέπουσιν εἰς λεκάνην ὅλον ἐκεῖνον τὸν χῶρον.* Ἡ *λεύκη, ἥτις φύεται πανύψηλος ὡς γίγας πρόσκοπος, παρὰ τὴν δεξιὰν οἰκίαν, ῥίπτει παχεῖαν σκιὰν ἐπὶ τοῦ πτωχοῦ συνοικισμοῦ τὸ καλοκαίρι, τὸν δὲ χειμῶνα μαίνεται καὶ θορυβεῖ καὶ γοᾷ ὀδυνηρῶς, ὡσεὶ ἀπὸ τὰ ὕψη της νὰ προοιωνίζεται καὶ τὸ μέλλον θλιβερὸν εἰς τοὺς γείτονάς της· μία βρύσις λιθόκτιστος παρὰ τὴν ἀριστεράν, χύνει τὰ λευκὰ ῥεῖθρά της καὶ ποτίζει τοὺς συνοίκους μετὰ μορμύρου πενθίμου, ἐνθυμίζουσα εἰς αὐτοὺς τὰ κρυστάλλινα νερὰ τῆς πατρίδος.* Κατὰ *δὲ τὰς θυελλώδεις νύκτας, ὅταν τὰ στοιχεῖα μαίνονται ἀπὸ τὰ ὕψη καὶ αἱ ἀστραπαὶ αὐλακοῦσι τὸν αἰθέρα, ἐν τῷ σκότει ἐκείνῳ τῷ πυκνῷ, μέσῳ τῆς βοῆς τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ φοβεροῦ ἀνασασμοῦ τῆς λεύκης καὶ τοῦ μορμύρου τῆς βρύσεως, οἱ ἀτυχεῖς σύνοικοι νομίζουν ὅτι ἐνωτίζονται γοερὰν φωνήν, ὡς κλητήριον σάλπισμα ἀντηχοῦσαν :*

— Καρτερεῖτε!

Καὶ *τὴν πιστεύουσι τὴν φωνὴν αὐτὴν οἱ* Πάργιοι, *διότι τοῖς φέρει εὔχαρι προμήνυμα, διότι τὴν ἀνευρίσκουσι, τὴν αἰσθάνονται ἀντηχοῦσαν καθ' ὥραν καὶ κατὰ λεπτὸν εἰς τὰ στήθη των, εἰς τὴν ψυχήν των.* Τὴν *πιστεύουσι καὶ καρτεροῦσιν ἀκόμη εὐτυχεστέρους καιροὺς ἐν ἀναμονῇ ἀκραδάντῳ, ὅπως οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι φυγάδες, οἱ* Δεσιλλᾶται *καὶ* Βαλιᾶται *καὶ* Μαυρογενᾶται, *οἵτινες, ἐνῷ ἐδάκρυον λαμβάνοντες τὴν εὐτελῆ ἀμοιβὴν τῆς ἁρπαγείσης βαρυτίμου περιουσίας των, ἔψαλλον συγχρόνως εὐέλπιδες ἐν τῇ πίστει τοῦ δικαίου των :*

Φεύγουμε, φεύγουμε
Καὶ τὸ Μάνθο...
Καὶ τὰ τάλλαρα θὰ φᾶμε
Καὶ στὴν Πάργα θὲ νὰ πᾶμε!...

Πλὴν φεῦ! ἐκεῖνοι ἐτάφησαν ἤδη ὑπὸ τὸ ψυχρὸν χῶμα, ξένον χῶμα, καὶ ματαίως καρτεροῦσι τὰ ὀσ7ᾶ των νὰ μεταφερθῶσιν εἰς τὴν γενέτειραν γῆν μετὰ τῶν ὀσ7ῶν τῶν πατέρων των, ἅτινα οἱ ἴδιοι, ἐντὸς δερματίνων σάκκων συνεφυγάδευσαν, ἵνα μὴ φρίξωσι τὰ ἱερά, αἰσθανόμενα αἴφνης πόδα κατακτητοῦ πατοῦντα τὰ χώματά των. Ἐτάφησαν καὶ οἱ υἱοί των καὶ θὰ ταφῶσιν ἴσως καὶ οἱ υἱοὶ τῶν υἱῶν των μόνον μὲ τὰ δάκρυα τοῦ ἀπάτριδος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ μόνον ἐνωτιζόμενοι τὴν φωνὴν τῆς ψυχῆς των :

— Καρτερεῖτε!...

Θεέ μου καὶ δός μου λογισμὸ
Καὶ βόηθα με τὸ χρισ7ιανό,
Νὰ μιλήσω τὴ σ7ορία
Γιὰ τῆς Πάργας τὴν αἰτία.
Ἡ προσ7αγὴ ἐδόθηκε,
Τῶν Παργινῶν εἰπώθηκε,
Ὅλοι κλαῖνε καὶ βογγοῦνε,
Ποῦ εἶσαι Πάργα μελετοῦνε.
Ποῦ εἶσαι, πατρίδα μας γλυκειά,
Ποῦ εἶχες τὰ κρύα τὰ νερά,
Κήπους, δροσεροὺς ἀέρες,
Κι ἀξετίμητους μπαξέδες...

Οὕτως ἐθρήνει τῆς πατρίδος τὴν καταστροφὴν ὁ Γιωργάκης Δημουλίτσας, ὅταν ἐκοινοποιήθη αὐτοῖς παρὰ τοῦ ἄγγλου Ἁρμοσ7οῦ ἡ πώλησίς της εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν. Ἀλλ' ἦτο μύχιος θρῆνος, ἀνακραυγὴ ἐγκάρδιος οἱ σ7ίχοι οὗτοι ὅλων ὁμοῦ τῶν κατοίκων τῆς Πάργας, τεσσάρων χιλιάδων κατοίκων, ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων, γερόντων καὶ νέων, διὰ τὴν ἀπολλυμένην πατρίδα. Αἱ γυναῖκες πλέον δὲν ἔφερον τὰς καινουργεῖς χρυσοπαρύφους σ7ολάς, οὐδ' οἱ ἄνδρες τὰς βαθυκυάνους βράκας των, ἵνα προσέλθωσιν εἰς τὴν

ἐκκλησίαν κ' ἑορτάσωσι τὴν ἀνάσ7ασιν τοῦ Λυτρωτοῦ τοῦ κόσμου. Λυτρωτὴς δὲν ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς κανείς. Μόνον ἀπειλητικοὶ τὴν ὄψιν οἱ Ἀλβανοὶ περιεφέροντο ἔνοπλοι ἔξω εἰς Γουμενίτσαν, ἐνεδρεύοντες κ' ἕτοιμοι νὰ ὁρμήσωσιν ἐντός, νὰ διαρπάσωσι καὶ νὰ ἐξολοθρεύσωσιν. Οἱ ἱερεῖς δακρύοντες, συντετριμμένοι, προσήρχοντο εὐλαβῶς ν' ἀφαιρέσωσιν ἀπὸ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Κάσ7ρου τὰς εἰκόνας· καί, ὅτε ἡ Παναγιοποῦλα, ἡ μικρὰ ἀμαυρὰ εἰκών, ἡ θαυματουργὸς πολιοῦχος, ἐφάνη δακρύουσα, διότι ἀπεσπᾶτο τοῦ προσφιλοῦς σκήνους της καὶ ἀπήγετο εἰς ἐξορίαν, οἱ γόοι τῶν κατοίκων ἀντήχησαν εἰς τρανὸν καὶ αἰώνιον ἀνάθεμα πωλητῶν καὶ ἀγορασ7ῶν.

Διότι τῷ ὄντι ἦτο προσφιλεσ7άτη ἡ πόλις εἰς τὴν εἰκόνα ἐκείνην. Ἀπὸ τετρακοσίων ἤδη ἐτῶν, ὁπότε ἡ πόλις ἦτο εἰς ὑψηλότερον μέρος, εἰς τὸν τωρινὸν Παλιόπυργον, ἐκεῖ ὅπου βραδύτερον ἐκτίσθη, ἡπλοῦτο ἔρημος χέρσος μὲ λοφίδια ἐκ κοκκινοχώματος κατάφυτα ἀπὸ χαμορρίγανην καὶ ἀσφοδέλους· καὶ μόνον τὸ εἰκονισμάτιον, ἡ Παναγιοποῦλα, ἔμενεν ἐκεῖ ἐντὸς κοιλώματος, κεκρυμμένη, ἀφανὴς ἀπὸ τὰ βλέμματα τοῦ κόσμου, μόνη μεταξὺ τῶν ταπεινῶν χορταρίων καὶ τὸ πολὺ κάποτε μὲ τὴν συντροφίαν καμιᾶς ἀγαθῆς ἀμνάδος, εἴτ' αἰγὸς παραπλανηθείσης ἐκεῖ. Καὶ ὅτε ὁ βοσκὸς ἀνευρὼν αὐτὴν τὴν μετέφερεν ἐν λιτανείᾳ εἰς τὴν πόλιν καὶ τὴν ἀπέθεσεν εἰς εὐπρεπὲς σκῆνος, μέσῳ τοῦ λιβανωτοῦ καὶ τῶν ψαλμῶν καὶ τῶν δεήσεων τῶν πισ7ῶν, αὕτη ἔφυγεν ἐκεῖθεν κ' ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὴν προτέραν θέσιν της. Καί, ἂν οἱ Πάργιοι ἐπέμενον πάλιν νὰ τὴν λάβουν ἐκεῖθεν, ἐπέμενε καὶ αὕτη, μέχρις οὗ ἔκαμεν αὐτοὺς ἐπὶ τέλους νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι οὗτοι ἔπρεπε νὰ τὴν ἀκολουθήσωσιν ἐκεῖ, ὅπου θὰ εὕρισκον καὶ εὔφορον γῆν καὶ πλούσιον ἐμπόριον καὶ δυνατὸν μέρος πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν προσβολῶν τῶν ἐχθρῶν των.

Ἀλλ' ἔπρεπεν ἤδη νὰ φύγῃ ἐκεῖθεν. Βάρβαρος ποῦς ἐπά-

τησε τὰ χώματα ἐκεῖνα καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ῥυπανθῇ, νὰ καταπατηθῇ αὐτή, ἡ οὐρανοβάμων, ὑπὸ τὸ πέλμα τῶν ἀπίστων. Ἄλλως πῶς νὰ μείνωσιν αὐτὰ τ' ἀτυχῆ πλάσματα, πλανώμενα ἐν τῷ πελάγει ἢ ἐν τῇ ξένῃ γῇ, ἄνευ τῆς προστασίας της! Κ' ἐνῷ τὴν ἀπῆγεν ἐδῶ ὁ ἱερεύς, παρέκει ἄλλοι ἔσκαπτον τοὺς τάφους, τυμβωρύχοι εὐσεβεῖς, ἐκθάπτοντες ἄλλα ἱερὰ κειμήλια, τὰ λευκὰ ὀστᾶ τῶν πατέρων των, καὶ παραδίδοντες εἰς τὰς φλόγας μεγάλης πυρᾶς, ἥτις ὑψοῦτο ἐκεῖ τρίζουσα, καταβιβρώσκουσα αὐτὰ ζηλοτύπως, ἵνα μὴ τ' ἀφήσῃ εἰς τὴν λύσσαν τῶν βαρβάρων. Καὶ παρέκει ἄλλοι διεσκόρπιζον εἰς τοὺς ἀέρας τὰ ὑπάρχοντά των ὅλα, ἵνα μὴ ὠφεληθῶσιν οἱ κατακτηταί, κ' ἔθραυον τὰς ἀποθήκας καὶ κατεθρυμμάτιζον τὰς οἰνοβαρέλας.

— Γιατί, μωρὲ Παργινέ, χύνεις τὸ κρασί σου; ἔλεγον οἱ εἰσελθόντες διὰ τὴν τήρησιν δῆθεν τῆς τάξεως Ἀλβανοί, προσηλοῦντες διψαλέα βλέμματα ἐπὶ τοῦ ῥέοντος οἴνου.

— Ἡ γῆ τὄκαμεν, ἡ γῆ νὰ τὸ πιῇ, ἀπήντων θυμωδῶς καὶ ἀταράχως οἱ Πάργιοι.

Καὶ ἤρχισεν εἶτα ἡ φυγή, οἰκτρὰ φυγή, μὲ δάκρυα πύρινα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, μὲ θλῖψιν εἰς τὴν ψυχήν, μὲ βάρος εἰς τὴν καρδίαν, τὸ μέγα βάρος ἐκεῖνο τῆς λύπης, διότι ζῇ κανεὶς καὶ βλέπει τὴν διαγελῶσαν φύσιν γύρω του, τὸν γαλανὸν αἰθέρα καὶ τὴν ἀνθοῦσαν γῆν, ἐνῷ μέσα του τρέφει τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν ἀπόγνωσιν. Πλοιάρια μικρά, σεσηπότα, ἑτοιμόθραυστα, παρέλαβον τοὺς φυγάδας, κ' ἐνῷ ἀντικρὺ αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου ἔτεινον χλοερὰς ἀγκάλας ὅπως τοὺς δεχθῶσιν, ἐκεῖνοι ἔστρεφον δακρυβρέκτους ὀφθαλμοὺς ὀπίσω πρὸς τὸν ξηρὸν βράχον των.

Δὲν ἦτο εἰς τὰς νήσους ἡ πατρίς των.

Ἡ Κέρκυρα, ἥτις ἐδέχθη ἄλλοτε τὸν Ὀδυσσέα γυμνὸν καὶ

τεθλιμμένον, ἐδέχετο ἤδη, ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους της, πτωχοὺς καὶ ἀπαρηγορήτους τοὺς πλείστους τῶν ἀτυχῶν Παργίων. *Τοὺς ἐδέχθη ἐκ τοῦ ἀντιθέτου πάντοτε, ὅπως ἀντίθετος ἦτο καὶ ἡ τύχη των· ὁ μὲν ἀνεζήτει τὴν πατρίδα του, οὗτοι δ' ἔφευγον ἑκουσίως αὐτήν, διότι δὲν ἦτο πλέον δι' αὐτοὺς εἰμὴ γῆ δουλείας καὶ αἰσχύνης.* Εἰς *τὰς ὑψορόφους οἰκίας των δὲν ἐβασίλευε πλέον το τρυφερὸν θάλπος, οὔτε προσεμειδία εὔελπις οἰκογενειακὴ ἁρμονία, ἀλλ' ἐσφυρηλατοῦντο βαρύταται ἁλύσεις· εἰς τὰ περιβόλιά των δὲν ἔμελπε γλυκόφωνος ἀηδών, ἀλλ' ἀντήχει τὸ πικρὸν καὶ θρηνῶδες κραύγασμα τῆς κουκουβάγιας· εἰς τὸν ἀέρα πέριξ δὲν ἐπλανᾶτο τερπνὸν τὸ ἄρωμα τῆς κιτριᾶς καὶ τῆς πορτοκαλλέας, ἀλλ' ἐφέρετο ἡ πνοὴ τοῦ ἀγρίου ἐπιδρομέως.*

Κατ' *ἀρχὰς ἡ ἀγγλικὴ ἐξουσία ἐχορήγησεν εἰς τοὺς πρόσφυγας τὸ ἅπλωμα τῆς* Γαρίτσας *εἰς καταυλισμόν.* Ἀφοῦ *ἐπώλησεν ἀντὶ ἀργυρίου τὴν πατρίδα των, ἔδωκε πάλιν ἀντὶ ἀργυρίου εἰς αὐτοὺς ἓν ἅπλωμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο καὶ ἰδική της γῆ.* Οἱ Πάργιοι *τὸ ἐδέχθησαν, ἥπλωσαν ἐκεῖ τ' ἀποκαμόντα σώματά των καὶ ἐπ' αὐτῶν τὰ ῥάκη των, κοιμώμενοι κ' ἐξυπνοῦντες πάντοτε μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς εἰς τὰ πάτρια ταχείας ἐπιστροφῆς, πολλάκις πλανώμενοι ἀνὰ τὰ ὑψώματα τῆς* Ἀναλήψεως, *ὅπως ἴδωσι μακρὰν ἐν τῇ λευκῇ σκιᾷ τὸν ἱερὸν βράχον των.*

Ἀλλ' *ἦλθον μετ' ὀλίγον τὰ ψύχη, ἦλθεν ἡ βροχὴ ἡ ἀδιάκοπος, καὶ ἡ ὑγρασία τοὺς παρέλυσε τὰ γυῖα καὶ ἡ πεῖνα ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὴν σκελετώδη μορφήν της καὶ ἡ γύμνια παρουσίασε τὸ ῥιγηλὸν σαρκίον της.* Ἡ Ἁρμοστεία *τοὺς ἐλυπήθη τότε καὶ τοὺς συνεπόνεσεν.* Εἰς *τὰς δικαίας κραυγάς, εἰς τοὺς γόους των ἔδωκεν ἕνα κομμάτι ψωμί, τὸ ὁποῖον ἀντεστάθμιζε πρὸς βαρύτιμον χρυσόν, διότι ἤρχετο ἐκ τῆς πωλήσεως τῶν πλουσίων κτημάτων των, κ' ἔρριψε τὰ*

ῥιγοῦντα σώματά των ἐντὸς δύο σΊρατώνων της, εἰς τὰ Καρτέρια. Καὶ οἱ ἀτυχεῖς ἐκεῖνοι, ὅπως ὅλαι αἱ μεγάλαι ψυχαί, αἱ γνωρίζουσαι δύναμιν ἐντὸς αὐτῶν, ἐπανελάμβανον εὐέλπιδες τὸν ἐπωδόν :

Καὶ τὰ τάλλαρα θὰ φᾶμε
Καὶ σΊὴν Πάργα θὲ νὰ πᾶμε!

Δὲν ἤθελον, ὄχι, οἱ μεγάλοι, νὰ ἐκδηλώσωσι τὸν πόνον τῆς ψυχῆς των διὰ νὰ χαρῶσιν οἱ ἐχθροί των. Κ' ἐσΊιβάχθησαν ἐκεῖ ὑγιεῖς μετὰ πασχόντων, νέοι καὶ νέαι ἀναμίξ, παιδία καὶ γέροντες, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ὅπως εἰς ἄξενον ἀκτὴν συμφύρονται τὰ ναυάγια. Ἕκασῖος μετὰ τῆς οἰκογενείας του κατέλαβε τμῆμά τι τῶν μακρῶν σΊρατώνων περιμαζευόμενος, συσπειρούμενος περὶ ἑαυτὸν ἵν' ἀφήσῃ καὶ εἰς τὸν ἄλλον τόπον· ἡ δυσΊυχία ἀλληλοβοηθεῖται πάντοτε.

Μετ' ὀλίγον εἶδον ὅτι δὲν ἦτο εὔκολος ἡ τοιαύτη ζωή. Μετὰ τὴν πάροδον τῆς πρώτης ἀνάγκης συνησθάνθησαν ὅλοι τὴν ἀνθρωπινήν των ὑπόσΊασιν. Ἡ αἰδὼς ἀνῆλθεν ἀπὸ τῆς καρδίας κ' ἐκοκκίνισε τὰς παρειάς των εἰς τὸν τοιοῦτον ἐξευτελισμὸν καὶ τὴν ζωώδη κατάσΊασίν των. Ἂν τὰ ῥάκη, ἅτινα τοῖς ἀπέμειναν, δὲν ἴσχυον νὰ καλύψωσιν ὅλα τὰ μέλη τῶν παρθένων, τῶν γυναικῶν, τῶν παιδίων των, δὲν ἔπρεπεν ὅμως ν' ἀφίνωσι καὶ τὰ κεκαλυμμένα ἐλεύθερα τὴν νύκτα, ὅταν ὁ ὕπνος παραλύει τὸ σῶμα καὶ ἀναισθητεῖ τὸ πνεῦμα. Καὶ ἤρχισαν οἱ ἀτυχεῖς νὰ χωρίζωσι διὰ σινδονῶν τὸ πρῶτον κ' ἔπειτα διὰ τοίχων καλαμίνων τοὺς σΊρατῶνας εἰς διαμερίσματα σΊενά, πνιγηρὰ καὶ κατασκότεινα ὡς περισΊερῶνας. Κ' ἕκασΊον τοιοῦτον διαμέρισμα περιέκλειεν ὁλόκληρον οἰκογένειαν μ' ὅλα τὰ χρειώδη της. Κ' ἐπέγραψεν ἡ οἰκογένεια ἄνω τῆς θύρας της τὸ ἴδιον ὄνομά της, διὰ νὰ γνωρίζεται ἑκάσΊης ἡ διαμονὴ εἰς τὸν κυκεῶνα ἐκεῖνον τῶν κατοικιῶν.

Κ' ἔζων οὕτω ἐκεῖ τὴν οἰκτρὰν καὶ ἀγέλαστον ζωὴν τοῦ πρόσφυγος, τὴν ἀσφυκτικὴν ζωὴν τοῦ μὴ ἔχοντος ἰδίαν πατρίδα, τοῦ ξένου, ὅστις ἀπὸ παντοῦ καὶ τὰ πάντα προσβλέπει θολά, ἀνεξήγητα, ἐχθρικὰ εἴτε εἰρωνικὰ πρὸς τὴν ὑπερηφάνειάν του.

— Εἶμαι Παργινός! ἔλεγον μὲ τὸ πεῖσμον ἐκεῖνο ἦθος τῆς αὐτοπεποιθήσεως.

Ἀλλὰ τοῖς ἀπήντα ὁ γέλως, γέλως ὀξύς, διαπεραστικός, ὡς νὰ τοῖς ἔλεγεν :

— Εἶσαι παλαβός.

Καὶ μεθ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔπαυον οἱ Πάργιοι νὰ αἰσθάνωνται μέσα εἰς τὴν ψυχήν των, εἴτε νὰ ἐνωτίζωνται, μέσῳ τῆς βοῆς τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ φοβεροῦ ἀνασασμοῦ τῆς λεύκης καὶ τοῦ μορμύρου τῆς βρύσεως, τὴν γνωστὴν γοερὰν φωνήν, ὡς κλητήριον σάλπισμα ἀντηχοῦσαν :

— Καρτερεῖτε!...

Τώρα ἐξέλιπον ἐκεῖνοι ὅλοι. Δὲν μένει ἀκόμη παρὰ εἷς καὶ μόνος γέρων, εἰς τὸ ἀκρινὸν διαμέρισμα τοῦ ἀριστεροῦ στρατῶνος, ὅστις ἐνῷ τροφοδοτεῖ τὰς ὄρνιθάς του, διηγεῖται τὸ θλιβερὸν παρελθόν του καὶ κλαίει. Κλαίει ἐπίσης καὶ διὰ τὸ παρόν του. Διότι ὅλα ἤλλαξαν γύρω του, ὅλα παρῆλθον· καί, ἂν πρὶν ἔχασε τὴν πατρίδα, ἀνεπόλει αὐτὴν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν συνηλικιωτῶν του· ἐνῷ τώρα τὰ ἔχασε διὰ παντός.

Εἰς τ' ἄλλα διαμερίσματα ἡ νέα γενεὰ χαίρεται, τραγῳδεῖ, ἀγάλλεται καὶ γεννοβολᾷ. Αἱ αὐστηραὶ ἐκεῖναι παργιναὶ μορφαὶ τῶν ἀνδρῶν· αἱ ῥωμαλέαι καλλοναὶ τῶν γυναικῶν, τ' αὐστηρὰ ἤθη, ἡ ἐνδυμασία καὶ ὁ κόσμος, ἡ ἀφέλεια καὶ χάρις των, ὅλα μετεβλήθησαν, ἤλλαξαν. Ἤλλαξε ἀκόμη καὶ ἡ ὁμιλία των. Ἀλλὰ μαζὶ μ' αὐτὰ συναπῆλθε καὶ ἡ δυστυχία

καὶ σΊενοχωρία των. Ποτισθέντες ἐπὶ μακρὸν τῆς πρακτικότητος τὰ νάματα, ἔγιναν καὶ αὐτοὶ πρακτικοί, ἐρρίφθησαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἔγιναν πλούσιοι καὶ ἀπεσύρθησαν οἱ πλεῖσΊοι ἀπὸ τὰ Καρτέρια. Οἱ δὲ μείναντες ἐκεῖ ζῶσιν ἀνετώτερον κ' ἔκαμαν προεξοχὰς εἰς τὰ διαμερίσματά των, κ' ἔχουσι τὰς χῆνας καὶ τὰς ὄρνιθάς των πέριξ καὶ καλλιεργοῦσι τὸν βασιλικὸν καὶ τὴν ἀρμπαρόρριζαν εἰς τὰ παράθυρά των καὶ ἁπλώνουσι τ' ἀσπρόρρουχά των ἔξω εἰς τὰ διασΊαυρούμενα πολυπλόκως, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς σΊρατῶνος εἰς τὸν ἄλλον, σχοινία.

Τὰ Καρτέρια ἀπὸ μακρὰν ἔχουσί τι τὸ εὔχαρι, τὸ ἀγροτικὸν ἐπάνω των. Τὴν πρωΐαν ὁ διαβάτης ἔχει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἐξαίσιον θέαμα πολυτύρβου καὶ βομβούσης συναγωγῆς. Οἱ χαιρετισμοὶ καὶ οἱ γέλωτες διασΊαυροῦνται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸν ἄλλον σΊρατῶνα. Ἐξέρχονται ἀπ' ἐδῶ λευκόπεπλοι παρθένοι, μὲ τὸν τύπον ἐκεῖνον τὸν νωθρὸν τοῦ ὕπνου ἀκόμη ἐπὶ τῆς δροσερᾶς μορφῆς, μὲ τὴν ἀταξίαν τῆς μαύρης κόμης. Ἐκεῖθεν ἀποχωροῦσιν εὔρωσΊοι κ' ἐργατικοὶ ἄνδρες μ' ὅλην τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀφροντισίαν τοῦ ταπεινοῦ ἀσΊοῦ. Τὰ παιδία τρέχουσιν ἐδῶ κ' ἐκεῖ γυμνόποδα καὶ γυμνώλενα, ἄλλα κλαυθμηρῶς ἁμιλλώμενα πρὸς τὰ ὀρνίθια καὶ τὰς περισΊερὰς καὶ τὰς χῆνας εἰς τὴν ζήτησιν τῆς τροφῆς των, ἄλλα χαρωπὰ σπεύδοντα εἰς τὴν βρύσιν νὰ νιφθῶσι.

Περὶ δὲ τὸ ἑσπέρας εἴτε τὰς σεληνοφωτίσΊους νύκτας τοῦ καλοκαιρίου, ἔξω ἑκάσΊης θύρας ποικιλόχρουν σύμπλεγμα διαγράφεται ἐκ τῆς μάμμης, κατεχούσης τὴν ἀνωτάτην θέσιν τῆς λιθίνης κλίμακος καὶ κοιμιζούσης εἰς τὰ γόνατα τὸν μικρόν, τῆς μητρὸς ταπεινότερον παρεχούσης γυμνὸν εὔρωσΊον μασΊὸν εἰς τὴν ἀπομύζησιν καὶ τὰς περιθλίψεις τοῦ βρέφους, ἐνῷ ὁ πατὴρ ὄρθιος, σΊηριζόμενος εἰς τὸν τοῖχον, ἀσκεπής, λησμονεῖ τὸν κάματον τῆς ἡμέρας εἰς τὴν θέαν τῆς οἰκογε-

νείας του καὶ συμπαίζει μετὰ τῶν ἄλλων μεγαλυτέρων τέκνων του, ἐνῷ ἀκροᾶται καὶ ἀπαντᾷ εἰς ὅλας τὰς διαμειβομένας γύρω του συνομιλίας.

Ἀλλ' ἂν οὕτω ἡ νέα γενεὰ τῶν προσφύγων μετεβλήθη, ἂν τὸ πρακτικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐπέδρασε κ' ἐπ' αὐτῶν, ἂν δὲν ἠξεύρωσι καθόλου τὴν Πάργαν, οὐδ' ἐγεύθησάν ποτε τὰ καλὰ τῆς ἄλλοτε πατρίδος των, δὲν τὴν ἐλησμόνησαν ὅμως ποτέ. Ἀπὸ τοὺς πατέρας, ἀπὸ τοὺς πάππους των παρέλαβον τὴν εἰκόνα της εὐθὺς μὲ τὸ οἰκογενειακόν των ὄνομα καὶ τὴν κρύπτουσιν εἰς τὰ στήθη των ὅλοι, πολύτιμον καὶ προσφιλῆ θησαυρόν. Πιστεύουσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν θαυματουργὸν δύναμιν τῆς Παναγιοπούλας των, ἣν μετὰ τῆς ἱερᾶς σημαίας της, τῆς διατρήτου ἀπὸ τὰς σφαίρας τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἄλλων ἱερῶν σκευῶν φυλάσσουσιν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τοῦ παλαιοῦ φρουρίου, ἀνυπόμονοι μέχρις οὗ τὰ καταθέσωσι πάλιν εἰς τὸ πρῶτόν των σκῆνος. Κ' ἐνωτίζονται ἀκόμη, μέσῳ τῆς βοῆς τῆς τρικυμίας καὶ τοῦ φοβεροῦ ἀνασασμοῦ τῆς λεύκης καὶ τοῦ μορμύρου τῆς βρύσεως, τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς πατέρας των γοερὰν φωνήν, ὡς κλητήριον σάλπισμα ἀντηχοῦσαν :

— Καρτερεῖτε !

Ἀ. ΚΑΡΑΒΊΤΣΑΣ.

[*Hestia*, 1891, n° 13.]

Ὁ ΧΑΣᾺΝ ΜΠΑΜΠΑ͂Σ.

Ἀγαπημένε μου ἀδελφέ,

Διὰ τὸ ἀπὸ Λαρίσης εἰς Μπαμπᾶ ταξίδιόν μας ἀπεφασίσθη ν' ἀναχωρήσωμεν εἰς τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον

ὁπότε ἀνέτελλε καὶ ἡ σελήνη. Διὰ νὰ μὴ διακόψωμεν τὸν ὕπνον διήλθομεν τὴν ἑσπέραν εἰς τὸν Φασουλῆ, τὸ μοναδικὸν τότε Θέατρον τῆς πόλεώς μας.

Ὁ οὐρανὸς ἦτο καθαρός, οἱ ἀστέρες λαμπροί, καὶ ἡ σελήνη εἰς τὸ τελευταῖον τέταρτόν της ἔρριπτε τὰς ἀργυρᾶς ἀκτῖνάς της καὶ ἐφώτιζε τὴν πορείαν μας. Κατὰ τὴν μεταμεσονύκτιον αὐτὴν ὥραν τὰ πάντα ἐφαίνοντο μεγαλοπρεπῆ καὶ φοβερὰ συγχρόνως. Δὲν ὡμιλοῦμεν ἵνα μὴ διαταράξωμεν τὴν ἄπειρον σιγήν. Τὸ πᾶν ἐκοιμᾶτο καὶ μόνον ὁ κρωγμὸς νυκτοβίου πτηνοῦ, ἡ κανονικὴ πτῶσις τοῦ ἐν τοῖς ἀλωνίοις λικνιζομένου σίτου καὶ τὸ ἥσυχον νανούρισμα τοῦ πλησίον μας ἑρπύζοντος ποταμοῦ διέκοπτον τὴν ἠρεμίαν τῆς φύσεως.

Ἕως οὗ ἐξέλθωμεν εἰς τὴν πεδιάδα, ἡ καρδία μου ἦτο συνεσφιγμένη, διότι, ἐκτὸς τῆς λίαν ἀνωμάλου ὁδοῦ, ἔβλεπον καὶ τοὺς ὑψηλοὺς ἑκατέρωθεν αὐτῆς φράκτας τῶν ἀμπέλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων τὰ μικρὰ ὀπωροφόρα δένδρα ἐφαίνοντο ὡς παμμέγισται δρῦς, ἐνεθυμούμην δὲ τὴν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν συμβᾶσαν λῃστείαν καὶ τὸν φόνον τοῦ ὀθωμανοῦ πασᾶ καὶ ἡ φαντασία μου παρίστανεν ὅτι ὄπισθεν ἑκάστου δένδρου ἐκρύπτετο καὶ εἷς ὡπλισμένος ἀνήρ, καὶ ὁ φόβος μου παρέλυε τὴν ὀρθοτάτην σκέψιν ὅτι οἱ κύριοι ἐκεῖνοι δὲν θὰ ἠνωχλοῦντο μόνον διὰ νὰ φοβίσωσι πτωχοὺς διαβάτας.

Οὕτω ἐβαδίσαμεν μέχρι τοῦ Καρὰ Τσαΐρι (Νεσωνίδος λίμνης), ὅτε ἤρχισε νὰ προβαίνῃ καὶ ἡ γλυκεῖα χαραυγή, ἡ ὁποία, κατὰ τὸν ποιητήν, βαλσαμώνει τὰ πάντα μὲ τὴν εὐώδη πνοήν της. Τὰ ἄστρα ἤρχισαν νὰ τρεμοσβύνουν καὶ μόνον ὁ Αὐγερινὸς ἐκρέματο ὑπεράνω τῆς Ὄσσης φωτίζων ὡς ἀργυρᾶ λυχνία τὸν ὕπνον τῆς φιλαρέσκου αὐτῆς δεσποίνης, ἐνῷ περὶ τὴν δύσιν ὁ Σείριος ἐφαίνετο χρυσοῦς. Ἡ φύσις ὅλη ἤρχισε νὰ ἐξυπνᾷ· λεπτοτάτη αὔρα ἐκίνει τὰ φύλλα τῶν δένδρων καὶ τὰ πουλάκια ἀπηύθυναν τὴν γλυκεῖαν

πρωϊνὴν προσευχήν των εἰς τὸν Ὕψιστον, προτοῦ ὑπάγωσι πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς καθημερινῆς τροφῆς των.

Εἰς Μπαμπᾶ ἐφθάσαμεν μὲ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου καὶ ἐβιάσθημεν ν' ἀνέλθωμεν εἰς Ἀμπελάκια, διότι ἡ ὁδὸς εἶναι ἄδενδρος καὶ ἐπομένως ἐκτεθειμένη εἰς τὰς φλογερὰς αὐτοῦ ἀκτῖνας. Ἡ ὁδὸς αὕτη ἐγένετο ἁμαξιτὴ ἀλλ' ἕως σήμερον οὐδεὶς ἐτόλμησε ν' ἀνέλθῃ δι' ἁμάξης, διότι μέρος ταύτης πρὸς τ' Ἀμπελάκια εἶναι πολὺ ἀνωφερὲς καὶ τοῦτο ἐγένετο ὑπὸ τῶν ἑλλήνων ἐργοδηγῶν, οἵτινες ἐνόμισαν ὅτι ἠδύναντο νὰ διορθώσωσιν, ἐπὶ τὸ οἰκονομικώτερον δῆθεν, τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς γαλλικῆς ἀποστολῆς, παραλείψαντες δύο καμπὰς ἐπὶ τοῦ ὄρους.

Περὶ Ἀμπελακίων, τῆς ὡραίας αὐτῆς κωμοπόλεως τῆς Ὄσσης, σοῦ ἔγραψα ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει· οὐδὲν ἐν αὐτῇ μετεβλήθη, οὔτε ἡ ζωογόνος δροσιά της, οὔτε τὰ κρύα νερά της, οὔτε ἡ περιβάλλουσα αὐτὴν χλοερὰ φύσις, οὔτε ὁ φιλόξενος οἶκος τοῦ διευθυντοῦ τῆς Μανιαρείου Σχολῆς καὶ καλλίστου φίλου μας κ. Μισίου. Τὰ πάντα εἶναι ὡς ἄλλοτε σοῦ τὰ περιέγραψα καὶ τὰ πάντα μετ' ἀρρήτου ἡδονῆς ἐπανεῖδον.

Τὸ χωρίον Μπαμπᾶ εὑρίσκεται παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ὄσσης, τῆς ὁποίας προεξοχή τις χωρίζει αὐτὸ τῆς πεδιάδος τοῦ Μακρυχωρίου, εἰς τὴν εἴσοδον τῶν Τεμπῶν καὶ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Πηνειοῦ, οὗτινος αἱ ὄχθαι φράττονται ὑπὸ πλατάνων, αἰγείρων, ἰτεῶν καὶ ἄλλων δένδρων ἠδελφωμένων, πρὸ τῶν ὁποίων φύεται ἐν ἀφθονίᾳ ἡ χαρίεσσα λυγαριὰ μὲ τὰ εὐώδη ἄνθη της. Ἡ ὄπισθεν τοῦ χωρίου ὑψουμένη Ὄσσα εἶναι ἀπότομος, ξηρὰ καὶ πετρώδης κατ' ἀντίθεσιν τῆς χλοερᾶς φύσεως, ἥτις μετὰ τοῦ ποταμοῦ περιβάλλει αὐτὸ κατὰ τὰ τρία τέταρτα. Ἐὰν ἡ τέχνη καὶ ἡ φιλοκαλία ἤρχοντο ἀρωγοὶ τῆς φύσεως, ἡ ὁποία τόσον πλουσίως ἐπροικίσθη, τὸ χωρίον Μπαμπᾶ θὰ ἦτο μία γωνία ἐπιγείου παραδείσου. Ἀτυ-

χῶς δὲν διαφέρει κατ' οὐδὲν τῶν λοιπῶν Θεσσαλικῶν χωρίων τοῦ Κάμπου καὶ ἡ εἰκὼν, ἥτις ἀπετυπώθη ἐκ τοῦ ἱλαροῦ βλέμματος, ὅπερ οἱ Θεοὶ ἔρριψαν ἐπ' αὐτοῦ, ἀμαυροῦται ἐκ τῆς ἐπικρατούσης γενικῆς ἀβελτηρίας. Τὸ χωρίον Μπαμπᾶ, εἰς τὸ ὁποῖον κατελθόντες ἐξ Ἀμπελακίων παρεμείναμεν ὁλόκληρον ἡμέραν, ὠνομάσθη ἐκ τοῦ Χασὰν Μπαμπᾶ, τοῦ τιμωμένου καὶ νῦν ὡς ἁγίου ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ ὁποίου μεταβαίνουσι σήμερον πάντες πιστοὶ καὶ ἄπιστοι οἱ διερχόμενοι ἐκεῖθεν. Τὸ τέμενος ἀποτελεῖ μέρος τεκέ (μοναστηρίου), ὅστις περικοσμεῖται ἐκ παλαιτάτων κυπαρίσσων καὶ ἄλλων δένδρων ὀπωροφόρων καὶ μή. Σύγκειται δὲ τὸ τέμενος ἐκ δύο μερῶν, τοῦ κυρίως τεμένους ἤτοι τοῦ Θολωτοῦ Θαλάμου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουσιν οἱ τάφοι τοῦ Χασὰν Μπαμπᾶ καὶ τῶν κυρίων αὐτοῦ, Χατζῆ Ἀγᾶ καὶ τῆς συζύγου του, καὶ τοῦ προθαλάμου ὑποβασταζομένου ὑπὸ στύλων μονολίθων, ἔνθα ἐνταφιάζονται οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ. Τὸ τέμενος τοῦτο κατεσκευάσθη κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐξ ὑλικοῦ ἀρχαίου ναοῦ χρησιμεύσαντος κατ' ἀρχὰς ὡς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, διότι οἱ ἐκ μαρμάρου μονόλιθοι στύλοι ὡς καὶ ἡ ἀψὶς τῆς Θύρας, ἀποτελουμένη ἐκ τεμαχίων γρανίτου καὶ λευκοῦ μαρμάρου ἐναλλάξ, συνηρμοσμένων οὕτω τεχνηέντως ὥστε αἱ προεξοχαὶ τοῦ ἑνὸς νὰ ἐφαρμόζωνται ἀκριβέστατα εἰς τὰς ἐσοχὰς τοῦ παρακειμένου, μᾶς πείθουσι περὶ τῆς προελεύσεώς των, διότι οὔτε οἱ Ὀθωμανοὶ οὔτε οἱ πρὸ αὐτῶν χριστιανοὶ Θὰ ἐλάμβανον τὸν κόπον νὰ μεταφέρωσι μακρόθεν καὶ μάλιστα εἰς Μπαμπᾶ τοιούτους λίθους. Ἐπὶ τῆς Θύρας τοῦ τεμένους εὑρίσκεται ἐπιγραφὴ ἀραβικὴ ἐκ τῆς ὁποίας δύναται νὰ πληροφορηθῇ τις τὴν ἐποχὴν τῆς ἀνεγέρσεώς του, ἥτις ἀνέρχεται εἰς τοὺς πρώτους χρόνους τῆς καταχτήσεως κατὰ τὰς πληροφορίας, ἃς ἔσχον ἐκ τῶν ἐπιγόνων τοῦ Ἁγίου παρ' οἷς ἐφιλοξενήθην, καὶ οἱ ὁποῖοι

διηγοῦνται περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τῶν θαυμάτων του τὰ ἑξῆς :

Ὁ Χασὰν Μπαμπᾶς ἦλθεν ἐκ τοῦ Κουρδιστὰν εὐθὺς μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ τόπου ὀκταετὴς καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἑνὸς πλουσίου ἀγᾶ, παρ' ᾧ ὑπηρέτει μετ' ἀφοσιώσεως. Ὁ κύριός του θέλων νὰ μεταβῇ εἰς τὸ χατζηλίκι ἀφῆκεν εἰς τὸν Χασὰν τὴν ἐπιστασίαν τῶν κτημάτων του. Ὅτε ἦλθεν ὁ καιρὸς τοῦ θερισμοῦ ἡ κυρία του ἔβλεπε μετὰ στενοχωρίας ὅτι ὁ Χασὰν δὲν ἐφρόντιζε νὰ μισθώσῃ ἀνθρώπους καὶ εἰς τὰς ἐπανειλημμένας παρατηρήσεις της ἀπήντα «ἔχομεν καιρό». Τέλος μίαν ἡμέραν ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ μόνη της νὰ ἴδῃ, καὶ ἐπειδὴ ἦτο μεσημβρία, εἶδε 40 δρέπανα κρεμασμένα χωρὶς νὰ φαίνεται οὔτε εἷς ἄνθρωπος, τὸ ἑσπέρας δὲ οἱ ἀγροὶ ἦσαν θερισμένοι καὶ τὰ γεννήματα ἀλωνισμένα καὶ βαλμένα εἰς τὰς ἀποθήκας. Ἄλλοτε πάλιν ἐπλησίαζε τὸ ῥαμαζάνι, τὸ ὁποῖον οἱ Ὀθωμανοὶ ἀνοίγουν μὲ μπακλαβᾶν. Ἡ Ὀθωμανὶς ἐνεθυμήθη τὸν ἀπόντα σύζυγόν της καὶ εἶπε· — Πόσον εὐτυχὴς θὰ ἦτο ἂν ἠμποροῦσε καὶ ὁ Χατζῆ Ἀγᾶς νὰ φάγῃ ὀλίγον μπακλαβᾶν! Ὁ Χασὰν εἶπεν εἰς τὴν κυρίαν του νὰ ἑτοιμάσῃ τὸν μπακλαβᾶν καὶ θέλει τὸν μεταφέρει ὁ ἴδιος ἐκεῖ. Ἂν καὶ δέν το ἐπίστευσεν, ἡτοίμασεν ὅμως αὐτόν· μεθ' ἡμίσειαν ὥραν ἰδοῦσα τὸ δέμα εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἤνοιξεν αὐτὸ καὶ ἀντὶ τοῦ μπακλαβᾶ εὗρεν ἐντὸς τοῦ πιάτου τὸ δακτυλίδιον τοῦ ἀγᾶ. Τότε πλέον ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ Χασὰν ἦτον ἅγιος. Μίαν πρωΐαν ὁ Χασὰν ἐγερθεὶς εἶπεν εἰς τὴν κυρίαν του νὰ ἑτοιμάσῃ ἄρτον καὶ φαγητόν, διότι θὰ ὑπάγῃ εἰς προϋπάντησιν τοῦ κυρίου του μέλλοντος ν' ἀποβιβασθῇ εἰς Τσιάγεσι. Ἐπορεύθη ἐκεῖ μετ' ἄλλων χωρικῶν, ὅπως μὲ διαβάσματα καὶ τραγούδια συνοδεύσωσι τὸν ἐρχόμενον ἐκ τοῦ τάφου τοῦ Προφήτου εἰς τὸν οἶκόν του. Ὁ Χατζῆ Ἀγᾶς ἰδὼν τὸν Χασὰν εἶπεν εἰς τὸ πλῆθος ὅτι ἐκεῖνος ἦτο ὁ

ἅγιος καὶ ἐπομένως εἰς ἐκεῖνον ἀνῆκον τὰ διαβάσματα καὶ τὰ τραγούδια, διότι καθ' ἑκάστην τὸν ἔβλεπε προσκυνοῦντα εἰς τὸν τάφον τοῦ Προφήτου χωρὶς νὰ δυνηθῇ ποτε νὰ τῷ ὁμιλήσῃ. Ἔκτοτε ὁ Χασὰν ἐγένετο ἄφαντος καὶ ἔζησεν οὕτω ἐπὶ 40 ἔτη· μόνον δὲ νέον τι θαῦμα καθίστα γνωστὴν τὴν παρουσίαν του. Μίαν πρωΐαν εὑρέθη χαραγμένος ὁ τόπος ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ κτισθῇ ὁ τεκές, ὁ ὁποῖος ἐγένετο διὰ συνεισφορῶν τῶν πιστῶν, καὶ τὸν ὁποῖον διὰ φιρμανίου ἐπροίκισε πλουσίως ὁ τότε Σουλτάνος. Εἰς τὸν Χασὰν ἀποδίδουσι καὶ τὴν διασφάγα τῶν Τεμπῶν· ἐκτύπησε μὲ τὸ τοπούζι του τὰ ὄρη ταῦτα καὶ ἀμέσως ἐχωρίσθησαν! Καὶ σήμερον ἀκόμη θεωρεῖται ὡς θαυματουργῶν, καὶ ἔσωθεν τοῦ σαρικίου του, ὅπερ φορεῖ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν ἐξερχόμενος τοῦ τάφου του, ὑπάρχει βάμβαξ ἀνανεούμενος συνεχῶς, ὅστις τιθέμενος ἐπὶ τῶν πληγῶν θεραπεύει αὐτάς. Ἔξωθεν δὲ τοῦ τεμένους ὑπάρχει ῥοιά τις εἰς τὴν ὁποίαν δένουν τοὺς πυρετούς· καὶ ἡ ἰαματικὴ αὐτῶν δύναμις ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τοὺς ἀπίστους ἅμα προσέλθωσι μετὰ πεποιθήσεως. Ὁ τάφος τοῦ Χασάν, διατηρούμενος καθαρώτατος, εἶναι σκεπασμένος μὲ πράσινον ὕφασμα. Ἠρώτησα τὴν συνοδεύουσαν ἡμᾶς σύζυγον τοῦ δερβίσου Γκαλήπ, ἐὰν αὐτὸ ἦτο τὸ φόρεμα ὅπερ ζῶν ἔφερεν ὁ Χασὰν Μπαμπᾶς. — Ὄχι, μοὶ ἀπήντησεν ἀφελῶς, αὐτὸ τὸ ἐβάλαμεν ἡμεῖς γιατὶ τὸ ἄλλο τὸ ἔφαγεν ὁ σκόρος. — Ἐπὶ τοῦ τοίχου ὑπάρχουσιν ἀνηρτημέναι αἱ δύο σημαῖαί του καὶ τὸ τοπούζι του μὲ τὸ ὁποῖον λέγεται ἀκόμη ὅτι ἐφόνευσε τοὺς ἀπίστους, πρὸς δὲ καὶ εἰκόνες μὲ διάφορα ῥητὰ τοῦ κορανίου. Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Χασὰν Μπαμπᾶς δὲν εἶχε τὰ ἄγρια ἔνστικτα, ὅσα τῷ ἀποδίδουσι, διότι, ἐκτὸς τοῦ μυθολογικοῦ αὐτοῦ βίου, ὅστις δὲν τὸν δεικνύει τοιοῦτον, καὶ ἐκ τῆς διαθήκης αὐτοῦ, γραφείσης κατὰ τὸ 901 ἐγείρας, ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸ 1492 καὶ παραδόξως διασωθείσης μέ-

χρι σήμερον, Φαίνεται άνθρωπος έμΦορούμενος αίσθημάτων εύγενών καὶ Φιλανθρωπικών άνωτέρων καὶ τῆς ἐποχῆς του καὶ τῆς καταγωγῆς του καὶ τῆς ἀνατροφῆς του. Παραθέτω περικοπάς τινας αὐτῆς, ἀντιγράψασα αὐτὰς ἀπὸ πισῖὴν μετάφρασιν ἐκ τοῦ πρωτοτύπου, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὁ ἤπιος καὶ ἀγαθὸς χαρακτὴρ του.

«Ὁ πολλὰ ἀγαθοεργὰ καθιδρύματα συστήσας καὶ πολλὰ λαμπρὰ ἔργα ἐργασάμενος, τὸ καύχημα τοῦ κόσμου τυγχάνων Χασὰν Μπαμπᾶς, γνοὺς ὅτι ὁ κόσμος πρόσκαιρος, ὅτι τὰ εἰς τὴν κατοχὴν καὶ κυριότητά του εὑρισκόμενα κτήματά εἰσίν οἱονεὶ παρακαταθήκη, ὅτι μόνον ἡ μέλλουσα ζωὴ διαρκής, ὅτι ὁ κόσμος οὗτος οὐδέν ἐστιν ἢ τόπος ἐν ᾧ ἐργάζεται διὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν αἰώνιον ζωήν· ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ὅ, τι τρώγει καταστρέφει, ὅ, τι ἐνδύεται τοῦτο φθείρεται, καὶ μόνον ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μένει διαρκές. — Ἐπίσης γνωρίζων ὅτι ἡ τοῦ ἀφιερώματος ὠφέλεια εἰς πάντα χωριστὰ εἰς τὴν κατοχήν του εὑρισκόμενα κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ἀφιέρωσε καὶ κατὰ τρόπον τῷ Θεῷ εὐάρεστον διέθεσεν ὡς ἑξῆς : Ἐπειδὴ ζῶν καὶ ὑγιαίνων αὐτὸς ἐν πάσῃ τῇ νομίμῳ ἰδιοκτησίᾳ του καὶ ἐν ἁπάσαις ταῖς ὠφέλειαν ἢ ζημίαν αὐτῷ φερούσαις ὑποθέσεσιν αὐτοῦ ὁριστικῶς καὶ νομίμως αὐτὸς δεσπόζει, ἐκ τῶν κτημάτων ἅπερ μέχρις ἐκδόσεως τοῦ παρόντος ἀφιερωτηρίου, εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ (ἀμέσως ἢ ἐμμέσως δηλ.) κατοχὴν καὶ κυριότητα αὐτοῦ διατελοῦσι . . .»

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀπαρίθμησις τῶν κτημάτων αὐτοῦ καὶ μὲ τί συνορεύει ἕκαστον αὐτῶν.

«Τὰ κτήματά του ταῦτα καθὼς καὶ ἄλλας γαίας γνωστὰς καὶ καλλιεργησίμους μεθ' ὅλων τῶν συνόρων καὶ τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, μὲ τοὺς ἐντὸς καὶ ἐκτὸς αὐτῶν δρόμους, μεθ' ὅλων τῶν παραρτημάτων καὶ ἐξαρτημάτων αὐτῶν, ὅσα ἀνα-

φέρονται ἢ δὲν ἀναφέρονται, ὀνομάζονται ἢ δὲν ὀνομάζονται ἐν τῷ παρόντι, ἅπαντα ταῦτα ἀφιέρωσε καὶ διέθεσεν ὡς ἑξῆς· τουτέστι ὁρίσας ἵνα τοῦ ἀφιερώματος τούτου τὴν ἐπιτροπείαν, ἐποπτείαν καὶ τὸ εἰσόδημα ἔχωσι τὰ τέκνα τοῦ ἀφιερωτοῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ τὰ τέκνα· τοιούτῳ τρόπῳ οἱ ὑπάρχοντες υἱοὶ αὐτοῦ νὰ κατέχωσιν αὐτό. Τουτέστι ἀφιέρωσε ταῦτα, νομίμως, ἐγκύρως καὶ ὁριστικῶς, ὅπως, εἰς τοὺς ἀπὸ κοιλίας εἰς κοιλίαν (κατ' εὐθεῖαν) ἀπογόνους του περιέρχωνται καὶ ἀνήκωσι, περιβαλὼν συγχρόνως τὸ ἀφιέρωμά του τοῦτο μὲ τοὺς ἑξῆς ὅρους : Οὔτε ἐκποιεῖται, οὔτε ἐνυποθηκεύεται, οὔτε παρὰ τῶν κληρονόμων του κληρονομεῖται, οὔτε ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ μεταβάλλεται καὶ τοῦτο μέχρις οὗ ὁ ὕψιστος Θεὸς ὅντινα δήποτε κληρονόμον αὐτοῦ (τοῦ ἀφιερώματος) καταστήσῃ. — Ὅστις οὕτω κληρονόμος γενόμενος ἀφοῦ παραλάβῃ τὸ ἀφιέρωμα, θελήσῃ νὰ μεταβάλῃ αὐτό, εἰς τὸν Ὕψιστον ἀνετέθη νὰ τῷ ἀνταποδώσῃ ὅ, τι ἂν ἀξίζῃ ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ. »

Ἕπεται ἡ πιστοποίησις τοῦ ἱεροδικαστοῦ, τὸ ἔτος καὶ αἱ ὑπογραφαὶ τῶν παρόντων μαρτύρων.

Οἱ κληρονόμοι τοῦ Χασὰν Μπαμπᾶ φαίνεται ὅτι ἐτήρησαν εὐλαβῶς τὰς διατάξεις τοῦ προγόνου αὐτῶν, διότι καὶ ξενῶνα, οὗ τὰ ἐρείπια σήμερον σώζονται, διετήρουν εἰς Μπαμπᾶ καὶ παντοιοτρόπως εὐηργέτουν τοὺς πέριξ κατοίκους καὶ τοὺς διαβάτας. Οἱ νῦν ἐπιζῶντες εἶναι ἀπόγονοι ἐκ θηλυγονίας, διότι πρὸ 100 περίπου ἐτῶν λησταὶ εἰσβαλόντες εἰς Μπαμπᾶ διὰ προδοσίας χριστιανοῦ τινος ὑπηρέτου τῆς οἰκογενείας Παλιάγκα λεγομένου, ἔσφαξαν τὸν τότε δερβίσην Ἐμὶν καὶ ὅλην τὴν οἰκογένειάν του. Ἐκ τῆς πανωλεθρίας ταύτης ἐσώθη μόνον ἑξαετὲς κοράσιον Βακτὲ-Μολλᾶ, εἰς ἣν περίπτωσιν ἔδειξεν ἀφοσίωσιν ἡ χριστιανὴ ὑπηρέτριά των Αἰκατερίνη, τῆς ὁποίας ἀπέκοψαν τὰς χεῖρας διὰ ν' ἁρπάσωσι τὸ κοράσιον.

Τοῦτο ἠλευθερώθη μετὰ δύο μῆνας ὑπὸ τῶν τουρκικῶν σΊρατευμάτων καὶ ἀφοῦ ἐνηλικιώθη ἔλαβε σύζυγον ἐκ Δερελῆ τὸν Δερβὶς Ἀγᾶ, τοῦ ὁποίου υἱὸς εἶναι ὁ νῦν δερβίσης Γκαλήπ.

Εἰς Μπαμπᾶ, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ὀνομάζονται Μπαμπαλῆδες, ὑπάρχει καὶ νῦν ξενοδοχεῖον, ἔνθα εὑρίσκουσιν οἱ διερχόμενοι ἐκεῖθεν σχετικῶς καλὴν ϖεριποίησιν καὶ τροφήν.

Προσεχῶς ϑέλω σοὶ γράψει περὶ Ῥαψάνης καὶ ἀκολούθως ϖερὶ τῶν Τεμπῶν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν τῆς μεταβάσεώς μου εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Σὲ ἀσπάζομαι ἐγκαρδίως.

Ἐν Λαρίσῃ. ἡ ἀδελφή σου

ἈΜΑΛΊΑ Π.

[*Hestia*, 1892, nº 39.]

ἈΘΗΝΑΪΚῊ ἨΧΏ.

Ὁ Σαίξπηρ ϖαρισΊᾷ τὸν Ἄμλέτον λέγοντα ϖρὸς τὸν Πολώνιον, ϖροκειμένου ϖερὶ δράματος σχοινοτενοῦς :

— Θὰ τὸ σΊείλωμεν εἰς τὸν κουρέα μαζὶ μὲ τὴν γενειάδα σου!

νομίζων, ὅπως μέχρι τοῦδε καὶ ἡμεῖς ἐδῶ, ὅτι μόνον διὰ κούρευμα σκηνικῶν ἔργων εἶναι καλοὶ οἱ κουρεῖς. Ἀλλ' ἡ φράσις τοῦ ϖοιητοῦ δὲν ἔχει ϖλέον καμίαν σημασίαν, ἀφότου ἤρχισαν καὶ οἱ κουρεῖς μας νὰ γράφωσι δράματα καὶ μάλισΊα, ὀλιγώτερον ϖολλῶν ἄλλων μὲ ἀξιώσεις, ἔχοντα ἀνάγκην κουρεύματος...

Ἦτο καὶ ϖρότερον γνωσΊὸς εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν ὁ διευθυντὴς τοῦ κουρείου Ἄψε Σβύσε καὶ ἐκ τῶν κατὰ τῆς ϖιτυ-

ρίδος καὶ τῆς Φαλάκρας Φαρμάκων, τὰ ὁποῖα αὐτὸς ἐφεῦρε, καὶ ἐκ τῶν δημοτικῶν σῖίχων τοὺς ὁποίους κατὰ διαφόρους περισῖάσεις ἐδημοσίευσε, καὶ ἐκ τῶν ἀπὸ σκηνῆς χορῶν καὶ ᾀσμάτων, ὅταν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν διδασκαλίαν ἑνὸς ἐθνικοῦ λεγομένου δράματος· ἀλλὰ μόνον ἡ ἀνέλπισῖος καὶ πρωτοφανὴς ἐπιτυχία τῆς Χάϊδως του ἀπὸ τοῦ θεάτρου τῆς Ὁμονοίας, ἀνέδειξε τὸν ἰδιόρρυθμον κουρέα ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς πρώτης τάξεως ἀθηναϊκὴν προσωπικότητα. Αὐτοσχέδιος λαμπαδηφορία, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησαν μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ οἱ πολλοὶ ἀκροαταί, ὡδήγησεν ἐν θριάμβῳ τὸν κ. Μελισσιώτην ἀπὸ τοῦ θεάτρου εἰς τὸ κουρεῖόν του. Ὅλαι ἀνεξαιρέτως αἱ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσαν κρίσεις περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ συγγραφέως ἐνθουσιώδεις καὶ σοβαράς, μηδ' αὐτοῦ τοῦ κ. Πετσάλη καθυσῖερήσαντος, ὁ ὁποῖος, ὡς θέλει ἡ Ἀκρόπολις, ἀποτελεῖ παρ' ἡμῖν τὸ ὕπατον κριτήριον τῆς δραματικῆς τέχνης. Κρίσεις, σχόλια, συζητήσεις, ἀναλύσεις, εὐφυολογίαι καὶ μεταξὺ τῶν ὀλίγων καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν. Ὁ τοιοῦτος ἐξερεθισμὸς τῆς κοινῆς περιεργίας ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἔκτακτον ἐκείνην συρροὴν τοῦ κόσμου κατὰ τὴν δευτέραν ἐνδιαφέρουσαν παράσῖασιν, — καθ' ἣν ἡμέραν γράφω πρόκειται νὰ δοθῇ ἡ πέμπῖη, ὁμοίαν τῆς ὁποίας, κατὰ τὸ παράδοξον, ἀμφιβάλλω ἂν ἀνέγραψαν ἀκόμη τὰ θεατρικά μας χρονικά.

Ἐκρέμοντο οἱ θεαταὶ σῖοὺς τοίχους σὰν σῖαφύλια,

λέγει καὶ ὁ Ῥωμηὸς τοῦ κ. Σουρῆ, ὁλόκληρος σχεδὸν ἀφιερωμένος εἰς τὴν Χάϊδω· ἐπαίχθη δὲ τὸ δρᾶμα μετὰ θριαμβευτικῆς ἐπιτυχίας, κατακτῆσαν τὰς συμπαθείας ὄχι μόνον τῶν ἀπλοϊκῶν συναδέλφων τοῦ κουρέως, οἱ ὁποῖοι παρίσῖαντο ἐν σώματι, ἀλλὰ καὶ πολλῶν τῶν καλουμένων λογίων, τῶν ὁποίων λεπῖοτέρα θεωρεῖται ἡ φιλοκαλία καὶ αὐσῖηρό-

τεραι αἱ ἀπαιτήσεις. Ὁ κ. Φιλοποίμην Παρασκευαΐδης ἐπὶ παραδείγματι, — διὰ νὰ ἀναφέρω τὸν ἐνθουσιωδέστερον, — ἐθεάθη ὑπερύψηλος καὶ δακρυρροῶν κατὰ τὴν παράστασιν, συνώδευσε δὲ μετ' αὐτὴν τὸν συγγραφέα μέχρι τῆς κατοικίας του, ὅπου τοὺς φίλους περιέμενεν ἀμνὸς ὀβελίας, καὶ ἔφαγε καὶ ἔπιε καὶ ἐχόρευσεν... Ἡ παραδοξοτέρα τῶν ἰδεῶν, ἡ ὁποία ἐπεφοίτησέ ποτε εἰς τὸν νοῦν κουρέως, νὰ γράψῃ δηλαδὴ δρᾶμα ἀγροτικόν, ἐστέφθη ὑπὸ παραδόξου ἀλλὰ σημαντικῆς ἐπιτυχίας. Ὅλων δὲ τῶν ἀκροατῶν του ἔγινε τὸ εἴδωλον ὁ κουρεὺς-συγγραφεὺς-ἠθοποιὸς μὲ τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν λιγυρὰν μολπὴν λαβὼν μέρος εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου του, ὅσον ποτὲ δὲν ἔγινεν ἢ θὰ γίνῃ τῶν πελατῶν του, τοὺς ὁποίους πολλάκις ἐβασάνισεν ἀπαγγέλλων τοὺς δραματικοὺς ἢ λυρικούς του στίχους μὲ τὴν ἔρρινον καὶ κωμικῶς διακεκομμένην φωνήν του, στρεβλοῦσαν τὰς λέξεις καὶ κινοῦσαν τὴν ἱλαρότητα καὶ κατὰ τὰς μᾶλλον παθητικὰς ἀποστροφάς.

Ἀξίζει μὰ τὴν ἀλήθειαν νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερον τὸ περίεργον φαινόμενον. Ἔχομεν μάλιστα, ἂν θέλετε, ὑποχρέωσιν νὰ τὸ ἀναλύσωμεν καὶ νὰ τὸ ἐπεξηγήσωμεν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας, ὅσοι μὴ ἰδόντες τὴν Χάϊδω δὲν θὰ ἐσχημάτισαν βεβαίως συγκεκριμένην περὶ αὐτῆς καὶ τοῦ ποιητοῦ της ἰδέαν ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ἀτασθάλων τῶν γραφέντων εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας.

Ἐκ τῶν μᾶλλον ἰσχυρῶν αἰτίων τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου ἦτο ἡ κατ' αὐτοῦ προκατάληψις. Τὸ κοινὸν ἐπήγαινε τὴν πρώτην φορὰν περίεργον, νὰ γελάσῃ καὶ ν' ἀστειευθῇ μᾶλλον προσδοκῶν ἢ νὰ συγκινηθῇ. Κουρεὺς νὰ τολμήσῃ νὰ παρουσιασθῇ ὡς δραματικὸς συγγραφεύς, αἴ, δὲν θὰ ἦτο μικρὰ ἡ ἀπόλαυσις! Ἀλλὰ τὸ ἔργον κάθε ἄλλο ἐφάνη παρὰ γελοῖον.

Η διάψευσις τῶν πρώτων ἐλπίδων καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς ἐντυπώσεως, ἡ γεννήσασα εὐθὺς τὴν ἀντίδρασιν, διέθεσε τὸ κοινὸν εὐμενέστατα, ἀπὸ τῆς παρουσίας δὲ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν σκηνὴν ὡς ἠθοποιοῦ, τὰ χειροκροτήματα ἐξηκολούθησαν ῥαγδαῖα μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως. Η ἐπιτυχία ἐξησφαλίσθη. Ο κόσμος ἔφυγεν ἔνθους· αἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν πολλὰ καὶ καλά, τὸ ῥεῦμα ἐσχηματίσθη. Καὶ πολὺ κατώτερον ἂν ἦτο τὸ ἔργον θὰ ἐπετύγχανε πλέον ἐκ φήμης καὶ προκαταλήψεως κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τὰς ἄλλας παραστάσεις.

Αλλο αἴτιον ἰσάκις ἰσχυρὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ φύσις τοῦ ἔργου. Ο Ελλην, μεθ' ὅλην τὴν ἐπίφασιν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἀκόμη ὀλίγον κλέφτης καὶ ὀλίγον τσέλιγγας, εὑρίσκουσι δὲ βαθυτάτην εἰς τὴν καρδίαν του ἠχὼ ὅλαι αἱ ἀναμνήσεις τοῦ ἁρματωλικοῦ καὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, τοῦ λεγομένου ἐθνικοῦ. Τοῦ βίου τούτου ἀναπαράστασις εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον ἡ Χαΐδω. Ο ποιητής της, ὁ ὁποῖος, πρὶν γίνῃ κουρεύς, ἦτο Νάκος σωστός, δὲν εἶχε μὲν βεβαίως τὴν δύναμιν ν' ἀποτυπώσῃ τὸν βίον αὐτὸν πιστῶς καὶ βαθέως, ἀλλ' ἔγνω τοὐλάχιστον νὰ διατηρήσῃ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα· τὴν φουστανέλλαν, τὰ ᾄσματα, τὸ μπουζούκι, τοὺς χορούς, τὸ κοκορέτσι, τὸ καρυοφύλλι, ὅ, τι ἑλληνικόν. Ο δὲ λαὸς καὶ ὅσοι περιορίζονται μόνον εἰς τὰς ἐπιφάσεις, δὲν ἐδυσκολεύθησαν φυσικώτατα νὰ συγκινηθῶσι, νὰ ἐνθουσιασθῶσι, νὰ χειροκροτήσωσι καὶ νὰ κλαύσωσι. Δρᾶμα κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τοῦ ὁποίου κλαίουσιν οἱ θεαταί, τί ἄλλο ἠμπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ἀριστούργημα; — συνεπέραναν οἱ κριτικοί.

Διὰ νὰ εἶμαι δίκαιος πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσω ἐδῶ ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς Χαΐδως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν μέρει καὶ ὡς συνέπεια τῆς νωπῆς τότε ἀποτυχίας τῆς Οἰκογενείας Παραδαρμένου. Εἶχε γεννηθῇ λεληθότως μία παράδοξος ἀντί-

τεραι αἱ ἀπαιτήσεις. Ὁ κ. Φιλοποίμην Παρασκευαΐδης ἐπὶ παραδείγματι, — διὰ νἀναφέρω τὸν ἐνθουσιωδέστερον, — ἐθεάθη ὑπερύψηλος καὶ δακρυρροῶν κατὰ τὴν παράστασιν· συνώδευσε δὲ μετ' αὐτὴν τὸν συγγραφέα μέχρι τῆς κατοικίας του, ὅπου τοὺς φίλους περιέμενεν ἀμνὸς ὀβελίας, καὶ ἔφαγε καὶ ἔπιε καὶ ἐχόρευσεν... Ἡ παραδοξοτέρα τῶν ἰδεῶν, ἡ ὁποία ἐπεφοίτησέ ποτε εἰς τὸν νοῦν κουρέως, νὰ γράψῃ δηλαδὴ δρᾶμα ἀγροτικόν, ἐστέφθη ὑπὸ παραδόξου ἀλλὰ σημαντικῆς ἐπιτυχίας. Ὅλων δὲ τῶν ἀκροατῶν του ἔγινε τὸ εἴδωλον ὁ κουρεὺς-συγγραφεὺς-ἠθοποιὸς μὲ τὴν ἐθνικὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὴν λιγυρὰν μολπὴν λαβὼν μέρος εἰς τὴν παράστασιν τοῦ ἔργου του, ὅσον ποτὲ δὲν ἔγινεν ἢ θὰ γίνῃ τῶν πελατῶν του, τοὺς ὁποίους πολλάκις ἐβασάνισεν ἀπαγγέλλων τοὺς δραματικοὺς ἢ λυρικούς του στίχους μὲ τὴν ἔρρινον καὶ κωμικῶς διακεκομμένην φωνήν του, στρεβλοῦσαν τὰς λέξεις καὶ κινοῦσαν τὴν ἱλαρότητα καὶ κατὰ τὰς μᾶλλον παθητικὰς ἀποστροφάς.

Ἀξίζει μὰ τὴν ἀλήθειαν νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ σήμερον τὸ περίεργον φαινόμενον. Ἔχομεν μάλιστα, ἂν θέλετε, ὑποχρέωσιν νὰ τὸ ἀναλύσωμεν καὶ νὰ τὸ ἐπεξηγήσωμεν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας, ὅσοι μὴ ἰδόντες τὴν Χαΐδω δὲν θὰ ἐσχημάτισαν βεβαίως συγκεκριμένην περὶ αὐτῆς καὶ τοῦ ποιητοῦ της ἰδέαν ἐκ τῶν πολλῶν καὶ ἀτασθάλων τῶν γραφέντων εἰς τὰς ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας.

Ἐκ τῶν μᾶλλον ἰσχυρῶν αἰτίων τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου ἦτο ἡ κατ' αὐτοῦ προκατάληψις. Τὸ κοινὸν ἐπήγαινε τὴν πρώτην φορὰν περίεργον, νὰ γελάσῃ καὶ ν' ἀστειευθῇ μᾶλλον προσδοκῶν ἢ νὰ συγκινηθῇ. Κουρεὺς νὰ τολμήσῃ νὰ παρουσιασθῇ ὡς δραματικὸς συγγραφεύς, αἴ, δὲν θὰ ἦτο μικρὰ ἡ ἀπόλαυσις! Ἀλλὰ τὸ ἔργον κάθε ἄλλο ἐφάνη παρὰ γελοῖον.

Ἡ διάψευσις τῶν πρώτων ἐλπίδων καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς ἐντυπώσεως, ἡ γεννήσασα εὐθὺς τὴν ἀντίδρασιν, διέθεσε τὸ κοινὸν εὐμενέστατα, ἀπὸ τῆς παρουσίας δὲ τοῦ ποιητοῦ εἰς τὴν σκηνὴν ὡς ἠθοποιοῦ, τὰ χειροκροτήματα ἐξηκολούθησαν ῥαγδαῖα μέχρι τέλους τῆς παραστάσεως. Ἡ ἐπιτυχία ἐξησφαλίσθη. Ὁ κόσμος ἔφυγεν ἔνθους· αἱ ἐφημερίδες ἔγραψαν πολλὰ καὶ καλά, τὸ ῥεῦμα ἐσχηματίσθη. Καὶ πολὺ κατώτερον ἂν ἦτο τὸ ἔργον θὰ ἐπετύγχανε πλέον ἐκ φήμης καὶ προκαταλήψεως κατὰ τὴν δευτέραν καὶ τὰς ἄλλας παραστάσεις.

Ἄλλο αἴτιον ἰσάκις ἰσχυρὸν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἡ φύσις τοῦ ἔργου. Ὁ Ἕλλην, μεθ' ὅλην τὴν ἐπίφασιν τοῦ πολιτισμοῦ, εἶναι ἀκόμη ὀλίγον κλέφτης καὶ ὀλίγον τσέλιγγας, εὑρίσκουσι δὲ βαθυτάτην εἰς τὴν καρδίαν του ἠχὼ ὅλαι αἱ ἀναμνήσεις τοῦ ἁρματωλικοῦ καὶ τοῦ ποιμενικοῦ βίου, τοῦ λεγομένου ἐθνικοῦ. Τοῦ βίου τούτου ἀναπαράστασις εἶναι κατὰ τὸ φαινόμενον ἡ Χάϊδω. Ὁ ποιητής της, ὁ ὁποῖος, πρὶν γίνῃ κουρεύς, ἦτο Νάκος σωστός, δὲν εἶχε μὲν βεβαίως τὴν δύναμιν ν' ἀποτυπώσῃ τὸν βίον αὐτὸν πιστῶς καὶ βαθέως, ἀλλ' ἔγνω τοὐλάχιστον νὰ διατηρήσῃ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ ἐμβλήματα· τὴν φουστανέλλαν, τὰ ᾄσματα, τὸ μπουζούκι, τοὺς χορούς, τὸ κοκορέτσι, τὸ καρυοφύλλι, ὅ, τι ἑλληνικόν. Ὁ δὲ λαὸς καὶ ὅσοι περιορίζονται μόνον εἰς τὰς ἐπιφάσεις, δὲν ἐδυσκολεύθησαν φυσικώτατα νὰ συγκινηθῶσι, νὰ ἐνθουσιασθῶσι, νὰ χειροκροτήσωσι καὶ νὰ κλαύσωσι. Δρᾶμα κατὰ τὴν ἀνέλιξιν τοῦ ὁποίου κλαίουσιν οἱ θεαταί, τί ἄλλο ἠμπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ἀριστούργημα; — συνεπέραναν οἱ κριτικοί.

Διὰ νὰ εἶμαι δίκαιος πρέπει ἀκόμη νὰ σημειώσω ἐδῶ ὅτι ἡ ἐπιτυχία τῆς Χάϊδως δύναται νὰ θεωρηθῇ ἐν μέρει καὶ ὡς συνέπεια τῆς νωπῆς τότε ἀποτυχίας τῆς *Οἰκογενείας Παραδαρμένου*. Εἶχε γεννηθῇ λεληθότως μία παράδοξος ἀντί-

δρασις. Μεταξὺ τῶν οὐδετέρων ὄντων, τὰ ὁποῖα κατέχουσιν ὡσεπιτοπολὺ τὴν σκηνήν, ἔτυχεν ἐσχάτως νὰ διαγωνισθῶσι, τὸ ἓν κατόπι τοῦ ἄλλου, καὶ δύο ὁπωσδήποτε διακεκριμένα: Εἷς λόγιος ἀρκετὰ πεφημισμένος καὶ εἷς κουρεύς, ὅλως ἄγνωστος εἰς τὸν κόσμον τῶν γραμμάτων. Ὁ πρῶτος ἤδη ἀπέτυχε. Νὰ ἡ ὥρα νὰ ἐπιτύχῃ ὁ δεύτερος! — εἶπεν ὁ κόσμος, καὶ ἡ ἐνδόμυχός του σκέψις ἐγένετο ἐνδόμυχός του εὐχή, τὴν ὁποίαν καὶ ἀκουσίως του ἐζήτησε νὰ μὴ διαψεύσῃ. Ἡ παρατήρησις εἶναι λεπτῶς ψυχολογικὴ καὶ ὑπόκειται εἰς βαναύσους ἀντιρρήσεις· ἀλλ' ἀπευθυνόμεθα μόνον πρὸς ὅσους εἶναι ἱκανοὶ νὰναγνωρίσουν τὴν ἀλήθειάν της.

Διὰ νὰ εἶμαι ὅμως ἀκόμη δικαιότερος πρέπει νὰνομολογήσω ὅτι τὸ ἰσχυρότατον αἴτιον τῆς ἐπιτυχίας ἦτο αὐτὴ αὕτη ἡ σχετικὴ ἀξία τοῦ ἔργου. Ἡ Χαΐδω δὲν εἶναι, καθὼς εἶπον, ἔργον γελοῖον· ἀπεναντίας μάλιστα ἀποδεικνύει ὅτι ὁ συγγραφεύς της ἔχει κάποιαν εὐφυΐαν καὶ φιλοκαλίαν καὶ γνῶσιν τῆς σκηνῆς. Ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἀρχέγονα παρ' αὐτῷ καὶ ὑποτυπώδη, ἀλλὰ τέλος πάντων ὑπάρχουν. Οἱ στίχοι του χωλαίνουν καὶ ὡσεπιτοπολὺ ἀποτελοῦνται ἐκ τῶν εὐκόλων, τῶν λαϊκῶν ἐκείνων ἐκφράσεων, τῶν ποιητικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελοῦνται καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια — ὅπερ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μερικοὺς ὑπερβολικοὺς νὰ εἴπωσιν ὅτι τὸ δρᾶμα τοῦ κ. Μελισσιώτη ἔγραψαν ὁ Arnold Passow καὶ ὁ Émile Legrand. Ἀλλ' εἶναι συγκεκροτημένοι οἱ στίχοι αὐτοὶ εἰς σύνολον σκηνικόν, μὲ ὑπόθεσιν, μὲ πλοκήν, μὲ δρᾶσιν, μὲ οἰκονομίαν, ἄνευ περιττῶν, κατὰ τρόπον τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἐπερίμενεν ἀπὸ τὰς ποιητικὰς δυνάμεις ἑνὸς κουρέως καὶ... πολλῶν δραματικῶν. Τοὐλάχιστον ἀπὸ τὰ Λαγιαρνιά, τὲς Γιαννοῦλες, καὶ ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ἐθνικὰ τάχα συνονθυλεύματα, ἡ ξανθὴ λυγερὴ Χαΐδω εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα, πιστεύσατέ το, ἀσυγκρίτως. Διὰ τοῦτο νομίζω ὅτι

δὲν ἔπραξα ἔγκλημα ὅταν ἔθλιψα τὴν χεῖρα τοῦ κουρέως καὶ τὸν συνεχάρην διὰ τὸ ἔργον του, ἀφ' οὗ μάλισΊα μὲ εἵλκυσε περισσότερον τῆς ποιητικῆς του δεξιότητος ἡ παιδικὴ ἀγαθότης τοῦ λαμπροῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ μετριοφροσύνη, τὴν ὁποίαν πολλοὶ τῶν ἐν Μούσαις συναδέλφων του θὰ ηὐχόμην νὰ εἶχον...

Ἀλλ' ἂν ὁ κ. Μελισσιώτης εἶναι ἄξιος ἐπαίνων καὶ συγχαρητηρίων, βεβαίως δὲν ἀξίζουσι ταὐτὰ καὶ οἱ κριτικοί του. Ἀκόμη γελῶ μὲ τὴν σοβαρότητα μεθ' ἧς ἔκριναν τὸ ἔργον του ὡς ἔργον φιλολογικὸν εἰς κριτικὰ μακροσκελῆ, πλήρη ἐνθουσιασμοῦ, ἐπαίνων ἀνεπιφυλάκτων καὶ τὸ χείρισΊον ἀσεβῶν ὑπαινιγμῶν.

Ὄχι, κύριοί μου! Ἡ Χαΐδω δὲν εἶναι ὅπως ζητεῖτε νὰ μᾶς τὴν παρασΊήσετε. Ἂν νομίζετε ὅτι πᾶν ἔργον δύναμενον νὰ ἐξελιχθῇ ἀπὸ σκηνῆς καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν θαμώνων τῆς Ὁμονοίας δύναται νὰ ἐγείρῃ καὶ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς δημιουργικῆς φιλολογίας, σᾶς βεβαιῶ ὅτι ἀπατᾶσθε οἰκτρῶς, Ματαία νομίζω καὶ γελοία θὰ ἦτο ἡ συζήτησις περὶ τοῦ ὅτι ἡ Τέχνη ἔχει ἄλλας ὁλωσδιόλου ἀπαιτήσεις, τὰς ὁποίας, φαίνεται, οὔτε ἐννοεῖτε, οὔτε λαμβάνετε ὑπ' ὄψει· ἀλλὰ δέν μου λέτε, ἔτσι χάριν ἁπλῆς ἀσΊειότητος, τί βάθος μένει εἰς τὸ ἔργον αὐτὸ τὸ ἐθνικόν, ἅμα ἀφαιρεθῶσι τὰ ἐξωτερικά, τἀπατηλὰ ἐμβλήματα τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ἢ τί τὸ ἀνθρώπινον καὶ ποιητικὸν διατηροῦσι τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, ἅμα μεταφρασθῶσιν ὑπὸ τῆς λογικῆς αἱ δροσεραὶ φράσεις τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, τὰς ὁποίας ἀνταλλάσσουν μεμιγμένας μετ' ᾀσμάτων καὶ πυροβολισμῶν; Ποῦ εὑρίσκετε τὸ πνεῦμα, τὴν περιωπὴν τοῦ ποιητοῦ, ἢ οἱονδήποτε ὕψος, αἶρον αὐτὸν ὑπεράνω τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὁποίους ἡ τέχνη του ζητεῖ νἀπινδαλματίσῃ; Καὶ ἐκτὸς λυρικῶν τινων ἰδιοτήτων, τὰς

ὁποίας δὲν δυνάμεθα νάρνηθῶμεν εἰς τὸν λαϊκὸν ποιητήν, τί τὸ ἀληθῶς δραματικόν, ἔστω καὶ ἴχνος καὶ ὑποτύπωμα, ηὕρατε εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ εἰς τὴν ἀνέλιξίν της, ἀνώτερον τῶν κοινῶν διηγήσεων καὶ μύθων, εἰς οὓς τέρπεται ὁ πολὺς κόσμος;

Θἀντιτάξετε ἴσως ὅτι ὅλ' αὐτὰ εἶναι λόγια πρὸ τοῦ γεγονότος τῆς ἐπιτυχίας, πρὸ τῆς αἰσθητῆς ἐπιδοκιμασίας ἧς ἔτυχε γενικῶς τὸ ἔργον τοῦ κ. Μελισσιώτη. Σᾶς ἀπαντῶ ὅτι δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, ἀπεναντίας εἶναι κοινότατον τὸ φαινόμενον, καθ' ὃ ἔργα ἄνευ οἱασδήποτε φιλολογικῆς ἀξίας κατέκτησαν τὴν συμπάθειαν καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ λαοῦ. Ἂν δὲ πάλιν ἐπιφέρετε ὅτι μεταξὺ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, τὸν ὁποῖον τάχα περιφρονῶ, ὑπῆρχον καὶ πολλοὶ καλοενδυμένοι, θεωρούμενοι κοινῶς ὡς φιλόκαλοι καὶ ἀνεπτυγμένοι μονονοὺ ἀλλὰ καὶ κριτικοί, θἀπαντήσω μετὰ τοῦ ἡμετέρου Λασκαράτου ὅτι λαὸν δὲν ὀνομάζω ἐγὼ μόνον τοὺς φοροῦντας σκούφιαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὑρίσκονται συχνότατα καὶ ἀληθεῖς ἄνθρωποι, ἀλλὰ ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι «εἴτε ἀποκάτω ἀπὸ σκούφια, εἴτε ἀποκάτω ἀπὸ καπέλο κρύβουν λίγα μυαλὰ καὶ πολλὲς πρόληψες».

ἈΝΤΊΛΑΛΟΣ.

[*Hestia*, 1892, n° 41.]

Ἡ ΔΎΣΙΣ ΤΟΥ͂ ἩΛΊΟΥ.

Ἡ χαμηλὴ βουνοσειρά, ἡ ὁποία περιζώνει τὴν πεδιάδα, ἀνοίγεται ἐκεῖ πρὸς βορρᾶν εἰς σχίσμα στενόν, διὰ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἡ θάλασσα, γλαυκὴ καὶ γαληνιαία ὡς λίμνη, καὶ ἐν ἀπόπτῳ τὸ ὑψηλὸν ὄρος τῆς ἀπέναντι νήσου μὲ χιονο-

σκεπῆ κορυφήν. Ὁ ἀὴρ τῆς ὡραίας δείλης τοῦ Φεβρουαρίου ἔπνεεν ἐλαφρὸς καὶ γλυκύς, προαγγέλλων μακρόθεν τὴν ἄνοιξιν, ὁ δὲ ἥλιος ἀπ' οὐρανοῦ καθαροῦ ἐσκόρπιζεν ἀφειδῶς τὰς χρυσᾶς ἠμβλυμένας του ἀκτῖνας. Ἡ δύσις, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐπλησίαζεν ἤδη, ἐξήστραπτεν ὡς ποταμὸς πυριφλεγής· ἡ δὲ πληθώρα ἐκείνη τοῦ χρυσοκυάνου φωτός, ἡ πέριξ τοῦ δίσκου, ἀραιουμένη βαθμηδὸν ἐφ' ὅσον ἀνήρχετο τὸ βλέμμα πρὸς τὸ ζενίθ, κατέληγεν εἰς τὴν γλυκυτάτην γλαυκὴν ἀπόχρωσιν, δι' ἧς ἐφαίνετο οἱονεὶ ἐσμιλτωμένος ὁλόκληρος ὁ οὐράνιος θόλος. Ἀπέναντι τὰ δυτικὰ βουνά, ὑπὸ τὸν χρυσοῦν μανδύαν, δι' οὗ τὰ ἐκάλυπτεν ὁ ἥλιος, διεφαίνοντο τεφρόχροα, καὶ ὑπὸ τὸ θάμβος τοῦ ἀφθόνου φωτός, ὑφ' οὗ κατελάμπετο ἡ εὐρεῖα, ἡ γραφικὴ πεδιάς, μόλις διεκρίνοντο αἱ ἐπ' αὐτῆς λεπτομέρειαι. Εἰς τὸν φωτεινὸν χείμαρρον, ὁ ὁποῖος ἐχύνετο ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὴν γῆν, ἐφαίνετο ὥς τις κίνησις διηνεκής, κυκλοφορία μορίων χρυσοειδῶν. Τὸ χρῶμα τοῦ ἡλιολαμποῦς ἐδάφους ὁλονὲν ἐξησθενεῖτο καὶ ἐκ τῆς πορφύρας του ἐξετείνοντο ἤδη μακρότεραι καὶ ὠχρότεραι αἱ σκιαὶ τῶν λοφίσκων, τῶν στύλων, τῶν δένδρων, τῶν οἰκίσκων καὶ τῶν ἀραιῶν περιπατητῶν. Αἱ φουντωταὶ ἐλαῖαι μὲ τοὺς στρεβλούς των κορμοὺς ἐπεδείκνυον ὡσεὶ μὲ ἀραιὰν χρυσῆν κόνιν πεπασμένας τὰς μαύρας κορυφάς. Οἱ πυργῖται καὶ αἱ πετροδίαιτοι οἰνάνθαι, τὰ πτηνὰ τοῦ χειμῶνος, ἐτερέτιζον μετὰ θέρμης τὸ ἑσπερινόν των ᾆσμα ἐπὶ τῶν κυπαρίσσων καὶ τῶν ἀκακιῶν, χαιρετίζοντα τὸν πατέρα ἥλιον καὶ προσκαλοῦντα τὰς ἀγαπητὰς χελιδόνας... Ἡ ἄνοιξις ἤρχετο· τὴν ᾐσθάνοντο τὴν ὥραν ἐκείνην μυροβολοῦσαν μακρόθεν. Δὲν θὰ ἐχόρταινον πλέον τόσῳ δυσκόλως μὲ κόκκους καὶ μὲ σκώληκας· χάριν αὐτῶν θὰ ἐξεκολάπτοντο ταχέως μυριάδες ἐντόμων καὶ τὸ κυνήγιον θὰ συνεκροτεῖτο τώρα εἰς τὸν ἀέρα, πλούσιον, ἀκίνδυνον, εὐχάριστον. Καὶ ὠξύνοντο τὰ τερετί-

σματά των εἰς τὴν προσδοκίαν τῆς νέας ζωῆς· τὴν ὑπισχνεῖτο εἰς ὅλας τὰς ψυχὰς ἡ ἀψευδὴς γλῶσσα τοῦ τοπίου, τοῦ καταλαμπομένου μαγικῶς ὑπὸ τῆς δύσεως...

Ὁ ἥλιος κατήρχετο ἐν τούτοις ὁλονὲν πρὸς τὸ βουνόν. Τὸ φῶς ἐγίνετο μετριώτερον. Τὸ σφρῖγος ὅλον ἐκεῖνο ἐξησθενεῖτο καὶ ἡ ἤρεμος γλυκύτης ἐχύνετο ἀφθονωτέρα. Αἱ ἡλιακαὶ ἀκτῖνες ἠμβλύνοντο περισσότερον καὶ ὁ δίσκος ὁλονὲν ἐπορφυροῦτο, στιλπνὸς ὡς ἐπιφάνεια μετάλλου ἀναλελυμένου. Τὰ χρώματα ἤλλαζον. Τὸ τεφρόχρουν τῶν βουνῶν διεδέχετο ἰῶδες βαθύ, καὶ ὑπεράνω μεταξὺ τῆς βουνοσειρᾶς καὶ τοῦ ἡλίου, ὁ ὁρίζων ἐβάφετο πορφυροῦς, μὲ κύματα κιτρίνου, ἰώδους καὶ κυανοῦ. Ἡ θαμβοῦσα λάμψις ἀπέλιπε κατὰ μικρὸν τὴν πεδιάδα καὶ ἡ εὐρεῖα καταπρασίνη ἔκτασις ἀπεκαλύπτετο, ἐν μεγαλοπρεπείᾳ ἠρέμῳ καὶ σιγηλῇ, ὑπὸ τὸ καθαρὸν μετριασμένον φῶς. Καὶ ἐφαίνοντο τώρα ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς σκοπιᾶς μας εὐκρινεῖς καὶ ἑλικοειδεῖς δρομίσκοι τῆς πεδιάδος, λευκάζοντες ὡς ποτάμια ἐν μέσῳ τῆς πρασιᾶς, στενούμενοι καὶ συμφυρόμενοι ἐφ' ὅσον ἐξετείνετο τὸ βλέμμα πρὸς τὴν σκιερὰν ἐσχατιὰν τῶν βουνῶν· καὶ ἀνέκυπτον τὰ ἄφυλλα δένδρα ἐν μέσῳ τῶν ἀειθαλῶν ὑπὲρ τὴν νεάζουσαν χλόην, τὴν ἄνευ ἀνθέων ἀκόμη· καὶ ἀνέπαυον τὸ ὄμμα, στίζοντες ἀτάκτως τὴν πρασίνην συνέχειαν διὰ τοῦ ἀνοικτοῦ των χρώματος οἱ ἀγροτικοὶ οἰκίσκοι, μεμονωμένοι ἢ ἀνὰ δύο, ἐμβλήματα τῆς Εὐτυχίας, ἡ ὁποία διαφαίνεται τόσον ὡραία... ἀπὸ μακράν! Ὁ ἀὴρ δὲν ἐκινεῖτο. Τὰ πτηνὰ κατέπαυον τὰ ᾄσματά των· οἱ βόες ἐπέστρεφον ἐκ τῆς βοσκῆς μὲ ἤρεμον βῆμα, μὲ κατηφὲς πρόσωπον καὶ τὰ λευκόμαλλα πρόβατα κατήρχοντο τοὺς λοφίσκους μὲ σκιρτήματα... Καὶ ὁ ἥλιος ἤγγισε τώρα πλέον τὸ βουνόν. Μίαν στιγμὴν ἀκόμη ἐπέδειξε τὸ λαμπρόν του πρόσωπον ἄνευ ἀκτινωτοῦ καὶ ἔδυσε. Σιωπὴ συνέσχε τὴν φύσιν εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα. Οὔτε φωνή, οὔτε

κελάδημα, οὔτε μυκηθμός, οὔτε βέλασμα. Ἡ *σκιὰ τῆς δείλης, ὁ πρόδρομος τῆς μελανῆς νυκτός, ἐπεχύθη πυκνή.* Τὸ *γλαυκὸν σῖερέωμα ἐγένετο βαθύτερον καὶ ἐπὶ τοῦ ὁρίζοντος διεχωρίσθησαν καθαραὶ αἱ ζῶναι τῶν γλυκέων χρωμάτων τοῦ λυκαυγοῦς,*

ὁποῦ δὲν ἔχουν ὄνομα κ' ἔχουν περίσσια κάλλη,

ὠχριώντων βαθμηδόν, ἕως οὗ ἀποσβεσθῶσιν ἐντελῶς εἰς τὸ σκότος τῆς ἐγγιζούσης ἑσπέρας...

Ὦ *δύσις, διατὶ ἑλκύεις τόσον τὴν ψυχήν μου καὶ τί εἶναι ἡ γλυκεῖα αὕτη μελαγχολία ποῦ μοῦ ἐμπνέεις.* Μὴ *μοῦ ἐνθυμίζῃς ἀμυδρῶς ζωὴν εὐτυχίας καὶ μακαριότητος, τὴν ὁποίαν ἔζησα ἄλλοτε καὶ ἀλλαχοῦ, χωρὶς νὰ τὸ ἠξεύρω, ἢ μὴ εἶσαι τὸ λυπηρὸν προμήνυμα τοῦ τέλους μας καὶ τῆς αἰωνίας νυκτός;* Τί *σημαίνει ἡ ἤρεμος χαρά, τὴν ὁποίαν σπείρεις πάντοτε εἰς τὴν ἀναίτιον μελαγχολίαν μου, ὥρα χρωμάτων καὶ σιωπῆς, καὶ τί εἶναι αὐτὴ ἡ ἀνήσυχος μελαγχολία, μὲ τὴν ὁποίαν πικραίνεις τὴν χαράν μου;* Διατί *εἶναι τόσον ἀόρισῖον καὶ συγκεχυμένον τὸ αἴσθημα ποῦ μοῦ διεγείρεις, ὦ δύσις μυσῖηριώδης, ὥς τις ἀπήχησις μακρυσμένη, ὡς ἀνάμνησις φευγαλέα, ὡς ἴνδαλμα ἀσύλληπῖον;*

. .

Ἄλλοτε *οὔτε ἀναίτιος, οὔτε ἀόρισῖος ἦτο διὰ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἐκ τῆς δύσεως ἐντύπωσις.* Πλὴν *τὸ ἄλλοτε τοῦτο εἶναι παλαιόν, πολὺ παλαιότερον τῆς ἐποχῆς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀπέναντί μου πλουσία καὶ εὔφορος πεδιὰς ἦτο ἔκτασις ἄγονος, νοσηρὰ καὶ τελματώδης· παλαιότερον τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν ἀνηγείρετο ὁ* Παρθενὼν *καὶ αὐτῆς ἀκόμη, καθ' ἣν ἤκμαζον τὰ νῦν ἐρείπια τῆς* Περσεπόλεως. Ἦτον *ὅτε καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἀληθὲς τέκνον τῆς φύσεως, ἔζη βίον ἀγροτικόν, τὸν πρῶτόν του βίον.* Μικραὶ *ἄξεσῖοι καλύβαι ἦσαν τὰ πολυτελῆ*

μέγαρα τῆς ἐποχῆς καὶ βάναυσά τινα ἐργαλεῖα, λίθινα ἢ χαλκᾶ, ἀπετέλουν ὅλην τὴν βιομηχανίαν της. Ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς ἦτο ἡ μόνη τοῦ ἀνθρώπου ἐργασία. Τὰ δέρματα τῶν ζώων ἐκάλυπτον ἀκατέργαστα τὴν γυμνότητά του καὶ τεμάχια ῥητινωδῶν ξύλων ἐφώτιζον τὰ λιτά του δεῖπνα. Ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν ἦτο τότε σκληρότερος· ὅλοι εἰργάζοντο ὅσοι ἤθελον νὰ φάγουν· ὅλοι ἔσπειρον ὅσοι ἤθελον νὰ θερίσουν, ὅλοι ἐκυνήγουν ὅσοι ἤθελον νὰ ἐνδυθοῦν· ὅλοι ᾠκοδόμουν ὅσοι ἤθελον νὰ στεγασθοῦν. Τὰ ἄγρια θηρία ἐφώρμων πολλάκις ἐναντίον των καὶ μάχαι σκληραὶ συνεκροτοῦντο ἐκ τοῦ συστάδην. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ μόνοι των πόλεμοι· ἀλλ' ἔπρεπε νὰ εἶναι ἄγρυπνοι καὶ γενναῖοι στρατιῶται ὅλοι των, διότι, εἰς τὴν παραμικρὰν ἀμέλειαν ἢ δειλίαν, væ victis!...

Δὲν εἶχον βασιλεῖς τότε ἀκόμη, οὔτε ποιητάς, οὔτε γράμματα, οὔτε ἐπιστήμας, οὔτε ἱστορίαν, οὔτε θρησκείαν ἀκόμη... Ἀλλ' ἀντὶ τούτων ὅλων τῶν ἀγαθῶν ἀπέλαυον μιᾶς ἀληθοῦς εὐτυχίας, τὴν ὁποίαν εἰς μάτην ζητεῖ ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος! Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου εἶχε τότε δι' αὐτοὺς ἀληθές, ἀπαράμιλλον θέλγητρον. Διότι ἦτο ἡ ὥρα τῆς ἀληθοῦς ἀναπαύσεως, τῆς καταπαύσεως τῶν πόνων καὶ τῶν κινδύνων τῆς ἡμέρας. Ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μὲ τὸ δερμάτινον περίζωμα καὶ τὰ γυμνὰ λάσια στήθη, καθήμενος παρὰ τὴν φλοιὰν τῆς καλύβης του καὶ σπογγίζων τὸν ἱδρῶτα τοῦ ἡμερησίου καμάτου, ἠτένιζε τὸν ἥλιον κατερχόμενον πρὸς τὴν δύσιν του μὲ ἓν αἴσθημα εὐτυχίας — εὐτυχίας ζωώδους ἴσως, ἀλλὰ διὰ τοῦτο μεγάλης —, μὲ τὴν σκέψιν τῆς ἀφρόντιδος νυκτός, τὴν ὁποίαν θὰ διήρχετο κοιμώμενος ἡσύχως, ἄνευ ὀνείρων, ἄνευ παροξυσμῶν, ἄνευ ὑπολογισμῶν θησαυρίσεως, ἄνευ πυρετοῦ ἐμπνεύσεως, ἄνευ δίψης ἐκδικήσεως ἢ φιλοδοξίας... Ἑκάστη ἡμέρα παρερχομένη ἦτο τότε δι' αὐτὸν πλήρης σταδιοδρομία, καὶ ἐὰν ἠδύνατο νὰ ἀτενίσῃ ζῶν τὸν δύοντα ἥλιον πρὸ

τῆς καλύβης του, ἦτο τελείως νικητὴς καὶ ἱκανοποιημένος τῆς κτίσεως ὁ βασιλεύς. Ἔφθανεν εἰς τὸ τέρμα λοιπὸν καθ' ἑκάστην ἑσπέραν καὶ ἀπήλαυε τὴν ἀνάπαυσίν του ἀμιγῆ, ἕως οὗ πάλιν θὰ ἐρρόδιζεν ἡ ἠὼς νέας ἡμέρας, νέας ζωῆς.

Πόσοι αἰῶνες παρῆλθον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης! Οἱ ὅροι τοῦ βίου ἤλλαξαν ἐντελῶς. Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία ἀπετέλεσεν ὀργανισμὸν ἀπείρως πολυπλοκώτερον, ὁ καταμερισμὸς τοῦ ἔργου ἐπῆλθε πλήρης καὶ ὅλα ἐπροόδευσαν. Πολλοὶ ἐργάζονται καὶ τὴν νύκτα· ἄλλοι ἀργοῦσι καὶ τὴν ἡμέραν. Τὰ ἠλεκτρικὰ φῶτα ἁμιλλῶνται πρὸς τὸν ἥλιον. Αἱ αἴθουσαι τῶν νυκτερινῶν χορῶν ὑπερβαίνουσι κατὰ τὴν λαμπρότητα τὴν ἀνθόσπαρτον πεδιάδα. Οἱ παντοδαποὶ κόποι ἀρχίζουσι διὰ πολλοὺς ἅμα τῇ ἑσπέρᾳ, ἐν ᾧ δι' ὅλης τῆς ἡμέρας ἀναπαύονται. Καμίαν ἑσπέραν ποτέ, οὐδὲ τὴν τελευταίαν του, ἐθεώρησε κανεὶς τέρμα σταδιοδρομίας, καὶ δυσκόλως θὰ εὕρισκέ τις σήμερον καὶ μεταξὺ τῶν ἀπολιτίστων ἀκόμη ἄνθρωπον μὲ τὴν ἠρεμίαν καὶ τὴν ἀφροντισίαν τοῦ ζώου. Ἡ φιλοδοξία, ἡ μέριμνα περὶ τῆς αὔριον, ἡ ζωηρὰ φαντασία κατέστρεψαν τὴν ἡσυχίαν τοῦ ὕπνου μας, τὸν ὁποῖον διακόπτουσι τὰ φρικωδέστερα ὄνειρα. Κάτι ζητοῦμεν, τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν θὰ φθάσωμεν καὶ ποτὲ διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἡσυχάσωμεν. Ἡ δύσις τοῦ ἡλίου δὲν ἔχει πλέον δι' ἡμᾶς καμίαν σημασίαν. Καὶ ὅμως ἡ κληρονομικότης μᾶς μετέδωκε τὸ αἴσθημα τῶν παλαιοτάτων ἐκείνων προγόνων καὶ ὁρμεμφύτως πλέον παθαινόμεθα, χωρὶς νὰ θέλωμεν, εἰς τῆς ἡμέρας τὸ τέλος. Ἀλλ' ὡς ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν διαρρευσάντων αἰώνων καὶ τῆς ὁλοσχεροῦς τῶν περιστάσεων ἀνατροπῆς, αἰσθανόμεθα σήμερον τόσῳ ἀμυδρὸν καὶ συγκεχυμένον τὸ παλαίτατον αἴσθημα, συγχρόνως δὲ τόσον ἀγνώριστον καὶ ἀναίτιον καὶ ἀσαφές, ὥστε κατήντησε πλέον δι' ἡμᾶς μυστηριῶδες, ὥς τι γλυκύπικρον, ἐμπνέον διάθεσιν παραδόξως

κλαυσίγελων, τὴν ὁποίαν μάτην μέχρι τοῦδε ἐπειράθησαν νὰ ἑρμηνεύσωσιν οἱ ποιηταί, οἱ συντρίβοντες τὸ ἀνερμάτιστον αὐτῶν σκάφος καθ' ὅλων τῶν ὑφάλων τῆς πλάνης καὶ τῆς ὑπερβολῆς.

Τόσον μακρὰν πρέπει νὰ ἀνατρέξῃ ὁ φιλόσοφος, ἂν θέλῃ νὰ ἐξηγήσῃ φυσικῶς τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν γεννοῦν εἰς τὴν ψυχήν του τ' ἀνώνυμα χρώματα καὶ ἡ ἠρεμία τῆς δύσεως. Εἶναι μάλιστα δυνατὸν νὰ προεικάσῃ καὶ τί ἠμπορεῖ νὰ συμβῇ εἰς τὸ μέλλον. Ἂν ἡ κληρονομικότης θὰ μεταβιβάζῃ τὸ αἴσθημα ὁλονὲν ἀσθενέστερον, οἱ δὲ ὅροι τοῦ βίου θὰ μεταβάλλωνται ὁλονὲν περισσότερον, μετά τινα χρόνον ἡ δύσις, ἡ ὥρα τῆς ἀναπαύσεως, ἡ ἐκλύουσα τώρα εἰς ἤρεμον ἀλλ' ἀόριστον εὐτυχίαν, θὰ εἶναι, ὡς ἦτο ἄλλοτε ἡ ἀνατολή, ἡ ὥρα ἡ πλήρης σφρίγους, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐργασίας καὶ τῆς ζωῆς. Ἀλλ' ἕως οὗ συμβῇ τοῦτο καὶ ἀπεκδυθῇ ἡ δύσις τοῦ μυστηρίου της, πρέπει βεβαίως νὰ διαδεχθῶσιν ἀλλήλας ἀπειρία δύσεων καὶ ἀνατολῶν· πρὸς τοσοῦτον δὲ χρόνον παραβαλλόμενοι θὰ εἶναι ὡς μία στιγμὴ καὶ οἱ τεσσαράκοντα αἰῶνες, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν πυραμίδων ἐθεώρουν τὸν στρατὸν τοῦ Ναπολέοντος.

Πρὸ τῆς πεδιάδος τῆς Ζακύνθου, 14 Φεβρουαρίου 1891.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ.

[*Hestia*, 1891, n° 11.]

ΔΥΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ.

Α'.

Ὁ ἥλιος κατήρχετο πρὸς τὴν δύσιν του. Αἱ σκιαὶ τῶν λοφίσκων καὶ τῶν δένδρων ἐρρίπτοντο μακραὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν ᾧ ἐν τῇ θερμῇ καὶ βαρείᾳ ἀτμοσφαίρᾳ ἡ κόνις ἠπυρεῖτο χρυσοειδής. Κάτι τι ἐπίεζε τὰς ψυχάς μας καὶ ἐβαδί-

ζομεν ὁ φίλος μου καὶ ἐγὼ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄφωνοι. Δὲν ἦτο ὥρα καλὴ διὰ φαιδρὰν καὶ φλύαρον συζήτησιν· καὶ ἔπρεπε νὰ παρουσιάζεται ἑκάστοτε ζωηρόν τι αἴτιον, διὰ νὰ λύῃ μετὰ βίας τὴν ὀκνηρὰν καὶ νυσταλέαν σιγήν μας.

Ὑπερέβημεν ἐπιπόνως ἓν ἀνωφερὲς τμῆμα τῆς μακρᾶς λεωφόρου, ὅταν ἐπὶ τῆς ἀπέναντί μας κατωφερείας, καταλαμπομένης ὑπὸ πορφυροῦ φωτὸς, εἴδομεν ὁμάδα παιδίων, τὰ ὁποῖα ἵσταντο ἐν γραμμῇ, χειροκρατούμενα καθ' ἣν ἐβάδιζον τάξιν, καὶ παρετήρουν τὸν δύοντα ἥλιον, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐτείνετο ἡ χεὶρ γηραιοῦ τινος κυρίου εὐτραφοῦς. Ἦσαν οἱ μαθηταὶ ἰδιωτικῆς τινος σχολῆς, ἐξελθόντες ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου εἰς ἐξοχικὸν περίπατον.

Ἐπλησιάσαμεν, ἐχαιρετίσαμεν τὸν διδάσκαλον, γνώριμόν μας, καὶ ἐσταματήσαμεν ὀλίγον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ παιδία. Ἦσαν μικρά, ἀπὸ πέντε μέχρι δώδεκα ἐτῶν. Πλουσίων οἰκογενειῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐπεδείκνυον τὰ κομψὰ καὶ μικκύλα των ἐνδύματα — κυανᾶ ἐπιχιτώνια, μελανὰς περικνημίδας, λευκὰ ὑποδήματα, πλατυγύρους ψιάθους ἢ ἰδιότροπα πιλίκια. Ἡ φαιδρότης ἦτο ἐζωγραφημένη ἐπὶ τῶν μικρῶν καὶ χαριέντων αὐτῶν προσώπων, ἀφ' ὅλου δὲ τοῦ ἐσμοῦ ἀνεδίδετο βόμβος τις εὐθύμων γελώτων, καὶ ἐπιφωνήσεων, καὶ τερετισμῶν. Αἱ ἄτακτοι αὗται φωναὶ ἀπετέλουν ἁρμονικόν τι σύνολον, συναυλίαν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἐκχυνομένην ἅμα τῇ αὐγῇ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς παρακειμένης ἀκακίας, ἐφ' ἧς ὀρθρίζουσι τὰ πτηνά. Ὁ καιρός, ἡ ὥρα, ἡ ἀτμόσφαιρα δὲν εἶχον εἰσέτι οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν μικρῶν αὐτῶν νεύρων καὶ ἐξερρηγνύετο ἀκόπως ἡ φαιδρότης τῶν παιδίων, ἀντιτιθεμένη πρὸς τὴν κύκλῳ ἀθυμίαν.

« Τί ὡραία ἡλικία! » εἶπεν ὁ φίλος μου, ἐν ᾧ ἐξηκολουθήσαμεν βαδίζοντες βραδέως ὄπισθεν τοῦ σχολείου, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἤδη ἐκκινήσει καὶ προπορευθῇ μὲ βῆμα ταχύ.

«Ὡραία ἡλικία!» ἐπανέλαβον καὶ ἐγὼ μηχανικῶς, ὅλος παραδεδομένος τότε εἰς μίαν μυσΊικὴν σκέψιν, ἐξεγερθεῖσαν αἰφνιδίως ἐν τῇ νάρκῃ τοῦ νοῦ μου. Ἦτο περίεργος πραγματικῶς καὶ δὲν ἐβράδυνα νά την ἀποκαλύψω πρὸς τὸν φίλον μου, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ τοὐλάχισΊον ὡς θέμα ὁμιλίας, τὸ ὁποῖον μᾶς ἔλειπεν ἀπὸ πολλοῦ.

«Ἐπεθύμουν πολὺ νὰ γνωρίζω ἕνα πρᾶγμα», τῷ εἶπα. «Ἀπ' ὅλ' αὐτὰ τὰ παιδία, ποῦ βλέπομεν σήμερα ὅμοια ὅλως διόλου καὶ ἄγνωσΊα, ποιὸ ἄρά γε θὰ διακριθῇ, θὰ γνωσθῇ καὶ θὰ ὑψωθῇ περισσότερον; Ἤθελα νὰ ξεύρω ἂν ἐγεννήθη κανένα ἀπ' αὐτὰ διὰ νὰ γίνῃ μέγας ἀνήρ, ποιὸν ἀπ' ὅλα θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ εὐτυχής... ἢ ὁ δυστυχής;»

Ὁ φίλος μου μ' ἐκοίταξε κατ' ἀρχὰς μὲ μεγάλην ἀπορίαν, ἀλλ' ὕσΊερ' ἀπὸ ὀλίγον συγκατετέθη νά μοι ἀποκριθῇ :

«Πολὺ δύσκολο πρᾶγμα εἶναι νὰ μαντεύσῃ κανείς.

— Τῷ ὄντι», εἶπα· «χρειάζεται κανεὶς νὰ μαντεύσῃ. Ἄλλου εἴδους ἔρευνα δὲν θὰ ἦτο, νομίζω, βάσιμος. Ἡ πειραματικὴ ἐξέτασις εἶναι ἀνέφικτος. Ἡ ψυχολογικὴ παρατήρησις, ὅσῳ φυσιολογικὴ καὶ ἂν γίνῃ, εἶναι ἀόρισΊος. Ἡ ἐξ ἀναλογίας κρίσις εἶναι πολλάκις σφαλερά.... Δὲν ἠξεύρει κανεὶς πῶς νὰ κάμῃ, οὔτε κἂν τὸν διδάσκαλον ἠμπορεῖ ἐπωφελῶς νὰ ἐρωτήσῃ. Ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον αὐτὸς νομίζει ὡς τὸν ἐπιμελέσΊερον καὶ τὸν εὐφυέσΊερον, θὰ βγῇ κατόπιν ὁ χειρότερος ἀπ' ὅλους!

— Τὸ ἐναντίον ἴσως ἠμπορεῖ νἀληθεύῃ καμιὰ φορά. Ἀλλ' αὐτὸ ποῦ λὲς μοῦ φαίνεται πρόληψις.

— Καθόλου πρόληψις. Ἀληθεύει καὶ ἡ μία περίπΊωσις καὶ ἡ ἄλλη. Συνήθως ὁ διδάσκαλος, καὶ μάλισΊα ὁ δάσκαλος, εἶναι ὁ ὀλιγώτερον κατάλληλος νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν ἀξίαν ἑνὸς μαθητοῦ. Ἔπειτα μὴ λησμονῇς ὅτι ἡ σχολασΊικὴ εὐδοκίμησις εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ κάθε ἄλλην. Μπορεῖ π. χ. νὰ μάθῃς

ὅσα γράμματα θέλης· ἄμα δὲν ἔχῃς δημιουργικὴν δύναμιν, δὲν εἶσαι τίποτα... Καθὼς ξεύρεις, καὶ αὐτοὶ ἀκόμα οἱ λεγόμενοι σοφοί, ποῦ ἔχουν πολυμάθειαν μεγάλην ἀλλὰ ξηράν, ἄνευ ταλάντου, δὲν θεωροῦνται καθόλου μεγαλοφυΐαι. Ἐκτὸς τούτου ἡ εὐφυΐα, ὑπόθεσε, ἢ ἡ ζωηρότης, ἢ τὸ ἀντιληπτικόν, ἢ ἡ μνήμη, ἢ ἡ σεμνότης —. τὰ μόνα προτερήματα ποῦ μπορεῖ νὰ διακρίνῃ τώρα καὶ νὰ ἐξάρῃ ἕνας δάσκαλος — δυνατὸν νὰ προσημαίνουν, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ προσημαίνουν, ἕνα ἔξοχον νοῦν. Καὶ μάλιστα ἀφοῦ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους, ὅταν ἦσαν παιδία, ἔκαμναν ἐντύπωσιν βλακὸς πρὸς ὅλους καὶ ἐξαιρετικῶς πρὸς τὸν διδάσκαλον. Αὐτὸ τοὐλάχιστον εἶδα εἰς πολλὰς βιογραφίας.»

Ὁ φίλος μου δὲν ἀπήντησε τίποτε, παραδεχόμενος ἴσως τὸν ἰσχυρισμόν μου, καὶ ἐξηκολούθησε βαδίζων πλησίον μου σιωπηλὸς καὶ σκεπτόμενος. Προφανῶς ἡ παρατήρησίς μου τὸν ἔκνισε, καὶ παρὰ τὴν νάρκην τὴν ἐκ τοῦ καιροῦ, ἤρχισεν ὁ ἐγκέφαλός του νὰ ἐργάζεται. Ἀλλὰ δὲν ὡμίλει ἀκόμη. Ἦτο ἐπιφυλακτικός, ὡς ὅλοι οἱ βαθέως εὐφυεῖς. Ἠθέλησα νὰ κρίνω ἂν καλῶς ἐμάντευσα τὴν τροπὴν τῶν σκέψεών του, καὶ τὸν διέκοψα μὲ νέας ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ὑποθέσεις.

«Ἂν ὑποθέσωμεν ὡς ἀληθὲς», τῷ εἶπα, «ὅτι δύο ἀπ' αὐτὰ τὰ παιδία τοῦ σχολείου πρόκειται τῷ ὄντι νὰ διακριθῶσι καὶ νὰ γίνωσι μεγάλοι ἄνδρες, καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ἀκόμη ὅτι ὁ ἕνας πρόκειται νὰ διακριθῇ ὡς καλλιτέχνης καὶ ὁ ἄλλος ὡς πολιτικός, ἠμπορεῖς ἐσὺ τώρα, ἔχων αὐτὸ μόνον τὸ γνωστόν, νὰ πλησιάσῃς τὸν ὅμιλον τῶν παιδίων καί, μετὰ μικρὰν ἢ μεγάλην ἔρευναν, ὅπως ξεύρῃς καὶ ὅπως θέλῃς, νὰ εὑρῇς αὐτοὺς τοὺς δύο μέλλοντας ἐξόχους, νά μού τους φέρῃς ἐδῶ καὶ νά μου πῇς : Αὐτοὶ εἶναι;

— Ὄχι! ἀπήντησεν ὁ φίλος μου ζωηρῶς, σημεῖον ὅτι προηγουμένως αὐτὸ εἶχε σκεφθῇ· πάλιν ὄχι! δι' ὅλους τοὺς

λόγους ϖοῦ εἴπαμεν ϖροηγουμένως. Ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ κάποια ϖαρατήρησις, ἀλλ' ὄχι καὶ νὰ εἶναι βεϐαία.

— Ἀλλ' ἐὰν ϖροϐῶμεν ἀκόμη εἰς τὰς ὑποθέσεις μας;

— Πῶς;

— Ἰδοὺ ϖῶς. Ἂς ὑποθέσωμεν ὅτι κάποιος ἔχων βέϐαια τὴν μαντικὴν δύναμιν ϖοῦ μᾶς λείπει, εὑρίσκει αὐτὰ τὰ ϖαιδία, μᾶς τὰ ϖαρουσιάζει καὶ μᾶς λέγει : Αὐτὰ εἶναι! ϖροσέξατε καλά. Τὸ ἕνα, δέν σας λέγω ϖοῖον, θὰ διακριθῇ ὡς ϖολιτικός, καὶ τὸ ἄλλο ὡς καλλιτέχνης. Εἶναι τῆς αὐτῆς σχεδὸν ἡλικίας. Ὁ ἕνας τὸν δεκέμϐριον ϖ. χ. συμπληρώνει τὸ δωδέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ὁ ἄλλος τὸν ἰούλιον τὸ ἑνδέκατον. Ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν τάξιν, ἔχουν τὰ ἴδια μαθήματα καὶ τοὺς ἰδίους διδασκάλους. Τίποτε ἄλλο... Ἠμπορεῖς σὺ τώρα, ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων χαρακτηριστικῶν ἑκάστου, νὰ ὁρίσῃς ϖοῖος ἀπὸ τοὺς δύο μικροὺς θὰ εἶναι ὁ ϖολιτικὸς καὶ ϖοῖος ὁ καλλιτέχνης;

— Αὐτὸ μάλιστα, εἶναι εὔκολον. Πρόκειται νὰ κρίνω μεταξὺ δύο χαρακτήρων ἀντιθέτων, τῶν ὁποίων αἱ διαφοραὶ εἶναι ὡρισμέναι καὶ φαίνονται μάλιστα ἐνωρίς.

— Λοιπὸν ἐμπρός! κάμε τὴν διάγνωσιν. Ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἡλικίαν τί διαφορὰς θὰ ϖαρουσιάζουν τὰ ϖαιδία μεταξύ των;

— Δὲν ἠμπορῶ νά σου ἀπαντήσω ἀμέσως. Πρέπει, φίλε μου, νὰ σκεφθῶ. Ἔχω βέϐαια τὴν βάσιν, ἐφ' ἧς θὰ στηριχθῶ καὶ θὰ διαγράψω τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἑνὸς τύπου καὶ τοῦ ἄλλου. Ἀλλ' ἡ κατάταξις τῶν χαρακτηριστικῶν αὐτῶν καὶ μάλιστα ἡ συγκριτικὴ δὲν εἶναι τώρ' ἀμέσως εὔκολος. Θά σου ἀπαντήσω... »

Ὁ ἥλιος εἶχε κρυϐῆ ὄπισθεν τῶν βαθυχρόων βουνῶν, ϖροσπιπτόντων ἐπὶ ὁρίζοντος ϖορφυροχρύσου. Ἡ διάθεσίς μας βαθμηδὸν ἐϐελτιοῦτο. Ἐλύοντο τὰ δεσμὰ τοῦ νοῦ ὅπως καὶ

τῆς γλώσσης. . . Ἀλλὰ τώρα δὲν ὡμιλοῦμεν, ἐσκεπτόμεθα. Ἐφαίνετο ὅτι εἴχομεν πλέον ἐγκαταλείψει τὸ θέμα τῆς συνομιλίας μας. Ἄλλως τε καὶ τὰ παιδία τοῦ σχολείου, ἀφ' οὗ πρῶτον ἐπνίγη ὁ γλυκύς των βόμβος, ἀπεκρύβησαν καὶ αὐτὰ εἰς τὴν μεμακρυσμένην καμπὴν τῆς λεωφόρου.

B'.

Εἶχα λησμονήσει πλέον καὶ τὰ παιδία τοῦ σχολείου καὶ τὴν περὶ αὐτῶν συζήτησιν, ὅταν μίαν ἡμέραν εὗρον ἐπὶ τῆς τραπέζης μου φάκελον, ὀγκωδέστερον συνήθους ἐπιστολῆς, ἐσφραγισμένον καὶ ἐπιγεγραμμένον διὰ τοῦ ὀνόματός μου. Τὸν ἤνοιξα μετὰ προθυμίας καὶ εὗρον ἐν αὐτῷ χειρόγραφον διακρινόμενον διὰ τῆς ἰσχρόου μελάνης καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ χαρακτῆρος τοῦ φίλου μου. Ἐπιτλοφορεῖτο δύο χαρακτῆρες καὶ ἦτο ἡ ὑπεσχημένη του ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ περιπάτου. Τὸ παραθέτω κατωτέρω κατὰ λέξιν :

Ὑπὸ τὸ ὄνομα καλλιτέχνης — ἔγραφεν ὁ φίλος μου — ἐννοεῖς βεβαίως ὅλους τοὺς καταγινομένους εἰς τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ ἀληθοῦς, τοὺς ἀσκοῦντας δημιουργικὴν δύναμιν ἐν τῇ θεραπείᾳ τοῦ καλοῦ: ζωγράφους, γλύπτας, μουσικούς, ποιητάς, μυθιστοριογράφους, δραματικοὺς καὶ καθεξῆς, ἐνῷ μὲ τὸ ὄνομα πολιτικὸς χαρακτηρίζεις γενικῶς τάξιν ἀνθρώπων — κυβερνητῶν, πολιτευτῶν, δικηγόρων, διπλωματῶν, ῥητόρων, κλπ. τῆς ὁποίας τὸ οὐσιῶδες γνώρισμα εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον ἡ δύναμις τοῦ ἀντιμετωπίζειν συνεχῶς τὰ πλήθη, δύναμις ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ τοῦ ἄγειν καὶ φέρειν αὐτά. Τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο τοῦ ἀληθοῦς πολιτικοῦ εἶναι ἀκόμη καὶ τὸ ἀντίθετον τοῦ οὐσιώδους χαρακτηριστικοῦ τοῦ ἁγνοῦ καλλιτέχνου, ὅστις ἀπομακρύνεται τοῦ κόσμου, ζῶν εἰς ἄλλας σφαίρας ἰδανικάς, καὶ παρὰ τῷ ὁποίῳ ἡ κα-

τάκτησις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπισΊοσύνης τοῦ πλήθους ἢ τοῦ φόβου του καὶ τῆς ὑπακοῆς, δὲν ἀποτελεῖ τὸ κύριον τῆς ἐπιτυχίας του προσόν. Ἐπὶ τοιαύτης βάσεως θὰ καθορισθῶσιν αἱ διαφοραί. Μερικωτέρας διαφορὰς ἠμπορεῖ βέβαια νὰ εὕρῃ κανεὶς καὶ μεταξὺ μουσικοῦ καὶ ζωγράφου, ὅπως μεταξὺ δικανικοῦ καὶ διπλωμάτου. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐδῶ ἢ περὶ τῶν γενικῶν διαφορῶν μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων τάξεων.

Ἂν ἐρωτήσῃς τὸν παχὺν ἐκεῖνον διδάσκαλον, μήπως ἔχῃ κανένα παιδὶ γιὰ πέταγμα, πολὺ πιθανὸν νά σου δείξῃ τὸν μέλλοντα καλλιτέχνην. Θὰ εἶναι ἀμελής, ἀφηρημένος καὶ θὰ φαίνεται σχεδὸν ἠλίθιος. Ἀπὸ τῆς πατρικῆς καρδίας τοῦ διδασκάλου θὰ ἔχῃ ἤδη ἀποπΊῆ πᾶσα περὶ τῆς προόδου του ἐλπίς· ἐνῷ περὶ τοῦ πολιτικοῦ θὰ φρονῇ καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνῃ ὅτι θὰ ἦτο ὁ πρῶτος μαθητὴς τοῦ σχολείου, ἂν ἐγίνετο ὀλίγον τι ἐπιμελέσΊερος... τόσον τοῦ φαίνεται εὐφυής! Ἐπίσης εὐφυὴς φαίνεται καὶ εἰς τοὺς συμμαθητάς του, οἱ ὁποῖοι τὸν ἀγαποῦν, τὸν σέβονται, τὸν φοβοῦνται καὶ τὸν ἀκούουν. Διότι ὁ μέλλων πολιτικὸς ἀπὸ τόσῳ μικρᾶς ἡλικίας ἀκόμη θὰ ἔχῃ ἔμφυτον τὴν δύναμιν τοῦ πρωτεύειν καὶ ἄρχειν μεταξὺ πολλῶν, — τὸ κύριον, ὡς εἶπον, διακριτικὸν τῆς κατηγορίας ταύτης — δύναμιν δι' ἧς εἶναι πάντοτε ὁ ἀρχηγὸς τῆς τάξεως καὶ πολλάκις τοῦ σχολείου. Ῥήτωρ περὶ ὃν συσπειροῦνται οἱ ἄλλοι, πρεσβευτὴς πάντοτε πρὸς τὸν διδάσκαλον, πολυμήχανος, ἐπωφελούμενος πάσης περισΊάσεως, ἀλλὰ πρῶτον πάντων ἀγαπώμενος, θὰ εἶναι ἡ κοινῶς συμπαθεσΊέρα καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἐν τῷ σχολείῳ ὕπαρξις. Κομψὸς πάντοτε καὶ καθαρός, ἀλλ' ἄνευ κοσμημάτων καὶ ἐπιτηδεύσεως, εὐσΊαλής, ζωηρός, εὔθυμος, ἐλεύθερος εἰς τὰς κινήσεις του, προπετής, ἀνδριζόμενος, θὰ περισΊοιχίζηται πάντοτε ὑπὸ ὁμίλου φίλων ἢ ὀπαδῶν, θὰ ἐπιβάλλῃ τὴν

γνώμην του διὰ τῆς πειθοῦς ἢ τῆς ἰσχύος, δὲν θἀνέχεται προσβολήν, συνειθίζων ἀπὸ τοῦδε εἰς τὸ νὰ φυλάσσῃ τὸ γόητρόν του, καὶ θὰ ἔχῃ πολλοὺς ἑτοίμους νά τον ὑπερασπίσωσι. Τοὐναντίον ὁ καλλιτέχνης θὰ ζῇ ἄνευ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλίας τῶν ἄλλων, ἀπομεμονωμένος, μελαγχολικός, ῥεμβός, νυσταλέος. Θὰ εἶναι παιδίον καχεκτικόν, ἄτολμον, δειλόν, μ' ἐπίκυρτον σῶμα καὶ ἄκομψα ἐνδύματα, ἀσυμπαθές, συνεσταλμένον εἰς μίαν γωνίαν, χωρὶς νὰ τολμᾷ νὰ προφέρῃ λέξιν. Καὶ τώρα, καθὼς καὶ κατόπι, θἀποστρέφεται τὰ κέντρα καὶ τὸν θόρυβον, ἐν ᾧ ὁ κόσμος εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ πολιτικοῦ. Εἰς τὰ σχολαστικὰ μαθήματα ὁ καλλιτέχνης δὲν θὰ προσέχῃ διόλου, ἐξ ἐναντίου δὲ θὰ εὑρίσκῃ πολὺ θέλγητρον ἀπὸ μικρὸς εἰς τὰς ῥωμαντικὰς σκηνὰς τῆς ἱστορίας, τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν γένει καὶ εἰς τὰς διηγήσεις τῶν βιβλίων του ἢ τῶν διδασκάλων. Ἂν εἶναι μεγαλοφυὴς καλλιτέχνης, Βολταῖρος ἢ Γκαῖτε, θἀγαπήσῃ ἐνωρὶς καὶ τὰ μαθηματικά, διότι ἡ τελεία δημιουργία ἔχει χρείαν ὅλων τῶν ἐγκεφαλικῶν δυνάμεων. Εἶπον ὅτι θὰ εἶναι ἄφιλος καὶ μετὰ τῶν πολλῶν ἀγέλαστος· ἐνίοτε ἐν τούτοις θὰ αἰσθάνεται ζωηρὰν συμπάθειαν, πάθος ἀληθινὸν διὰ κανένα τῶν συμμαθητῶν του, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ τοῦ τὸ ἐκδηλώσῃ, ἐκεῖνος δὲν θἀνταποκριθῇ εἰς αὐτό. Σπανίως θὰ τῷ προσφέρεται φιλία, ἀλλ' ὁ προσφέρων θὰ τῷ εἶναι ἀσυμπαθής. Καὶ οἱ δύο, ὅ τε καλλιτέχνης καὶ ὁ πολιτικός, πιθανὸν νὰ ἔχωσιν ἀπὸ τώρα τὰς μικράς των φίλας· ἀλλὰ μόνος ὁ καλλιτέχνης δύναται νὰ τρέφῃ ὅσῳ πρόωρον τόσῳ ἰσχυρὸν ἐρωτικὸν αἴσθημα. Θὰ εἶναι ὅμως ἄστατος εἰς τοὺς ἔρωτάς του, εἰς τὰς ὀρέξεις του, εἰς τὰς θελήσεις του, εἰς τὰς ἀποφάσεις του, καὶ τῆς ἀστασίας ταύτης θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τώρα προφανέστατα δείγματα. Καὶ ἐν ᾧ ὁ πολιτικὸς θὰ δεικνύῃ ἀπὸ τώρα τὰ σημεῖα τῆς σταθερότητος ἐκείνης

τάκτησις τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπισlοσύνης τοῦ πλήθους ἢ τοῦ φόβου του καὶ τῆς ὑπακοῆς, δὲν ἀποτελεῖ τὸ κύριον τῆς ἐπιτυχίας του προσόν. Ἐπὶ τοιαύτης βάσεως θὰ καθορισθῶσιν αἱ διαφοραί. Μερικωτέρας διαφορὰς ἠμπορεῖ βέβαια νὰ εὕρῃ κανεὶς καὶ μεταξὺ μουσικοῦ καὶ ζωγράφου, ὅπως μεταξὺ δικανικοῦ καὶ διπλωμάτου. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐδῶ ἢ περὶ τῶν γενικῶν διαφόρων μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων τάξεων.

Ἂν ἐρωτήσῃς τὸν παχὺν ἐκεῖνον διδάσκαλον, μήπως ἔχῃ κανένα παιδὶ γιὰ πέταγμα, πολὺ πιθανὸν νά σου δείξῃ τὸν μέλλοντα καλλιτέχνην. Θὰ εἶναι ἀμελής, ἀφηρημένος καὶ θὰ φαίνεται σχεδὸν ἠλίθιος. Ἀπὸ τῆς πατρικῆς καρδίας τοῦ διδασκάλου θὰ ἔχῃ ἤδη ἀποπlῇ πᾶσα περὶ τῆς προόδου του ἐλπίς· ἐνῷ περὶ τοῦ πολιτικοῦ θὰ φρονῇ καὶ θὰ ἐπαναλαμβάνῃ ὅτι θὰ ἦτο ὁ πρῶτος μαθητὴς τοῦ σχολείου, ἂν ἐγίνετο ὀλίγον τι ἐπιμελέσlερος . . . τόσον τοῦ φαίνεται εὐφυής! Ἐπίσης εὐφυὴς φαίνεται καὶ εἰς τοὺς συμμαθητάς του, οἱ ὁποῖοι τὸν ἀγαποῦν, τὸν σέβονται, τὸν φοβοῦνται καὶ τὸν ἀκούουν. Διότι ὁ μέλλων πολιτικὸς ἀπὸ τόσῳ μικρᾶς ἡλικίας ἀκόμη θὰ ἔχῃ ἔμφυτον τὴν δύναμιν τοῦ πρωτεύειν καὶ ἄρχειν μεταξὺ πολλῶν, — τὸ κύριον, ὡς εἶπον, διακριτικὸν τῆς κατηγορίας ταύτης — δύναμιν δι' ἧς εἶναι πάντοτε ὁ ἀρχηγὸς τῆς τάξεως καὶ πολλάκις τοῦ σχολείου. Ῥήτωρ περὶ ὃν συσπειροῦνται οἱ ἄλλοι, πρεσβευτὴς πάντοτε πρὸς τὸν διδάσκαλον, πολυμήχανος, ἐπωφελούμενος πάσης περισlάσεως, ἀλλὰ πρῶτον πάντων ἀγαπώμενος, θὰ εἶναι ἡ κοινῶς συμπαθεσlέρα καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρουσα ἐν τῷ σχολείῳ ὕπαρξις. Κομψὸς πάντοτε καὶ καθαρός, ἀλλ' ἄνευ κοσμημάτων καὶ ἐπιτηδεύσεως, εὐσlαλής, ζωηρός, εὔθυμος, ἐλεύθερος εἰς τὰς κινήσεις του, προπετής, ἀνδριζόμενος, θὰ περισlοιχίζηται πάντοτε ὑπὸ ὁμίλου φίλων ἢ ἱπαδῶν, θὰ ἐπιβάλλῃ τὴν

γνώμην του διὰ τῆς πειθοῦς ἢ τῆς ἰσχύος, δὲν θἀνέχεται προσβολήν, συνειθίζων ἀπὸ τοῦδε εἰς τὸ νὰ φυλάσσῃ τὸ γόητρόν του, καὶ θὰ ἔχῃ πολλοὺς ἑτοίμους νά τον ὑπερασπίσωσι. Τοὐναντίον ὁ καλλιτέχνης θὰ ζῇ ἄνευ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς φιλίας τῶν ἄλλων, ἀπομεμονωμένος, μελαγχολικός, ῥεμβός, νυσταλέος. Θὰ εἶναι παιδίον καχεκτικόν, ἄτολμον, δειλόν, μ' ἐπίκυρτον σῶμα καὶ ἄκομψα ἐνδύματα, ἀσυμπαθές, συνεσταλμένον εἰς μίαν γωνίαν, χωρὶς νὰ τολμᾷ νὰ προφέρῃ λέξιν. Καὶ τώρα, καθὼς καὶ κατόπι, θἀποστρέφεται τὰ κέντρα καὶ τὸν θόρυβον, ἐν ᾧ ὁ κόσμος εἶναι ἡ ζωὴ τοῦ πολιτικοῦ. Εἰς τὰ σχολαστικὰ μαθήματα ὁ καλλιτέχνης δὲν θὰ προσέχῃ διόλου, ἐξ ἐναντίου δὲ θὰ εὑρίσκῃ πολὺ θέλγητρον ἀπὸ μικρὸς εἰς τὰς ῥωμαντικὰς σκηνὰς τῆς ἱστορίας, τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν γένει καὶ εἰς τὰς διηγήσεις τῶν βιβλίων του ἢ τῶν διδασκάλων. Ἂν εἶναι μεγαλοφυὴς καλλιτέχνης, Βολταῖρος ἢ Γκαῖτε, θἀγαπήσῃ ἐνωρὶς καὶ τὰ μαθηματικά, διότι ἡ τελεία δημιουργία ἔχει χρείαν ὅλων τῶν ἐγκεφαλικῶν δυνάμεων. Εἶπον ὅτι θὰ εἶναι ἄφιλος καὶ μετὰ τῶν πολλῶν ἀγέλαστος· ἐνίοτε ἐν τούτοις θὰ αἰσθάνεται ζωηρὰν συμπάθειαν, πάθος ἀληθινὸν διὰ κανένα τῶν συμμαθητῶν του, ἀλλὰ καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι θὰ τολμήσῃ ποτὲ νὰ τοῦ τὸ ἐκδηλώσῃ, ἐκεῖνος δὲν θἀνταποκριθῇ εἰς αὐτό. Σπανίως θὰ τῷ προσφέρεται φιλία, ἀλλ' ὁ προσφέρων θὰ τῷ εἶναι ἀσυμπαθής. Καὶ οἱ δύο, ὅ τε καλλιτέχνης καὶ ὁ πολιτικός, πιθανὸν νὰ ἔχωσιν ἀπὸ τώρα τὰς μικράς των φίλας· ἀλλὰ μόνος ὁ καλλιτέχνης δύναται νὰ τρέφῃ ὅσῳ πρόωρον τόσῳ ἰσχυρὸν ἐρωτικὸν αἴσθημα. Θὰ εἶναι ὅμως ἄστατος εἰς τοὺς ἔρωτάς του, εἰς τὰς ὀρέξεις του, εἰς τὰς θελήσεις του, εἰς τὰς ἀποφάσεις του, καὶ τῆς ἀστασίας ταύτης θὰ ἔχωμεν ἀπὸ τώρα προφανέστατα δείγματα. Καὶ ἐν ᾧ ὁ πολιτικὸς θὰ δεικνύῃ ἀπὸ τώρα τὰ σημεῖα τῆς σταθερότητος ἐκείνης

καὶ τῆς ἐπιμονῆς, ἥτις θἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τοῦ σΊαδίου του, ἐξ ἐναντίου ὁ καλλιτέχνης θὰ εἶναι καθολοκληρίαν ἀνίσχυρος νὰ ἐπιϐληθῇ τώρα καθὼς καὶ κατόπιν. Αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον βλέπομεν συνήθως τοὺς καλλιτέχνας νἀγαπῶσι μὲν τὰ παιδία, νὰ ἠξεύρωσι νά τα περιποιηθῶσι, νά τα ἑλκύσωσιν, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἀπολύτως ἀνίκανοι νὰ τἀναθρέψωσι, νά τα διδάξωσι, νά τοις ἐμπνεύσωσι σεϐασμόν. Ὅλοι τώρα θὰ λέγουν διὰ τὸν καλλιτέχνην : « Τί βλάξ! » καὶ θά τον σκώπΊουν καὶ θά τον περιφρονοῦν. Ἀλλὰ μόνος ὁ πολιτικὸς θὰ ἔχῃ ἐννοήσει ὅτι εἶναι εὐφυέσΊερος ἀφ' ὅσον τοὐλάχισΊον φαίνεται· διότι ἔμφυτον τῷ πολιτικῷ εἶναι νὰ διακρίνῃ εὐσΊόχως τὴν ἀληθῆ, τὴν κεκρυμμένην ἀξίαν τῶν ἄλλων. Δι' αὐτὸν πάλιν οἱ ἄλλοι θὰ λέγουν : « Τί εὐφυής! » Ἐν τούτοις ὁ μικρὸς καλλιτέχνης δὲν θά τῳ ἔχῃ πολλὴν ὑπόληψιν, διότι εἶναι ἴδιον τῆς καλλιτεχνικῆς φύσεως νὰ μισῇ ὅλους τοὺς κερδοσκοποῦντας ἐπὶ τῆς εὐνοίας τῶν πολλῶν. Καὶ οὕτω θἀντιπαθῶσιν ὁ εἷς πρὸς τὸν ἄλλον καὶ θὰ εἶναι ἐν πολλοῖς ἀντίπαλοι, μεθ' ὅλην τὴν σπουδὴν τὴν ὁποίαν ἴσως ὁ πολιτικὸς θὰ δεικνύῃ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς φιλίας τοῦ καλλιτέχνου.

Ἂν καὶ συμπληρῶν τὸ δωδέκατον ἔτος τὸν προσεχῆ δεκέμϐριον, — κατὰ τὰ ζώδια τοῦ χειμῶνος εἶναι παρατηρημένον ὅτι γεννῶνται ὡσεπιτοπολὺ καλλιτέχναι — ὁ τελευταῖος θὰ φαίνεται πολὺ μικρότερος τοῦ πολιτικοῦ, μόλις ἑνδεκαετοῦς. Ἐν τούτοις θαὐξήσωσιν ἀρκετὰ ταχέως καὶ οἱ δύο καὶ θὰ διαπλασθῶσιν, ἵν' ἀκολουθήσωσι λεληθότως σχεδὸν τὰ μοιραῖα σΊάδια. Ὁ πολιτικὸς θὰ ἑλκυσθῇ ἐκ τῆς μελέτης τῶν πολιτικῶν ἐπισΊημῶν καὶ θὰ ἐμϐαθύνῃ εἰς ὅλα τὰ δημοσιολογικὰ ζητήματα· θἀναπΊύσσῃ ὁλοὲν ὅλα του τὰ προτερήματα καὶ ἰδίᾳ τὴν περίνοιαν, τὴν ἑτοιμότητα, τὴν διαλεκτικὴν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ πρωτεύειν καὶ ἀγαπᾶσθαι. Διὰ τῆς

βοηθείας τῶν ἄλλων θὰ ἀνέλθῃ τὰς πρώτας βαθμίδας τῆς κλίμακος, καὶ πάντοτε στρατολογῶν φίλους καὶ ὑποστηρικτὰς εἶναι δυνατὸν νὰ ὠθηθῇ μέχρι τῶν ὑψίστων. Εἰς τὰς πρώτας του ἐπιτυχίας οἱ γνωστοὶ θὰ λέγωσι : «Μπράβο του! ἔξυπνος νέος. . . καὶ τοῦ ἔδειχνε ἀπὸ μικρός· » ὥστε πᾶσα ἀνύψωσίς του θὰ φαίνεται πάντοτε φυσικὴ καὶ δικαία τῆς ἱκανότητός του κατάκτησις. Τὸ ἐναντίον θὰ συμβῇ εἰς τὸν καλλιτέχνην. Ὁ ἄνθρωπος θὰ φανῇ ἀναγεννηθεὶς ὡς διὰ μαγείας, μόλις ἐπέλθῃ ἡ ἀνάπτυξις. Θὰ μεταβληθῇ τὸ σῶμα, τὸ ἦθος, τὸν ἱματισμόν, τὴν στάσιν. Θά τον βλέπῃς καὶ δὲν θά τον γνωρίζῃς· θά τον ἀκούῃς καὶ θὰ λέγῃς : αὐτός!; Καὶ ναὶ μὲν τὰ πρῶτά του βήματα θὰ ὑποδεχθῶσιν οἱ ἄλλοι δι' εἰρωνικῶν ἐπιφωνήσεων· ἀλλὰ μετὰ τὰς πρώτας του ὡμολογημένας ἐπιτυχίας, ἔκπληκτοι οἱ γνωστοί του θὰ ἀναφωνῶσι· «Καλὲ ποιὸς τὄλπιζε! ὅταν ἦταν μικρὸς ἦταν βλάκας· τὸν θυμοῦμαι ἐγὼ ποῦ εἴμεθα συμμαθηταί.» Καὶ ἡ ἀνύψωσίς του θὰ φαίνεται ἀνεξήγητος, θαυμασία. . . Καὶ ὅμως ποτὲ δὲν ἦτο βλάξ! μικρὸς ἀκόμη ἐσκέπτετο ὑψηλότερα ἀπὸ ὅλους σᾶς τοὺς μεγάλους· καὶ ἐνῷ αἱ ἐντυπώσεις ἐνεχαράσσοντο βαθύτατα εἰς τὸν ὑγιᾶ του παιδικὸν ἐγκέφαλον, ἐνῷ ἡ φαντασία του εἰργάζετο ζωηρότατα, ἡ μικρά του χεὶρ ἐχάρασσε κρυφίως τὰ πρῶτά του δοκίμια. Καὶ ἂν δὲν εἶχε φίλους σᾶς τοὺς ποταπούς, τοὺς περισαίνοντας δουλικῶς ἐκεῖνον, ὅστις ἠξεύρει νὰ σᾶς θωπεύῃ ὅπως τὸν σκύλλον του, καὶ ὑλακτοῦντας τὸν ἐννοοῦντα νὰ σεβασθῇ τὴν ἀνθρωπίνην ἀξιοπρέπειαν, ἡ καρδία του ὅμως ἦτο πλήρης ἀγάπης καὶ εὐαισθησίας καὶ φιλοδοξίας εὐγενοῦς. Ἔμεινε δ' ἀκόμη καὶ τώρα ὡς ἦτο πάντοτε τρυφερός, ἀγαθός, μειλίχιος, φιλάνθρωπος, εἰλικρινής, διότι φρονῶ ἀδιστάκτως ὅτι, ὅσῳ περισσότερον κακὸς εἶναι εἷς καλλιτέχνης, ὅσῳ πολιτικώτερον φέρεται πρὸς κατάκτησιν στιγμιαίου θριάμβου, τόσῳ ὀλιγωτέραν

ἀξίαν ἔχει κατὰ βάθος. Καὶ ἐν ᾧ ὁ πολιτικὸς ἐν τῇ φορᾷ τῶν πραγμάτων ἠναγκάσθη καὶ νὰ συνθηκολογήσῃ πολλάκις πρὸς τὴν συνείδησίν του καὶ νὰ κακουργήσῃ ἴσως, τοῦ καλλιτέχνου ὅμως ὁ χαρακτὴρ ἐνέμειεν ἀδάμας καὶ ἡ συνείδησις ἀκηλίδωτος καὶ ἡ καρδία καθαρά. Ἐκτὸς τούτου τὰ στάδιά των αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἐκπροσωποῦσιν ἀντιθέτους κλίσεις καρδίας. Ἐπρόσεξες εἰς τὰ παιδία τοῦ σχολείου, τὰ ὁποῖα εἴδαμεν προχθές; Τὰ περισσότερα ἀνῆκον εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν καὶ ὀλίγα εἰς τὸν λαόν, διότι ἡ σχολὴ εἶναι ἰδιωτικὴ καὶ ὁ διδάσκαλος ἀκριβοπληρώνεται. Κατὰ γενικὸν κανόνα — δὲν ἐννοῶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν πολλαὶ ἔξοχοι ἐξαιρέσεις, — ὁ μὲν καλλιτέχνης θ' ἀνήκῃ εἰς λαϊκὴν οἰκογένειαν, πτωχὴν ἴσως, ὁ δὲ πολιτικὸς εἰς ἀριστοκρατικήν, ἔστω καὶ μὴ πλουσίαν. Οἱ μεγάλοι πολιτικοὶ ὑπῆρξαν ἐπιτοπολὺ μέλη τῆς ἀριστοκρατίας, τῆς προνομιούχου καὶ πιεζούσης τάξεως, διὰ τοῦτο καὶ ἡ πολιτικὴ εἶναι ἡ τυραννικωτέρα τῶν ἐπιστημῶν· ἐν ᾧ τοὐναντίον ἡ καλλιτεχνία, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνέλαμψαν τὰ ἔξοχα λαϊκὰ πνεύματα, εἶναι ἀφεύκτως ἡ μᾶλλον φιλελευθέρα ἐνασχόλησις.

Σᾶς ἔγραψα τὰς εἰκόνας μου διὰ μεγάλων γραμμῶν, χωρὶς νὰ φροντίζω περὶ τῶν λεπτομερειῶν καὶ τῶν ἐξαιρέσεων. Ἂν παρουσιασθῶσιν ἐμπρός μου τὰ δύο παιδία, βλέπεις ὅτι δὲν ἔχω νὰ κοπιάσω πολύ, διὰ νά σου εἴπω : Ἰδού, αὐτὸς εἶναι ὁ καλλιτέχνης καὶ αὐτὸς ὁ πολιτικός.

Πλήν, διὰ νὰ ἐκτιμήσῃς καλύτερα τὴν βεβαιότητα μεθ' ἧς σοῦ ὁμιλῶ, καὶ νὰ συμβιβάσῃς πρὸς τὴν γνώμην μου μερικὰς ἀντιρρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἴσως σοῦ ἐγεννήθησαν κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτην, πρέπει νὰ σκεφθῇς ὅτι οἱ χαρακτῆρες τοὺς ὁποίους σοῦ διέγραψα εἶναι δύο χαρακτῆρες ἰδανικοί, ἀμιγεῖς, ὅσον δὲν ἀπαντῶνται συχνὰ ἢ μᾶλλον ποτὲ εἰς τὴν φύσιν. Ὁμοιάζουν μὲ τὰς χημικῶς καθαρὰς ἐκείνας οὐσίας,

τὰς ὁποίας μόνον εἰς τὰ χημικὰ ἐργαστήρια ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ εὕρῃ. Εἰς τὴν Φύσιν ἀμιγὴς πολιτικὸς δὲν ὑπάρχει, ὅπως καὶ ἀμιγὴς καλλιτέχνης. Ὁ πολιτικὸς ἠμπορεῖ νὰ εἶναι συγκεκραμένος ἔξαφνα μὲ ὀλίγον φιλόσοφον καὶ ὁ καλλιτέχνης μὲ ὀλίγον στρατιώτην, ὅπως ὁ μόλυβδος μὲ ὀλίγον ἄργυρον καὶ ὁ σίδηρος μὲ ὀξυγόνον. Ἀλλ' ἐὰν τὰ ἀμαλγάματα καὶ τὰ ὀξείδια παρουσιάζουν νέας ἰδιότητας, δὲν ἕπεται ἐκ τούτου ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ τἀναλύσωμεν εἰς τἀποτελοῦντα αὐτὰ στοιχεῖα.

Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νά σε συγχύζωσιν αἱ οὕτως εἰπεῖν *ἐπιπλοκαὶ* τῶν φαινομένων, εἰς τὴν ἐξέλεγξιν ἑνὸς ἰδανικῶς καθαροῦ χαρακτῆρος, ἑνὸς στοιχείου. Ἔπειτα ἅμα εἰς τὸν σχηματισμὸν μιᾶς θεωρίας, ἑνὸς κανόνος, λάβῃς βάσιν λογικήν, ὁ κανών σου ἔχει ἐπιστημονικὴν ἀξίαν, ἔστω καὶ ἂν πρακτικῶς αἱ ἐξαιρέσεις εἶναι πολὺ περισσότεραι ἀπὸ τὰ παραδείγματα ποῦ ἠμπορεῖς νὰ φέρῃς.

ΓΡΗΓΌΡΙΟΣ ΞΕΝΌΠΟΥΛΟΣ.

[*Hestia*, 1891, nº 34.]

ΑἹ ΑἸΣΘΉΣΕΙΣ.

ΒΡΈΦΟΣ ἀρτιγέννητον ἐκοιμᾶτο εἰς τὴν μικράν του κοιτίδα· ἀφρὸς πέπλων ἐκλεύκων περιέβαλλεν αὐτό· ἠρέμα ἀνέπαλλε τὸ ἁπαλόν του στῆθος καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων του διεγράφετο τὸ πρῶτον ἄδολον μειδίαμα, τὸ ἀνατέλλον κατὰ τὴν χαραυγὴν τῆς ζωῆς.

Παρέστησαν τότε ἐκεῖ αἱ πέντε αἰσθήσεις, ἃς ἡ Φύσις ἐδώρει πρὸς τὸν νεωστὶ ἐλθόντα εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἡτοιμάσθησαν ὅπως ἀναλάβῃ ἑκάστη τὴν τεταγμένην λειτουργίαν.

Πρώτη πασῶν προύχώρησεν ἡ Ὅρασις, ἀρισῖοκρατικὴ καὶ ὑπερόπῖις.

— *Εἶμαι τὸ πολυτιμότερον δῶρον ἐξ ὅσων σοῦ ἐχάρισεν ἡ Φύσις, εἶπεν ἀποτεινομένη πρὸς τὸ βρέφος· εἶμαι ἡ ἡγεμονὶς τῶν αἰσθήσεων. Δι' ἐμοῦ θὰ ἴδῃς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τὰς καλλονὰς τῆς φύσεως. Εἰς ἐμὲ θὰ κατοπῖρίζεται ἡ ψυχή σου καὶ δι' ἐμοῦ θὰ διερμηνεύῃς σαφῶς τὰ διὰ τῆς γλώσσης ἀνέκφρασῖα αἰσθήματά σου· δι' ἐμοῦ θὰ ἐντρυφήσῃς εἰς τὰς ἑορτὰς καὶ τὰ θεάματα, δι' ἐμοῦ θὰ γνωρίσῃς καὶ θὰ ἐκῖιμήσῃς τὰ θαυμασῖὰ προϊόντα τῆς ἀνθρωπίνης τέχνης· ὁ ἔρως τὸ γλυκύτατον τῶν αἰσθημάτων ἐξ ὅσων θὰ φαιδρύνωσι τὸν βίον σου, ἐμὲ θὰ ἔχῃ κυρίαν ἀφορμὴν καὶ κύριον πράκτορα· τόσον θὰ σοῦ εἶμαι προσφιλὴς καὶ τόσον ἀπαραίτητος, ὥσῖε ὁ ἱερώτερος ὅρκος σου θ' ἀναφέρηται εἰς τὴν διατήρησίν μου.*

Προσῆλθε κατόπιν ἡ Ἀκοὴ σοβαρὰ ἐπίσης καὶ ἐπηρμένη.

— *Καὶ ἐγὼ δὲν θὰ σοῦ εἶμαι ὀλιγώτερον τῆς ἀδελφῆς μου πολύτιμος, εἶπεν. Ὁ λόγος, τὸ τιμαλφέσῖερον διὰ τὸν ἄνθρωπον χάρισμα, θὰ ἦτο ἄνευ ἐμοῦ σχεδὸν ἀνωφελής· ἄνευ ἐμοῦ θὰ ζῇς ὡς ἀναίσθητος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πλήθους, θὰ σὲ περιβάλλῃ ἄσῖοργος καὶ θλιβερὰ μόνωσις. Χάρις εἰς ἐμὲ θὰ ἀκούσῃς τὸ ᾆσμα τῆς ἀηδόνος καὶ τὸν ψίθυρον τῆς αὔρας καὶ τὸν φλοῖσβον τῆς θαλάσσης καὶ τὴν ἔνθεον τῆς μουσικῆς ἁρμονίαν. Χάρις εἰς ἐμὲ θὰ γνωρίσῃς τὴν προσφιλῆ φωνὴν τῶν φίλων καὶ τῶν οἰκείων σου. Τὴν ἡδυτάτην ἐξ ὅλων τῶν συγκινήσεων τῆς ζωῆς, τὴν σηγκίνησιν ἣν προξενεῖ ἡ λέξις «σὲ ἀγαπῶ» προφερομένη ἀπὸ τρέμοντα χείλη, χάρις εἰς ἐμὲ θὰ τὴν αἰσθανθῇς.*

Εἶτα προέβη ἡ Ὄσφρησις, ἰσχνή, νευρική, αἰθερία.

— *Εἶμαι ἡ ποιητικωτέρα μεταξὺ ὅλων τῶν ἀδελφῶν μου, εἶπε· τὸ κράτος μου εἶναι περιωρισμένον, ἀλλὰ πόσον εἶναι*

εὐγενές! ἂν ἔλειπον ἐγώ, τὰ ῥόδα καὶ αἱ ἀκαλῆφαι θὰ ἦσαν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ εἰς τὸν κόσμον. Τὸ ἁβρὸν ἄρωμα τῶν ἀνθέων, τὴν μεθυστικὴν ὀσμὴν τῶν βαρυτίμων μύρων, τὴν εὐωδίαν ἥτις διαχέεται εἰς τὰς λαμπροστολίστους τῶν φαιδρῶν ἑορτῶν αἰθούσας, τὴν εὔοσμον κνίσσαν, ἣν ἀναδίδουσιν ἐκλεκτὰ ἐδέσματα, ἐγὼ θὰ σὲ κάμω νὰ τ' ἀπολαύσῃς.

Μετ' αὐτὴν ἔλαβε τὸν λόγον ἡ Γεῦσις, ἥτις προὐχώρησε μὲ ὄψιν θαλερὰν καὶ ηὐχαριστημένην.

— Ἐγὼ ἀπεναντίας, εἶπεν, εἶμαι μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν μου ἡ ὑλιστικωτέρα· ἐγὼ διατελῶ εἰς ἄμεσον συνάφειαν μὲ τὴν ὕλην· ἓν μόνον θέλω καὶ ἐπιδιώκω, τὴν ἀπόλαυσιν. Ὅσα παράγει τὸ ἀπέραντον βασίλειον τῆς φύσεως πρὸς τροφὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὅσα ἐφεῦρεν ἀνέκαθεν ἡ τέχνη τῶν γαστριμάργων εἰς ἐμὲ θὰ ὑποβληθῶσι πρὸς ἐκτίμησιν. Καὶ ὅταν αἱ ἄλλαι ἡδοναὶ τοῦ βίου θὰ σὲ ἀποχαιρετίσωσιν, ἐγὼ θὰ ἐξακολουθῶ νὰ σὲ παρηγορῶ καὶ νὰ σὲ εὐφραίνω.

Τελευταία προέβη δειλὴ καὶ συνεσταλμένη ἡ Ἀφή.

Αἱ τέσσαρες αἰσθήσεις ἐγέλασαν ἰδοῦσαι αὐτήν.

— Ν' ἀκούσωμεν καὶ σὺ τί θὰ τοῦ ὑποσχεθῇς καὶ τί θὰ τοῦ χαρίσῃς! εἶπον ἐμπαικτικῶς· κανένα κομβολόγι, αἴ;...

— Τίποτε δὲν ἔχω νὰ χαρίσω, εἶπε μετριοφρόνως ἡ Ἀφή, ὑπόσχομαι ὅμως νὰ παραμείνω ἕως τέλους ἡ πιστοτέρα ὅλων ὑμῶν.

Καὶ τὰ ἔτη παρῆλθον, παρῆλθον, παρῆλθον. Τὸ βρέφος βαθμηδὸν ἠλικιώθη· ἐγένετο νέος, ἐγένετο ἀνήρ. Ἀνῆλθε μὲ πόδα γοργὸν τὴν ἀνάντη ὁδόν, ἣν καταυγάζει ὁ χρυσοῦς φωστὴρ τῆς ἐλπίδος· ἀνῆλθεν ἐντρυφῶν ἀκορέστως εἰς ὅλας τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς ἀπολαύσεις τῆς ζωῆς· ἔφθασεν εἰς τὴν κορυφὴν σφριγῶν καὶ ῥωμαλέος καί, χωρὶς νὰ σταματήσῃ οὐδ' ἐπὶ στιγμήν, ἤρχισε νὰ καταβαίνῃ. Καὶ ὅσῳ κατέβαινε, τόσῳ ἡ ὁδὸς καθίστατο σκολιὰ καὶ ἀκανθώδης· ὅσῳ ἐπροχώρει, τόσῳ

ὁ ὁρίζων ἐζοφοῦτο· αἱ τέρψεις καὶ αἱ ἡδοναὶ ἤρχισαν
σπανίζωσιν· οἱ τέως στιβαροὶ ὦμοί του ἤρχισαν νὰ κυ
ται· τὸ γῆρας ἤρχισε νὰ ἐπαργυρώνῃ τὴν κόμην του· α
δες ηὐλάκωνον ἤδη τὸ λεῖον μέτωπόν του.

Καὶ ἐξηκολούθει νὰ καταβαίνῃ, νὰ καταβαίνῃ, ὑπε
τὴν πανίσχυρον καὶ ἀδυσώπητον φορὰν τῆς Εἱμαρμ
πρὶν ἀκμαῖαι αἰσθήσεις του ἤρχισαν νὰ ἐξασθενῶ
εὕρισκον πλέον δαψιλῆ τὴν τρυφὴν εἰς τὸν βίον
γυζον.

Πρώτη πασῶν ἀπέκαμεν ἡ Ὅρασις.

— Ἤρχισα νὰ βαρύνωμαι! εἶπεν. Οἱ ὀφθαλμο
λώθησαν πλέον. Ποῦ εἶναι τὰ θεάματα καὶ αἱ ἑορ
διασκεδάσεις! Ὅλα τὰ βλέπω παρηλλαγμένα· αἱ
τοῦ γήρατος δὲν μὲ θέλγουν.

Καὶ ἤρχισε νὰ κάμνῃ συχνὰς ἐλλείψεις, ἕως ὅ
ἡμερῶν ἐξηφανίσθη τέλεον.

Ὁ γέρων εὑρέθη αἴφνης ἐν παντελεῖ ζόφῳ.

Ἔπειτα ἦλθεν ἡ σειρὰ τῆς Ἀκοῆς.

— Ποῦ ὁ φαιδρὸς θόρυβος τῶν πανηγύρεων
οἱ κῶμοι καὶ τὰ ᾄσματα καὶ αἱ εὐχάριστοι
Πολὺ ὀλίγην διάθεσιν ἔχω ν' ἀκούω τώρα τὰς
τῶν συνομηλίκων του!

Καὶ τὸν ἐγκατέλειψε καὶ αὐτή, ὁ δὲ γέρων
θισμένος εἰς στυγνὴν μόνωσιν καὶ σιγήν.

Μετὰ ταῦτα κατεξανέστη ἡ Ὄσφρησις.

— Μ' ἔπνιξεν ὁ γεροντικὸς κατάρρους! ἔ
σχετοῦσα. Ἀκοῦς ἐκεῖ ὕστερον ἀπὸ τόσας εὐω
τήσω εἰς τὸν ταμβάκον!

Καὶ ἡ Γεῦσις ὡσαύτως ἦτο ἀπαρηγόρητος.

— Δὲν ἔχει δόντια πλέον ὁ γέρων μο
θρηνωδῶς. Χυλὸν τοῦ δίδουν νὰ τρώγῃ μον

ράθη. Ὀρίστε! ὕστερα ἀπὸ τὰ πλούσια συμπόσια καὶ τὰ ἐκλεκτὰ φαγητά, εὐχαριστήσου μὲ τὸν χυλόν, ἂν ἀγαπᾷς!

Καὶ ἀμφότεραι αἱ αἰσθήσεις αὗται ἐξασθενήσασαι βαθμηδὸν κατέστησαν παντελῶς σχεδὸν ἄχρηστοι εἰς τὸν ταλαίπωρον γέροντα.

Ἐν τοσούτῳ ἐξηκολούθει αὐτὸς νὰ καταβαίνῃ, νὰ καταβαίνῃ πάντοτε, κύπτων ἔτι μᾶλλον ὅσῳ προὐχώρει ὑπὸ τὸ βάρος τῶν ἐτῶν καὶ τῶν συμφορῶν.

Ἔφθασεν ἤδη εἰς τὸ ἔσχατον ὅριον τῆς ζωῆς, πέραν τοῦ ὁποίου χαίνει σκοτεινὸν τὸ χάσμα τοῦ τάφου...

Μόνος ἐντὸς θαλάμου ἐκάθητο ἐπὶ τῆς ἕδρας του, ἐφ' ἧς πρὸ καιροῦ ἤδη ἔμενεν ἀκίνητος, πρεσβύτης ἐσχατόγηρως.

Λαμπρὸς καὶ ζωογόνος ἥλιος τοῦ ἔαρος ἐφαίδρυνε τὸν θάλαμον· ἀλλὰ τὸ ἀγλαὸν ἐκεῖνο φῶς δὲν ἐφαίδρυνε καὶ τὴν χαύνην καὶ ἄτονον μορφὴν τοῦ γέροντος· οἱ ἐσβεσμένοι ὀφθαλμοί του δὲν ἠδύναντο πλέον νὰ τὸ ἴδωσι!

Ἠκούετο ἀπὸ τοῦ κήπου προερχομένη φαιδροτάτη συναυλία ἑωθινῶν ᾀσμάτων πτηνῶν, βόμβου ἐντόμων, χαρμοσύνων κραυγῶν παίδων σκιρτώντων ἀνὰ μέσον τῶν πρασιῶν. Ἀλλὰ τὴν ἀκοὴν τοῦ γέροντος πρὸ καιροῦ ἐσφράγιζε σιγὴ τάφου.

Τὸ τερπνὸν ἄρωμα τῶν ἀνθέων τοῦ κήπου εἰσερχόμενον διὰ τῶν ἀνοικτῶν παραθύρων διεχέετο εἰς τὸν θάλαμον· ἀλλ' εἰς τὴν νεναρκωμένην ὄσφρησίν του οὐδεμίαν ἐξήγειρε πλέον εὐφρόσυνον ἐντύπωσιν.

Ἐπὶ μικρᾶς τραπέζης παρέκειτο τὸ πρόγευμα, τὸ ἁπλοῦν ἐκεῖνο ῥόφημα, τὸ μὴ παρέχον αὐτῷ πλέον ἡδονήν, ὅπερ ἐλάμβανεν ἁπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ παρατείνῃ τὴν ἀθλίαν του ὕπαρξιν.

Στηρίζων τὴν τρέμουσαν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ἀδυνάτου παλάμης ὁ πρεσβύτης, ὁ ξένος ἤδη πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰ θέλ-

γητρα αὐτῆς, ἐφαίνετο βεβυθισμένος εἰς διαλογισμούς. Ἐκ τοῦ ἑτοιμοθανάτου ἐκείνου σαρκίου μόνη ἡ μνήμη ἔζη, προσπαθοῦσα νὰ διακρίνῃ μέσον τῆς ὁμίχλης τοῦ παρελθόντος τὰ φάσματα ἀρχαίων εὐτυχῶν ἡμερῶν.

Μικρόν, ξανθόν, εὐειδέστατον κοράσιον ἤνοιξε τὴν θύραν τοῦ θαλάμου. Εἰς τὴν εὐθαλῆ ὄψιν του καὶ εἰς τὰ γαλανὰ ὄμματά του εἰκονίζετο ἡ ἀθωότης καὶ ἡ στοργή.

Προὐχώρησε μὲ βῆμα ἐλαφρὸν πρὸς τὸν πρεσβύτην, ἀνερριχήθη ἐπὶ τῶν γονάτων του, ἐξέτεινε τοὺς μικροὺς βραχίονας καὶ περιέβαλε τὴν πολιὰν κεφαλήν του, ἔπειτα ἐπλησίασε τὰ μικρὰ ῥόδινα χείλη ἐπὶ τοῦ ὠχροῦ μετώπου του.

Ὁ γέρων ἀνεσκίρτησεν αἰσθανθεὶς τὸν ἐναγκαλισμὸν τῆς μικρᾶς ἐγγονῆς του, ἥτις ἤρχετο κατὰ πᾶσαν πρωΐαν ν' ἀποτείνῃ αὐτῷ τοιοῦτον φιλόστοργον χαιρετισμόν. Καὶ ἐνῷ αἱ ἄτονοι χεῖρές του ἀπετίθεντο θωπευτικῶς ἐπὶ τῆς ξανθῆς κεφαλῆς τοῦ παιδίου καὶ τ' ἄχροα χείλη του ἠσπάζοντο τὰς ἁγνὰς παρειάς του, ἄρρητος ἱλαρότης διεχύθη ἐπὶ τῆς μορφῆς του.

Αὐτὴ ἦτο ἡ μόνη πλέον χαρμονὴ τοῦ βίου του!

Ἡ Ἀφὴ ἐτήρει τὴν ὑπόσχεσίν της.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΗΣ ἌΝΝΙΝΟΣ.

Ὁ ΔΙΆΔΟΧΟΣ
ἘΝ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚῌ ΠΟΛΙΤΕΊᾼ.

Ὁ Βασιλεὺς εἶναι ὁ πρῶτος τῆς Πολιτείας ἄρχων, καὶ ὁ ὑπέρτατος αὐτῆς λειτουργός. Ἐνίοτε ὅμως, παρά τισι τῶν συνταγματικῶν κρατῶν, ἡ προσωπικότης τοῦ Διαδόχου τοῦ

θρόνου αἴρεται εἰς σημεῖον γενικωτέρας καὶ πλειότερον διηκριβωμένης προσοχῆς, σκιαζούσης ἔστιν ὅτε καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος τὴν σημασίαν. Ἡ ἄκρα προσοχὴ, ἡ εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Διαδόχου ἀπονεμομένη ὑπὸ τοῦ Ἔθνους, οὔτε λογικῆς βάσεως στερεῖται, οὔτε, ἀπὸ ἰδικῆς τινος ἀπόψεως ἐρευνωμένη, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὑπερβολική. Οἱ ἐργαζόμενοι καὶ ἀγωνιζόμενοι λαοὶ ἀτενίζουσι πρὸς τὸ μέλλον· καὶ ἐλπίζοντες ἐπ' αὐτὸ ἀντλοῦσιν, ἐκ χρηστῆς καὶ ἐνδομύχου προσδοκίας, τὰ στοιχεῖα τῆς παραμυθίας, τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἐγκαρτερήσεως ἐν ταῖς πικρίαις καὶ ταῖς δυσχερείαις τοῦ παρόντος. Ἐν τῇ ἑνότητι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, τῇ ἑκάστοτε καὶ ὁμοιομόρφως ἀνανεουμένῃ διὰ τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς, ὁ Διάδοχος τοῦ θρόνου ἐκπροσωπεῖ, κατὰ τεκμήριον, τὰς ἐλπίδας τοῦ μέλλοντος, κατὰ συνήθη καὶ θεμιτὴν πρόληψιν οἰωνιζομένου πλειότερον αἰσίου ἢ τὸ παρόν. Τοὐντεῦθεν, ἐν χώρᾳ βασιλευομένῃ καὶ κοινοβουλευτικῇ, τὸ πρόσωπον τοῦ Διαδόχου τοῦ θρόνου, πρῶτον μετὰ τὸ τοῦ ἡγεμόνος ἐμφανιζόμενον, εἶναι τὸ πρώτιστον κατ' οὐσίαν, καθ' ὅσον, ἐκ τῆς ἠθικῆς τοῦ Διαδόχου διαπλάσεως, καὶ τῆς δεξιᾶς ἢ σκολιᾶς φύσεως καὶ ἀνατροφῆς του, ἐξαρτῶνται σοβαρώτατα ἐθνικὰ συμφέροντα, καὶ πραγματοποιήσεις ἐλπίδων ἱερῶν, ἐκτρέφουσῶν τοὺς λαοὺς, καὶ τοὺς ὑποκαρδίους αὐτῶν πόθους. Εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Διαδόχου, τὴν πλήρη νεότητος καὶ ἐνεργείας ἐθνικῆς, ἐπαναπαύεται ἡ συνείδησις τοῦ πολίτου καὶ τοῦ στρατιώτου. Ὁ πρῶτος, ἐν τῷ Διαδόχῳ τοῦ θρόνου, ἐνορᾷ τὸν εὐσυνείδητον τηρητὴν τῶν πατρίων νόμων καὶ παραδόσεων· ὁ δεύτερος, πολίτης ὑπὸ τὴν τιμίαν στολὴν τοῦ στρατιώτου, θεωρεῖ τὸν μέλλοντα ἡγέτην τῆς ἐνόπλου ἐθνικῆς δυνάμεως, τὸν κεκλημένον νὰ πραγματώσῃ τὰ ὄνειρα τῆς φυλῆς, καὶ νὰ περιάψῃ μείζονα δόξαν καὶ φήμην εἰς τὴν σημαίαν. Ἀπὸ τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος, ἄχρι

τῶν συγχρόνων καιρῶν, ἡ ἱστορία μνημονεύει πολλῶν βασιλέων μισουμένων ὑπὸ τῶν λαῶν των, καὶ μόνον ἐκ φόβου ἢ ἀτολμίας ἀνεχομένων τὴν ἐπιζήμιον κυβέρνησιν καὶ ἐπίδρασιν αὐτῶν· οὐδένα ὅμως Διάδοχον Θρόνου παρίστησιν ὡς ἀμέσως ὑποβλεπόμενον ἢ διασυρόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Συνεχῶς, αἱ πρὸς τὸν Διάδοχον συμπάθειαι καὶ ἐλπίδες ἤμβλυναν τὴν κατὰ τῶν βασιλέων καταφοράν, καὶ οὐχὶ σπανίως ἔκθεσμοι καὶ ἄτοποι βασιλικαὶ πράξεις ἠμνηστεύθησαν ὑπὸ τῶν λαῶν, ἐκ στοργῆς πρὸς τοὺς βασιλικοὺς αὐτῶν ἀπογόνους. Τὸ πολὺ πλῆθος, κἂν ἔτι προσηλοῦται πρὸς τὰς ἐπιμόχθους ἀνάγκας τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἔχει ὅμως ἰδανικά, καὶ ἰδεώδη ὀνειροπολήματα, καὶ τὰ ἰδανικὰ ταῦτα, τὰ ἀπὸ τῆς καρδίας καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ λαοῦ πηγάζοντα καὶ τρεφόμενα, στρέφονται πρὸς τὸν νεαρὸν ἡγεμονίδην, τὸν ἀναπτυσσόμενον ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ, τὸν μετὰ πίστεως φανατικῆς θεωρούμενον ὡς τὴν μυστηριώδη ἐνσάρκωσιν ἡμερῶν καλυτέρων, καὶ ἀγώνων νικηφόρων καὶ εὐκλεῶν. Οὔτε τὸ Ἔθνος, ἐν τῷ συνόλῳ αὐτοῦ, οὔτε τὴν Δυναστείαν, ἐν τῇ ἑνότητι αὐτῆς, δύναται ἢ πρέπει νὰ μὴ ἐνδιαφέρῃ ἡ ὑψηλὴ προσωπικότης τοῦ Διαδόχου τοῦ Θρόνου. Σφαλλόμενος ἐν τῇ ἀνατροφῇ ἢ τῇ ἀποστολῇ του, ἐπιδεινοῖ τὴν δυσφορίαν, καταστρέφει τὴν ἐθνικὴν ὁρμὴν καὶ ἐλπίδα. Ἐπιτυγχάνων ἐν αὐτῇ, προάγει καὶ ἐπιστέφει τὴν ἐθνικὴν προσδοκίαν, καὶ ἀνακηρύσσει ἐμπράκτως τὴν χρησιμότητα τῆς διαδοχῆς καὶ τῆς βασιλείας, ὡς θεσμοῦ ἑνιαίου καὶ ἀμεταβλήτου, ἐν χώραις ἔνθα τὰ πάντα, λόγῳ τοῦ πολιτεύματος, εἶναι ἐφήμερα καὶ μεταβλητά.

Τὸν Διάδοχον περιβάλλει μὲ μυρίας τιμάς, καὶ μὲ μυρίας προνομίας τὸ Ἔθνος. Ἀνακηρύσσει αὐτὸν ἀπαραβίαστον· νεανίσκον, τὸν προχειρίζει γερουσιαστήν, στρατηγόν, ναύαρχον, ἀκαδημαϊκόν, πρόεδρον σοφῶν σωματείων, ἐν οἷς ἑδρεύουσιν

ἄνδρες λευκανθέντες εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Πατρίδος, καὶ ταῖς μελέταις τῶν ἐπιστημῶν. Καθίστησιν αὐτὸν ὑλικῶς ἀνεξάρτητον. Ψηφίζει ὑπὲρ αὐτοῦ γενναίας χρηματικὰς χορηγίας, τῷ οἰκοδομεῖ μέγαρα, χαρίζει εἰς αὐτὸν πλουσίας καὶ εὐρείας ἐκτάσεις ἐριβώλακος γῆς. Πρὸ πάντων ὅμως δίδει εἰς αὐτὸν τὴν καρδίαν του, τὴν καρδίαν τοῦ λαοῦ, τὴν πλήρη ἀγάπης καὶ ἐνθουσιώδους στοργῆς. Τὸ Ἔθνος φαντάζεται τὸν Διάδοχον ὡς τὸν σεμνὸν καὶ ἄγρυπνον θεματοφύλακα τῶν ἐλπίδων παὶ τῶν πόθων του, ὡς τὸν φιλότιμον καὶ φιλόδοξον ἡγέτην καὶ μαχητὴν, τὸν ἀδυνατοῦντα, ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἐθνικῶν τροπαίων, νὰ κλείσῃ εἰς τὸν ὕπνον τοὺς ὀφθαλμούς. Ὁ λαός, βλέπων τὸν Διάδοχον ἀνδρούμενον ἐν σωφροσύνῃ καὶ ἐθνικῇ ἐπιγνώσει, ἀνακουφίζεται εἰς τὰς θλίψεις του, ἀντλεῖ θάρρος διὰ τὴν σήμερον, καὶ ἐλπίδα διὰ τὴν αὔριον. Καὶ ὅταν θεωρῇ αὐτὸν ἐλαύνοντα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, ἀκτινοβόλον ἐκ τοῦ ὑπερηφάνου συναισθήματος τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς τιμῆς, εὐλογεῖ τὴν Πρόνοιαν, καὶ ἀναμιμνήσκεται τῶν παλμῶν, οἵτινες διέσεισαν τὴν μεγάλην καρδίαν του, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐχαιρέτισεν ἐν τῇ κοιτίδι τὸ εὔελπι βρέφος, ὡς τὸν μέλλοντα συνετὸν καὶ μεγαλόφρονα ἡγεμόνα, τὸν θεόθεν κεκλημένον νὰ ἰάσηται τῶν αἰώνων τὰ τραύματα καὶ τὰς δυστυχίας, νὰ ἐγείρῃ τὸν πεπτωκότα, νὰ ἐκδικήσῃ τὰς ἀλγεινὰς περιφρονήσεις, καὶ τὴν ἐθνικὴν συμφορὰν καὶ ἀφάνειαν.

Ὁ λαὸς προσέχει διαρκῶς πρὸς τὸν Διάδοχον. Ἀναμετρεῖ λεπτολόγως τὰς φράσεις του, μοχθεῖ νὰ μαντεύσῃ τὰ ἔνστικτά του, ἀγωνίζεται νὰ διαγνώσῃ ἐὰν ὁ ἱερὸς σπινθὴρ φλέγῃ καὶ ἀκμάζῃ ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς καρδίας του. Ἀκολουθεῖ τὰ βήματά του, καὶ σχολιάζει αὐτά· ἐνθουσιᾷ ἐὰν ἐννοήσῃ αὐτὸν ἄξιον τῶν προσδοκιῶν του· δυσφορεῖ καὶ καταρᾶται ἐὰν διίδῃ ὅτι τὸ προσφιλὲς τοῦτο εἴδωλον διαμορφοῦται ἀνάξιον

τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν θυσιῶν του. Ἀνατέμνων ὁ λαὸς τὸν δημόσιον καὶ τὸν ἰδιωτικὸν βίον τοῦ Διαδόχου τοῦ θρόνου, ἐξακριβῶν λεπτολόγως πᾶν ὅ, τι σχετίζεται πρὸς αὐτὸν καὶ τὰς κλίσεις του, συζητῶν παρὰ τὴν ἑστίαν περὶ τοῦ σοβαροῦ ζητήματος τῆς ἐθνικῆς ἐπαρκείας τοῦ Διαδόχου, ἀφιέμενος ὁτὲ μὲν εἰς τὴν χαρὰν τῆς χρηστῆς προσδοκίας, ὁτὲ δὲ εἰς εὐλόγους σχετλιασμούς, οὐ μόνον δὲν πράττει τι ἀσύνηθες ἢ περιττόν, οὐ μόνον δὲν φαίνεται ἀναμιγνυόμενος προπετῶς εἰς ἀλλότρια, ἀλλ' ἀσκεῖ δικαίωμα, καὶ ἐκ τοῦ δημοσίου συμφέροντος, καὶ ἐκ τοῦ ἰδίου συμφέροντος ἀμέσως πηγάζον. Διάδοχος φιλόπατρις καὶ μεγαλοπράγμων εἰς τὰς ἐθνικὰς ἰδέας καὶ ὑποθήκας τραφεὶς καὶ παιδευθείς, ἀπὸ τῶν ὀνείρων τοῦ Γένους ἐμπνεόμενος, τὴν γοητείαν τοῦ ἰδίου ὀνόματος καὶ τῆς ἰδίας θέσεως εἰδὼς νὰ χρησιμοποιῇ, εἶναι τὸ τιμιώτερον κτῆμα, τὸ ἀσφαλέστερον ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐν πολέμῳ ἔρεισμα τοῦ Ἔθνους. Τὰς διῃρημένας δυνάμεις τῆς Πολιτείας, τὰς κατεσπαρμένας δυνάμεις τῆς φυλῆς Διάδοχος τοιοῦτος δύναται νὰ συγκεντρώσῃ εὐθέως ὑπὸ τὸ εὐγενὲς πάτριον σύνθημα, καὶ τοῦ συνθήματος τούτου καθιστάμενος διὰ βοῆς ὁ ἡγήτωρ, δύναται ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐθνικῶς νὰ δημιουργήσῃ, καὶ εὐρύτερον ἐκ τοῦ ὄντος νὰ οἰκοδομήσῃ, ὅσον μικρόν, ὅσον μέτριον ἢ ἀνεπαρκὲς εἶναι τοῦτο. Δυνάμεις ἐθνικαὶ χώρας τινὸς δὲν εἶναι μόναι αἱ ὑλικαί. Αὐτάς, καὶ ἀτυχίαι πολεμικαὶ δύνανται νὰ φθείρωσι, καὶ μακραὶ ἢ ὀξεῖαι δυσμένειαι περιστάσεων νὰ καταδικάσωσιν εἰς ἀδράνειαν καὶ μαρασμόν. Δυνάμεις ἐθνικαὶ εἶναι αἱ ἠθικαί, αἱ ὑπέρτεραι τῶν ἀτυχιῶν τῶν πολέμων, καὶ τῆς ἀντιδράσεως τῶν καιρῶν. Δυνάμεις ἐθνικαὶ εἶναι ἡ ἱστορία τῆς χώρας· αἱ παραδόσεις αὐτῆς καὶ τ' ἀλώβητα ἤθη· τὰ βάσιμα καὶ εὔλογα ὄνειρα, ἡ ἁγνότης καὶ ἰσχὺς τοῦ φρονήματος, ἡ τήρησις καὶ περιφρούρησις τοῦ ἐθνικοῦ καὶ οἰκογενειακοῦ χαρακτῆρος, ἡ

λελογισμένη αὐτοπεποίθησις, ἡ συντήρησις τῆς ἐθνικῆς ἑνότητος καὶ ἡ ἀδιάλειπτος θεραπεία καὶ ἀναζωπύρησις αὐτῆς. Καὶ αὐταὶ αἱ ἐθνικαὶ ἀτυχίαι, ὅταν μάλιστα ἐπέσκηψαν ἐκ λόγων ἔξω τοῦ ἔθνους κειμένων, δύνανται ν' ἀποβῶσι δυνάμεις ἐθνικαί, ὅταν ὀρθῶς καὶ καταλλήλως ἐκμεταλλευθῶσιν. Ἡ ζέουσα ὁρμὴ τῆς ἐκδικήσεως, εὐγενής τις μνησικακία, ὁ θεμιτὸς πόθος τοῦ ἐκπλῦναι τὴν πρόσθεν ὕβριν, ἀποβαίνουσι κέντρα ἐλαύνοντα τὴν ψυχήν, ἐκκαίοντα τὴν συνείδησιν, φυγαδεύοντα τὴν ἐκ τῆς ὑλικῆς χλιδῆς ῥᾳστώνην, παρασκευάζοντα ἀλκιμωτέραν καὶ πλειότερον σοβαρὰν τὴν γενεὰν τοῦ μέλλοντος. Οὐχὶ ἀλόγως δύναταί τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὰ ἀτυχήματα τοῦ 1870 ἐγένοντο ὁ ἄκμων, ἐν ᾧ, μετὰ εἴκοσιν ἐνιαυτούς, ἐσφυρηλάτησεν ἡ γαλλικὴ φιλοπατρία καὶ σύνεσις τὴν ἀπόγαιον τοῦ γαλλικοῦ ἔθνους ἀκμήν. Καὶ αἱ ἧτται τῆς Γερμανίας, ἀρχομένου τοῦ παρόντος αἰῶνος, μετὰ ἕτερον αἰῶνα σχεδόν, ἐγένοντο τὸ ἔναυσμα, δι' οὗ ἐξεκαύθη καὶ ἐξεπυρσοκρότησεν ὁ γερμανικὸς ἐνθουσιασμός, ὁ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἑνότητα καταλήξας. Ἀμφότεραι αἱ στρατιωτικαί, αἱ ἐθνικαὶ μᾶλλον ἀναπλάσεις δύο μεγάλων λαῶν, ἀτυχίας ἔσχον ὡς ἀφετηρίας, καὶ ἐξ ἀτυχιῶν ὁρμηθεῖσαι ἐτελειώθησαν εἰς τηλικαύτην ἀκμήν. Γαλλία ὅμως καὶ Γερμανία ἔθυσαν καὶ ἐμόχθησαν ὑπὸ ἑνιαῖον καὶ σταθερὸν σύνθημα. Τὰ μεγάλα ἔργα τελεσιουργοῦνται μὲν διὰ τῶν ἀγώνων, παρασκευάζονται ὅμως διὰ τῆς ἑνότητος καὶ τῆς εἰλικρινείας τῆς ἐργασίας. Τὴν ἑνότητα ταύτην, εἰς τὰς συνταγματικὰς ἰδίως χώρας, ἐκπροσωπεῖ ἡ Βασιλεία κυρίως, διότι αὕτη εἶναι ἀναλλοίωτος καὶ σταθερά, αὕτη ἔχει τὴν μόνιμον καὶ τὴν διαρκῆ δύναμιν, ἐν μέσῳ τῶν κυματισμῶν καὶ τῶν ἀσταθειῶν τῆς πολιτικῆς, καὶ τῆς διαρκοῦς παρελεύσεως ὑπουργείων καὶ ὑπουργῶν.

Οὐσιῶδες στοιχεῖον, συντελεστικὸν τῆς ἐξάρσεως τοῦ

Διαδόχου εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ Ἔθνους, εἶναι ἡ λελογισμένη καὶ ἀξιοπρεπὴς αὐτοῦ ἐπικοινωνία πρὸς τὸν λαόν, ὃν θὰ διοικήσῃ ἡμέραν τινά. Ἄρχοντες καὶ ἀρχόμενοι, οἱ πολῖται πάντες ἄνευ ἐξαιρέσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως, ἔχουσι καὶ καθῆκον καὶ δικαίωμα νὰ βλέπωσι τὸν Διάδοχον, καὶ ὁ Διάδοχος ὑποχρέωσιν ἔχει νὰ τοὺς δέχεται εὐμενῶς, καὶ μετὰ προσοχῆς νὰ τοὺς ἀκούῃ. Τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν εἶναι τὸ Ἔθνος· οἱ πολῖται στρατεύουσιν ὑπὸ τὰς σημαίας, οἱ πολῖται ἐργάζονται, αὐτοὶ ἀποτίνουσι τοὺς φόρους, καὶ ἐπαρκοῦσιν εἰς τὰς πολεμικὰς καὶ τὰς ἄλλας δαπάνας τῆς χώρας, καὶ τῆς παραστάσεώς της. Τὸ σύστημα τῆς ἐγέρσεως σινικοῦ τείχους, ἢ τῆς ἐπιμόνου παρεμβολῆς τύπων καὶ ἐμποδίων διὰ τὴν ἐγγυτέραν θέαν τοῦ Διαδόχου, εἶναι βλέθριον· δημιουργοῦν δὲ παράπονα, ἐκθέτει τὸν Διάδοχον εἰς τὴν εὔλογον δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ. Αἱ διακρίσεις, καὶ δίκαιαι ἔτι ὅταν εἶναι, παρασκευάζουσι ψυχρότητας, ἃς συμφέρον καὶ καθῆκον ἔχει ὁ Διάδοχος ν' ἀποφεύγῃ ἐπιμελῶς. Φαντασθῶμεν τί δύναται νὰ γεννηθῇ, ὅταν διακρίσεις παραπλήσιοι οὐδένα ἔχωσι λόγον νὰ ὑφίστανται, ἢ ὑφιστάμεναι παρέχωνται εἰς τὰς μετριότητας καὶ τὰς ἀσημότητας. Ἡ ἐκλογὴ τῶν διδασκάλων τοῦ ἡβῶντος Διαδόχου, καὶ ὁ καταρτισμὸς τῆς Αὐλῆς αὐτοῦ ἀνδρωθέντος, εἶναι λεπτὸν ζήτημα, δυναστικὸν ἅμα καὶ πολιτειακόν. Ἀδέξιος ἢ σκαιὸς αὐλικός, περὶ τὰς τυπικὰς ὑποκλίσεις μόνον τυρβάζων, περὶ αὐτῶν καὶ τῶν ἐθιμοτυπιῶν ἀδιαλείπτως λαλῶν, αὐτὰς ὑπολαμβάνων ὡς τὸ ἄωτον καὶ τὸ στέφάνωμα τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἐστερημένος ὅμως τῆς δυνάμεως τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι ὀρθῶς καὶ ἐγκαίρως τῶν πραγμάτων, μὴ ἔχων τὸ ἠθικὸν σθένος νὰ λέγῃ τιμίως καὶ ἀταράχως τὴν ἀλήθειαν, προσπαθῶν ἀδιαλείπτως πῶς νὰ καταστῇ ἀρεστὸς εἰς τὸν Ἡγεμόνα ἢ τὸν Διάδοχον, καὶ ἀδιαφορῶν διὰ ποίας θυσίας θὰ καταστῇ

τοιοῦτος, ἀγωνιζόμενος νὰ μαντεύῃ τὰς διαθέσεις τοῦ ἡγεμονίδου, σπεύδων νὰ προλαμβάνῃ καὶ νὰ δικαιολογῇ αἰωνίως αὐτάς, εἶναι ὁ μᾶλλον ὀλέθριος, ὁ μᾶλλον ἐπίβουλος, ὁ μᾶλλον ἀσφαλὴς καὶ ἀσυνείδητος ἐχθρὸς τοῦ Ἡγεμόνος καὶ τοῦ Διαδόχου. Ἡ ἀλήθεια σπανίως εἰσδύει εἰς τοὺς οἴκους τῶν ἡγεμόνων. Τὴν διώκουσιν οἱ ἐν αὐτῇ, τὴν στρεβλοῦσι, τὴν ἀποκρύπτουσιν εἴτε ἐξ ἀτολμίας χαρακτῆρος, εἴτε ἐξ ὑπολογισμοῦ, καὶ ἐῶντες τοὺς ἡγεμόνας εἰς τὸ σκότος εἴτε εἰς τὴν πλάνην, δρέποντες αὐτοὶ τῆς ἐγκληματικῆς αὐτῶν ἀναλγησίας ἢ προθέσεως τὸν ἄθεσμον καρπόν, ἀφίνουσιν εἰς τὸν Ἡγεμόνα καὶ τὸν Διάδοχον νὰ δρέψῃ αὐτὸς εἶτα τὸν πικρὸν τῆς ἀγνοίας ἢ τῆς ἀδιαφορίας των καρπόν. Ἡ ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ ἐρεύνης μόρφωσις ἰδίας γνώμης περὶ τῶν γεγονότων τῶν ἀπασχολούντων τὴν κοινωνίαν, εἶναι ἔννομον καὶ ὀφειλόμενον καθῆκον τοῦ Διαδόχου. Τὰ ὦτα αὐτοῦ οὐχὶ εἰς τὴν ταπεινὴν κολακείαν, οὐχὶ εἰς τὸν ὑπολογισμόν, ἢ τὸ πονηρὸν συμφέρον δύναται ν' ἀνοίξῃ ὁ Διάδοχος, ἀλλ' εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ταύτην θὰ μοχθήσῃ ν' ἀνεύρῃ. Διὰ τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς ἡγεμονίδας εἶναι πλειότερον ἔτι κινδυνῶδες τὸ βλέπειν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἄλλων, καὶ τὸ ἀκούειν διὰ ξένων ὤτων. Διὰ τὸν εἰλικρινῶς θέλοντα νὰ φωτισθῇ καὶ νὰ μελετήσῃ ὑπάρχουσι μυρία μέσα, ἔντιμα ἅπαντα, φωτισμοῦ καὶ μελέτης. Αὐτὸς ὁ τύπος, ὃν σκοπίμως παριστῶσιν ὡς σκοτίζοντα τὰ γεγονότα, εἶναι ἄριστον μέσον ἐλέγχου καὶ πληροφορίας. Νοήμων καὶ ἀμερόληπτος ἀνὴρ ἀνευρίσκει εὐχερῶς τὴν ἀλήθειαν, διὰ μέσου πάσης τῆς θέρμης ἐκείνης τοῦ λόγου, τῆς ἄχρι ἐμπαθείας ἐξικνουμένης πολλάκις. Οὔτε πάντα δύναται ἀσυζητητὶ ν' ἀποδέχηταί τις, ἀλλ' οὔτε πάντα νὰ ἀπορρίπτῃ. Κυρίως οἱ Διάδοχοι ἀνάγκη νὰ πείθωσι τοὺς περὶ αὐτοὺς διὰ πάσης τῆς πολιτείας καὶ τῆς πορείας των ὅτι ποθοῦσι ν' ἀκούωσι τὴν ἀλήθειαν, καὶ

νὰ μανθάνωσιν αὐτήν. Ἄλλως τε, ἐκτὸς τῶν μέσων τούτων, ὑπάρχουσιν αἱ πηγαὶ τῆς προφορικῆς ἐρεύνης. Δὲν θὰ ἐκπέσῃ τῆς θέσεώς του ὁ Διάδοχος, οὔτε θὰ ὑποτιμήσῃ ἑαυτόν, ἐάν, προκειμένων ὑψίστων θεμάτων καὶ συμφερόντων θιγόντων τὴν πολιτείαν καὶ τὴν κοινωνίαν, ζητήσῃ καταλλήλως καὶ ἀνεπιδείκτως τὰ φῶτα τῶν δυναμένων ἀπὸ περιωπῆς, καὶ ἄνευ οὐδενὸς πάθους ἢ ὑπολογισμοῦ, νὰ παράσχωσιν αὐτά. Ἀπειλεῖται ὁ τόπος ἀπὸ κρίσιν τινὰ οἰκονομικήν, πολιτειακήν, βιομηχανικήν, ἐμπορικήν, ναυτιλιακὴν ἢ ἄλλην; Ἕκαστος τῶν κλάδων τούτων θὰ ἔχῃ ἐν τῇ χώρᾳ πεφωτισμένους καὶ φιλοπάτριδας ἀντιπροσώπους, ὑπερτέρους πάσης ὑπονοίας ἐπὶ συμπαθείᾳ ἢ ἀντιπαθείᾳ, ἐπὶ συνηγορίᾳ ἢ ἀντιπράξει. Οὐδὲν τὸ ἔκτροπον, ἢ ἐπίμεμπτον, ἐὰν ὁ Διάδοχος προσφύγῃ εἰς τὰς ὑπηρεσίας αὐτῶν, ἐκλέγων τοὺς ἀρίστους καὶ τοὺς μᾶλλον ψυχρούς, καὶ ζητῶν ἀκαδημαϊκῶς ἢ καὶ συγκεκριμένως τὴν γνώμην των, χωρὶς νὰ ἐξαρτήσῃ ἀπὸ τῆς γνώμης των τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ συλλέγων πάσας, καὶ τὰς μᾶλλον ἀντιθέτους, καὶ τὰς μᾶλλον ἐκ διαμέτρου, καὶ ἀναλύων καὶ χωνεύων αὐτὰς εἶτα εἰς τὸ ἴδιον κριτήριον, μορφώσῃ ἀβίαστος καὶ ἀνεπηρέαστος τὴν ἰδίαν πεποίθησιν, ἣν σιωπηλῶς καὶ προσεκτικῶς παραβάλλει εἶτα πρὸς τὰς διαφόρους ἐπὶ τῶν ἰδίων θεμάτων κρατούσας ἐν τῇ κοινωνίᾳ, προσέχων ποῦ κεῖται ἡ ἀλήθεια, καὶ πῶς ἀσφαλέστερον καὶ ἀθορυβωδέστερον δύναταί τις νὰ τὴν ἀνεύρῃ. Εἶναι «δεινὸν ἡ ἄγνοια, καὶ πολλῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις αἰτία». Ἐὰν διὰ τοὺς ἁπλοῦς τῶν ἀνθρώπων εἶναι δεινὸν ἡ ἄγνοια, πόσον δεινότερον κακὸν εἶναι διὰ τοὺς βασιλεῖς!

Ἐν τῇ ἐκτυλίξει τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνικῆς ζωῆς τοῦ Ἔθνους, πιθανὸν νὰ παρατηρηθῶσιν ἀραιά τινα φαινόμενα προόδου, οἰωνιζόμενα ἀγαθωτέραν καὶ μείζονα τὴν βελτίονα

ἐπίδοσιν. Ὁ Διάδοχος θὰ περιάψῃ εἰς ἑαυτὸν ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην, ἐάν, ἀγρύπνως παρακολουθῶν τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν τῆς πατρίδος του κίνησιν, παρέχῃ ἐνίοτε ἀπόδειξιν τοῦ ἐνδιαφέροντος αὐτοῦ, καὶ τῆς πολυτίμου προσοχῆς του. Ἀξιωματικός τις ἀνακαλύπτει αἴφνης νεώτερόν τι σύστημα ὅπλου ἢ τηλεβόλου· ἰατρὸς ἐπινοεῖ σκόπιμον μηχάνημα ὑπηρετικὸν τῆς ἀνακουφίσεως τῶν ἐν πολέμῳ τραυματιῶν· συγγραφεύς τις ἢ λόγιος δημοσιεύει ἔργον τι ἢ μελέτημα προσοχῆς ἄξιον· γλύπτης γλύφει ἀξιόλογον ἄγαλμα· ζωγράφος γράφει θέας ἀξίαν εἰκόνα· βοτανικός, γεωγράφος, ὀρυκτολόγος, χημικός, μεταλλουργός, ἐπιστήμων ἢ βιομήχανος παντὸς εἴδους καὶ παντὸς κλάδου δημοσιεύει ἢ ἐπινοεῖ τι τοῦ γενικοῦ ἐνδιαφέροντος ἄξιον· ὁ τύπος ἐπιλαμβάνεται, ἡ προσοχὴ τοῦ δημοσίου διεγείρεται. Ἡ ἀντίληψις τοῦ Διαδόχου δέον νὰ ἀγρυπνῇ· τὰ πρωτόλεια τῆς ἐνθαρρύνσεως, καὶ τῆς ἠθικῆς ἀμοιβῆς τοῦ συγγραφέως, τοῦ καλλιτέχνου, τοῦ βιοτέχνου, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Διαδόχου ἀπόκεινται, καὶ αὐτὸς εὐκταῖον εἶναι νὰ τὰ προσκομίσῃ εὐμενῶς πρὸς τὸν μοχθήσαντα καὶ ἀγρυπνήσαντα. Μία χειραψία τοῦ Ἡγεμόνος, εἷς συμπαθὴς λόγος τοῦ Διαδόχου, μία δημοσία ὁμολογία τῆς εὐχαριστήσεως καὶ τῆς ἀγαθῆς ἐντυπώσεως ἣν ἤσκησεν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα ἢ τὸ καλλιτέχνημα τοῦ πολίτου, εἶναι γενναία ἀμοιβὴ διὰ τὸν κοπιάσαντα, ἀμοιβὴ ἀμείβουσα πλουσίως χωρὶς νὰ καταβιβάζῃ, καὶ χωρὶς νὰ ἐκθέτῃ εἰς οὐδεμίαν ἀφαίμαξιν οὐδενὸς τὸ βαλάντιον. Διότι μία τῶν ἐξόχων προνομιῶν τῶν Ἡγεμόνων καὶ Ἡγεμονιδῶν εἶναι ὅτι δύνανται δι' ἑνὸς εὐμενοῦς λόγου, διὰ μιᾶς θερμῆς συστάσεως, διὰ μιᾶς ἐμφαντικῆς προσκλήσεως εἰς δημοσίαν συνάθροισιν, διὰ μιᾶς χειραψίας μόνης, νὰ δημιουργήσωσι μέλλον ὁλόκληρον ἀποκλήρου εὐφυΐας, θνησκούσης δι' ἔλλειψιν ὀλίγου ἄρτου καὶ ὀλιγωτέρας ἀρωγῆς. Καὶ τὸ μέλλον

τοῦτο, φωτεινὸν καὶ ἀσφαλές, ἀνέστησεν ὁ Ἡγεμὼν ἢ ὁ Διάδοχος χωρὶς νὰ δαπανήσῃ, χωρὶς νὰ παρακαλέσῃ, χωρὶς νὰ ὑποχρεωθῇ. Πόσον μεγάλη εἶναι τῶν χρηστῶν Ἡγεμόνων καὶ τῶν Διαδόχων ἡ ἠθικὴ δύναμις, καὶ πόσον λυσιτελῶς καὶ ἀσφαλῶς δύναται πανταχοῦ καὶ πάντοτε νὰ ἐπιδρᾷ! Εἰς τὸ Κράτος θὰ ὑπάρχωσιν ἄνδρες πλούσιοι, ἢ ἐπαρκῆ ἔχοντες τὰ μέσα, οἵτινες, εἴτε διότι προσπελάζουσιν ἐκ κενοδοξίας τὴν Αὐλήν, εἴτε διότι θέλουσι νὰ ἀκουσθῶσιν, εἴτε ἐξ ἄλλου οἱουδήποτε λόγου, μανθάνοντες ὅτι ὁ Ἡγεμών, ὁ Διάδοχος, ἓν μέλος τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας ἐξέφρασεν εὐμενῆ γνώμην ὑπὲρ νέου καλλιτέχνου ἢ σπουδαστοῦ, πιθανὸν νὰ προθυμοποιηθῶσι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης αὐτοῦ, εἰς τὴν ἐξάσκησιν τῆς ἰδιοφυΐας του, εἰς τὴν περάτωσιν τῶν σπουδῶν του. Ἰδού, ἐκτὸς τόσων ἄλλων ἐπωφελῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἡγεμονικῆς προσοχῆς, τί δύναται ν' ἀποφέρῃ εἷς λόγος Ἡγεμόνος ἢ Διαδόχου, καταλλήλως καὶ ἐγκαίρως λεγόμενος. Ἀλλ' ἵνα λεχθῇ ὁ λόγος οὗτος, ἀνάγκη Ἡγεμὼν καὶ Διάδοχος νὰ μὴ ἀγνοῶσιν ἐντελῶς τί ἐπιστημονικῶς καὶ καλλιτεχνικῶς, τί καλλιλογικῶς καὶ βιοτεχνικῶς ζυμοῦται περὶ αὐτούς. Ἀνάγκη νὰ μεριμνῶσι περὶ τῶν γραμμάτων, τῶν καλῶν τεχνῶν, καὶ τῶν τεχνῶν τῆς Πατρίδος, ἀνάγκη νὰ τιμῶσιν ἐνίοτε, διὰ τῆς προσοχῆς καὶ μερίμνης των, τὰ πενιχρὰ σπουδαστήρια τῶν σεμνῶν τούτων καὶ ἀφανῶν μαρτύρων τῶν ἰδίων πεποιθήσεων καὶ ἰδιοτήτων, ἀνάγκη νὰ παρέχωσι τὸ κεφάλαιον τῆς πατρικῆς ἐνθαρρύνσεως εἰς λιποψυχούσας φύσεις, αἵτινες πιθανῶς ἐγεννήθησαν προνομιοῦχοι, καὶ ἐγκρύπτουσι τὸν σπινθῆρα τῆς Τέχνης ἐν ἑαυταῖς. Καὶ πόσοι τοιοῦτοι σπινθῆρες, πόσαι λυχνίαι φωτειναὶ ἐσβέσθησαν ἐλλείψει ὀλιγίστου ἐλαίου! Τοιαῦται ἐκδηλώσεις ἐνδιαφέροντος θὰ ἐξῆρον ἔτι παρὰ τῷ λαῷ τὸ γόητρον τοῦ Διαδόχου· καὶ ἐνῷ ἡ συγκαταβατικὴ εὐμένεια

τοῦ ἡγεμονίδου, αἴρουσα τὰς διακρίσεις, θὰ καθίστα, διὰ τῆς ἐπικοινωνίας, ἐγγύτερον αὐτὸν πρὸς τὸν λαόν, θὰ διεσκεδάζοντο αἱ τυχὸν προκαταλήψεις, αἱ ἀόριστοι ὑποθέσεις καὶ φῆμαι ἃς ἐνίοτε καὶ πνεῦμα ἐχθρὸν βεβουλευμένον ἢ ἐπιπόλαιον ἠδύνατο νὰ ἐκθρέψῃ, τὸ δὲ γόητρον τοῦ Διαδόχου θὰ ἠμπεδοῦτο κραταιότερον ἔτι εἰς τὴν θερμήν, τὴν φιλοπάτριδα καὶ φιλοβασιλικὴν καρδίαν τοῦ Ἔθνους.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς χώρας, ἡ στρατιωτικὴ καὶ ναυτικὴ βελτίωσις καὶ προαγωγή, ἡ παιδεία, τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἐξαιρέτως δὲ ἡ συγκέντρωσις καὶ συντήρησις τῶν ἀφανῶν ἀλλὰ προσφιλῶν δεσμῶν τῶν ἑνούντων εἰς μίαν ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν τὰ τέκνα τῆς αὐτῆς Πατρίδος, εἶναι κύρια τοῦ Διαδόχου μελήματα. Ὑπὸ τὴν ἡγεμονικὴν αὐτοῦ στέγην εὑρίσκουσιν ἂν οὐχὶ ἄσυλον, ἐγκάρδιον καὶ τιμητικὴν ὅμως δεξίωσιν, τὰ ἱστορικὰ τῆς χώρας ὀνόματα, αἱ εὐρύτεραι τοῦ Ἔθνους διάνοιαι, τὰ ναυάγια τῶν εὐγενῶν ἰδεῶν, οἱ μάρτυρες τοῦ πολλαπλοῦ καθήκοντος. Εἷς θερμὸς λόγος τοῦ Διαδόχου ἤμειψε τὸν προγεγραμμένον, τὸν ἄπολιν καὶ ἄπατριν· παρεμύθησε τὸν ἀξιοσέβαστον τραυματίαν καταδρομῆς, ἧς ὑψηλὴ καὶ εὐγενεστάτη ἐγένετο ἡ ἀρχή, ἐκέντρισε τὸ θάρρος του, διέχυσε τὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τοὺς πόρρω. Ὑπὸ τὴν θάλλουσαν συμπάθειαν τοῦ Διαδόχου ὁ ἀποκαρτερῶν ἀπόστολος τῆς ἰδέας ἀνέκτησε τῶν πάλαι ἡμερῶν τὸ ἀκμαῖον πῦρ. Ποῖα ἦσαν τὰ δυσεύρετα ταῦτα ὅπλα, τὰ ἀπεργασθέντα τὴν ἠθικὴν αὐτὴν ἀνάστασιν καὶ ἐπανάστασιν; Εἷς λόγος τοῦ Διαδόχου! Μία ἐπίδειξις καὶ μία ἀπόδειξις τοῦ ὀφειλομένου αὐτοῦ ἐνδιαφέροντος· συμμετοχή τις εἰς τὸ ἄλγος εὐγενῶν μαρτύρων, ἐμφύσησις πίστεως εἰς τὴν γόησσαν ἐλπίδα τοῦ χρηστοτέρου μέλλοντος.

Τὰ ἔθνη δὲν ζῶσι μόνον ἐπ' ἄρτῳ. Αἱ ἰδέαι εἶναι τῶν ἐθνῶν ἡ ζωή, θεματοφύλακες δὲ καὶ ἐκτελεσταὶ τῶν ἰδεῶν

IMPRIMERIE NATIONALE.

ἐκλήθησαν οἱ εὔορκοι καὶ ῥηξικέλευθοι Ἡγεμόνες. Ὑπάρχουσιν ἔθνη ὧν ἡ ζωὴ σύμπασα, τὸ παρελθόν, τὸ ἐνεστός, τὸ μέλλον, εἶναι ἰδέας μόνης ἔκφανσις καὶ ὑπεροχή. Δυσχερέστατον ἔχουσι τὸν κλῆρον οἱ κληρονόμοι στεμμάτων κρατῶν, βιωσάντων, βιούντων, βιωσόντων ὑπὸ τοιαύτας ἀναποδράστους συνθήκας. Ἐὰν εἶναι ὅμως ἐργώδης ὁ κλῆρος, καὶ εὐγενέστερος εἶναι καὶ πλειότερον ὑψηλός. Οὐδεὶς ῥάθυμος ἢ ὀκνηρός, οὐδεὶς φυγόπονος ἢ ἀδρανὴς ἐδοξάσθη ποτέ. Οἱ Διάδοχοι τῶν Θρόνων, ὧν ἡ λαμπηδὼν καὶ ἡ ἐγγύησις δὲν σκέπει πάντας τοὺς υἱοὺς τῆς πατρίδος, ἔχουσι μεμετρημένον τὸν ὕπνον, ἄγρυπνον τὴν προσοχήν, ῥαγδαίαν τὴν καρδίαν, ἀνήσυχον τὸν ὀφθαλμόν. Ἡ ἱερότης τῶν ὑποχρεώσεων, ἡ ἐπίγνωσις αὐτῶν, τὸ βάρος τῆς ἀποκειμένης ἐντολῆς ἀφαιρεῖ τῆς ψυχῆς τὴν ἀδράνειαν, μετριάζει τῆς ἀνέσεως τὰς ὥρας, πολλαπλασιάζει τὰς τῆς ἐργασίας. Τοῦ Διαδόχου τὸ ἀξίωμα οὔτε θέσις ἀργόμισθος εἶναι, οὔτε τίτλος τιμητικός, ψιλὸς ἐννοίας, δυνάμεως, καθήκοντος. Ὁ Διάδοχος εἶναι ὁ πρώτιστος, μετὰ τὸν Βασιλέα, ὑπηρέτης τοῦ Κράτους, καὶ ὁ πρῶτος, μετὰ τὸν Ἡγεμόνα, θεράπων τῆς Δυναστείας. Τιμή, ὅρκος, καθῆκον, καὶ ἡ ἐπιστέφουσα τὴν γόησσαν μορφήν του ἀπωτέρα ἐλπίς, εἶναι ἡ τριάκτινος λαμπηδὼν ἡ σελαγίζουσα περὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ Διαδόχου, ἡ σκέπουσα τὸν βασιλικὸν θεσμόν, ἡ προάγουσα τὴν ἐπωφελῆ αὐτοῦ δρᾶσιν καὶ γοητείαν. Ἡ προσωπικότης τοῦ Διαδόχου τοῦ Θρόνου, ἐν ἰδικαῖς χώραις, ὑπὸ ἰδιαιτέρας συνθήκας ἀναπτυσσομέναις, εἶναι ἡ πρώτη καὶ σοβαρωτάτη τοῦ Κράτους. Ἐμφανίζει τὸ μέλλον . . . Ἀπὸ ἡγεμόνος, οὗτινος ἀπεσβέσθη τὸ πῦρ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐργασίας, σώζει τὸ Κράτος ἄρτιος Διάδοχος. Ἀπὸ Διάδοχον ὅμως μὴ αἰρόμενον εἰς τῆς θέσεώς του τὸ ὕψος, μὴ θερμαινόμενον ἀπὸ τὸ σφρῖγος ἀκμαίας ἐθνικῆς ζωῆς, μὴ συναρπαζόμενον ἀπὸ εὐγενῆ φιλοδοξίαν, μὴ

λατρεύοντα ἰδεώδεις θεότητας, τίς θὰ σώσῃ τὰ ἔθνη καὶ τοὺς λαούς, τὰς φυλὰς καὶ τὰ ἰδανικά των;

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ.

[*Hestia*, 1893, n° 16.]

ἸΩΑΝΝΗΣ ΒΙΤΣΑΡΗΣ ΓΛΥΠΤΗΣ.

Ἐν τῷ βίῳ τῶν ἐθνῶν ἀναφαίνονται πολλάκις ἄνδρες, ὧν τὰ ἔργα τοῦ λόγου ἢ τῆς τέχνης ὑπεράνω κείμενα τῆς πνευματικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἀναπτύξεως καὶ κρίσεως τῆς κοινωνίας, ἐν ᾗ ἐβίωσαν, ἢ ἦλθον νὰ βιώσωσι, διέρχονται ἀπαρατήρητα. Ὁ βίος αὐτῶν οὐδενὸς διεγείρει τὸ διαφέρον, πλὴν ἐκείνων, οἵτινες ἐγνώρισαν αὐτοὺς ἐκ τοῦ πλησίον καὶ ἐξετίμησαν τὰ ἔργα των· ὁ θάνατός των ὀλίγους συγκινεῖ, τὸ δὲ κενόν, ὅπερ καταλείπουσιν ἀπερχόμενοι τοῦ βίου, δὲν αἰσθάνεται τὸ πολὺ πλῆθος ἀπροετοίμαστον εἰς ἀπόλαυσιν τῶν καρπῶν τῆς ἐργασίας των, τὸ δὲ ὄνομά των παραλαμβάνει ἡ λήθη εὐθὺς τὴν ἐπιοῦσαν τοῦ θανάτου των. Ὁ βίος τῶν ἀνδρῶν τούτων συνήθως εἶναι πάλη διηνεκὴς λαμβάνουσα πλαστουργοῦ διανοίας κατὰ τῶν προλήψεων καὶ τῶν ἀτελῶν ἰδεῶν τῆς κοινωνίας. Ἐκ τῆς πάλης ταύτης πολλοὶ ἐξέρχονται νικηταί, ἀλλ' οἱ πλειότεροι ὑποκύπτουσι καὶ θνήσκοντες φέρουσι τὴν θλῖψιν ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ τὸ παράπονον εἰς τὰ χείλη. Εὐτυχεῖς τοὐλάχιστον ἐκεῖνοι τούτων ἂν μετὰ παρέλευσιν ἐνιαυτῶν εὑρεθῇ ἱστορικὸς ἢ φιλόσοφος, ὅστις ἀναζητῶν τὰς πρώτας ἀρχὰς κλάδου τῆς πνευματικῆς ἢ ὑλικῆς προόδου τῆς φυλῆς των, ἀνακαλύψῃ, ἀνασκαλεύων τὸ ἱστορικὸν ἔδαφος, τὴν αὔλακα τῆς πορείας των, καὶ ἀνεύρῃ τὸν μῖτον τὸν συνέχοντα τὰ ἔργα τούτων πρὸς τὰ τῶν μεταγενεστέρων.

Εἷς τῶν ἀνδρῶν τούτων παρ' ἡμῖν εἰς τὸ εἶδός του ἦτο ὁ κατὰ τὸν παρελθόντα δεκέμβριον τελευτήσας γλύπτης Ἰωάννης Βιτσάρης. Τὸν θάνατον αὐτοῦ αἱ ἐφημερίδες τῶν Ἀθηνῶν ἀνήγγειλαν ἄλλαι μὲν τυπικῶς ὡς εἴδησιν, ἄλλαι ἀνέγραψαν ὅτι ἦτο Τήνιος καὶ παράδοξος καὶ ἰδιότροπος ἀνήρ, καὶ ἄλλαι ἄλλα ἄνευ πλήρους γνώσεως τῶν ἔργων του, καὶ τῆς ἀξίας του, ἁπλῶς ὅπως γράψωσί τι εἰς τὰ χρονικὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης: Οὐδὲν τούτων ἀληθές.

Γνωρίσαντες ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἄνδρα, καὶ παρακολουθήσαντες πάσας τὰς ἐργασίας αὐτοῦ καὶ τὸν βίον ὡς καλλιτέχνου ἐν Ἀθήναις, αἰσθανόμεθα βαθέως τὸ καθῆκον νὰ χαράξωμεν ὀλίγας γραμμὰς ὑπὲρ αὐτοῦ, τιμῶντες μνήμην φίλου καὶ καλλιτέχνου καὶ ὁρίζοντες, κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν, τὴν ἀληθῆ θέσιν του ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ τῇ προόδῳ τῆς παρ' ἡμῖν καλλιτεχνίας, ἰδίως δὲ τῆς γλυπτικῆς.

Ὁ βίος τοῦ Βιτσάρη οὐδὲν ἔχει τὸ ἄξιον ἀναγραφῆς ἰδιαιτέρας, πλὴν τῆς τοῦ καλλιτέχνου τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ τέχνην καὶ περὶ ταύτην διαρκῶς ἀσχολουμένου καὶ τυρβάζοντος. Ἐγεννήθη ἐν Ἀθήναις· ἦτο δὲ πρὸς πατρὸς καὶ μητρὸς τὴν καταγωγὴν Ἀθηναῖος ἐκ τῆς ἀρχαίας οἰκογενείας τῶν Βουτσαράδων, ἧς τὸ ἐπώνυμον αὐτός, παῖς ὢν καὶ φοιτῶν ἐν τοῖς σχολείοις, μετέτρεψεν εἰς Βιτσάρης, ἵνα ἀποφεύγῃ τὰς ἐκ τῆς παραφωνίας τοῦ ὀνόματος τούτου παρῳδίας τῶν συμμαθητῶν του. Τὰ πρῶτα μαθήματα τῆς γλυπτικῆς ἐδιδάχθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ Σχολείῳ τῶν τεχνῶν ἀπὸ τοῦ 1861-1864· εἶτα δὲ μετέβη εἰς Μόναχον ὅπου μέχρι τοῦ 1870 ἐφοίτησεν ἐν τῇ ἐκεῖ ἀκαδημίᾳ τῆς γλυπτικῆς, ἔνθα καὶ διέπρεψεν. Ἐπανελθὼν ἐκ Γερμανίας τῷ 1871 εἰς Ἀθήνας ἵδρυσεν ἐργαστήριον γλυπτικῆς ἐν τῇ ἰδιοκτήτῳ οἰκίᾳ του ἀπέναντι τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ἔνθα ἐκλείσθη ἀφιερωθεὶς ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν τέχνην του καὶ ἀδιαλείπτως

ἐργαζόμενος μέχρις οὗ ᾐσθάνθη τὴν πρώτην προσϐολὴν νόσου δεινῆς, ἥτις ἐπήνεγκε τὸν θάνατόν του τῇ 13 δεκεμϐρίου παρελθόντος ἔτους, ἐν ἡλικίᾳ 48 ἐτῶν.

Ὁ Βιτσάρης δὲν κατέλιπε πολλὰ ἔργα, διότι καὶ ὁ βίος του ὁ καλλιτεχνικὸς ὑπῆρξε βραχύς, ὅσα ὅμως κατέλιπεν ἐν μαρμάρῳ ἢ ἐν γύψῳ ἀποτελοῦσι χρονικὴν περίοδον τῆς παρ' ἡμῖν γλυπτικῆς, ἥτις μέχρις αὐτοῦ εἶχε μείνει στάσιμος. Ὁ Βιτσάρης ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐφαρμόσας παρ' ἡμῖν ἐν τῇ γλυπτικῇ τὸν κατὰ τέχνην τύπον τῆς πραγματικῆς σχολῆς· δὲν ἐδημιούργησεν αὐτὸς τοῦτον, ἀλλὰ τὸν μετήγγισεν ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ τεχνικῇ τελειότητι καὶ ὑποστάσει. Πρῶτος οὗτος κατενόησε καὶ ἐφήρμοσεν ἀσφαλῶς μετὰ τόλμης καὶ ἐλευθερίας τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας τῶν διασήμων καλλιτεχνῶν τῆς δύσεως ἀπομακρυνθεὶς τοῦ τύπου τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων, εἰς ὃν ἦσαν τέως προσκεκολλημένοι οἱ ἐν Ἀθήναις ὁμότεχνοί του, πλάττοντες εἴτε ἀγάλματα, εἴτε ἀνάγλυφα, εἴτε προτομάς, οἷαι εἶναι ἐπὶ παραδείγματι αἱ μαρμάριναι τῶν ἀγωνιστῶν ἐν τῷ ἐθν. Πανεπιστημίῳ. Παρατηροῦμεν δ' ἐπὶ τούτου, ἵνα ἐννοηθῶμεν, ὅτι εἶναι μὲν τὰ ἀρχαῖα γλυπτὰ μνημεῖα (ἂν οὐχὶ πάντα) ἀριστουργήματα καὶ πρωτότυπα ἄριστα πρὸς μελέτην καὶ διδασκαλίαν, πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος, ἀλλ' οὐχὶ κατάλληλα καὶ πρὸς τυφλὴν ἀπομίμησιν. Ὁ ἀρχαῖος καλλιτέχνης εἶχε βεϐαίως τὴν φύσιν ὁδηγόν, ἀλλ' ἄλλως ἐνόει ταύτην καὶ ἄλλως παρίστα· ταύτην δὲ πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ ὁ νεώτερος, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ὑποτυποῖ ταύτην ἐν τῇ τέχνῃ κατὰ τὴν αἰσθητικὴν τῶν χρόνων του. Τὸ μιμεῖσθαι δ' ἐν παντὶ τοὺς ἀρχαίους περὶ τὴν παράστασιν τοῦ σώματος δὲν εἶναι τέχνη, εἶναι ἀντιγραφή, πάντοτε ὑποδεεστέρα καὶ ἀτεχνοτέρα τοῦ πρωτοτύπου. Ἐκ τοιούτων δοξασιῶν ὁρμώμενος ὁ Βιτσάρης, γέννημα, ὡς εἴπομεν, οὐσῶν οὐχὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἰδιοφυΐας

ἀλλὰ τῆς ἀληθοῦς σπουδῆς τῶν ἔργων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων καλλιτεχνῶν, μόνον τὴν Φύσιν καὶ τὴν πραγματικότητα εἶχεν ὁδηγὸν εἰς τὰ ἔργα του. Ἐκέκτητο ὀξὺ καὶ παρατηρητικὸν βλέμμα καὶ τεχνίτου ἀντίληψιν διαυγῆ, ὥστε δι' ὀλίγων γραμμῶν ἐν τῷ ἀμόρφῳ πηλῷ ὑπετύπου ἐκ τοῦ Φυσικοῦ κατὰ τέχνην τὰ ἔργα του, καὶ διέγραφε τὴν ὁμοιότητα καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ προσώπου προκειμένου περὶ προτομῆς. Αἱ προτομαὶ δὲ ἃς ἔγλυψεν εἶναι ἀριστοτεχνήματα τοῦ εἴδους τούτου· μνημονεύομεν δ' ἐνταῦθα τὴν τοῦ Ἀντων. Παπαδάκη, εὐεργέτου τοῦ ἐθν. Πανεπιστημίου, τὰς τοῦ καθηγητοῦ Στεφ. Κουμανούδη, Μαύρου, Γεωρ. Βασιλείου.

Ἀλλ' ὁ τρόπος οὗτος τῆς παραστάσεως καὶ ὁ τύπος τῶν ἔργων του, ἐν ᾧ ἐθαυμάζετο καὶ ἐπῃνεῖτο παρ' ὀλίγων, ἀπήρεσκεν εἰς τοὺς πολλούς, νομίζοντας ὅτι πᾶν γλυπτικὸν ἔργον μὴ Φέρον ἀρχαῖον τύπον ἦτο δημιούργημα ἀτέχνου τεχνίτου. Αἱ κρίσεις δὲ αὗται ἐπικρατοῦσιν ἢ μᾶλλον ἐπεκράτουν ἕως χθὲς καὶ ἐπὶ ἄλλου εἴδους καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τῆς διανοίας. Ἕως χθὲς ἔργον ποιητικὸν ἐνέχον ποιητικὴν ἀξίαν ἢ καὶ διήγημα ἄριστον γεγραμμένον ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ Φυσικῇ γλώσσῃ ἐθεωρεῖτο τυχαίου τινὸς στιχοπλόκου ἢ ἀγραμμάτου συγγραφέως καὶ ποιητοῦ ἔργον, δὲν ἀνεγινώσκετο, οὐδ' ἐκτιμᾶτο. Ἔπρεπε δὲ νὰ προηγηθῇ ἐπίμονος ἀγὼν καὶ νὰ ἐπέλθῃ ζύμωσίς τις Φιλολογικὴ ἵνα ἡ ποίησις καὶ τὸ διήγημα ἀρέσκωσιν ἐν τῇ Φυσικῇ περιβολῇ τῆς ζωντανῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ. Θὰ ἐξηρχόμεθα ἐνταῦθα τῶν στενῶν βιογραφικῶν ὁρίων περὶ Βιτσάρη, ἂν εἰσερχώμεθα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἄλλως εὐλήπτου τούτου θέματος.

Ὁ Βιτσάρης παραστατικὰ ἔργα ἀρχαίων θεῶν ἢ ἡρώων ἔπλασε μόνον ὡς μαθητής· εἶτα δὲ οὐδόλως εἰργάσθη ἐπὶ τοιούτων θεμάτων, ἀλλὰ καὶ ἂν ἔπλαττεν ἤθελε δώσει ἴδιον Φυσικὸν τύπον καταληπτὸν εἰς τὴν νεωτέραν καλαισθησίαν.

Ἔχομεν δὲ ἄλλως μικρὸν τοῦ τοιούτου τρόπου ὑπόδειγμα, ἔργον αὐτοῦ, ἄνευ ὅμως καλλιτεχνικῶν ἀξιώσεων, διότι ἐπρόκειτο περὶ ἁπλοῦ συμβόλου βιομηχανικοῦ καταστήματος, τὸν ὑπὲρ τὴν θύραν τοῦ παρὰ τῇ ὁδῷ Ἑρμοῦ καταστήματος τοῦ Ἑκατόγχειρος, γύψινον γίγαντα, τὸν ἀνέχοντα διὰ τῆς δεξιᾶς ἐν τῇ μασχάλῃ παμμεγέθη λίθον. Ἐν τῷ κολοσσιαίῳ ἐκείνῳ κορμῷ μετὰ τέχνης καὶ δυνάμεως οὐ τῆς τυχούσης παρέστησε τὴν σωματικὴν ὑπερφυσικὴν ῥώμην ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ ἐκδηλώσει, αἰσθητὴν καὶ καταληπτὴν καὶ εἰς τὸν ἁπλούστερον τῶν θεατῶν.

Θέλων νὰ καταδείξῃ εἰς πολλούς, κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀφίξεώς του εἰς Ἀθήνας, οἵτινες ἐπέκριναν τὸν ἰδιάζοντα τύπον τῶν ἔργων των, ὅτι κακῶς κρίνουσι καὶ μονομερῶς, ὁρμώμενοι ἐξ ἐσφαλμένης ἀρχῆς, ἔπλασεν ἄγαλμα Ἄραβος καθημένου χαμαί, ἐν ᾧ κατέδειξε τὴν πλαστικὴν αὐτοῦ ἰδιοφυΐαν περὶ τὴν ὑποτύπωσιν τοῦ ἤθους καὶ τῆς μορφῆς. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο πλῆρες ζωῆς ἐν ᾧ ἐπῃνεῖτο ὑπὸ τῶν εἰδημόνων, κατεκρίθη ὑπὸ πολλῶν, μόνον καὶ μόνον διότι ἦτο τὴν ὄψιν δυσειδές. «Πῶς», ἔλεγεν ὁ Βιτσάρης, «ἡ μορφὴ Αἰθίοπος δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θέμα ζωγράφου καὶ δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς θέμα γλύπτου;» Ἡ ἐπὶ τῆς κρίσεως τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων ἐπιτροπὴ τῶν Ὀλυμπίων τοῦ 1875 τὸν Αἰθίοπα τοῦτον μόλις ἠξίωσε μνείας· ὠνόμασε τὴν ἰδέαν ἀτυχῆ· «ὁ καλλιτέχνης δὲν ἐξελέξατο ἀντικείμενον ἄξιον τοῦ προορισμοῦ του νὰ παραστήσῃ», γράφει, «οὐχ ἧττον ἡ ἔκφρασις τοῦ ἄνω σώματος ἐπιτυχής.» Ἡ ἐπιτροπὴ δὲν ἔκρινε τὸ ἔργον αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ἀλλὰ τὴν παράστασιν· ἤθελεν ἀγάλματα κατὰ τύπον ἀρχαῖον. Δὲν ἤρκεσε δὲ ἡ πεπλανημένη αὕτη κρίσις κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ σατυρικὸν φύλλον διὰ σατυρικῶν εἰκόνων διεκωμῴδησε τὸν τεχνίτην, ἰδίως γλυπτικὰ αὐτοῦ ἔργα παριστῶντα παῖδας.

Ὑπὸ συνθήκας τοιούτου καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος καὶ κρίσεων, εἶδεν ὁ Βιτσάρης ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργασθῇ. Κατενόει ὅτι ἤθελον μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐννοήσει τὴν ἐργασίαν του, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ παρέλθῃ χρόνος. «Οἱ ἐπικριταί μου », ἔλεγε, « δὲν εἶδόν ποτε γυμνοὺς παῖδας τετραετεῖς καὶ πενταετεῖς, δὲν ἐπρόσεξάν ποτε, καὶ εὑρίσκουσι παράδοξον ὅ τι ἐγὼ κατὰ τέχνην ἐκ πρωτοτύπου ἐξετέλεσα· ἡ κρίσις τῶν καλλιτεχνικῶν ἔργων βασίζεται ἐπὶ κανόνων οὓς παρεῖδον οἱ ἐπικριταί μου. »

Εἶχε δὲ ὁ Βιτσάρης τοσαύτην ἀντίληψιν περὶ τὴν ἀσφαλῆ κατὰ τέχνην παράστασιν καὶ σύνθεσιν τοῦ θέματος, οὗτινος ἡ ἐκτέλεσις ἀνετίθετο αὐτῷ ἢ αὐτὸς ἐκ πρωτοβουλίας συνελάμβανεν, ὥστε ἀμέσως προητοίμαζεν αὐτὸ ἄνευ προπλάσματος ἐπὶ τοῦ φυσικοῦ μεγέθους μετὰ ταχύτητος καταπληκτικῆς. Ἐνησμένιζε δὲ περὶ τὰς μαλακὰς γραμμάς, τὴν ἤρεμον στάσιν, τὴν πλουσίαν καὶ εὐγενῆ περιβολὴν καὶ τὴν κατὰ φύσιν ὑποτύπωσιν. Ἓν τῶν ἀρίστων ἔργων του εἶναι τὸ μνημεῖον τῆς ἀποθανούσης νεαρᾶς κόρης Εὐρυδίκης Δεληγιάννη ἐν τῷ νεκροταφείῳ τῶν Ἀθηνῶν. Ἔπλασε τὴν κόρην ἐξηπλωμένην ἐπὶ κλίνης, φέρουσαν τὸν χιτῶνα αὐτῆς καὶ ἔχουσαν τὸ κάτω ἥμισυ τοῦ σώματος κεκαλυμμένον ὑπὸ σινδόνος ἐν πτυχολογίᾳ σεμνοπρεπεῖ. Τὸ ἥμερον σῶμα τῆς νεάνιδος μόλις πιέζει τὴν ἐπιθανάτιον κλίνην, μικρὸν κλῖνον πρὸς τὰ δεξιά· ἐπὶ τοῦ προσώπου της ἐπικάθεται ἡ παρθενικὴ γαλήνη, ζωνταναὶ δ' οὕτως εἰπεῖν εἶναι πᾶσαι αἱ γραμμαὶ καὶ ἡ ἔκφρασις ὡς ὑπνωττούσης κόρης, διατελούσης ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν θρησκευτικοῦ ὀνείρου.

Ἄριστον ἔργον του ἐν τῷ νεκροταφείῳ εἶναι καὶ τὸ μνημεῖον τοῦ Νικολ. Κουμέλη. Ἐπὶ τούτου, κατὰ τὸ ἥμισυ τοῦ φυσικοῦ μεγέθους, ἔθεσεν ἄγγελον, πλάσας αὐτὸν οὐχὶ κατὰ τὸν τύπον τὸν τετριμμένον, ὃν συναντᾷ τις ἀνὰ πᾶν βῆμα ἐν τῷ

νεκροταφείῳ, ἀλλὰ κατὰ παράστασιν ὅλως πρωτότυπον. Ἔθεσεν αὐτὸν ἐπὶ τὰ πρανῆ ἐρειδόμενον ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἰσχίου καὶ στηρίζοντα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς χειρός, ὡσεὶ κατελθόντα δρομαῖον ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τοῦ μνημείου, ὅπως κλαύσῃ. Ἡ σύνθεσις τοῦ ἔργου τούτου καὶ ἡ ὅλη οἰκονομία εἶναι ἀρίστη, τεχνικωτάτη δὲ ἡ ἁρμονία τῶν γραμμῶν τοῦ ἀγάλματος ἐξ οἱασδήποτε θέσεως ἂν ἤθελέ τις παρατηρήσει αὐτό, ὅπερ εἶναι τὸ κυριώτατον προσὸν τῶν περιφανῶν ἀγαλμάτων, δυσχερέστατον δὲ λίαν εἰς τοὺς γλύπτας περὶ τὴν διάπλασιν.

Ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον, ἀλλὰ κατ' ἄλλην θέσιν ἔγλυψεν ἄγγελον ἐπὶ τοῦ μνημείου τοῦ Στουπάθη ἐν Ζακύνθῳ, ὅπερ ἐνέπνευσεν, εὐθὺς ὡς ἐστήθη ἐν Ζακύνθῳ, ποιητὴν ἐκεῖ νὰ γράψῃ ἀξίους λόγου ἐλεγειακοὺς στίχους, οὓς λυπούμεθα διότι δὲν ἔχομεν προχείρους νὰ παραθέσωμεν.

Ἐν πλήρει συναισθήσει τῆς ἀξίας του ἐν τῇ τέχνῃ δὲν ὑπέκυπτεν εἰς τὴν γνώμην τῶν ἄλλων, ὅταν φωνὴ λελογισμένη ἐνδόμυχος ὑπηγόρευεν αὐτῷ ὅτι ἔχει δίκαιον· οὐδὲ ἀνελάμβανε τὴν ἐκτέλεσιν ἔργου παραγγελλομένου αὐτῷ, οὗτινος ἐκ τῶν προτέρων διεγράφοντο εἰς αὐτὸν λεπτομέρειαι, ἐν αἷς διέβλεπεν ὅτι τὸ ὅλον ἤθελε γίνει ἓν καλλιτεχνικὸν ἐξάμβλωμα. Τούτου δ' ἕνεκα ἐθεωρεῖτο παρά τινων, ὧν δὲν ἀπεδέχετο τὰς περὶ τεχνικῶν παραστάσεων γνώμας, ὡς ἰδιότροπος ἀνὴρ καὶ δύστροπος.

Τῷ 1875 ἐνετέθη αὐτῷ θεωρηθέντι τῷ μόνῳ καταλλήλῳ ἡ τοποθέτησις τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων ἐν τῇ τότε περατωθείσῃ ἀνατολικῇ πτέρυγι τοῦ ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τῶν τέως εὑρισκομένων ἐν τῷ Βαρβακείῳ· ἀλλ' ἐκ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐνωρὶς ἀπεχώρησε, διαφωνήσας πρὸς τοὺς ἐπιτηροῦντας τὴν ἐργασίαν του ὡς πρὸς τὴν κατάλληλον θέσιν τῶν καθ' ἕκαστον ἀγαλμάτων καὶ τὸν φωτισμόν.

Ὁ Βιτσάρης εἶχε τὸ ἦθος μελαγχολικόν, ἠγάπα δὲ τὴν

ἠρεμίαν τῆς ψυχῆς, καὶ ἀπέφευγε τὸν πάταγον καὶ τὴν ἐπίδειξιν. Τὸν χαρακτῆρα δὲ τοῦτον μετέδιδε καὶ εἰς τὰ ἔργα του. Ἐπὶ τοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ γενομένου διὰ τὸ μνημεῖον τοῦ Βύρωνος, εἰς τὸ πρόπλασμα, ὅπερ αὐτὸς ἔπλασε, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἐνέκρινεν ἡ ἐπιτροπή, ἔδωκε τύπον καὶ διαγραφὴν ἀνδρὸς σοβαροῦ καὶ σκεπτομένου, φέροντος πλουσίαν περιβολήν· οὕτως ἐφαντάσθη τὸν ἄγγλον ποιητήν, τὸν ἄνδρα τοῦ βορρᾶ, οὐχὶ δ' ἐν χειρονομίᾳ θεατρικῇ μὲ ἀνωρθωμένας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς, ἀπαγγέλλοντα στίχους ὡς ὑποκριτὴν θεάτρου. Τὴν κρίσιν τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Βύρωνος, καί τοι μὴ οὖσαν ὑπὲρ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ προπλάσματος, ἐπήνεσε, διότι ἐδόθη ἄλλως ἡ προτίμησις εἰς πρόπλασμα σχετικῶς τεχνικόν.

Εἰς τοὺς διαγωνισμοὺς δὲν ἤθελε νὰ συμμετέχῃ· ὁσάκις δὲ μετέσχε τὸ ἔπραξε τῇ προτροπῇ φίλων. Δὲν ἤθελε δέ, διότι ἐγνώριζεν ὅτι ὁ τύπος τῶν ἰδικῶν του προπλασμάτων δὲν ἤρεσκε· προσέτι δὲ διότι ἐδόξαζεν, οὐχὶ ἀτόπως, ὅτι κρίσις ἔργου καλλιτεχνικοῦ, μέλλοντος νὰ ἐκτελεσθῇ εἰς μέγεθος φυσικὸν ἢ καὶ μεῖζον τούτου, ὡς εἴθισται; ἐπὶ τῶν ἐφ' ὑψηλοῦ τεθειμένων ἀγαλμάτων, δὲν εἶναι συνήθως ἀσφαλὴς γινομένη ἐπὶ προπλάσματος μήκους ὀλίγων ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου· ἐν τοιούτῳ μεγέθει οὔτε ἡ οἰκονομία τοῦ ὅλου ἔργου, οὔτε ἡ ὅλη σύνθεσις, οὔτε ἡ παράστασις ἡ φυσική, οὔτε ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου καὶ τοῦ ἤθους, οὐδὲ ἡ ἀμφίεσις καὶ ἡ ἁρμονικὴ γλυχολογία δύνανται νὰ παρασταθῶσιν. Ὡς ἐκ τούτου δὲ εἰς τὰ χρονικὰ τῶν ἐν Ἀθήναις καλλιτεχνικῶν διαγωνισμῶν πρὸς ἵδρυσιν μνημείων ἀφῆκεν ἐποχὴν ἡ κρίσις τῆς ἐπιτροπῆς ἐπὶ τοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἀγάλματος τοῦ Γκύλφορδ, ἥτις μετὰ τὴν ἔγκρισιν ἑνὸς τῶν ὑποβληθέντων προπλασμάτων, ἀνοίξασα τὸ περιέχον τὸ ὄνομα τοῦ τεχνίτου δελτίον εἶδε μετ' ἐκπλήξεως τὸ ὄνομα γλύπτου, γνωστοῦ ὡς

μετρίου λίαν ἐν τῇ τέχνῃ, μὴ παρέχοντος ἐγγύησιν ὅτι ἤθελε δυνηθῇ καὶ νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ὅλον ἔργον.

Ἦτο δὲ ὁ Βιτσάρης Φιλοπονώτατος· καὶ οἱ εἰς τὸ ἐργαστήριόν του Φοιτῶντες ἔβλεπον ἄριστα ἀγάλματα διαφόρων Θεμάτων ἐν τῷ πηλῷ, ἅτινα κατόπιν κατέστρεφεν· ἐρωτώμενος δὲ διὰ τί δὲν τὰ ἔχυνεν εἰς γύψον ἀπεκρίνετο : «Πρὸς τί νὰ δαπανήσω χρήματα· μήπως θὰ μοῦ παραγγείλῃ τις εἰς μάρμαρον; ἐργάζομαι πρὸς μελέτην. Ὁ τεχνίτης πρέπει ἀδιακόπως νὰ μαλάσσῃ τὸν πηλὸν ὅπως γνωρίσῃ νὰ ἐκφράζῃ ὅ, τι ἔχει εἰς τὴν ψυχήν του. Ὁ ζωγράφος ἔχει μίαν μόνον ὄψιν τῆς εἰκόνος νὰ γράψῃ, ἔχει δὲ βοηθὸν καὶ τὰ χρώματα, ἀλλ' ὁ γλύπτης ἔχει νὰ παραστήσῃ ὅλας τὰς ὄψεις τοῦ σώματος γυμνοῦ ἢ ἐνδεδυμένου, ἐπὶ λευκοῦ χρώματος, πᾶσαι δὲ πρέπει νὰ εἶναι καλλιτεχνικαί.» Ἐκ τῆς τελευταίας δὲ ταύτης σκέψεως ὁρμώμενος, ἐπέκρινε σφόδρα ὁμότεχνόν του διὰ τὸ ἐν τῇ Σιναίᾳ Ἀκαδημίᾳ ἄγαλμα τοῦ Ἀπόλλωνος, λέγων ὅτι ἐκ τῶν ὄπισθεν ὁρώμενον Φαίνεται ἄγαλμα χωλοῦ τὸν ἕνα πόδα. «Δὲν εἶναι», ἔλεγε, καὶ ἐνθυμούμεθα τοὺς λόγους του, «καλλιτέχνης ἀληθὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δύναται ὅπως ὅπως νὰ γλύψῃ ἄγαλμα ἢ ἀνάγλυφον, μιμούμενος ἀρχαῖα ἢ νεώτερα ἔργα, καὶ μεταβάλλων ἄγαλμα Ἀγριππίνας εἰς Πηνελόπην ἢ Σατύρου εἰς Διόνυσον, ὅπως δὲν εἶναι ἱστορικὸς ὁ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας, ὁ ὁποῖος γράφει ἱστορίαν καὶ διηγεῖται γεγονότα ἀντιγράφων ἄλλους, αὐτοῦ δὲ τούτου ὁ κάλαμος, ἡ σκέψις, ἡ ἰδέα, ἡ κρίσις, ἡ ἰδία ἔρευνα τῶν πηγῶν οὐδαμοῦ Φαίνεται εἰς το ἔργον του.» Ὁ Βιτσάρης δὲν ἤξευρε πολλὰ γράμματα, οὐδέποτε ἀνέγνωσε Φιλοσοφίαν τῆς τέχνης καὶ τῆς ἱστορίας, οὐδὲ αἰσθητικήν, ἀλλ' ἐγνώριζε τὰς ἀρχὰς αὐτῶν ἐξ ἰδιοφυΐας καὶ ἰδίας ἀντιλήψεως, ἐκ τῆς μελέτης αὐτῶν τῶν ἀριστουργημάτων ἀρχαίων καὶ νεωτέρων καλλιτεχνῶν. Εἰς τὰ ὀλίγα δ' ἔργα, ἅτινα κατέλιπεν ἔδωσε τύπον

ἴδιον διακρίνοντα αὐτὰ ὡς ἐκ τῆς φυσικότητός του ἀπὸ τ
τῶν ὁμοτέχνων του ἑλλήνων.

Ὁ καλλιτέχνης οὗτος ἤθελε διαπρέψει μεγάλως ἐὰν εἰρ
ζετο ἐν Εὐρώπῃ, ἔνθα οἱ καλλιτέχναι καὶ ἐπιστήμονες τιμῶ
καὶ προστατεύονται, ἐνῷ ἐν Ἀθήναις ἐπὶ εἰκάδα ἐτῶν διη
βίον στενοχωριῶν, ἀντιδράσεων, ἀδιαλείπτως ἀγωνιζ
κατ' ἀπείρων δυσχερειῶν.

Ὁ Βιτσάρης ὡς μαθητὴς ἐν Ἀθήναις τῆς Σχολ
καλῶν τεχνῶν ἐλάμβανεν ἀπὸ τοῦ 1861 ἕως τὸ 1864
τὸ α' βραβεῖον ἐν τοῖς ἐτησίοις διαγωνισμοῖς, μόνον τ
ἔλαβε τὸ β'. Ἐν Μονάχῳ δὲ διέπρεψε μεταξὺ τῶν
συμμαθητῶν του πάσης ἐθνικότητος. Ὁ διευθυντὴς τ
δημίας τῶν καλῶν τεχνῶν Β. Κάουλβαχ μετ' ἐπαίνω
ἐν τῷ πρὸς αὐτὸν πιστοποιητικῷ τὴν περὶ τὴν τέχ
τητα αὐτοῦ, καὶ μνημονεύει εὐφήμως τῶν ἔργων
Δισκοβόλου, τοῦ Πληγωμένου Ἀχιλλέως ἐκβάλλον
πτέρνης του τὸ βέλος, καὶ τοῦ συμπλέγματο
παλαίοντος πρὸς πάνθηρα. Ἐσπούδασε δὲ ὁ Β
Μονάχῳ ὡς ὑπότροφος τῆς Κυβερνήσεως (Βα
4 φεβρ. 1865), λαμβάνων μόνον τὸ εὐτελέστ
τῶν 120 δραχ. κατὰ μῆνα. Παρέμεινε δὲ κα
χρόνου τῆς ὑποτροφίας του, δαπανῶν ἐκ δανείου
μολόγησεν ἡ οἰκογένειά του. Ἐν τῷ ῥηθέντι π
τοῦ Κάουλβαχ, ἐκδοθέντι ἐν Μονάχῳ τῇ 19 α
1869, ἀναγράφονται καὶ τὰ ἑξῆς : « Ὁ Βιτσ
διὰ τῶν ἔργων τούτων (τῶν μνημονευθέντ
δεξιότητα καὶ ἱκανότητα περὶ τὴν τέχνην το
εἰς τοὺς ἐξόχους μαθητὰς τῆς Ἀκαδημίας, καὶ
βαθμὸν ἄξιος νὰ συστηθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησ
ἔργου », ἐξακολουθεῖ γράφων, « ἤθελεν εἴσθ
καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἱκανήν τινα βοήθειαν ἵνα δυνη

ἔτι ἐκπαιδευόμενος ἐν τῇ τέχνῃ του, ἵνα δυνηθῶσιν αἱ Ἀθῆναι, ἡ μήτηρ τῆς τέχνης, νὰ ὑποδείξωσι καὶ ἐν τῇ σημερινῇ ἐποχῇ, ὡς ἐν τῇ ἀρχαιότητι, ἐξαιρέτους τεχνίτας.» Δὲν εἶναι ἴσως ἀνάγκη νὰ γράψωμεν ὅτι οἱ λόγοι οὗτοι ἀναγγελθέντες εἰς τὴν Κυβέρνησιν δὲν εὗρον ἠχώ.

Ὑπὸ τὸν αὐτὸν τόνον γράφει πιστοποιητικὸν ὁ αὐτὸς διευθυντής, εἷς τῶν διασημοτέρων καλλιτεχνῶν τῆς Γερμανίας, ὑπογεγραμμένον καὶ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τῆς γλυπτικῆς Μ. Βίδμαν καὶ τοῦ γραμματέως Μ. Καριέρ, ὅτε ὁ Βιτσάρης ἔλαβε τῷ 1870 τὸ α' βραβεῖον ἐν διαγωνισμῷ προταθέντι ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, θέμα ἔχοντι τὸν Ὀδυσσέα ἀναγνωριζόμενον ὑπὸ τῆς Εὐρυκλείας, ὑπερτερήσας τοὺς συμμαθητάς του, πάντας ἀλλοδαπούς.

Πλὴν τῶν μνημονευθέντων ὁ Βιτσάρης κατέλιπε καὶ ἄλλα ἔργα ἄξια πολλοῦ λόγου. Τοιαῦτα δὲ σημειοῦμεν τὸ Σύμπλεγμα παλαιστοῦ σώζοντος κόρην ἐκ πάνθηρος, ὅπερ ἠγόρασεν ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα, τὸ ἐν φυσικῷ μεγέθει ἀνάγλυφον ἢ ἡμίγλυφον μᾶλλον τοῦ ἰατροῦ Βούρου ἐν τῷ νεκροταφείῳ Ἀθηνῶν. Ἐπίσης δ' ἐν τῷ νεκροταφείῳ τούτῳ διακρίνονται ἄλλα ἔργα αὐτοῦ ὡς τὸ τῆς Σοφίας Χέλμη ἐν ἀναγλύφῳ, τὸ τῆς οἰκογενείας Σιμοπούλου, τὸ τοῦ Παυλοπούλου εὐεργέτου τοῦ Πανεπιστημίου, ἔνθα κατ' ἴδιον ὅλως τρόπον ἐν ἀναγλύφῳ ἀγάλματι φυσικοῦ μεγέθους παρέστησε τὴν Δικαιοσύνην. Ἔγλυψε δὲ προτομὰς ἐπὶ μαρμάρου πλὴν τῶν μνημονευθεισῶν ἀνωτέρω καὶ ἄλλας πολλάς, ὧν μνημονεύομεν τῆς τοῦ Σαρόγλου, τοῦ Ἰωσὴφ Μίνδλερ εὑρισκομένης ἐν τῷ στενογραφικῷ γραφείῳ τῆς Βουλῆς, τοῦ Λεων. Νάνου μοιράρχου, Σουγδουρῆ, Κομνηνοῦ, Α. Σιμοπούλου, Καστρωμένου, Βαλαωρίτου, Ὀριγώνη μετὰ τῆς γυναικός του ἐν ἀναγλύφῳ, Βαλσαμάκη, Μαύρου, Γ. Τερζάκη ἐν Ναυπλίῳ, Ἰω. Πάγκα, τῆς ἀποθανούσης γυναικὸς τοῦ Γκοσράου, Βουρ-

νάζου, τοῦ ἱερέως Βίμπου. Κατέλιπε δὲ καὶ ἄλλα ἐπὶ γύψου ἔργα ἀνάγλυφα, καὶ ὁλόγλυφα. Ἐκ τῶν ἀναγλύφων του ἓν παρισῖᾷ εἰς φυσικὸν μέγεθος τὴν Ἐλεημοσύνην. Ἔργον τοῦ Βιτσάρη εἶναι καὶ ἡ καλλιτεχνικωτάτη μαρμάρινος ἑσῖία ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀρχιτέκτονος Ἰωάν. Μούση ἐν Κηφισίᾳ, ἔχουσα ἀνάγλυφον ζωοφόρον ἐκ συμβολικῶν παρασῖάσεων πρὸς τὰ κάτω· ἄνω δὲ ἑκατέρωθεν δύο Καρυάτιδας ἐχούσας παρὰ τοὺς πόδας συμβολικὰς παρασῖάσεις τῆς Ζωγραφικῆς καὶ τῆς Γλυπῖικῆς.

Ἦτο δὲ ὁ Βιτσάρης καὶ καλὸς σχεδιασῖής. Εἶναι δὲ ἡ γνῶσις τῶν σῖοιχείων τῆς ζωγραφικῆς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ διὰ τὴν γλυπῖικήν. Ὁ μὴ γνωρίζων νὰ σχεδιάζῃ ἐπὶ χάρτου γλύπῖης, οὐδὲν δύναται νὰ πλάσῃ ἀσφαλές.

Δυσῖυχῶς ὁ καλλιτέχνης οὗτος ὅταν εἶδε τὸ ἐργασῖήριόν του λαμβάνον διὰ παραγγελιῶν πλειοτέραν ζωήν, ὅταν ἐγένετο γνωσῖὴ ἡ ἀξία του, ὑπέκυψεν ἕνεκα τῆς φιλασθένου κράσεώς του εἰς τὸ μοιραῖον τέλος. Ἀπέθανε δὲ χωρὶς νὰ πληρωθῇ εἷς τῶν πόθων του, νὰ ἴδῃ ἱδρυόμενον ἐν δημοσίᾳ πλατείᾳ τῶν Ἀθηνῶν ἴδιον αὐτοῦ ἔργον, «ὅπως μὴ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων», ὡς ἔλεγεν, «ὑπολαμβάνωσιν οἱ ξένοι καλλιτέχναι, οἱ ἐπισκεπῖόμενοι τὰς Ἀθήνας, ὅτι ἡ γλυπῖικὴ ἐν Ἑλλάδι εὑρίσκεται ἔτι εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς ἀνέλιξιν.»

Περατοῦντες τὸ ἀτελὲς τοῦτο σκιαγράφημα τοῦ βίου τοῦ γλύπῖου τούτου παρατηροῦμεν ὅτι πᾶσα ἡ ἐργασία αὐτοῦ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς σημεῖον χρονικὸν νέου βήματος προόδου τῆς παρ' ἡμῖν γλυπῖικῆς, ἥτις μέχρις αὐτοῦ ἔμεινε σῖάσιμος καὶ ἀναλλοίωτος. Ὁ τύπος τῶν ἔργων του, ὅσον ὀλίγα καὶ ἂν εἶναι, ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν εὐαρίθμων ὁμοτέχνων του, καὶ μετέδωκε νέαν ζωὴν εἰς ὅσους ἠδύναντο νὰ τὸν ἐννοήσωσι, καὶ ἐξηνάγκασέ τινας νὰ ἐξέλθωσι τοῦ τετριμμένου τύπου, ὃν τέως ἠκολούθουν, προελείανε δὲ ἱκανῶς τὸ καλλι-

τεχνικὸν ἔδαφος διὰ τοὺς νέους καλλιτέχνας τῆς πραγματικῆς σχολῆς.

Ἰανουάριος 1893.

Ἀ. ΜΗΛΙΑΡΑΚΗΣ.

[*Hestia* du 4 avril 1893.]

ΝΕΩΤΕΡΑ ἹΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ἙΛΛΑΔΟΣ.

ἈΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑῚ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ὙΨΗΛΑΝΤΑΙ.

Τὸν Ἀλεξάνδρου βίον καὶ Δημητρίου τῶν Ὑψηλαντῶν περιλαμβάνει πλήρη ἡ ἱστορία τοῦ περὶ ἀνεξαρτησίας ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, οὗτινος ἐγένοντο ὁ μὲν πρῶτος τὸ κήρυγμα κατὰ τὸ 1821, ὁ δὲ δεύτερος ἡ ἀρχὴ τοῦ τέλους κατὰ τὸ 1829. Ἀλλὰ τὴν ἀρχαιοτέραν καταγωγὴν τούτων, ὡς ἀναγομένην, κατά τινας, εἰς τοὺς χρόνους τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ΙΑ' μέχρι τοῦ ΙΔ', καλύπτουσιν ἔτι ἱκαναὶ ἀμφιβολίαι, καὶ μόνον ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ΙΗ' βεβαιοῦται αὕτη ἱστορικῶς, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Ὑψηλάντου, υἱοῦ τοῦ ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος καταβάντος εἰς τὸν Βόσπορον Ἀντιόχου.

Καὶ πίστις καθαρὰ πρὸς τὸ Θεῖον, καὶ ὀρθὴ ἐπιμέλεια τοῦ βίου, καὶ ἁγνότατος ἑλληνισμὸς καὶ ἐργασίαι σπουδαιόταται, ἴδιαί τε καὶ ἐπίσημοι, ἀφορῶσαι τὴν συντήρησιν τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ξένων καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν Τούρκων, διέκριναν τοὺς Ὑψηλάντας μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, ἐν τῷ μακρῷ διαστήματι ὁλοκλήρου αἰῶνος. Ὁμοταγεῖς ἄλλαι ἐκ τῶν

ἑλληνικῶν γενεῶν προσήνεγκον ἀληθῶς πολλοῦ λόγου ἀξίας ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν γραμμάτων ὑπηρεσίας· πρωτίστην ὅμως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος κατέχει θέσιν ἡ Ὑψηλαντική, διότι ὑψηλοφρονεστέρα πράγματι, ἅμα δὲ καὶ τολμηροτέρα, ἀναδειχθεῖσα διαδοχικῶς ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, μόνην κυριεύουσαν ἰδέαν ἔσχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, καὶ ἐπὶ ταύτης μόνης εἰργάσθη ἀποτελεσματικῶς διὰ πάσης αὐταπαρνήσεως καὶ θυσίας. Ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν φέρομεν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ λόγου ἡμῶν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Ὑψηλάντου.

Τὸ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ καθιδρυθὲν πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπεκίου καὶ τῆς Λυχνιδοῦ (Ὄχριδος) ὑπῆρχε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος ΙΗ', καίτοι μὴ ἀναγνωρισθὲν πώποτε παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἡ ὕπαρξις τούτου, καὶ ὡς μεμακρυσμένου ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὡς γειτνιάζοντος τῇ Αὐστρίᾳ, ἔδιδε χώραν εἰς ὑπενεργείας ἐπιβούλους, ἐπιτυχούσας περιοδικῶς τῆς ἀποχωρίσεως μεγάλου ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ὀρθοδόξων Σλάβων διὰ τῶν μεταναστεύσεων. Περίπτωσις τοιαύτη ἔκοπτε μίαν ἰσχυρὰν πτέρυγα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅσον ἐν τῇ ἑνότητι καὶ τῷ ὁλομελείᾳ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σλάβων ἐστηρίζετο πάντοτε ἡ πεπρωμένη ἐκδίωξις τῆς τουρκικῆς φυλῆς καὶ ἡ ἀνάκτησις τῆς ὅλης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, οἵα ἀπερροφήθη μεταστᾶσα ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀσμάνου. Ὁ Ἰωάννης Ὑψηλάντης, ἀνὴρ μεγαλοφυΐας, πολλῆς παιδείας καὶ ζήλου πρὸς τὰ πάτρια, διϊδὼν τὰς μεγάλας συνεπείας τοῦ κακοῦ τούτου, συνέλαβε τὴν ἰδέαν καὶ τὸ σχέδιον τῆς καταργήσεως τοῦ ἐν λόγῳ πατριαρχείου, ὡς τῆς κυρίας αἰτίας, καὶ διὰ τῆς διοικητικῆς ἑνότητος ὑπὸ τὸ ἓν κέντρον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου συνδέσῃ ἐν τῷ μέλλοντι τοὺς περὶ αὐτὸ Σλάβους μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τοῦ σχεδίου τούτου, καίτοι ὑποστηριχθέντος ὡς λίαν

ὠφελίμου πολιτικῶς καὶ εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἐγένετο οὗτος τὸ θῦμα, διαβληθεὶς παρὰ τῶν ἐχόντων συμφέρον ξένων καί, τὸ παραδοξότερον, ὑποτεθεὶς παρὰ τῶν ἀκρίτων πάντοτε Τούρκων ὡς γερμανίζων καὶ ἐπίβουλος σύμβουλος.

Ἀλλ', ἂν ἀπέθανεν οὗτος σφαγείς, ἡ ἰδέα ἐξ ἐναντίας ἔμενε ζῶσα παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ. Αὐτῆς ἕτερον μέλος ὁμώνυμον, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου Ἰωάννης, ἐφάμιλλος κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ θείου αὐτοῦ Ἰωάννου, ἐπραγματοποίησε ταύτην ἐπὶ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐπίσης ζηλωτοῦ Σαμουήλ, μέγας ὢν διερμηνεὺς τῆς Πύλης. Ἤρξατο ἄρα Ὑψηλάντης καὶ ἐπεραίωσεν Ὑψηλάντης τὴν περὶ ἑνότητος τῶν Σλάβων καὶ Ἑλλήνων ἰδέαν, δι' ἧς ἐπὶ αἰῶνα ὅλον ὁ Σλαβισμὸς ἦτο μία ἀμοιβαιότης ἀδελφική, μᾶλλον δὲ μία ταυτότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλας τὰς περιοδικὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Παρὰ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐπίζηλον κατόρθωμα, καθ' οὗ ἐκινήθησαν τελευταῖον τοσαῦται, ὡς γνωστόν, πολιτικαὶ ῥᾳδιουργίαι, ἱερατικαὶ ἀποστολαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀποπλανήσεις, ὁ Ἰωάννης Ὑψηλάντης θαυμάζεται ἔτι δι' ἣν συνῆψε συνθήκην τῆς Πρωσσίας μετὰ τῆς Τουρκίας, εἰσαγαγὼν οὕτω τὴν πρώτην εἰς σχέσεις πολιτικὰς μετὰ τῆς δευτέρας, καὶ βοηθὸν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταστήσας τὸ στοιχεῖον τῶν Διαμαρτυρομένων.

Τοιαύτη ἐξωμαλύνθη ἡ ὁδὸς ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου. Ἀνὴρ ἔξοχος ἐπὶ μεγαλοφροσύνῃ καὶ πολιτικῇ ἱκανότητι, ἀνὴρ ἰδίως οἰκειώσας ἑαυτῷ ὅλην τὴν ἀπεριόριστον ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὡς μέγας διερμηνεὺς μὲν ἐχάραξεν ὑπὲρ τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας τὰς βάσεις ἐποχῆς νέας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσικίου, ὡς ἡγεμὼν δὲ ἐφήρμοσε ταύτας δι' ὅλης τῆς προσηκούσης ἐπιτυχίας, τείνων πρὸς τὸν

IMPRIMERIE NATIONALE.

ἑλληνικῶν γενεῶν προσήνεγκον ἀληθῶς πολλοῦ λόγου ἀξίας ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν γραμμάτων ὑπηρεσίας· πρωτίστην ὅμως ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος κατέχει θέσιν ἡ Ὑψηλαντική, διότι ὑψηλοφρονεστέρα πράγματι, ἅμα δὲ καὶ τολμηροτέρα, ἀναδειχθεῖσα διαδοχικῶς ἀπὸ πατρὸς εἰς υἱόν, μόνην κυριεύουσαν ἰδέαν ἔσχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος, καὶ ἐπὶ ταύτης μόνης εἰργάσθη ἀποτελεσματικῶς διὰ πάσης αὐταπαρνήσεως καὶ θυσίας. Ὀλίγα ἐκ τῶν πολλῶν φέρομεν πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ λόγου ἡμῶν, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου Ὑψηλάντου.

Τὸ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ καθιδρυθὲν πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπεκίου καὶ τῆς Λυχνιδοῦ (Ὄχριδος) ὑπῆρχε μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ αἰῶνος ΙΗ', καίτοι μὴ ἀναγνωρισθὲν πώποτε παρὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἡ ὕπαρξις τούτου, καὶ ὡς μεμακρυσμένου ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὡς γειτνιάζοντος τῇ Αὐστρίᾳ, ἔδιδε χώραν εἰς ὑπενεργείας ἐπιβούλους, ἐπιτυχούσας περιοδικῶς τῆς ἀποχωρίσεως μεγάλου ἀριθμοῦ ἐκ τῶν ὀρθοδόξων Σλάβων διὰ τῶν μεταναστεύσεων. Περίπτωσις τοιαύτη ἔκοπτε μίαν ἰσχυρὰν πτέρυγα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅσον ἐν τῇ ἑνότητι καὶ τῷ ὁλομελεῖ τῶν Ἑλλήνων καὶ Σλάβων ἐστηρίζετο πάντοτε ἡ πεπρωμένη ἐκδίωξις τῆς τουρκικῆς φυλῆς καὶ ἡ ἀνάκτησις τῆς ὅλης ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, οἵα ἀπερροφήθη μεταστᾶσα ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀσμάνου. Ὁ Ἰωάννης Ὑψηλάντης, ἀνὴρ μεγαλοφυΐας, πολλῆς παιδείας καὶ ζήλου πρὸς τὰ πάτρια, διϊδὼν τὰς μεγάλας συνεπείας τοῦ κακοῦ τούτου, συνέλαβε τὴν ἰδέαν καὶ τὸ σχέδιον τῆς καταργήσεως τοῦ ἐν λόγῳ πατριαρχείου, ὡς τῆς κυρίας αἰτίας, καὶ διὰ τῆς διοικητικῆς ἑνότητος ὑπὸ τὸ ἓν κέντρον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου συνδέσῃ ἐν τῷ μέλλοντι τοὺς περὶ αὐτὸ Σλάβους μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τοῦ σχεδίου τούτου, καίτοι ὑποστηριχθέντος ὡς λίαν

ὠφελίμου πολιτικῶς καὶ εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἐγένετο οὗτος τὸ θῦμα, διαβληθεὶς παρὰ τῶν ἐχόντων συμφέρον ξένων καί, τὸ παραδοξότερον, ὑποτεθεὶς παρὰ τῶν ἀκρίτων πάντοτε Τούρκων ὡς γερμανίζων καὶ ἐπίβουλος σύμβουλος.

Ἀλλ', ἂν ἀπέθανεν οὗτος σφαγείς, ἡ ἰδέα ἐξ ἐναντίας ἔμενε ζῶσα παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ. Αὐτῆς ἕτερον μέλος ὁμώνυμον, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου Ἰωάννης, ἐφάμιλλος κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ θείου αὐτοῦ Ἰωάννου, ἐπραγματοποίησε ταύτην ἐπὶ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐπίσης ζηλωτοῦ Σαμουήλ, μέγας ὢν διερμηνεὺς τῆς Πύλης. Ἤρξατο ἄρα Ὑψηλάντης καὶ ἐπεραίωσεν Ὑψηλάντης τὴν περὶ ἑνότητος τῶν Σλάβων καὶ Ἑλλήνων ἰδέαν, δι' ἧς ἐπὶ αἰῶνα ὅλον ὁ Σλαβισμὸς ἦτο μία ἀμοιβαιότης ἀδελφική, μᾶλλον δὲ μία ταυτότης τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλας τὰς περιοδικὰς ἐπιχειρήσεις ἐναντίον τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Παρὰ τὸ μέγα τοῦτο καὶ ἐπίζηλον κατόρθωμα, καθ' οὗ ἐκινήθησαν τελευταῖον τοσαῦται, ὡς γνωστόν, πολιτικαὶ ῥᾳδιουργίαι, ἱερατικαὶ ἀποστολαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἀποπλανήσεις, ὁ Ἰωάννης Ὑψηλάντης θαυμάζεται ἔτι δι' ἣν συνῆψε συνθήκην τῆς Πρωσσίας μετὰ τῆς Τουρκίας, εἰσαγαγὼν οὕτω τὴν πρώτην εἰς σχέσεις πολιτικὰς μετὰ τῆς δευτέρας, καὶ βοηθὸν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταστήσας τὸ στοιχεῖον τῶν Διαμαρτυρομένων.

Τοιαύτη ἐξωμαλύνθη ἡ ὁδὸς ὑπὲρ τοῦ Ἀλεξάνδρου, υἱοῦ τοῦ Ἰωάννου. Ἀνὴρ ἔξοχος ἐπὶ μεγαλοφροσύνῃ καὶ πολιτικῇ ἱκανότητι, ἀνὴρ ἰδίως οἰκειώσας ἑαυτῷ ὅλην τὴν ἀπεριόριστον ὑπόληψιν καὶ ἐμπιστοσύνην τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας, ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, ὡς μέγας διερμηνεὺς μὲν ἐχάραξεν ὑπὲρ τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας τὰς βάσεις ἐποχῆς νέας διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Καϊναρτσικίου, ὡς ἡγεμὼν δὲ ἐφήρμοσε ταύτας δι' ὅλης τῆς προσηκούσης ἐπιτυχίας, τείνων πρὸς τὸν

IMPRIMERIE NATIONALE.

ἕνα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος σκοπὸν, ὃν εἶχεν ὡς Ἕλλην, καὶ ὤφειλεν ἔχειν ὡς Ὑψηλάντης. Αὐτὸς, πνεῦμα δημιουργὸν, ἐμόρφωσε τὴν Βλαχίαν πυρῆνα τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν σχολῶν, ὧν προϊὸν ἀνεδείχθησαν καὶ Ῥῆγαι καὶ Γοβδελαῖ καὶ Βαρδαλάχοι καὶ ἄλλοι. Αὐτὸς, ὅλος ὢν ἑλληνισμὸς, ἐσχημάτισε τὴν Ἡγεμονείαν πρότυπόν τι ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν βασίλειον διὰ νέας ὅλως διοικητικῆς, οἰκονομικῆς καὶ δικαστικῆς νομοθεσίας, διὰ τῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς εὐημερίας, ἣν ἔδωκεν εἰς τὸν τόπον. Αὐτὸς, συνελόντι εἰπεῖν, διὰ τῆς παρασκευῆς ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἱκανοῦ τὸν ἀριθμὸν καὶ ἀξιομάχου, προέθετο ὁρμητήριον ταύτην κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν δὲ καὶ τότε ἀπέτυχε τοῦ κυρίου καὶ μεγάλου αὐτοῦ σκοποῦ διὰ περιστάσεις ἀπροόπτους ὅλως· ἐὰν καὶ ἔπειτα, ἡγεμονεύων ἐν Μολδαυΐᾳ, εἶδε ματαιωμένον τὸ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος σχέδιον αὐτοῦ, ἑτοίμως παραδεχθὲν παρὰ τοῦ ἱπποτικοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσὴφ β' κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1786· ἐξηκολούθησεν ὅμως, εἷς ὢν ἀείποτε, τὴν μίαν αὐτοῦ ἐθνικὴν ἰδέαν μετὰ τῆς αὐτῆς αὐταπαρνήσεως, εἰ καὶ ἐκινδύνευσε πρὶν κίνδυνον σφαγῆς παρὰ τῶν Τούρκων, εἰ καὶ περιέπεσεν ἔπειτα εἰς ἑκουσίαν αἰχμαλωσίαν παρὰ τοῖς Αὐστριακοῖς μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ 1792.

Ἡ περὶ ἐξαφανίσεως τῶν ἰσχυρῶν Δερεβεγήδων καὶ Γενιτσάρων ἰδέα, ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἀτάκτου διὰ τακτικοῦ στρατοῦ, καὶ ἐν γένει τὰ περὶ ἀναμορφώσεως μέτρα τοῦ Σελὴμ Γ', ἦσαν ἡ εἰσήγησις καὶ τὸ σχέδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου. Ταῦτα φαινόμενον μὲν εἶχον τὴν συγκέντρωσιν τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν ἀπόλυτον ἐνίσχυσιν τοῦ Σουλτάνου, πράγματι ὅμως ἔτεινον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν ἀφεύκτως ἐπακολουθήσουσαν ἐξασθένησιν, ἢ καὶ αὐτὴν τὴν ἀποσύνθεσιν, τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἐν τοιαύτῃ ἐποχῇ καταλλήλῳ

ἐπαρουσιάσθη ὁ Ῥήγας Φεραῖος ἀπόστολος τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Κατηρτισμένος ἠθικῶς παρὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, ὠφελεῖτο ἤδη οὗτος προσλαμβάνων ἐν τῇ συνωμοσίᾳ αὐτοῦ καὶ τοὺς καταδιωκομένους παρὰ τοῦ Σουλτάνου Δερεβεγήδας.

Τοιούτου μεγαλοπράγμονος πατρὸς διάδοχος ἄξιος, ἀλλὰ καὶ ἀποφασιστικώτερος, ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης διὰ πολλῆς ἐκαλλιέργησεν ἐπιτηδειότητος, μέγας διατελῶν διερμηνεύς, τὸ σχέδιον τῆς ἐσωτερικῆς παραλυσίας τοῦ τουρκικοῦ κράτους, καὶ μεθ' ὅσα ἂν παρενέβαλλε προσκόμματα ἡ οὐσιωδῶς σκληρύνασα τότε τὰ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑλλήνων πράγματα προδοσία κατὰ τοῦ Ῥήγα. Μόνον ἔχων κέντρον ἐνεργείας τὴν παράδοσιν τῶν προγόνων αὐτοῦ, καὶ μόνον σημεῖον τὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος ἀνάστασιν, πανταχοῦ ἔτεινεν οὗτος ὄμμα καὶ ἐλπίδας, καθ' ἣν ὑπηγόρευον ἀνάγκην αἱ περιστάσεις, καὶ πανταχόθεν παρεσκευάζετο διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ εὔνουν καὶ συνεργὸν τὸ περὶ Ἑλλάδος πνεῦμα, νῦν μὲν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας, νῦν δὲ τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας.

Ὡς τοιοῦτος ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης, ἀντικείμενον βλέπων εἰς τὰς ἐλπίδας καὶ τὸν προορισμὸν τοῦ ἑλληνισμοῦ πάντα ἐν τῇ ἀνατολῇ στρατιωτικὸν σταθμὸν τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος, ἀντετάχθη κατὰ τῶν σχεδίων αὐτοῦ, δι' ἧς συνῆψε συμμαχίας τριπλῆς τῆς Ἀγγλίας, Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας· καί, ὡς ὁ πατὴρ αὐτοῦ τὴν Δακίαν, οὕτω καὶ αὐτὸς τὴν Ἑπτάνησον θεωρῶν ὁρμητήριον ἁρμόδιον ὑπὲρ τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἀφεῖλε ταύτην ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ νικητοῦ τῆς Ἑνετίας, καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν ἔθηκε τῆς Πύλης, ὡς κράτος μὲν αὐτόνομον καὶ αὐτοδιοίκητον, ὡς μέρος δὲ τῆς ὅλης ἑλληνικῆς περιφερείας.

Περιπλεχθέντα ἀκολούθως τὰ πράγματα ἀπεμάκρυναν

ἐκ τοῦ κέντρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως τοῦτον, ὡς προσώπου ἐπιρροῆς πρωτίστης. Ὁ λόγῳ διορισμὸς αὐτοῦ ἐν τῇ ἡγεμονείᾳ τῆς Μολδαυΐας ἦτο πράγματι ἔμμεσος ἐξορία. Ἀλλ' ἐδέησεν, ὀφείλομεν εἰπεῖν, καὶ ἡ περίστασις αὕτη, ὅπως συλλάβῃ τὰς ἀγαθωτέρας περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου ἰδέας ἡ πλειονοψηφία τῆς Εὐρώπης. Καθὼς ἡ ἡγεμονεία τοῦ Ἀλεξάνδρου διὰ τὴν Βλαχίαν, οὕτω καὶ ἡ τοῦ Κωνσταντίνου διὰ τὴν Μολδαυΐαν ὑπῆρξεν ἓν εὐεργέτημα, καθ' ὃν ἀφ' ἑτέρου χρόνον ἡ τουρκικὴ ἐξουσία καὶ τὸ κράτος ἐν παραλυτικῇ ὅλως διέκειντο καταστάσει ἕνεκα τῶν συνεπειῶν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ κατὰ τῶν Δερεβεγήδων σχεδίου, ἤτοι τῶν ἀνταρσιῶν καὶ τῶν ἐμφυλίων κατασπαραγμῶν. Κατάστασις τοιαύτη ἀδύνατον τοῖς πᾶσιν ἐδείκνυε τὴν περαιτέρω διατήρησιν κράτους ξένου, γεννηθέντος ἐν τῇ βαρβαρότητι, ἀνεπιδέκτου βελτιώσεως, καὶ ζήσαντος πρὸς αἶσχος τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰ μὴ δ' ἐγίγνετο τότε πρόσκομμα ὁ Ναπολέων, διανοούμενος ὡς μόνην δυνατὴν θεραπείαν, οὐχὶ τοῦ κράτους τὴν ἀντικατάστασιν, ἀλλὰ τῆς δυναστείας αὐτοῦ τὴν μεταλλαγὴν δι' ἄλλου μουσουλμανικοῦ ἐπίσης στοιχείου, τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα, ἧττον περιπεπλεγμένον ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐλύετο κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ τὴν ἀργοῦσαν κληρονομίαν αὐτῆς ἀνέκτα ἡ Ἑλλάς, δι' ἣν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Ὑψηλαντῶν ἔφθασε συλλαβοῦσα ἡ Εὐρώπη μεγάλην ἰδέαν καὶ πίστιν περί τε τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἑλλήνων.

Ἐκ τῆς ἰδέας αὐτῆς ὁρμώμεναι ἡ Πρωσσία, Ἀγγλία καὶ Ῥωσσία ὑπεστήριξαν παρὰ τῇ Πύλῃ τὸν Κωνσταντῖνον Ὑψηλάντην διὰ τὴν ἡγεμονείαν τῆς Βλαχίας, λόγῳ μὲν ὡς τὸν ἱκανώτερον κατὰ τῶν λυμαινομένων τὴν Δακίαν καὶ τὰ περὶ τὸν Ἴστρον ἀνταρτῶν Δερεβεγήδων, πράγματι δὲ ὅπως θέσωσι τοῦτον ἐν καταστάσει ἐνεργείας ἁρμοδιωτέρᾳ. Ὁ

Κωνσταντῖνος ἐδικαίωσεν ἐντελῶς τὰς ἐξόχους περὶ ἑαυτοῦ πεποιθήσεις τούτων, συνδέσας μὲν διὰ τῆς ὁμοφροσύνης τὰς δύο Ἡγεμονείας, καταφανίσας δὲ τὰς παρὰ τὸν Ἴστρον δυνάμεις τῶν Τούρκων διὰ τῶν ἰδίων μᾶλλον Τούρκων, καὶ ἐξομαλύνας οὕτω τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ', ὅπως ἐπιτύχῃ καὶ τῆς συσσωματώσεως στρατοῦ ἱκανοῦ πρὸς ἐπιχείρησιν τοιαύτην, παρενέβαλε, κατὰ τῆς δυσπιστίας τῆς Πύλης καὶ τοῦ μυστικοσυμβουλίου τῶν Τουϊλλερίων, τὴν Πρωσσίαν πρῶτον καὶ τὴν Ῥωσσίαν ἔπειτα. Ἐπὶ τέλους δὲ ἀτυχήσας διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ, ὑπεκίνησε τὴν Σερβίαν εἰς ἐπανάστασιν, ἐφοδιάσας αὐτὴν καὶ δι' ὅπλων καὶ διὰ τηλεβόλων, ἵνα καταναγκάσῃ οὕτω τὴν Πύλην εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν ἄδειαν περὶ μεγάλης στρατολογίας. Ἀλλ' ἀποτυχὼν καὶ τούτου, διότι ἡ Πύλη ἐδείχθη παραδεχομένη τὰς προτάσεις τῆς Σερβίας πρὸς ἀποφυγὴν κακῶν δεινοτέρων, ἔνθεν μὲν ἐματαίωσε πάντα τοιοῦτον συμβιβασμὸν διὰ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν γενναίων Σέρβων καὶ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου, ἔνθεν δὲ κατώρθωσε τὴν πλήρη συνεννόησιν τῆς Ῥωσσίας, Αὐστρίας, Ἀγγλίας καὶ Πρωσσίας ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην τοῦ σχηματισμοῦ ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις καὶ τῇ Σερβίᾳ κέντρου ἰσχυροῦ κατὰ τῆς ἐπιρροῆς καὶ τῶν κινημάτων τῶν ἐν τῇ Δαλματίᾳ Γάλλων. Τόσῳ ἐπιτηδείαν καὶ τόσῳ θαυμαστὴν ἔκαμε πάντοτε χρῆσιν τῶν περιστάσεων, συμβιβάζων τοὺς περὶ Ἑλλάδος κυρίους σκοποὺς αὐτοῦ πρὸς τὰ ἰδιαίτερα συμφέροντα ἑκάστης τῶν δυνάμεων. Τοιοῦτον δὲ νοῦν καὶ τοιαύτην ἱκανότητα βλέπων ὁ Ναπολέων, ἠθέλησε δὶς ἵνα προσελκύσῃ ταύτην εἰς τὸ σύστημα αὐτοῦ, ἀλλ' ἠστόχησε. Ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἦτο ἀνώτερος πάσης προσωπικῆς φιλοδοξίας καὶ παντὸς ἀτομικοῦ συμφέροντος.

Ὡς εἴπομεν, τὸ ζήτημα περὶ στρατολογίας καὶ ἰσχυροῦ κέντρου ὑπεστηρίχθη ὑπὲρ τοῦ Ὑψηλάντου παρὰ τῇ Πύλῃ

ὑπὸ τῶν τεσσάρων ὁμοῦ δυνάμεων· ἀλλ' ἡ Γαλλία, ῥίψασα τότε τὸν περὶ τῶν ὅλων κύβον διὰ τῆς ἐσπευσμένης ἀποστολῆς τοῦ Σεβαστιάνου, ὑπερίσχυσε παρὰ τῷ Σουλτάνῳ καὶ τὴν ἀνάκλησιν, ἤτοι τὴν ἀποκεφάλισιν, τοῦ Κωνσταντίνου ἐπέβαλε. Αὐτὴν ὅμως προλαβὼν, ἀνεχώρησεν οὗτος ἐν πλήρει μεσημβρίᾳ καὶ στρατιωτικῇ τάξει διὰ τῶν αὐστριακῶν ὁρίων εἰς τὰ τῆς Ῥωσσίας· ἐκεῖθεν δέ, ὡς καὶ ἐν τῇ Πετρουπόλει προσκληθεὶς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, περὶ οὐδενὸς ἄλλου ἐπεμελήθη ἀνενδότως, ἢ ὅπως κατορθώσῃ τὴν ἔνοπλον ἐπέμβασιν ταύτης εἰς τὰς Ἡγεμονείας, καὶ ἰσχυροποιούμενος οὕτω ἐκτελέσῃ τὸ κατὰ τῆς Τουρκίας σχέδιον. Ἀληθῶς ἡ ἀπειλητικωτάτη ἀντιπαράστασις τῆς διπλωματίας τῆς τετραπλῆς συμμαχίας ἀνέτρεψεν ἄνευ ἀναβολῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ πάντα, καὶ ἀντεπέβαλε τὸν Ὑψηλάντην ἐπὶ τῆς Βλαχίας· πλὴν οἱ καιροὶ τῶν ἐπιφυλάξεων παρεληλυθότες ἦσαν πλέον· ὁ δ' Ὑψηλάντης, ταχυτέραν ἐπιδιώκων τῶν πραγμάτων τὴν κρίσιν, ἀνέβαλε τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ εἰς τὸ Βουκουρέστιον, μεχρισοῦ, κατὰ τὸν νοέμβριον τοῦ 1806, εἰσῆλθεν ὁ ῥωσσικὸς στρατὸς εἰς τὴν Μολδαυΐαν ὑπὸ τὸν Μίχελσων.

Μεταβὰς κατόπιν καὶ οὗτος, ὑπεδέχθη μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ ὡς σωτὴρ καὶ ἐν Ἰασίῳ καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ· ἀναγορευθεὶς δ' ἡγεμὼν καὶ τῆς Μολδαυΐας αἰτήσει τῶν κατοίκων, ἔλαβε τὸν ὅρκον τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑποταγῆς, ὃν ἔδωκαν αὐτῷ, ὡς ἀμέσῳ κυριάρχῃ, καὶ Μολδαυοὶ καὶ Βλάχοι. Ἡ Πύλη τότε ἐκήρυξεν ἀντάρτην αὐτόν, καὶ ἐκδικουμένη κατὰ τοῦ υἱοῦ ἐβασάνισε καὶ ἐκαρατόμησεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν πατέρα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην. Ἀλλὰ τὴν νέαν ἐν τῇ Βλαχίᾳ καὶ Μολδαυΐᾳ τάξιν τῶν πραγμάτων ἀνεγνώρισαν εὐθὺς οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων δυνάμεων· ἐκ δὲ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ πρώτου αὐτοῦ δοκιμίου ἐλπίζων ὁ Κωνσταν-

τῖνος συνεπῆ καὶ τὴν τοῦ κυρίου σχεδίου κατὰ τοῦ κέντρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἤρξατο, κηρυχθέντος μάλιστα τοῦ πολέμου καὶ παρὰ τῆς Τουρκίας, τὴν μὲν ἐπανάστασιν τῆς Σερβίας ὑποστηρίζειν διὰ πάσης σπουδῆς, ὅλας δὲ τὰς σλαβικὰς φυλὰς παρασκευάζειν πρὸς ἓν κοινὸν καὶ συμπαγὲς κίνημα, ἴδιον δὲ στρατὸν σχηματίζειν δι' ἀποστολὴν τοιαύτην, καὶ πρὸς τὸν στρατάρχην Μίχελσων δίδειν τὰ πρακτικώτερα σχέδια ἐπιτυχίας βεβαίας.

Ἀλλ' ὁ ῥοῦς τῶν πραγμάτων εἰς ἄλλο ἔφερε καὶ τότε παρὰ τὸ προσδοκώμενον τοῦτο μέγα ἀποτέλεσμα. Ἐπέπρωτο ὅπως ἀποβῶσιν ἀτελεσφόρητοι ὡς πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα τοσοῦτοι ἀγῶνες καὶ τοσαῦται θυσίαι τοῦ μεγαλοφυοῦς τούτου ἀνδρὸς, ὅτε καὶ ὁ ἄγγλος ναύαρχος Δουκουόρδ, καίτοι εἰσβαλὼν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ὁ ῥῶσσος στρατάρχης Μίχελσων, καίτοι εἰσελθὼν εἰς τὰς Ἡγεμονείας, εἰς ἁπλᾶς μόνον περιωρίσθησαν ἐπιδείξεις καὶ τὸ ἀθλιώτερον παρέστησαν πρόσωπον, ὁ εἷς χεῖρον τοῦ ἄλλου. Τὰ γεγονότα αὐτά, συνδεόμενα καὶ μετὰ ἄλλων πολλῶν, ὑπεχρέωσαν τὸν Κωνσταντῖνον, ἀποσυρθέντα εἰς τὰ ἴδια κατ' ἀνάγκην, ἵνα ἀφήσῃ τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἀλεξάνδρῳ διαθήκην ἱερὰν τοὺς ἀκολούθους λόγους· «Υἱέ μου, μὴ λησμονήσῃς ποτὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες μόνον εἰς ἑαυτοὺς πρέπει νὰ στηρίζωνται, ὅπως γίνωσιν ἐλεύθεροι.» Ἀλήθεια θεία!

Παρεξέβημεν δι' ὀλίγων τοῦ κυρίου θέματος ἡμῶν, ἵνα δείξωμεν οἷον πνεῦμα ἐθνικόν, οἷον ἑλληνισμὸν καὶ διαγωγὴν γενναίαν ἐβεβαίωσαν, εἷς μετὰ τὸν ἄλλον, οἱ πρόγονοι τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, καίτοι διατελοῦντες ὑπὸ τὴν μάχαιραν τυραννίας ἀγρίας καὶ αἱμοδίψου. Οὔτε ζωῆς ἢ ἀξιωμάτων, οὔτε κόπων ἢ χρημάτων, ἐφείσθησαν οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, τὰ πάντα τοῖς πᾶσι γινόμενοι καὶ μόνῃ ὑπηρετοῦντες τῇ εὐγε-

νεσΊέρᾳ τῶν ἰδεῶν, ἥτις ἦν τῆς πατρίδος ἡ σωτηρία. Ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, βίῳ ἀληθοῦς πίσΊεως, ἀγάπης καὶ ἐλπίδος, ὑψοῦται ὁ βίος τῆς Ἑλλάδος, οὐχὶ μόνον διότι ἐγέννησεν αὕτη τέκνα, ἐργασθέντα οὕτω σοϐαρῶς καὶ ἀδιαλείπτως διὰ τὴν σωτηρίαν ταύτης, ἀλλὰ καὶ διότι περιελήφθη διὰ τῶν Ὑψηλαντῶν ἐν τοῖς μυσΊικοσυμϐουλίοις μεγάλων ἐθνῶν, καὶ τὸ μέλημα ἐγένετο τῆς πολιτικῆς ἰσχυρῶν ἡγεμόνων μέχρι τοῦ σημείου τῆς ἀντικατασΊάσεως τοῦ τουρκικοῦ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ σΊοιχείου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.

Πρεσϐύτερος τῶν πέντε υἱῶν τοῦ ΚωνσΊαντίνου, ὁ Ἀλέξανδρος προωρίσθη ἵνα ἐκπληρώσῃ τὰς εὐχὰς τῆς πατρίδος, μόλις παρελθούσης πενταετίας ἀπὸ τῆς ἀποϐιώσεως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, συμϐάσης τῷ 1816. Γεννηθεὶς ἐν ΚωνσΊαντινουπόλει κατὰ τὸ 1792, ἐπαιδεύθη σΊρατιωτικῶς ἐν Πετρουπόλει ἀπὸ τοῦ 1806 δαπάνῃ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, προήχθη ταχέως εἰς τοὺς ἀνωτέρους βαθμοὺς τῆς σΊρατιωτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ῥωσσίας, ἠρίσΊευσε τῷ 1814 κατὰ τὴν μεγάλην μάχην τῆς Λειψίας, ἀπολέσας καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα αὐτοῦ, ἠξιώθη τῆς ἰδιαιτέρας ἐμπισΊοσύνης τοῦ αὐτοκράτορος ὡς ὑπασπισΊής, καί, κατὰ τὸ 1817, ἀνεδείχθη ὑποσΊράτηγος ἐν τῷ ἱππικῷ τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς.

Ἀλλά, κληρονόμος πισΊὸς τῆς παραδόσεως τῶν πατριωτῶν προγόνων αὐτοῦ, φύσει δὲ καὶ ἤθει συγκεκροτημένος δι' ἔργα μεγάλα καὶ τέκνον τῆς πατρίδος ἐκ τῶν σπανιωτέρων, ἐθεώρει δεύτερα καὶ ἀξιώσεις καὶ δόξαν καὶ ὅλα ἐν ξένοις σΊρατοῖς καὶ τόποις τὰ ἀγαθά, μίαν δὲ μόνην εἶχε λατρείαν ἐγκάρδιον τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὡς Ἕλλην, καὶ ἕνα μόνον ἔσωζε πόθον ἀκμαῖον τὸν τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας,

ὡς Ὑψηλάντης. Τὴν λατρείαν αὐτὴν καὶ τὸν πόθον τοῦτον πρὸς οὐδένα ἔκρυπτεν, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐξαιρουμένου.

Διὰ ταῦτα ἕτοιμος ἔδωκε χεῖρα εἰς τοὺς πατριώτας τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας κατὰ τὸ 1820, καὶ ἑτοιμότερος ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ μεγάλου ἔργου τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας. Αἰσθανόμενος ὅτι ἐγεννήθη διὰ τὴν πατρίδα, περιῆλθεν ἐν γνώσει εἰς τὰ ἐναντία, ἀφ' ἧς ὑψώθη περιωπῆς, ἄκρα τῆς ἀπωλείας τοῦ στρατιωτικοῦ αὐτοῦ σταδίου, τῆς μεγάλης εὐθύνης, τῶν ἐκτάκτων δαπανῶν καὶ τῶν βεβαίων κινδύνων. Τί ἄρα ἔμελλε τῇ πατρίδι, εἰ μὴ τοιαύτην ἤνοιγε τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν φωνὴν ταύτης; ἢ τίνα ὑπερβολὴν λέγομεν, παραδεχόμενοι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀναπόφευκτον τὴν ὀπισθοδρόμησιν τῶν ἐλπίδων τοῦ ἔθνους, ἢ καὶ τὴν ὅλην διάλυσιν τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας; Ὡς ἔργον ἀνθρώπινον, αὕτη ἐδεῖτο, πολυπλασιασθεῖσα καὶ ὀγκωθεῖσα, ἑνὸς ὀνόματος μεγάλου, ἑνὸς προσώπου ἀξίου, ἀνδρὸς ὑπερόχου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔφερε καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἰδικὰ προσόντα, διότι ἀντιπροσώπευεν ἓν παρελθὸν οἰκογενείας λαμπρυνθείσης ἐπὶ πατριωτικοῖς αἰσθήμασι καὶ θυσίαις, διότι ἐβεβαίωσεν ἑαυτὸν ἄξιον στρατιώτην, διότι, παρὰ τὴν μεγάλην περὶ ἑαυτοῦ ἐσωτερικὴν ἰδέαν καὶ βαρύτητα, ἀπήλαυε καὶ ἐξωτερικὴν ὑπόληψιν, οὐ μόνον ὡς Ὑψηλάντης διὰ καταγωγὴν ἔνδοξον, ἀλλὰ καὶ ὡς Ἀλέξανδρος διὰ προσωπικὰ πλεονεκτήματα καὶ ἀριστείας.

Τὰ πράγματα ἐβεβαίωσαν τὴν ἀλήθειαν αὐτήν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ πατριωτικὴ ἑταιρία συνεπήχθη στερεωθεῖσα, προήχθη γιγαντιαίοις βήμασιν εἰς τὰ πρόσω καὶ ἠνδρώθη ἐν τῇ κοινῇ πεποιθήσει. Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀλεξάνδρου οἱ πάντες ἐνεθαρρύνθησαν, μᾶλλον δὲ τὸ ἥμισυ τοῦ παντὸς εἶδον τετελεσμένον. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πρόσωπον ἔκυψαν ὅλαι αἱ

φιλοτιμίαι, προθυμηθεῖσαι μάλιστα ἵνα μὴ μείνωσιν ὕστεραι· καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ σφόδρα ἐφεκτικοὶ ἐπίστευσαν ἄνευ ἑτέρου. Ἐν γένει δὲ ὁ ζῆλος ἑκάστου εὗρε τὸ κέντρον, οἷον ἀπητεῖτο.

Οὕτω προῳκονόμησε τὰ πράγματα ἡ Θεία Πρόνοια. Ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἀπεσύρθη τοῦ πολυμόχθου σταδίου τῶν ὑπὲρ πατρίδος ἐργασιῶν αὐτοῦ, ἔγραψε πρὸς τὸν ῥῶσσον στρατάρχην Προσορόβσκην τὰ ἑξῆς· «...Ἔζησα, ὡς ὁ πατήρ μου (Ἀλέξανδρος), ἄνευ μομφῆς. Ὡς αὐτός, ἔπαθον καὶ ἀποθνήσκω ἄνευ γογγυσμοῦ διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν (τὸν τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως). Ἀφίνω τὸ παράδειγμα ἡμῶν ὡς κλῆρον εἰς τὰ πολυάριθμα τέκνα μου. Ἡ δὲ τελευταία ὑπὲρ αὐτῶν δέησίς μου πρὸς τὸν Θεὸν γίνεται, οὐχὶ ἵνα ὦσιν εὐτυχέστερα, ἀλλ' ἵνα βιώσωσι καλὰ καὶ ἕτοιμα πρὸς πάσας τὰς θυσίας, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν.» Αἰωνία σου ἡ μνήμη, ὀρθόδοξε καὶ μεγαλοπράγμων ἡγεμὼν Κωνσταντῖνε! «Τὸ κλέος σου οὔποτ' ὄλλυται» ἐν τῇ ἐθνικῇ δικαιοσύνῃ, ἐν τῇ ὀφειλομένῃ εὐγνωμοσύνῃ τῶν γενεῶν, καὶ δι' ἄλλα μὲν πλεῖστα, οὐχ ἧττον δὲ καὶ διὰ τὰ «χρυσᾶ ἔπη» σου ταῦτα, ὡς ἔπη συγκεφαλαιοῦντα τὴν ἠθικωτέραν καὶ πατριωτικωτέραν διαθήκην πατρὸς πρὸς τέκνα. Πεποιθὼς ὁλοψύχως εἰς τὴν Θείαν Πρόνοιαν, παρέδωκας τὸ παράδειγμα σοῦ καὶ τῶν προγόνων σου μόνον κλῆρον εἰς τὰ τέκνα σου, ἅτινα οὔτε τὰς εὐχάς σου, οὔτε τῆς πατρίδος τὰς προσδοκίας ἐψεύσαντο, «ἕτοιμα πρὸς πάσας τὰς θυσίας, ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν, γενόμενα.»

Καὶ ἰδοὺ ὁ μὲν Ἀλέξανδρος μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν, τοῦ Νικολάου καὶ Γεωργίου, ἄρχεται τῷ 1821 τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος ἐκ τῶν Ἡγεμονειῶν, ὁ δ' ἕτερος ἀδελφὸς Δημήτριος πέμπεται εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς τὸν αὐτὸν

σκοπόν. Διὰ κινήματος τοιούτου ὡμολόγησεν ὁ Ἀλέξανδρος τὴν γενναιοτέραν ἀπόφασιν καὶ τὴν πατριωτικωτέραν αὐταπάρνησιν, καθόσον τὸ ἐκ τῶν Ἡγεμονειῶν κήρυγμα, σωτήριον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἕνεκα τῶν συνεπειῶν αὐτοῦ, ἦτο κυρίως διὰ τὸν Ὑψηλάντην ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τῆς καταστροφῆς αὐτοῦ. Ὅσα ἂν διέτρεξαν ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις, ἦσαν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀντιδράσεως τοῦ τόπου καὶ τῶν ξένων πρακτόρων. Ἡ ἀντίδρασις ἐγέννησε τὴν διαφθοράν, καὶ αὕτη τὴν προδοσίαν. Τὸν Ὑψηλάντην οὐδόλως ἐλάνθανεν ἡ τοιαύτη τοῦ κινήματος αὐτοῦ τύχη· ἀλλ' ἀπητεῖτο ἡ εἰς τὰ ὅπλα ὤθησις τῆς Ἑλλάδος μεθ' ὅλα τὰ μηδαμινὰ μέσα αὐτῆς· ἀπητεῖτο καιρὸς ἁρμόδιος, ὅπως εὐδοκιμήσῃ ἡ ἐπανάστασις ταύτης κατὰ τὴν πρώτην ἐποχήν· τὸ διπλοῦν δὲ αὐτὸ ἀποτέλεσμα προτιθέμενος ὁ Ἀλέξανδρος, ἤρξατο τοῦ πολέμου μακρὰν τῆς Ἑλλάδος, περιέπλεξε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ ἐν τῷ πνεύματι τῶν Τούρκων, ἐπαρουσίασεν ἐν μεγαλογραφίᾳ τὸ μικρόν, καὶ οὕτως ἐφείλκυσε καθ' ἑαυτοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν βορείων ἐπαρχιῶν ὅλας τοῦ τυράννου τὰς κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεις, οὐχὶ εὐκαταφρονήτους ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἄλλως, μεμονωμένη ἡ πρώτη κίνησις τῆς Ἑλλάδος ἦτο διὰ τοὺς Τούρχους τότε ζήτημα ἡμερῶν, ἢ τὸ πολὺ διμηνίας.

Τίς, ἐρωτῶμεν, ἐτόλμα τοιαύτην ἀπόλυτον αὐταπάρνησιν ὑπὲρ τοῦ ὅλου, τοιαύτην ἐν γνώσει προσωπικὴν θυσίαν ὑπὲρ τῆς πατρίδος; Ἐκεῖνος βεβαίως, ὅστις ἐγνώριζεν, ὅτι «οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ἐθυσιάσθησαν διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν· μόνον δὲ κλῆρον ἔλαβεν, ἵνα γένηται ἕτοιμος πρὸς πάσας τὰς ὑπὲρ πατρίδος θυσίας.» Ἀδιάφορον ἐντεῦθεν, ἐὰν ἡ μάχη τοῦ Δραγασανίου ἐξέβαλεν ἐκ τῶν Ἡγεμονειῶν τὸν Ὑψηλάντην· τὸ ἀποτέλεσμα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἐγένετο, καὶ κατὰ τοῦ ἀποτελέσματος αὐτοῦ οὐδα-

μῶς ἴσχυσαν ἔπειτα τοσαῦται καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη κινηθεῖσαι πανταχόθεν ἐχθρικαὶ δυνάμεις. Ἀδιάφορον ὡσαύτως, ἐὰν χριστιανική τις λεγομένη κυβέρνησις ἐπισήμως ἠπάτησεν, ἐγκλείσασα τὸν Ὑψηλάντην καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ ἐν τοῖς δεσμωτηρίοις τοῦ Μουγκατσίου· ἡ ἀποστολὴ τοῦ Ὑψηλάντου ἦτο ἤδη ἔργον τετελεσμένον· ἔζη δὲ μόνον αὐτὸς ἵνα ἴδῃ υἱοθετημένον παρὰ τοῦ χριστιανισμοῦ τὸ ἔργον αὐτοῦ καὶ παραδεδεγμένην τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ἀληθῶς, τότε παρέδωκε τὸ πνεῦμα ἐν Κυρίῳ, ὅτε, κατὰ τὸν ἰανουάριον τοῦ 1828, ἐβεβαιώθη μεταβαίνοντα ἐπὶ ἀγγλικοῦ μονοκρότου εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν, ὡς κυβερνήτην, τελευταίαν ἐκφωνήσας τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐχαριστίαν ταύτην· «Δόξα σοι, ὁ Θεός!»

Καθὼς ἅπαντες οἱ συναγωνισταὶ καὶ ὁμογενεῖς σου, οὕτω καὶ σὺ, ἀοίδιμε Ἀλέξανδρε, ἐδόξασας ἐκ καρδίας τὸν ἅγιον Θεόν, ἱκανοποιηθεὶς διὰ τοὺς σφαγέντας παρὰ τοῦ τυράννου δύο τῶν προγόνων σου, τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν πάππον σου Ἀλέξανδρον· ἱκανοποιηθεὶς διὰ τὸν τοσαῦτα μοχθήσαντα καὶ ἑκατομμύρια δαπανήσαντα πατέρα σου Κωνσταντῖνον· ἱκανοποιηθεὶς τέλος πάντων, διότι, ὡς ἐκεῖνοι, οὕτω καὶ σὺ ἠρνήθης τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἐθυσίασας ἑκατομμύρια, ἔβαλες δὲ τὸν πρῶτον τῆς ἐλευθερίας λίθον, ὑπέστης ἑξαετὲς περίπου μαρτύριον σκληρόν, καὶ εἶδες κατεστραμμένην ὑλικῶς τὴν μεγάλην καὶ ἔνδοξον οἰκογένειαν, ἧς προΐστασο. Τὴν ἀποστολήν σου οὐδεὶς ἄλλος τῶν Ἑλλήνων ὑπισχνεῖτο, ἢ ἠδύνατο.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ.

Τοῦ αὐτοῦ πατρικοῦ κλήρου ἔμπιστος φύλαξ καὶ τῶν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς πατρίδος αἰσθημάτων κάτοχος ἀνεδείχθη καὶ ὁ Δημήτριος, δευτερότοκος τοῦ Κωνσταντίνου παῖς, καθ' ὅλο[ν]

ἀγωνισθεὶς τὸν πόλεμον ἐν τῇ Ἑλλάδι. Ἡ οἰκογένεια ἄρα τῶν Ὑψηλαντῶν οὐχὶ μόνον προεκήρυξε τὸν πόλεμον διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ συνηγωνίσθη καθ' ὅλην αὐτοῦ τὴν περίοδον διὰ τοῦ Δημητρίου.

Ὡς ἐθνάρχης ὑποδεχθεὶς παρὰ τῶν Ἑλλήνων, ὁ Δημήτριος ἐγένετο τὸ κέντρον τῶν πολεμικῶν ἐργασιῶν κατὰ τὸ 1821, καὶ πρωτίστως ὑπηρέτησεν ὡς ἀνωτάτη διεύθυνσις τῶν πραγμάτων. Ἀγαπητὸν ὂν ἔκπαλαι καὶ σεβαστὸν τὸ ὄνομα τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἀγαπητότερον καὶ σεβαστότερον ἀνέδειξεν οὗτος, δι' ἣν ἐβεβαίωσεν ἀρετὴν καὶ ἀξιοπρέπειαν ἐν πᾶσι, πατριωτισμὸν δὲ δυσπαράμιλλον ἐν ταῖς ἐθνικαῖς ἀνάγκαις, καὶ γενναιότητα ἔξοχον ἐν τοῖς πεδίοις τοῦ Ἄρεως. Οἰκεῖα ἦσαν αὐτῷ πλεονεκτήματα ἡ εὐσέβεια, ἡ ἀγαθότης, ἡ μετριοφροσύνη, ἡ μία ἰδέα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἡ ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου γογγυσμοῦ ὑπομονὴ ἐν ὅλαις ταῖς γενικαῖς ἢ μερικαῖς περιπετείαις. Ἐρώμενος τοῦ στρατιωτικοῦ σταδίου καὶ λατρεύων τὴν προσωπικὴν ἀρετήν, ὅπου ἂν εὕρισκε ταύτην, διετέλεσε μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ διοικήσεως ἐθνικῆς ἡ ἠθικὴ δύναμις ἐκείνη, εἰς ἣν ὀφείλεται κατὰ πολὺ ἡ ἑνότης τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐργασιῶν, ἡ ἐμψύχωσις τοῦ λαοῦ εἰς τὰς δυστυχίας καὶ τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν πρὸς τοὺς κινδύνους.

Ὡς πρόσωπον οὕτως ἀνώτερον, διηύθυνεν ἰδίᾳ κατὰ τὸ 1821 τὴν μεγάλην πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως, ἐξεστράτευσεν ὑπὲρ τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου κατὰ τοῦ εἰσπλεύσαντος στόλου τοῦ Καρᾶ Ἀλῆ, ὡδήγησε τὴν ἔφοδον τῆς 4 δεκεμβρίου κατὰ τῶν φρουρίων τῆς Ναυπλίας, καὶ ἐξεβίασε τὴν ἅλωσιν τοῦ Ἀκροκορίνθου.

Κατὰ τὸ 1822, ἀναγορευθεὶς πρόεδρος τῆς πρώτης συγκροτηθείσης ἐθνικῆς βουλῆς, ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν Φθιώτιδα, καὶ νικηθεὶς ἐκεῖ παρὰ τοῦ Μαχμοὺτ πασᾶ τῆς Δράμας, ἐνί-

κησεν ἔπειτα αὐτὸν μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνου, τοῦ Μαυρομιχάλου καὶ τῶν ἄλλων Πελοποννησίων, ἐπιδραμόντα ἐπὶ κεφαλῆς σΊρατοῦ τριακονταδύο χιλιάδων, ἐν τῇ Ἀργολίδι. Ὅσῳ περιῆλθε τότε ἡ ἐπανάσΊασις εἰς κρίσιν δεινήν, τόσῳ ἐγένετο ἐνδοξοτέρα ἡ κατὰ τοῦ Δράμαλη νίκη καὶ πλήρης κατασΊροφή. Ἔλιπον πλέον οἱ μεγάλοι ἀντιπερισπασμοὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου νικηθέντος, τοῦ πολέμου τῆς Περσίας παύσαντος, τοῦ Ἀλῆ πασᾶ κατασΊραφέντος καὶ τοῦ Σουλίου παραδοθέντος. Διὰ τοῦτο ὁ μὲν σουλτάνος τῆς Τουρκίας ἠδυνήθη τότε τὴν κίνησιν ἰσχυρῶν δυνάμεων γηΐνων καὶ θαλασσίων· ὁ δὲ Μεττερνὶχ τῆς ΑὐσΊρίας βεβαίας καὶ προσεχεῖς περιέμενεν ἐν Βερώνῃ τὰς εἰδήσεις περὶ τῆς κατασΊροφῆς τῆς ὅλης ἑλληνικῆς ἐπανασΊάσεως. Ἀλλ' οὔτε αἱ ἐλπίδες τοῦ Μαχμοὺτ ἐπραγματοποιήθησαν, οὔτε αἱ εὐχαὶ τοῦ Μεττερνὶχ εἰσηκούσθησαν παρὰ τῷ Θεῷ τῆς δικαιοσύνης. Καθὼς ὁ ἀρχισΊράτηγος Μαχμοὺτ πασᾶς ἐνεταφιάσθη ὁλόσωμος ἐν τῇ Πελοποννήσῳ· οὕτω καὶ ὁ ἕτερος ἀρχισΊράτηγος Ὀμὲρ Βρυώνης κατεσΊράφη πρὸ τοῦ Μεσολογγίου διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου, τοῦ Μάρκου Βότσαρη, τῶν Ῥουμελιωτῶν καὶ τῆς βοηθείας τῶν Πελοποννησίων· οὕτω καὶ ἕτερος σΊρατάρχης ὁ Τσελαλετὶν βεγῆς ἀπέτυχεν ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι διὰ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδραύτσου· οὕτω καὶ ὁ καπετὰν πασᾶς πυρίφλεκτος μετὰ τῆς ναυαρχίδος ἐξεσφενδονίσθη εἰς τὰ νέφη παρὰ τοῦ ΚωνσΊαντίνου Κανάρου πρὸ τῆς Χίου· οὕτω καὶ ὁ τουρκικὸς σΊόλος, νικηθεὶς παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλου πρὸ τοῦ ἀργολικοῦ κόλπου, ᾤχετο ὑπὸ τὰ τείχη τοῦ Ἑλλησπόντου.

Μετὰ τὴν ἐν ἌσΊρει ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1823, ἔμενεν ἐν τῇ Τριπόλει ἰδιωτεύων καὶ οὐδόλως ἀναμιγνύμενος τοῖς κοινοῖς πράγμασιν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης. Δύο τινὰ ἐθεώρει τὴν μᾶλλον θανάσιμον πληγὴν κατὰ τῆς πατρίδος, τὰ

ἐξωτερικὰ δάνεια καὶ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους· τὰ δάνεια μέν, ὡς τὸ ζώπυρον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς φιλαρχίας, τὴν μόνην ἠθικὴν καὶ πολιτικὴν παράλυσιν, καίτοι ἔχοντα αἰτίαν τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας· τὰς ἀλληλομαχίας δέ, ὡς τὸν μόνον σύμμαχον τῶν ἐχθρῶν καὶ τὸν πρόδρομον τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐθεώρει ἄλλως ὅτι, διὰ τῶν δανείων καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἢ οἱ Τοῦρκοι ὑπερισχύσουσι κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἢ ὁ ξενισμὸς ἐπιβληθήσεται κατὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' οὐδὲν ἄλλο δυνάμενος ἕνεκα τῆς φορᾶς τῶν πραγμάτων, ἀπεῖχεν ἀκριβῶς, σώζων ἑαυτὸν ἀπὸ εὐθύνης τοιαύτης καὶ λυπούμενος βαθέως διὰ τὴν εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα διαίρεσιν τῆς Ἑλλάδος.

Περιῆλθον οὕτω τὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν κρισιμωτέραν κατάστασιν καὶ μεθ' ὅλους τοὺς ἐπὶ τετραετίαν συνεχεῖς θριάμβους κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ μεθ' ὅλα τὰ διπλᾶ δάνεια, κακὰ κακῶς διαχειρισθέντα. Τῷ 1825 ὁ αἰγύπτιος στρατάρχης Ἰβραχὴμ πασᾶς, ὁδηγῶν στρατὸν ἰσχυρὸν καὶ γεγυμνασμένον, κατεπάτει τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὴν καθέδραν προεχώρει, ἵνα φέρῃ τὸν τελευταῖον κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως πέλεκυν. Τῶν δανείων καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων οἱ ἄνθρωποι, συναισθανθέντες τότε ὅτι «ἡ σύμπνοια καὶ ἡ σύμπραξις ὅλων τῶν Ἑλλήνων εἶναι ὁμολογουμένως τὸ μόνον ἀκαταμάχητον ὅπλον ἐναντίον τοῦ ἀσπόνδου ἐχθροῦ τῆς πατρίδος», ἠμνήστευσαν τῇ 18 μαΐου τοὺς ἐπὶ ἀνταρσίᾳ φυλακισθέντας ἢ φυγαδευθέντας. Ὁ Ὑψηλάντης, ζητηθεὶς ἤδη ἐκ τῶν περιστάσεων, ἄφησεν ἐν μέρει, ὡς ὤφειλε, πᾶσαν ἄλλην ἰδέαν, ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς ἱκανῶν πατριωτῶν τῆς Ναυπλίας, καὶ ἐν τῇ Λερναίᾳ λίμνῃ ἐπιτεθέντα κατ' αὐτοῦ τὸν Ἰβραχὴμ πασᾶν ἀπεσόβησε. Ἐπανακάμψαντος δὲ τοῦ ἐχθροῦ τούτου εἰς τὴν Τρίπολιν, ἀνέβη καὶ οὗτος εἰς τὸ ἐν Βερβένοις συγκροτηθὲν πολυάριθμον στρατό-

πεδον, ὅπου νικήσας κατὰ τὴν πρώτην μάχην αὐτῶν, ἐνικήθη κατὰ τὴν δευτέραν, μόλις διαφυγὼν τὴν αἰχμαλωσίαν.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰσήχθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ἡ ἰδέα τῆς ἀγγλικῆς προστασίας. Ἀπόστολοι ἔξωθεν πεμφθέντες, ἰδίως εἰς μὲν τὴν Πελοπόννησον πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, εἰς δὲ τὴν Ὕδραν πρὸς τὸν Μιαούλην, ἐπέτυχον ἕνεκα τῶν προόδων τοῦ Ἰβραχὴμ πασᾶ, καὶ οὕτω παραδεχθεῖσα ὑπεγράφη παρὰ πολλῶν μία κατὰ τὸν ἰούλιον τοῦ 1825 μηνολογουμένη πρᾶξις, δι' ἧς «ὁ κλῆρος, οἱ παρασλάται, οἱ ἀρχηγοὶ πολιτικοὶ καὶ σλρατιωτικοὶ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους... ἐξέθετον ἑκουσίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας, ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας.»

Κατὰ τῆς πράξεως ταύτης ἀντέσλη ἀναφανδὸν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, συμφώνους ἔχων τὸν Μαυρομιχάλην καὶ ἄλλους, διαμαρτυρίαι δὲ Ἑλλήνων τε καὶ Φιλελλήνων ἐγένοντο, καὶ φυλακίσεις κατὰ διαφόρων προσώπων ἔλαβον χώραν. Τότε ἐνισχύθη τὸ διὰ τοῦ ἀπεσλαλμένου σλρατηγοῦ Ῥὸς ἀρξάμενον πνεῦμα ὑπὲρ τοῦ δουκὸς τοῦ Ὀρλεανς, ὡς ἐπιδόξου βασιλέως τῆς Ἑλλάδος. Τότε ἐνηργήθησαν καὶ ἀποσλολαὶ πρός τε τοὺς ἐν Γαλλίᾳ καὶ τὸν ἐν Κωνσλαντινουπόλει πρέσβυν τῆς Ῥωσσίας Βουτένιεφ, κοινὴν ἀντὶ μοναδικῆς ἐπικαλούμεναι τὴν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὑπεράσπισιν τῶν μεγάλων χρισλιανικῶν δυνάμεων.

Ἐξ ἐναντίας, κατὰ τῆς συσλάσεως ταύτης καὶ ὑπὲρ τῆς πράξεως τοῦ ἰουλίου συνησπίσθησαν δι' ἐγγράφου τῆς 23 αὐγούσλου 1825, καὶ ἐκηρύχθησαν «ἀδιαλύτως ἐνωμένοι» ὁ Κολοκοτρώνης, Γεώργιος Κουντουριώτης, Βρεσθένης Θεοδώρητος, Πανοῦτσος Νοταρᾶς, Μαυροκορδάτος, Ἀναγνώσλης

Δεληγιάννης, Ἀνδρέας Λόντος καὶ ἄλλοι. Ἀλλ' ἀποδίδομεν ἡμεῖς ἕνα τὸν νοῦν εἰς τὴν διαγωγὴν ὅλων, πειθόμενοι ὅτι οὔθ' ὅσοι ἐνήργησαν καὶ ὅσοι ὑπέγραψαν τὴν πρᾶξιν τοῦ ἰουλίου, ἤθελον κυρίως «τὴν μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας», οὔτε ἡ Μεγάλη Βρεττανία ἤθελεν ἕτερόν τι ἢ μόνην τὴν περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων πρωτοβουλίαν ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Οὕτω δέ, ἔνθεν μὲν ὡς μέσον καὶ οὐχὶ ὡς τελικὸς σκοπὸς παραδεχθεῖσα, ἔνθεν δὲ ἐπιμόνως πολεμηθεῖσα, ἡ πρᾶξις τοῦ ἰουλίου διήγειρε τὴν πολιτικὴν καὶ ἐθνικὴν φιλοτιμίαν τῶν ἰσχυρῶν, καὶ τὴν ἀπὸ κοινοῦ μέριμναν προεκάλεσεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, μόνης τῆς ἀμεταβλήτου Αὐστρίας ἐξαιρεθείσης. Ἀποδείξεις εἰσὶν ἡ ὑπὸ τοιοῦτον γενικὸν πνεῦμα γενομένη ἀπάντησις τοῦ βρεττανικοῦ ὑπουργείου, ἡ σύγχρονος πρότασις τῆς Γαλλίας περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐν Ἑλλάδι συστάσεως συνταγματικῆς μοναρχίας, καὶ ἡ ἐν Πετρουπόλει σύνταξις τοῦ ἀπὸ 23 μαρτίου (4 ἀπριλίου) 1826 πρωτοκόλλου.

Ἀλλ' ἂν ἐπὶ τῆς περιστάσεως ταύτης πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων εὑρέθησαν ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ, ἐπί τινος ὅμως μεταγενεστέρας, ναὶ μὴν καὶ σοβαρωτέρας, μόνος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἀντετάχθη παρρησίᾳ, καὶ ἀντετάχθη οὐχὶ ἐναντίον ἀτόμων ἢ κυβερνήσεως, ἀλλ' ἐναντίον ἐθνοσυνελεύσεως, τῆς Γ^{ης} ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ. Ἐπὶ τοσοῦτον ἀναλλοιώτους τὰς ἀρχὰς καὶ ἰσχυρὰς τὰς πεποιθήσεις, ὡς οἱ πρόγονοι αὐτοῦ, εἶχε. Συνέβη τότε ἡ κατακεραυνώσασα τὸ πᾶν ἅλωσις τοῦ Μεσολογγίου, αὐτοῦ τοῦ ἡρωϊκοῦ προπυργίου τῆς πατρίδος, αὐτῆς τῆς ἀγαθῆς ἐλπίδος τῶν Ἑλλήνων. Τρομερὸν φύσει καὶ ἀπελπιστικὸν τὸ γεγονὸς τοῦτο, τρομερώτερον πράγματι καὶ ἀπελπιστικώτερον ἐκρίνετο συνδυαζόμενον πρὸς τὴν ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς ἱσταμένην κατάστασιν τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις, σκοτοδινιῶσα ἐκ τῶν φοβερῶν

IMPRIMERIE NATIONALE.

ἐντυπώσεων, μόνον εἶδε μέσον ἀποφυγῆς τοῦ γενικοῦ κινδύνου τὸν συμβιβασμὸν μετὰ τοῦ Σουλτάνου, καί, ἄνευ οὐδεμιᾶς σκέψεως περαιτέρας, ἐπεκαλέσθη πρὸς τοῦτο τὴν μοναδικὴν μεσολάβησιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἤδη ἡ βαθυτάτη ἀθυμία διὰ τὴν πλῶσιν τοῦ Μεσολογγίου ἔμεινεν ὑστέρα ὡς πρὸς τὴν ἀγανάκτησιν, ἣν διήγειρεν ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν Ἑλλήνων ἡ διπλῆ πρᾶξις τῶν πληρεξουσίων περί τε τοῦ συμβιβασμοῦ μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς μοναδικῆς μεσιτείας τῆς Ἀγγλίας. Οὐδεὶς ὅμως ἐτόλμα, καίτοι ὢν ἐν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ μόνος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, παρευρισκόμενος ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ ὡς πολίτης ἁπλοῦς, διεμαρτυρήθη διὰ τοῦ πατριωτικωτέρου ἐνταυτῷ καὶ ἐντονωτέρου τρόπου. Ἡ παροῦσα ἄρα πολιτικὴ περίστασις τῆς Ἐπιδαύρου διαφέρει ποσῶς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, καθ' ἥν, προκειμένου τοῦ μετὰ τοῦ Πάπα συμβιβασμοῦ τῶν Ὀρθοδόξων, ὅλοι μέν, ὑπὸ ὁμοίων καὶ τότε κατειλημμένοι πολιτικῶν φόβων καὶ ἀπάτης, εἶπον Ναί, Μάρκος δὲ Οὔ;

Αὐτὴν ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης καθεῖξε τὴν ὑπέρτιμον θέσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος. Οὐδὲν ἄλλο γνωρίζομεν ἔγγραφον, διότι οὐδὲν τοιοῦτον ὑπῆρξε, μοναδικὸν ἅμα καὶ σπουδαιότατον διά τε τὴν ἐποχὴν καὶ τὴν αἰτίαν, ἐξ ἧς παρήχθη. Ἡ ἀπὸ τῆς 12 ἀπριλίου 1826 διαμαρτυρία αὐτοῦ τιμᾷ τὴν πατρίδα, καὶ διὰ τοῦ λαμπροτέρου περιβάλλει στεφάνου δόξης τὸ ὄνομα τῶν Ὑψηλαντῶν. Κατηγορῶν ὁ Δημήτριος τὴν περὶ συμβιβασμοῦ καὶ μοναδικῆς μεσιτείας πρᾶξιν ὡς «παράνομον, ἀντιελληνικὴν καὶ διόλου ἀναξίαν ἑνὸς ἔθνους, τὸ ὁποῖον ὑπεδουλώθη μὲν πολλάκις, πλὴν ποτὲ δὲν ἐσυμβιβάσθη μὲ τοὺς τυράννους του», παρετήρει δι' ὅλης τῆς πεποιθήσεως καὶ εἰλικρινείας «πρὸς τὴν Γ^{ην} ἐθνικὴν Συνέλευσιν τῶν Ἑλλή-

νων... Ὁ λαὸς, κύριοι, τοῦ ὁποίου παρρησιάζετε τὸ πρόσωπον, δὲν σᾶς ἔδωκε πληρεξουσιότητα νὰ καταργήσητε τὴν ἐθνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν του... Σᾶς φοβίζει ἡ πτῶσις τοῦ Μεσολογγίου; Ἀφιερωθῆτε, ὡς καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν ἐνέργειαν καὶ τὸν πατριωτισμὸν τῶν Ἑλλήνων... Σᾶς θορυβεῖ ἡ ἔλλειψις τῶν πόρων; Καταφύγετε εἰς τὴν γενναιοφροσύνην τῶν πολιτῶν... Ἔχομεν ἀνάγκην προστασίας; Ἂς καταφύγωμεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας ὅλων τῶν ἐθνῶν... Ἐπιθυμοῦμεν εἰρήνην; Ἂς τρέξωμεν εἰς τὰ ὅπλα... »

Ἀλλ' ἀντὶ πάσης ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τῶν συλλογισμῶν αὐτῶν, οἱ πληρεξούσιοι ὑπέλαβον τὴν διαμαρτυρίαν ὡς τὴν πικροτέραν προσβολὴν κατὰ τοῦ ὁμοουσίου καὶ τὸ τολμηρότερον ἔργον κατὰ τῆς πατρίδος. Ἐντεῦθεν ἐξηγέρθη κοπετὸς μέγας, θόρυβος κραυγῶν ἀκατάσχετος, τῶν πλείστων καταμαρτυρούντων τοῦ Ὑψηλάντου ἐπὶ τὸ αὐθαδέστερον· ἀμέσως δὲ συνετάγη ψήφισμά τι, ἀποκλεῖον αὐτὸν τοῦ τίτλου καὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ πολίτου· καὶ ἰδίως ἐκ τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου καὶ τῶν ναυτικῶν νήσων προέβησάν τινες καὶ ὑπὲρ τὴν ἐσχάτην ταύτην παραφοράν, ἐπιμένοντες καὶ εἰς τὴν ἀτιμωτικὴν ἔτι ἀποπομπὴν αὐτοῦ ἐκ τῆς Ἐπιδαύρου. Τότε ἐγερθεὶς ὁ Κολοκοτρώνης ἠναντιώθη, εἰπών· «Ὡς ἐδῶ, κύριοι! Αὐτὸ μόνον δὲν γίνεται. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν ὅτι Ὑψηλάντης ἦτον ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅλοι ἀπὸ ἡμᾶς φέρομεν διαταγάς του.»

Εἰς τοιαῦτα ἐνίοτε αἱ συνελεύσεις, εἰς τοιαῦτα πολλάκις αἱ κυβερνήσεις περιπίπτουσιν ἀσύγγνωστα ἀτοπήματα, ἀφαρπαζόμεναι διὰ φιλαυτίαν, ἢ μωραίνουσαι διὰ πράξεις καταδικαζομένας ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως. Αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν τὸν ὀρθὸν πολιτικὸν νοῦν καὶ ἀναντίρρητον τὴν ἀλήθειαν ὅσων ὁ Ὑψηλάντης ἔγραψε κατὰ τοῦ

συμβιβασμοῦ καὶ τῆς μοναδικῆς μεσιτείας· διότι ἐπὶ τῆς αὐτῆς μὲν ἐποχῆς (ἀπριλίου τοῦ 1826) ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ῥωσσία συνέταξαν ἐν τῇ Πετρουπόλει τὴν πρώτην περὶ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῶν Ἑλλήνων ἀπόφασιν· κατόπιν δὲ ὁ Κάνιγκ παρετήρησε, γράψας ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι «οὐδὲν δύναται μόνος ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ πρέσβεως τῆς Ῥωσσίας»· ἀκολούθως δέ, προτάσει τῆς Γαλλίας, ἐγένετο ἐν Λονδίνῳ ἡ συνθήκη τῆς 6 ἰουλίου 1827· καὶ τέλος πάντων ἐπῆλθον ἄλλα τε πολλὰ καὶ ἡ ἐν Πύλῳ ναυμαχία ὑπὸ τῶν τριῶν ὁμοῦ συμμάχων, καὶ ἡ διαπόντιος ἐκστρατεία τῶν Γάλλων, καὶ τὸ ἄρθρον 10 τῆς ἐν Ἀδριανουπόλει συνθήκης τῶν Ῥώσσων. Μὴ λησμονήσωμεν προσέτι τὰ πολλὰ ὑλικὰ βοηθήματα, δι' ὧν οἱ λαοὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ ἰδίως οἱ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀμερικῆς, ἐβοήθησαν τῇ Ἑλλάδι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἐμψυχώσαντες ἐκ τῶν πρώτων τὸν ἐξακολουθήσαντα πόλεμον ταύτης.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης, πιστεύων εἰς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ καθῆκον αὐτοῦ, ἀναπεπαυμένην εἶχε τὴν συνείδησιν καὶ μεθ' ὅλα τὰ διατρέξαντα ἐν τῇ Ἐπιδαύρῳ. Ἰδιωτεύων ἐν Ναυπλίᾳ, τὴν αὐτὴν πάντοτε ἀγάπην καὶ τὸν αὐτὸν σεβασμὸν τῶν πολιτῶν ἔχαιρε, καὶ σπουδαίως συνυπεστήριζε τὸν περιώνυμον στρατηγὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην, δι' ὅσων ὁ φίλος αὐτοῦ ἰατρὸς Βαλλῆς διέθετεν ὑλικῶν βοηθημάτων τῆς Γαλλίας. Ἐδικαιώθη ἄρα ἐκ τῶν πραγμάτων ὁ Ὑψηλάντης, διότι ἀντὶ συμβιβασμοῦ ἐξηκολούθησεν ὁ πόλεμος, καὶ ἀντὶ ἑνὸς ὑπερασπιστοῦ ἠξιώθη τριῶν ἡ Ἑλλάς. Ἐδικαιώθη ἔτι καὶ νόμῳ ὁ Ὑψηλάντης, διότι ἡ αὐτὴ τῆς Ἐπιδαύρου συνέλευσις, ἐπαναλαβοῦσα τὰς ἐργασίας ἑαυτῆς ἐν τῇ Ἑρμιόνῃ, ἐπανήγαγε τοῦτον εἰς τὰ πολιτικὰ αὐτοῦ δικαιώματα. Ἀλλ' ἔπαθεν ὑβρισθείς, ἀποκλεισθείς, κινδυνεύσας. Καὶ μήπως ἡ ἀλήθεια ὑπηρετέθη ποτὲ ἄνευ μαρτυρίου;

Ἡ πρόσκλησις τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου ἦτο διὰ τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην οὐχὶ ζήτημα, ἀλλ' ἰδέα παραδεδεγμένη πρὸ χρόνων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος ἐξεφράσθη ἐπὶ τοῦ προκειμένου κατὰ τὸν ὀκτώβριον τοῦ 1821· ἀλλὰ πρῶτος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης προέτεινεν, ἐν Ἀθήναις ὢν κατὰ τὸν αὔγουστον τοῦ 1822, καὶ πρῶτος τὴν γενομένην τότε πρόσκλησιν ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου, τῶν προκρίτων τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ πολλῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Πελοποννήσου. Εἰ μὴ ἐπέτυχε τότε ἡ πρόσκλησις αὕτη καὶ ὡς μερικὴ καὶ ἕνεκα τῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, συγκροτουμένης μάλιστα τῆς ἐν Βερώνῃ συνόδου, προανέκρουσεν ὅμως τὴν ἐκφρασθεῖσαν, κατὰ τὸ 1827, ἐθνικὴν θέλησιν, συνεργασθέντος καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης τοῦ Ὑψηλάντου μεθ' ὅλης τῆς εἰλικρινείας.

Δι' ἴσης καὶ ὁ Καποδίστριας ἐξετίμησεν εἰλικρινείας τοὺς προγονικοὺς καὶ προσωπικοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶνας τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου, ἀναδείξας αὐτὸν στρατάρχην κατὰ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ ἐννεακισχιλίων περίπου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐκυρίευον οἱ Τοῦρκοι ὅλων μὲν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅλων δὲ τῶν τῆς ἀνατολικῆς μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπεβάλλετο ἄρα τῷ Ὑψηλάντῃ ἔργον, οὐ μόνον δύσκολον, προκειμένης τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ πολύμοχθον, προκειμένης τῆς ἀπαλλαγῆς τοσούτων κατεχομένων ἐπαρχιῶν. Ἀληθῶς ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην συνεβιβάζετο καὶ ὑπέκυπτε πᾶσα προσωπικότης στρατιωτική· καὶ ὅμως ἡ ἐφαρμογὴ ὀργανισμοῦ, καίτοι ἁπλουστάτου, καὶ ἡ εἰσαγωγὴ μιᾶς τινος τάξεως καὶ πειθαρχίας ἦσαν τὸ δυσχερέστερον τῶν ἔργων δι' ἀξιωματικοὺς μὲν ἀρνουμένους τὴν γραμμὴν καὶ τὸν σχηματισμὸν καταλόγων ὀνομαστικῶν, διὰ στρατιώτας δὲ πιστεύοντας

κτηνώδη τὴν γραμμὴν καὶ ἀτιμωτικὴν τὴν καταγραφήν.

Ὁ Ὑψηλάντης ὑπερενίκησε τὰς τοιαύτας δυσχερείας· ὁ δὲ ῥουμελικὸς σΊρατός, ὁ τόσῳ γενναῖος οὗτος σΊρατός, ὀργανωθεὶς εἰς χιλιαρχίας, ἐπεθεωρεῖτο κατὰ δεκαπενθημερίαν, τακτικῶς ἐμισθοφορεῖτο καὶ ἐτροφοδοτεῖτο. Ἡ ὀργάνωσις αὐτοῦ οἰκονομικὴ ὅλως ἦτο, τὴν βεβαίωσιν προτιθεμένη τῆς πραγματικῆς δυνάμεως καὶ τὸ πρῶτον εἰς τὴν πειθαρχίαν βῆμα.

Ὅσῆις ἀνατρέξῃ εἰς τὰς μεγάλας πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῶν Ἀθηνῶν· ὅσῆις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰ τοσαῦτα κατὰ τοῦ Ῥεσὶδ Μεχμὲτ πασᾶ (τοῦ Κιουταχῆ) ἡρωϊκὰ ἔργα τοῦ ἐνδόξου Καραϊσκάκη, ἐκεῖνος ἐννοεῖ μόνος περὶ τίνος σΊρατοῦ γίνεται λόγος ἐνταῦθα.

Ἐπὶ κεφαλῆς τούτου ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐν διασΊήματι δεκατεσσάρων μηνῶν, μετὰ πολλὰς σπουδαίας μάχας καὶ μετὰ ἱκανὴν αἱματοχυσίαν, ἀπήλλαξεν ἐκ τῶν Τούρκων τὰ μὲν Κράββαρα, τὴν Δωρίδα καὶ τὴν Εὐρυτανίαν διὰ τῆς Α^ης καὶ Γ^ης τῶν χιλιαρχιῶν, ἃς ἐδιοίκουν ὁ Κίτσος Τσαβέλλας καὶ ὁ Ἰωάννης Στράτος· τὴν δὲ Λεβαδείαν, Ἄμφισσαν καὶ Λοκρίδα διὰ τῆς Β^ας τοῦ ΧρισΊοδούλου Χ. Πέτρου, τῆς Δ^ης τοῦ Γεωργίου Δυοβουνιώτου, τῆς Ε^ης τοῦ Νικολάου Κριεζώτου, τῆς ἕκτης τῶν Ὀλυμπίων, τῆς Ζ^ης τοῦ Βάσσου Μαυροβουνιώτου, τῶν πεντακοσιαρχιῶν Ἰωάννου Ῥούκη καὶ Διονυσίου Εὐμορφοπούλου, καὶ τῆς ὑπὸ τὸν Σπύρον Μίλιον φρουρᾶς. Ἐν ταῖς Θήβαις ὑπέσΊη ἀντίσΊασιν κρατεράν, πολεμῶν ἐπὶ τριμηνίαν κατὰ τοῦ Ὀμὲρ πασᾶ τῆς Εὐβοίας καὶ Ἀττικῆς· ἡ δὲ φρικαλέα διάλυσις τοῦ σΊρατοῦ, γενομένη τῇ ἑσπέρᾳ τῆς 8 αὐγούσΊου 1829, ἤνοιξε τὰς Θερμοπύλας εἰς νέαν τῶν Τούρκων ἐπιδρομὴν ὑπὸ τὸν Ἀσλὰν βεγῆν, καταλαβόντα ἀναιμωτὶ ἁπάσας μέχρι τῆς Βοιωτίας τὰς πολεμικὰς θέσεις. Μετ' οὐ πολὺ ὅμως ἐκτήσατο τὴν ἔνδοξον ἐν τῇ Πέτρᾳ νίκην κατ' αὐτοῦ τοῦ Ἀσλὰν βεγῆ καὶ τοῦ Ὀσμὰν

Ὀτσὰκ Ἀγᾶ, ὁδηγούντων ὀκτακισχιλίους, καὶ διὰ τῆς περιωνύμου συνθήκης τῆς 12 σεπτεμβρίου ἐξέβαλεν ἔξω τῶν Θερμοπυλῶν ἀμφοτέρους, ἀποδόσας οὕτω τῇ Ἑλλάδι ἐλευθέρας μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν Βοιωτίαν καὶ τὴν Λοκρίδα. Ἡ μάχη τῆς Πέτρας ὑπῆρξεν ἡ τελευταία μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.

Ἐκ τῶν ὀλίγων ὅσων εἴπομεν, εἶδε πᾶς τις τὸν ἄνδρα, ὅστις καὶ ἀρχηγῶν καὶ ἀπραγμονῶν ἐτίμησε τὴν πατρίδα, οὐδ' ἔψευσε τὴν παράδοσιν τῶν προγόνων αὐτοῦ, βεβαιώσας, ὡς ἐκεῖνοι, οἵαν τις ὀφείλει αὐταπάρνησιν, τιμιότητα καὶ καρτερίαν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἐκ ταύτης μόνης πηγάζουσαν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τῆς πατρίδος. Διὰ ταῦτα, ἀποβιώσας ἐν Ναυπλίᾳ κατὰ τὸ 1832, μέλος ὢν τῆς τότε διοικητικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐκηδεύθη μὲν διὰ δημοσίας δαπάνης, ἐμακαρίσθη ὅμως ὡς εἷς τῶν πρώτων καὶ ἐναρετωτέρων πολιτῶν, ὡς θέλει μακαρίζεσθαι ἡ μνήμη αὐτοῦ δι' ὅλων τῶν ἐπερχομένων γενεῶν λόγῳ ἐθνικῆς τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης. Αἱ κατὰ τὴν μάχην τῆς Πέτρας κυριευθεῖσαι δύο τουρκικαὶ σημαῖαι ἐλάμπρυναν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὴν ἐπισημοτάτην γενομένην ἐκφορὰν τοῦ στρατιώτου τούτου. Ἡ δὲ καρδία καὶ ἡ σπάθη αὐτοῦ, ὡς καὶ αἱ τοῦ Ἀλεξάνδρου τῷ 1828, ἐπεστράφησαν εἰς τὴν οἰκογένειαν, ἵνα σώζηται ἡ παράδοσις εἰς τοὺς νέους ἐπιγόνους ταύτης.

Μίαν δὲ κατὰ παρέκβασιν φέρομεν παρατήρησιν τελευτῶντες. Ἐὰν ὁ ἄκρος πελοποννησιασμός, ἀντιποιούμενος ἑαυτῷ τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως, περιέκοψε τὰς δύο κυρίας ἐποχὰς αὐτῆς· ἐὰν οὕτω τὴν μὲν 25 μαρτίου 1821 καθιερώσας ὡς ἐναρκτήριον, ἠδίκησε τοὺς ἀπὸ τοῦ φεβρουαρίου κηρυχθέντας καὶ πρωταγωνισθέντας ἐν ταῖς Ἡγεμονείαις, διαγράψας ὡς ἓν μηδὲν τὰς τοσαύτας ἐνδόξους θυσίας τούτων ὑπὲρ τῆς ὅλης πατρίδος· τὸ δ' ἔτος 1827

κηρύξας ὡς τὸ τέλος, ἠδίκησε τοὺς μέχρι τοῦ 1829 ἐξακολουθήσαντας τὸν ἀγῶνα ἐν τῇ σῖερεᾷ, διαγράψας ἐπίσης εἰς ἓν μηδὲν τοσαύτας μάχας καὶ τοσαῦτα ἀνεγερθέντα τρόπαια κατὰ τῶν βαρβάρων· δικαία ὅμως καὶ ἀμερόληπῖος ἡ ἱσῖορία, αὐτὴ ἡ ἀληθὴς φωνὴ τῶν γεγονότων, θέλει καὶ ὁρίζει τὴν μὲν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τῆς 24 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, τὸ δὲ τέλος τῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὴν 12 σεπῖεμβρίου τοῦ 1829 ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου.

Ἐν Ἀθήναις, τὴν 15 ἀπριλίου 1861.

Ἰ. ΦΙΛΗΜΩΝ.

[Marinos P. Vrétos, Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον διὰ τὸ ἔτος 1863, p. 136-152.]

ΟἹ ΠΈΡΣΑΙ ΤΟΥ̃ ΑἸΣΧΎΛΟΥ.

Τὰ μελαγχολικὰ συναισθήματα, αἱ βαρύνουσαι τὸν νοῦν πένθιμοι καὶ λυπηραὶ σκέψεις ἐνέδωκαν πρὸ τῶν αἰσθημάτων, ἅτινα ἀνερρίπισεν ἡ θέα τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Χαρᾶς φωναὶ ἠκούσθησαν, καὶ μετ' ὀλίγον λύπης ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ κατασῖραφέντος θεάτρου. Ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν νεφελωδῶν θεατῶν τὰ λίθινα βάθρα, καὶ τὸ ἠρειπωμένον θέατρον ἐπληρώθη μετὰ μικρὸν σκιώδους ἑσμοῦ. Τινὲς τῶν Ἀθηναίων ἀνεγνώρισαν, οὔπω ἐντελῶς φθαρέντα, τὰ μαρμάρινα καθίσματα, ἐφ' ὧν ἐκάθηντό ποτε κατὰ προτίμησιν, καὶ ἡ εὐτυχὴς σύμπῖωσις, καὶ ἡ εὐχάρισῖος ἀνάμνησις ἐφαίδρυνε καρδίας καὶ ὄψεις, γλυκυτέραν προκαλέσασα τὴν ἐνθουσιώδη χαράν, ὑπὸ τὴν ἐπιφοίτησιν τῆς ὁποίας ἐλησμονήθησαν πρὸς σῖιγμὴν τὰ πρότερα ἄλγη. — « Χαῖρε, σεμνὲ χῶρε, ὅπου τόσας ἐδρέψαμεν εὐγενεῖς συγκινήσεις, ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὅπου τόσα ἐχύσαμεν δάκρυα ἐνθουσιῶντες

εἰς τὰς περσοκτόνους σκηνάς, κατανυσσόμενοι εἰς τὸ ὕψος τοῦ φιλαδέλφου αἰσθήματος τῆς Ἀντιγόνης, φρικιῶντες εἰς τὰ ἐναγῆ πάθη τοῦ Οἰδίποδος, ἀχθόμενοι εἰς τὸν ἄδικον διωγμὸν τοῦ μεγαλοφυοῦς Προμηθέως καὶ θαυμάζοντες τὴν ὑψηλόφρονα αὐτοῦ καρτερίαν καὶ σιωπήν, οἰκτείροντες τὰς δυστυχίας τῆς Ἑκάβης καὶ τῆς κυριευθείσης Τροίας, παθαινόμενοι ὀδυνηρῶς εἰς τὸν δύσερων τῆς Φαίδρας ἔρωτα, εἰς τὴν ἀργίαν τῆς Μηδείας καὶ ζηλότυπον παραφοράν, εἰς τῆς Κλυταιμνήστρας τὴν ἀναίσχυντον γλῶσσαν καὶ τὴν ἄκαρδον ἐπιβουλήν, εἰς τοῦ Ὀρέστου τὰς σκοτεινὰς παραφροσύνας, εἰς τῆς Καδμείας τὰς καδμείας νίκας καὶ τοὺς ἀνωφελεῖς ἡρωϊσμούς, εἰς τῆς Ἰφιγενείας τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα καὶ τὰς περιπαθεῖς πρὸς τὴν μακρὰν πατρίδα της ἐπικλήσεις.» «Προσφωνῶ καὶ σᾶς, εἶπεν ἀθρόως ὁ Δῆμος, σᾶς, ἔξοχοι τραγικοί, ἀπὸ τοῦ σταδίου τούτου τῆς δόξης σας, ὅπου ἡ αὐστηρὰ καὶ σεμνὴ Μοῦσά σας ὑπηγόρευσε τῆς Ἑλλάδος τὰ κλέα, ὑμνήσασα τὰς νίκας της, καὶ ὅπου τῆς καρδίας αἱ τρυφεραὶ ἀδυναμίαι, τῆς εἱμαρμένης αἱ ἄκαμπτοι βουλαί, τῶν ἐγκλημάτων ἡ κάθαρσις, τῶν θεῶν ἡ ὀργή, τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν αἱ θύελλαι καὶ αἱ ποικίλαι τροπαὶ καὶ τὰ ἐπακόλουθα ἔσχον ἐν ὑμῖν τοὺς τελειοτέρους, τοὺς βαθυτέρους καὶ φιλοσοφικωτέρους τῶν ἐρευνητῶν. Αἰσχύλε, ἐβόησεν ὁ λαός· Αἰσχύλε, τῶν τραγικῶν ῥαγδαιότερε, Αἰσχύλε, ὁ γράψας τραγῳδίας ἐπὶ τῆς ἀσπίδος, ἣν ἔφερες εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ τὴν Σαλαμῖνα, καὶ διὰ τῆς αἰχμῆς τοῦ ξίφους, ὅπερ τοσάκις ἐβύθισας εἰς τὰ στήθη τῶν βαρβάρων, Αἰσχύλε, εἰπὲ ἡμῖν τοὺς Πέρσας σου. Δίδαξον ἡμᾶς διὰ τῆς Μούσης σου, ἔμπνευσον μὲ τὴν εὐγενῆ πτῆσιν τοῦ πνεύματός σου, ἔμπνευσον τὸν Δῆμον, ὑπὲρ οὗ ὁ ἀδελφός σου ἀπέθανε μαχόμενος, ἠκρωτηριάσθη ὁ ἄλλος, καὶ ἐστράτευσας σύ, ἀγωνισθεὶς καὶ νικήσας τὸν εὐγενέστατον τῶν ἀγώνων,

καὶ τὴν ἐνδοξοτάτην τῶν νικῶν, τὴν ὑπὲρ τῆς πατρίδος νίκην! Ἰσχυρῶς ἀντήχει τὸ κοῖλον τοῦ θεάτρου ἐκ τῶν φωνῶν τοῦ πλήθους : Τοὺς Πέρσας! τοὺς Πέρσας! Τὴν καρδίαν μου κατέκλυσεν ἡ συγκίνησις, μοὶ λέγει ὠχριῶν ὁ Δημοσθένης· ἰδέ, ἐξηκολούθησε, δάκρυ κυλίεται ἀπὸ τῶν σκωπτικῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Ἀριστοφάνους, καὶ τῶν τραγικῶν ἡ ψυχή, καὶ τῶν θεατῶν ἡ καρδία πλημμυρεῖ ἤδη, καταποντισθεῖσα εἰς ἀτέρμονα ἀκραιφνοῦς φιλοπατρίας ὠκεανόν. «Ναί, τοὺς Πέρσας σου! ἔλεγον ταὐτοχρόνως πρὸς τὸν Αἰσχύλον ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Εὐριπίδης. Εἶναι μνημεῖον καὶ τὸ ἔργον σου τοῦτο, εἶναι ὕμνος ὑψηγόρος, εὐσέβειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν ἀποπνέων, εἶναι τρόπαιον ὅπερ ἔστησεν ἡ φιλοπατρία, τρόπαιον καρδίας εὐγενοῦς, πλήρους αἰσθήματος καὶ μεγαλείου, εἶναι ἱερὸν ὅπερ ἤγειρεν ἡ ἔμπνευσις, παράλληλον καὶ πλειότερον ἀδιάφθορον τοῦ τροπαίου, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ἤγειραν ἐν Σαλαμῖνι.» Καταβεβλημένος ὑπὸ τῆς συγκινήσεως ἐσίγα τῶν Περσῶν ὁ ὑψηλόφρων δημιουργός. Ἡ χεὶρ ἐκείνη, ἡ τὸ ξίφος κατενεγκοῦσα κατὰ τοῦ Μήδου, καὶ τὸν Προμηθέα Δεσμώτην, καὶ τοὺς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας καὶ τοὺς Πέρσας χαράξασα, ἡ χεὶρ ἐκείνη ἡ ἀκηλίδωτος, ἡ χειρισθεῖσα σίδηρον ἅμα καὶ κάλαμον, ἔτρεμεν ἐκ τῆς συγκινήσεως, καὶ ἄτονος ἐφέρετο εἰς τὸ εὐγενὲς στῆθος, πιέζουσα ἵνα καταστείλῃ τῆς καρδίας τοὺς βιαίους παλμούς. «Τοὺς Πέρσας! τοὺς Πέρσας!» ἐβόα πάντοτε ὁ λαός. «Σύ, Αἰσχύλε, σὺ ὑποδύθητι τοῦ ἀγγέλου τὸ πρόσωπον. Ἐκ τοῦ σοῦ στόματος ἂς ἐξακοντισθῇ τὸ πικρὸν ἄγγελμα, τὸ σπαράξαν τῆς Ἀτόσσης τὴν ψυχὴν καὶ εἰς πένθος ἄλυτον βυθίσαν τὰς ἐρήμους συζύγων συζύγους, τοὺς ὀρφανοὺς τέκνων γονεῖς, τὰς κόρας τῶν Περσῶν, αἵτινες παρθένοι ἦσαν ἤδη χῆραι μνηστήρων. Ἀπὸ τῆς σῆς γλώσσης λεχθήτω ἡ σαλαμινομάχος ἀφήγησις, καὶ ἀπὸ τοῦ σοῦ στό-

ματος ἃς ἐκπορευθῇ ἀκάθεκτον τὸ εὐγενὲς πῦρ τοῦ φιλοπάτριδος ἐνθουσιασμοῦ, τὸ τοσάκις φλέξαν καὶ συναρπᾶσαν τὰς καρδίας ἡμῶν. »

Εἰς τὴν ἐνθουσιώδη τοῦ δήμου κραυγήν, εἰς τὴν ἐπίμονον τῶν τραγικῶν παράκλησιν δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντισῇ ὁ Αἰσχύλος. Κατῆλθε πρὸς τὴν σκηνήν. Ἐπισημοτάτη σιωπή, βιαίων καὶ εὐγενῶν συγκινήσεων πρόδρομος, κρατεῖ τότε καθ' ὅλον τὸ θέατρον. Τὸ μισητὸν εἰς τοὺς βαρβάρους ὄνομα τῆς Σαλαμῖνος ἀντηχεῖ ἀπὸ τοῦ σ7όματος τοῦ μεγαλοφώνου τραγικοῦ. Καταρᾶται τῶν Περσῶν ὁ χορὸς τὰς Ἀθήνας, θρηνεῖ ἐπὶ ταῖς συμφοραῖς, ἃς ἡ πόλις ἀπέλυσε κατὰ τοῦ ἀπεράντου κράτους τοῦ Δαρείου, καὶ ἡ κατάρα ἐκείνη καὶ ὁ θρῆνος εἶναι ὁ ὕψισ7ος, ὁ τεχνικώτερος, ὁ μᾶλλον ὑπερήφανος τῶν ἐπαίνων, οὓς ἡ ἔμπνευσις τονίζει ὑπὲρ τοῦ δαιμονίου ἄσ7εος. Οὐδεμία μᾶλλον εὐπρόσδεκτος διὰ τοὺς Ἀθηναίους σπονδὴ τοῦ πικροῦ δακρύου, ὅπερ χέουσι τῶν Περσῶν καὶ τῶν Περσίδων οἱ ὀφθαλμοί, καὶ οὐδεὶς ἁρμονικώτερος παιὰν τῶν ἰαχῶν, ἃς βάλλουσι θρηνοῦντες τοὺς συζύγους καὶ τοὺς υἱούς. Συγκυκᾶται ὁ δῆμος, βοᾷ ἐνθουσιώδης, αἴρεται εἰς ὕψος ἀκούων τοῦ ἀγγέλου λέγοντος :

Πλήθουσι νεκρῶν δυσπότμως ἐφθαρμένων
Σαλαμῖνος ἀκταί, πᾶς τε πρόσχωρος τόπος.
Ὦ πλεῖσ7ον ἔχθος ὄνομα Σαλαμῖνος κλύειν·
φεῦ, τῶν Ἀθηνῶν ὡς σ7ένω μεμνημένος,

καὶ τοῦ χοροῦ, κατοδυρομένου καὶ θρηνῳδοῦντος :

Σ7υγναί γ' Ἀθᾶναι δᾴοις·
μεμνῆσθαί τι πάρα
ὡς πολλὰς Περσίδων μάταν
εὔνιδας ἔκτισσαν ἠδ' ἀνάνδρους [1].

[1] Αἰσχ. Πέρσαι, σοϐ', σκδ', σπς' καὶ ἐφεξῆς.

Ἀλλ' ἤδη σιγὴ βαθεῖα κρατεῖ καὶ πάλιν. Ἀναστέλλεται καὶ ἡ πνοὴ αὐτή, ὑψοῦνται αἱ συνειδήσεις, μεταρσιοῦνται τὰ πνεύματα, παρασκευάζεται ἡ καρδία νὰ δεχθῇ τὰς εὐγενεστάτας καὶ βαθυτάτας τῶν συγκινήσεων. Ἀπαγγέλλει ὁ ἄγγελος τῆς μεγάλης ναυμαχίας τὴν ἀφήγησιν. Μὲ σειομένην τὴν κόμην, μὲ ἐξαστράπτον τὸ ὄμμα, μὲ φλογερὰν τὴν ὄψιν, οἰστροπλήξ, προσηλῶν τὸ βλέμμα οἱονεὶ ὅπως ἴδῃ καταποντιζομένας τὰς περσικὰς τριήρεις, ἐντείνων τὸ οὖς οἱονεὶ ὅπως ἀκούσῃ τὴν Ἐννυὼ καὶ τὸν αἱμοπότην Ἄρην λαλοῦντας εἰς τὰ ὦτά του, προσέχων ὅπως ἐνωτισθῇ τῶν θρήνων καὶ τῶν κραυγῶν τῶν σφαζομένων βαρβάρων, ὁ Αἰσχύλος θεόληπτος, μουσόβλητος, ὑπὸ τὴν πνοὴν θείας ἐμπνεύσεως αἰσθανόμενος ἀλκιμώτερον τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ τῆς ἰδέας τὸ σφρῖγος ἐχρησμοδότει φοιβόληπτος, καὶ πυρακτούμενος ἐπυράκτου, ξυνεκύκα, εἰς δίνας κοχλαζόντων παθῶν ἐστροβίλιζε τῶν θεατῶν τὰς ψυχάς. Ἔφθασεν εἰς τὴν ὥραν τῆς μάχης. Ἀπαγγέλλει :

Ἐπεί γε μέντοι λευκόπωλος ἡμέρα, κτλ. [1].

Θεοί! Ὁποία σκηνή! Καὶ τίς θὰ δυνηθῇ ποτε νὰ τὴν παραστήσῃ;... Ἐφρενητία ἤδη ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ φιλοπατρίας παραφόρου τῶν Ἀθηναίων ὁ δῆμος. Ὁρμητικῶς ἀνεπήδων ἀπὸ τῶν βάθρων αὐτῶν ἐμπεπνευσμένοι οἱ Ἀθηναῖοι. «Πατρίς! πατρὶς ἱερά!» ἐβόων. Ἡνωμένα ἐν τῷ ἀλύτῳ τῆς δόξης δεσμῷ ἠκούοντο ἐκεῖ τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμῖνος, τῶν Πλαταιῶν τὰ ὀνόματα. «Δὸς ἡμῖν, ἐβόα τὸ πλῆθος, Ζεῦ πάτερ, νὰ ἀποθάνωμεν καὶ πάλιν καὶ μυριάκις ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ἀκολουθοῦντες τοὺς ἡγέτας, τοὺς ναυάρχους τοῦ δήμου καὶ τοὺς στρατηγούς. Δὸς ἡμῖν ν' ἀκούωμεν ἐσαεὶ

(1) Αἰσχ. Πέρσαι, τκϛ' καὶ ἐφεξῆς.

τῆς αἰσχυλείου ποιήσεως. Ὦ πατρίς! ὦ ναοὶ βεβηλωθέντες! ὦ τάφοι τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ τῶν προγόνων! ἔδαφος ἀγαπητόν! ὦ πόλις ἱερὰ τῆς Παλλάδος! » ἐβόα τὸ συναρπασθὲν πλῆθος. « Βρόντησον, ὑψιβρεμέτα Ζεῦ, καὶ σύ, πότνια Ἀθήνη, δόξασον καὶ κάλυψον τὰς Ἀθήνας. Ποσειδῶν ἐνοσίχθων, Θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ Θεαί, Πλούτων φοβερὲ καὶ ἀγαυὴ Περσεφόνη, ὀλύμπιοι καὶ ταρτάριοι πάντες καὶ πᾶσαι, σεῖς προστατεύετε τὴν πόλιν, τὰς ὕβρεις ἐκδικεῖτε, κρατύνατε τὴν τόλμην, δίδετε τὴν νίκην εἰς τοῦ Θησέως τὸ κλεινὸν ἄστυ. Καὶ σύ, ἐλευθερία, ἀκηλίδωτε Θεὰ ἑλληνική, σκέπε ἐσαεὶ μὲ τὸν φωτεινὸν πέπλον σου τὴν πόλιν ἡμῶν, τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν Ἑλλάδα! »

Πεφλογισμένοι καὶ ἐμπεπνευσμένοι, ὄρθιοι, ἀκτινοβόλοι, εἰς ἐκστάσεων θύελλαν φερόμενοι ὁρμητικῶς, χειρονομοῦντες ὡς εἰ ἔπληττον ἔνοπλοι τοὺς βαρβάρους οἱ θεαταὶ πάντες, μεταβληθέντες εἰς χορόν, ἤρχισαν ἐπαναλαμβάνοντες ἐν ῥυθμῷ :

Ὦ παῖδες Ἑλλήνων, ἴτε
ἐλευθεροῦτε πατρίδ', ἐλευθεροῦτε δὲ
παῖδας, γυναῖκας, θεῶν τε πατρῴων ἕδη,
θήκας τε προγόνων · νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγών.

Πλειότερον ἔτι φλέγονται αἱ ὄψεις. Πλήττουσιν αἱ δεξιαὶ τὰ πλάγια, ζητοῦσαι τὸ ξίφος, ὑψοῦται ἡ χεὶρ κραδαινομένη εἰς τὸ κενόν, ἐκτείνεται ἡ εὐώνυμος οἱονεὶ προτάσσουσα τὴν ἀσπίδα. Μεγαλοπρεπὴς ὕμνος, εἰς τιμὴν τῆς Πατρίδος ψαλλόμενος, ἠχεῖ ἐν σοβαρᾷ ἁρμονίᾳ. « Εἰς τὴν ἀκρόπολιν! Εἰς τὴν ἀκρόπολιν! βοᾷ ὁ λαός. Νὰ ἴδωμεν τὰ λάφυρα τῶν ἐχθρῶν, νὰ πλήξωμεν τὰς περσικὰς ἀσπίδας, νὰ προσφωνήσωμεν τῆς Σαλαμῖνος τὰς ἀκτάς, νὰ προσπέσωμεν εἰς τοὺς θεοὺς τοὺς σώσαντας καὶ ἐκδικήσαντας τὴν πόλιν! » Ὁποία ἔκτακτος σκηνή! Ὁποία γοργότης ὁρμῆς, ὁποῖον πάθος

εὐγενὲς ἀκάθεκτον, ὁποῖος βαθὺς καὶ εὐσεβὴς, μέγας, ἐξαίσιος ἱερὸς ἐνθουσιασμός! Συναρπασθεὶς ὁ Αἰσχύλος ὑπὸ τοῦ πολεμικοῦ μένους, ἀναμνησθεὶς τῶν ἐνδόξων ἡμερῶν, ὅτε πολεμῶν ἔσφαζε τοὺς βαρβάρους, μνήμων τῶν μεγάλων νικῶν καὶ τῶν τροπαίων, ἅτινα ἔστησεν ἡ πατρίς, ἐπιφαίνεται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ναύαρχος καὶ στρατηγός, κινῶν ἀπειλητικῶς τὴν χεῖρα καὶ προτείνων τὸν λιχανόν. «Ἰδέ τον! μοὶ λέγει ὁ Δημοσθένης. Ἀπαράμιλλος ἐν τῇ τραγῳδίᾳ, εἶναι ἀνυπέρβλητος καὶ ἐν τῇ πολεμικῇ ὁρμῇ. Δὲν νομίζεις ὅτι ὁμοιάζει τὸν ἥρωά του Ἐτέοκλον κραυγάζοντα ὅτι οὐδ' ὁ Ἄρης ἐκβάλλοι αὐτὸν πυργωμάτων;» Καὶ ὁ Σοφοκλῆς, δεδακρυσμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὁ Εὐριπίδης, τρέμων ἐκ συγκινήσεως, καὶ ὁ λαὸς σύμπας, σφαδάζων ἐκ πάθους εὐγενοῦς, «Ἰδέ! λέγουσιν· εἶναι ὁ Καπανεύς, ὁρμῶν πρὸς τὰς Ἠλέκτρας πύλας, καὶ βοῶν : Πρήσω πόλιν, ἐκπέρσω πόλιν, Θεοῦ τε θέλοντος καὶ μὴ θέλοντος!» «Αἰσχύλε! Αἰσχύλε! ἐβόα φρενιτιωδῶς τὸ πλῆθος. Καὶ ἐκεῖνος ὑψούμενος ἔτι, ἀνατείνων ἔτι τὴν δεξιὰν καὶ ἐντείνων τὴν στεντόρειον φωνήν του : — «Πατρίς, πατρίς, εἴπατε! λέγει εἰς τὸν λαόν. Τιμήσατε τὴν πατρίδα, πολῖται, τὴν πατρίδα, τὴν γεννήσασαν καὶ θρέψασαν ἡμᾶς, ἀγωνίσθητε, δότε τὴν ζωήν σας ὑπὲρ αὐτῆς.» Καὶ τὸ πλῆθος, ἐπὶ μᾶλλον συναρπασθὲν ἀπὸ τῆς φωνῆς καὶ τῆς προτροπῆς τοῦ Αἰσχύλου : — «Πατρίς! πατρίς! ἐβόα, πατρὶς σεμνή, ἱερά, προσφιλεστάτη!» Ἀντήχει παταγωδῶς ἐκ τῶν φωνῶν τοῦ θεάτρου τὸ κοῖλον. Καὶ τῶν Ἀθηνῶν τὸ ὄνομα, καὶ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἔνθουν προσφώνημα, φερόμενον ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς Δόξης καὶ τῆς Νίκης, ἀντήχει εὔηχον καὶ μυριόστομον ἐκεῖ, καὶ ὑψούμενον, ὑψούμενον πάντοτε, καὶ καθαγιαζόμενον καὶ λαμπρυνόμενον ἔτι ἀπὸ τῆς διόδου αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ βράχου τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ Παρθενῶνος, ἀνήρχετο πάντοτε

ρὸς τὰ ὕψη, καὶ ἤδη, ἀπὸ τῶν αἰθερίων ἐκείνων σφαιρῶν, ...νὴ ἁρμονικὴ κατήρχετο πρὸς τὴν γῆν, ὕμνον ἐνθουσιώδη ...λλουσα καὶ εὐγλώττως ὑμνοῦσα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἑλλάδος ...σης, τῶν Ἑλλήνων τὸ ὄνομα. Ἀκούουσι τὴν μυστηριώδη ...νὴν οἱ Ἀθηναῖοι, καὶ ὀξύνεται ἐπὶ μᾶλλον τὸ ὑπερήφανον ...ῶν καὶ φιλόπατρι αἴσθημα. «Εἶναι οἱ Θεοί, λέγουσιν, οἱ ...οὶ ἐγκωμιάζοντες, καὶ αὐτοί, τὸ κλέος καὶ τὴν δόξαν τῶν ...ηνῶν!»

[Spiridion Pagančlis, *Ἀθηναϊκαὶ νύκτες* (Athènes, 1888, in-8°), p. 250 et suiv.]

ΤᾺ ἜΘΙΜΑ ΤΗ͂Σ ΜΆΝΗΣ.

Ἡ Μάνη ἐκτείνεται μεταξὺ τοῦ μεσσηνιακοῦ καὶ τοῦ λα...νικοῦ κόλπου. Διατεμνομένη κατὰ μῆκος ὑπὸ τῶν διακλα...σεων τοῦ Ταϋγέτου, διαιρεῖται εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικήν. ...ὴν φυσικὴν ταύτην διαίρεσιν ἀντιληφθεὶς καὶ ὁ λαὸς ὑπε...πωσε ποιητικώτατα ἐν τῇ ζωντανῇ γλώσσῃ του διὰ τῶν ...ων προσηλιακὴ καὶ ἀποσκιαδερή. Ἐπίσης καὶ οἱ κά...οικοι ἑκατέρου τῶν μερῶν διὰ τῶν αὐτῶν ἐπιθέτων διακρί...νται, ἤτοι οἱ μὲν τῆς ἀνατολικῆς Μάνης λέγονται κοινῶς ...ροσηλιακοί, οἱ δὲ τῆς δυτικῆς Ἀποσκιαδεροί.

Γενικῶς τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα παρουσιάζουν οἱ κάτοικοι ...μφοτέρων τῶν ὑποδιαιρέσεων τῆς Μάνης. Ὁ ἀκριβὴς ὅμως ...αρατηρητὴς ἀνακαλύπτει ἐν τοῖς καθ᾽ ἕκαστα πολλὰς διαφο...ὰς μεταξύ των. Ἡ κυριωτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ τῆς γλώσσης ...αὶ μάλιστα ἡ τῆς προφορᾶς αὐτῆς. Ἡ προφορὰ τῶν Ἀπο...σκιαδερῶν εἶναι ἠχηρά, ἰσχυρῶς χρωματισμένη δι᾽ ἐρωτηματι...κοῦ τόνου, ἐνῷ ἡ τῶν Προσηλιακῶν εἶναι λεπτοτέρα καὶ ὀλι...γώτερον ἠχηρά.

Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔθιμα παραλλάσσουν ἐν ἑκατέρῳ τῶν τμημάτων τῆς χώρας, ἤ, διὰ νὰ εἴπωμεν κάλλιον, ἐν μὲν τῇ ἀνατολικῇ Μάνῃ φαίνονται εὐκολώτερον ἐνδίδοντα εἰς ἐξωτερικὰς ἐπιδράσεις, ἐν ᾧ ἐν τῇ δυτικῇ τοὐναντίον ἐξακολουθοῦσι διατηροῦντα τὴν ἀρχέγονον αὐτῶν μορφὴν παρ' ὅλην τὴν μεγάλην μετ' ἄλλων μερῶν ἐπικοινωνίαν.

Ἀλλ' ὅμως αἱ διαφοραὶ αὗται εἶναι ἐπουσιώδεις ἐν σχέσει πρὸς τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τῶν Μανιατῶν, καὶ αἰσθηταὶ μόνον εἰς τοὺς καλῶς γνωρίζοντας τὴν Μάνην. Ὁ δὲ χαρακτὴρ αὐτὸς τῶν Μανιατῶν, ὁ διακρίνων αὐτοὺς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, μορφοῦται ἐν τῇ μετὰ τῶν ἐθίμων ζυμώσει καὶ τῇ αὐστηρᾷ ἀνατροφῇ, ἥτις διὰ τὸ πολεμικὸν καὶ τὸ ἀνδροπρεπὲς αὐτῆς ἐνθυμίζει τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν τὸν τραχὺν βίον καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἀγωγήν.

Τὸ κυριώτατον καὶ τὸ μᾶλλον ἰδιόρρυθμον ἔθιμον τῆς Μάνης εἶναι τὸ τῆς κοινωνικῆς διαιρέσεως τῶν κατοίκων της εἰς δύο τάξεις, τὴν τῶν Νίκλων καὶ τὴν τῶν Φαμέγιων. Αἱ διαιρέσεις αὗται βάσιν ἔχουν τὴν καταγωγήν· ὁ Νίκλος, δηλαδή, ἢ ὁ Φαμέγιος εἶναι τοιοῦτος, διότι καὶ οἱ πρόγονοί του ἦσαν Νίκλοι ἢ Φαμέγιοι.

Οἱ Νίκλοι εἶναι οἱ ἰσχυροί, οἱ κάτοχοι πύργων πανυψήλων δι' ἐπάλξεων ὠχυρωμένων, οἱ ἐπιβάλλοντες τὴν θέλησιν καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Φαμέγιων, οἵτινες εἶναι τρόπον τινὰ ὑποτελεῖς μὴ δικαιούμενοι νὰ κτίζουσι πύργους καὶ ὀφείλοντες ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ν' ἀναγνωρίζωσιν ἀείποτε τὴν ὑπεροχὴν τῶν Νίκλων.

Ἡ εἰς κοινωνικὰς τάξεις διαίρεσις τῶν κατοίκων τῆς Μάνης, διαίρεσις πολεμικῆς ἰδιότητος, προσδίδει εἰς αὐτοὺς τὸν χαρακτῆρα πληθυσμοῦ ἀναμίκτου ἐκ κατακτητῶν καὶ δορυαλώτων. Καὶ τὸ περίεργον εἶναι ὅτι ἡ διαίρεσις αὐτὴ διετηρήθη καὶ διατηρεῖται καὶ μετὰ τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Ἑλλά-

δος καὶ τὴν ἐπίδρασιν πολιτεύματος πρωτίστως ἐχθαίροντος τὰς κοινωνικὰς ἀνισότητας.

Ἐν Μάνῃ πάντες οἱ ἐν οἱῳδήποτε βαθμῷ ἐξ αἵματος πρὸς ἀλλήλους συγγενεύοντες ἀποτελοῦσι μίαν οἰκογένειαν, τῆς ὁποίας ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια εἶναι ἑνιαία καὶ προσβάλλεται προσβληθέντος ἑνὸς ἐκ τῶν μελῶν αὐτῆς. Ἂν οἱ ἀποτελοῦντες τὴν προσβληθεῖσαν οἰκογένειαν εἶναι Φαμέγιοι, οἱ δὲ προσβαλόντες εἶναι Νίκλοι, βεβαίως δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐκδικήσεως. Ἂν ὅμως οἵ τε προσβαλόντες καὶ οἱ προσβληθέντες εἶναι τῆς αὐτῆς τάξεως, τότε πρέπει νὰ ἐπέλθῃ ἀπαραιτήτως ἡ ἐκδίκησις, διότι ἐν Μάνῃ ὁ προσβληθεὶς καὶ μὴ ἐκδικηθεὶς ὑπόκειται τοῦ λοιποῦ εἰς πάντων τὰς προσβολὰς καὶ ἐκπίπτει εἰς τὴν κοινὴν συνείδησιν.

Μετὰ τὰς κοινωνικὰς λοιπὸν διαιρέσεις ἄλλο σπουδαιότερον καὶ ἐξίσου ἰδιόρρυθμον ἔθιμον ἐν Μάνῃ εἶναι ἡ ἐκδίκησις. Πάγκοινος ἀλλαχοῦ εἶναι ἐν Ἑλλάδι ἡ παροιμία ἀλὰ Μανιάτα, ἡ λεγομένη προκειμένου περὶ ἐκδικήσεως, ἐπερχομένης μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς προσβολῆς.

Ἡ ἐκδίκησις ῥυθμίζεται ἀναλόγως τῆς προσβολῆς, ὁποία αὕτη θεωρεῖται ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως καὶ ὄχι ἀναλόγως τοῦ ἐκ τῆς προσβολῆς ἐπελθόντος πραγματικοῦ ἀποτελέσματος.

Ὅθεν ὁ ῥαπισθεὶς ἐκδικούμενος δυνατὸν νὰ φονεύσῃ, ἢ ὁ ἁπλῶς καὶ μόνον λόγῳ ὑβρισθεὶς δύναται ἐπὶ σκοπῷ ἐκδικήσεως νὰ ἐπενέγκῃ κακώσεις ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ προσβολέως ἢ ἄλλου οἱουδήποτε συγγενοῦς του.

Ἡ σύγχρονος ἱστορία τῆς Μάνης (ἵνα παραλίπωμεν τὴν παλαιοτέραν) γέμει οἰκογενειακῶν διενέξεων καὶ ἐκδικήσεων. Πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν εἰς τὴν Κυπάρισσον, χωρίον τῆς Μέσα-Μάνης, τρεῖς ἀδελφοὶ ἐφονεύθησαν ταὐτοχρόνως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν των, ἐκδικουμένων τὸν φόνον συγγενοῦς των.

Πολλάκις μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων οἰκογενειῶν συνάπτονται ἀληθεῖς μάχαι ἀπὸ τῶν πύργων, ὅτε συνηθέστατα χρησιμοποιοῦνται καὶ σφενδόναι, τὰς ὁποίας κατὰ τὸ πλεῖστον χειρίζονται γυναῖκες. Σημειωτέον ἐν τούτοις ὅτι αἱ οἰκογενειακαὶ ἔχθραι περιορίζονται μεταξὺ τῶν ἀρρένων, πάσης ἡλικίας, ἐνῷ αἱ γυναῖκες, ἔστω καὶ ἂν λαμβάνωσι μέρος εἰς τοὺς πολέμους, οὐδέποτε ἐγγίζονται ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων.

Προκειμένου ὅμως περὶ ἐκδικήσεως, ἀπαραίτητος καθίσταται μικρά τις ἐξήγησις ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῆς γενικῶς κρατούσης, πλὴν σφαλερᾶς, ἰδέας ὅτι οἱ Μανιᾶται εἶναι φύσει κακοῦργοι. Τῇ ἀληθείᾳ εἶναι πολὺ περίεργον τὸ πῶς συνέβη ἵνα ἡ ἰδέα αὕτη ῥιζωθῇ βαθύτατα παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἐπὶ προφανεστάτῃ ἀδικίᾳ λαοῦ εὐγενεστάτων ἐμφορουμένου αἰσθημάτων. Πιθανὸν ἡ ἰδέα αὕτη νὰ παρήχθῃ ἐκ τῆς ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως ἀνθρώπων μηδέποτε ἐπισκεφθέντων τὴν Μάνην ἢ γνωρισάντων Μανιάτας καὶ ἀρκουμένων εἰς τὸ νὰ κρίνωσι τὰ μανιάτικα ἔθιμα μακρόθεν καὶ ἀβασανίστως. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὑπό τινα ἔποψιν ἔχουσι δίκαιον ν' ἀπατῶνται, διότι κατὰ φυσικὸν λόγον πᾶς τις, ἐκ πρώτης ἀντιλήψεως, ὡς κακοῦργον θὰ χαρακτηρίσῃ πάντα λαὸν ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου συχνοὶ διαπράττονται φόνοι καὶ τοῦ ὁποίου ψυχὴ εἶναι ἡ ἐκδίκησις. Ἀλλ' ὅμως ὁ θέλων νὰ κρίνῃ ἕνα λαὸν ὅπως καὶ ἓν μόνον ἄτομον, δὲν πρέπει ν' ἀρκεσθῇ μόνον εἰς τὴν περὶ αὐτοῦ φήμην, ἀλλὰ πρέπει κυρίως νὰ γνωρίσῃ αὐτόν. Καὶ ἀκριβῶς οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Μάνην καὶ γνωρίσαντες τοὺς Μανιάτας ἔχουσι περὶ αὐτῶν ἰδέαν ὅλως διάφορον τῆς γενικῶς περὶ αὐτῶν ἐπικρατούσης. Διότι ἐν μέσῳ τῶν ἀποκρήμνων ἐκείνων ὀρέων, ἐν τῇ πενίᾳ ἐκείνῃ, τῆς ὁποίας ἴσως δὲν εὑρίσκει τις παρομοίαν ἀλλαχοῦ, εὗρον εἰλικρινῆ καὶ ἐγκάρδιον φιλοξενίαν καὶ αἰσθήματα ὑψηλά. Ἐν

μέσῳ δὲ τῶν συγκρουομένων οἰκογενειῶν καὶ τῶν πολέμων καὶ τοῦ ἀλληλοσκοτωμοῦ προστασίαν ἀκεραίαν τῆς ζωῆς των καὶ ἀπόλυτον ἀσφάλειαν.

Βεβαίως τοιούτων αἰσθημάτων καὶ τοσαύτης φιλοξενίας δὲν ἐμφοροῦνται λαοὶ φύσει κακοῦργοι καὶ πρὸς τὸ ἀδικεῖν ῥέποντες. Οἱ δὲ Μανιᾶται, ἂν ἦσαν τοιοῦτοι, θὰ ἐφρόντιζον πρωτίστως ν' ἀπογυμνῶσι τοὺς ξένους ἀντὶ νὰ περιποιῶνται καὶ νὰ προστατεύωσιν αὐτούς.

Ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ μεταξύ των κακουργῶσιν, ἂν ἀλληλομάχωνται καὶ ἀλληλοσκοτώνωνται, μήπως πράττωσι τοῦτο ἐκ φύσει κακούργου προαιρέσεως; Μήπως τὸ ἐλατήριον τῶν τοιούτων κακουργημάτων δὲν εἶναι ἡ φιλοτιμία, ἔστω καὶ ἡ κακῶς νοουμένη;

Ἄρα τὰ ἔθιμα εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἐν Μάνῃ ἀπ' αἰώνων ὑφισταμένης θλιβερᾶς κοινωνικῆς καταστάσεως. Τὴν δὲ εὐθύνην τῶν ἐθίμων κανεὶς βεβαίως δὲν φέρει, διότι ταῦτα δὲν εἶναι αὐθαίρετον δημιούργημα ὡρισμένων ἀτόμων, ἀλλ' ἀπόρροια ποικίλων ἱστορικῶν καὶ κλιματολογικῶν αἰτιῶν. Ὁ ζῶν ἔν τινι τόπῳ, ὅπως ὀφείλει ἀναποδράστως νὰ ῥυθμίζῃ τὴν δίαιταν καὶ ἐν γένει τὸν βίον του συμφώνως πρὸς τὰς καιρικὰς καταστάσεις, τοιουτοτρόπως ὀφείλει νὰ συμμορφῶται καὶ πρὸς τὰ ἔθιμα καὶ τὰς συνηθείας, τὰς ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ κρατούσας. Πῶς δύναται ὁ Μανιάτης, ἔστω καὶ ἂν δὲν θέλῃ, πῶς δύναται νὰ μὴν ἐκδικηθῇ τὸν προσβαλόντα αὐτόν, ἀφοῦ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ὑφίσταται τὰς προσβολὰς τοῦ τυχόντος, ὁ δὲ βίος του θὰ καταστῇ ἀβίωτος;

Ἑπομένως ἐπίσης ἄδικον εἶναι τὸ νὰ φρονῶσί τινες ὅτι οἱ Μανιᾶται ὀφείλουσι πλέον ν' ἀποκηρύξωσι τὰ βάρβαρα ἔθιμά των καὶ νὰ συμβαδίσωσι μετὰ τοῦ ἄλλου ἔθνους ἐν τῇ ὁδῷ τῆς προόδου. Διότι, ὅπως τὰ ἔθιμα δὲν δημιουργοῦνται αὐθαιρέτως, τοιουτοτρόπως οὔτε αὐθαιρέτως καταργοῦνται, οὐδὲ ἀρκεῖ

μόνη ἡ ἀτομικὴ θέλησις ἵνα ὑποσκάψῃ τὰς βάσεις τοῦ ὑφισταμένου ἐν Μάνῃ *κοινωνικοῦ καθεστῶτος.* Πρὸς *τοῦτο ἀπαιτεῖται μακρὸς χρόνος καί, ὅσον οἷόν τε, εὐρυτέρα διάδοσις τῶν φώτων.*

Ἀλλ' *ὡς ἀντιστάθμισις τοῦ σκληροῦ ἐθίμου τῆς ἀντεκδικήσεως ἔρχεται ἓν ἄλλο εὐαγγελικώτατον τῇ ἀληθείᾳ ἔθιμον, τὸ ψυχικό.*

Σ*υνήθως ἡ μεταξὺ ἀντιμαχομένων οἰκογενειῶν ἔχθρα δὲν καταπαύει διὰ τῆς ἐκδικήσεως.* Τ*ούναντίον τὴν ἐκδίκησιν οἱ ἀρχικῶς προσβαλόντες θεωροῦσιν ὡς αὐτοτελῆ ἑαυτῶν προσβολὴν καὶ ἐπιφυλάττουσι ἀντεκδίκησιν, ἧς ἐπελθούσης πάλιν οἱ ἄλλοι θεωροῦσιν ἑαυτοὺς προσβεβλημένους καὶ οὕτω πως διαιωνίζεται ἡ ἀλλεπάλληλος διαδοχὴ ἐκδικήσεων καὶ ἀντεκδικήσεων.* Π*ολλαὶ οἰκογένειαι ἐν* Μάνῃ *σχεδὸν κατεστράφησαν τοιουτοτρόπως, τὰ δὲ περισωθέντα μέλη αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ συμφιλιωθῶσιν, ἀφοῦ ἡ περαιτέρω ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου καθίστατο αὐτοῖς ἀδύνατος ἕνεκα τοῦ δεκατισμοῦ τῶν προσώπων καὶ τῆς τελείας οἰκονομικῆς ἐξαντλήσεως ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερίδων.*

Ἐ*κ δύο διαμαχομένων οἰκογενειῶν ἡ προσβαλοῦσα φυλάγεται κατὰ τὴν κοινὴν ἔκφρασιν, ἤτοι τὰ μέλη της ἀποφεύγοντα τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀντιθέτων κλείονται εἰς τὰς οἰκίας των, οἱ δὲ προσβληθέντες, ἐπιδιώκοντες τὴν ἐκδίκησιν, λαμβάνουσι πάντα τὰ πρὸς πραγμάτωσιν τοῦ σκοποῦ των κατάλληλα μέτρα.* Ἀ*λλ' ὅμως οἱ ἄλλοι δὲν ἐξέρχονται τῶν οἰκιῶν των ἢ ἂν ἐξέλθωσι συνοδεύονται ἀπὸ τὸν ξεβγαλτῆ, τὸν ἄλλως λεγόμενον καὶ συνεβγαλτῆ.* Ε*ἶναι δὲ οὗτος μέλος τρίτης οἰκογενείας, ἥτις θεωρεῖται ἀναλαμβάνουσα τὴν προστασίαν τοῦ συνοδευομένου.* Δ*ιὰ τοῦτο οἱ ἐχθροί του τὸν σέβονται, ἔστω καὶ ἂν διέλθῃ καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν των.*

Κατόπιν ὅλων τῶν προφυλάξεων τούτων, καταφανὲς καθίσταται ὅτι ἡ εὐκαιρία τῆς ἐκδικήσεως πολὺ σπανίως παρουσιάζεται. Ἐκ τούτου προέρχεται καὶ τὸ ἄλλο ἔθιμον τῶν Μανιατῶν, τὸ τῆς δολοφονίας.

Καὶ τὸ ἔθιμον τοῦτο χρησιμεύει ὡς ἐπιχείρημα εἰς τοὺς κατηγοροῦντας τοὺς Μανιάτας. Ἀφοῦ, λέγουσιν, ἐπιβάλλεται ἡ ἐκδίκησις, διατί νὰ μὴ γίνηται ἀνδρικῶς, διατί ὁ θέλων νὰ ἐκδικηθῇ, νὰ μὴ συγκρούηται μετὰ τοῦ ἐχθροῦ του στῆθος πρὸς στῆθος, ἀλλὰ νὰ καταφεύγῃ εἰς τὸ ποταπὸν μέσον τῆς δολοφονίας, ἀποστερῶν τοιουτοτρόπως τὸ θῦμά του παντὸς μέσου ὑπερασπίσεως;

Θὰ εἶχον δίκαιον οἱ λέγοντες ταῦτα, ἂν ἦτο δυνατὸν ἐν Μάνῃ ἄλλο μέσον ἐκδικήσεως, ἐκτὸς τῆς δολοφονίας. Ἀφοῦ ὁ ἐχθρὸς κρύπτεται, ἐξερχόμενος δὲ λαμβάνει μέτρα δεσμεύοντα τὰς χεῖρας τοῦ ἐπιδιώκοντος τὴν ἐκδίκησιν, πῶς ἄλλως δύναται αὐτὴ νὰ ἐπέλθῃ ἢ διὰ τῆς δολοφονίας;

Ἡ συμφιλίωσις τῶν ἀντιμαχομένων οἰκογενειῶν ἐπέρχεται συνήθως διὰ τῆς παρεμβάσεως τρίτης οἰκογενείας φιλίως πρὸς αὐτὰς διακειμένης. Ὁπωσδήποτε δὲ ἐπελθοῦσα καθιστᾷ τοὺς τέως ἐχθροὺς εἰλικρινεῖς φίλους, συνδεσμένους ἔκτοτε διὰ δεσμῶν ἀληθῶς ἀδελφικῆς ἀγάπης.

Ἐν τούτοις τὸ ψυχικὸ εἶναι τὸ κατανυκτικώτερον εἶδος συμφιλιώσεως, συνιστάμενον εἰς τὴν ἐκ μέρους τοῦ προσβληθέντος ἐκ γενναιοφροσύνης παραίτησιν ἀπὸ τῆς ἐκδικήσεως. Ἂν ἡ τοιαύτη παραίτησις προέρχεται ἐκ γενναιοφροσύνης ἢ ἐξ ἀνικανότητος πρὸς ἐκδίκησιν, τοῦτο μόνη ἡ κοινὴ συνείδησις εἶναι ἁρμοδία νὰ κρίνῃ καὶ αὐτὴ μόνη ἐπικροτεῖ τὸν γενναιόφρονα ἢ στιγματίζει τὸν δειλόν. Ἐξ οἱουδήποτε ὅμως λόγου καὶ ἂν ἐπέλθῃ τὸ ψυχικό, οἱ προσβαλόντες ἐλευθερούμενοι τῆς ὀφειλῆς τοῦ αἵματος, καθίστανται πρὸς τοὺς προσβληθέντας διὰ βίου ἠθικῶς ὑπόχρεοι ἕνεκα τῆς με-

γάλης ταύτης χάριτος, έκτοτε δὲ ὁ φονεὺς Θεωρεῖται ὡς πληρώσας τὴν Θέσιν τοῦ φονευθέντος, τοῦ ὁποίου τοὺς γονεῖς καὶ ἀδελφοὺς διὰ τῶν λέξεων τούτων ἀείποτε προσαγορεύει.

Τὸ ψυχικὸ καὶ μόνον δύναται, μοὶ φαίνεται, νὰ ἐξαγνίσῃ τοὺς Μανιάτας ἀπέναντι τῶν κακῶς κρινόντων αὐτούς. Τοιαύτη τις πρᾶξις, ἡ τελεία δηλονότι συγχώρησις ἐχθροῦ ἀσπόνδου καὶ ἡ μετ' αὐτοῦ παντοτεινὴ ἀδελφοποίησις, ἐνέχει ὁλόκληρον τὸ ὕψος τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἀμείωτον τὴν ποίησιν αὐτοῦ.

Ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ψυχικοῦ καὶ μόνῃ εὑρίσκεται ὁ ἔπαινος καὶ ἡ δόξα τοῦ Μανιάτου. Ἡ Θέλησις αὐτοῦ ἐλευθέρα τοῦ δεσμοῦ τῆς κακῶς νοουμένης φιλοτιμίας, ἐλευθέρα τῶν προλήψεων καὶ τοῦ καταναγκασμοῦ, ὃν ἐπιβάλλει αὐτῇ τὸ σκληρὸν ἔθιμον τῆς ἀντεκδικήσεως, αἴρεται διὰ τοῦ ψυχικοῦ ὑπεράνω τῶν ταπεινῶν παθῶν, τῶν ἀναξίων τοῦ ἀνθρώπου, μέχρι τοῦ ὕψους, εἰς ὃ ἀνήγαγε τὸν ἄνθρωπον ἡ Θεία τοῦ Χριστοῦ Θρησκεία.

Ἀλλὰ καὶ εἰς πάσας ἐν γένει τὰς κοινωνικὰς σχέσεις του ὁ Μανιάτης διέπεται ὑπὸ ἐθίμων ἀείποτε ἰδιαζόντων, ἐν πολλοῖς δὲ καὶ καθ' ὁλοκληρίαν πρωτοτύπων. Τὰ Χριστούγεννα καὶ τὸ Πάσχα ἰδιορρύθμως ὅλως ἑορτάζονται ἐν Μάνῃ. Ὁ τρόπος, καθ' ὃν Θρηνοῦσι αὐτόθι τοὺς νεκροὺς καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ ἐπικήδεια ἔθιμα, οὐδαμοῦ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος ἀπαντῶσιν. Ἐπίσης τὰ γαμήλια ἔθιμα τῆς Μάνης εἶναι πρωτοτυπώτατα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ γαμβροῦ τοῦ νὰ δίδῃ εἰς τὸν πενθερὸν χρηματικόν τι ποσὸν καὶ μερικὰ κριάρια ἀντὶ αὐτὸς νὰ λαμβάνῃ προῖκα, ὅπως συμβαίνει εἰς ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον. Τὸ ἔθιμον ὅμως τοῦτο κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν περιωρίσθη εἰς ὀλίγα τινὰ χωρία, ὑποχωροῦν ὁσημέραι εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς προικός.

Ἐν τούτοις ὅσον καὶ ἂν ἰδιάζωσι τὰ ἔθιμα τῆς Μάνης καὶ ὁσαιδήποτε καὶ ἂν ὑφίσΊανται διαφοραὶ μεταξὺ τοῦ Μανιάτου καὶ τῶν κατοίκων ἄλλων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, δὲν παύει οὗτος τοῦ νὰ φέρῃ τὸν γενικὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα καὶ νὰ εἶναι γνήσιον τέκνον τῆς μιᾶς καὶ ἀδιαιρέτου πατρίδος.

[Εὐαγγελίας Κ. Καπετανάκου *Λακωνικὰ περίεργα* (Athènes, 1895, in-8°), p. 57-67.]

ΔΕΝ ΠΕΙΡΑΖΕΙ.

Ἡ ἀληθὴς πληγὴ τῆς Ἑλλάδος εἶναι τὸ δὲν πειράζει, μοῦ ἔλεγε μίαν ἑσπέραν ὁ μακαρίτης Παλάσκας.

Ποσάκις, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐν Παρισίοις διαμονήν του, διήλθομεν ὥρας ὁλοκλήρους συνομιλοῦντες περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος! Καὶ εἰς τί ἄλλο περισΊρέφεται συνήθως ἡ ὁμιλία τῶν εἰς τὰ ξένα συναντωμένων Ἑλλήνων; Τὸν ἤκουα δὲ μετὰ νέας πάντοτε τέρψεως. Ἡ ἀγνότης τοῦ πατριωτισμοῦ, ἡ ὀρθότης τῶν σκέψεων, ἡ μακρά του πεῖρα τῶν προσώπων καὶ τῶν πραγμάτων, τὰ ἀνέκδοτα, διὰ τῶν ὁποίων ἐποίκιλλε τὴν ὁμιλίαν, ἡ χάρις τῆς ἐκφράσεως, μοῦ ἀπετέλουν τερπνοτάτην ἅμα καὶ διδακτικὴν τὴν συναναστροφὴν τοῦ ἀληθῶς χρησΊοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου.

Δὲν ἤμεθα πάντοτε καὶ κατὰ πάντα σύμφωνοι περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς. Ἴσως ἡ ἐκ μέρους μου ἀσυμφωνία ἐπήγαζε μᾶλλον ἐκ τῆς ἐπιθυμίας τοῦ νὰ τῷ δίδω ἀφορμὴν ὁμιλίας ἢ ἐκ πεποιθήσεως πάντοτε ἐναντίας. Ὁ Παλάσκας τὴν ἀπέδιδεν εἰς τὴν ὑπερβολὴν τῆς αἰσιοδοξίας, τὴν ὁποίαν μοὶ προσέτριβεν. Ἐγὼ δέ, παίζων, ἐξήγουν τὰς πρὸς τὸ ἀπαισιόδοξον τάσεις του διὰ τῆς διαφορᾶς τῆς ἡλικίας, καὶ ἔλεγα — ὅπερ

ἄλλως τε ἀληθὲς — ὅτι ἐν Ἑλλάδι ὅπου λευκαὶ τρίχες ἐκεῖ καὶ μεμψιμοιρία, ὅσῳ δὲ λευκότεραι αἱ τρίχες τόσῳ μεγαλυτέρα ἡ μεμψιμοιρία.

Τοῦτο ἐφαρμόζεται ἀπανταχοῦ τῆς γῆς. Αἱ ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ἐλάβομεν ὑπὸ τὸ πρίσμα τῆς νεότητος, διατηροῦν ἰδιάζουσαν μέχρι τέλους χάριν ἐντὸς τῆς μνήμης τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνίοτε δὲ γηράσκοντες, ἀποδίδομεν εἰς τὰ πρὸ ἡμῶν ἀντικείμενα ἐλλείψεις, ἐνῷ μόνοι πταίουσιν οἱ μεταβληθέντες ὀφθαλμοί μας. Ἴσως ἐν Ἑλλάδι ὑπάρχουν πρόσθετοι ἀφορμαὶ δικαιοῦσαι καὶ ἄλλως τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ φοβοῦμαι μὴ τὸ ἴσως μου τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι κατατάσσομαι ἤδη κ' ἐγὼ εἰς τὴν σειρὰν τῶν δικαιώματι ἡλικίας μεμψιμοιρούντων.

Ὁπωσδήποτε, ὁ Παλάσκας παρεδέχετο ἐν μέρει τὴν ἔνστασίν μου ταύτην. Παρεδέχετο καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἱστορικῶν λόγων διὰ τῶν ὁποίων, ἐξηγῶν τὰ κακῶς ἔχοντα παρ' ἡμῖν, ἀπεπειρώμην νὰ ἀναδείξω τὸ ἐφήμερον αὐτῶν καὶ νὰ μεταδώσω καὶ εἰς ἐκεῖνον τὰς περὶ βαθμιαίας διορθώσεώς των ἐλπίδας μου. Ὡς πρὸς τοῦτο δὲν εὕρισκα ἐκ μέρους του ἀντίστασιν ἢ δυσκολίαν. Ὄχι! Ἡ πεποίθησίς του εἰς τὸ μέλλον ἦτο πλήρης καὶ ἀκράδαντος. Ἀλλὰ δὲν τὸν ἐμπόδιζεν αὕτη ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπῃ καὶ νὰ λέγῃ τὰς ἀσχημίας τοῦ παρόντος, τὰς ὁποίας κατὰ μέγιστον μέρος ἀπέδιδεν, ὡς ἔλεγεν, εἰς τὸ δὲν πειράζει.

— Βλέπεις τὰ πράγματα ἐκ τοῦ πλησίον, ἔλεγα, καὶ διὰ τοῦτο μεγαλοποιεῖς τὸ κακόν. Ἂν ἐξετάσῃς τῆς ὡραιοτέρας χειρὸς τὸ δέρμα διὰ τοῦ μικροσκοπίου, θὰ ἀνακαλύψῃς ἐπ' αὐτῆς ἀηδίας, τὰς ὁποίας ὁ ὀφθαλμὸς δὲν ὑποπτεύεται. Μὴ διὰ τοῦτο ἐλαττοῦται ἡ ὡραιότης τῆς χειρός, τὴν ὁποίαν θαυμάζει ὁ γυμνὸς ὀφθαλμός σου; Διὰ νὰ κρίνῃς ἀσφαλῶς, βλέπε τὰ πράγματα ἐξ ἀποστάσεως, ἐξ ἀποστάσεως ἱκανῆς

ὅπως συγκρίνῃς τὰ ἐν Ἑλλάδι μὲ τὰ ἀλλαχοῦ συμβαίνοντα. Διότι ἐπὶ τέλους, μὴ δὲν εἶναι ἀνθρώπινα τὰ καθ' ἡμᾶς; Καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ὁ αὐτὸς περίπου πανταχοῦ καὶ πάντοτε;

— Ναί, ἀπεκρίνετο μειδιῶν ὁ Παλάσκας, ἀλλ' ὁ Ἕλλην εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος, ὥστε τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματά του προσλαμβάνουσι τύπον δυνατώτερον ἢ ἀλλαχοῦ τῆς γῆς.

— Ναί, ἐπανελάμβανε σπουδαιότερον· ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ αὐτὸς πανταχοῦ. Οἱ αὐτοὶ λόγοι προκαλοῦν καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν κακιῶν καὶ τὴν διόρθωσίν των. Πανταχοῦ ὑπάρχει καὶ χρηστότης καὶ κακοήθεια. Βεβαίως δὲ παρ' ἡμῖν ἡ ἀναλογία τῆς μὲν πρὸς τὴν δὲ δὲν εἶναι πρὸς ζημίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὄχι, δόξα τῷ Θεῷ! Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι ὅτι ἀλλαχοῦ ἡ διαφθορὰ στηλιτεύεται εὐκολώτερον ἢ παρ' ἡμῖν. Ἐν Ἑλλάδι τὴν προστατεύει τὸ αἰώνιον δὲν πειράζει. Δὲν πειράζει τοῦτο, δὲν πειράζει ἐκεῖνο! Ἡ ἀνοχὴ τοῦ Ἕλληνος εἶναι ἀπεριόριστος! Ἀνθρώπινον θὰ μοῦ εἴπῃς καὶ τοῦτο; Ἢ θὰ μοῦ φέρῃς τοὺς ἱστορικούς σου καὶ πάλιν λόγους πρὸς ἐξήγησίν του;

— Ἴσως, ὑπέλαβα, ἡ ὑπερβολικὴ αὕτη ἀνοχὴ εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἀναγκαία ἀντίδρασις τῆς ὑπερβολικῆς πρὸς τὸ ψέγειν τάσεως τοῦ Ἕλληνος. Εἴμεθα τοσοῦτον φιλόψογοι, ἀνακαλύπτομεν μετὰ τοσαύτης εὐκολίας τὰ ἐπιλήψιμα καὶ ὅπου συχνάκις δὲν ὑπάρχουν, ὥστε συναισθανόμεθα τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξουδετερώσωμεν κάπως τὴν κακολογίαν καὶ νὰ παρηγορήσωμεν ἴσως ἑαυτοὺς διὰ τῆς παραβλέψεως, διὰ τῆς ἀνοχῆς, διὰ τοῦ δὲν πειράζει.

Ἡ παρένθεσίς μου αὕτη ἦτο ἀντίφασις πρὸς τὴν θεωρίαν μου ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πανταχοῦ ὁ αὐτός, τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ἁπλῶς ἀνθρώπινα· διότι παρεδεχόμην ὅτι, ὡς πρὸς τὸ φιλόψογον τοὐλάχιστον, ἐξέχει ὁ Ἕλλην. Ἀλλ' ὁ Παλάσκας

δὲν ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας ὅπως μοῦ προσάψῃ τὸ ἀκόλουθον τῶν παρατηρήσεών μου. Ἐγερθεὶς ἐπεριπάτει κατὰ τὴν συνήθειάν του ἐντὸς τοῦ δωματίου, ψιθυρίζων κατ' ἀρχὰς μετὰ πικρᾶς εἰρωνείας : δὲν πειράζει, δὲν πειράζει! Ἔπειτα ἐσιώπησε καὶ ἐφαίνετο ἀναπολῶν παρελθόντα πράγματα.

Ἐγὼ δ' ἐσκεπτόμην κατ' ἐμαυτὸν ὅτι δύναται ἴσως καὶ ἄλλως νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἑλληνικὴ ἀνοχή. Διὰ τοῦ ὑπερβάλλοντος καὶ ἀμβλυωποῦντος πατριωτισμοῦ. Ποσάκις ἤκουσα ὅτι πρέπει νὰ συγκαλύπτωμεν τὰς ἀσχημίας ἡμῶν διὰ νὰ μὴ τὰς ἴδωσι δῆθεν οἱ ξένοι. Ὡσεὶ ἐπερίμενον οἱ ξένοι νὰ τὰς ἀποκαλύψωμεν ἡμεῖς διὰ νὰ τὰς ἴδωσι! Λησμονοῦν οἱ οὕτω σκεπτόμενοι ὅτι ἡ συγκάλυψις εἶναι μᾶλλον ἀξιόμεμπτος ἢ ἡ ἀσχημία αὐτή. Ἐμφοροῦνται ἴσως τοῦ αἰσθήματος τοῦ διατυπουμένου ἐν τῷ γαλλικῷ ῥητῷ ὅτι πρέπει νὰ πλύνωμεν κατ' ἰδίαν τὰ ἄπλυτά μας. Ἀλλ' ἡ παροιμία δὲν λέγει ὅτι πρέπει καὶ νὰ μένωσιν ἄπλυτα.

Αἴφνης ὁ Παλάσκας διακόψας τὸν περίπατόν του ἐστάθη ἐνώπιόν μου.

— Ἠξεύρεις τί μοῦ ἦλθεν εἰς τὸν νοῦν;

— Λέγε, ἀπεκρίθην.

— Πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ὅτε τὸ Καφενεῖον τῆς Ὡραίας Ἑλλάδος ἦτο εἰς τὴν ἀκμήν του καὶ ἐχρησίμευεν ὡς γενικὸν τῶν Ἀθηναίων συνεντευκτήριον, ἐπλήρωνα θερινήν τινα ἑσπέραν τὸν καφέν μου καὶ ἡτοιμαζόμην νὰ ἀναχωρήσω, ὅτε ἔμπροσθεν τοῦ καφενείου διῆλθεν ἄνθρωπος μεσόκοπος, ταξιδιώτης μόλις ἀφιχθεὶς κατὰ τὸ φαινόμενον. Ἐφόρει κασκέτον πεπαλαιωμένον, τὸν ἠκολούθει δὲ μελιταῖος ἀχθοφόρος βαστάζων τὰ ὀλίγα πράγματά του. Ἐπέσυρεν ὁ ἄνθρωπος τὴν προσοχήν μου διότι δύο ἢ τρεῖς ἐκ τῶν πρὸ τοῦ καφενείου καθημένων ἠγέρθησαν μετὰ σπουδῆς ἅμα τὸν εἶδον διὰ

νὰ τὸν χαιρετίσωσι διὰ τοῦ φιλικωτέρου Καλῶς ὥρισες. Ἐξηκολούθησεν ἐκεῖνος τὸν δρόμον του ἀναβαίνων τὴν ὁδὸν Αἰόλου, μὲ τὸν ἀχθοφόρον κατόπιν του. Ἐγὼ δὲ ἐγερθεὶς ἠκολούθουν εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν τὴν αὐτὴν ὁδόν, χωρὶς νὰ βιάζωμαι, διότι ἦτο θερμὴ ἡ ἑσπέρα. Ἐν τούτοις οἱ πλεῖστοι τῶν πρὸς ἡμᾶς ἐρχομένων ἐδεξιοῦντο τὸν προπορευόμενον ξένον· τινὲς τὸν ἠσπάζοντο, ἄλλοι ἔσφιγγον τὴν χεῖρά του. Ἡ ὑποδεξίωσις ἦτο γενικὴ καὶ ἐγκάρδιος καὶ ἐμαρτύρει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦτο ἄγνωστος, οὐδὲ ὁ τυχών. Ἡ περιέργειά μου ἠρεθίσθη. Τίς εἶναι ἆρά γε; Πῶς νὰ μὴ τὸν γνωρίζω;

Ἐκεῖ βλέπω μακρόθεν.... Δὲν σοῦ λέγω τὸ ὄνομά του. Τὸν γνωρίζεις καὶ τὸν τιμᾷς, καθὼς κ' ἐγὼ τὸν ἐκτιμῶ ὡς ἕνα τῶν χρηστοτέρων συμπολιτῶν μας, κατέχοντα θέσιν ὑψηλὴν καὶ ἀνεξάρτητον, καὶ ἀπολαύοντα τῆς γενικῆς ὑπολήψεως. Ἅμα ἐπλησίασε καὶ ἀνεγνώρισε τὸν κασκετοφόρον μου ξένον, τὸν προϋπήντησε καὶ αὐτὸς μὲ ἓν ἐγκάρδιον Καλῶς ὥρισες, καὶ σταθεὶς τὸν ἠσπάσθη καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης παρειᾶς. Ἐστάθην καὶ ἐπερίμενα τὸν φίλον. Ἐπὶ τέλους θὰ ἱκανοποιήσω τὴν κορυφωθεῖσαν ἤδη περιέργειάν μου. — Δὲν μοῦ λέγεις, τὸν ἠρώτησα, ἅμα ἐπλησίασε, ποῖος εἶναι τοῦ λόγου του;

— Οὔφ, ἀδελφέ! ἐψιθύρισε μετὰ προφανοῦς ἀηδίας, φυσῶν διὰ τῶν χειλέων καὶ σείων βιαίως τὰ δάκτυλα τῆς δεξιᾶς του, ὡσεὶ προσεπάθει νὰ ἀποπλύσῃ τὸν δοθέντα διπλοῦν ἀσπασμὸν καὶ ν' ἀποτινάξῃ τὸν ῥύπον τῆς χειραψίας ἐκείνης.

Ἠπόρησα καὶ ἐπανέλαβα τὴν ἐρώτησίν μου. Μοῦ εἶπε τὸ ὄνομα. Δὲν ἐγνώριζα τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ μοῦ ἦτο γνωστὸν τὸ ὄνομά του καὶ τὸ ἐνθυμήθην ἀμέσως, διότι εἶχεν ἀντηχήσει πρό τινων ἐτῶν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὅτε ἐδικάζετο ἐπὶ πλαστογραφίᾳ! Ἦτο δημόσιος ὑπάλληλος, κατεδικάσθη

δὲ εἰς ἀδιάλυτα δεσμά. Ἡ ποινή του ἔληξεν καὶ ἐπέστρ
ἐκ τῆς ἀναγκαστικῆς εἰς τὸ φρούριον Παλαμηδίου διαμ
του. Καὶ ἰδοὺ πῶς τὸν ὑπεδέχοντο οἱ ἀνεκτικοὶ συμπολ
του, καὶ σὺν τοῖς ἄλλοις ὁ ἀκέραιος ἀνώνυμός μου. Διότ
ναι βαθεῖαι αἱ ῥίζαι τοῦ δὲν πειράζει εἰς τὴν κοινωνίαν

— Τί ἀπέγεινεν ὁ πλαστογράφος; ἠρώτησα.

— Ἀγνοῶ. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ κατέχῃ
πάλιν θέσιν καλὴν ἐν τῇ δημοσίᾳ ὑπηρεσίᾳ. Τὸ παρελ
του δὲν εἶναι σύστασις δι' αὐτόν, ἀλλὰ δὲν πειράζει!
τὸν ὑποστηρίζῃ ὁ βουλευτὴς τῆς ἐπαρχίας του, πῶς ὁ ὑπ
γὸς νὰ τῷ ἀρνηθῇ τὸν διορισμόν του; Ἐπὶ τίνι λόγῳ; Δ
κατεδικάσθη ἐπὶ πλαστογραφίᾳ; Ἀλλὰ παρῆλθον τόσα
ἔκτοτε. Δὲν πειράζει! Ἐὰν ὁ ὑπουργὸς αὐτὸς δὲν λέγ
δὲν πειράζει, τὸ ἐπαναλαμβάνουν κατὰ κόρον οἱ περὶ
τόν. Δὲν πειράζει, ἀδελφέ. Δὲν πειράζει!

Ἀναμφιβόλως, ἐξηκολούθησε λέγων μετά τινα σιωπή
κοινωνία ἀναγνωρίζει καὶ τιμᾷ τὸν χρηστόν, διακρίνε
κάλλιστα τὸν ἄξιον ἀπὸ τοῦ μὴ ἀξίου ὑπολήψεως. Ἀ
τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει ἡ διάκρισις αὕτη νὰ μὴ ἐκφράζ
ταπεινῇ τῇ φωνῇ καὶ ἐν παραβύστῳ, ἀλλὰ ν' ἀντηχῇ θ
ραλέως ἐντὸς τῆς κοινωνίας ἐπικυρουμένη ἀναφανδὸν καὶ
τοῦ νόμου καὶ ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, πρὸ πάντων τῆς
νῆς γνώμης. Πρέπει ἡ κακοήθεια, ὅπου καὶ ἂν ὑπάρχῃ
στηλιτεύηται ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ νὰ τιμωρῆται
τοῦ νόμου. Πρέπει νὰ ἐκλείψῃ τὸ δὲν πειράζει! Ὅτα
ἀπαίσιοι αὗται λέξεις παύσωσι νὰ ἀντηχῶσιν αἰωνίως εἰ
ἑλληνικὰ ὦτα, ὅταν παύσῃ ἐπικρατοῦσα ἡ ἀνοχὴ καὶ ἡ
μωρησία, τότε δύνασαι, σὺ ὁ αἰσιόδοξος, νὰ πιστεύσῃς
ἤγγισεν ἀληθῶς ἡ διόρθωσις τῶν κακῶς ἐχόντων.

— Ἀλλ' ἴσως, ὑπέλαβα μετά τινος δειλίας, ἴσως τὸ
κὸν ἠλαττώθη ἤδη ἀπὸ τῆς θριαμβευτικῆς ἐν Ἀθήναις εἰ

δου τοῦ πλαστογράφου ἐκείνου. Ἴσως ὁ ἀνώνυμος φίλος σου δὲν θὰ τὸν ἠσπάζετο σήμερον ἐπιστρέφοντα ἐκ τοῦ Παλαμηδίου.

— Εἴθε, ἀπήντησεν ὁ Παλάσκας. Καὶ ἠλλάξαμεν ὁμιλίαν.

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΙΚΕΛΑΣ.

Ἡ ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ.

Δὲν γνωρίζω ἂν ὑπάρχῃ — διὰ τὸ ἔτος τοῦτο τοὐλάχιστον — θέμα ἐπικαιρότερον τοῦ περὶ αὐτοκτονίας ἐν Ἑλλάδι διά τε τὸ πλῆθος τῶν γενομένων κατὰ τοὺς τελευταίους μάλιστα μῆνας αὐτοκτονιῶν καὶ τὸ δυσεξήγητον ἐν πολλοῖς τῶν αἰτίων, ἅτινα παρήγαγον τὴν τάσιν ταύτην. Μέχρις ἐσχάτων οἱ Ἕλληνες, καὶ ἰδίᾳ οἱ τῆς παρελθούσης γενεᾶς, ἐνόμιζον ὅτι τὸ αὐτοκτονεῖν ἦτό τι συμβαῖνον μόνον ἐν τοῖς θεάτροις, ὁ οὕτως εἰπεῖν «ἀπὸ μηχανῆς θεός»· καὶ εἴχομεν ἀπαυδήσει βλέποντες ἀνὰ πᾶσαν ἑσπέραν αὐτοκτονοῦντας ἀπὸ σκηνῆς τοὺς καὶ τὰς ἠθοποιούς.

Τὰ ἐννέα δέκα τῶν δραμάτων ἐτελείωνον μὲ τὴν στερεότυπον αὐτοκτονίαν· πάντες δὲ οἱ γράψαντες δράματα ἐφόνευσαν πολλοὺς δι' αὐτοκτονίας· ἐγὼ αὐτὸς τοὐλάχιστον, ὅταν πρὸ δέκα καὶ πλέον ἐτῶν ἔγραφον τοιαῦτα, ἀπετελείωσα κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον δέκα τοὐλάχιστον ἥρωας δραμάτων, οὓς ἡ ἱστορία μοὶ παρέδωκεν ὁπωσδήποτε ἀποθανόντας· εἰς ἐμὲ ποιητικῇ ἀδείᾳ ἀφίετο ἡ ἐκλογὴ τοῦ ὅπλου — κατὰ τὴν γλῶσσαν τῶν μονομάχων. — Ἐνθυμοῦμαι μάλιστα ἕνα, τὸν Λέοντα Καλλέργην, φονευθέντα διὰ πνιγμοῦ ἐντὸς σάκκου, ὃν διέσωσα τῆς ἀπὸ σκηνῆς τοιαύτης τελευτῆς, ἀντικαταστήσας τὸν σάκκον διὰ δηλητηρίου! Ἠκολούθησα

δὲ τὴν ἱσΊορίαν, ὅταν διέϐλεπον ἐν τῇ αὐτοκτονίᾳ πρωτοτυπίαν τινά· οὕτω τὴν Κλεοπάτραν ἀφῆκα ν' αὐτοκτονήσῃ διὰ δήγματος ὄφεως, φερομένου ἐπὶ σκηνῆς ἐντὸς καλάθου σύκων.

Μολαταῦτα, ἡ μέθοδος τοῦ δίδειν πέρας εἰς τὰ δράματα δι' αὐτοκτονίας μοὶ εἶχε φανῇ τοσοῦτον πεπαλαιωμένη καὶ οἱ τοιοῦτοι θάνατοι κάπως ἀπίθανοι πλέον, ὥσῖε ἤρχισα σκεπῖόμενος περὶ ἄλλου εἴδους θεῶν ἀπὸ μηχανῆς καὶ εἴς τι τοιοῦτο, ἀνέκδοτον ἔτι, ἀπεμιμήθην κατὰ γράμμα τὸ τέλος ὅπερ ὁ συγγραφεὺς τῆς Maria di Rohan δίδει εἰς τὴν ἡρωΐδα του, ἤτοι καταδικάζει αὐτὴν «εἰς ζωὴν μετ' ἀτιμίας». Καὶ πράγματι· οἱ θηρεύοντες τὸ πιθανὸν ἐν τοῖς δράμασι ἐνόμιζον ὅτι εἰς τὸ ἑλληνικὸν κοινόν, ὅπερ ἐπὶ δεκαπενταετίαν σχεδὸν δὲν ἔϐλεπέ τινα αὐτοκτονοῦντα, ἤθελε κατασῖαθῇ βαθμηδὸν ἀπίθανος ἡ αὐτοκτονία. Εἶχον δὲ ἀρχίσει νὰ μεταχειρίζωνται ταύτην ἐπὶ τὸ κωμικώτερον· καὶ πάντες ἐνθυμοῦνται μικρὰν κωμῳδίαν πολλάκις διδαχθεῖσαν, ἧς ὁ ἥρως ἀπειλεῖ τὸν φιλάργυρον θεῖόν του ν' αὐτοκτονήσῃ, ἀποπειρώμενος νὰ βυθίσῃ εἰς τὸ σῖῆθός του τὸ ἐκ σῖέατος κηρίον.

Τὰ πράγματα ὅμως μετεϐλήθησαν ἐπ' ἐσχάτων, ἀποθνήσκουσι δὲ πραγματικῶς αὐτοκτονοῦντες σήμερον πλειότεροι τῶν ἀπὸ σκηνῆς αὐτοκτονούντων, τὸ δ' ἀληθὲς δρᾶμα μετηνέχθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς εἰς τὰς ἐν μέσαις Ἀθήναις αἰθούσας, εἰς τὰ Φρέατα, εἰς τὴν Φρεατῖῦν, εἰς τὴν Πικροδάφνην, ἐδῶ δὲ — εἰς τὴν μακαρίαν νῆσον τῶν Φαιάκων — εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τοὺς τάφους· ὁσημέραι δὲ καὶ νέοι ἀνευρίσκονται καὶ ἀσφαλέσῖεροι τρόποι αὐτοκτονίας, ὧν φρικτότερος ὁ κατ' ἀπομίμησιν τῶν πνιγομένων κυνῶν, ὃν μετεχειρίσθη ἐσχάτως ἐνταῦθα νέος εἰκοσιτριετής, προσδέσας εἰς τὸν λαιμόν του μέγαν λίθον πρὶν πέσῃ εἰς τὴν θάλασσαν

καὶ αὐτοκτονήσῃ « χωρὶς νὰ ἔχῃ », ὡς ἔγραφεν, « καμίαν ἀφορμὴν, ἀλλὰ μόνον διότι ἐβαρύνθη αὐτὸν τὸν μάταιον κόσμον ».

Τί συμβαίνει λοιπὸν εἰς τὴν ἄλλοτε φαιδράν, τὴν εὐέλπιδα ἑλληνικὴν κοινωνίαν, ἐκ τῶν σπλάγχνων τῆς ὁποίας ἐξέρχονται τοσοῦτοι ἀπογοητευμένοι, κεκοπιακότες πρὶν ἔτι ἔλθωσι τὸν ἀνήφορον τοῦ βίου, ἢ πρὶν πάρωσι φυσικῶς τὸν κατήφορον αὐτοῦ; Τὸ θέμα εἶναι βεβαίως ἄξιον καὶ τῶν κοινωνιολόγων καὶ τῶν φρενολόγων καὶ τῶν ἱερωμένων καὶ τῶν διδασκάλων καὶ παντὸς ὀφείλοντος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως νὰ προλαμβάνῃ τάσεις ἀνεξηγήτους εἰς λαόν, εἰς ὃν τέως ἦν ἄγνωστον τὸ ἀγγλικὸν spleen καὶ τὸ βαρὺ τῶν κατοίκων ὁμιχλίων πόλεων τοῦ Βορρᾶ. Εἰσήχθημεν ἆρά γε λεληθότως εἰς περίοδον ἐπιδημίας αὐτοκτονιῶν, οἵας ἀναφέρει που ἡ ἱστορία ἐπελθούσας συνεπείᾳ ὡρισμένων μεγάλων αἰτίων, ἢ αἱ ἐν Ἑλλάδι αὐτοκτονίαι ἀνθρώπων διαφόρου τάξεως, ἡλικίας καὶ ἀναπτύξεως εἶναι μεμονωμένα οὕτως εἰπεῖν ἀποτελέσματα νευρικῶν ἢ ἐγκεφαλικῶν διαταράξεων, προελθουσῶν ἐξ ἠθικῶν ἢ φυσικῶν αἰτίων; Ὁ ὁπωσδήποτε γνωρίσας τοὺς εἴκοσι — τριάκοντα αὐτοκτονήσαντας, κλίνει νὰ παραδεχθῇ τὴν δευτέραν μᾶλλον γνώμην, καί τοι οἱ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν τελευταίων αὐτοκτονιῶν γράψαντες ἤχθησαν μετά τινος πειθοῦς εἰς γενικώτερα συμπεράσματα. Οὕτως, εἷς μὲν ἀπέδωκε τὸν πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν εἰς τὰς ἀπομιμήσεις, ἤτοι ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ προδιατεθειμένοι εἰς τοιαύτας ἀπεγνωσμένας ἀποφάσεις, ἀναγινώσκοντες τὰς περιγραφὰς τῶν αὐτοκτονιῶν, σπεύδουσιν εἰς ἀπομίμησιν· ἕτερος δὲ βαθύτερον θελήσας νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰ πράγματα, ὁ κ. Στ. Ξένος, ἀποδίδει τὰς αὐτοκτονίας εἰς τὴν ἐπελθοῦσαν ἐν Ἑλλάδι ἀπό τινος κοινωνικὴν μεταβολὴν καὶ νόθευσιν τῶν ἠθῶν καὶ εἰς τὴν ἵδρυσιν τοῦ ἐν Ἀθήναις χρηματιστηρίου, τοῦ διενεργήσαντος τὰς

οἰκονομικὰς δυσχερείας τῶν παγιδευθέντων ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐν αὐτῷ.

Ὅτι ἡ καθ' ἡμᾶς ἑλληνικὴ κοινωνία δὲν εἶναι ἡ πρὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν εὔελπις, αὐτάρκης, ἡ σχετικῶς λιτοδίαιτος καὶ μετ' ὀλιγωτέρων πόθων ἐπιδεικτικοῦ βίου, δὲν εἶναι συζητήσιμον, ὡς ἐπ' ἴσης καὶ ὅτι αἱ χρηματιστικαὶ ἐν Ἑλλάδι θύελλαι διετάραξαν τὴν κοινωνικὴν γαλήνην, ὡς διατείνεται ὁ κ. Ξένος· ἀλλ' ἐξετάζων τις τοὺς ὁπωσδήποτε γενομένους γνωστοὺς λόγους τῶν αὐτοκτονησάντων, δὲν ἀνευρίσκει ἀκριβῶς τὰς αἰτίας καὶ ἀφορμάς, ἃς ἐνέγραψαν οὗτοι. Ὅτι ὅμως καὶ οἱ λόγοι οὓς ἀνέφερον οὗτοι δυνατὸν νὰ σχετίζωνται πρὸς τινας τῶν εἰρημένων αὐτοκτονιῶν, εἶναι ἐπ' ἴσης ἀληθές· διότι ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν παρατηροῦνται ἀποθαρρυντικά τινα συμπτώματα ἐπερχομένης λεληθότως κοινωνικῆς ἀπογοητεύσεως. Οὕτως, ὅταν τις ἀκούῃ ὅτι ἐκ τῶν εὐφόρων πεδιάδων τῆς Λακεδαίμονος πολλοὶ καθ' ἑκάστην μεταναστεύουσιν εἰς Ἀμερικὴν ἐν γνώσει ὅτι ἐκεῖ θὰ δυστυχήσωσι, μόλις κερδίζοντες ξηρὸν ἄρτον διὰ τῆς μεταπωλήσεως στραγαλίων ἢ τῆς στιλβώσεως ὑποδημάτων· ὅταν τις βλέπῃ εἰς προκηρυσσόμενον ἐν μέσαις Ἀθήναις διαγωνισμὸν πρὸς πλήρωσιν ἕνδεκα θέσεων ἑξηκονταδράχμων τελωνοφυλάκων προσερχομένους διακοσίους εἰκοσιεννέα ὑποψηφίους, δύναται νὰ τραπῇ εἰς σκέψεις ἥκιστα φαιδράς. Βεβαίως οἱ πλεῖστοι τῶν μέχρι χθὲς αὐτοκτονησάντων δὲν θεωροῦνται ὡς ὑποκύψαντες εἰς τὸ μοιραῖον τέλος ἐξ οἰκονομικῶν μόνον στενοχωριῶν καὶ δὲν δύνανται νὰ προκαλέσωσι μελέτας βαθυτέρας περὶ ὑποβόσκοντος κοινωνικοῦ ἐν Ἑλλάδι νοσήματος, πάντως ὅμως δίδουσιν ἀφορμὰς εἰς ἔρευναν καὶ νύξιν αὐτοῦ· διότι περὶ αὐτῶν μὲν γνωστῶν τῇ καθ' ἡμᾶς κοινωνίᾳ ἐγένετο πολὺς ἐν ταῖς ἐφημερίσι λόγος· δὲν εἶναι ὅμως ἄγνωστον εἰς τοὺς πολλοὺς ὅτι καὶ ἄλλοι, ἀνώνυμοι, βραδέως αὐτοκτονοῦσιν

ἐν ταῖς μεγάλαις ἰδίως κοινωνίαις, αἵτινες ἀπό τινων ἐτῶν ὑφίσΊανται λανθάνουσάν τινα ζύμωσιν, ἢ, ἐπὶ τὸ εὐφημότερον, ἀνάπλασιν, ἢ, ἐπὶ τὸ ναυτικώτερον, κλυδωνισμόν· ἐν τῇ πάλῃ δὲ ταύτῃ οἱ σΊερούμενοι ἐπαρκοῦς θάρρους καὶ ἰωβείου ὑπομονῆς εἰς ἀντιμετώπισιν τῶν συμφορῶν ἢ τοῦ ναυαγίου τῶν πόθων των, καταλαμβάνονται ὑπὸ λυπομανίας ἢ μελαγχολίας, ἢ ὑποχονδρίας, ἥτις ἄγει αὐτοὺς εἰς τὴν αὐτοκτονίαν, ἢ εἰς τὸ φρενοκομεῖον· διότι αὐτὴ μὲν αὕτη ἡ αὐτοκτονία φαίνεται καθ' ἑαυτὴν πρᾶξις ἀνθρώπου τολμηροῦ καὶ γενναίου, τὰ ἀρχικὰ ὅμως αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τὴν ἐν σΊιγμαῖς διαταράξεως ἀπεγνωσμένην ταύτην ἀπόφασιν, προδίδουσι δειλίαν ἀνθρώπου μὴ ἔχοντος τὸ θάρρος ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἠθικὰς ἢ φυσικὰς συμφοράς.

Τὰ φαινόμενα ταῦτα δειλίας ἅμα καὶ τόλμης ἐν τῇ διανοητικῇ κατασΊάσει τοῦ αὐτοκτονοῦντος ἀπησχόλησαν πολλοὺς μέχρι τοῦδε, ἀλλ' ἡ περαιτέρω λύσις τοῦ ζητήματος τούτου θ' ἀπομένῃ ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς ἰατροὺς καὶ ψυχολόγους.

Τινὲς τῶν νομοδιδασκάλων εὗρόν τινα ὁμοιότητα μεταξὺ αὐτοκτονίας καὶ μονομαχίας· εἷς τούτων, ὁ Φράγκ, συγγραφεὺς τῆς φιλοσοφίας τοῦ ποινικοῦ δικαίου, κατέταξεν ἀμφοτέρας εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀμφισβητουμένων ἀδικημάτων, ἀνευρὼν ἐν τῇ μονομαχίᾳ ἀπόπειραν μὲν φόνου κατὰ τοῦ ἀντιπάλου καὶ συνάμα αὐτοκτονίαν. Καὶ οἱ ἅγιοι δὲ πατέρες, οἷοι οἱ τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου, θεωροῦντες τὴν αὐτοκτονίαν ἐπινόημα τοῦ διαβόλου, ἐψήφιζον ἀφορισμὸν κατὰ τῶν αὐτοκτονούντων ὡς καὶ κατὰ τῶν μονομαχούντων.

Ἀλλὰ καὶ αἱ θεωρίαι τῶν μὲν καὶ οἱ ἀφορισμοὶ τῶν δὲ δὲν ἐπήνεγκον πρακτικὰ ἀποτελέσματα ἐν κοινωνίαις, ἐν αἷς ὑφίσΊαντο τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ αἴτια τὰ προκαλοῦντα τὴν διατάραξιν τῶν νεύρων ἢ τῶν φρενῶν. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ σωζομένη νομικὴ τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων διάταξις ἡ τιμωροῦσα τὸ πΊῶμα

τοῦ αὐτοκτονοῦντος διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῆς χειρὸς ἐνέχουσά τι ἀπεχθές, ἥκισlα πρακτικὴ ἤθελεν ἀποδειχθῆ. «Ἐάν τις αὐτὸν διαχρήσηται» — κατὰ τὸν ἀρχικὸν νόμον — «τὴν χεῖρα τὴν τοῦτο πράξασαν ἀποκόπlειν καὶ χωρὶς τοῦ σώματος θάπlειν.»

Βεβαίως ἡ αὐτοκτονία δὲν θὰ μείνῃ δι' ἡμᾶς ἱσlορικὴ λέξις ἐνθυμίζουσα τὸν ἡρωϊκὸν θάνατον τοῦ Καψάλη καὶ τὴν δεδικαιολογημένην αὐτοκτονίαν τῶν χορευουσῶν Σουλιωτισσῶν τῆς Κιάφας, ἢ τὸ πήδημα τῆς Σαπφοῦς καὶ τὸ μαρτυρολόγιον τῶν ἀπὸ τοῦ Λευκάτα πεσόντων, ἀλλὰ θὰ βλέπομεν ἴσως θύματα αὐτῆς ἐφ' ὅσον πολλαπλασιάζονται αἱ κοινωνικαὶ ἀνάγκαι καὶ οἱ δυσεπίτευκτοι πόθοι, ὁ δὲ μετριασμὸς αὐτῶν θέλει ἐπιφέρει καὶ τὸν μετριασμὸν τῶν αὐτοκτονιῶν· διότι αὐτὴ ἡ σlατισlικὴ μαρτυρεῖ ὅτι ἡ πενία καὶ αἱ σlερήσεις εἰσὶν ἡ ῥιζικὴ αἰτία ἡ παράγουσα κατὰ τὸ πλεῖσlον τὰς ἐγκεφαλικὰς καὶ νευρικὰς διαταράξεις. Οὕτω τοὐλάχισlον ἀποδεικνύει ἡ σlατισlικὴ τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος αὐτοκτονησάντων ἐν Γαλλίᾳ 7,512 ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ δὲ περὶ ταύτης ὁ λόγος, πρόχειρός τις σύγκρισις αὐτῶν πρὸς τὰς ἐν Ἑλλάδι παρέχει παρηγόρους τινὰς σκέψεις ὅτι τὸ ὑποβόσκον ἐν Ἑλλάδι κοινωνικὸν νόσημα δὲν ἔλαβεν ἔτι ἐπιφόβους διασlάσεις. Οὕτως ἀπέναντι 7,512 αὐτοκτονησάντων ἐν Γαλλίᾳ, ἡ σύγκρισις τῶν ἐν Ἑλλάδι τοιούτων, τριάκοντα ἴσως ἐν ἑνὶ ἔτει, καταδεικνύει τὴν διαφοράν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψει καὶ τῆς ἀναλογίας τοῦ πληθυσμοῦ· ὁ γυναικεῖος πληθυσμὸς ἐν Ἑλλάδι δὲν παρουσιάζει εἰμὴ ἓν ἢ δύο θύματα, ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ 1,608 γυναῖκες κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ηὐτοκτόνησαν. Ἔτι δὲ περιεργοτέρα διαφορὰ ὅτι οὐδεὶς ἐν Ἑλλάδι ἐξελέξατο τὸν ἀπαγχονισμὸν ἐν ᾧ ἐν Γαλλίᾳ 3,307 τοιοῦτοι εὗρον τὴν ἀγχόνην καταλληλοτέραν· ἀλλ' οὔτε κατὰ τὰς ἡλικίας ὑπάρχει τις ὁμοιότης· διότι ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι οὐδεὶς

αὐτῶν εἶχεν ὑπερβῆ τὸ τριακοσῖόν, ἐν Γαλλίᾳ 1,508 ἦσαν γέροντες.

Δὲν πρέπει δὲ ἐν ταῖς περὶ αὐτοκτονίας σκέψεσι νὰ λησμονηθῇ καὶ τοῦτο ὅτι πολλάκις οὐχὶ ἠθικαὶ αἰτίαι, ἀλλὰ φυσικαὶ καὶ σωματικαὶ παθήσεις, προκαλοῦσι τὴν μελαγχολίαν καὶ ὅτι ὑπῆρξαν ψυχολόγοι καὶ ἰατροὶ συμβουλεύσαντες τελεσφόρως τὴν πρόληψιν τῶν συνεπειῶν τῆς λυπομανίας διὰ τῆς θεραπείας τῶν νοσημάτων τοῦ ἥπατος, τοῦ σῖομάχου, ἢ τῆς καρδίας, ἅτινα συνήθως ἐπιφέρουσιν ἐπιφόβους μελαγχολίας.

Βεβαίως ἡ ἐπάνοδος τῆς καθ' ἡμᾶς κοινωνίας εἰς τὰ πρὸ εἰκοσαετίας ἢ τριακονταετίας ἁγνότερα ἤθη καὶ εἰς τὸν κύκλον τῶν μικρῶν καὶ εὐλόγως ἐκπληρουμένων πόθων εἶναι ὀνειροπόλημα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει τὰς σκέψεις περὶ τοῦ ἐν τῷ μέλλοντι μετριασμοῦ τῶν αἰτίων καὶ ἀφορμῶν. Ἐπισκεπῖόμενος τὸ ἐνταῦθα φρενοκομεῖον, παρετήρησα ὅτι οἱ πλεῖσῖοι τῶν ἐν αὐτῷ ἔπαθον ἐκ μεγαλειομανίας ἢ πλουτομανίας· σύμπῖωσις ἆρά γε τοῦτο ἡ ἐξήγησις τῶν αἰτίων, ἅτινα ἤγαγον αὐτοὺς εἰς αὐτό; Ἐπίσης παρετηρήθη ὅτι ὀλίγοι τῶν ἐν τοῖς φρενοκομείοις καὶ οὐδεὶς μεταξὺ τῶν αὐτοκτονησάντων ἀνήκει εἰς τὴν τάξιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν χωρίων, εἰς ἃ δὲν εἰσεχώρησεν ὁ λεγόμενος πολιτισμός· καὶ εἰκότως, διότι ὁ πληθυσμὸς οὗτος παραμένει ἔτι ἐν τῇ αὐταρκείᾳ καὶ λιτότητι, μὴ σκανδαλιζόμενος ὑπὸ τῶν πειρασμῶν, οἵτινες πλημμυροῦσιν εἰς τὰς μεγαλουπόλεις.

Ἐκ τῶν συνοπῖικωτάτων τούτων παρατηρήσεων ἐξάγεται γενικώτερόν τι συμπέρασμα, ὅτι δέον πρὸς πρόληψιν τῶν αὐτοκτονιῶν νὰ πολεμῶνται τὰ ἀναπῖύσσοντα ταύτας ἀρχικὰ αἴτια, ἠθικὰ ἢ φυσικά· ὅτι ἡ ἔκλειψις τῶν ἠθικῶν αἰτίων ὑπονοεῖ τὴν ἔκλειψιν τῶν παρεισάκτων καὶ ὀθνείων ἠθῶν καὶ ἐθίμων, ἅτινα ἀναπῖύσσουσι πόθους δυσεκπληρώτους με-

γαλειομανίας καὶ πλουτομανίας, μικροφιλοτιμίας καὶ εἴ τι τοιοῦτο· καὶ ὅτι ἡ ἀντιμετώπισις τῶν συμφορῶν εἶναι ἀληθῶς ἀνδρεία, ἡ δὲ ὀπισθοχώρησις ἀποδεικνύει τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους μνημονευόμενόν που ποιητὴν ὡς ὀρθῶς χαρακτηρίσαντα τοὺς αὐτοκτονοῦντας, ἐκείνους δηλαδὴ οἵτινες, «οὐ πονεῖν δυνάμενοι, θανεῖν ἐρῶσιν».

Ἐν Κερκύρᾳ, *μηνὶ Ἰουνίῳ* 1888.

ΤΙΜΟΛΕΩΝ ἈΜΠΕΛᾶΣ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΌΣ ΖΑΪΜΗ, ΚΟΛΟΚΟΤΡΏΝΗ ΚΑῚ ΛΌΝΤΟΥ.

Τρεῖς ἦσαν οἱ ἐν τῇ συνελεύσει (τῆς Ἐπιδαύρου) ὑπερισχύοντες, καὶ οἱ τρεῖς Πελοποννήσιοι, ὁ Ζαΐμης, ὁ Λόντος, καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Ζαΐμης, ἰσχύοντος πατρὸς υἱὸς ἰσχυρότερος, ὑπερεῖχεν ὅλων τῶν προεστώτων τῆς Πελοποννήσου· διεκρίθη ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος διὰ τὴν μετριοπάθειαν πρὸς τοὺς ἐχθρούς, τὴν εἰλικρίνειαν πρὸς τοὺς φίλους καὶ τὴν πρὸς τοὺς δεομένους ἐπιείκειαν· ἐμεγαλοφρόνει ὡς οὐδεὶς τῶν προϊσταμένων τῆς Ἑλλάδος, ἀλλά, φύσει ἄτολμος, δὲν ἐμεγαλοπραγμόνει· πανθομολόγητος ἦτον ἡ σύνεσίς του καὶ ἀκραιφνὴς ὁ πατριωτισμός του, ἀλλ' ἐπεσκίαζε τὰς ἀρετὰς ταύτας φιλόδοξος ἀλαζονεία, ὠθήσασα αὐτὸν καὶ εἰς ἀνταρσίαν· ἡγεμονικὸν ἦτο τὸ βλέμμα του, τὸ ἦθός του ἀσιανόν, ἀξιοπρεπὲς τὸ σχῆμά του καὶ τὸ βάδισμά του σεσοβημένον. «Τί Ζαΐμης τ' Ἰβραΐμης», ἔλεγαν οἱ βλέποντες αὐτὸν διερχόμενον· ὀλίγη ἦτον ἡ μάθησίς του, ἀλλὰ πολλὴν τὴν ἐδείκνυεν ὁ εὐρὺς νοῦς του· ἔθελγε τοὺς ἀκροατάς του διὰ τῆς φυσικῆς

του εὐγλωττίας, καὶ ἐθέρμαινε τὰς καρδίας των διὰ τῶν φιλογενῶν προτροπῶν του· ὁ πατριωτισμός του δὲν εἶχεν ὅρια τὸν Ἰσθμὸν, ὥς τινων ἄλλων συμπολιτῶν του· πατρίς του ἦτον ὅλη ἡ Ἑλλάς, καὶ εἰς ἀπολύτρωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἠγωνίζετο τὸν καλὸν ἀγῶνα· ἡ ἀγενὴς διάκρισις αὐτόχθονος καὶ ἑτερόχθονος δὲν εἰσεχώρησεν εἰς τὴν καρδίαν του. Ἕλληνας ἐξ ἴσου ἐθεώρει πάντας τοὺς ὑπὸ τὸν ξένον ζυγὸν πιστεύοντας εἰς Χριστὸν ὁμογενεῖς του· πρόθυμος ἔτρεχεν εἰς τοὺς κινδύνους πρὸς ἐμψύχωσιν τοῦ λαοῦ, ἂν καὶ μὴ φιλοπόλεμος· τόσον δὲ ἀπεῖχε τοῦ ἐπιδιώκειν στρατιωτικὴν δόξαν ὥστε ἐχλεύαζεν αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τὴν ἐν πολέμοις δειλίαν του· κινδυνευούσης τῆς πατρίδος, ἐλησμόνησε τὴν πρὸς τὸν Καραϊσκάκην δικαίαν ἔχθραν του· πρόεδρος ἀναγορευθεὶς τῆς κυβερνήσεως, καὶ χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας, τῷ ἔδωκεν ὅσην ἐξουσίαν δίδει τις μόνον τοῖς πιστοῖς φίλοις του· « ἡ πατρίς », εἶπε, « θέλω νὰ σωθῇ, καὶ ἂς μεγαλυνθῇ ὁ ἐχθρός μου. » Μετὰ τὴν ἀκάθεκτον πρόοδον τῶν Αἰγυπτίων, ἐπάτησε τὴν Πελοπόννησον, ἂν καὶ προγεγραμμένος, εἰπὼν πρὸς τοὺς συμπολίτας του ἰδόντας αὐτὸν ἀπροσδοκήτως· «ἦλθα ν' ἀποθάνω μεθ' ὑμῶν·» ἐπληγώθη ἡ φιλοτιμία του, διότι τὸ ἐν Ζακύνθῳ συνταχθὲν περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἔγγραφον ἐθεώρει τὸν Κολοκοτρώνην Πελοποννησιάρχην· ἀλλ', ἐπειδὴ ἐν τοῖς δεινοῖς ἐκείνοις καιροῖς ἐνομίζετο σωτήριον, τὸ ὑπέγραψεν εἰπὼν τῷ Κολοκοτρώνῃ ἐνώπιον πολλῶν· « δὲν θὰ σοὶ παρεχώρουν τὰ πρωτεῖα, ἂν δὲν ἔβλεπα κινδυνεύουσαν τὴν πατρίδα·» διὰ τὸν αὐτὸν λόγον καθυπέβαλεν αὐθόρμητος ἑαυτὸν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀντιζήλου του τούτου καθ' ὅλας τὰς ἐπὶ τοῦ Ἰβραΐμη ἐκστρατείας. Εἶχέ τι ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν ὁ ἀνὴρ οὗτος· ἐν τῇ ὑπερηφανείᾳ του ἦτον ἀξιαγάπητος· συμπολιτευόμενοι καὶ ἀντιπολιτευόμενοι τὸν ἐτίμων διὰ τὸν χαρακτῆρά του καὶ τὰς

κοινωνικὰς ἀρετάς του· «πολλάκις ἀντεπολιτεύθην τὸν Ζαΐμην», ἔλεγεν ὁ Κολοκοτρώνης, «ἀλλὰ ποτὲ δὲν τὸν ἐμίσησα.»

Ἀναπόσπαστος τοῦ Ζαΐμη καὶ τῆς αὐτῆς ἀείποτε πολιτικῆς καὶ τῶν αὐτῶν πρὸς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς ὅλους τοὺς Ἕλληνας φρονημάτων ἦτον ὁ ἐξάδελφός του, Ἀνδρέας Λόντος, υἱὸς ἐξόχου πατρός, ὑπὸ τῆς τουρκικῆς ἀρχῆς ἐπὶ δουλείας ἀποκεφαλισθέντος· εἶχε χαρακτῆρα ὅλως ἱπποτικόν· πολλάκις ἐξετρέπετο εἰς ἄτοπα, ἀλλ', ὡς ἀγαθός, πάντοτε ἐπροθυμεῖτο νὰ ἐξιλεώνῃ ὅσους ἐπίκραινε, ἢ νὰ ἱκανοποιῇ ὅσους ἔβλαπτεν· ἀπεχόμενος δὲ συνήθως τῶν πολιτικῶν, ἠσπάζετο τὸν στρατιωτικὸν βίον· ὥστε τῆς δυάδος ταύτης ὁ μὲν Ζαΐμης δικαίως ἐθεωρεῖτο ὁ νοῦς, ὁ δὲ Λόντος ὁ βραχίων. Οἱ δύο δὲ οὗτοι ἄνδρες διὰ τὴν παντοτεινήν ὁμοφροσύνην των ὠνομάζοντο δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος· «οἱ Ἀνδρέαι.»

Ὅσον διέπρεπεν ὁ Ζαΐμης μεταξὺ τῶν πολιτικῶν, τόσον ὁ Κολοκοτρώνης, γόνος καὶ ἀπόγονος τουρκομάχων καὶ μαχίμων ἀνδρῶν, διέπρεπε μεταξὺ τῶν πολεμικῶν· νέος ὢν ἔμαθε τὰ κοινὰ γράμματα καί, εἰς ἔνδειξιν τῆς διαθέσεώς του πρὸς οὓς καὶ περὶ ὧν ἔγραφε κατὰ τὰς ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐκστρατείας του, συνείθιζε διαφοροτρόπως νὰ ὑπογράφῃ τὸ ἀρκτικὸν στοιχεῖον τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματός του, τὸ Θ, μέγα μὲν ἀγανακτῶν ἢ ὀργιζόμενος, μικρὸν δὲ ἱλαρῶς ἢ φιλικῶς διακείμενος· ἀγρίαν εἶχε τὴν ὄψιν, ἀλλ' ἥμερον τὴν καρδίαν· εὐφυῶς ἐξηγεῖτο διὰ παραβολῶν καὶ μύθων· πολλὴ ἡ πρὸς αὐτὸν ὑπόληψις τοῦ λαοῦ τῆς Πελοποννήσου, καὶ πατρικὴ ἡ περὶ τοῦ λαοῦ τούτου φροντίς του· εἴτε ὡς κλέπτης εἴτε ὡς ἁρματωλὸς περιπλανώμενος ἐν Πελοποννήσῳ, ἢ ὑπὸ ξένην ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ὑπηρετῶν σημαίαν, κατὰ νοῦν εἶχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος καὶ ἀπεποιεῖτο νὰ στρατεύῃ εἰς

τόπους ὅθεν δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπῃ τὰ βουνά του· οὔτε ἐν ταῖς ἐπιτυχίαις του ὑψηλοφρόνει, οὔτε ἐν ταῖς ἀποτυχίαις του ἐταπεινοῦτο· κατηγορεῖτο ὡς μηδέποτε ἐκστρατεύσας πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ, ἀλλὰ πολλοὺς πολλάκις ἀπέστειλεν εἰς ἀντίληψιν τῶν ἐκεῖ ἀγωνιζομένων· ἔρρεπεν εἰς ταραχὰς καὶ ἠγάπα ὡς οὐδεὶς τῶν πολεμικῶν ν' ἀναμιγνύεται εἰς τὰ πολιτικά, ἐν οἷς οὐδέποτε εὐδοκίμησεν, ἀγόμενος διὰ τὴν ἄγνοιάν του, ἂν καὶ νουνεχής, ὑπὸ ἰδιοτελῶν καὶ δοκησισόφων· μικρὰν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του ἀφήσας περιουσίαν, ἂν καὶ ὀλιγοδάπανος, ἔψευσε τὴν κοινὴν δόξαν ὅτι ἁγνὰς ἁρπαγῆς δὲν εἶχε τὰς χεῖρας. Δύο ἦσαν, ἔλεγε, τὰ κατορθώματά του ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος· συνήθισε τοὺς χωρικοὺς τῆς Πελοποννήσου νὰ μὴ φεύγωσι βλέποντες Τούρκους καὶ νικώμενοι νὰ μὴ προσκυνῶσι. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐν τῇ συνελεύσει ὑπερισχύουσα καὶ ἐν ὁμοφροσύνῃ ἐργαζομένη τριανδρία.

ΣΠΥΡΊΔΩΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ.

Ὁ ΘΆΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΆΚΗ.

Δεξιᾷ τῆς ἀπὸ τοῦ Πειραιῶς εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν λεωφόρου ὄχι μακρὰν τῆς θαλάσσης ἦσαν τρία ὀχυρώματα ἐχθρικά· τὸ δυνατώτερον αὐτῶν, τὸ καὶ πλησιέστερον τοῦ Φαλήρου, ἦτο μάνδρα ἐπὶ τόπου πεδινοῦ· τινὲς τῶν κατὰ τὸ Φάληρον Κρητῶν, ἀφοῦ ἔφαγαν καὶ ἔπιαν, ἐκίνησαν τὴν 22 παρὰ τὴν δοθεῖσαν διαταγὴν κατὰ τῶν ἐν τῇ μάνδρᾳ ἐχθρῶν. Ἀκουσθεὶς ὁ τουφεκισμὸς ἐφείλκυσε πολλούς, καὶ ὁ ἀκροβολισμὸς κατήντησε μετ' ὀλίγον μάχη· ἐπέδραμαν σωρηδὸν οἱ κατὰ τὸ Φάληρον εἰς ὑπεράσπισιν τῶν οἰκείων καὶ ἐδοκίμασαν νὰ κυριεύσωσιν ἐξ ἐφόδου τὴν μάνδραν· ἀντεπέδραμαν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ τῶν κατὰ τὸ Δαφνὶ

πρὸς ἀντίκρουσιν αὐτῶν· ἔδραμαν καὶ διάφοροι ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ Ἕλληνες ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐπαναγάγωσι τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς θέσεις των· ἀλλ' ὁ πόλεμος ὄχι μόνον δὲν ἔπαυεν, ἀλλ' ἐπὶ μᾶλλον ἐξήπτετο. Ὁ πάντοτε φιλάσθενος καὶ ὑπὲρ τὸ σύνηθες ἀσθενῶν τότε Καραϊσκάκης, ὅστις ἔτυχε νὰ πίῃ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἰατρικὸν, ἐκοιμᾶτο καθ' ἣν ὥραν ἐγίνετο ἡ μάχη· ἐξυπνήσας δ' ἐκ τῆς πολλῆς ταραχῆς καὶ τοῦ σφοδροῦ τουφεκισμοῦ, καὶ ἀναβὰς τὸν ἵππον του, ἔδραμε πρὸς τὸ πεδίον τῆς μάχης συνοδευόμενος ὑπὸ πολλῶν ἐφίππων ἀξιωματικῶν καὶ τοῦ ἀτάκτου ἱππικοῦ· σκοπεύων δὲ νὰ καταπαύσῃ τὸν πόλεμον καὶ ἐπαναφέρῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰς θέσεις των, περιεφέρετο ἔφιππος καὶ διέταττε τοὺς πολεμοῦντας Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ ἑτοιμασθῶσιν εἰς τὴν προσεχῆ νυκτερινὴν ἀνάβασιν πρὸς τὴν ἀκρόπολιν· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐχώρει πρὸς τὴν μάνδραν, ἐτουφεκοβολήθη· ᾐσθάνθη ὅτι ἡ βολὴ ἦτο βαρεῖα, ἀλλὰ διέμεινεν ἔφιππος ἕως οὗ, ἐπανελθόντων εἰς τὰ ἴδια τῶν στρατιωτῶν, ἐπανῆλθε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν σκηνήν του. Ἠρίστευσε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ἑλληνικὸν ἱππικὸν συναντῆσαν ἴλην τοῦ ἐχθρικοῦ. Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν· ἐπληγώθησαν καὶ ὁ Νικήτας, ὁ Λεχουρίτης, ὁ Μπαϊρακτάρης καὶ ὁ Ἄγγλος Βικτόμπας, καὶ ἀπεκόπη ἡ δεξιὰ τοῦ Παναγιώτη Χρυσανθοπούλου, τοῦ καὶ Κακλαμάνου, ὑπασπιστοῦ τοῦ Χατσῆ Μιχάλη.

Ἀφοῦ δὲ ἐπανῆλθεν ὁ Καραϊσκάκης εἰς τὴν σκηνήν του τὸν κατεβίβασαν ἀπὸ τοῦ ἵππου οἱ περὶ αὐτὸν χειροκράτητον τὸν ἐψηλάφησεν ὁ χειροῦργος καὶ ηὗρεν ὅτι ἐπληγώθη θανασίμως εἰς τὸν βουβῶνα· τότε τὸν μετέφεραν εἰς τὸ ἐν τ Φαλήρῳ πλοῖον τοῦ ἀρχιστρατήγου, καὶ στρώσαντες τάπητ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ δωματίου τὸν ἀπέθεσαν ἐν μέσῳ τῶ οἰκείων του. Ὁ Καραϊσκάκης, ἂν καὶ ὁ χειροῦργος τοῦ ἀπέ κρυψε τὴν ἀλήθειαν, ἐνόησεν ὅτι ὄχι μόνον ἡ πληγή του ἦ

θανατηφόρος, ἀλλ' ὅτι ὀλιγόωρος ἦτο καὶ ἡ ζωή του· δι' ὃ ἐκάλεσεν ἐπὶ τοῦ πλοίου ἀμέσως τὸν πνευματικὸν, ἐξωμολογήθη, μετέλαβεν, ἐζήτησε συγχώρησιν παρ' ὅλων τῶν περιεστώτων καὶ παρήγγειλε νὰ τὸν θάψωσιν ἐν τῇ κατὰ τὴν Σαλαμῖνα ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Δημητρίου· ἀφ' οὗ δὲ ἐτέλεσε τὰ νενομισμένα ὡς χριστιανὸς, ἐλάλησε πρὸς τοὺς περιεστῶτας καὶ ὡς πατριώτης καὶ ὡς πατήρ. Καὶ ὡς πατριώτης μὲν εἶπε νὰ μὴ δειλιῶσι, νὰ ἔχωσι τὰς ἐλπίδας των εἰς τὴν ἐξ ὕψους ἀντίληψιν, νὰ δοξάσωσι καὶ εἰς τὸ ἑξῆς τὴν πατρίδα καθὼς τὴν ἐδόξασαν μέχρι τοῦδε, καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι ἡ Ἑλλὰς, ὅσα καὶ ἂν πάθῃ, θὰ ἀποτινάξῃ ἐπὶ τέλους τὸν ζυγόν. Ὡς πατὴρ δὲ παρήγγειλε νὰ συστήσωσιν ἐξ ὀνόματός του εἰς τὴν ἀγάπην καὶ προστασίαν τῆς κυβερνήσεως τὰ τέκνα του· διετήρησε δ' ἐν μέσῳ δριμυτάτων πόνων τὰς φρένας του ὑγιεῖς καὶ τὸν λόγον του ἀκραιφνῆ μέχρι τῆς γ' ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον· τὴν δὲ δ' ἐξέπνευσε, καὶ τὴν ἐπαύριον μετεκομίσθη ὁ νεκρὸς εἰς Σαλαμῖνα καὶ ἐτάφη ὅπου παρήγγειλεν. Οἱ δ' ἐν Τροιζῆνι πληρεξούσιοι, μαθόντες τὸ μέγα δυστύχημα, κατέβησαν ἁπαξάπαντες εἰς τὴν παραλίαν ἀντικρὺ τοῦ Πόρου, μετέβησαν ἐκεῖ καὶ τὰ μέλη τῆς ἀντικυβερνητικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ ἐτελέσθησαν ὅσον δυνατὸν μεγαλοπρεπῆ μνημόσυνα. Τοιοῦτον περιστατικὸν ἀφήρπασεν ἐκ μέσου τοῦ στρατοπέδου τὸν Καραϊσκάκην, καθ' ἣν ὥραν εἶχεν ἡ πατρὶς τόσην ἀνάγκην αὐτοῦ.

Εἴδαμεν τὸν ἄνδρα τοῦτον ἕνα τῶν λαμπρῶν προμάχων τῆς πατρίδος, ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος· ἀλλὰ τὰ στίγματα τῆς δουλείας καὶ αἱ ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας κακαὶ ἕξεις δὲν ἐξαλείφονται ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ· διὰ τοῦτο τὸν εἴδαμεν παρεκτραπέντα μετ' ὀλίγον τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντος καὶ ὀρεγόμενον ἐπαρχιακῆς ἀρχῆς ὑπὸ τουρκικὴν ἐξουσίαν. Καὶ ἐν τούτοις καὶ ἐν ἄλλοις ἐπιλήψιμος ἦτον ἡ διαγωγή του, καὶ ἐπιλήψι-

μου τὴν ὡμολόγει παρρησίᾳ καὶ αὐτός. Παρέτυχαν ἐν τῷ Θαλασσοπύργῳ τοῦ Ναυπλίου, καθ' ἣν ὥραν ἀνεδείχθη γενικὸς ἀρχηγός, μέλη τινὰ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς συνελεύσεως, ἐν οἷς καὶ ὁ διὰ τὴν ἐμβρίθειάν του καὶ τὸν χαρακτῆρά του τιμώμενος Βασίλης Μπουντούρης. Οὗτος ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν νεοχειροτόνητον ἀρχηγόν : « δὲν ἔκαμες », τῷ εἶπεν, « ἕως ὥρας τὸ χρέος σου πρὸς τὴν πατρίδα, Καραϊσκάκη· ὁ Θεὸς νὰ σὲ φωτίσῃ νὰ τὸ κάμῃς εἰς τὸ ἑξῆς. » « Δὲν τὸ ἀρνοῦμαι », ἀπεκρίθη εὐπαρρησιάστως ὁ Καραϊσκάκης, « ὅταν θέλω γίνομαι ἄγγελος, καὶ ὅταν θέλω γίνομαι διάβολος· ἔχω ἀπόφασι νὰ γένω εἰς τὸ ἑξῆς ἄγγελος. » Καὶ τῷ ὄντι ἀναδειχθεὶς γενικὸς ἀρχηγὸς ᾐσθάνθη διὰ μιᾶς ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ὑψηλῆς του ἀξίας, προσηλώθη ἀναποσπάστως εἰς τὴν ἐθνικήν του δόξαν, διεκρίθη ὡς οὐδεὶς ἄλλος, καὶ ἐν μέσῳ δεινῆς ἀπορίας ἐφείλκυσε πλήθη πεινώντων καὶ γυμνητευόντων καὶ τοὺς ὡδήγησεν εἰς τὴν δόξαν, ὄχι θεραπεύων, ἀλλὰ χαλινῶν τὰς ὀρέξεις των καὶ ἀπαγορεύων τὰς καταχρήσεις των· ἀναφαίνεται δὲ ἡ ἀξία τοῦ ἀνδρὸς ἔτι μᾶλλον, ὅταν ἀναπολήσῃ τις ὁποῖα τὰ κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, καθ' ἣν ἡμέραν παρέλαβε τὴν ἀρχήν, καὶ ὁποῖα, καθ' ἣν ἡμέραν ἐτελεύτησεν· ἐξασθενήσαντα τὸν ἀγῶνα ἀνέρρωσε, καὶ πεσοῦσαν τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ἀνήγειρεν· οὐδεὶς δὲ αὐτοῦ ἀποθανόντος ἄξιος διάδοχος ἐφάνη, καὶ ἡ δι' αὐτοῦ ἀνεγερθεῖσα στερεὰ Ἑλλὰς μετέπεσεν εἰς δουλείαν. Ἐθαύμαζον τὸν Καραϊσκάκην καὶ αὐτοὶ οἱ πολέμιοι· « ἕνα Ῥεσίτην » (τὸν Κιουταχῆν), ἔλεγαν, « ἔχουν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἕνα Καραϊσκάκην οἱ Ἕλληνες· δύο λέοντες πολεμοῦν, καὶ ἄδηλον τίς θὰ καταβάλῃ τὸν ἄλλον. » Πολλοὶ οἱ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος διακριθέντες κατὰ τὴν στερεὰν Ἑλλάδα ὁπλαρχηγοί· ἀλλ' ὁ Καραϊσκάκης ἀνεδείχθη στρατιωτικώτερος πάντων καὶ ἀρχικώτερος.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΤΡΙΚΟΥΠΗΣ.

ἸΟΥΣΤΙΝΙΑΝῸΣ ΚΑῚ ΘΕΟΔΏΡΑ.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐγεννήθη ἐν Δαρδανίᾳ· καὶ ὁ μὲν πατὴρ αὐτοῦ ὠνομάζετο Ἴστοκ, ἡ δὲ μήτηρ, ἡ τοῦ Ἰουστίνου ἀδελφή, Βιγλενίτζα, αὐτὸς οὗτος δὲ Οὐπράβδα· εἶχον δηλαδὴ ἅπαντες ὀνόματα καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας σλαβικά, τὰ ὁποῖα, ἀφοῦ ὁ Ἰουστῖνος μετεκαλέσατο τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐξεπαίδευσεν αὐτὸν καὶ προήγαγε, μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικήν, ἢ ἐπὶ τὸ λατινικώτερον διεμορφώθησαν τὸ μὲν Ἴστοκ εἰς Σαββάτιον, τὸ δὲ Βιγλενίτζα εἰς Βιγιλαντίαν, τὸ δὲ Οὐπράβδα εἰς Ἰουστινιανόν. Δὲν ἠξεύρομεν πόθεν ὅλα τὰ λατινικὰ αὐτὰ ὀνόματα, ἐν ᾧ συνήθως οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλεύσαντες βάρβαροι ἑλληνιστὶ ἤδη μετωνομάζοντο, οἱ δὲ δῆμοι τῆς πρωτευούσης καὶ αὐτήν, ὡς εἴδομεν, τὴν σύζυγον τοῦ Ἰουστίνου δι' ἑλληνικοῦ ὀνόματος προσηγόρευσαν. Ἀξιοσημείωτος ὅμως εἶναι ἡ ἐπισώρευσις αὕτη λατινικῶν ὀνομάτων εἰς οἰκίαν μελετήσασαν τὴν τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους ἀνόρθωσιν.

Ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν ὑπῆρξεν αὐτουργὸς οὔτε πολεμικοῦ τινος κατορθώματος, οὔτε ἐσωτερικῆς τινος μεταρρυθμίσεως· αὐτὸς δηλαδὴ δι' ἰδίας καὶ ἀμέσου ἐνεργείας οὐδὲν τοιοῦτον διέπραξε. Διὰ τῆς ἐπιμεμελημένης ἀνατροφῆς ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ θεῖος αὐτοῦ, ἀπέκτησε ποικίλην παιδείαν· φύσει δὲ ἦτο περιεσκεμμένος καὶ μετριοπαθής, καὶ πρὸς τούτοις ἐργατικώτατος καὶ ῥωμαλέος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πολλάκις μιᾶς ὥρας ὕπνος ἤρκει πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ σώματός του, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς νυκτὸς διῆγε περὶ ἀδιαλείπτους μελέτας. Ἀλλ' ὅ, τι ἐξῆρε τὰ καθ' ἑαυτὰ μέτρια ταῦτα προτερήματα τοῦ ἀνδρὸς ἦτο ἀκάθεκτός τις πρὸς τὸ μεγαλουργεῖν προαίρεσις καὶ θαυμαστὴ περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν λειτουργῶν αὐτοῦ δεξιότης. Ἐν-

τεῦθεν πολλὰ τῶν γεγονότων τῆς βασιλείας τοῦ Ἰουστινιανοῦ φέρουσιν ἀληθῶς δαιμόνιον χαρακτῆρα : αἱ ἐπὶ τὴν Ἀφρικήν, τὴν Ἰταλίαν, τὴν Ἰβηρίαν στρατεῖαι, ἡ ἀνέγερσις τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἡ κωδίκευσις τῶν νόμων καὶ αὐτὴ ἡ κατασκευὴ τῶν ἀναριθμήτων καὶ ποικίλων ὀχυρωμάτων, δι' ὧν ἐπεχείρησε νὰ ἀσφαλίσῃ τὸ κράτος κατὰ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν βαρβάρων. Ἡ φιλοδοξία μόνη δὲν μεγαλουργεῖ πάντοτε· ἀλλ', ὅταν συνδυάζηται μετὰ τῆς περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐπιτηδείων ἀνθρώπων εὐχερείας, προσεγγίζει ὁπωσοῦν πρὸς τὴν μεγαλοφυΐαν, διότι ἔχει τὴν τέχνην νὰ δανείζηται παρ' ἄλλων τὰς ἀρετὰς ὅσας στερεῖται οἴκοθεν πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἑαυτῆς βουλευμάτων.

Ὁ Ἰουστινιανὸς πολλάκις ἐξεθειάσθη καὶ πολλάκις κατεκρημνίσθη εἰς τὰ σκοτεινότερα τῆς ἱστορίας τάρταρα. Ἀλάνθαστον τοῦτο τεκμήριον ὅτι δὲν ἦτο κοινὸς ἄνθρωπος: διότι ἐγκώμια μὲν ἐγράφησαν ἐνίοτε περὶ μετρίων τῆς ἱστορίας ἀγωνιστῶν, ἀλλ' οὐδείς ποτε ἐπροπηλάκισε τοὺς τοιούτους καὶ ἐστηλίτευσεν· ἡ δὲ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὁ Ἰουστινιανός, δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα, ὅτι, οὐχὶ οἴκοθεν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ἄλλων ἱκανότητος, ἔπραττε τὰ πάντα, περιέπεσεν εἰς ἀτοπήματα πολλά. Ἠναγκάζετο νὰ ἀνέχηται τὰ δεινότατα τῶν δημιουργῶν ἐκείνων τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα πολλάκις ἠμαύρωσαν τὰς λαμπροτέρας τῆς βασιλείας αὐτοῦ σελίδας· ὑπώπτευεν ἀδιακόπως τὴν πίστιν τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, καὶ ἐξαιρέτως τοῦ πάντων ἐπιφανεστάτου, τοῦ μεγάλου Βελισαρίου. Ἦτο εἰς ὑπερβολὴν κενόδοξος καὶ ἐπεχείρει ἔργα δυσανάλογα πρὸς τοὺς πόρους, τὰς ἀνάγκας, τὰ συμφέροντα τοῦ κράτους, εἰς τὸ ὁποῖον τὰ μᾶλλον ἔνδοξα τῆς βασιλείας ταύτης κατορθώματα ἐπήνεγκον ἐπὶ τέλους ἀνεπανορθώτους πληγάς. Τὰ δ' ἁμαρτήματα ταῦτα τοῦ Ἰουστινιανοῦ μαρτυροῦσιν ὅτι ἐάν, διὰ τῆς τέχνης τοῦ διακρίνειν καὶ

τιμᾶν τὴν ἱκανότητα, ἡ φιλοδοξία προσλαμβάνει τὸ πρόσχημα τῆς μεγαλοφυΐας, μόνη ἡ ἀληθὴς μεγαλοφυΐα περιποιεῖ εἰς τὴν φιλοδοξίαν ἀγαθοποιὸν ὄντως χαρακτῆρα.

Εἰς τὴν παγίωσιν καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀρχῆς συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα, τῆς ὁποίας ὁ βίος παρίστησιν ἀλλοκότους ἠθικὰς ἀλλοιώσεις. Ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως, ὑπῆρχεν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἀκάκιός τις, Κύπριος τὸ γένος, ἀρκτοτρόφος, ἤτοι ἐπιμελητὴς τῶν θηρίων, τὰ ὁποῖα διετήρει ἡ τῶν λεγομένων Πρασίνων ἱπποδρομικὴ μερίς. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἀπέθανε καταλιπὼν τρεῖς θυγατέρας, τὴν Κομιτώ, τὴν Θεοδώραν καὶ τὴν Ἀναστασίαν, ὧν ἡ πρεσβυτάτη ἦτο μόλις ἑπταέτις. Τὰ δυστυχῆ ταῦτα παιδία, ἅμα ὁπωσοῦν ἡλικιωθέντα, ἐπεδόθησαν εἰς τὸν θεατρικὸν βίον, ἤτοι εἰς τὴν παράστασιν ἀναισχύντων τινῶν μιμημάτων, τὰ ὁποῖα μόνα ἠρέσκετο ἤδη νὰ βλέπῃ τὸ κοινὸν ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐκείνης, ὅπου ἄλλοτε ἐχειροκροτοῦντο τὰ ἀριστουργήματα τοῦ Σοφοκλέους καὶ τοῦ Μενάνδρου. Ἡ μικρὰ Θεοδώρα ἐνδεδυμένη χιτωνίσκον χειριδωτὸν εἰς δοῦλον παῖδα πρέποντα, συνώδευε πολλάκις εἰς τὸ θέατρον τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, τὴν ὀρχηστρίδα Κομιτώ, προκαλοῦσα τὸν γενικὸν καγχασμὸν διὰ τῶν σκωμμάτων καὶ τῶν μορφασμῶν, δι' ὧν ἐδέχετο τὰ διδόμενα αὐτῇ ῥαπίσματα· ἐκτὸς δὲ τῆς σκηνῆς ἐγίνετο θῦμα τῆς κτηνωδίας τῶν γελωτοποιῶν, ἢ τῶν ὑπηρετῶν, ὅσοι περιέμενον τοὺς κυρίους αὐτῶν, ἐξοκείλασα οὕτω πρώϊμα εἰς ἀκολασίαν, τῆς ὁποίας περιγραφομένης ἀναιδέστατα ὑπὸ τοῦ Προκοπίου, καὶ τεχνικώτερον ἂν ὄχι εὐπρεπέστερον ὑπὸ τοῦ Γίββωνος, δὲν ἠθέλομεν τολμήσει νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα τὰ καθ' ἕκαστα, καὶ ἂν δὲν εἴχομεν ἀφορμάς, μετ' ὀλίγον ἐξηγηθησομένας, νὰ δυσπιστῶμεν πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ βυζαντινοῦ ἀνεκδοτολόγου γραφόμενα. Ὅθεν περιοριζόμεθα εἰς τὰς κεφαλαιώδεις περι-

πετείας τοῦ παρ' αὐτοῦ περιγραφομένου βίου, αἱ ὁποῖαι φαίνονται καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν ἀληθεῖς. Ἐνῷ λοιπὸν ἡ Θεοδώρα διῆγεν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ταύτῃ ἀπωλείᾳ, τὸ κάλλος αὐτῆς ἐξήνθησε θαυμάσιον, ὥστε ἡ νέα ἐκείνη Κυπρία ἀπέβη μία τῶν περιφημοτέρων ἑταιρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Τύριος Ἐκηβόλος διορισθεὶς διοικητὴς τῆς κατὰ τὴν Ἀφρικὴν Πενταπόλεως, παρέλαβεν αὐτὴν μεθ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τάχιστα ἀπέπεμψε πάλιν· δι' ὃ αὐτὴ, περιπεσοῦσα αὖθις εἰς πενίαν, ἐπλανήθη ἐπί τινα χρόνον ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν τῆς ἀνατολῆς, διάγουσα τὸν πρότερον βίον, μέχρις οὗ, ὡς ὑπὸ προαισθήματός τινος ἐλαυνομένη, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ μετέβαλεν αὐτόθι τρόπον ζωῆς. Ἀποχωρήσασα εἰς οἰκίαν πενιχράν, ἣν βραδύτερον μετεσκεύασεν εἰς πολυτελὲς καταγώγιον τῶν γυναικῶν ὅσαι ἀπετάσσοντο τῷ ἀσώτῳ βίῳ, ἐπορίζετο τὰ πρὸς διατροφὴν νήθουσα ἔρια καὶ περὶ ἄλλα γυναικεῖα ἔργα ἀσχολουμένη. Ἐκεῖ ἐγνώρισεν αὐτὴν ὁ Ἰουστινιανὸς καὶ ἠράσθη αὐτῆς παραφόρως, τοσοῦτον παραφόρως, ὥστε ὁ νέος οὗτος, ὅστις ἐδύνατο νὰ ἐκλέξῃ σύζυγον μεταξὺ τῶν πρώτων τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἴκων, ἐπέμενε, παρὰ τὸν νόμον καὶ τὴν θέλησιν τῶν συγγενῶν, νὰ νυμφευθῇ τὴν γυναῖκα ἐκείνην. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλίδος Εὐφημίας, ἥτις πρὸ πάντων ἀπέκρουε τὸ συνοικέσιον τοῦτο, ὁ Ἰουστινιανὸς κατέπεισε τὸν θεῖον νὰ ἐκδώσῃ νόμον καταργοῦντα ἐν μέρει τὴν προϋπάρχουσαν διάταξιν, δι' ἧς ἀπηγορεύετο εἰς ἄνδρα συγκλητικὸν νὰ λάβῃ σύζυγον γυναῖκα μετελθοῦσαν ἄτιμον ἐπάγγελμα, ἐπιτρέποντα δὲ τὸν τοιοῦτον γάμον εἰς τὰς γυναῖκας, ὅσαι σωφρονήσασαι ἤθελον ἀσπασθῇ χρηστότερον βίον. Ὁ Ἰουστινιανὸς, ὠφεληθεὶς ἀμέσως ἐκ τῆς νέας ταύτης διατάξεως, ἐνυμφεύθη τὴν Θεοδώραν· καὶ ὅτε μετ' οὐ πολὺ ὁ Ἰουστῖνος περὶ τὰ ἔσχατα τοῦ βίου παρέλαβε συνάρχοντα τὸν ἀνεψιόν, ἡ Θεοδώρα ἐχαιρετίσθη ὡς

αὐγοῦστα, καὶ ἐδέχθη ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ συζύγου τὸν ὅρκον τῆς πίστεως τῶν ὑπηκόων. Ἡ ἀνάβασις εἰς τὸν λαμπρότερον τῆς οἰκουμένης θρόνον γυναικὸς ὁρμωμένης ἀπὸ τοιαύτης καταγωγῆς καὶ διαίτης εἶναι γεγονὸς καθ' ἑαυτὸ ἤδη παράδοξον· ἀλλὰ τὸ ἔτι παραδοξότερον εἶναι ὅτι αὐτή, ἡ περὶ τὴν ἐσχάτην, ὡς λέγεται, ἀκρασίαν καὶ ἀσωτίαν διάγουσα ἅπασαν τὴν πρώτην νεότητα, διετέλεσε σύζυγος πιστή, βασιλὶς γενναία, καὶ σύμβουλος πολλάκις συνετὴ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· διετήρησε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ ἐξαίσιον αὐτῆς κάλλος. Ὁ Προκόπιος, οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐπισήμοις αὐτοῦ ἱστορικοῖς ἔργοις ἐξύμνησε τὸ κάλλος τῆς βασιλίδος, βεβαιῶν ὅτι « αὐτῆς τὴν εὐπρέπειαν λόγῳ τε φράσαι καὶ ἰνδάλματι ἀπομιμεῖσθαι, ἀνθρώπῳ γε ὄντι παντάπασιν ἀμήχανα ἦν »· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀπορρήτοις ἀνεκδότοις ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὸ προτέρημα ἐκεῖνο, εἰπών : « ἡ δὲ Θεοδώρα εὐπρόσωπος μὲν ἦν καὶ εὔχαρις ἄλλως, κολοβὴ (μικρὰ τὸ ἀνάστημα) καὶ ὡρακιῶσα (ὠχρὰ) οὐ παντάπασι μέν, ἀλλ' ὅσον ὑπόχλωρος εἶναι. » Ὡσαύτως καὶ εἰς τὰς σωζομένας αὐτῆς εἰκόνας ἐπιφαίνεται ὡραιότης χαρακτήρων, καὶ ὀξύτης βλέμματος, καὶ μεγαλοπρέπεια ὕψους, αἵτινες ἐξηγοῦσι μὲν τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, προσεπιμαρτυροῦσι δὲ ὅτι ἡ κατὰ Προκόπιον οἰκτρὰ ἐκείνη καὶ ἀποτρόπαιος ἐκφαύλισις τῆς πρώτης νεότητος δὲν ἴσχυσε νὰ μαράνῃ τὰ θέλγητρα τῆς βασιλίδος. Ἀλλ' ὁ αὐτὸς Προκόπιος, ὁ τοσαύτας ἐπισωρεύων κατὰ τῆς Θεοδώρας κακολογίας, οὐδεμίαν παρέχει νύξιν κατὰ τῆς μετὰ τὸν γάμον σωφροσύνης αὐτῆς· ὥστε καὶ ἡ πρὸς τὸν σύζυγον πίστις εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον. Οὐδ' ἀναιρεῖ ὁπωσδήποτε ὁ Προκόπιος ἐν τοῖς ἀνεκδότοις ὅσα ἀλλαχοῦ εἶπε περὶ τοῦ ὄντως ἀρρενωποῦ χαρακτῆρος ὃν ἀνέδειξεν ἡ βασιλὶς κατὰ τὴν φοβερὰν στάσιν τοῦ Νίκα. Τελευταῖον, αὐτὸς ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνεκήρυξεν ἐν τῇ ὀγδόῃ αὐτοῦ νεαρᾷ τὴν σύνε-

σιν τῆς συζύγου καὶ ἐγκωμίασε τὰς σοφὰς αὐτῆς συμβουλάς. Καὶ ἐκ τούτων μὲν μὴ νομίσῃ τις ὅτι ἡ Θεοδώρα ἀνεδείχθη τύπος ἀνθρωπίνης καὶ βασιλικῆς ἀρετῆς· ἡ γυνὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀγέρωχος, φιλάργυρος, καὶ ἐνίοτε φιλέκδικος καὶ τυραννική. Ἀλλ' ὁμολογητέον ὅτι ἡ ἀπὸ τοῦ βαράθρου τῆς ἀπωλείας, εἰς ὃ εἰκονίζει τὴν Θεοδώραν κυλιομένην ὁ Προκόπιος, ἀνύψωσις αὐτῆς εἰς ἠθικὴν περιωπήν, ἥτις, ὁσαδήποτε καὶ ἂν ἦσαν τὰ ἄλλα αὐτῆς ἐλαττώματα, ἦτο πάντοτε ἐξαίρετος, καὶ αὐτὴ τοῦ ἐξωτερικοῦ αὐτῆς κάλλους ἡ διάσωσις ἤθελεν εἶναι γεγονὸς ἐνιαῖον ἐν ταῖς βιογραφικαῖς περιπετείαις, ὅσῳ ἐλαστική, ὅσῳ ποικίλη καὶ ἂν ὑποτεθῇ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· ὥστε πιθανώτερον φαίνεται ὅτι ὁ βυζαντινὸς ἀνεκδοτολόγος ἐπεσώρευσεν εἰς τὸν βεβαίως ἀτυχῆ τῆς νεότητος τῆς Θεοδώρας βίον καὶ πολλὰς συκοφαντίας, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας συνηθέστατα ἐπινοοῦσι καὶ ἐπαναλαμβάνουσι κατὰ τῆς εὐτυχίας καὶ τοῦ μεγαλείου ὁ φθόνος καὶ ἡ ἐπιβουλὴ τῶν κοινῶν ἀνθρώπων. Τὴν δὲ τοιαύτην κρίσιν προσεπιβεβαιοῦσι πάντα ὅσα περὶ Προκοπίου γνωρίζομεν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ.

Ἡ ΧΟΛΕΡΑ ἘΝ ἈΘΗΝΑΙΣ ΤῸ 1854.

Εἶναι νοέμβριος μὴν τοῦ 1854. Ἐποχὴ ἀφεῖσα βαθὺν καὶ ἀπαίσιον τύπον εἰς τὴν μνήμην τῶν δυστυχῶν κατοίκων τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔτι ἀπαισιώτερον εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ξένων, ὅσοι ἐρριψοκινδύνευσαν νὰ τὰς ἐπισκεφθῶσι κατὰ τὰς πονηρὰς ἐκείνας ἡμέρας.

Αἱ Ἀθῆναι ὁμοιάζουσιν ἀληθινὴν νεκρόπολιν. Σιγὴ νεκρικὴ ἀπὸ πρωΐας μέχρις ἑσπέρας, καὶ ἐρημία παντελὴς καὶ

εἰς αὐτὰς τὰς κεντρικωτέρας ὁδοὺς τῆς πόλεως. Οὐδὲν βλέπει τις ζῶν καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ πραγματικὸν κοιμητήριον, ἢ φυγάδας τινὰς βραδύναντας, φέροντας τὰ φορτία αὐτῶν ἐπ' ὤμων, καὶ καταλείποντας τὸ νεκροταφεῖον ἐκεῖνο, πρὶν ἀνοιγῶσιν ἐντὸς αὐτοῦ καὶ οἱ ἴδιοί των τάφοι. Τρέχουσιν οἱ ταλαίπωροι, χωρὶς νὰ γνωρίζωσιν οὔτε ποῦ διευθύνονται, οὔτε ποῦ θὰ καταντήσωσιν. Ὅπου καὶ ἂν ὑπάγωσι, δὲν θ' ἀναπνέωσι τοὐλάχιστον τὸν θάνατον..... Κ' ἐν τούτοις τὴν σιγὴν ἐκείνην, τὴν καταπληκτικὴν ἐκείνην ἐρημίαν ὁ θάνατος πάλιν αὐτὸς ἔρχεται διακόπτων ἐνίοτε, καὶ τὸ φάσμα αὐτὸ τῆς ἐπιδημίας ἀνορθοῦται πάλιν ὡς ζῶν τις ἀντιπερισπασμὸς κατὰ τοῦ μονοτόνου ἐκείνου πένθους.

Ποῦ μὲν βλέπεις ζεῦγος ἀχθοφόρων φερόντων ἐπὶ σανίδος πτῶμα χολερικοῦ, κεκαλυμμένον διὰ λευκῆς σινδόνης, καὶ βαδιζόντων κατεσπευσμένῳ τῷ βήματι εἰς τὸ κοιμητήριον, ποῦ δὲ φορτηγόν τινα ἅμαξαν, ἐκ τῶν μακρῶν ἐκείνων καὶ ἀφράκτων, περιέχουσαν ἐπίσης πτώματα ῥακένδυτα, ἡμίγυμνα, πολλάκις δὲ κ' ἐντελῶς γυμνά, διεστραμμένα τὰς ὄψεις ὑπὸ τοῦ βιαίου θανάτου τῆς ἐπιδημίας. Η ἅμαξα αὕτη προχωρεῖ σιγὰ σιγά, τρίζει ὑπὸ τὸ βάρος της, καὶ ὁδηγουμένη ὑπό τινος τῶν ἀνθρωπίνων ἐκείνων ἐξαμβλωμάτων, ἅτινα ἐκμεταλλεύονται καὶ αὐτὴν τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, συνοδεύεται παρ' ἑνὸς ἀστυνομικοῦ κλητῆρος, ἀπαράλλακτα ὡς ἂν ἦτο ἁμάξιον καθαριότητος. Ὦ! εἶναι φρικτόν, ἀποτρόπαιον!... ἀλλ' οἱ νεκροὶ εἶναι τόσον ἄφθονοι! Ἐνίοτε ἡ ἅμαξα ἐκείνη σταματᾷ πρό τινος ὑπόπτου θύρας· ὁ ἀστυνομικὸς κλητὴρ τὴν ἀνοίγει, εἰσορμᾷ εἰς τὴν οἰκίαν, κ' ἐξέρχεται πάλιν μετ' ὀλίγας στιγμάς, ἢ δυσθύμως ψιθυρίζων μεταξὺ τῶν ὀδόντων του· — «Νὰ πάρ' ἡ ὀργή· ζῇ ἀκόμη», — ἢ νέον φορτίον προμηθεύων εἰς τὴν ἅμαξαν. Ἀλλοίμονον τότε εἰς τοὺς ἀγωνιῶντας ἔτι!..... πόσων δυστυχῶν ἡ ἀγωνία ἐτελείωσεν

IMPRIMERIE NATIONALE.

ἐντὸς τῆς νεκροφόρου ἐκείνης ἁμάξης! πόσων ἐτάχυνε τὸν θάνατον ἡ ψυχρὰ κλίνη πτωμάτων, ἐφ' ἧς, ἀναπνέοντας ἔτι, τοὺς ἔρριψαν ἵνα ἐκπνεύσωσι! Πῶς γελᾷ ἀπαισίως ὁ ἀποτρόπαιος ἐκεῖνος ἁμαξηλάτης, ἅμα βλέπων ἐνδεδυμένον, ἔσω καὶ ῥακένδυτον, τὸ εἰς τὸ νεκροφορεῖόν του ῥιπτόμενον πτῶμα!... Ἡ βέβηλος χείρ του δὲν εἶναι πολὺ δύσκολος, καὶ ὁ εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἁμάξης ἀνηρτημένος ἐκεῖνος σάκκος δὲν αἰσχύνεται βεβαίως διὰ τὸ ποικίλον καὶ ἀνάμικτον τοῦ περιεχομένου του. Πολλάκις καὶ συναντῶνται οἱ κινούμενοι αὐτοὶ τάφοι (φεῦ! αἱ μόναι δυναταὶ συναντήσεις εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τὰς πενθίμους ἐκείνας ἡμέρας), οἱ ἁμαξηλάται ἀνταλλάσσουσι κυνικούς τινας ἀστεϊσμούς, καὶ τὰ νεκροφορεῖα ἀντιπαρέρχονται.

Πρὸ μικροῦ ἐσήμανεν ἡ ἑβδόμη ἑσπερινὴ ὥρα τῆς 18 νοεμβρίου.

Σκότος βαθύ, σκότος ᾅδου ἐπικάθηται εἰς τὴν χολεριῶσαν πόλιν· ὁ οὐρανὸς εἶναι καταπεφορτισμένος μελανὰ καὶ βαρύτατα σύννεφα, ἅτινα, καί τοι βρέχει ἀπὸ πρωΐας, δὲν κατώρθωσαν ἐν τούτοις νὰ διαλυθῶσιν εἰσέτι, οἱ δὲ φανοὶ τῆς πόλεως εἰσὶν ὅλοι σχεδὸν ἐσβεσμένοι, διότι ἡ χολέρα ἀπεδεκάτωσε τοὺς ἐπὶ τοῦ φωτισμοῦ ὑπηρέτας· μόλις ὀλίγοι, οἱ κεντρικώτεροι, χύνουσι πέριξ των ἀμυδρόν τι καὶ πένθιμον φῶς, πνιγόμενον ὅμως καὶ αὐτὸ ἐντὸς τῆς πυκνῆς ὁμίχλης ἥτις βαρύνει ἐπὶ τοῦ ἀθηναϊκοῦ ὁρίζοντος, καὶ χρησιμεῦον ἁπλῶς ἵνα δεικνύῃ μελανώτερον τὸ κύκλῳ του σκότος.

Ἐν τούτοις, ἐν μέσῳ τῆς ἀπαισίας ἐκείνης σιγῆς, ἐν μέσῳ τοῦ πενθίμου ἐκείνου καὶ πνιγηροῦ σκότους, καὶ τῆς διαρκοῦς μονοτονίας τῆς ῥαγδαίως καταπιπτούσης ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου βροχῆς, ἀκούεταί πως ζωηροτέρα τις κίνησις εἰς τὴν νεκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ταραχή τις ἀσυνήθης εἰς τὰς ὁδούς, μαρτυροῦσαι, φαίνεται, ὅτι ἡ ζωὴ ἤρχισεν ἐπαν-

ερχομένη εἰς τὴν πρωτεύουσαν· πλὴν φεῦ! ὁ ἔκτακτος ἐκεῖνος θόρυβος δὲν εἶναι ζωῆς ἐπάνοδος..., εἶναι παροξυσμὸς θανάτου. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν τριακόσιοι δυστυχεῖς ἀπέθανον καὶ τὰ νεκροφόρα ἁμάξια μόλις ἐπαρκοῦσιν ἀναβοκαταβαίνοντα τὰ ὀλισθηρὰ καὶ βορβορώδη λιθοστρώματα τῶν ὁδῶν καὶ καθαρίζοντα τὰς Ἀθήνας. Τὸ κοιμητήριον τῶν Ἀθηνῶν ὑπερεπληρώθη· δὲν ὑπάρχει πλέον τόπος διὰ τοὺς νεκροὺς οὐδ' εἰς αὐτὴν τὴν εὐρύχωρον κατοικίαν των, καὶ τὰ πέριξ τῆς πόλεως ἐρημοκκλήσια εἰς ὅσα, ἕνεκα τῶν πολλῶν των ῥωγμῶν καὶ τῆς ἐπικινδύνου τῶν ἐρειπίων των κατασιάσεως, δὲν κατέφυγον πτωχαὶ οἰκογένειαι, φυγαδευθεῖσαι ὑπὸ τῆς ἐπιδημίας, μετεβλήθησαν εἰς τόσα νεκροφυλακεῖα, ὅπου σωρεύουσιν αἱ νεκροπομποὶ τῶν Ἀθηνῶν ἅμαξαι τοὺς διωκομένους τοῦ κοιμητηρίου νεκρούς.

Ἰδοὺ ἀκριβῶς ἓν τῶν δραστηριωτέρων νεκροφορείων, προερχόμενον πλῆρες φορτίου ἐκ τῆς στενῆς ἐκείνης ἀτραποῦ καὶ μόλις συρόμενον ὑπὸ τῶν δύο γηραιῶν του ἵππων. Οὐδεὶς τὸ συνοδεύει ἀστυνομικὸς κλητήρ, καὶ ὁ κλονούμενος ἐκ τῆς μέθης ἁμαξηλάτης του εἶναι ἤδη ἐν πληρεστάτῃ ἀνέσει ὡς πρὸς ταμιευτικάς του ἐργασίας, διότι τὰ ἀθηναϊκὰ νεκροφορεῖα μένουσιν ἀνεπιτήρητα, ἀφ' ὅτου συνέβη νὰ παρασύρωσιν οἱ νεκροὶ εἰς τὸν ἄλλον κόσμον τινὰς ἐκ τῶν ἐφόρων καὶ συνοδῶν των.

Ἡ ἅμαξα αὕτη ἐξῆλθε τέλος διὰ πολλῶν ἑλικοδρομιῶν εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ Ἑρμοῦ, κατέβη αὐτήν, ἐσταμάτησε μικρὸν πρὸ τῆς πλατείας τῶν ἁμαξῶν, καί, τραπεῖσα ἔπειτα τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ θέατρον σκολιὰν ὁδὸν τοῦ Ψυρῆ, ἔφθασε πρὸ τῆς μικρᾶς τοῦ θεάτρου πλατείας. Κατῆλθε τότε τὸν ἀνώμαλον καὶ πετρώδη κατήφορον τὸν φέροντα εἰς τὰ ἀλώνια, καὶ διευθυνθεῖσα ἀριστερὰ διὰ μέσου χέρσων καὶ ἀκανθοσπαρτῶν γαιῶν, ἐσταμάτησε τέλος πρὸ τινος μικροῦ καὶ κατηρειπιω-

μένου παρεκκλησίου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐξεφόρτωσε τὸ περιεχόμενόν της, καὶ ἀνέλαβε πάλιν τὴν εἰς τὴν πόλιν ἄγουσαν.

Τρίτον ἤδη τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐξένιζε νεκροὺς τὸ ἐρημοκκλήσιον ἐκεῖνο. Βρέχει ἔτι. Ὁ οὐρανὸς ἐσκοτίσθη ἔτι μᾶλλον· ἐνίοτε δὲ καὶ ἀστραπὴ ὑπὸ βροντῆς συνοδευομένη σχίζει τὴν πυκνὴν ἀγκάλην μελανῆς τινος νεφέλης.

Μόλις ἀνεχώρησεν ἡ νεκροπομπὸς ἅμαξα καὶ ἄνθρωπός τις διακρίνεται προχωρῶν ἐκ τοῦ ἀντιθέτου μέρους· ὑπερπηδᾷ τοὺς φράκτας τῶν ἀμπελώνων, διότι φαίνεται ἀποπλανηθεὶς τῆς ὁδοῦ του, καὶ ζητῶν διέξοδόν τινα, καὶ τέλος πάντων, ὡς ἄνθρωπος γνωρίζων τὰς τοποθεσίας καὶ προσπαθῶν νὰ τὰς ἀνεύρῃ, σταματᾷ ἅμα ἐξελθὼν εἰς ἄφρακτόν τι μέρος, ὅπερ ὑποθέτει ὡς διασταύρωσιν ὁδῶν καὶ προσπαθεῖ νὰ ἴδῃ διὰ τοῦ σκότους. Διακρίνει τότε μακράν του ἀμυδράν τινα φωτεινὴν ἀκτῖνα ὑπεκφεύγουσαν διὰ τῆς ῥαγάδος τοῦ τοίχου τοῦ παρεκκλησίου ἐκείνου καὶ λαμβάνει μ' ἀσφαλέστερον βῆμα τὴν πρὸς αὐτὸ διεύθυνσιν, ἐλπίζων τοὐλάχιστον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ ἐρημοκκλήσιον κ' ἐπομένως καὶ τὸ μέρος ὅπου ἀπεπλανήθη.

Ἂν δὲν ἦτο σκότος, θὰ ἐγνωρίζομεν ἴσως τίς εἶναι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Ὅπως δήποτε ὅμως φαίνεται πεπλανημένος τις ὁδοιπόρος, ὅστις ἐντὸς τοῦ σκότους καὶ τῆς βροχῆς παρεξετράπη πάσης πεπατημένης ὁδοῦ καὶ μόλις κατώρθωσεν ὑπερπηδῶν τοὺς φράκτας καὶ τὰ τοιχώματα τῶν ἀγρῶν, προσκόπτων ἀνὰ πᾶν του βῆμα εἰς ἄγνωστόν τι ἐμπόδιον καὶ ὀλισθαίνων εἰς τοὺς ὑπὸ τῆς βροχῆς σχηματισθέντας ῥύακας, νὰ φθάσῃ τέλος πάντων ἀντικρὺ τοῦ παρεκκλησίου ἐκείνου.

— Ἆ!... εἶπεν, ἀπομάσσων διὰ τῆς παλάμης τὸν ἀπὸ τοῦ μετώπου του εἰς θρόμβους καταπίπτοντα ἱδρῶτα, μ' ὅλην τὴν βροχὴν ἥτις εἶχε ποτίσει τὸν ὁδοιπορικόν του πῖλον,

ἆ!... τώρα πλέον δὲν πιστεύω νὰ πλανηθῶ. Καὶ εἰσῆλθε σταθερῷ τῷ βήματι εἰς τὸ παρεκκλήσιον.

Ἀλλ' οὐδὲν εἶχεν ἔτι κατορθώσει νὰ διακρίνῃ διὰ τῆς ἐντὸς τοῦ ἐρημοκκλησίου ἐπικρατούσης σκοτίας, ἣν μόλις διέκοπτεν ἡ ἀμυδρὰ λάμψις τῆς ἀπὸ τῶν ταπεινῶν του θόλων κρεμαμένης κανδήλας, καὶ ὁ πούς του προσέκρουσεν εἰς μαλακόν τι ἀντικείμενον, καὶ πνιγηρὰ ἀναθυμίασις τοῦ ἔκλεισε τὴν ἀναπνοήν. Ἐκάλυψεν ἐπὶ μικρὸν διὰ τῆς χειρὸς τοὺς ὀφθαλμούς του, ἵνα τοὺς συνειθίσῃ εἰς τὸ σκότος, ἀλλὰ καὶ πάλιν οὐδὲν κατώρθωσε νὰ διακρίνῃ ἢ ἄμορφόν τινα σωρὸν πραγμάτων οὐδὲν ἐχόντων σχῆμα. Τέλος, μόλις ἀναπνέων, διότι, ὅσῳ προὐχώρει, ἡ δυσώδης ἀναθυμίασις ἀνεδίδετο ὁλονὲν βαρυτέρα, ἐπλησίασεν εἰς τὴν κάλλιον φωτιζομένην ὑπὸ τῆς κανδήλας γωνίαν τοῦ ἐκκλησιδίου καὶ διέκρινε τότε πρῶτον ὅτι ὁ πρὸ αὐτοῦ ἄμορφος καὶ δυσώδης σωρὸς ἦτο σωρὸς πτωμάτων. Ὦ! φοβερὰ ὑπῆρξεν εἰς αὐτὸν ἡ στιγμὴ ἐκείνη. Ὠπισθοδρόμησεν ἓν βῆμα, ἡ κόμη του ἀνωρθώθη, ἔγεινεν ὠχρός, ὅπως θὰ ἦσαν ὠχρὰ τὰ πρὸ αὐτοῦ πτώματα, ἂν δὲν ἦσαν πτώματα χολερικῶν, καὶ ἡ καρδία του ἐσταμάτησε πρὸς στιγμήν. Πλὴν εὐθὺς ἀμέσως τὸ αἷμά του ὅλον ἀνέρρευσεν εἰς τὴν κεφαλήν του, ᾐσθάνθη ὁρμητικῶς σφύζοντας τοὺς κροτάφους του, καὶ φρικώδης διαλογισμὸς διέδραμεν ὡς ἀστραπὴ τὴν διάνοιάν του.

— Ἂν τυχὸν μεταξὺ τῶν πτωμάτων ἐκείνων ἦτο καὶ...

Ἐφοβήθη νὰ τελειώσῃ τὸν συλλογισμόν του. Τίς οἶδε ποῖον προσφιλὲς ὂν ἐφαντάσθη ὑπὸ τὸν σωρὸν ἐκεῖνον. Ἀνεζήτησεν εἰς τὸν εὐρὺν θύλακον τοῦ ἐπενδύτου του κυτίδα φωσφόρων, καὶ ἀνῆψε μικρὸν κηρίον, ὅπερ ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐντὸς μικροῦ σάκκου περιέχοντος τ' ἀναγκαῖα τῆς ὁδοιπορίας.

Ἂς ἴδωμεν τώρα κἂν τὴν μορφὴν τοῦ ὁδοιπόρου εἰς τὴν ἀμυδρὰν λάμψιν τοῦ κηρίου του... ἆ! εἶναι ὁ Παῦλος.

Ἰδέτε, ἰδέτε, πῶς ἐξετάζει παραφόρως τὰς διεστραμμένας ὑπὸ τοῦ θανάτου ἐκείνας ὄψεις. Δαίμονα τοῦ ᾄδου θὰ τὸν ἐξελάμβανέ τις, ἂν τὸν ἔβλεπεν εἰς τὴν στάσιν του ἐκείνην, ἀνεγείροντα τὰ ἀπεσκληρυμένα καὶ ἀποσυντιθέμενα πτώματα, πλησιάζοντα τὸ κηρίον του εἰς τὰς μελανάς των μορφὰς καὶ ἀφίνοντα πάλιν αὐτὰ νὰ ἐπαναπίπτουν βαρέως ἐπὶ τῶν ἄλλων πτωμάτων.

Ἤγγιζεν ἤδη σχεδὸν εἰς τὸ τέλος τῆς καταχθονίου αὐτῆς ἐπιθεωρήσεώς του καὶ ἡτοιμάζετο νὰ σβύσῃ τὸ κηρίον του καὶ ν' ἀπέλθῃ, ηὐχαριστημένος τοὐλάχιστον ὅτι δὲν εὗρεν ὅ,τι σατανική τις φωνὴ τῷ εἶχε πρὸ μικροῦ ψιθυρίσει, ὅτε σταματᾷ αἴφνης πρό τινος γυναικείας μορφῆς, ἡ χείρ του τρέμει σπασμωδικῶς, τὸ κηρίον πίπτει ἀπὸ τῆς χειρός του καὶ σβύνεται· τὸ ἀναζητεῖ μεταξὺ τῶν πτωμάτων, πλὴν εἰς μάτην· οὐδὲν κατορθοῖ νὰ ἀνεύρῃ ἐντὸς τοῦ σκότους ἐκείνου, ὅπερ ἐπηύξανεν ἔτι καὶ ἡ ἰδία αὐτοῦ σκιά, κύπτοντος καὶ παρεμποδίζοντος οὕτω τὸ ἄνωθεν ἐκπεμπόμενον ἀμυδρὸν φῶς τοῦ κανδηλίου. Λαμβάνει πάλιν ἓν φωσφόρον, τὸ ἀνάπτει καὶ προσεγγίζει εἰς τὴν κυανωπὴν του λάμψιν τὴν μίαν χεῖρα τοῦ πτώματος. Εἶναι λευκὴ καὶ ὡραία χεὶρ νεάνιδος, ἣν δὲν ἀπεμελάνωσεν ἔτι ὁ θάνατος, ἀλλ' οἱ δάκτυλοί της δὲν φέρουσι τίποτε. Ἀφίνει αὐτὴν τὴν χεῖρα, πλησιάζει τὸ μέχρι τῆς ἄκρας καὲν ἤδη φωσφόρον καὶ καῖον πλέον καὶ αὐτοὺς τοὺς τρέμοντας δακτύλους του, εἰς τὴν ἄλλην χεῖρα τοῦ πτώματος, καὶ βλέπει εἰς τὸν μικρὸν δάκτυλόν της μικρὸν μέλαν δακτυλίδιον.

Ὢ! ποία κραυγὴ διέρρηξε τὰ στήθη τοῦ Παύλου! ἦτο τὸ πτῶμα τῆς Σοφίας του.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΒΛΑΧΟΣ.

ΤΟ ΕΡΕΧΘΕΙΟΝ.

Ἐν μιᾷ τῶν ὡραίων ἀττικῶν ἡμερῶν, ἐν ᾧ λαμπρῶς ἐγείετο ὁ ἥλιος ὑπὲρ τὸν Ὑμηττόν, καὶ χρυσοῦς ἐχρίσθη ὁ ἀντιπέραν Πάρνης, σκεπτικὸς ἐκάθητο ὁ Κέκροψ εἰς τὸν βράχον τῆς ἀκροπόλεως, ξέων τὸν ἀντίχειρα διὰ τοῦ λιχανοῦ του, ὅπερ, ὡς γνωστόν, βοηθεῖ εἰς τὸ νὰ καταβαίνωσιν αἱ ἰδέαι, καὶ περὶ αὐτὸν ἵσταντο αἱ τρεῖς θυγατέρες του, ᾄδουσαι καὶ ποικίλλουσαι τὸν πέπλον τῆς Ἀθηνᾶς.

Αἴφνης, πρὸς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως, ἠκούσθησαν φωναὶ ὁπωσοῦν θορυβώδεις, ὡς ἀνθρώπων φιλονεικούντων, καὶ διὰ μιᾶς ἡ Ἄγραυλος καὶ ἡ Ἕρση ἀνεπήδησαν ἐρυθριῶσαι σφοδρῶς.

— Ὄχι! δὲν εἶναι ἐκεῖνος, εἶπον καὶ αἱ δύο συγχρόνως, ἰδοῦσαι ὅτι οἱ προσερχόμενοι καὶ οὕτω μεγαλοφώνως ὁμιλοῦντες ἦσαν εἷς ἀνὴρ εὔρωστος καὶ ἀθλητικός, ὑγρὸν ἔχων τὸ βλέμμα, μακρὸν τὸν πώγωνα καὶ κυματοῦσαν τὴν κόμην, καὶ μία γυνὴ εὐσχημος, γαλανὴ καὶ μεγαλοπρεπής. — Μὲ συγχωρεῖς, ἐδικός μου εἶναι, ἔλεγεν ὁ ἀνὴρ μετὰ ζωηρότητος. — Παντάπασιν, ἀπατᾶσαι, διότι εἶναι ἐδικός μου, ἀπεκρίνετο ἡ γυνὴ μεθ' ὑπεροψίας. — Οὐδεὶς ἀκόμη μοὶ εἶπεν ὅτι ἀπατῶμαι, εἶπεν ὁ ἀνὴρ ὀργιζόμενος. — Ἀντὶ νὰ παροξυνώμεθα, ἀπεκρίθη μετριοπαθῶς ἡ γυνή, ἰδοὺ ἐδῶ πρόχειρος δικαστής· ἂς τῷ ἐκθέσωμεν τὴν ἔριν ἡμῶν. — Περὶ τίνος πρόκειται; ἠρώτησεν ὁ Κέκροψ. — Ὁ τόπος οὗτος, ἀπεκρίθη ὁ ἀνήρ, διϊσχυρίζομαι ὅτι εἶναι ἐδικόν μου κτῆμα, καὶ ἔχω ἀπείρους αὐτοῦ ἀποδείξεις. — Καὶ ἐγὼ κηρύττω ἐξ ἐναντίας, ὑπέλαβεν ἡ γυνή, ὅτι εἶναι ἐδικός μου, καὶ οὐδεὶς ποτε μοὶ τὸν ἠμφισβήτησε. Θέλομεν νὰ κρίνῃς μεταξὺ ἡμῶν. — Καὶ ἔκρινα ἤδη, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ. Ὁ τόπος οὗτος, ἂν ἐπι-

τρέπετε, δὲν εἶναι οὔτε τοῦ ἑνὸς οὔτε τοῦ ἄλλου, ἀλλ' εἶναι ἐδικός μου, διότι εἶμαι Κέκροψ, ὁ βασιλεύς του. — Τοῦτο δὲν ἐμποδίζει, ἀπήντησεν ὁ ἀνήρ. — Πῶς δὲν ἐμποδίζει; εἶπεν ὁ Κέκροψ. — Δὲν ἐμποδίζει, διότι ἐγὼ εἶμαι ὁ Ποσειδῶν. — Καὶ ἐγὼ ἡ Ἀθηνᾶ, ἐπρόσθεσεν ἡ γυνή. — Ἆ! τότε ἀλλάζει, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, καὶ τότε τὸ μόνον ὃ δύναμαι νὰ εἴπω, εἶναι ὅτι ἡ γῆ αὕτη εἶναι ἐδική σας καὶ οὐχὶ ἐδική μου. Ἀλλὰ τίνος ἐκ τῶν δύο, πῶς θέλετε νὰ τὸ κρίνω ἐγὼ ὁ θνητός; — Ἐγὼ τὴν ζωννύω εἰς τὰς ἀγκάλας μου, καί, ἂν θέλω νὰ τὰς σφίγξω, τὴν καταστρέφω, εἶπεν ὁ Ποσειδῶν. — Ἐγὼ προστατεύω καὶ σώζω τοὺς κατοίκους της, καὶ ἡ πόλις αὕτη εἶν' ἐδική μου ἐπώνυμος, εἶπεν ἡ Ἀθηνᾶ. — Δηλαδὴ ἐδική μου, εἶπε καθ' ἑαυτὸν ὁ Κέκροψ. — Ἐδική σου σήμερον, ὑπέλαβεν ἡ θεά, ἀναγνοῦσα εἰς τὸν μυχὸν τοῦ νοός του. Κεκροπία καλεῖται ἐν ὅσῳ σύγκειται ἔκ τινων εὐτελῶν καλυβῶν, ἐρριμμένων ἐπὶ τῆς κορυφῆς τραχέος σκοπέλου. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀθῆναι θέλει ἰδεῖ φθάνουσαν τὴν δόξαν της μέχρι τῶν ἀστέρων, θέλει ζήσει μέχρις ἐσχάτων αἰώνων, καὶ θέλει ἀναδειχθῇ εἰς εὐπρέπειαν λαμπροτέρα πάσης χώρας τῆς γῆς. — Εἰς τὰ ὑγρὰ νῶτά μου τῇ φέρω θησαυροὺς ἀπὸ περάτων τῆς γῆς, εἶπει ὁ Ποσειδῶν, καὶ τῇ παρασκευάζω τὰς ὁδοὺς τῆς δόξης καὶ τῆς ἰσχύος της. — Ἐγώ, ὑπέλαβεν ἡ Ἀθηνᾶ, τῇ δίδω τὴν ἀνδρείαν εἰς τοὺς πολέμους καὶ τὴν σύνεσιν εἰς τὰς βουλάς, ἥτις σώζει καὶ μεγαλύνει τὰς πόλεις. — Καὶ ὅμως, εἶπεν ὀργιζόμενος ὁ Ποσειδῶν, τὴν χώραν ἣν καυχᾶσαι ὅτι προστατεύεις, ἀφίνεις ἕρμαιον εἰς τὰς ληστρικὰς εἰσβολὰς τῶν Ἀόνων ἐκ Βοιωτίας. — Δὲν τὴν βλάπτουσιν, ἀπεκρίθη πικρῶς ἡ Ἀθηνᾶ, ὅσον οἱ βάρβαροι τῆς Καρίας, οὓς ἀποθέτεις εἰς τοὺς λιμένας της. — Βλέπω, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, ἀφ' οὗ ἔξεσεν ὀλίγον τὸν ἀντίχειρα διὰ τοῦ λιχανοῦ του, βλέπω ὅτι αἱ ὑποσχέσεις

σας, μεγάλαι, ὑπερβολικαὶ ἑκατέρωθεν, ἰσοζυγοῦσι περίπου. Ἐπίσης ἐξισοῦνται καὶ ὅσα κακὰ ἐπιφέρετε ἢ ἐπιτρέπετε εἰς τοῦτον τὸν τόπον. Ἐπὶ τῶν παρόντων κακῶν δὲν δύναμαι νὰ στηρίξω τὴν πρόκρισίν μου, ἐπὶ δὲ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν πῶς νὰ ἐπιφέρω κρίσιν ἐγὼ ὁ ἐφήμερος, ἐγὼ ὁ μὴ ἔχων τὴν προφητικὴν χάριν τοῦ μέλλοντος; εἶμαι ἁπλοῦς ἄνθρωπος, καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις ἄξιος εὐγνωμοσύνης λογίζεται ὄχι ὁ πολλὰ ὑποσχόμενος, ἀλλ' ὁ ἀληθῶς εὐεργετῶν. Ἂν τοῦτο ἰσχύῃ καὶ εἰς τὸν Ὄλυμπον, πράξατέ τι ἐμπρός μου ὑπὲρ τούτου τοῦ τόπου, καὶ εἰς τὴν μεγαλυτέραν εὐποιΐαν δοθήσεται τὸ μεγαλύτερον γέρας.

Ἀμφότεροι οἱ θεοὶ ἔνευσαν τότε ὡς ἂν ἔλεγον : — Μὰ τὸν Δία, δι' ἄνθρωπον ἀνόητα δὲν ὁμιλεῖ. — Μάλιστα, εἶπεν ὁ Ποσειδῶν· καὶ ἰδού!

Καὶ διὰ τῆς τριαίνης του ἔπληξε βιαίως τὸν ξηρὸν βράχον· ὁ δὲ βράχος ἐσείσθη σφοδρῶς καὶ ἐσχίσθη δίχα, καὶ ἡ τρίαινα ἐβυθίσθη μέχρι τῶν σπλάγχνων τῆς γῆς, καὶ ἠνέῳξε φρέαρ πλησθὲν ὕδατος, ὅπερ ἐβόα διὰ τῆς μεγάλης φωνῆς τῆς θαλάσσης. — Ἰδού! ἐπανέλαβεν ὁ Ποσειδῶν, δίδω τὸ ὕδωρ εἰς τὴν αὐχμηρὰν Ἀττικήν, δίδω τὴν θάλασσαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πετρώδους ἀκτῆς. Ἡ πυρὰ τοῦ ἡλίου ἤθελεν ἀποξηράνει πᾶσαν τὴν ζωτικήν της ἰκμάδα, ἤθελεν ἀπορροφήσει τὰ σπάνια νάματα τῶν ῥυάκων της, ἀπομαράνει ῥιζηδὸν τὰ φυτά της, καὶ μεταβάλει τὴν γῆν της εἰς φλέγουσαν κόνιν. Τὸ φρέαρ τοῦτο τὴν ἔσωσε! Τεχνητὸς ῥύαξ θέλει ἀνασύρεσθαι ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, καὶ θέλει διαχέει δρόσον καὶ ζωὴν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ μεταβάλλει τὴν ἔρημον εἰς εὐθαλῆ καὶ εὔφορον κῆπον.

Προσέτι δέ, ὅταν μαστίζῃ τὸ Αἰγαῖον ὁ νότος, θέλει κυματοῖ καὶ τὸ φρεάτειον τοῦτο ὕδωρ, εἰς ἔνδειξιν ὅτι δωροῦμαι δι' αὐτοῦ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν θάλασσαν, ἥτις θέλει εἶ-

σθαι τοῦ πλούτου των ἡ πηγή, τῶν θριάμϐων των τὸ πεδίον, καὶ θέλει περιφέρει τὰς τροπαιούχους σημαίας των ὅπου περιφέρει τὰ κύματά της. — Αὐτά, εἶπεν ὁ Κέκροψ, δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητα· ἀλλ' ὁ δικασῆς, διὰ νὰ κρίνῃ ἀμεροληπτως, πρέπει νὰ ἀκούσῃ τὰ μέρη ἀμφότερα.

Αὕτη ἦτο πλαγία πρόσκλησις εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ὅπως καὶ αὐτὴ ὁμιλήσῃ.

Τότε ἡ Ἀθηνᾶ ἐκτύπησε καὶ αὐτὴ τὴν γῆν διὰ τοῦ ποδός της, καὶ ἀμέσως ἀνεφύη ὡς πηχυαῖος θαλλὸς ἐλαίας, ὅσῖις ταχέως βλαστάνων, ηὔξησεν εἰς εὐθαλὲς καὶ πολύκαρπον δένδρον. Ὁ Κέκροψ ἐτέρπετο ἐπὶ τῇ θέᾳ του, καὶ ηὐφραίνετο δροσιζόμενος ὑπὸ τὴν σκιάν του. Ἡ δὲ Ἀθηνᾶ, κόψασα, τῷ προσέφερεν ἕνα τῶν πρασίνων καρπῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ὁ Κέκροψ, προσαγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸ σῖόμα του, διέσῖρεψε τὸ πρόσωπον σιωπῶν. Ἐν τούτοις οἱ καρποὶ ὡριμάσαντες ἀπὸ πρασίνων ἔγειναν μέλανες, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ ἔδωσε καὶ ἐκ δευτέρου καρπὸν εἰς τὸν Κέκροπα, ὅσῖις ἀπογευσάμενος τὸν εὗρεν ἡδὺν εἰς βρῶσιν, καὶ ἡ πλάστιγξ τῆς κρίσεώς του, ἀπὸ τοῦ Ποσειδῶνος, πρὸς ὃν εἶχεν ἐντελῶς κλίνει, ἤρχισεν ἤδη ἀδιοράτως νὰ τρέπηται κατ' ἐναντίαν διεύθυνσιν. — Ἂν τὸ ὕδωρ γονιμοποιῇ τὴν γῆν, εἶπεν ἡ Ἀθηνᾶ, ἰδοὺ τῆς γονιμότητος αὐτῆς τὸ ἄρισῖον προϊόν. Αὐτὸ ἐνδύον καὶ πεδιάδας καὶ ὄρη θέλει μεταϐάλει τὴν ἔρημον τῆς Ἀτῖικῆς εἰς χαριέσῖατον κῆπον. Αὐτοῦ ὁ καρπὸς ἔσῖαι τῶν κατοίκων αὐτῆς τροφὴ προσφιλής. Ὁ δὲ ὀπὸς αὐτοῦ, οὐ μόνον ἔσῖαι τῶν τεχνῶν βοηθός, ἀλλὰ ἀφανεῖς ἐγκλείων τὰς τοῦ ἡλίου ἀκτῖνας, δωρήσεται ἐπὶ γῆς τὸ οὐράνιον φῶς, παρατενεῖ ἐν τῇ νυκτὶ τὴν ἡμέραν. Ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐν τῷ δένδρῳ τούτῳ δωροῦμαι ὑμῖν τὸ ὑπέρτατον τῶν ἀγαθῶν, τὴν εἰρήνην, τῆς φρονήσεως θυγατέρα. Αὕτη εἶναι τῶν ἀνθρώπων ἡ μεγαλουργὸς εὐεργέτις, αὕτη ἡ πλουτοδότις θεά, αὕτη ἡ τῶν ἐθνῶν

ἐμπεδοῦσα τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν εὐημερίαν ῥιζοῦσα. Οἱ ἀνδρικοὶ ἀγῶνες, ὁ πόλεμος καὶ αἱ νίκαι, ἃς οὐχ ἧτῖον θαλλὸς τῆς ἐλαίας μου θέλει ἀμείβει, τότε συμβάλλονται εἰς τῶν ἀνθρώπων τὴν εὐτυχίαν, ὅταν μόνον προπαρασκευάζωσι τὴν εἰρήνην. Ἄλλως φυτεύουσι χωρὶς νὰ θερίζωσι, καταστρέφουσι χωρὶς νὰ οἰκοδομῶσιν. Εὐτυχὴς ὁ λαὸς ὁ ἀσπασάμενος τὴν εἰρήνην, καὶ νικῶν οὐχὶ ἵνα νικήσῃ, ἀλλ' ἵνα διατηρήσῃ τὸν θησαυρὸν αὐτῆς. Πᾶσα ἡμέρα αὐτοῦ ἡμέρα εὐδαιμονίας, πᾶν βῆμα αὐτοῦ τὸν προάγει εἰς εὐπορίαν, πᾶς βῶλος αὐτοῦ μεταβάλλεται εἰς χρυσόν.

Ὁ Κέκροψ τότε ἀπεκρίθη : — Ἀμφότερα τὰ δῶρα ὑμῶν εἰσὶ θεῖα καὶ ἀνεκτίμητα. Ἀλλ', ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐμὴν ἀσθενῆ ἀνθρωπίνην κρίσιν ἀνετέθη ἡ δεινὴ αἵρεσις μεταξὺ τῶν δύο, ἐπικαλοῦμαι μὲν ἀμφοτέρους ἱλέους εἰς τὴν χώραν ταύτην, ἀλλὰ τὴν κυριότητα αὐτῆς ἀνατίθημι εἰς τὸν ἐπαγγελλόμενον ὄχι τοὺς κεραυνοὺς τῶν πολέμων καὶ τὴν ἐκ τούτων μεγάλην ἀλλὰ στιγμιαίαν λαμπρότητα· τὴν παραχωρῶ εἰς τὸν χορηγοῦντα ἡμῖν τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καὶ τὸ ἥμερον ἀλλὰ διαρκὲς αὐτῆς φῶς.

Ἅμα δὲ ταῦτα εἶπεν, ὁ Ποσειδῶν ἀνεπήδησε θυμωθείς, καὶ ἐπάταξε τὸ ἔδαφος τῆς ἀκροπόλεως διὰ τῆς τριαίνης του, ἧς τὰ ἴχνη τῶν ὀδόντων φαίνονται μέχρι τοῦδε ἐπὶ τοῦ βράχου. Μετὰ ταῦτα δ' ἐβυθίσθη βιαίως εἰς τὸ Αἰγαῖον, καὶ τὰ ἀφρίζοντα αὐτοῦ κύματα ἀνεπήδησαν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ.

Ἡ δ' Ἀθηνᾶ, ἠρέμα διὰ τῆς χειρὸς καὶ εὐμενῶς νεύσασα πρὸς τὸν Κέκροπα, ἀπέβλεψε μετὰ ταῦτα πρὸς τὰς θυγατέρας αὐτοῦ, καὶ αἰφνίδιός τις στοχασμὸς ἐφάνη ἀναφυεὶς ἐντὸς τῆς σοφῆς κεφαλῆς της. Μακρὸν δὲ καὶ σκεπτικὸν ἐπ' αὐτὰς προσήλωσε βλέμμα, καὶ ἔπειτα ἀπέπτη εἰς τοὺς ἀέρας, φῶς καὶ ἀρώματα διαχύσασα εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν.

— Πόσον γλυκεῖς καὶ ἡγεμονικοὶ οἱ γλαυκοὶ ὀφθαλμοὶ

τῆς Θεᾶς, εἶπεν ἡ Πάνδροσος, ἡ μία τῶν Θυγατέρων τοῦ Κέκροπος. Τὸ βλέμμα της ὡς βέλος μοὶ διεπέρασε τὴν καρδίαν, καὶ ὡς φλὸξ μοὶ ἀνῆπλε τὸ αἷμα. — Πόσον δὲν ὁμοιάζει τὴν ὡραίαν καὶ μεγαλοπρεπῆ Θεὰν τὸ δύσμορφον αὐτὸ ξόανόν της, εἶπεν ἡ ἀδελφὴ αὐτῆς Ἔρση, δεικνύουσα τὸ ξύλινον ἄγαλμα, εἰς οὗ τὸ αὐτοσχέδιον βάθρον ἐκάθητο. — Δὲν ἠξεύρω, εἶπεν ἡ τρίτη ἀδελφὴ Ἄγραυλος, ἂν ἀξίζῃ νὰ κοπιάζωμεν κεντῶσαι δι' αὐτὸ πέπλον. Ἐγὼ δὲν κεντῶ πλέον· προτιμῶ νὰ κρεμάσω σΊέμματα εἰς τὸ δόρυ τοῦ Ἄρεως. — Καὶ ἐγώ, εἶπεν ἡ Ἔρση, νὰ καλλιεργήσω τὰς μυρσίνας, ἃς ἐφύτευσα περὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ. — Ἄφετε, πισΊεύσατέ μοι, τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἄρην, εἶπεν ἡ Πάνδροσος. Μὴ ἀσέβειαν πρὸς τὸ ἱερὸν ἄγαλμα. Ὁ πατήρ μας εἶπεν ὅτι, τοιοῦτον ὁποῖον εἶναι, ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. — Ἀληθῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔπεσε, πάτερ; ἠρώτησαν αἱ δύο κόραι. — Ὅταν ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εὑρίσκωμεν τὴν καταγωγήν του, ἀπεκρίθη ὁ Κέκροψ, ὑπεκφεύγων τὴν ἐρώτησιν, πρέπει νὰ τὸ πισΊεύωμεν ὡς πεμφθὲν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ Διϊπετὲς νὰ τὸ ὀνομάζωμεν.

Καὶ ἀπῆλθεν ὅπως, καλέσας οἰκοδόμους, περιτειχίσῃ εἰς τὸν αὐτὸν περίβολον τὰ ἱερὰ καὶ ὁρατὰ τῆς ἡμέρας ἐκείνης μνημόσυνα, παρὰ τὰ ξόανα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἑρμοῦ, τὴν θάλασσαν ἢ τὸ φρέαρ τοῦ Ποσειδῶνος μετὰ τοῦ ἴχνους τῆς τριαίνης αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς. — Μὴ παραμελῆτε, ἀδελφαί, τὴν εὐσεβῆ ἡμῶν ἐργασίαν, ἐπανέλαβε παραινοῦσα ἡ Πάνδροσος. Τὰ Ἀθήναια μετ' ὀλίγον θέλουσιν ἐπισΊῇ· πρέπει ὁ πέπλος νὰ εἶναι ἕτοιμος.

Ἀλλ', ἐνῷ αἱ δύο κόραι ἤρχοντο νὰ καθίσωσι παρὰ τὴν ἀδελφήν των, αἴφνης ἔσΊησαν ἀμφότεραι, ἐφάνησαν ἀκροώμεναι, καὶ ἔπειτα ὡς δύο νέαι ἔλαφοι ὥρμησαν ὁμοῦ τρέχουσαι πρὸς τὴν πύλην τῆς ἀκροπόλεως, δι' ἧς εἰσήρχοντο δύο

οι ἐξόχου ὡραιότητος, ὁ μὲν ῥωμαλέος καὶ ἀνδρικὸς, τὴν
ιν ἔχων καταπληκτικήν, τὸ βλέμμα εὐγενὲς καὶ σπινθηρο-
λον, καὶ τὸ βάδισμα σΊιϐαρόν· ὁ δέ, νεανικὸς, τρυφερὸς
αὶ κοῦφος, ὥσΊε ἐφαίνετο πετῶν ὅταν ἐπεριπάτει. Ὁ πρῶ-
ς ἦτον ὁ Ἄρης, ὁ δὲ δεύτερος ὁ Ἑρμῆς.

Τὴν δ' ἐπαύριον ὁ Κέκροψ εἶχεν ἤδη περατώσει τὸν περί-
λόν του, οὐχὶ ὅμως καὶ αἱ θυγατέρες του τὸν πέπλον τῆς
θηνᾶς· διότι, ἂν ἡ Πάνδροσος ἔϐλεπεν ἐμπρός της μόνον
ἔργον της, αἱ ἄλλαι δύο, μεταξὺ ἐργαζόμεναι, ἔϐλεπον
ὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἄρην. — Δὲν μοὶ λέγετε, ἀδελφαί, εἶ-
εν ἀφελῶς ἡ Πάνδροσος, καθημένη μετ' αὐτῶν καὶ κεντῶσα
ἰς τὴν σκιὰν τῆς ἐλαίας, ποίαν εὐχαρίσΊησιν εὑρίσκετε εἰς
ὴν συναναστροφὴν τῶν δύο ἐκείνων ξένων, ὥσΊε δι' αὐτοὺς
' ἀμελῆτε τὴν ἱερὰν ἐργασίαν σας; Ποῦ ὑπάγετε μετ' αὐτῶν,
ί λέγετε καὶ τί κάμνετε, ὅταν ἔρχωνται; ἔχω πολλὴν πε-
ιέργειαν νὰ τὸ μάθω. — Ὦ! ἀδελφή, εἶναι κάκισΊον
πρᾶγμα ἡ περιέργεια, εἶπεν ἡ Ἕρση, καὶ σὲ συμϐουλεύω
πολὺ νὰ τὴν ἀπομάθῃς. — Δὲν ἠμπορῶ νὰ ἐννοήσω, εἶπεν
ἡ Ἄγραυλος, πῶς εὑρίσκονται περίεργοι ἄνθρωποι! Εἶναι
δι' ἐμὲ ἀνεξήγητον πάθος. Τί τοῖς μέλει διὰ τῶν ἄλλων τὰ
μυσΊικά; Διατί δὲν περιορίζονται εἰς τὰ ἐδικά των; — Ὅταν
δὲν θέλετε, ἀδελφαί, νὰ μοὶ εἰπῆτε ὅ, τι σᾶς ἐρωτῶ, εἶπεν
ἡ Πάνδροσος μετὰ πολλῆς ἀφελείας, ἐννοεῖτε ὅτι δὲν ἐπι-
μένω. Ὁμολογῶ ὅμως ὅτι εἶμαι περίεργος.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐλέγοντο, ἀνέλαμψεν αἴφνης ὁ οὐρανὸς καὶ
αὔρα μυροϐόλος περιεχύθη περὶ τὴν ἀκρόπολιν, ἐκ φωτει-
νῆς δὲ νεφέλης ἐπεφάνη εἰς τὰς τρεμούσας κόρας ἡ Ἀθηνᾶ,
γνώριμος ἐκ τῶν αἰθρίων γλαυκῶν ὀφθαλμῶν της, ἐκ τοῦ ἔγ-
χους καὶ τῆς ἀσπίδος της, καὶ ἐκ τοῦ ποδήρους χιτῶνος ἐφ'
οὗ ἀπαισίως ἐμόρφαζεν ἡ τερατώδης κεφαλὴ τῆς Γοργόνος.
Στᾶσα δ' ἐμπρὸς τῶν νεανίδων : — Σᾶς εἶδα χθὲς εὐσεϐεῖς;

καὶ ἐπιμελεῖς, εἶπε· σᾶς φέρω ἓν δεῖγμα τῆς ἐμπιστο-
νης μου.

Λαβοῦσα δὲ μικρὸν κιβώτιον ὑπὸ τὴν ἀσπίδα της: — Σ
παραδίδω, ἐπρόσθεσε, τὴν παρακαταθήκην αὐτοῦ. Φυλάξα-
το ἐπιμελῶς, καὶ προσέξατε μὴ τύχῃ καὶ ἀνοιχθῇ. — Εἶπ
καὶ εἰποῦσα ἀπέπτη.

Αἱ δὲ κόραι ἔμειναν ἀκίνητοι, ἄφωνοι καὶ σχεδὸν ἄπνο
Ἀλλὰ κατ' ὀλίγον ἤρχισαν νὰ συνέρχωνται. — Ἡ Ἀθη
εἶπεν ἡ Πάνδροσος, — ἡ Ἀθηνᾶ! ἡ Ἀθηνᾶ! ἐπανέλαβον
ἄλλαι δύο. Ἔπειτα δὲ τὰ βλέμματα καὶ τῶν τριῶν ἐστράφη
σαν πρὸς τὸ κιβώτιον. — Ἀλλὰ τὸ κιβώτιον τοῦτο! εἶπεν
Ἄγραυλος. Τί ἄρα νὰ εἶναι; τί περιλαμβάνει; — Τί παρά-
δοξον μυστήριον! εἶπεν ἡ Ἔρση. — Ἱερὰ παρακαταθήκη, εἶ-
πεν ἡ Πάνδροσος· ἡ Θεὰ μᾶς τὴν ἐνεπιστεύθη· πρέπει νὰ
τὴν φυλάξωμεν μετὰ φόβου καὶ μετὰ πίστεως. — Ὦ! ἀναμ-
φιβόλως, ὑπέλαβεν ἡ Ἔρση, πρέπει νὰ τὴν φυλάξωμεν.
Ἀλλὰ τί ἄραγε περιέχει; — Ἴσως ἄγνωστόν τινα θησαυρόν,
εἶπεν ἡ Ἄγραυλος μὲ ἀστράπτοντας ὀφθαλμούς· ἴσως πολυ-
τίμους λίθους ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου τὰς κορυφὰς ἢ τὰς φάραγ-
γας. — Ἴσως νέκταρ ἢ ἀμβροσίαν, ἐπρόσθεσεν ἡ Ἔρση.
Ἴσως τι οὐράνιον προϊὸν ἄγνωστον εἰς τὴν γῆν. — Ἢ φάρ-
μακόν τι δίδον τὴν ἀθανασίαν, εἶπεν ἡ Ἔρση. Ὦ! ἂν μόνον
ἦτον δυνατὸν νὰ τὸ ἴδωμεν! — Ἄπαγε! εἶπεν ἡ Πάνδροσος.
Ἡ Ἀθηνᾶ ἀπηγόρευσε ν' ἀνοιχθῇ τὸ κιβώτιον. — Ἄπαγε!
ἀναμφιβόλως! ἀπεκρίθη ἡ Ἔρση. Βεβαίως ἡ Ἀθηνᾶ εἶπε νὰ
μὴν ἀνοιχθῇ· ἀλλ' ἤθελον τόσον νὰ ἠξεύρω τί περιέχει! —
Ὦ! μίαν μόνον γωνίαν ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ διεγείρωμεν, εἶπεν
ἡ Ἄγραυλος. — Φυλαχθῆτε, ἀδελφαί, φυλαχθῆτε, εἶπεν ἡ
Πάνδροσος. Ἐνθυμηθῆτε τῆς Θεᾶς τὸν λόγον. — Τῆς Θεᾶς
τὸν λόγον, τὸν ἐνθυμούμεθα· τίς τὸν λησμονεῖ; ὑπέλαβεν ἡ
Ἔρση. Ἀλλ' ἓν μόνον βλέμμα δύναται τόσον νὰ βλάψῃ; —

τε τοῦτο, εἶπεν ἡ Πάνδροσος· νικήσατε τὴν περιέργειάν αἰδέσθητε τὴν Θεάν· φοβήθητε τὴν ὀργήν της.

κόραι ὑπήκουσαν, καὶ ἤρχισαν νὰ κεντῶσι σιωπηλῶς, μετ' ὀλίγα λεπτά: — Ἄγραυλε! εἶπεν ἡ Ἕρση. — , ἀπεκρίθη αὐτή. — Μόνον ἓν βλέμμα! εἶπεν ἐκείνη. ν μόνον βλέμμα, ἀπεκρίθη ἡ Ἄγραυλος, τί θὰ βλάψῃ; ὸ πῶμα ὑποχωρεῖ. Ὀλίγον ἂν τὸ ὠθήσω, ἀνοίγει. — ον μόνον, εἶπεν ἡ Ἕρση, καὶ τὸ κλείομεν πάλιν ἀμέσως. Πρὸς Ἀθηνᾶς, σᾶς παρακαλῶ, ἀδελφαί· σᾶς ἐξορκίζω νὰ πράξητε τοῦτο, ἀνέκραξεν ἡ Πάνδροσος. — Ἀλλ' ἀμέ θὰ τὸ κλείσωμεν πάλιν, ἐπανέλαβεν ἡ Ἄγραυλος, κρα α ἤδη εἰς τὰς χεῖρας τὸ πῶμα. Ἡ Ἀθηνᾶ εἶναι ἤδη εἰς ἑστίαν τοῦ πατρός της· οὔτε θὰ ὑποπτεύσῃ ὅτι τὸ ἠγ μεν. Νὰ τὸ ἀνοίξω; — Μή, μή! εἶπεν ἡ Πάνδροσος. — ιξε, ἄνοιξε, εἶπεν ἡ Ἕρση. — Τὸ ἀνοίγω λοιπόν, εἶπεν γραυλος. — Ὦ! ἐγὼ φεύγω, καὶ ἀποστρέφω τὸ πρόσω-, ἀνέκραξεν ἡ Πάνδροσος, ἐγερθεῖσα, καὶ δρομαίως ρυνομένη. — Ἄνοιξε, ἄνοιξε, ἐπανέλαβεν ἡ Ἕρση. Ἓν ον βλέμμα, καὶ ἀμέσως τὸ κλείεις.

Καὶ ἡ Ἄγραυλος, διὰ ταχείας κινήσεως τῆς χειρός, ἠνέῳξε πῶμα. — Ἆ! ἀνεφώνησαν καὶ αἱ δύο συγχρόνως, καὶ ἔρριψαν πάλιν τὸ πῶμα, μείνασαι ὡς ἀπολελιθωμέναι, τι εἰς τὸ κιβώτιον, ἀντὶ πολυτίμων κόσμων καὶ θησαυρῶν, ον κείμενον.... βρέφος.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἀνεφώνουν ἐκπληττόμεναι, κορώνη ἠγέρ- ἐκ τῶν κλάδων τῆς ἱερᾶς ἐλαίας, καὶ ὀξεῖαν κραυγὴν εῖσα, διέσχισε πρὸς βορρᾶν τὸν ἀέρα. — Εἶδες; ἠρώτη- ἡ Ἄγραυλος, δειλῶς ἀναβλέψασα πρὸς τὴν Ἕρσην. — δα, εἶπεν αὐτή. Ἡ Ἀθηνᾶ! Λοιπὸν ὅλαι αἱ καυχήσεις, καὶ η ἡ αὐστηρότης...; — Προσποίησις! ἐψιθύρισεν ἡ γραυλος μετὰ φωνῆς ἥτις μόλις ἠκούετο. — Καὶ ἡμεῖς ἐμ-

πρός της ἐτρέμομεν! εἶπε μετὰ τόλμης ἡ Ἕρση. Δὲν ἔχομ νὰ τὴν φοβώμεθα. Καὶ αὐτὴ ἀσθενὴς ὡς ἡμεῖς. — Εἶδες ἄσχημον βρέφος! εἶπεν ἡ Ἄγραυλος. — Ναί! καὶ παρετή ρησας τοὺς πόδας του; ἀπεκρίθη ἡ Ἕρση. Δὲν ἠξεύρω πῶ μ' ἐφάνησαν στρεβλοὶ καὶ ῥαιβοί. Ὄφεις μᾶλλον ἢ πόδ παιδίου ὡμοίαζον. — Ὦ! τῷ ὄντι, ἄφες νὰ ἰδῶ!

Καὶ ἠνέῳξαν πάλιν τὸ κιβώτιον, καὶ ἡ μορφὴ τοῦ πα δίου, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς ἡ διαγωγή, ἦσαν ἀλληλοδιαδόχως ἀνεξάντλητον θέμα τῆς φλυαρίας των.

Ἐν τούτοις δ' ἡ Ἀθηνᾶ, ἀφ' οὗ, παραδοῦσα αὐταῖς τὸ κ βώτιον ἐπέβη τοῦ νέφους της πάλιν, ἀπ' αὐτοῦ ἐπέβλεψ ἄνωθεν ἐπὶ τὴν μέλλουσαν πόλιν της μετὰ στοργῆς καὶ μ ρίμνης, καὶ εἶδεν αὐτὴν καταλλήλως κειμένην διὰ τὸ προ ρισμένον αὐτῆς μεγαλεῖον, καὶ τὸ φρούριον τῆς ἀκροπόλε ὡς βασιλικὸν στέμμα ἐπιστέφον αὐτήν, καὶ πρὸς ἀνατολ μὲν τὸν Ὑμηττόν, πρὸς νότον δὲ τὸ Μουσεῖον, πρὸς δυσμ δὲ τὸν Ἄρειον Πάγον, περιβάλλοντας αὐτὴν ὡς φυσικὰ ὀχ ρώματα. Ἀλλὰ πρὸς βορρᾶν τὴν εἶδεν ἄφρακτον μέχρι τ ἀπέχοντος Βριλησσοῦ, καὶ ἐλυπήθη· ὥρμησεν ἐπομέν πρὸς τὸ ὄρος ἐκεῖνο, ἔκοψεν ἕνα τέμαχον αὐτοῦ διὰ τ αἰχμῆς τῆς λόγχης της, ὅπως τὸν θέσῃ προτείχισμα κα τὴν ἀσθενῆ θέσιν, καί, ἀφ' οὗ τὸν ἔπαλλεν εἰς τὴν παλ μην της, τὸν ἐφορτώθη εἰς τὸν ὦμον, καὶ ἀπέπτη πρὸς τ ἀκρόπολιν.

Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν τὴν ἀπήντησεν ἡ λάλος κορώνη, ἥτις ε χεν ἀναπτῇ ἀπὸ τῆς ἐλαίας, καὶ τὴν προσεῖπεν ὡς ἕπετα — Κρὰ κρά! Κυρία Ἀθηνᾶ, κυρία Ἀθηνᾶ! — Τί θέλεις κορώνη μου, καὶ μ' ἀναχαιτίζεις; ὑπάγω νὰ φράξω τὴν κα λήν μου πόλιν, νὰ ἔχῃ βράχους ὡς ἐπάλξεις, καὶ ὡς πυρ γώματα ὄρη. — Κρὰ κρά, εἶπεν ἡ κορώνη. Ὀχυρώνεις κα φράττεις, καὶ αἱ κόραι ἠνέῳξαν τὸ κιβώτιον, καὶ ὁ ἥλιος εἶ

βρέφος καὶ ἐξεπλάγη. — Κακὴ κορώνη, κακῶν ἄγγελε! μὴ
ίσῃς νὰ πατήσῃς τὴν ἀκρόπολιν ποτὲ πλέον! Τὸ κιβώτιον,
κιβώτιον! ἀνέκραξεν ἡ Ἀθηνᾶ, καὶ ἠνέῳξεν εὐρέως τοὺς
θαλμούς, τὸ σ7όμα καὶ τὰς χεῖρας, λησμονοῦσα τὸ ἄχθος
:, ὅπερ πεσὸν ἔμεινε δι' αἰώνων κείμενον κατὰ γῆς, καὶ
ομάσθη Λυκαβητὸς ὑπὸ τῶν μετὰ ταῦτα ἀνθρώπων.
Καὶ ἡ μὲν κορώνη, τῆς Θεᾶς τρομάζουσα τὴν ἀράν, ἐκ-
:ε οὐδέποτε πλέον ἐπέβη τῆς ἀκροπόλεως· ἡ δὲ Θεὰ
ίη εὐθὺ πρὸς αὐτήν, καὶ ἀοράτως εἶδε τὰς δύο κόρας κυ-
ούσας ὑπὲρ τὴν λάρνακα, καὶ πολυπραγμονούσας περὶ τὸ
έφος. — Ἐπάρατοι σεῖς καὶ ἡ ἄπισ7ος περιέργειά σας!
καὶ κακῶς ἀπόλοισθε! ἔκραξεν ἡ Θεά, καὶ ἡ κραυγή της
τήχησεν ὡς βροντὴ εἰς τὰς φάραγγας τοῦ Ὑμητ7οῦ, τοῦ
ιλησσοῦ καὶ τοῦ Πάρνηθος· καὶ ἔνευσε φοβερά, καὶ
είσθη ἡ γῆ καὶ ἐσείσθησαν τῶν δυσ7υχῶν νεανίδων αἱ φρέ-
ς καὶ αἱ καρδίαι. — Ἔρση, Ἔρση! τί εἶναι τὸ βαθὺ τοῦτο
:ότος; ἐφώναξεν ἀναπηδῶσα ἡ Ἄγραυλος. Διατί ὡς φλεγο-
νη πίσσα διαρρέει ὁ οὐρανός; διατί τὰ ὄρη παλαίουσιν ὡς
ινόμενα; διατί ἡ γῆ συσ7ρέφεται σ7ροβιλίζουσα; Ἄκουσον,
έκραξεν ἡ Ἔρση, ἡ θάλασσα βοᾷ ὡς ἐκ μυρίων σ7ομάτων,
ὶ κορυβαντιῶσα τινάσσεται· ὁ οὐρανὸς ἐρράγη καὶ προ-
ίει ὑλακτοῦντας τοὺς καταρράκτας του, καὶ ὁ βορρᾶς συρί-
ι συναυλίαν μετὰ τοῦ νότου! Ἡ φύσις ὅλη μυκᾶται ὡς σφα-
ιαζομένη. — Ὦ! πῶς οἱ οὐρανοὶ ἠνεῴχθησαν! εἶπεν ἡ
γραυλος. Ποῖον φῶς χιλιοπλάσιον τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας
εχύθη ἐπὶ τῆς γῆς! Ἰδέ, ἰδὲ τὰ χαρίεντα δάση. Ἰδέ, ἰδὲ
ὺς λειμῶνας. Ἰδέ, ἰδὲ τὰ ἄνθη, τοὺς ῥύακας καὶ τοὺς λό-
ους! Ὦ! πῶς ἡ γῆ σχίζεται! φῶς ἐκχεῖται ἐκ τῆς χαινού-
ης πληγῆς της. Αἱ Ἐριννύες! Ἔρση! φρίκη! αἱ Ἐριννύες
έρχονται! Ὄχι, δὲν εἶναι αἱ Ἐριννύες! εἶναι ὁ Ἄρης! ὁ ἀν-
ρεῖός μου Ἄρης! Πάλλει τὴν φοβερὰν λόγχην του, καὶ μὲ

καλεῖ εἰς χορόν! — Ὤ! ποῖος ἦχος πλήτλει τὴν ἀκοήν μου! ἔλεγε συγχρόνως ἡ Ἕρση. Ποῖα ἐπουράνιος μουσικὴ διαχεῖται ἐπὶ τῆς γῆς! Ἄκουσον, ἄκουσον τὰς μυρίας κιθάρας, ἄκουσον, ἄκουσον τοὺς χιλιοσλόμους αὐλούς, ἄκουσον τὰ χίλια μέλη συγχεόμενα εἰς ἓν μέλος. Ἀλλὰ πῶς! προχωροῦσιν αἱ Ἐριννύες τρίζουσαι τοὺς ὀδόντας, καὶ ὑλακτοῦσαι ὡς πειναλέαι λύκαιναι! Ὄχι! δὲν εἶναι αἱ Ἐριννύες, εἶναι ὁ καλός μου Ἑρμῆς, γλυκὺ μειδιῶν, τὴν τρίχορδον λύραν του κρούων καὶ προσκαλῶν με εἰς τὸν χορόν.

Καὶ συγχρόνως ἀνέκρουσαν ἀμφότεραι ᾆσμα ἀνέκφρασλον καὶ ἀνήκουσλον, οὔτε ὀλοφυρμόν, οὔτε ἀλαλαγμόν, ἀλλ' ἀμφοτέρων μετέχον, καὶ ἐκπλῆτλον τὴν ἠχὼ τῶν πέριξ σπηλαίων. Κρατούμεναι δὲ καὶ ἐκ τῶν χειρῶν, ἤρχισαν ἀλλόκοτον ὄρχησιν, συνισλαμένην εἰς ἅλματα καὶ σλροφὰς παραφόρους, ὧν ἑκάσλη τὰς ἐπλησίαζεν εἰς τοῦ κρημνοῦ τὸ ἄφρακτον χεῖλος.

Ἐπισλᾶσαι δὲ εἰς αὐτό, ἐξέτειναν ἀμφότεραι μειδιῶσαι τὰς χεῖρας, καὶ — Ἐλθέ, ὦ φίλτατε Ἄρη, ἐλθέ, ὦ Ἑρμῆ, προφέρουσαι, ἐπήδησαν ἐμπρὸς καὶ κατὰ τῶν βράχων ῥιφθεῖσαι μετὰ μεγάλης κραυγῆς κακῶς συνετρίϐησαν.

Τοιαύτη ἦν ἡ πρώτη ποινὴ τῆς πρώτης γυναικείας περιεργείας ἐν Ἀθήναις.

Τὴν λύπην τῆς Πανδρόσου διὰ τὴν κατασλροφὴν ταύτην ἀφίνομεν τὸν ἀναγνώσλην νὰ συμπεράνῃ, καὶ τόσῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον δὲν τὴν ηξεύρομεν. Πιθανὸν δὲ φαίνεται ὅτι ἀπέδωκεν εἰς τὰς θανούσας αὐτῆς ἀδελφὰς τὰ τελευταῖα καθήκοντα, ἐνταφιάσασα αὐτὰς εἰς τὸ σπήλαιον παρ' ᾧ ἐκρημνίσθησαν, ὡς ἐνεταφίασε καὶ τὸν πατέρα της, ὅταν μετὰ ταῦτα ἀπέθανεν εἰς τὸ ἱερὸν ἔδαφος παρὰ τὴν ἐλαίαν τῆς Ἀθηνᾶς· τὸ δὲ βρέφος, τῆς θεᾶς τὸ τρόφιμον, ὅτι ἀνέθρεψε καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἐρεχθέα ἢ Ἐριχθόνιον.

Τὸ βρέφος τοῦτο ηὔξησεν ἐπὶ τῶν βασιλέων Κραναοῦ καὶ Ἀμφικτύονος, καὶ μετὰ ταῦτα ἔγεινε καὶ αὐτὸ βασιλεύς. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο χωλὸς εἰς βαθμὸν ὥσʼτε ἠναγκάσθη, ὅπως μετακινῆται, νὰ ἐφεύρῃ μηχανήν, ἣν ἐκάλεσεν ἅμαξαν, ἴσως διὰ τοῦτο, μὴ δυνάμενος νὰ μεταβαίνῃ ὅσον ἤθελε συνεχῶς εἰς τὸν τόπον ὃν καθιέρωσε τῆς προσʼτάτιδος του ἡ νίκη, ᾠκοδόμησεν ἐν αὐτῷ τούτῳ τὸν οἶκόν του, τὸν μὲν ἕνα τοῖχον σʼτηρίζων ἐπὶ τῶν βράχων τῆς ἀκροπόλεως, εἰς δὲ τὸν ἄλλον περιλαβὼν καὶ τὸ φρέαρ καὶ τὴν ἐλαίαν, καὶ τῆς τριαίνης τὰ ἴχνη, καὶ τὸν τάφον τοῦ Κέκροπος, καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τὸ Διϊπετὲς ξόανον.

Ἀλλ' ὁ Ποσειδῶν, ὅσον θεὸς καὶ ἂν εἶναι, ἠξεύρομεν ὅτι εἶναι φύσει ὀργίλος. Ἅμα λοιπὸν ἡτʼτηθείς, ἐβυθίσθη, ὡς εἴπομεν, εἰς τὸν ὠκεανόν, πνέων τρικυμίαν καὶ θύελλαν, καὶ εὐτυχία ὅτι τότε ἀκόμη δὲν διέτρεχον τὰς θαλάσσας σʼτόλοι, ἄλλως θὰ κατεποντίζοντο αὔτανδροι. Ἀφ' οὗ δ' ἔμεινε χωνεύων τὸν θυμόν του τεσσαράκοντα περίπου σʼτιγμάς, ἃς ἡμεῖς οἱ ὠκύμοροι ὀνομάζομεν ἔτη, ἀνῆλθε διὰ σίφωνος εἰς τὸν Ὄλυμπον, καὶ παρουσιάσθη εἰς τὸν Δία, ἐκδίκησιν μελετῶν.

Τί ἔχει ὁ ἀγαθός μου ἀδελφὸς καὶ πνευσʼτιᾷ ὡς τὰς φύσας τοῦ Ἡφαίσʼτου εἰς τῆς Αἴτνης τὰ ἐργοσʼτάσια; ἠρώτησεν ὁ Ζεύς. — Εἷς αὐθάδης..., εἶπεν ὁ Ποσειδῶν, ἀποπνιγόμενος ὑπὸ τοῦ θυμοῦ του, — δὲν ἐξέτασα ἂν Αἰγύπʼτιος ἢ ἂν Πελασγός... διότι φαίνεται τὴν φύσιν διπλοῦς.. ὁ βασιλεύς... ὁ οἰκισʼτής.. ὁ δὲν ἠξεύρω τί τοῦ βράχου ἐκείνου ὃν ὠνόμασε Κεκροπίαν.., ὁ Κέκροψ τέλος.... — Αἴ! τί ὁ Κέκροψ; ἠρώτησεν ὁ Ζεύς, γελῶν διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὴν ἔξαψιν.

Ἀλλὰ τὸ τί ἦτο δύσκολον νὰ εἰπῇ ὁ Πωσειδῶν· διότι πῶς νὰ κατηγορήσῃ τὸν Κέκροπα ὅτι, αἱρεθεὶς δικασʼτής,

ἀπεφάσισε κατὰ συνείδησιν, καὶ πῶς νὰ παραστήσῃ ὡς ἔγκλημα εἰς τὸν Δία, ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἐδικαίωσε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ; Ἀνάγκη λοιπὸν ἀντὶ τῆς ἀφορμῆς νὰ εὑρεθῇ πρόφασις. — Ἀλλ' ὁ Κέκροψ, ὑπέλαβεν ὁ παντεπόπτης Ζεύς, πρὸ πολλῶν στιγμῶν ἢ ἐτῶν, ὡς λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι, ἀνήκει ἤδη εἰς τὸν ἀδελφὸν Πλούτωνα, καὶ ἀντ' αὐτοῦ βασιλεύει ἤδη ἐν Ἀθήναις ὁ θετὸς αὐτοῦ υἱὸς Ἐρεχθεύς.

Ἰδοὺ ἑτοίμη ἡ πρόφασις· καὶ πρὸς τούτοις ἡ ἐκδίκησις κατὰ τοῦ Ἐρεχθέως περιελάμβανεν οὐ μόνον τὸν δικαστὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντίζηλον, διότι ὁ Ἐρεχθεὺς ἦτο θετὸς ἀμφοτέρων.

— Ναὶ περὶ τούτου τοῦ Ἐρεχθέως ἤθελον νὰ εἰπῶ, ἀπήντησεν ἀμέσως ὁ Ποσειδῶν. Ἠξεύρεις τί ἔπραξεν; ὁ αὐθάδης αὐτὸς ἐπολέμει τοὺς γείτονάς του Ἐλευσινίους· καὶ ἐπειδὴ ὁ υἱός μου Εὔμολπος ἦλθεν ἐκ Θράκης εἰς βοήθειάν των, ἐτόλμησε καὶ μοῦ τὸν ἐφόνευσε! Ἀκούεις, πάτερ ἀνδρῶν τε θεῶν τε; Τὸν υἱόν μου! Ὁ Ἐρεχθεὺς μοὶ ἐφόνευσε τὸν υἱόν μου! — Ἀτρέμας ἔχε, ἀγαπητέ, εἶπεν ὁ Ζεὺς μετ' ἀμιμήτου ἠρεμίας. Δι' ἕνα τῶν θνητῶν τούτων σκωλήκων ὀργίζεσαι; Νὰ κινήσω μόνον τὸν βραχίονά μου, καταστρέφω ὅλας τὰς γενεὰς αὐτῶν. — Κίνησον λοιπόν, εἶπεν ὁ φιλέκδικος Ποσειδῶν. — Οὐ φροντίς, Ἐνοσίχθων, ἀπεκρίθη ὁ Ζεύς, καὶ ἐκτείνας τὴν χεῖρα, ἔλαβεν ἀπὸ τῆς ὁπλοθήκης τῆς Αἴτνης ἕνα του κεραυνόν, καὶ χασμώμενος τὸν ἀφῆκε νὰ πέσῃ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἐρεχθέως. — Ἰδού, φίλτατε, τῷ εἶπεν. Ὕπαγε τώρα ν' ἀναπαυθῇς· ἂν ὁ ζέφυρος σ' ἔστρωσε μαλακὴν τὴν κοίτην σου, ἅπλωσον τὸν ἕνα βραχίονα εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν καὶ τὸν ἕτερον εἰς τὴν Εἰρηναίαν, καὶ ῥέγχε τὸν ῥόγχον τοῦ ὠκεανοῦ.

Ὁ Ἐρεχθεὺς ἔπεσεν ἐμβρόντητος, καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὸν ἐνεταφίασαν ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας του.

Ἀλλ' ἐκεῖ, ἐξ ἄλλης γωνίας τοῦ Ὀλύμπου, ἠκούσθησαν μεγάλαι φωναί, καὶ ἡ Ἀθηνᾶ εἰσώρμησεν ἐρωτῶσα τίς ἐφόνευσε τὸν υἱόν της. — Εὐφήμει, παρθένε, ἠθέλησε νὰ εἴπῃ ὁ Ζεύς· ἀλλ' ἐκείνη εἰς ἀστεϊσμοὺς δὲν ἦτο ποσῶς διατεθειμένη, καὶ ὁ λόφος τοῦ κράνους της ἔνευε φοβερός, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου ὁ Ποσειδῶν ἠγριοῦτο. Λοιδορίαι ἤρχισαν ἑκατέρωθεν νὰ διαφεύγωσι τὰ θεῖα στόματα, καὶ ἡ Ἔρις ἤρχισε νὰ ἐπικροτῇ, τρίζουσα τοὺς ὀδόντας, ὅτι ὁ θρίαμβός της ἤθελεν ἀνανεωθῇ ἐνώπιον τοῦ Διός. Τοῦτον αὐτὸς τὸν κίνδυνον αἰσθανόμενος: — Ὅ, τι ἔγεινεν ἔγεινεν, εἶπε· τώρα εἰρήνην, παρακαλῶ. Ὁ ἀγαπητός σου Ἐρεχθεὺς ἀπέθανε, φίλη Τριτογένεια· ἂς τιμᾶται ὡς ἥρως, καὶ ἂς μείνῃ ὁ οἶκός του ἐσαεὶ σεβόμενος ὡς ἐδικός σου ναός, ὅπου μετὰ σοῦ νὰ λατρεύηται καὶ ἡ πιστή σου Πάνδροσος, ἡ ἠξεύρουσα νὰ μὴ πολυπραγμονῇ εἰς τὰ σκάνδαλα. Καὶ σὺ προσέτι, ἀδελφέ, — ἐπρόσθεσεν ἔπειτα βλέπων τοῦ Ποσειδῶνος τὴν ὀργὴν ἑτοίμην νὰ ἐκραγῇ, — ἔχε καὶ σὺ τὸ μέρος σου εἰς τὸν οἶκον τοῦτον. Ὅπου σᾶς διήρεσε θεία ἀντιζηλία, ἂς σᾶς ἑνώσῃ ἀνθρωπίνη λατρεία. Ἂς θύωσιν οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ βωμοῦ εἰς σὲ καὶ εἰς τὸν Ἐρεχθέα ἀναίμακτα θύματα, διότι ἱκανὸν αἷμα μεταξύ σας ἐχύθη.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ῬΑΓΚΑΒΗΣ.

ἘΚ ΤΟΥ ἘΠΙΤΑΦΙΟΥ ΕἸΣ ΠΟΤΛΗΝ.

Οὕτω δὲ δοκιμασθέντα ἐν πειρασμοῖς καὶ ταλαιπωρηθέντα τὸν ἀείμνηστον ἐκάλεσε, τέλος, πρὸς ἑαυτὸν ὁ πολυεύσπλαγχνος καὶ οἰκτίρμων Κύριος, κατὰ θείαν πάντως ἑαυτοῦ οἰκονομίαν καὶ πρόνοιαν. Ἐξηνέχθη ψῆφος καὶ κατ'

αὐτοῦ, ὡς καὶ κατ' ἄλλων, σlεροῦσα τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Καὶ οἱ μὲν ἄνθρωποι, ἀνθρωπίνως κρίνοντες, ἐψηφίσαντο οὕτως, ἐπειπόντες ἴσως καὶ οὗτοι· «Ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρησlος ἡμῖν ἐσlίν.» Ἀλλ' ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς δικαιοκρίτης Θεὸς ἄλλην ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ ἐξήνεγκε ψῆφον περὶ αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς ἐπιγείου βασιλείας ἐξ ἧς ἐξεβλήθη, ἐκάλεσεν αὐτὸν ἐλεήσας καὶ ἐξ ἀγάπης εἰς τὴν οὐράνιον αὐτοῦ βασιλείαν, τὴν ἀνώλεθρον καὶ ἀτελεύτητον. «Ἀγάπησιν αἰώνιον ἠγάπησά σε· διὰ τοῦτο εἵλκυσά σε εἰς οἰκτείρημα.» Ὁ δέ, ἐκλιπὼν τὸ πολυπαθὲς καὶ τεταλαιπωρημένον γήϊνον σκῆνος, ἀνῆλθε τὴν πρὸς τὰ ἄνω ὁδόν, καί, εἰς τὴν σlενὴν πύλην καταντήσας, ἐφώνησεν : «Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ.» — Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης. Ἀπηύδησα καὶ ἀπεκαρτέρησα ζῶν. Δυσφόρητον βάρος εἶναι ὁ ἐπὶ τῆς γῆς βίος, καὶ διηνεκής, ἄνευ ἀνέσεως, ἄνευ ἀναπαύσεως, μόχθος καὶ ταλαιπωρία. Εἰρήνην ἐπικαλεῖται ἡ καρδία μου, καὶ ἀνάπαυσιν ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχή μου. «Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης.» Τὴν δικαιοσύνην ἐδίψησεν ἡ ψυχή μου ἐκ νεότητός μου, καὶ τὸν νόμον ἐπείνασεν ἡ καρδία μου. Ὅλος ὁ βίος μου ἀφιερώθη εἰς τὸν νόμον, καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν δικαιοσύνην. Ἐκ τῶν χειρῶν ἐμοῦ ἑκατοντάδες ἐψωμίσθησαν νόμον, καὶ χιλιάδες ἐνεδύθησαν δικαιοσύνην. Δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐσlήριξα τὸν νόμον, καὶ διένειμα τὴν δικαιοσύνην εἰς τὴν πατρίδα μου. Ἀλλ' εἰς ἐμὲ ἡ πατρὶς ἠρνήθη τὸν νόμον, καὶ ἀπηγόρευσε τὴν δικαιοσύνην. Ἐμὲ ἡ πατρὶς ἠτίμασεν ἄνευ δίκης, καὶ κατεδίκασεν ἄνευ ἀπολογίας. Δὲν βλασφημῶ, δὲν καταρῶμαι τὸ ὄνομά της. Ἀλλ' αἱ πηγαί, αἱ σlεῖραι μέχρι τοῦδε πηγαὶ τῶν δακρύων ῥηγνύονται ἤδη, καὶ δὲν ἀντέχω πλέον· ἀνάγκην ἔχω δακρύων. Θέλω νὰ πέσω εἰς τοὺς πόδας τοῦ θρόνου τῆς

θείας δικαιοσύνης, καὶ νὰ κλαύσω, καὶ νὰ ἐξομολογηθῶ εἰς τὸν Κύριόν μου· «εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ.» Ἂν ἥμαρτον εἰς ἀνθρώπινόν τινα νόμον, ἂν προέδωκα τὴν πατρίδα μου, ἂν κατεπάτησα τὸν πρὸς αὐτὴν ὅρκον μου, ἂς μὲ ἀποβάλῃ μακρὰν αὐτοῦ· ἀλλ' ἂν εἰς οὐδένα ἐξήμαρτον ἀνθρώπινον νόμον, ἂν οὐδέποτε προέδωκα τὴν πατρίδα μου, ἂν οὐδέποτε κατεπάτησα τὸν πρὸς αὐτὴν ὅρκον μου, ἄφετε, ὦ οὐράνιαι σεῖς δυνάμεις, ἄφετε τὴν δυστυχῆ ψυχήν, ἥτις ἐζήτησε μάτην ἐπὶ τῆς γῆς τὴν δικαιοσύνην, ἄφετε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ν' ἀναπαυθῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς θείας εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς θείας δικαιοσύνης. «Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης.» Εἶναι ἀνηλεὴς καὶ ἄσπλαγχνος καὶ σκληρὸς ὁ κόσμος. Ἡ καρδία μου εἶχεν ἀνάγκην ἀγάπης. Ἀλλὰ ποῦ εὗρεν ἡ καρδία μου τὴν ἀγάπην! Διὰ τῆς ἀγαθότητος καὶ τῆς ἀγάπης ἐνηγκαλίσθην τὸν κόσμον, καὶ μετέδωκα, ὅσον ἦ τὸ δυνατὸν εἰς ἄνθρωπον ἁμαρτωλὸν καὶ ἀτελῆ, εἰς πολλοὺς ἐκ τῆς ἀγαθότητος ταύτης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι μοὶ ἀνταπέδωκαν ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος χολήν, καὶ μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγάπης. Ἄφετε, ὦ οὐράνιαι σεῖς δυνάμεις, ἄφετε τὴν ταλαίπωρον ψυχήν, ἥτις μάτην ἐζήτησεν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν ἀγάπην, ἄφετε νὰ εἰσέλθῃ καὶ ν' ἀναπαυθῇ εἰς τοὺς κόλπους τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ τῆς θείας ἀγάπης. Καὶ αἱ πύλαι τῆς δικαιοσύνης ἠνεῴχθησαν, καὶ εἰσῆλθεν ἡ ψυχή, φοροῦσα τὴν λευκὴν στολὴν τῶν δικαίων.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, δὲν ἐπιχειρῶ νὰ εἴπω τι περὶ τῆς ψήφου τῆς κατενεχθείσης κατά τε τοῦ μακαρίτου Ποτλῆ καὶ κατ' ἄλλων. Ὡς κῆρυξ ὅμως τοῦ Εὐαγγελίου, δύναμαι νὰ εἴπω ἀπὸ ταύτης τῆς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο βῆμα ὑψηλοτέρας καθέδρας, ἐξ ἧς ἐξαγγέλλονται ῥήματα ζωῆς αἰωνίου, ὅτι ὁ χριστιανὸς οὐδέποτε πρέπει νὰ παρασύρεται ἄφετος

καὶ ἀχαλίνωτος ἐκ τῶν διακατεχόντων τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀγρίων παθῶν. Τὰ πάθη οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦσιν ἢ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρόσκειται ἔτι εἰς τὰ τοῦ κόσμου· ὅτι δὲν ἐσταύρωσεν ἑαυτὸν τῷ κόσμῳ, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, οὐδ' ἀνύψωσε τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ πρὸς τὸν οὐρανόν. Ὁ χριστιανὸς οὐδέποτε πρέπει νὰ λησμονῇ ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οὐδὲν βέβαιον ὑπάρχει, ἀλλὰ τὰ πάντα εἰσὶ πρόσκαιρα καὶ φθαρτά· ὅτι οὐδὲν ἄλλο σωτηρίας ἐφόδιον ἔχει νὰ συμπαραλάβῃ μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὴν αἰωνιότητα, παρὰ μόνον τὰ ἐκ τῆς εἰς τὸν Κύριον θερμῆς πίστεως ἀγαθὰ αὐτοῦ ἔργα· οὐδὲ πρέπει νὰ λησμονῇ ποτὲ ὁ χριστιανὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου· « οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν. » Καί· « ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει. » Ἀλλοίμονον εἰς τὰς κοινωνίας ἐκείνας, ἀλλοίμονον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἵτινες, εἰς Χριστὸν βαπτισθέντες καὶ χριστιανοὶ καλούμενοι, παραβαίνουσιν ἔπειτα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ ἐκτραχηλίζονται εἰς ἔργα καὶ πράξεις πονηρὰς καὶ ἀδίκους, πικροὺς καρποὺς τῆς ἐκ τῶν παθῶν καὶ τοῦ μίσους φαρμακευθείσης αὐτῶν καρδίας· οἵτινες τέμνουσιν ἄλλας σκολιὰς ὁδούς, ἐκκλινούσας ἀπὸ τῆς εὐθείας, τῆς ἀγούσης εἰς ἐκείνην τὴν οὐρανίαν πόλιν, τὴν πόλιν τοῦ ζῶντος Θεοῦ, τὴν πόλιν τῶν ἁγίων, τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, πολιτευόμενοι κατὰ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰ πάθη τῆς πεπωρωμένης αὐτῶν καρδίας, καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ! Οἱ τοιοῦτοι ὄχι μόνον δὲν μένουσιν ἀτιμώρητοι μέχρι τέλους, ἀλλὰ καὶ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ βαρεῖα θέλει πέσῃ μίαν ἡμέραν ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ἐὰν μή, ἐγκαίρως μετανοήσαντες καὶ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀδικίας ἐπιστρέψαντες εἰς τρίβους δικαιοσύνης, προσδράμωσιν εἰς τὸν Κύριον, καὶ ἐπικαλεσθῶσι τὸ ἔλεος τῆς θείας αὐτοῦ εὐσπλαγ-

χνίας. Ἂν αἱ καταστροφαὶ καὶ ἐρημώσεις πόλεων, ἡ παρακμὴ τῶν ἐθνῶν, αἱ πτώσεις δυναστειῶν, αἱ θρόνων ἀνατροπαὶ καὶ ἅπασαι αἱ καθ' ἑκάστην συμβαίνουσαι εἰς τὴν ἀνθρωπότητα δυστυχίαι καὶ συμφοραὶ δὲν πείθωσιν αὐτοὺς περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ πρόσκαίρου τούτου βίου, μηδ' ἀναγκάζωσιν αὐτοὺς νὰ κατανοήσωσι τὸν ἀληθῆ των προορισμόν, καὶ νὰ συνέλθωσιν, αὐτὸς ὁ καθ' ἑκάστην πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν συμβαίνων θάνατος ἂς πείσῃ αὐτούς· ἂς πείσῃ αὐτοὺς ὁ καθ' ἑκάστην ἀνοιγόμενος εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα τάφος. Ναί, εἰς τὸν τάφον μετὰ τοῦ σώματος συνθάπτονται καὶ συγκαταχώννυνται καὶ δόξα καὶ πλοῦτος καὶ ἀξιώματα καὶ τιμαί. Καὶ οὐδὲν μένει ἐκτὸς αὐτοῦ, οὐδὲν σώζεται ἀπὸ τοῦ παμφάγου αὐτοῦ χάσματος, εἰ μὴ μόνη ἡ ἀρετή. Ἔπραξας ἔργα ἀγαθά; ταῦτα δὲν κατακαλύπτονται ὑπὸ τὴν πλάκα τοῦ τάφου, δὲν ἐξαφανίζονται ἀπὸ τῆς μνήμης τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ διαμένουσιν ἐν αὐτῇ εὐλογούμενα καὶ εὐφημούμενα εἰς γενεὰς γενεῶν. Ἐπορεύθης κατὰ τὰ θελήματα τῆς σαρκὸς καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ; ὄχι μόνον σύ, ἀλλὰ καὶ τὸ μνημόσυνόν σου μετ' ἤχου ἀπολεσθήσεται. «Ὁ κόσμος παράγεται καὶ αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ. Ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα.»

Λ. ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ.

ΔΙΑΜΟΝΗ ΜΕΤΑ ΛΗΣΤΩΝ.

Εἰς τὸ μέρος τοῦτο διεμείναμεν τέσσαρα ἡμερόνυκτα καὶ ἤμην πολὺ εὐχαριστημένος, διότι ὁ βράχος μὲ ἐφύλαττεν ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ ἀπὸ τὴν δρόσον τῆς νυκτὸς καὶ διότι τὸ ἥμισυ τοῦ ὁρίζοντος ἦτον ἀνοικτόν. Καὶ εἰς τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ ὑπῆρχον ἀγροὶ ἐσπαρμένοι μὲ ἀρα-

βόσιτον, οἱ κύριοι τῶν ὁποίων ἤρχοντο κατὰ πᾶσαν πρωΐαν, διέμενον ὅλην τὴν ἡμέραν ποτίζοντες ἢ κόπτοντες τὰ λεγόμενα στέρφα (ἄγονα) καὶ τὴν ἑσπέραν ἀπεσύροντο ἐνωρὶς εἰς τὰ χωρία των. — Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἔφερον οἱ ποιμένες τὰ θρέμματά των καὶ τὰ ἐπότιζον εἰς τὸν ποταμόν· μία δὲ ποιμενίς, ὁδηγοῦσα 47 πρόβατα (ἔλαβον τὴν περιέργειαν νὰ τὰ μετρήσω δίς) καὶ κρατοῦσα ποιμαντικὴν ῥάβδον, ἤρχετο τακτικώτατα περὶ τὴν ἐννάτην, ἐπότιζε τὰ πρόβατά της, ἐξέβαλλε τὰ τσαρούχιά της, τὰ ἐλάμβανεν ἀνὰ χεῖρας, διέβαινε μετὰ τῶν προβάτων τὸν ποταμόν, χωρὶς νὰ εὑρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνασύρῃ τὰ φορέματά της, διότι μόλις ἔφθανον μέχρι τῶν γονάτων, καὶ ἤρχετο ὑπὸ μεγάλην πλάτανον, ὅπου διέμενε μέχρι τῆς τρίτης μ. μ.· ἀκολούθως ἐπανήρχετο καὶ ὡδήγει τὸ ποίμνιόν της εἰς τὸν παρακείμενον λόφον, ἔνθα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἔκειτο τὸ χωρίον της. Ἐπὶ τῶν ἀπέναντι λόφων ἐφαίνοντο δύο ὁδοί, ἐξ ὧν ἡ μία πρέπει νὰ ἔφερεν εἰς τὸ χωρίον Μπέλεσι, διότι δι' αὐτῆς ἀνήρχοντο καὶ κατήρχοντο χωρικοὶ μόνον ἐρχόμενοι εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀραβοσίτων των· ἡ ἄλλη, δι' ἧς διήρχοντο πολλοὶ ὁδοιπόροι καὶ ζῶα φορτωμένα, πρέπει νὰ ἦτον ἡ ἀπὸ Πύργου εἰς Δημητσάναν ἄγουσα δημοσία ὁδός· ἀλλ' οἱ λησταί, διὰ νὰ μὲ ἐξαπατῶσι, μοὶ ἔλεγον ὅτι ἔφερεν ἀπὸ Γαστούνης εἰς Λίβρην.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς πρώτης ἡμέρας, ἐπειδὴ δὲν εἴχομεν κρέας, ὁ Κουμπάρος, τὸν ὁποῖον ἐστενοχώρει ὁ Εὐθύμιος λέγων ὅτι ἦτον κρῖμα νὰ μὲ ἀφίνουν νηστικόν, ἐτόλμησε νὰ ἀνάψῃ πῦρ ὑπὸ τὸν βράχον καὶ νὰ μαγειρεύσῃ ὀκταπόδιον μὲ ὀρύζιον· εἰς ἐμὲ δέ, ὅστις ἔκαμα τὴν παρατήρησιν ὅτι εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἴδωσιν ἀπὸ μακρὰν τὸν καπνὸν καὶ νὰ ἔλθωσι νὰ μᾶς κτυπήσωσιν, ἀπήντησαν ὅτι, ὅταν εἶναι ζέστη πολλή, ὁ καπνὸς δὲν φαίνεται κατὰ τὴν

μεσημβρίαν. Ἀφοῦ ἔβρασε, μοὶ ἔφερον ὀλίγον εἰς τὸ καπάκι· μολονότι δὲ ἦτο πράσινον ὡς ἐκ τῆς κακῆς ποιότητος τοῦ ἐλαίου καὶ ἀπέφερεν ὀσμὴν ἐκ τοῦ καπνοῦ, τὸ ἔφαγα μὲ πολλὴν ὄρεξιν καὶ μὲ γυμνὰς τὰς χεῖρας (διότι οὔτε πιρούνας, οὔτε κοχλιάρια εἴχομεν), ἔπιον δὲ καὶ ὄχι ὀλίγον οἶνον, διότι ᾐσθανόμην πολὺ ἠλαττωμένας τὰς σωματικάς μου δυνάμεις. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐδίψησα, καὶ πορευθεὶς μὲ πολλὰς προφυλάξεις ὁ Νικόλας ἐπλήρωσεν ὕδατος τὸ αὐτὸ καπάκι, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχον φάγει, ἐκ τοῦ παρὰ τοὺς πόδας τοῦ λόφου ῥέοντος αὔλακος· ἀλλὰ καὶ τὸ ὕδωρ ἦτο θολὸν καὶ ζεστὸν καὶ τὸ καπάκι ἀκάθαρτον, ὥστε δὲν ἠμπόρεσα νὰ τὸ πίω· ἀκολούθως ἔλαβε τὴν καλωσύνην ὁ Εὐθύμιος νὰ ῥάψῃ μὲ λευκὴν κλωστὴν τὸ πανταλόνι μου.

Τὴν ἐπιοῦσαν ἐστενοχωρήθημεν ὅλοι διὰ κρέας, καὶ διὰ τοῦτο ἅμα ἔδυσεν ὁ ἥλιος ἀνεχώρησαν ὁ Κουμπάρος μετὰ τοῦ Νικόλα, καὶ μετὰ τέσσαρας ὥρας ἐπανῆλθον καταφορτωμένοι ἄρτον, κρέας, οἶνον καὶ σταφύλια· ἔφεραν δὲ καὶ μαύρην φιάλην χωρητικότητος μιᾶς ὀκᾶς, διὰ τῆς ὁποίας ἐλαμβάνομεν κατὰ πᾶσαν πρωΐαν ὕδωρ. Ἀνυπομόνως τοὺς ἐπερίμενεν ὁ Εὐθύμιος ὄχι μόνον διὰ τὰ φάγῃ κρέας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἰδῇ τὴν πλάτην· τὸ περίεργον δὲ εἶναι ὅτι εἶχε καταλάβει καὶ ἐμὲ ἡ περιέργεια νὰ μάθω τί φανερώνει ἡ πλάτη καὶ ἐπερίμενα νὰ ἀκούσω εὐάρεστόν τινα ἐξ αὐτῆς πρόρρησιν. Τότε ἐννόησα διατί οἱ ἐν ἐσχάτοις κινδύνοις εὑρισκόμενοι ἀφίνουσι νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ἐξορκισμούς, γοητείας καὶ μαγείας, τὰ ὁποῖα περιεφρόνουν ἄλλοτε, καὶ εἰς τὰ ὁποῖα καὶ ἤδη οὐδεμίαν πεποίθησιν ἔχουσιν· εἶναι φυσικόν, φαίνεται, ἀφοῦ ἀπελπισθῇ τις ἀπὸ τὰ κατ' ἄνθρωπον νὰ ἀτενίζῃ εἰς τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον καὶ νὰ ἀπεκδέχηται βοήθειαν ὅθεν καὶ ἂν προέρχηται αὕτη.

Ἅμα φθάσαντα τὸν Κουμπάρον ἠρώτησε μετὰ σπουδῆς ὁ

Εὐθύμιος· «Τί δείχνει, Κουμπάρε, ἡ ϖλάτη; — «Δ
«εἶναι καλή, ἀπεκρίθη ὁ Κουμπάρος, τρεῖς ἀπὸ ἡμᾶς θ
«εὑρεθοῦν ϖολὺ σΊενοχωρημένοι, οἱ δὲ ἄλλοι τρεῖς καὶ
«ἀφεντικὸς εἴμεθα καλὰ εἰς τὴν θέσιν μας.» — «Μὴ ϖ
«θουν, ὡρέ, τίποτε τὰ ϖαιδία, ὅπου ἐπῆγαν διὰ τὴν ἐξ
«γοράν; καὶ τότε κακὰ καὶ μαῦρα εἴμεθα καὶ ἡμεῖς οἱ ἄλλο
«καὶ μάλισΊα ὁ ἀφεντικός.» Ἂν καὶ ἐννόησα τὸ ϖνεῦμα τ
ὁμιλίας τοῦ Εὐθυμίου, μ' ὅλα ταῦτα διὰ νὰ τὸν κάμω
ἐξηγηθῇ καλύτερα, «τὰ ϖαιδία, εἶπα, ϖρέπει νὰ εἶναι ϖο
«μακρὰν ἀπὸ ἐδῶ, καὶ ἄν, ὃ μὴ γένοιτο, κτυπηθοῦν ἐκεῖν
δὲν ἐννοῶ τί ἠμποροῦμεν νὰ ϖάθωμεν ἡμεῖς.» — «Ἀκόμ
«δὲν ἐκατάλαβες, κύριε Σωτηρόπουλε, ἀπεκρίθη ἀποτόμως
«λησΊής, ὅ, τι ἂν ϖάθῃ κανεὶς ἀπὸ τοὺς συντρόφους τίποτ
θὰ τὸ ϖληρώσῃς μὲ τὸ κεφάλι σου; — Δὲν ϖισΊεύω
«ϖάθῃ κανεὶς τίποτε, ἐπρόσθεσεν ὁ Κουμπάρος, σΊενοχωρί
«μόνον θὰ δοκιμάσουν, διότι ἐὰν ἦτο νὰ ϖάθουν ἐκεῖνο
«δὲν ἤθελε δείχνει ἡ ϖλάτη καλὸν διὰ τὸν ἀφεντικὸν καὶ το
«ἄλλους.» — Ἐκ τῶν ὀλίγων τοῦ Εὐθυμίου λέξεων ἐννόησ
ὅτι, διὰ νὰ σωθῶ, ἦτον ἀνάγκη οὐ μόνον νὰ μὴ συναντη
θῶμεν μὲ σΊρατιωτικόν τι ἀπόσπασμα, καὶ νὰ δοθῶσ
ἀνελλιπῶς τὰ λύτρα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπανέλθωσι καθ' ὅλ
ἀβλαβεῖς οἱ ἀπελθόντες εἰς ϖαραλαβὴν αὐτῶν· ἔφαγα μ' ὅλ
ταῦτα ἐκ τοῦ κομισθέντος κρέατος, μὲ τὸ ὁποῖον οἰκονομη
θημεν καὶ κατὰ τὰς δύο ἐπομένας ἡμέρας. Ὁ Κουμπάρο
μετὰ τοῦ Νικόλα ἔκαμνον καθ' ἑκάσΊην ἑσπέραν μικρὰ
ἐκδρομὴν καὶ ἔφερον σΊαφύλια, ἄρτον καὶ οἶνον, ἐμάνθαν
δὲ καὶ καμίαν εἴδησιν· καὶ ἄλλοτε μὲν μᾶς ἔλεγον ὅτι συγγε
νεῖς καὶ φίλοι ἰδικοί μου, ἰδίως δὲ καὶ μοναχός τις, ϖερι
φέρονται ϖρὸς ἀναζήτησίν μου, ἄλλοτε δὲ ὅτι διαψεύδετα
ἡ φήμη ϖερὶ αἰχμαλωτίσεως τοῦ γαμβροῦ τοῦ Παπαδαίου· κα
ἄλλοτε ὅτι αὐσΊηρὰ καταδίωξις γίνεται εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχία

καὶ περιφέρονται παντοῦ ἀποσπάσματα διὰ νὰ μᾶς εὕρουν, καὶ ὅτι ὁ ὑπομοίραρχος εἶναι ἐδῶ πλησίον καὶ κάμνει παγάνας εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη, ἔνθα κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας διημερεύσαμεν.

Καθ' ἑκάστην ἔπαιζα μετὰ τοῦ Εὐθυμίου κοντσίναν ἀλλὰ τόσην ὀλίγην προσοχὴν εἶχον ὥστε πάντοτε ἔχανα. Εἰ καὶ φύσει σιωπηλὸς ὁ Εὐθύμιος, δὲν ἔλειπεν ὁσάκις εἶχε διάθεσιν νὰ μὲ διασκεδάζῃ διηγούμενος τὰ κατορθώματά του. Καὶ ἄλλοτε διηγεῖτο ὅτι εἶχέ ποτε μαρτίνι (πρόβατον σιτευτὸν) τὸ ὁποῖον ἔτρωγε τὸ ψητὸν κρέας, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπετίθετο διὰ τῶν κεράτων κατὰ τῶν σκύλλων, οἱ ὁποῖοι ἐφοβοῦντο καὶ ἔφευγον, ἕνα δὲ μεγάλον σκύλλον, ὅστις ἠθέλησε νὰ ἀντισταθῇ, τὸν ἐξεκοιλίασεν· ἄλλοτε ὅτι ἦτο περίφημος κυνηγὸς καὶ ὁσάκις ἐξήρχετο εἰς τὸ κυνήγι ἦτον ἀδύνατον νὰ μὴ φέρῃ λαγωούς, ζαρκάδια καὶ πλατώνια ἀκόμη· ἄλλοτε, ὅτι ἐφόνευσε ἕνα φοβερὸν λύκον, καὶ ἄλλοτε ὅτι εἶχε ταλίμι (ἐπιτηδειότητα) εἰς τὸ νὰ κόπτῃ τὸ ὠμὸν κρέας, διότι ὄχι μόνον δὲν σκορπίζει τὰ κόκκαλα, ἀλλὰ καὶ διότι κόπτει ἀκριβῶς ὅσον ζητοῦσιν οἱ ἀγορασταὶ μὲ μίαν διαφορὰν 20-25 δραμίων ἐπὶ πλέον ἢ ἔλαττον· διὰ τοῦτο δὲ καί, ὅτε ἦτον ἀστυνομικὸς κλητὴρ καὶ μεταβαίνων εἰς τὰ κρεωπωλεῖα, ἔκαμνεν ἐπίδειξιν τῶν προτερημάτων του τούτων, οἱ κρεωπῶλαι τῶν Ἀθηνῶν ἐζήτουν νὰ τὸν προσλάβουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των καὶ προσέφερον μεγάλας ὠφελείας· πλὴν ὁ μακαρίτης πατήρ του, προσέθετεν, εἶχεν ἀκόμη καλύτερον ταλίμι, διότι, ἂν καὶ ἦτο πάντοτε μεθυσμένος (καθ' ὅσον ἠγάπα παρὰ πολὺ τὸ κρασί), ἠδύνατο νὰ κόψῃ ὅσον κρέας τοῦ ἐζήτουν καὶ νὰ μὴ γελασθῇ περισσότερον ἀπὸ δέκα δράμια.

Ὁσάκις ἐνεθυμεῖτο ὅτι εἶχε τὰ μέσα καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ ζῇ καλῶς εἰς τὴν κοινωνίαν, ὡς καὶ ἔζη πρὶν γένῃ λῃστής, κατηρᾶτο στενάζων τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἔπραξε τὸ ἔγκλημα,

ἕνεκα τοῦ ὁποίου ἐβιάσθη νὰ γένη φυγόδικος, καὶ πολλάκις ἐδάκρυεν ἀπὸ τὴν σΊενοχωρίαν του. «Μεγάλο ἄδικον, ἔλεγεν, «ἐκάματε, κ. Σωτηρόπουλε, εἰς ἡμᾶς τοὺς δυσΊυχεῖς νὰ μὴ «δώσητε τὴν ἀμνησΊείαν· ἐὰν ἤσασθε δίκαιοι ἄνθρωποι, «ἔπρεπε νὰ συλλογισθῆτε ὅτι, ἐὰν δὲν ἐκάμνετε σεῖς τὰς «ἐπανασΊάσεις, δὲν θὰ ἐπέφταμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὰ ἐγκλή-«ματα.»

Συχνὰ ἔκαμνε λόγον περὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐκ Κορινθίας Δημητράκου, διηγούμενος τὰ ἑξῆς· ὅτι, κατὰ τὸν ἰούλιον 1864, εἶχον μεγάλην ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα, διότι τοὺς ἔλειπον καὶ τσαρούχια καὶ φλανέλλαι καὶ καπνὸς καὶ πολλὰ πράγματα· καθήμενοι δὲ εἴς τινα σύνδενδρον λόφον, εἶδον εἰσελθόντας εἰς τὸν κάτωθι εὑρισκόμενον ὑδρόμυλον τὸν Δημητράκον καὶ ἕνα ἄλλον χωρικόν· ἀμέσως λοιπὸν ἔκαμαν ἀνὰ μίαν ἐπισΊολὴν εἰς ἕκασΊον τούτων, διὰ τῆς ὁποίας ἀπήτουν ἀνὰ 35 τάλληρα καί τινα ἄλλα χρειώδη πράγματα, καὶ συλλαβόντες ποιμένα τινὰ τὰς ἀπέσΊειλαν· ὅτι ὁ μὲν ἄλλος χωρικὸς ἐσεβάσθη τὴν ἐπισΊολὴν καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἀπέσΊειλε τὰ ζητούμενα· ὁ δὲ Δημητράκος, ὅσΊις ἦτον καὶ εὐπορώτερος τοῦ ἄλλου, ὄχι μόνον δὲν ἔσΊειλε τίποτε, ἀλλὰ καὶ ἔσχισε περιφρονητικῶς τὴν ἐπισΊολήν, λέγων ὅτι δὲν εἶναι ἐξ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι πληρώνουν χαράτσι εἰς τοὺς λησΊάς· ὅτι ὁ Εὐθύμιος, βλέπων μακρόθεν τὴν περιφρόνησιν, ὠργίσθη καὶ ἀπεφάσισεν ἀμέσως νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν μύλον νὰ συλλάβῃ τὸν αὐθάδη Δημητράκον καὶ νὰ τὸν τιμωρήσῃ· ἀλλ' οἱ ἄλλοι τὸν ἠμπόδισαν· ὅτι, κατὰ τὴν 16 τοῦ ἐπιόντος αὐγούσΊου, πληροφορηθέντες οἱ λησΊαὶ ὅτι ὁ Δημητράκος εἶχεν ἀπέλθῃ εἴς τινα πανήγυριν οἰκογενειακῶς κατέλαβον τὴν ὁδόν, δι' ἧς ἔμελλε νὰ ἐπισΊρέψῃ, καὶ συλλαβόντες αὐτὸν ἐζήτουν λόγον διὰ τὴν περιφρόνησιν· ὅτι ἐκεῖνος τοὺς εἶπε τὸ ἥμαρτον καὶ ἐζήτει μετὰ δακρύων συγχώρησιν· ὅτι καμφθέντες ἀπὸ

τὰ δάκρυά του ἀπεφάσισαν νὰ μὴ τὸν θανατώσουν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν σωφρονήσουν τοῦ ἐζήτησαν δέκα χιλιάδας δραχμὰς καὶ τῷ εἶπον ὅτι θὰ τὸν κρατήσουν αἰχμάλωτον μέχρις οὗ τὰς λάβωσιν· ὅτι ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὅσῖις εἶχεν ἡλικίαν 25 περίπου ἐτῶν, ἐπρότεινε νὰ κρατήσωσιν αὐτὸν καὶ ν' ἀπολύτωσι τὸν πατέρα του, ὡς δυνάμενον νὰ οἰκονομήσῃ εὐκολώτερον τὰ χρήματα· ὅτι οἱ λησῖαὶ ἐδέχθησαν τὴν ἀνταλλαγὴν ταύτην καὶ ἐκράτησαν τὸν υἱὸν ἀπολύσαντες τὸν πατέρα· ἀλλ' οὗτος ἀντὶ νὰ σῖείλῃ, κατὰ τὴν ὑπόσχεσίν του, χρήματα εἰδοποίησε τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐκινήθησαν τὰ σῖρατιωτικὰ ἀποσπάσματα εἰς καταδίωξιν· ὅτι ὀργισθέντες ἐκ τούτου οἱ λησῖαὶ ἀπεφάσισαν ν' ἀποκεφαλίσωσι τὸν υἱὸν καὶ ἔρριψαν κλῆρον τίς νὰ ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν· ὅτι ὁ κλῆρος ἔπεσεν εἰς τὸν Εὐθύμιον, ὅσῖις παραλαβὼν τὸν υἱὸν κλαίοντα καὶ θρηνοῦντα τὸν ἔφερεν ὀλίγα βήματα μακρὰν τῶν ἄλλων εἰς μέρος χαμηλότερον, εἰς αὐτὸ (καὶ τοῦτο λέγων ὁ Εὐθύμιος ἐδείκνυε διὰ τῆς χειρὸς τὸν εἰς τοὺς πόδας τοῦ λόφου ῥέοντα ῥύακα)· ὅτι ὁ νέος γονατίσας ἐνώπιόν του τὸν παρεκάλεσε μετὰ θερμῶν δακρύων ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐκτέλεσιν καὶ νὰ τῷ συγχωρήσῃ νὰ γράψῃ ἐπισῖολὴν πρὸς τὸν ἀνάδοχόν του, ὅσῖις τὸν ἠγάπα πολὺ καὶ ὅσῖις, ἐὰν δὲν ἤθελε δυνηθῇ νὰ πείσῃ τὸν πατέρα του, ἤθελεν ἴσως πληρώσει ἐξ ἰδίων του τὴν ἐξαγοράν· ὅτι κινηθεὶς ὁ Εὐθύμιος εἰς συμπάθειαν ἐδέχθη τὴν πρότασιν καὶ ὅτι τέλος πάντων ὁ ἀνάδοχος κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν ἀσυλλόγισῖον καὶ ἄσῖοργον πατέρα νὰ σῖείλῃ ἓξ χιλιάδας δραχμάς, τὰς ὁποίας λαβόντες οἱ λησῖαὶ ἀπέλυσαν τὸν υἱόν· «καὶ διατί, ἠρώτησα, ἠθέλατε νὰ τὸν κόψητε «καὶ δὲν τὸν ἐσκοτώνετε μὲ τὴν πισῖόλαν;» — «Οἱ πισῖόλες «καὶ τὰ τουφέκια, ἀπήντησεν ὁ Εὐθύμιος, εἶναι διὰ τὸν «πόλεμον καὶ ὄχι διὰ νὰ θανατώνουν τοὺς καταδίκους. Δὲν «βλέπεις ὅτι καὶ ἡ Κυβέρνησις κόπῖει καὶ δὲν σκοτώνει;»

Δὲν παρήρχετο ἡμέρα καθ' ἣν νὰ μὴ καθαρίσῃ ὁ Εὐθύμιος *τὰ ὅπλα του καὶ νὰ μὴ τὰ ἀλείψῃ μὲ τὸν λευκὸν καὶ ὑδαρὸν μυαλὸν, τὸ ὁποῖον ἐξάγουσιν ὠμὸν ἀπὸ τοὺς πόδας τῶν σφακτῶν καὶ τὸν ὁποῖον φυλάτ7ουσιν ἐπιμελῶς ἐντὸς μικροῦ ἀπὸ τενεκὲν δοχείου ἀνηρτημένου παρὰ τὰς παλάσκας· ὁσάκις δὲ ἔσυρε τὸ ξίφός του ἀπὸ τὴν θήκην καὶ τὸ ἔβλεπον ἀσ7ράπ7ον ἐνώπιόν μου, ἀνετριχίαζον ὅλος, συλλογιζόμενος, ὅτι δι' αὐτοῦ ἴσως ἔμελλε νὰ χωρισθῇ ἡ κεφαλὴ ἀπὸ τὸ σῶμά μου, ἀπέσ7ρεφον δὲ τὸ πρόσωπόν μου ἀπὸ τὸν αὔλακα, τὸν ὁποῖον ἔδειξε διὰ τῆς χειρός του ὁ* Εὐθύμιος*, ὅτε διηγεῖτο τὴν ἱσ7ορίαν τοῦ Δημητράκου, καὶ ἐπεθύμουν θερμῶς νὰ φύγωμεν τὸ ταχύτερον ἀπὸ τὸ μέρος ἐκεῖνο διὰ νὰ μὴν τὸν βλέπω, διότι ἐνόμιζον ὅτι ἐντὸς αὐτοῦ ἔμελλε νὰ χυθῇ τὸ αἷμά μου.*

ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΣ.

Ὁ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ.

Ἀλλ' *ἐν μέσῳ τῆς ἑορτίου ταύτης τελετῆς, ἐν μέσῳ τῆς κοινῆς ἡμῶν περὶ τοῦ παρόντος χαρᾶς, ἐν μέσῳ τῶν χρησ7οτέρων ἡμῶν περὶ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδων, εὐκόλως λησμονοῦμεν τὸ παρελθὸν, τοὺς πόνους καὶ τοὺς ἀγῶνας τοσούτων προγενεσ7έρων ἡμῶν ἀνδρῶν, οἵτινες μετὰ ζήλου πολλοῦ καὶ μεγίσ7ης αὐταπαρνήσεως ἐν καιρῷ δουλείας καὶ σκότους ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἔθνους μοχθήσαντες προπαρεσκεύασαν τὴν παροῦσαν κρείτ7ονα τύχην αὐτοῦ.* Καθὼς *ὁ περιπατῶν εἰς κῆπον πλήρη ἀνθῶν εὐόσμων καὶ δένδρων καρποβριθῶν, παραδιδόμενος ὁλόκληρος εἰς τὴν παροῦσαν τῶν ἑτοίμων ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν, λησμονεῖ παντάπασι τὸν φιλόπονον γεωπό-*

νον, τοῦ ὁποίου αἱ χεῖρες ἐγεώργησαν καὶ κατεφύτευσαν τὴν γῆν, οἱ δὲ ἱδρῶτες ἐπότισαν καὶ ἐγονιμοποίησαν τὰ φυτά, οὕτω καὶ ἡμεῖς κυριευόμενοι ὁλοκλήρως ὑπὸ τῶν εὐαρέστων αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα ἡ ἀφιλαρυντικὴ τοῦ παρόντος ὄψις καὶ τοῦ μέλλοντος ἡ τερπνοτέρα ἐλπὶς διεγείρει ἐν ἡμῖν, μνημονοῦμεν τοὺς ἄνδρας ἐκείνους, οἵτινες ἐν πόνοις καὶ μόχθοις, ἐν θλίψεσι καὶ στενοχωρίαις προητοίμασαν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐνεστῶσαν τῶν ἀγαθῶν εὐμοιρίαν. Ἂς ἐνθυμηθῶμεν, κύριοι, ὅτι ἡ φιλτάτη ἡμῶν πατρὶς δὲν ἀπήλαυε πάντοτε τῆς παρούσης αὐτονομίας, δὲν ηὐπόρει διδασκάλων, δὲν διετέλει ὑπὸ Κυβέρνησιν φιλόμουσον καὶ φιλόλαον, φροντίζουσαν περὶ συστάσεως καὶ διατηρήσεως ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων σχολείων, μισθοδοτοῦσαν τοὺς διδάσκοντας, βραβεύουσαν καὶ ἐμψυχοῦσαν τοὺς διδασκομένους. Δὲν εἶναι μακρὰν ὄπισθεν ἡμῶν ὁ καιρός, ὅτε ἡ Ἑλλὰς αἰχμάλωτος καὶ τετραυματισμένη ἔσυρε τὰς βαρείας ἁλύσεις της, τῶν ὁποίων ὁ κρότος, ἀποσοβῶν πανταχόθεν τὰς Μούσας, ἐφυγάδευεν αὐτὰς εἰς γῆν ἀλλοτρίαν. Δὲν εἶναι μακρὰν ὄπισθεν ἡμῶν ὁ καιρός, ὅτε ἡ βαρβαρότης τῶν πέραν τοῦ Ὤξου καὶ Ἰαξάρτου φυλῶν, ὡς μέλαν καὶ βαρύθρουν νέφος ὑπὸ χειμῶνος ἀγρίου ἐπενεχθέν, κατεκάλυπτε τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέστρεφε πᾶν γνώσεως βλάστημα, τὸ ὁποῖον τὸ γόνιμον ταύτης ἔδαφος καίτοι κεχερσωμένον ἀνέδιδε. Δὲν εἶναι μακρὰν ὄπισθεν ἡμῶν ὁ καιρός, ὅτε τὸν ἀλλογενῆ περιηγητήν, ἐπισκεπτόμενον ταύτην τὴν πόλιν, δὲν ἐνεθύμιζεν ἄλλο τι ὅτι ἦτο εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰ μὴ τὰ σεμνὰ τῆς ἀρχαιότητος ἐρείπια καὶ ἡ ἐξ αὐτῶν ἐξερχομένη θρηνώδης φωνὴ τῶν νυκτιλάλων γλαυκῶν. Τίνες ἐν καιρῷ τῆς παγγενοῦς ἐκείνης νεκρώσεως διετήρησαν τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας τὰ ζώπυρα; Τίνες ἐν καιρῷ τῆς χειμερίας ἐκείνης νάρκης περιέθαλψαν τῆς ἤδη σπαργώσης βλάστης τῆς ἑλληνικῆς διανοίας

τὰ σπέρματα; Εἶναι καὶ εὔγνωμον καὶ ὠφέλιμον νὰ διασώζωμεν ἀνεξάλειπτον τὴν μνήμην ἐκείνων, οἵτινες, τὸν πολύτιμον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας σπόρον ἐν τῷ μακρῷ τῆς δουλείας χειμῶνι διατηρήσαντες καὶ τὴν ἀποχερσωθεῖσαν τῆς Ἑλλάδος γῆν καθαρίσαντες καὶ καλλιεργήσαντες, ἐφύτευσαν αὐτὸν ἐν καιρῷ εὐθέτῳ καὶ ἐθεράπευσαν, καὶ ἤδη ἀναβλαστήσας ἀνέδραμεν εἰς δένδρον καρποβριθὲς καὶ ὑψίκομον. Ἀλλὰ ποῦ μάλιστα ἁρμόζει νὰ μνημονεύωνται οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, εἰ μὴ ἐν τῷ ναῷ τούτῳ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης, τοῦ ὁποίου τὰ νοητὰ θεμέλια αὐτοὶ ἐκεῖνοι διὰ τῆς διδασκαλίας κατέβαλον; πότε προσήκει μάλιστα νὰ ἀναγγέλλωνται αἱ πράξεις αὐτῶν, εἰ μὴ κατὰ τὴν ἐπέτειον ταύτην τοῦ Πανεπιστημίου ἑορτήν, ὅτε συνερχόμενοι ἐνταῦθα δόξαν λατρείας ἀναπέμπομεν εἰς τὸν οὐράνιον πατέρα τῶν φώτων, ἐξ οὗ πᾶσα ἀνθρωπίνη σοφία ὡς λεπτή τις καὶ ἀμυδρὰ ἀκτὶς ἀπορρέει; Τὸ κατ' ἐμὲ πείθομαι, κύριοι, ὅτι καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη ἀπαιτεῖ νὰ μνημονεύωμεν τῶν ἀρχαιοτέρων διδασκάλων τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ ὠφέλιμον εἶναι νὰ προτιθῆται ἡ ἀρετὴ ἐκείνων καὶ ὁ πρὸς φωτισμὸν τῶν ὁμογενῶν των ζῆλος παράδειγμα μιμήσεως εἰς τοὺς νεωτέρους, καὶ ἁρμόζει νὰ ἀπονέμηται εἰς αὐτοὺς δημοσίως ὁ προσήκων ἔπαινος κατὰ τὴν ἀκαδημαϊκὴν ταύτην ἡμέραν. Διό, προσκληθεὶς ὑπὸ τῆς ἀκαδημαϊκῆς ἡμῶν συγκλήτου νὰ ἐκφωνήσω τὸν συνήθη πανηγυρικὸν λόγον εἰς τὴν παροῦσαν ὁμήγυριν, ἐξέλεξα ὑπόθεσιν αὐτοῦ τὴν σύντομον βιογραφίαν ἑνὸς τῶν σοφωτέρων διδασκάλων τοῦ γένους, ὅστις, πολλὰ μοχθήσας ὑπὲρ τῆς παιδεύσεως τῶν ὁμογενῶν του, ἀπῆλθε πλήρης ἡμερῶν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αὐγούστου, εἰς τὰς οὐρανίους τῶν δικαίων σκηνάς. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶναι Γρηγόριος ὁ Κωνσταντᾶς, ἀξιοσέβαστος καὶ εἰς ἐμὲ ἰδίως καὶ εἰς τὸ Πανελλήνιον. Ἴσως τινὲς τῶν ἀκροατῶν μου ἐμαθήτευσαν παρ' αὐτῷ. Ἄλλοι τινὲς

συνεδρίασαν ἴσως μετ' αὐτοῦ εἰς τὰς ἐθνικὰς συνελεύσεις, συνεταλαιπωρήθησαν καὶ συνεκινδύνευσαν ἐν καιρῷ τοῦ ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ γένους. Πολλοὶ ὠφελήθησαν ἐκ τῶν πονημάτων του ἢ ἐθέλχθησαν ὑπὸ τῆς ἀγχινουστάτης καὶ ἀστείας του ὁμιλίας· ἐξαιτοῦμαι παρὰ πάντων αὐτῶν συγγνώμην, ἂν ὁ λόγος φανῇ ἐν πολλοῖς ἐλλειπὴς καὶ πολὺ ἐνδεέστερος τῆς ἀξίας τοῦ ἀνδρός, τοῦ ὁποίου αὐτοσχεδιάζει τὸν βίον.

Ἄνωθεν τῆς κώμης τῶν Μηλιῶν, κεῖται τερπνόν τι μονίδριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Νικολάου τιμώμενον. Τὸ ταπεινὸν κελλεῖον τοῦ μονιδρίου ἐξέλεξεν εἰς κατοικίαν του ὁ ὀλιγαρκέστατος Κωνσταντᾶς· ὑπὸ δὲ τὴν σκιὰν τῆς ταναῆς καὶ πυκνοφύλλου δρυὸς ἐπὶ στιβάδος καθήμενος, ἐδίδασκεν ἀπὸ πρωΐας ἕως ἑσπέρας τοὺς πανταχόθεν προσερχομένους νέους, οὐδένα παρ' οὐδενὸς λαμβάνων μισθὸν τῆς πολυτίμου διδασκαλίας του. Οὕτως ὁ Κωνσταντᾶς ἐξηκολούθησε φωτίζων τοὺς πανταχόθεν προσφοιτῶντας νέους, καὶ εὐεργετῶν, διὰ τῆς σοφῆς καὶ ἀκαμάτου διδασκαλίας του, καὶ τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα καὶ ὁλόκληρον τὸ ἔθνος μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπιθυμῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἀγαπητῆς του Ἑλλάδος καὶ προπαρασκευάζων αὐτὴν διὰ τῆς διδασκαλίας του, ἐνόμιζε μακρὰν ἀκόμη τὴν ἐποχὴν τῆς πληρώσεως τῆς ἐπιθυμίας του, οὔτε ὑπώπτευε τὴν ὕπαρξιν καὶ τὰ παράτολμα σχέδια τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας. Χωρῶν εἰς πᾶσαν πρᾶξιν μετ' εὐλαβείας καὶ περισκέψεως, καὶ κρίνων ἀναγκαῖον νὰ προτελεσθῇ τὸ ἔθνος διὰ τῆς προσηκούσης παιδείας εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἀπεδοκίμαζε πάντα ἄωρον ἐνθουσιασμόν, ὠθοῦντα ἀπερισκέπτως εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων κίνδυνον τὸ ἔτι ἀφώτιστον καὶ ὑλικῶς ἀπαρασκεύαστον ἔθνος. Ταύτην τοῦ Κωνσταντᾶ τὴν εὐλάβειαν γινώσκων κάλλιστα ὁ Γαζῆς, ἀπευχόμενος δὲ καὶ αὐτὸς τὴν πρόωρον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους

κίνησιν, ἐϐράδυνε νὰ μυήσῃ αὐτὸν τὰ τῆς Ἑταιρίας μυστήρια. Ὀλίγους δὲ μόνον μῆνας πρὸ τῆς παγγενοῦς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, ὅτε ἡ Φιλικὴ Ἑταιρία, ἐλπίζουσα, ἐκ τῆς ἀποστασίας τοῦ ἰσχυροῦ τῆς Ἠπείρου σατράπου, ὠφέλειαν καὶ βοήθειαν, ἤρχισεν ἤδη διὰ τῶν ἀποστόλων της νὰ προαλείφῃ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος τοὺς ἀθλητὰς καὶ νὰ ἐπισπεύδῃ τὸν μέγαν ἀγῶνα, ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν φίλον καὶ ὁμόστεγόν του πάντα τὰ σχέδια τῶν ἑταίρων. Ὁ Κωνσταντᾶς ἀκούσας ταῦτα ἐστέναξεν, ἀπαισίαν οἰωνιζόμενος τῆς προώρου κινήσεως τὴν ἔκϐασιν. Μὴ ἔχων δὲ νὰ πράξῃ τι ἄλλο, ἐπεκαλεῖτο μόνον τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν εἰς σωτηρίαν τῆς φιλτάτης του Ἑλλάδος, ἐκτιθεμένης εἰς τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Ἡ σάλπιγξ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐϐράδυνε νὰ ἠχήσῃ, ἐκκαλοῦσα ἀπὸ τῶν τάφων τὴν ἐξ αἰώνων ἐν αὐτοῖς τεθαμμένην ἐλευθερίαν. Ὁ ἦχος αὐτῆς ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Ἴστρου μέχρι τοῦ Ταϋγέτου καὶ τῆς Ἴδης κατεθρόησε τοὺς βαρϐάρους ὡς σάλπισμα ἀγγέλου κηρύσσοντος τὴν προσεγγίζουσαν θείαν ἐκδίκησιν. Αἱ καρδίαι τῶν Ἑλλήνων πανταχοῦ ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἀνεσκίρτησαν, καὶ πανταχοῦ τὰ πολεμιστήρια ᾄσματα τοῦ νέου τῆς Ἑλλάδος Τυρταίου ἀντήχησαν. Ὁ ἥλιος τῆς ϛʹ μαΐου τοῦ 1821 ἔτους, ἀνατείλας ὑπὲρ τὸ Πήλιον, ἔδειξεν εἰς τοὺς Θετταλομάγνητας τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας κυματιζομένην ἐπὶ τριῶν πλοίων ὑδραϊκῶν, τὰ ὁποῖα, προσορμισθέντα πρῶτον εἰς Τρίκερα, εἰσέπλεον ἤδη εἰς τὸν παγασαῖον κόλπον. Πάντες ἠσπάσθησαν αὐτὴν μετ' ἐνθουσιασμοῦ, καὶ χωρὶς νὰ ἀναλογισθῶσι τὸν μέγαν κίνδυνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνέϐαλλον ἑαυτούς, ἀντιτασσόμενοι μόνοι τῶν Θεσσαλῶν πρός τε τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ πολυαρίθμους Ὀθωμανοὺς καὶ πρὸς τὰ στρατεύματα ὅσα ὁ Σουλτάνος πανταχόθεν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκίνει, ἔδραμον εἰς τὰ ὅπλα διὰ νὰ συναγωνισθῶσι μετὰ τῶν ἀδελφῶν των Ἑλλήνων τὸν καλ-

λισῖον τῶν ἀγώνων. Τοῦ κύβου ἀναρριφθέντος, ὁ Κωνσῖαντᾶς ϖαρέλιπε ϖάντα ἄκαιρον σχετλιασμόν, καὶ λαβὼν τὸν κάλαμον ἔγραφε ϖανταχοῦ ϖρὸς τοὺς ϖροὔχοντας, ϖροτρέπων αὐτοὺς εἰς ὁμόνοιαν καὶ ἀγάπην. Παρακληθεὶς δὲ ὑπ' αὐτῶν ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ψυρὰ ἵνα ἀγοράσῃ ϖολεμικὰς ἀποσκευάς, τῶν ὁποίων ἡ Θετῖαλομαγνησία ἐσῖερεῖτο, νὰ ϖείσῃ δὲ καὶ τοὺς Ψυρανοὺς νὰ σῖείλωσι ϖλοῖά τινα εἰς ἀποκλεισμὸν τοῦ φρουρίου. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Κωνσῖαντᾶ, ὁ ἀγέρωχος Δράμαλης, μετὰ ϖολλοῦ σῖρατοῦ καταβὰς ἐκ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις μεγάλου σῖρατοπέδου εἰς Λάρισσαν, συνήγαγε ϖερὶ ἑαυτὸν τοὺς ἐν Θεσσαλίᾳ Ὀθωμανούς, καὶ ὀγκώσας τὰ σῖίφη του ἐφώρμησε κατὰ τῆς Μαγνησίας. Οἱ Μάγνητες ἀντιταχθέντες ἐπολέμησαν· ἀλλά, μόνοι καὶ ϖάσης ἐκ τῶν γειτόνων ἐπικουρίας ἔρημοι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντισῖαθῶσιν εἰς τὴν ϖολυάριθμον δύναμιν τοῦ σατράπου· ὑποχωρήσαντες δὲ ὠχυρώθησαν εἰς τὸ ϖάλαι μὲν Τίσαιον, νῦν δ' ἀκρωτήριον τῶν Τρικέρων καλούμενον, ὅπου μὲ θάρρος ϖεριέμειναν τὸν ἐχθρόν. Ὁ Δράμαλης ϖυρπολῶν τὰς κώμας, σφάζων καὶ αἰχμαλωτίζων τοὺς εἰς χεῖράς του ϖεριπίπῖοντας, ϖροεχώρησε μέχρι τοῦ ἰσθμοῦ τῶν Τρικέρων· ἀποκρουσθεὶς δὲ μὲ φθορὰν ἀπὸ τῆς ὀχυρᾶς ταύτης θέσεως, ὅπου καὶ τῆς σῖρατιᾶς τοῦ Κιουταχῆ χιλιάδες ϖολλαὶ ἔμελλον δύο ἔτη βραδύτερον νὰ κατατριβῶσιν, ἀπεσύρθη εἰς Λάρισσαν, χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ σβέσῃ ἐξ ὁλοκλήρου, ὡς ἐλογίζετο, τὴν ἐπανάσῖασιν τῶν Μαγνήτων. Ὁ ἐν Μαγνησίᾳ ὑποκαίων ἔτι καὶ τὴν Θεσσαλίαν συχνὰ κλονίζων κρατήρ, ἡ ϖαρακολουθήσασα κίνησις τῶν Ἀγράφων, τὰ ζοφερὰ νέφη τὰ ἐπὶ τοῦ ϖροσώπου τοῦ γηραιοῦ Ὀλύμπου συμπυκνούμενα ἤδη καὶ ἀπειλοῦντα καὶ ἐκεῖθεν ἀσῖραπὰς καὶ κεραυνοὺς κατὰ τῶν τυράννων, ἠνάγκασαν τὸν Δράμαλην νὰ ϖαραμείνῃ ἔτος ὅλον εἰς Λάρισσαν, χωρὶς νὰ ϖροβῇ ϖρὸς τὰς Θερμοπύλας.

Ὁ Κωνσταντᾶς ἔμαθεν ἐν τῇ Ψυρίᾳ νήσῳ καὶ ἐθρήνησε τῆς Θετταλομαγνησίας τὴν δυστυχίαν. Βλέπων δὲ πανταχοῦ ἀταξίαν καὶ μηδαμοῦ ἀρχὴν κυβερνῶσαν τὸ ὅλον καὶ διευθύνουσαν, ἀπηλπίσθη τὸ πρῶτον περὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Ἐπτάνησον. Ἀλλ' ἅμα καταλιπὼν τὸ πολεμόκλονον ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἤρχισε νὰ μετανοῇ. Ἡ ἐν Ἐπτανήσῳ ἀσφάλεια τῷ ἐφαίνετο θλιβερωτέρα παρὰ τοὺς κινδύνους, καὶ ἡ ἐν ἀνέσει ζωὴ βαρυτέρα παρὰ τὴν ἐν ταλαιπωρίαις καὶ πόνοις. Ὅθεν, ἅμα ἤκουσε τὴν ἄφιξιν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ κατόπιν τὴν τοῦ Μαυροκορδάτου εἰς Πελοπόννησον, διεπεραιώθη καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Λακωνίαν, καὶ ἐκεῖθεν ἀνέβη κατὰ τὸν αὔγουστον μῆνα εἰς τὰ Τρικόρυφα τῆς Τριπόλεως. Ἑβδομηκοντούτης σχεδὸν τὴν ἡλικίαν καὶ διὰ τὸ γῆρας χρείαν ἔχων ἀνέσεως, δὲν ἀπεδειλίασε πρὸς τοὺς κινδύνους τοῦ στρατοπέδου, δὲν ἀπώκνησε πρὸς τὰς κακουχίας καὶ παντοειδεῖς στερήσεις τοῦ πλάνητος βίου· ἀλλά, θερμαινόμενος ὑπὸ τοῦ ἀσβέστου ἔρωτος τῆς πατρίδος, ἀπεφάσισε νὰ δράμῃ πανταχοῦ, ὅπου ἡ παρουσία του ἠδύνατο νὰ φέρῃ τινὰ ὠφέλειαν. Ἐπὶ τῶν Τρικορύφων εὗρε τὸν νῦν μὲν λευκότριχα, τότε δὲ νέον νεωστὶ ἐξ Ἰταλίας ἐλθόντα Μαυροκορδάτον, Θεόδωρον τὸν Νέγρην, τὸν σεβασμιώτατον τότε Ταλαντίου νῦν δὲ Ἀττικῆς Νεόφυτον, τὸν Βάμβαν, τὸν Βενιαμίν, τὸν Σκανδαλίδην καὶ πολλοὺς ἄλλους τῶν ἐκ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος προκρίτων τε καὶ λογίων. Συσκέψεως μετ' αὐτῶν γενομένης, ἐνεκρίθη νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἐν παντελεῖ ἀναρχίᾳ διατελοῦσαν τότε στερεὰν Ἑλλάδα, νὰ συγκαλέσωσιν ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῆς πληρεξουσίους εἰς σύστασιν δύο κυβερνητικῶν ἐπιτροπῶν, τῆς μὲν ἐν τῇ ἀνατολικῇ, τῆς δὲ ἐν τῇ δυτικῇ Ἑλλάδι, οἷον κέντρον ἑνώσεως τῶν μέχρι τοῦδε πάντη ἰδιορρύθμων καὶ ἀσυναρτήτων ἐπαρχιῶν· οὕτω δὲ νὰ προπαρασκευάσωσι τὴν συγκρότησιν

ἐθνικῆς συνελεύσεως καὶ τὴν καθίδρυσιν τῆς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἀναγκαίας ἐθνικῆς κυβερνήσεως. Ὁ Κωνσταντᾶς ἔγραψεν εὐθὺς πρὸς τοὺς ἐν Τρικέροις Θετταλομάγνητας, προτρέπων αὐτοὺς νὰ ἐκλέξωσι τρεῖς πληρεξουσίους καὶ νὰ πέμψωσιν αὐτοὺς εἰς Ἄμφισσαν, ὅπου μετέβαινε καὶ ὁ ἴδιος. Ἐκλεχθεὶς δὲ πληρεξούσιος αὐτὸς πρῶτος, καὶ ἔχων συμπληρεξουσίους του τὸν Γαζῆν καὶ τὸν Κυριαζῆν Ἀναγνώστου, συνέπραξε δραστηρίως εἰς τὴν ἐν Ἀμφίσσῃ μερικὴν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνέλευσιν καὶ εἰς τὴν ἐν αὐτῇ σύστασιν τοῦ Ἀρείου Πάγου. Μεταβὰς δὲ κατόπιν μετὰ τῶν συμπληρεξουσίων του εἰς τὴν ἐν Ἐπιδαύρῳ πρώτην πανελλήνιον συνέλευσιν, ὑπῆρξεν εἷς τῶν πεντήκοντα ἐννέα ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες κατέβαλον ἐν αὐτῇ τὸν θεμέλιον λίθον τῆς πολιτικῆς ὑπάρξεως τῆς Ἑλλάδος. Οὐχὶ δὲ μόνον εἰς τὴν πρώτην πανελλήνιον συνέλευσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς λοιπάς, πλὴν τῶν ἐπὶ τοῦ Κυβερνήτου, ἐξ ὧν οἱ κληρικοὶ ἀπεκλείσθησαν, ὑπῆρξεν ὁ Κωνσταντᾶς σταθερὸς τῆς Μαγνησίας πληρεξούσιος, ἔχων πάντοτε συμπληρεξουσίους ἐκείνους, τοὺς ὁποίους αὐτὸς συνίστα εἰς τοὺς συνεπαρχιώτας του. Τοσοῦτον οὗτοι ἐσέβοντο τὸν Κωνσταντᾶν, ὥστε τὸν λόγον αὐτοῦ ἐδέχοντο πάντοτε ὡς χρησμόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐρρυθμίζοντο.

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΑ Η ΜΕΓΑΛΗ.

Αἰκατερίνης τῆς Β' ἡ βασιλεία συνέχεται μὲ τὴν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Πέτρου τοῦ Γ', διαδεχθέντος τὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τῆς αὐτοκρατορίσσης Ἐλισάβετ. Φιλανθρώπως ἤρχισεν ὁ ἡγεμὼν οὗτος τὴν βασιλείαν του, ἀνακαλέσας ἐκ

τῆς εἰς Σιβηρίαν ἐξορίας πολλοὺς περιφανεῖς ἄνδρας, ἐν οἷς ἦσαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ τὰ θύματα τῆς προηγουμένης κυβερνήσεως ὁ Βύρων, ὁ Μύννιχ, ὁ Λεστὼκ καὶ ἄλλοι. Ἐξέδωκε δὲ καί τινας ἀξιεπαίνους διατάξεις, δι' ὧν ὠφελεῖτο ἡ ἐλευθερία, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον, καὶ κατηργοῦντο διάφοροι καταχρήσεις· ἀλλ' ὁ ζῆλος αὐτοῦ πρὸς ἐκπλήρωσιν τῶν κυβερνητικῶν αὐτοῦ καθηκόντων ἐκρύωσε ταχέως. Ἡ ἀστασία τοῦ χαρακτῆρός του τὸν ἔρριπτεν εἰς ἀτοπήματα. Ὀξὺς ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὴν ἐνέργειαν καὶ αὐτοῦ τοῦ καλοῦ, καθίστατο ἐνίοτε ἄδικος, ἢ τοὐλάχιστον ἀπερίσκεπτον εἰς πολλὰς αὐτοῦ πράξεις. Ὁ χλευασμὸς τῶν ῥωσσικῶν ἐθίμων καὶ τρόπων, ἡ κατὰ τῶν εἰκόνων καὶ τῆς γενειοτροφίας τοῦ ἱερατείου καταφορά του, ἡ δήμευσις τῶν κτημάτων τοῦ κλήρου καὶ ἡ ἀφαίρεσις τῶν δούλων αὐτοῦ· ἡ διάλυσις τοῦ σώματος τῆς σωματοφυλακῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ προκάτοχός του Ἐλισάβετ ἐχρεώστει τὸ διάδημα· ἡ προτίμησις τὴν ὁποίαν ἔδιδε φανερὰ εἰς τοὺς ξενικούς του σωματοφύλακας, τοὺς ὁλστεϊνικοὺς θωρακοφόρους· ἡ παραμέλησις τοῦ νὰ στεφθῇ καὶ χρισθῇ εἰς Μόσχαν καὶ ἡ ἀσύνετος ἐξωτερικὴ αὐτοῦ πολιτικὴ διήγειραν κατ' αὐτοῦ τὴν δυσαρέσκειαν πολλῶν καὶ μάλιστα τῶν παρ' αὐτοῦ περιφρονουμένων μεγιστάνων. Ζῶν ἐν διχονοίᾳ καὶ πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναβάσεώς του μετὰ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης, ἠθέλησε νὰ κηρύξῃ νόθον τὸν υἱόν του τὸν μετέπειτα Παῦλον τὸν Α', καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὴν Αἰκατερίναν δι' ὄχι ἀθεμελιώτους ὑπονοίας. Ἐκ τούτου ἡ Αἰκατερίνα συνέλαβε τὸν στοχασμὸν τῆς ἐκθρονίσεως αὐτοῦ. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεδέθησαν διὰ συνωμοσίας διάφορα ὑποκείμενα· ὁ ἀρχηγὸς τῶν Κοσάκων Ῥαζουμόφσκης, ὁ τῆς ἀποθανούσης αὐτοκρατορίσσης εὐνοούμενος Σχουβάλοφ, ὁ Βολσκόνσκης, ὁ κόμης Πάμιν, παιδαγωγὸς τοῦ Παύλου, οἱ πρίγκιπες Βαριατίνσκοι, οἱ πέντε

ἀδελφοὶ Ὀρλόφ, αἱ πριγκίπισσαι Δάσκοφ, καί τινες ἄλλοι· κορυφαῖοι τῆς συνωμοσίας ἦσαν ὁ εὐνούστατος τῶν ἐρωμένων τῆς Αἰκατερίνης Γρηγόριος Ὀρλόφ καὶ ἡ κυρία Δάσκοφ εὐνοουμένη τῆς αὐτοκρατορίσσης, ἐλπίζουσα, μετὰ τὴν μεταβολήν, νὰ διευθύνῃ αὐτὴ διὰ τῆς ἐπιρροῆς της τὴν Αἰκατερίναν. Κανεὶς τῶν συνωμοτῶν δὲν ἐγνώριζε τὴν πρὸς τὸν Ὀρλόφ σχέσιν τῆς Αἰκατερίνης, ἀλλὰ καθεὶς αὐτῶν ἐφρόνει ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἤθελεν ἀπολαύσει τὴν χάριν καὶ τοὺς καρποὺς τῆς πραξικοπίας του.

Ὅσον ὀλιγώτερον ἐλεύθερος εἶναι ὁ λαός, τόσον τὰ πνεύματα εἶναι ἐπιρρεπέστερα πρὸς τὰ βίαια ἐγχειρήματα· ὅπου ἡ ἁπλῆ μομφὴ τῶν πράξεων τῆς κυβερνήσεως λογίζεται διαγωγὴ στασιώδης καὶ τιμωρεῖται μὲ τόσην αὐστηρότητα μὲ ὅσην εἰς τὰς συγκερασμένας πολιτείας ἡ φανερὰ ἀποστασία, ἐκεῖ ἀπαιτεῖται ἡ μεγίστη μυστικότης εἰς πᾶν ἐγχείρημα, καὶ ταύτης ἡ ἀσφαλεστέρα ἐγγύησις εἶναι ὁ βέβαιος κίνδυνος· ἀλλ' ὅμως ἂν ὁ δεσποτισμὸς ἐξ ἑνὸς μέρους πλήττῃ ἐν ταυτῷ καὶ ἀπειλῇ, ἐξ ἑτέρου ἡ εὐχερὴς ἐπιτυχία τῶν αὐλικῶν μεταβολῶν, αἱ ὁποῖαι συνήθως δὲν ἐπιφέρουσι παρὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ὀνόματος τοῦ αὐτάρχου, καθιστᾷ ἐπίσης ἐπικίνδυνον πᾶσαν ἄρνησιν συμπράξεως ἢ δισταγμόν, ἡ δὲ ἐμπιστοσύνη τοιούτου εἴδους εἰς τὸν πρὸς ὃν γίνεται συνεπάγει τὴν ὑποχρέωσιν ἢ τῆς προδοσίας ἢ τῆς συνεργείας καὶ ὑποστηρίξεως. Διὰ τοῦτο εἰς τὰς δεσποτικὰς κυβερνήσεις τὰ ἡμιτελῆ μέτρα εἶναι ἄγνωστα· ὁ δεσπότης πρέπει ἢ νὰ κολάσῃ ἢ νὰ πέσῃ· ὁ ὑπήκοος ἀφ' ἑτέρου ἢ πρέπει νὰ ἐπιτύχῃ ἢ νὰ περιμένῃ τὴν ἐσχάτην ποινήν. Αὕτη ἡ διπλῆ ἀνάγκη, ἐξ ὧν ἡ μία εἶναι αὐστηρὰ συνέπεια τῆς ἄλλης, ἐξηγεῖ τὰς αἱματώδεις μεταβολάς, τὰς ὁποίας τόσον συχνὰ ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ῥωσσικὴν ἱστορίαν.

Τὴν νύκτα τῆς ἐννάτης Ἰουλίου 1762, *ἐνῷ ὁ μὲν Πέτρος*

διέτριβεν εἰς τὸ παλάτιόν του ἐν Ὀρανιενμπάουμ ἡ δὲ Αἰκατερίνα εἰς τὸ τοῦ Πέτερχοφ, παρουσιασθεὶς ἐξαίφνης ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ, ἀδελφὸς τοῦ Γρηγορίου, εἰς τῆς αὐτοκρατορίσσης τὸν κοιτῶνα: σπεύσατε, δέσποινα, εἶπε πρὸς αὐτήν, δὲν πρέπει νὰ χαθῇ οὐδὲ μία σ7ιγμή! — Ἡ συνωμοσία εἶχε προδοθῇ εἰς τὸν αὐτοκράτορα καὶ συλληφθῇ ἤδη εἷς ἐκ τῶν συνωμοτῶν. Ἡ Αἰκατερίνα ἠκολούθησε παρευθὺς καὶ οἱ γράψαντες ὑπομνήματα περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δὲν παρέλειψαν νὰ παρατηρήσωσιν ὅτι εἰς τὴν κρίσιμον ἐκείνην σ7ιγμὴν ἡ Αἰκατερίνα ἐφύλαξε τόσην ψυχῆς ἀταραξίαν, ὥσ7ε ἀσ7ειεύετο ἐντὸς τοῦ ὀχήματος πρὸς τὴν συνοδεύουσαν αὐτὴν θαλαμηπόλον διὰ τὴν ἀταξίαν εἰς τὴν ἐνδυμασίαν της. Ἐλθοῦσα σπουδαίως εἰς τὸν σ7ρατῶνα τῶν σωματοφυλάκων, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰς εἶχε διαφθείρει μὲ δῶρα καὶ ὑποσχέσεις ὁ Γρηγόριος Ὀρλόφ, ἐλάλησε πρὸς αὐτοὺς ἡ αὐτοκρατόρισσα περὶ τοῦ εἰς αὐτὴν καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς ἐπικειμένου κινδύνου· τὸ ἐπίχαρι αὐτῆς, τοῦ ἐρασ7οῦ της Ὀρλὸφ αἱ προσπάθειαι, τὸ μῖσος τῶν σ7ρατιωτῶν κατὰ τοῦ Πέτρου διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς περιφρόνησιν, φῆμαι ἀδέσποτοι περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πέτρου, τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ πράγματος, καὶ ἡ ἐπιθυμία ἑνὸς ἑκάσ7ου νὰ προαποκτήσῃ τῆς αὐτοκρατορίσσης τὴν εὔνοιαν καὶ εὐγνωμοσύνην, κατέπεισαν ἐντὸς ὀλίγου τὸ τάγμα τῆς σωματοφυλακῆς. Ἱερεῖς προδιατεθέμενοι ἐπαρουσιάσθησαν ἀμέσως μὲ τὸν σ7αυρὸν ἀνὰ χεῖρας καὶ οἱ σ7ρατιῶται ὡρκίσθησαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σωματοφυλάκων ὑπῆγεν ἡ Αἰκατερίνα εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἐκκλησίαν. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος, ὡς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πλανηθεὶς ἀπὸ τὴν περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Πέτρου διαδοθεῖσαν ψευδῆ φήμην ὑπεδέχθη αὐτὴν ὡς ἐπίτροπον τοῦ κράτους καὶ τοῦ υἱοῦ της. Ἀλλ' ἐνῷ ὁ ἱεράρχης ἔψαλλεν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τὴν δοξολογίαν, ἔξω οἱ περιϊσ7άμενοι ἀνηγόρευσαν τὴν Αἰκατερίναν αὐτοκρατόρισσαν· τοῦτο ἔδωκεν

εἰς τὸ πρᾶγμα ταχεῖαν ῥοπήν. Οἱ μεγισ7ᾶνες, ἡ σύγκλητος ἔσπευσαν πρὸς αὐτήν· ὁ κλῆρος προσῆλθε φέρων τῆς βασιλείας τὰ παράσημα καὶ τὰ ἱερὰ σκεύη. Ἡ Αἰκατερίνα ἔφιππος, ἐνδεδυμένη σ7ρατηγοῦ σ7ολήν, φέρουσα ἐπὶ κεφαλῆς σ7έμμα ἐκ φύλλων δρυὸς καὶ περιεζωσμένη ξίφος, συνήθροισε περὶ αὐτὴν ἐντὸς ὀλίγου 15 χιλιάδας σ7ρατιωτῶν. Ἅμα ἔφθασεν εἰς τὸν τεθορυβημένον αὐτοκράτορα ἡ ἀγγελία τῶν γενομένων, ὁ σ7ρατηγὸς Μύννιχ τὸν προέτρεπε νὰ ἀπέλθῃ ἄνευ ἀναβολῆς εἰς τὴν Οὐκραΐναν, καὶ νὰ συναθροίσῃ ἐκεῖ τὸν σ7ρατόν του ἢ νὰ προσφύγῃ εἰς τὰ κατὰ τὰ σύνορα τῆς Προυσσίας ἐφεδρεύοντα ῥωσσικὰ σ7ρατεύματα, καὶ δι' αὐτῶν νὰ ἀνακτήσῃ τὴν βασιλείαν του· ἢ τέλος νὰ ἐξέλθῃ γενναίως ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γερμανῶν σωματοφυλάκων του κατὰ τῆς ἀποσ7ατησάσης αὐτοκρατορίσσης, νὰ ὑπομνήσῃ τοὺς ἀποπλανηθέντας ῥώσσους σωματοφύλακας τὰ καθήκοντά των καὶ νὰ τοὺς προτρέψῃ εἰς ὑπακοὴν καὶ πίσ7ιν. Ἀλλ' εἰς τὸν δισ7άζοντα καὶ ἀμφίβουλον Πέτρον ἐφάνη τὸ μὲν μακροῦ χρόνου ἔργον, τὸ δὲ παράτολμον. Ὄχι, εἶπε, δὲν τολμῶ τοιοῦτό τι· γνωρίζω τὴν σύζυγόν μου· ἠμπορεῖ νὰ πυροβολήσῃ κατ' ἐμοῦ. Ἂν λοιπόν, τὸν ἀπεκρίθη ὁ γηραιὸς σ7ρατηγός, δὲν ἔχῃς τὴν ἀνδρείαν μήτε νὰ ζήσῃς μήτε νὰ ἀποθάνῃς, ὡς προσήκει εἰς αὐτοκράτορα, τότε λάβε τὸν σ7αυρὸν εἰς τὰς χεῖράς σου καὶ αὐτὸς θέλει σοῦ προφυλάξῃ τὴν ζωήν· ἐγὼ δὲ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σ7ρατιωτῶν σου ἐξέρχομαι κατὰ τῆς βασιλίσσης· οἱ ἐχθροὶ δὲν θέλουν φθάσει μέχρι σοῦ πρότερον παρὰ ἀφοῦ περάσωσιν ἐπὶ τοῦ σ7ώματός μου. Ἀλλ' ὁ Πέτρος ἤλπιζε τὸ πᾶν ἀπὸ συνδιαλέξεις. Οὕτω ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων, ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ ἑαυτὸν δι' ἐγγράφου αἰσχρᾶς παραιτήσεως ἀνάξιον τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ διὰ τοῦ τρόπου τούτου δὲν ἔσωσε καὶ τὴν ζωήν του, ὡς ἤλπιζεν. Ἡ Αἰκατερίνα ἦτο ἀρκετὰ προνοητική, ὥσ7ε νὰ γνωρίζῃ ὅτι

τὰ ἡμιτελῆ μέτρα εἶναι ἐπικίνδυνα, ἐνῷ μάλισθα περιεσθοιχεῖτο ἀπὸ συμβούλους, οἱ ὁποῖοι διὰ τὴν ἰδίαν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμῶσι τοῦ καθαιρεθέντος αὐτοκράτορος τὸν θάνατον. Ἑπτὰ ἡμέρας μετὰ τὴν παραίτησίν του, ὁ δυσΊυχὴς Πέτρος ἐθανατώθη σκληρῶς εἰς τὴν φυλακήν του ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς Ὀρλὸφ διὰ φαρμάκου καὶ πνιγμοῦ.

Ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ θρόνου ἀποβολῆς τοῦ Πέτρου, ἔφερεν ἡ Αἰκατερίνα τὰ σκῆπΊρα τοῦ ῥωσσικοῦ κράτους, δι' ὅλων 34 ἐτῶν, μὲ δύναμιν, σύνεσιν, τόλμην καὶ τύχην, ὡς ὄντως μεγάλη βασιλίσσα, ἂν δύναται μεγαλεῖον νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἠθικῆς ἀρετῆς.

Διαδεχθεῖσα καθ' ὃν εἴδομεν τρόπον τὸν αὐτοκρατορικὸν τῆς Ῥωσσίας θρόνον, ἐδείχθη ἡ Αἰκατερίνα εἰς τὸ σύσΊημα τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῆς κυβερνήσεως ἄξιος Πέτρου τοῦ μεγάλου ἐφάμιλλος καὶ κληρονόμος τῆς μεγαλοφυΐας του, καὶ ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῆς ὑπῆρχον μέσα καὶ βοηθήματα μεγαλύτερα, ἡ ἐνέργεια τῆς πολιτικῆς της ἐσΊρέφετο εἰς κύκλον μεγαλύτερον καὶ εἶχε καὶ ἀποτελέσματα ἀναλόγως ἐπωφελέσΊερα. Ἂν καὶ δὲν εἶχεν ὡς ὁ Πέτρος τὴν πλήρη τῶν πραγμάτων τῆς ἐπικρατείας γνῶσιν, καρπὸν τῶν διηνεκῶν τούτου ὁδοιποριῶν· ἂν καὶ εἰς τὰς πολεμικὰς καὶ ναυτικὰς ὑποθέσεις ἐσΊερεῖτο τὸ περιληπΊικόν, πρακτικὸν καὶ δημιουργικὸν τοῦ ἐξόχου ἐκείνου ἀνδρὸς βλέμμα· ἂν καὶ εἰς τὴν διάγνωσιν τῆς προσωπικῆς ἀξίας καὶ ἱκανότητος, μάλισΊα τῆς ἀφανοῦς, συνεσΊαλμένης καὶ μετριόφρονος, δὲν ἦτο τόσον ὀξυδερκὴς ὅσος ἐκεῖνος, καὶ παρέβλεπε ἢ ἠνείχετο πολλάκις τὰς καταδυνασΊικὰς τῶν σατραπῶν καὶ μεγισΊάνων πράξεις· μ' ὅλα ταῦτα ἡ αὐτοκρατόρισσα αὕτη ἐνήργησεν ἐξαισίως ἐπὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς εὐχρηματίας, τῆς δυνάμεως καὶ διακοσμήσεως τῆς εὐρυχώρου ἐπικρατείας της· τὸ μὲν ἐξακολουθοῦσα καὶ μεταρρυθμίζουσα ὅσα ὁ Πέτρος εἶχεν ἤδη ἀρχήσει

καὶ θεμελιώσει, ἀλλ' οἱ ἐν τῷ μεταξὺ διάδοχοι τῆς βασιλείας παρημέλησαν, τὸ δὲ διὰ νέων δημιουργημάτων κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σύστημα τοῦ μεγάλου προκατόχου της.

Διὰ νὰ αὐξήσῃ ὅσον τὸ δυνατὸν τὸν ἀσθενῆ τῆς ἐπικρατείας της πληθυσμὸν, νὰ ἀναπληρώσῃ τὴν φθορὰν τῶν ἀνθρώπων, τὴν ὁποίαν ἐπροξένουν οἱ ἀδιάκοποι αὐτῆς πόλεμοι, καὶ νὰ καλλιεργήσῃ τοὺς ὁποίους ἡ ῥωσσικὴ γῆ περικλείει θησαυροὺς, ἐπροσκάλει, διὰ δημοσίων προκηρύξεων, ἐκ τῆς ἀλλοδαπῆς καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Γερμανίας, ἀποίκους γεωργοὺς καὶ τεχνίτας· ταὐτοχρόνως συνέτρεχε καὶ τῆς τρίτης ἢ μέσης τάξεως τῶν πολιτῶν τὴν ἐπίδοσιν διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν πόλεων· 216 νέαι πόλεις καὶ κῶμαι χρεωστοῦσιν εἰς τὴν Αἰκατερίναν τὴν γένεσίν των, καὶ πολλαὶ παλαιαὶ τὴν ἐκ τῶν ἐρειπίων λαμπρὰν αὐτῶν ἀνέγερσιν. Ἡ σύστασις ὀρφανοτροφείων, νοσοκομείων, πτωχοτροφείων· ἡ εἴσαξις τῆς δαμαλίδος· ἡ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐγκατάστασις ἰατρῶν καὶ χειρούργων· τελευταῖον τοσαῦτα κοινὰ καταστήματα εἰς πολλαπλασίασιν τῶν ἐπιτηδευμάτων τοῦ κοινοῦ βίου καὶ τῶν πρὸς ζωάρκειαν πόρων, εἰς προβίβασιν τῆς γεωργίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, συνήργησαν δραστηρίως εἰς τοῦ πολιτισμοῦ τὴν ἐξάπλωσιν.

Τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου ἡ αὔξησις καὶ ἐπέκτασις ἦτο διηνεκὲς τῆς ἀνεκδότου αὐτῆς μερίμνης ἀντικείμενον· ὁδῶν καὶ διωρύγων κατασκευαί· σύστασις συλλόγου ἐμπορικοῦ· συνθῆκαι ἐπωφελεῖς μὲ ξένα κράτη· καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐπιτυχία τῆς παρὰ τοῦ Πέτρου ματαίως ζητηθείσης ἐλευθέρας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ Αἰγαίου πελάγους θαλασσοπλοΐας, ἐξακολούθησις τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πρὸς ἀνακάλυψιν τόπων καὶ πλουτισμὸν τῆς γεωγραφίας καὶ ἐθνογραφίας περιοδειῶν, εἶναι λαμπρὰ μνημεῖα τῆς πολιτικῆς συνέσεως καὶ τοῦ περὶ τὰ καλὰ ζήλου τῆς Αἰ-

κατερίνης. Ἀλλὰ φυσικὰ κωλύματα, ὠμότης καὶ ἀπαιδευσία τοῦ λαοῦ, μάλισ7α τοῦ χωρικοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δουλεία διέμενε ὡς πρότου, συνέσ7ελλον πολὺ τοὺς καρποὺς τῶν προσπαθειῶν τῆς Αἰκατερίνης.

Τὰς τέχνας καὶ ἐπισ7ήμας ἐτίμα καὶ περιέθαλπεν ἡ Αἰκατερίνα γενναίως καὶ φιλοφρόνως, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὸν περὶ αὐτὴν κύκλον καὶ κατὰ μέρος. Ἀκαδημίαι τῶν ἐπισ7ημῶν καὶ ἐλευθερίων τεχνῶν· παιδαγωγεῖα διὰ τοὺς νέους καὶ κοράσια· ὑποσ7ήριξις διαφόρων ἐπισ7ημονικῶν ἐπιχειρήσεων, τιμαὶ καὶ βασιλοπρεπεῖς χορηγίαι εἰς ἄνδρας πεπαιδευμένους ἐδόξαζον τῆς αὐτοκρατορίσσης τὸ ὄνομα· μολοντοῦτο δὲν ἴσχυσαν νὰ ἀποξύσωσι τὴν σκωρίαν τῆς βαρβαρότητος τοῦ ῥωσσικοῦ λαοῦ.

Εἰς τὴν ἀχανῆ αὐτῆς ἐπικράτειαν, τὴν ὁποίαν ἐμεγάλωσε μὲ τοσαύτην εὐτυχίαν καὶ δύναμιν, ἔδωκεν ἡ Αἰκατερίνα καὶ νέον ἐσωτερικὸν διοργανισμόν, τοῦ ὁποίου τὸν τύπον εἶχεν εἰσάξει εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ μέγας Κωνσ7αντῖνος. Τῷόντι δι' ὅλα τὰ μεγάλα δεσποτικὰ κράτη ὑπάρχει εἷς μόνος πρόσφορος μηχανισμός. Αἱ ἰσομεγέθεις σχεδὸν πρὸς ἀλλήλας σατραπεῖαι, ἢ Θέματα, ὑποδιῃρέθησαν εἰς κύκλους ἢ νομοὺς περιλαμβάνοντας τὰς πόλεις καὶ κώμας· ἕκασ7ον Θέμα ἐτέθη ὑπὸ ἴδιον γενικὸν τοποτηρητήν, ὑπὸ τὸν ὁποῖον διετέλουν οἱ ὑποδεέσ7εροι· τὸ κέντρον τοῦ ὅλου ἐσχημάτιζεν ἡ σύγκλητος καὶ τὸ συμβούλιον τοῦ κράτους. Τῶν σατραπῶν ἡ ἐξουσία περιεσ7άλη, διὰ νὰ εἶναι ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνος εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας χώρας ἀπὸ τὴν καθέδραν· ἐκ τούτου δὲ ὠφελήθη ὁ λαός· καθότι, ὁπόταν ἡ ἐξουσία εἶναι διαμερισμένη, ὁ φαῦλος ἄνθρωπος ἔχει ὀλιγωτέραν ἰσχὺν πρὸς τὸ κακοποιεῖν. Τῆς δικαιοσύνης ἡ διαχείρισις ὠργανίσθη ὁμοιομόρφως καθ' ὅλον τὸ κράτος· ἀλλὰ τὸ ἐπιχειρισθὲν μέγα ἔργον καθολικῆς δι' ὅλον τὸ ῥωσσικὸν κράτος νομοθεσίας,

μολονότι διευθύνετο μὲ πολλὴν σύνεσιν καὶ περίσκεψιν καὶ ἐξηκολουθεῖτο μὲ ἐπιμονὴν ἀνένδοτον, δὲν ἐπέτυχεν ὡς φαίνεται διὰ τὰ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια μεθ' ὧν εἶναι συνδεδεμένη ἡ ἐκτέλεσις. Ἀθάνατον κλέος μ' ὅλα ταῦτα θέλουν φέρει εἰς τὴν αὐτοκρατόρισσαν αἱ παρ' αὐτῆς ἰδιοχείρως συνταχθεῖσαι ὁδηγίαι πρὸς τὴν διορισθεῖσαν νομοσυντακτικὴν ἐπιτροπήν.

Ἡ ἐξωτερικὴ τῆς Αἰκατερίνης πολιτική, ἂν καὶ ὄχι κατὰ πάντα ἀκραιφνὴς καὶ καθαρά, δὲν ἦτο ὅμως ὀλιγώτερον λαμπρὰ καὶ μεγαλεπίβολος· διὸ καὶ ἐπωνομάσθη παρὰ τῶν συγχρόνων αὐτῆς Σεμίραμις τῆς Ἄρκτου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτῆς ἠλευθερώθησαν ἡ Κριμαία καὶ ὁ Βορυσθένης ἀπὸ τοὺς Ταρτάρους καὶ Τούρκους· ἡ παρὰ τὸν Προῦτον ὕβρις ἀπεπλύθη ἐκ δευτέρου· ὁ Εὔξεινος πόντος ἠνοίχθη εἰς τοὺς ῥώσσους θαλασσοπόρους· ὁ Καύκασος, ἡ Γεωργία προσεκτήθησαν. Τότε εἶδεν ἡ Εὐρώπη κατὰ πρῶτον στόλους ῥωσσικοὺς περιπλέοντας τὴν Εὐρώπην ὁλόκληρον καὶ στήνοντας ναυτικὰ τρόπαια εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου· τότε ὁ Ῥαζουμόφσκης ὑπερέβη τὸν Ἴστρον καὶ ὁ ῥωσσικὸς ἀετὸς ἐταπείνωσεν ἐντελῶς τὴν ἡμισέληνον· ἀλλὰ τότε ἔλαβε χώραν κατὰ δυσμοιρίαν καὶ ἡ μεγαλυτέρα καὶ ἀδικωτέρα παραβίασις τοῦ δικαίου τῶν ἐθνῶν καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ οἰκτρὰ ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν πολιτειῶν ἐξάλειψις τῆς Πολωνίας, ἥτις ἦτο κατὰ μέγα μέρος ἔργον τῆς αὐτοκρατορίσσης· ἀδικία δι' ἧς, κατὰ τοὺς βαρεῖς λόγους τοῦ ἱστορικοῦ Μυλλέρου, ἡ θεία πρόνοια ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ τῶν ἡγεμόνων τὴν ἠθικότητα.

Ἡ φήμη τῶν κατορθωμάτων τῆς αὐτοκρατορίσσης, ἡ πολιτικὴ αὐτῆς βαρύτης, ἡ ἐρασμιότης τοῦ ὑποκειμένου της κατέστηνον τὴν αὐλὴν τῆς Πετρουπόλεως τὴν μεγαλοπρεπεστέραν καὶ τερπνοτέραν τοῦ τότε κόσμου, εἰς τὴν ὁποίαν

προσήρχοντο βασιλεῖς, ἄνδρες περίφημοι, καὶ πληθὺς περιέργων.

Τοιοῦτοι εἶναι οἱ κυριώτεροι τίτλοι τῆς εὐκλείας τῆς Αἰκατερίνης· οἱ λοιποὶ δὲν εἶναι τοσοῦτον καθαροί· ἀλλὰ τὸ πολιτικὸν μεγαλεῖον εἶναι τοιοῦτον· κατὰ δυσλυχίαν τὰ σκιὰς τῶν πλειοτέρων ἐνδόξων ἀνδρῶν δὲν πρέπει νὰ τὰ ζητῶμεν εἰς τὰς σκηνώσεις τῶν δικαίων.

Εἷς ἐκ τῶν ἀγαπητῶν τῆς Αἰκατερίνης σλοχασμῶν ἦτ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Κωνσταντίνου ἀνύψωσις ἑνὸς ἐκ τῶν ἐγγόνων της· ἀλλ τὸ τέρμα τοῦ βίου της ἔφθασε πρὶν δυνηθῇ νὰ κατορθώσ τὸ σχέδιον τοῦτο.

Θ. ΜΑΝΟΥΣΗΣ.

Ὁ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ἙΛΛΑΔΟΣ ὈΘΩΝ Α'.

Οἱ ἰατροὶ δύνανται νὰ καυχῶνται ὅτι ἐμάντευσαν τὴν νόσον τοῦ ἀτυχοῦς Ὄθωνος· ἴσως καὶ νὰ ἤλπισαν πρὸς σλιγμὴν ὅτι ἠδύναντο νὰ σώσωσιν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ θανάτου δι' ἀνθρωπίνων βοηθημάτων· ἀλλ' ὁ σκώληξ, φεῦ! ὅσλις κατέτρωγε τὴν καρδίαν τοῦ ψυχορραγοῦντος, ἦτο σκώληξ ἠθικὸς, καθ' οὗ οὐδὲν ἴσχυον τὰ ἰατρικὰ φάρμακα. Ὁ Ὄθων θὰ ἐμειδία ἴσως πικρῶς βλέπων τὰς ματαίας προσπαθείας τῆς ἐπισλήμης. Ὁ Ὄθων ἔπασχε νοσταλγίαν· ἀνεπόλει ἀπαύσλως τὸν γλαυκὸν τὴν Ἑλλάδος οὐρανόν, τὸν ἐν Ἀθήναις βίον, τόσας ματαιωθείσας ἐλπίδας, τόσας ἀπολαύσεις, τόσα βάσανα! Τίς οἶδεν! ἴσως ἀντήχει σπαρακτικὴ εἰς τὰ ἑλληνικὰ αὐτοῦ ὦτα καὶ ἡ φωνὴ τῆς σφαζομένης Κρήτης! Ἴσως ἠγωνία μετὰ τῆς ἀγωνιώσης μεγαλονήσου, καὶ τὸ ἄδηλον τοῦ μέλλοντος ἐπεσφράγισε τὴν καταστροφὴν τῆς ἐξορίας! Κατὰ τοιοῦτον

μυχίων παθημάτων οὐδεμίαν ἔχουσιν ἰσχὺν οὔτε συνήθεις παρηγορίαι, οὔτε χυδαῖαι ἰατρικαὶ παρασκευαί. Τὸν Ὄθωνα θὰ ἔσωζε μόνον ὁ ἰατρὸς ἐκεῖνος, ὅστις θὰ ἐλάμβανεν αὐτὸν ἐκ τῆς χειρὸς καὶ θὰ τὸν μετέφερεν εἰς Ἀθήνας, ἐν μέσῳ λαοῦ πιστοῦ καὶ ἐνθουσιῶντος, περικυκλοῦντος, ὡς ἄλλοτε, τὴν βασιλικὴν ἅμαξαν μετὰ ζητωκραυγῶν καὶ ἀνθέων. Σήμερον φεῦ! οὔτε δέκα Ἕλληνες δὲν παρηκολούθησαν τὸ βασιλικὸν αὐτοῦ φέρετρον!

Ὅταν ἀναπολῶμεν ποίαν ὕπαρξιν διήγαγεν ὁ φιλέλλην οὗτος καὶ ἐξόριστος βασιλεὺς ἐπὶ τέσσαρα ὅλα ἔτη ἐν μικρῷ πολιχνίῳ τῆς Βαυαρίας, ὅταν ἀναπολῶμεν πόσα δάκρυα ἔχυσε καὶ πόσα κατέπιεν ἐν τῷ μειδιῶντι ἐκείνῳ τάφῳ, καταρώμεθα τὴν τύχην, ἥτις ἥρπασεν αὐτὸν παῖδα ἀθῶον καὶ εὐδαίμονα ἐκ τῶν κόλπων προσφιλοῦς οἰκογενείας καὶ ἀνεφέλου βίου, καὶ τὸν ἔρριψεν ἐν μέσῳ συνεχοῦς τρικυμίας καὶ τριβόλων καὶ ἀκανθῶν πρὸς δυστυχίαν καὶ αὐτοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τοιαύτη ἦτο ἡ θέλησις τῆς μοίρας! Εἶχε μεστὴν τὴν κεφαλὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἀναμνήσεων καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο προωρισμένος νὰ συνεχίσῃ τὰς ὁμηρικὰς παραδόσεις τοῦ Ἀγαμέμνονος, ἢ καὶ ἴσως νὰ ἄρῃ ἔτι ἀπὸ τοῦ κονιορτοῦ τὸ στέμμα τοῦ τελευταίου Παλαιολόγου. Παιδίον ἔτι ἤκουε τόσον συνεχῶς ἐν τοῖς πατρικοῖς δώμασι τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος! Τίς οἶδε ποσάκις ἠκροάσθη στέφουσαν τὴν μουσοστεφῆ λύραν τοῦ βασιλέως πατρός του ὄνομα παλαιῶν καὶ νέων ἡρώων, καὶ ποσάκις ἀνέγνωσεν ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ γραφείου ἐξυμνούμενον διὰ φλογερῶν στροφῶν τὸ ἱερὸν ὄνομα τοῦ Μεσολογγίου!

Τίς ὅμως ἠδύνατο τότε νὰ προΐδῃ ποία τύχη περιέμενε τὸν νεαρὸν βλαστὸν τῶν Βιτελσβάχων; ὅτε ὁ δεκαοκταετὴς ἡγεμὼν ἀπέβη πλήρης ζωῆς, χάριτος καὶ κάλλους εἰς τὰς ἀργολικὰς ἀκτάς, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου

IMPRIMERIE NATIONALE.

τοῦ Ναυαρίνου, οἱ κάτοικοι ὑπεδέχθησαν αὐτὸν ὡς Θεὸν μᾶλλον ἢ ὡς ἄνθρωπον. Ὁ Προμηθεὺς ἔδωκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ πῦρ, καὶ ἐκεῖνος ἔφερεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὡς ἐν κανίστρῳ, τάξιν, νόμους, πολιτισμὸν καὶ ἐλευθερίαν! Ὅτε μετὰ παρέλευσιν τριάκοντα ὅλων ἐτῶν ἐτολμῶμεν ἡμεῖς οἱ νεώτεροι, ἐν τῇ ἐξάψει τῶν ἐπαναστατικῶν παθῶν, νὰ ὁμιλῶμεν ἀνευλαβῶς περὶ τοῦ ἀνδρός, ὅστις μόλις ἵστατο ἔτι ἐπὶ τοῦ κλονουμένου ἑλληνικοῦ θρόνου, οἱ πατέρες ἡμῶν ἔσειον μελαγχολικῶς τὴν κεφαλὴν καὶ ἔλεγον μετὰ πικροῦ μειδιάματος : « Δὲν τὸν εἴδατε σεῖς, ὅταν ἦλθε ξανθὸς νεανίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δὲν εἴδατε ὅλους τοὺς Ἕλληνας, ὧν πολλοὶ ἔθηκαν τὰ θεμέλια τῆς ἀνεξαρτησίας, γονυπετεῖς ἐνώπιόν του! Δὲν εἴδατε τὰ δάκρυα, τὰ φιλήματα, τοὺς ὅρκους τῆς ἡμέρας ἐκείνης! Ἔχετε δίκαιον. Οὔτε τὴν ἀναρχίαν ἐγνωρίσατε, οὔτε ἐννοεῖτε τί σημαίνει βασιλεία μετὰ τετρακοσίων ἐτῶν δουλείαν καὶ δεκαετῆ ἐξωτερικὸν καὶ ἐμφύλιον πόλεμον. » Καὶ ὅμως τίς θὰ προεμάντευε τότε ὅτι ὅλη ἐκείνη ἡ εἰδωλολατρεία ἔμελλε νὰ καταλήξῃ εἰς τριάκοντα δύο στάσεις καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ὀκτωβρίου;

Πρέπει ἄραγε νὰ ἐξετάσωμεν εἰς τίνα εἶναι δίκαιον νὰ ἀποδοθῇ τὸ πταῖσμα; ἁρμόζει νὰ παρακαθήσωμεν δικασταὶ παρὰ τὸν νωπὸν τάφον καὶ νὰ ταράξωμεν τὴν ἱερὰν σκιὰν τοῦ νεκροῦ, ἐν ὀνόματι τῶν παραδόσεων τῆς αἰγυπτιακῆς μοναρχίας; Οὐχί· πέντε μόνον ἔτη μᾶς χωρίζουσιν ἀπὸ τοῦ ὀκτωβριανοῦ δράματος καὶ ἡ ἡμέρα τῆς δικαιοσύνης δὲν ἀνέτειλεν εἰσέτι. Ἐνταῦθα τοῦτο μόνον νομίζομεν ἐπιτετραμμένον νὰ εἴπωμεν ὅτι, ἐὰν πολλὰ ἀπήτησεν ἡ Ἑλλάς, ὀλιγώτερα τοῦ δέοντος ἔδωκεν ἡ βασιλεία. Ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἦτο πρότυπον πάσης ἰδιωτικῆς καὶ χριστιανικῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ βάσκανός τις μοῖρα, οἱονεὶ φθονήσασα ἐκείνην τὴν τελειότητα, ἐξήρανεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν πηγήν, ἐξ ἧς ἀνα-

βρύουσιν αἱ ἡγεμονικαὶ ἐκεῖναι ἀρεταί, ἄνευ τῶν ὁποίων πάσχουσιν ἐπὶ τῶν θρόνων οἱ βασιλεῖς ὅ,τι καὶ οἱ πλοίαρχοι οἱ ἀγνοοῦντες τὴν γλῶσσαν τῶν ἄστρων καὶ τοὺς νόμους τῶν ἀνέμων καὶ τὰ μυστήρια τοῦ πελάγους. Τί τὸ ὄφελος ἐὰν δὲν φέρωνται σκληρῶς πρὸς τοὺς ναύτας, ἐὰν εἶναι καλοὶ σύζυγοι, ἐὰν ἀποστρέφωνται τὸν δόλον, ὅταν ἐκραγῇ ἡ τρικυμία καὶ ματαίως ἐκτείνῃ πρὸς αὐτοὺς τὰς χεῖρας τὸ πλήρωμα ζητοῦν σωτηρίαν; Ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι φεῦ! τὸ ἄρχειν τῶν λαῶν καὶ τὸ ἄρχειν τῶν κυμάτων! Ὁ βασιλεὺς Ὄθων, ἀναδειχθεὶς δεξιώτατος κυβερνήτης ἑαυτοῦ, δὲν εἶχεν ἔμφυτον καὶ τὴν σπανιωτάτην ἀρετὴν τοῦ κυβερνᾶν τοὺς ἄλλους.

Συλλήβδην εἰπεῖν, ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἐστερεῖτο τοῦ ὄντως βασιλικοῦ προτερήματος τοῦ βλέπειν ταχέως, εὐκρινῶς καὶ πόρρω. Ἀλλ' ἀντὶ τῶν μειονεκτημάτων τούτων πόσαι δευτερεύουσαι ἀρεταὶ περιεκόσμουν τὴν καρδίαν τοῦ ἀτυχοῦς ἡγεμόνος! Φίλος τῆς δικαιοσύνης, ἀμνησίκακος, πρᾶος, ἄδολος, ἐλεήμων, ἐγκρατής, εἶχε πᾶν ὅ,τι ἀπῃτεῖτο ὅπως ποιήσῃ εὐδαίμονα οἶκον καὶ οἰκογένειαν. Εἶχε πρὸ παντὸς ὡς ἄφεσιν παντὸς ἄλλου ἁμαρτήματος, τὸ ἀνεκτίμητον πλεονέκτημα ὅτι πολὺ ἠγάπησε. Ναί· ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα ὡς ἐραστής, ὡς πατήρ, ὡς τέκνον. Δὲν ἐξελάμβανε τὸ βασιλεύειν ὡς ἐπιτήδευμα βίου, ἀλλ' ὡς καθῆκον ἱερὸν εἰς ὃ ἐθυσίαζε καὶ ἀνάπαυσιν καὶ ὑγείαν. Τὸ μεγαλεῖον τῆς Ἑλλάδος ἦτο τὸ διηνεκὲς αὐτοῦ ὄνειρον, ὄνειρον παραφέρον αὐτὸν πολλάκις εἰς ἀκαίρους καί, τολμῶμεν εἰπεῖν, παιδαριώδεις ἐνθουσιασμούς. Ἤθελε τὴν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ εἰργάζετο νυχθημερὸν εἰς τοῦτο καὶ ἐθυσίαζεν ἀφειδῶς χρήματα ἐκ τῶν ἰδίων καὶ ἐπαρηγόρει διηνεκῶς τοὺς δούλους Ἕλληνας. Οὐχί· ὁ θρόνος δὲν ἦτο δι' αὐτὸν τὸ ὑπέρτατον ἀγαθόν. Ἦτο πρόθυμος νὰ θυσιάσῃ μυριάκις τὸ στέμμα του, ἐὰν ἠδύνατο νὰ περιβάλῃ

τὴν Ἑλλάδα τὸ σlέμμα ἐκεῖνο ὅπερ ἐκυλίσθη αἱμόφυρτον παρὰ τὴν πύλην τοῦ ἁγίου Ῥωμανοῦ. Αὐτὴν τὴν πικρίαν τῆς ἐξώσεως θὰ κατέπινεν ἀγογγύσlως, ἐὰν ἐπίσlευεν ὅτι διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως αὐτοῦ ἡ Ἑλλὰς θὰ ἦγε ταχύτερον πρὸς τὸν ἔνδοξον αὐτῆς προορισμόν.

Ὑπῆρξαν σlιγμαί, καθ' ἃς ὁ βασιλεὺς Ὄθων ἦτον ὁ δημοτικώτατος τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης. Ἀλλ' ἔπνευσε βιαία πνοὴ καὶ κατέπεσε σύμπασα ἡ ὡραία ἐκείνη σκηνογραφία, καὶ ὁ ἀτυχὴς ἡγεμὼν ὤφθη φεύγων ἐν καιρῷ νυκτός, ὠχρὸς καὶ ἐρρυτιδωμένος, ἐκ τῆς γῆς ἐκείνης, ἣν ἐπάτησεν ἄλλοτε ἀκμαῖος ἐξ ἐλπίδων καὶ νεότητος, ἐκ τῆς γῆς, ἣν εὗρε πλήρη ἐρειπίων, ἐρημίας καὶ ἀπογνώσεως καὶ ἣν ἀφῆκεν εὐθαλῆ, ἔμπλεων ζωῆς, εὐημεροῦσαν. Ἀλλ' ἦτο, φαίνεται, ἀναγκαῖον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο, ἵνα καταδειχθῇ φαεινῶς ἡ φιλοπατρία τοῦ ἐξορίσlου. Μόνος ἴσως αὐτὸς ἐκ τῶν βασιλέων, ὅσοι ἀπώλεσαν σlέμματα κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετηρίδα, οὔτε διελογίσθη κἂν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ διὰ τῆς βίας, νὰ ὑπεκκαύσῃ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, νὰ παρεμβάλῃ προσκόμματα εἰς τὴν νέαν ἐξουσίαν. Ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς πlώσεως αὐτοῦ ἐξήλεγξε πρῶτον τότε τὸν Ὄθωνα ἀληθῆ βασιλέα. Αὐτός, ὁ μηδὲν σχεδὸν ἔχων καισαρικὸν πλεονέκτημα, ἔπεσεν εὐσχήμως ὡς Καῖσαρ. Οὐδέποτε ἐξέφυγε τὰ χείλη του πικρὰ μομφὴ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀρισlείδου, ἡ Ἑλλὰς δὲν εἶδεν ἕτερον ἐξόρισlον, εὐχόμενον, παρὰ τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως, νὰ μὴ ἐπέλθωσι ποτὲ τοιαῦται συμφοραὶ κατὰ τῆς πατρίδος, ὥσlε καὶ ἄκουσα νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ καταδικασθέντος.

Καὶ νῦν ἀναπαύεται ὁ ἀγαθὸς ἡγεμὼν ὑπὸ γῆν, ἥτις, καὶ πάτριος οὖσα, δὲν εἶναι ἴσως ἐλαφρά, διότι δὲν εἶναι ἑλληνική. Ἐτάφη μετὰ πομπῆς καὶ παρατάξεως· ἀλλὰ δὲν ἐπέθησαν παρὰ τὸν ἄωρον τάφον δώδεκα (?) ἑκατομμύρια Ἑλ-

λήνων, ὧν ὑπῆρξε τὸ κέντρον, ἡ ἐλπὶς καὶ τὸ ἔμβλημα. Ποῦ καὶ ποῦ γενναία τις ψυχὴ θὰ ἐξενέγκῃ ἴσως μύχιον σΊεναγμὸν ὑπὲρ τοῦ θύματος τῆς τύχης· ἀλλ' οἱ πολλοί, καὶ ἐκεῖνοι μάλισΊα οὓς εὐηργέτησε, θὰ ἀκούσωσιν ὡς συνήθη εἴδησιν τὸν βασιλικὸν θάνατον· Φεῦ! ὁ κόσμος ἐπικροτεῖ μόνον τὴν ἐπιτυχίαν καὶ αἱ τεθαμμέναι ἐκεῖναι καὶ ἄγνωσΊοι ἀρεταί, ἃς μόλις ἀνακαλύπΊει τὸ ὄμμα τοῦ Φιλοσόφου, οὐδὲν λέγουσιν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ὄχλου. Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ, πεποίθαμεν, ἡμέρα, καθ' ἣν ἡ Ἑλλάς, ἥτις, χωρὶς νὰ παρίδῃ τὰ ἐλατΊώματα τοῦ Καποδιστρίου, ἐτίμησεν ἤδη τὴν μνήμην τοῦ κυβερνήτου, θὰ φανῇ δικαιοτέρα καὶ πρὸς τὸν πρῶτον αὐτῆς ἡγεμόνα. Ἴσως δὲν ὀνειροπολοῦμεν διαβλέποντες ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνεγειρόμενον ἐν Ἀθήναις ἱεροπρεπὲς μαυσωλεῖον καὶ μεταφερόμενα εἰς αὐτὸ ἐν κατανύξει τὰ ὀσΊᾶ τοῦ ἀνδρός, ὅσΊις δὲν ὑπῆρξε μὲν τέλειος βασιλεύς, ἀλλὰ βεβαίως τέλειος Ἕλλην.

Α. ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.

ΑΙ ΠΥΡΚΑΪΑΙ ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.

Εἶναι μεσονύκτιον δεκεμβρίου μηνός· αἱ τῆς χιόνος νιφάδες σΊοιβάζονται ἀλλεπάλληλοι ἐπὶ τῶν σΊενωπῶν τοῦ Τσουκοὺρ καὶ τοῦ ΣαρμασΊίκ. ἘπισΊρέψας δὲ πρὸ μιᾶς ὥρας ἀπὸ τῆς λέσχης ἢ τοῦ θεάτρου, ἔκλεισας ἤδη τὸ βιβλίον σου, ἢ ἀπέθεσας ἐπὶ τῆς παρακλινιδίου τραπέζης τὸ journal, καί, σβέσας τὸν λύχνον σου, ἐχώθης ὅλος ὑπὸ τὸ παχὺ σκέπασμα τοῦ ἐγωϊσμοῦ σου (τῆς κλίνης σου, ἤθελα νὰ εἴπω), καὶ βαυκαλισθεὶς πρὸς ὀλίγον ὑπὸ τῶν ἀριθμητικῶν ὑπολογισμῶν τῶν ἐν τῷ κιβωτίῳ σου χιλιάδων, ἢ τῶν πολιτικῶν

σου συνδυασμῶν, ἢ τῶν κερδοσκοπιῶν τῶν consolidés καὶ τῆς Bourse, παρεδόθης ὅλος εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως, ἄφθονον καταχέοντος ἐπὶ τῶν βλεφάρων σου τὴν ναρκωτικὴν αὐτοῦ μήκωνα. Ἴσως ἤδη καὶ οἱ ὄνειροι ἐτοποθέτησαν πρὸ τῆς ἀκοιμήτου φαντασίας σου τὸ πολυποίκιλον αὐτῶν καλειδοσκόπιον, φιλοτιμούμενοι πρὸς ἀλλήλους τίς νὰ σὲ τέρψῃ ἀπατηλότερον, ὅταν αἴφνης φωνὴ τραχεῖα, φωνὴ στέντορος ἀποσοβεῖ ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ τὸν δειλὸν αὐτῶν ὅμιλον, καὶ τὸ τρομερὸν γιαγκὶν βὰρ σὲ ἀνατινάζει ἐπὶ τῆς κλίνης· βλέπεις ὅτι τὸ δωμάτιόν σου δὲν φέγγει, καὶ ἀκροᾶσαι τοῦ φύλακος, προσαναγγέλλοντος τὸ ποῦ, κ' ἐξαναπίπτεις ἐπὶ τῆς κλίνης σου, στρέφων ἀπὸ τοῦ ἄλλου μέρους· ἔχασας ἡμιώριον ὕπνου καὶ... τίποτε περισσότερον. Ἀλλὰ πολλάκις συμβαίνει τὸ ἐναντίον, καί, διϋπνισθεὶς ἔντρομος, ἐὰν καὶ διϋπνισθῇς ὅλως, βλέπεις φεγγοβολοῦντα τὸν κοιτῶνά σου· ἡ πυρκαϊὰ ἐξεῤῥάγη..... τρεῖς οἰκίας παρέκει, ἂς μὴ εἴπω ἐντὸς αὐτῆς. Οἱ ὑπηρέται ἀναβοκατεβαίνουσι τρέχοντες καὶ φωνάζοντες καὶ συμπατοῦντες ἀλλήλους, χωρὶς κανεὶς νὰ ἠξεύρῃ τί λέγει· (σημειωτέον ὅτι ἕκαστος αὐτῶν ἡτοίμασεν ἤδη τὸ κιβώτιον καὶ τὸν στρωματόδεσμόν του). Ἡ γειτονία ὅλη ἐπὶ ποδὸς μεταφέρει τὰ ἔπιπλά της· ὁ μὲν ἀνυπόδητος ἢ ἑτεροσάνδαλος, φορῶν ἐξανάστροφα τὴν γοῦναν ἢ τὸν κοιτώνιον χιτῶνά του, σύρει ἀσθμαίνων τὸ σεπέτιον μετὰ τῶν ἀξιοτιμοτέρων πραγμάτων του· ὁ δέ, κρατῶν ἐν θριάμβῳ τὸν σκουπιδολόγον τῆς οἰκίας, ἢ σφίγγων ὑπὸ μάλης τὴν ἐσχάραν τοῦ μαγειρείου, ὅ, τι τοῦ ἔτυχε δηλαδὴ ἔμπρός, νομίζων ὅτι σώζει τὸ κειμηλιοῦχόν του, τρέχει παραζαλισμένος, χωρὶς νὰ ἠξεύρῃ ποῦ· ἄλλος, φορτώσας ἤδη τρεῖς ἢ τέσσαρας ἀχθοφόρους, τοὺς ἀκολουθεῖ δεδεμένους πρός τε ἀλλήλους καὶ ἑαυτόν, μήπως παρεκφύγωσι, κατὰ λάθος, μετὰ τῶν πραγμάτων του· οὗτος εἶναι ὁ φρονιμώτερος....

Ἡ χιὼν ἐν τοσούτῳ ἐξακολουθεῖ· ὁ βορρᾶς μαίνεται συρίζων· ὁ φρικώδης αὐτοῦ βρόμος κατασιγάζει τὰς ὀλολυγὰς τῶν γυναικῶν καὶ τὰς οἰμωγὰς τῶν συζύγων. Οὗτος ἐδῶ ἐρωτᾷ διὰ τὴν γυναῖκά του, ἥτις ἐν τούτοις, ἡμίγυμνος, μετὰ τοῦ βρέφους ἐν ταῖς ἀγκάλαις καὶ δύο ἄλλων παρακολουθούντων καὶ κρατούντων αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κρασπέδου, ἔλαβε τὴν ἐναντίαν ὁδὸν καὶ εὗρεν ἄσυλον ἐν οἰκίᾳ φίλης· ἐκεῖνος ἐκεῖ λογοπραγεῖ μετὰ τῶν πυροσβετῶν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς οἰκίας του, ἀπὸ τῆς ὁποίας μόλις ἐξῆλθον πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος οἱ βαφεῖς. Δέκα χιλιάδας γρόσια! Σᾶς δίδω τρεῖς, τέσσαρας, ἕξ· συμφωνοῦσιν εἰς τὰς ἕξ, καὶ αἱ ἀντλίαι παρατάττονται περὶ τὴν οἰκίαν· ἀλλὰ ποῦ νερόν! ἂς χαίρουν οἱ ὑδροφόροι! Τρίτος ἄλλος, μεταφέρει, νέος Αἰνείας, τὸν ποδαγρὸν πατέρα του ἐπωμάδιον· ἄλλος, βοηθούμενος ὑπὸ τριάκοντα τεσσαράκοντα λεπτουργῶν, διέσωσεν ὄχι μόνον ὅλα του τὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ τὰ θυρώματα καὶ τὰ κάγκελλα καὶ τὰς κλίμακας καὶ τὰ ὑαλία καὶ τοὺς κεράμους πολλάκις τῆς οἰκίας του, καὶ ἀφῆκε θυσίαν εἰς τὸ πῦρ μόνον τὸν σκελετόν της· οὗτος εἶναι συνήθως... κάλφας. Ἀλλ' ἡ σύζυγος τοῦ μακαρίτου ἀρχιτέκτονος Κομνηνοῦ εἶχε μείνει εἰς τὸ ἐπάνω πάτωμα τῆς οἰκίας μόνη, ἐν ᾧ τὸ κάτω ἐκαίετο· τρέχει ἀπηλπισμένη καὶ ἐκτὸς ἑαυτῆς ἀπὸ τούτου πρὸς ἐκεῖνο τὸ παράθυρον· οἱ ἐργάται, ὑπὲρ τοὺς διακοσίους κάτωθεν, τὴν φωνάζουν : Πέσε, κερά! ἡμεῖς σὲ πιάνομεν εἰς τὰ χέρια! Προκύπτει, ἀλλ' ἰλιγγιᾷ πρὸς τὸ ὕψος· ἡ οἰκία ἦτο τρίστεγος! ἡ φλὸξ ἐν τοσούτῳ ἀναλάμπει πρὸς τὸν ὄροφον, τὸ δάπεδον τρίζει, ὁ καπνὸς τὴν συμπνίγει· κλείει τοὺς ὀφθαλμούς, κράζει σταυροκοπουμένη : «Μνήσθητί μου, Κύριε!» καὶ ἀφίνει ἑαυτὴν ἀπὸ τοῦ παραθύρου εἰς τὸ κενόν· πεντακόσιαι χεῖρες, συγκρατοῦσαι στρώματα καὶ παπλώματα, τὴν ὑποδέχονται κάτωθεν, ἀναισθητοῦσαν, πλὴν ἀσινῆ. Δὲν

εἶχες τὴν αὐτὴν τύχην, ἀξιοθρήνητε Ῥαλλοῦ Μάνου! Ἀρχηγέτις οἰκογενείας πολυαρίθμου, σεβαστὴ καὶ ὀνομαστὴ καὶ διὰ τὸ γένος (Ὑψηλαντὶς πατρόθεν), καὶ διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν φρόνησιν, καὶ διὰ τὰς ἀρετάς της, ὧν προεξῆρχεν ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐλάβεια, ἔγεινε πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς μετὰ δύο υἱῶν, μιᾶς θυγατρός, ὀκτὼ ἐγγόνων, μιᾶς νύμφης καὶ τεσσάρων οἰκογενῶν! καὶ τὰ Θεραπεῖα φρίττοντα εἶδον τὴν ἐπιοῦσαν δεκαεπτὰ ἀπηνθρακωμένα λείψανα, ἀνορυχθέντα ἐκ τοῦ καπνίζοντος ἀκόμη πελωρίου μεγάρου! Ἀλλ' ἐπανέλθωμεν τὴν ἐπιοῦσαν εἰς τὸ θέατρον τοῦ δεινοῦ· ἡ ὑστεραία πυρκαϊᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει εἶναι διὰ τὸν παρατηρητήν, διὰ τὸν φιλόσοφον, θέρος σκέψεων. Ὑποκάτωθεν σκηνῶν, ἢ ἐν τῷ ὑπαίθρῳ, μεταξὺ τοῦ κυπαρισσῶνος καί... τῶν μνημάτων, μυρολογοῦσιν οἰκογένειαι ὁλόκληροι! Εὐδαίμων καὶ τρισευδαίμων, ὅστις, ἐν τοιαύταις συμφοραῖς, ἔχει καρδίαν χριστιανοῦ καὶ τὸ βαλάντιον πλῆρες! ἀλλ' ὁ ἐνδεής; αὐτὸς βλέπει καί... κλαίει· κλαίει οἰκτείρων, κλαίει θαυμάζων. Ἂς ἔμβωμεν ἐντὸς τῆς πλησιεστέρας σκηνῆς· σπαραξικάρδιον θέαμα! ἡ γραῖα προμήτωρ, ὑπερεννενηκοντοῦτις, παραληρεῖ καὶ ζητεῖ νὰ φάγῃ· τρία τέσσαρα κοράσια τρέμουσι περὶ τὴν μητέρα ὑποκάτωθεν παντοδαπῶν σκεπασμάτων, ἥτις ἐν τούτοις θηλάζει τὸ νεογνόν· κάτωχρος, ἡμιθανής, δὲν ἔχει δύναμιν οὔτε τὰ δάκρυά της ν' ἀπομάξῃ, καὶ ἐρωτᾷ ἐκ διαλειμμάτων μετὰ φωνῆς διακοπτομένης ὑπὸ λυγμῶν περὶ τοῦ συζύγου της, ὅστις ὅμως, φιλονεικῶν πρὸς τὸ πῦρ καὶ τὸ τελευταῖόν του σκεῦος... ἔμεινεν ἐντὸς τῆς οἰκίας! τίς τολμᾷ νὰ τὸ εἴπῃ εἰς τὴν σύζυγον; Ἂς ἐξέλθωμεν. Περὶ τὴν ῥίζαν μιᾶς κυπαρίσσου, κεῖνται σεσωρευμένα τραπέζια πολυτελῆ, μεταβληθέντα εἰς τρίποδας, θρονία, τῶν ὁποίων ἐλλείπει τὸ ἐρεισίνωτον, σκεύη, τὰ ὁποῖα μηδέποτε πρότερον

γειτονεύσαντα, ἀποροῦσι πῶς εὑρέθησαν νῦν παρ' ἄλληλα· ὁ καθρέπτης παρὰ τὸ τήγανον, τὰ βιβλία ἐντὸς σκάφης, ὁ λέβης ὑπὸ τὸ κλειδοκύμβαλον. Τὰ βοηθήματα ἐν τοσούτῳ καταφθάνουσι πανταχόθεν· ἡ φιλανθρωπία μεγεθύνεται πρὸς τὸ ὕψος τοῦ δεινοῦ. Τὰ θρησκευτικὰ μίση σιωπῶσιν· ἐκεῖ δὲν ὑπάρχει διάκρισις φρονήματος· ἐγὼ σήμερον δι' ἄλλον, καὶ ἄλλος αὔριον δι' ἐμέ· μήπως τὸ πῦρ διακρίνει τὴν ὀθωμανικὴν τῆς ἰουδαϊκῆς οἰκίας; οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ μουτεβελῆδες τῶν τζαμίων, τρέχουσιν ἀπὸ τοὺς ἑνὸς ὁμίλου πρὸς τὸν ἄλλον· οἱ πρωτομαγίστορες τῶν συντεχνιῶν, οἱ ἔφοροι τῶν ἀδελφοτήτων, οἱ ἀρτοπῶλαι, οἱ κρεωπῶλαι, οἱ παντοπῶλαι, κανεὶς δὲν μένει ἀσυντελής· αἱ οἰκίαι ἀνοίγουσι πρόθυμοι τὰς θύρας των εἰς τὰ θύματα τοῦ δεινοῦ· αἱ γυναῖκες, αἱ γυναῖκες πρὸ πάντων, τὸ ἥμισυ τοῦτο εὐγενέστερον μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀνοίγουσι πρὸ τῶν ἑρμαρίων καὶ κιβωτίων τὰς καρδίας των καὶ ἀπ' αὐτῶν ἀρύονται τὰς παρηγόρους ἐκείνας φράσεις, τὰς ὁποίας αὐταὶ μόναι γνωρίζουσι πῶς νὰ καταστήσωσι μειλιχιωτέρας· χιτώνια καθαρά, τροφὴ εὔχυμος, γλυκύσματα διὰ τὰ παιδία, τίποτε δὲν λησμονεῖ ἡ προμηθὴς γυναικεία συμπάθεια. Παρήγορον θέαμα, τὸ ὁποῖον, ἂς μὴ σκοτίσωμεν, ἀναφέροντες τοὺς τρισαθλίους ἐκείνους, ὅσοι, ἕρμαιον ἡγούμενοι τὴν κοινὴν συμφοράν, τρέχουσιν, ὡς οἱ λύκοι ἐν καιρῷ καταιγίδος, ὅπως ὠφεληθῶσιν ἐκ τοῦ θορύβου, ὑφαιρούμενοι ὅ, τι εὕρωσι. Βεβαίως ὁ Βελλεβοὺθ μειδιᾷ σεσηρὼς εἰς τὴν θέαν ταύτην, ἐν ᾧ ἀφ' ἑτέρου τὰ φωτεινὰ τῶν ἀγγέλων πνεύματα ἀναφέρουσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς θυμίαμα τὰς παντοίας τῶν φιλανθρώπων ἀγαθουργίας. — Τίς ἄρα ἔσται ἡ πανολβία ἐκείνη γενεά, εἰς ἣν ἀπόκειται νὰ ἴδῃ πεπληρωμένον τὸ εὐτυχῶς ἀπό τινων χρόνων ἀρχὴν λαβὸν ἔργον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπηλλαγμένην τοῦ ἐγγενοῦς εἰς αὐτὴν

δεινοῦ τῶν πυρκαϊῶν, δι' ἀναπεπταμένων ὁδῶν, διὰ λιθοκτίστων συνοικιῶν, διὰ περιοχῶν καὶ πλατειῶν εὐρυχώρων, διὰ μεγάλων πρὸ πάντων δεξαμενῶν καὶ... ἀφθόνου ὕδατος;!

ΣΚΑΡΛΑΤΟΣ ΒΥΖΑΝΤΙΟΣ.

ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΚΑΙ ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΥΠΟ ΤΙΤΟΥ.

Ἐν τούτοις τὰ τρόφιμα εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐκλείψει ἐκ τῆς ἄνω πόλεως, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐταλαιπωροῦντο καὶ κατετρύχοντο ὑπὸ πείνης ὀδυνηροτάτης. Καὶ οἱ μὲν ἐδραπέτευον ἐκ τῆς πόλεως, ἵνα σωθῶσιν, οἱ δὲ ἐξερχόμενοι ἐξέκλεπτον λαθραίως τῶν ἐχθρῶν τὰ τρόφιμα. Ἀλλ' ὁ ῥωμαῖος στρατηγὸς βαρέως φέρων τὴν ἐπιμονὴν καὶ τοὺς ἐξονειδισμοὺς τῶν πολιορκουμένων, διέταξε νὰ φονεύεται πᾶς ὅστις ἤθελε συλληφθῇ ἐκ τῶν ἐχθρῶν. Διὸ καὶ ἦτο ἐλεεινότατον διὰ τοὺς πολιορκουμένους θέαμα, νὰ βλέπωσι καθ' ἑκάστην 500 κατὰ μέσον ὅρον δυστυχεῖς, οἵτινες κλονούμενοι καὶ ἡμιθανεῖς ἐκ τῆς πείνης ἐξήρχοντο ἐκτὸς τοῦ τείχους, ἵνα συλλέξωσι καὶ καταφάγωσι τὰ πέριξ αὐτοῦ φυόμενα χόρτα, περιφρονοῦντες ἕνεκα τοῦ λιμοῦ τὸν προφανέστατον ἀπὸ τῶν ἐγγὺς ἐχθρῶν κίνδυνον. Καὶ τὸν κίνδυνον τοῦτον οἱ πλεῖστοι αὐτῶν δὲν διέφευγον· συλλαμβανόμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἀπήγοντο καθ' ἑκατοντάδας καὶ ἀνεσταυροῦντο. Ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἀφόρητος ἦτο ἡ πεῖνα τῶν ἐν τῷ ναῷ ἐγκεκλεισμένων, ὅπου τὰ θύματα αὐτῆς ἠριθμοῦντο κατὰ χιλιάδας ὁσημέραι. Ἐὰν ἐγεννᾶτο καὶ μικρὰ ὑπόνοια ὅτι ἐν οἰκίᾳ τινὶ ὑπῆρχον κεκρυμμένα τρόφιμα, ἡ οἰκία ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο

καὶ ἐξεπορθεῖτο. Οἱ ἐπιστήθιοι φίλοι τότε μετεβάλλοντο εἰς ἀμειλίκτους ἐχθρούς, καὶ ἐκεῖνοι, οἵτινες κατεσκληκότες καὶ μόλις πλέον σώζοντες μορφὴν ἀνθρωπίνην, ἐπεριπάτουν εἰς τὸν δρόμον κλονούμενοι καὶ καταπίπτοντες πρὸς τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα, ἐξηγριοῦντο καὶ μετεβάλλοντο εἰς λυσσαλέους κύνας, ἐὰν ἐψεύδοντο αἱ περὶ ἀνευρέσεως τροφῆς ἐλπίδες αὐτῶν. Εὐγενής τις καὶ πλουσία προσκυνήτρια ἐπολιορκήθη πολλάκις καὶ ἡρπάγη πᾶν ὅ, τι εἶχε μεθ' ἑαυτῆς κεκρυμμένον. Ἡ δὲ ἀγανάκτησις καὶ ἡ ὀδύνη τῆς πείνης κατέστησαν αὐτὴν μανιώδη. Λιμώττουσα πρὸ πολλοῦ κατετόλμησεν ὅ, τι φρικωδέστατον. Ἁρπάσασα κατέσφαξε τὸ ἴδιον αὐτῆς τέκνον, οὗτινος μέρος κατέφαγε. Μετ' οὐ πολὺ εἰσέβαλον κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὸ οἴκημά της νέοι ἄγριοι καὶ λυσσαλέοι τροφῆς θηρευταί, οἵτινες καὶ ὀσφρανθέντες τὴν ὀσμὴν τοῦ ἑψημένου κρέατος, ἐζήτουν αὐτό, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ τὴν φονεύσωσι. Παράφορος ἐκ τῆς ὀργῆς καὶ μανίας ἠγέρθη τότε ἐκείνη, καί: Ναί, εἰποῦσα, ἔχω κρέας καὶ ἰδοὺ αὐτό, ἔρριψεν εἰς τοὺς πόδας τῶν ἐπιδρομέων τὰ φρικώδη λείψανα τοῦ θυεστείου της δείπνου. Οἱ ἄνθρωποι ὑπεχώρησαν μετὰ φρίκης πρὸς τὸ ἀπαίσιον θέαμα. Ἀλλ' ἐκείνη, ἔτι μᾶλλον μανιώδης: Ναί, ἐξηκολούθησε λέγουσα, εἶναι ὁ υἱός μου, καὶ ἔβαψα ἐγὼ ἡ ἰδία τὰς χεῖράς μου εἰς τὸ αἷμά του. Δύνασθε νὰ φάγετε, διότι πρώτη ἔφαγον ἐγὼ αὐτή. Φρίττοντες καὶ ἄφωνοι ἐξῆλθον ἐκεῖθεν οἱ ἐπιδραμόντες. Μόνον κατὰ τὸν ἰούνιον μῆνα ἀπέθανον ἐκ τῆς πείνης ἐντὸς τῶν ἀπαισίων καὶ θανατηφόρων ἐκείνων τειχῶν 115,880 ψυχῶν. Καὶ ὅμως τῶν ζηλωτῶν τὸ πεῖσμα καὶ ἡ ἐπιμονὴ οὐδόλως ἐκ τῶν φρικωδῶν τούτων σκηνῶν κατεβάλλετο καὶ ἡ εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου πεποίθησις αὐτῶν διετηρεῖτο ἀκμαία καὶ ζωηρά.

Τότε ὁ Τίτος, ἵνα περιζώσῃ πανταχόθεν τὸν ἐχθρὸν καὶ

καταστήσῃ ἀναπόφευκτον αὐτοῦ τὸν ὄλεθρον, ἐπεχείρησε κ
διεξεπεραίωσεν ἔργον γιγάντειον καὶ χαλεπώτατον· περι
ζωσε τὴν Ἱερουσαλὴμ διὰ τείχους κυκλοτεροῦς, ἔχοντος περ
φέρειαν 39 σταδίων, ὅπερ, διῆκον διὰ μέσου τῆς κάτω, τ
πολλοῦ ἤδη ἑαλωκυίας, πόλεως καὶ διασχίζον ἑκατέρωθ
αὐτῆς τὰ τείχη, περιέβαλλεν ἁπανταχόθεν ὁλόκληρον τὴν ἐπ
λοιπον Ἱερουσαλήμ.

Καθ' ὃν δὲ χρόνον ὁ ἐνδόμυχος καὶ ἀμείλικτος τῶν Ἰου
δαίων ἐχθρὸς, ἡ πεῖνα, εἶχεν ἐξαγριωθῇ εἰς τὸ ἔπακρον,
ἔξωθεν ἐχθρὸς ὁ Τίτος ἤρχισε τακτικὴν ἐκπολιορκητικὴ
προσβολὴν κατὰ τῆς ἄνω πόλεως, συγκεντρώσας ἰδίως αὐτὴ
κατὰ τῆς ἀκροπόλεως Ἀντωνίας, καθ' ἧς ὕψωσε τέσσαρα πολιορκητικὰ προχώματα. Ἐπὶ τέλους ἀνοίγουσιν εἰς τὸ τεῖχος τῆς ἀκροπόλεως ταύτης ῥῆγμα, καὶ εἰσπηδῶσιν ἀμέσως οἱ πολιορκηταὶ εἰς αὐτὸ πλήρεις μένους καὶ ὁρμῆς· ἀλλ' αἴφνης ἀνακαλύπτουσιν ὅτι, ἔσωθεν τοῦ διαρρηχθέντος ἐκείνου τείχους, ὑπῆρχεν ἕτερον νέον. Μετὰ πολλὰς δὲ καὶ ἀλλεπαλλήλους ἐφόδους, εἰσπηδῶσι τέλος οἱ Ῥωμαῖοι καὶ εἰς τὴν Ἀντωνίαν. Τότε ἄρχεται μεταξὺ τῆς Ἀντωνίας καὶ τοῦ ναοῦ, εἰς τοῦ ὁποίου τὸν ἐξώτατον περίβολον εἰσέρχονται οἱ ἐχθροί, φονικώτατος τῶν Ἰουδαίων πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἀγών· ἐξ οὗ ἀπαυδήσαντες ἐπὶ τέλους ὑπεχώρησαν ἑκάτεροι, οἱ μὲν Ῥωμαῖοι εἰς τὴν Ἀντωνίαν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰς τὸν ναόν.

Ὁ αἱματηρὸς λοιπὸν κύκλος περιεστάλη νῦν εἰς στενώτατον χῶρον, καὶ περιέζωσε αὐτὸ τὸ ἱερώτατον κέντρον τῶν Ἰουδαίων. Μικρὸν ἀκόμη, καὶ ἡ αἰχμὴ τοῦ θανατηφόρου ξίφους τῆς Ῥώμης, ὅπερ, λαβόντες εἰς χεῖρα στιβαρὰν οἱ σιδηρόσπλαγχνοί της υἱοὶ ἐνέπηξαν εἰς τὴν καρδίαν πάσης ἐν τῷ ἀρχαίῳ κόσμῳ χώρας, ἥτις ἀνέπνεεν ἐλευθέρως, καὶ πάσης ἐθνικότητος, ἥτις εἶχε πνοὴν ζωῆς, διελάσασα ἤδη τὸ ἐπίλοιπον σῶμα, ἔμελλε νὰ φθάσῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καρδίαν

τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐν ᾗ ἔρρεε θερμὸν ἀκόμη τὸ αἷμα τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἥτις ἐπάλλετο ἰσχυρῶς ἐκ τῶν ἱερωτάτων ψαλμῶν, ὅσους διήγειρε καὶ ἐκ τῆς ἀποστάσεως δέκα αἰώνων ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ Ἰεχωβᾶ, ἀντηχοῦσα ἀκόμη ἀπὸ τῆς γνοφώδους κορυφῆς τοῦ ὄρους Σινᾶ, διὰ τοῦ στόματος τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν λοιπῶν προφητῶν. Καὶ ἀφ' οὗ οἱ Ῥωμαῖοι ἐξεπόρθησαν τὴν Ἀντωνίαν καὶ περιέζωσαν στενώτατα τὸν ναόν, ἵστατο ὀρθὸν ἀκόμη τὸ φρόνημα τῶν ζηλωτῶν καὶ ἡ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην τοῦ κινδύνου κορύφωσιν, πεισματώδης τῶν πολιορκουμένων ἐπιμονὴ ἔχει τι ἀληθῶς ἔξαλλον καὶ ὑπεράνθρωπον. Εἰς μάτην ὁ Τίτος προτείνει συμβιβασμὸν εἰς αὐτούς· ὅσῳ μεγαλύτερος καὶ προφανέστερος νῦν ἦτο ὁ κίνδυνος, τόσῳ μᾶλλον ἐπίμονος καὶ ἀπόλυτος ὑπῆρξεν αὐτῶν ἡ ἄρνησις. Ἡ Ἰερουσαλὴμ, ὑπὲρ ἧς ἐμάχοντο, ἦτο πρὸ πολλοῦ ἤδη σωρὸς ἐρειπίων καὶ τέφρας· ἀλλὰ τὰ ἐρείπια ταῦτα ἦσαν λόγος καὶ ἐπιχείρημα πρὸς ἀπελπισίαν καὶ παράδοσιν εἰς πάντας ἄλλους ἐκτὸς ἐκείνων τῶν ὑπὲρ πίστεως ἐνθέων μαχητῶν.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ ἠγέρθησαν τέσσαρα προχώματα, δι' ὧν περιεζώσθη ὁ ναός. Ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ ἔξω ἱερὸν ἦτο ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Ῥωμαίων, ὅτε ὁ Τίτος διατάσσει νὰ στήσωσι τὴν ἑλέπολιν ἀπέναντι τῆς ἐξέδρας τοῦ ἔνδον ἱεροῦ· ἀλλὰ καὶ μετὰ ἓξ ἡμερῶν ἀδιάκοπον ἐργασίαν οὐδὲν κατορθοῦται, διότι τὰ τείχη ἦσαν στερεώτατα. Ἄλλοι ἐπεχείρησαν νὰ κρημνίσωσι τὴν βορείαν πύλην· ἀλλ' εἰς μάτην· ἄλλοι ἀπεπειράθησαν διὰ κλιμάκων ν' ἀναβῶσιν εἰς τὰς στέγας τῶν στοῶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν κατὰ κράτος. Τότε ὁ Τίτος διέταξε νὰ ἐμβάλωσι πῦρ εἰς τὴν πύλην, καὶ ὁ ἐμπρησμὸς τῷόντι κατορθοῦται· τὸ πῦρ μεταδίδεται βραδέως εἰς τὰς παρακειμένας στοάς, αἵτινες κατακαίονται. Ὁ Τίτος διατάττει τότε νὰ σβέσωσι τὸ πῦρ καὶ παραμερί-

σαντες τὰ ἐρείπια νὰ ἀνοίξωσι δρόμον διὰ μέσου αὐτῶν. Τότε στίφος Ἑβραίων ἐξέρχεται αἰφνιδίως ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πύλης τοῦ ναοῦ καὶ ῥίπτεται μανιῶδες κατὰ τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἦσαν ἐν τῷ περιβόλῳ· ἄρχεται δὲ πεισματώδης καὶ φονικὴ μεταξὺ αὐτῶν πάλη· ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ Ἰουδαῖοι ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ πλήθους νὰ ὑποχωρήσωσι καὶ νὰ ἐγκλεισθῶσι καταδιωχθέντες εἰς τὸν ναόν. Ἐν τῇ βιαίᾳ δ' ἐκείνῃ καταδιώξει Ῥωμαῖός τις στρατιώτης προφθάσας ἔρριψε διὰ χρυσοῦ τινος παραθύρου ἀνημμένον δαυλὸν εἰς τὸν ναόν, ὅστις καὶ μετ' ὀλίγον πυρπολεῖται. Οἱ ἐν τῷ ναῷ ἰδόντες τὰς φλόγας περινεμομένας τὸ μέγιστον καὶ ἱερώτατον οἰκοδόμημα, ἑαυτοὺς δὲ ἁπανταχόθεν περικεκλεισμένους, βάλλουσιν ἀγρίας φωνὰς πένθους καὶ ἀπελπισίας. Ἡ εἴδησις τῆς πυρπολήσεως ἔφθασεν εἰς τὸν Τίτον, καθ' ἣν στιγμὴν διανεπαύετο ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ. Ὀργισθεὶς διὰ τὸν ἄνευ τῆς διαταγῆς αὐτοῦ ἐμπρησμὸν τοῦτον, ἠγέρθη διὰ τάχους καὶ ἦλθε δρομαῖος εἰς τὸν περίβολον παρακολουθήσαντος σύμπαντος τοῦ στρατοῦ. Κραυγάζων ἅμα καὶ χειρονομῶν διατάσσει τοὺς ἐν τῷ περιβόλῳ στρατιώτας νὰ σβέσωσι τὸ πῦρ, ἀλλ' αἱ ἐκ τοῦ ναοῦ κραυγαὶ καὶ ὁ θόρυβος καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς καὶ ἡ σύγχυσις δὲν ἄφιναν νὰ ἐννοήσωσιν οἱ ἐν τῷ περιβόλῳ τί ἔλεγεν ὁ στρατηγός· οἱ περὶ αὐτὸν ἐπαναλαμβάνουσι τὴν διαταγήν· ἀλλὰ τοῦτο ἐπαυξάνει μόνον τὴν σύγχυσιν, ἥτις τότε ἐκορυφώθη. Ἐν δὲ τῷ μέσῳ τῆς παμμιγοῦς καὶ φρικώδους ἐκείνης βοῆς καὶ συγχύσεως αἱ ῥωμαϊκαὶ λεγεῶνες ἀκράτητοι πλέον καὶ διπλῆν δίψαν ἔχουσαι, τὴν τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἁρπαγῆς, εἰσορμῶσιν ἄπληστοι καὶ ἄγριοι ὡς Ἐριννύες διὰ τῶν φλογῶν καὶ τοῦ καπνοῦ ἀλαλάζοντες, διαρπάζοντες τὰ πολύτιμα κειμήλια τοῦ ναοῦ καὶ φονεύοντες πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν. Ἑξακισχίλιοι ἄοπλοι προέφθασαν νὰ καταφύγωσιν εἴς τινα τῶν στοῶν τοῦ

ἐκτὸς περιβόλου ζητοῦντες ἔλεος· ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι ἐνέβαλον εἰς τὴν σΊοὰν ἐκείνην πῦρ, οὗτινος ἐγένοντο ἅπαντες παρανάλωμα. Οἱ δ' ἐν τῷ ναῷ ἱερεῖς, ἄοπλοι μέχρι τοῦδε καὶ ἄμαχοι, ἁρπάσαντες τότε ὅ, τι τεμάχιον σιδήρου εὗρον πρόχειρον καὶ μανιωδῶς μαχόμενοι, ἔπεσον ἅπαντες νεκροὶ πέριξ τοῦ θυσιασΊηρίου, κρατοῦντες ἔτι εἰς τὰς χεῖράς των τὸν ἀμυντικὸν καὶ ἐκδικητήριον σίδηρον. Χιλιάδες νεκρῶν καὶ ἡμιθανῶν κατέκειντο ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ ἐδάφους, καί, ἐκεῖ ὅπου μέχρι τοῦδε ἠκούοντο ψαλμοὶ ἱεροί, ἐβόμβουν νῦν οἱ γόοι καὶ οἱ σΊεναγμοὶ καὶ αἱ ἀραὶ τῶν ἀποθνησκόντων ἢ οἱ ἀλαλαγμοὶ καὶ αἱ βλασφημίαι τῶν νικητῶν. Αἱ δὲ κραυγαὶ αὗται καὶ ὁ ἀλαλαγμὸς καὶ ὁ θόρυβος ἦτο τόσον μέγας καὶ φοβερός, λέγει ὁ Ἰώσηπος, ὥσΊε εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τις αὐτόν. Ἀφ' οὗ ὁ ναὸς ὁλόκληρος ἀπετεφρώθη, εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸν περίλυπος ὁ Τίτος, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, δι' ἀλαλαγμοῦ αἰφνιδίου καὶ φοβεροῦ, ἐπικαλύψαντος τὸν μέχρι τοῦδε περιβομβοῦντα θόρυβον, ὑπεδέχθησαν τὸν καταμέλανον ἐκ τῆς ἀσβόλης καὶ τοῦ καπνοῦ σΊρατηγὸν καὶ ἀνεκήρυξαν θριαμβευτικῶς αὐτοκράτορα, τὸ σύνηθες δεῖγμα καὶ παρακολούθημα μεγίστου τινὸς καὶ ἐκτάκτου ἐν τῷ πολέμῳ κατορθώματος. Προβάντες δὲ ἐπὶ τοῦ πυροῦ τῶν πΊωμάτων ἦλθον καὶ ἐμπήξαντες τὸν αὐτοκρατορικὸν ἀετὸν ἐπὶ τοῦ θυσιασΊηρίου, προσήνεγκαν θυσίαν εἰς τοὺς θεούς.

Μετὰ 18 ἡμέρας ἔπεσε καὶ τὸ τελευταῖον ἕρκος τῶν ἐπανασΊατῶν, ἡ Σιών. Οἱ πολιορκηταὶ εἰσώρμησαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἀφ' οὗ διήλασαν ἐν σΊόματι μαχαίρας πᾶσαν ψυχὴν ζῶσαν, διαρπάσαντες τὴν πόλιν, ἐνέβαλον πῦρ εἰς αὐτήν, ὅπερ καὶ ἐπὶ δύο ἡμέρας καιόμενον τὴν ἀπετέφρωσε. Τότε ὁ Τίτος διέταξε καὶ κατηδαφίσθη ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου ὁλόκληρος ἡ πόλις καὶ ὁ ναὸς ἐκτὸς τριῶν τῶν ὑψηλοτάτων πύργων. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἡ ἀρχαία καὶ ἱερὰ καὶ ἔνδο-

ξος πρωτεύουσα τῆς Ἰουδαίας ἦτο ἀχανὴς ἔκτασις ἐρειπίων καὶ τέφρας, καὶ οὐδ' ἐλάχιστον ὑπῆρχε σημεῖον ἢ ἴχνος μαρτυροῦν ὅτι ἐκεῖ ἦτο ἄλλοτε ἡ Ἱερουσαλήμ.

Δ. ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ.

ἘΚΔΡΟΜῊ ΕἸΣ ΠΌΡΟΝ.

ΤΗ͂Ι ΚΥΡΊΑΙ Τ.

Εἶχον τὴν εὐτυχίαν, κυρία μου, νὰ σᾶς συνοδεύσω εἰς Πόρον, ὅστις εἶναι τόσον ὡραῖος, ὥστε καὶ χωρὶς τούτου ἐδύνατο νὰ κινήσῃ τὸν ἐνθουσιασμόν μου. Βλέπουσα, καί, ὡς ὑποπτεύω, συμμεριζομένη αὐτὸν εἴχετε τὴν ἐπιείκειαν νὰ ζητήσετε παρ' ἐμοῦ σύντομον περιγραφὴν τῆς ὁδοιπορίας μας, καὶ εἶχον τὴν ἀπερισκεψίαν νὰ τὴν ὑποσχεθῶ. Ἀλλὰ παρετήρησα ὅτι ὁσάκις ἐλάμβανον τὸν κάλαμον νὰ περιγράψω τὸν Πόρον, πᾶν ἄλλο περιέγραφον ἢ αὐτόν. Τότε, ἐν τῷ φόβῳ μου μὴ φανῶ παραβάτης τοῦ λόγου μου, καὶ ἐν τῷ ἔτι μείζονι μὴ σᾶς παροργίσω, ἠνέῳξα τὰς παλαιὰς σημειώσεις μου, καὶ ἐν αὐταῖς εὗρον σελίδας τινὰς ἀναφερομένας εἰς ἀρχαιοτέραν μου ἐκεῖ ἐκδρομήν, καὶ προσδιωρισμένας εἰς πρόχειρον μὲν ἐφόδιον τοῖς μέλλουσιν ἴσως ν' ἀκολουθήσωσι τὰ ἴχνη μου, εἰς μικρὰν δὲ — μικροτάτην τῷ ὄντι — ἀποζημίωσιν τοῖς προτιμῶσι νὰ ὁδοιπορῶσι χωρὶς νὰ μετακινῶνται ἐκ τῆς γωνίας των.

Ταύτας εὐαρεστήθητε νὰ δεχθῆτε εἰς λύσιν τῆς ὑποσχέσεως. Ὁ Πόρος ἦτον καὶ τότε τοιοῦτος οἷον τὸν εἴδατε, ἂν ὄχι καὶ οἷον τὸν εἶδα, ὅταν τὸν ἔβλεπον συνοδεύων σας.

Ἀ. Ῥ.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀτμοπλοϊκὴ ἑταιρία δὲν ὑφίστατο τότε εἰσέτι· ἔκτακτον δ' ἀτμοκίνητον, δι' οἷον δήποτε λόγον ὑπηρεσίας εἰς Πόρον σταλέν, ἐπέτρεψε καὶ εἰς ἄλλους τινὰς καὶ εἰς ἐμέ,

νὰ ἐπιϐιϐασθῶμεν. Ὁ ἥλιος ἀνέτελλε μόλις, ὅταν ἀνεσπῶμεν τὴν ἄγκυραν, καὶ εἶχέ τι μαγικῆς ὀπλασίας ἡ λευκὴ πόλις ὡς ἀναδυομένη ἐκ τῶν ὑδάτων, καὶ ἡ στιλπνὴ ἐπιφάνεια τῆς θαλάσσης, ἐφ' ἧς τὰ πλοῖα κατωπτρίζοντο, καὶ ἐφαίνοντο μαγικῶς ὀλισθαίνοντα, καθ' ὅσον βραδέως ἡμεῖς χωροῦντες τὰ παρηλλάττομεν.

Καὶ ἐγὼ καὶ οἱ λοιποὶ ἐπιϐάται ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἱστάμενοι, ἐϐόσκομεν τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸ ὡραῖον τοῦτο θέαμα, καὶ διεκοινοῦμεν πρὸς ἀλλήλους τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν.

— Καὶ ὅμως, εἶπον ἐγώ, ὅταν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν εἶδα κατὰ πρῶτον τὸν Πειραιᾶ, ἓν μόνον ἁλιευτικὸν πλοιάριον ἦτον ἠγκυροϐολημένον ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ δύο ἐρείπια καλυϐῶν ἵσταντο εἰς τὴν ἔρημον παραλίαν.

— Ὅπου, ἀπήντησεν ἄλλος, ὃν ὀλίγον ἐγνώριζον, πρὸ δισχιλίων ἐτῶν ἦτον πόλις πολὺ τῆς παρούσης ἐπισημοτέρα, πλήρης ζωῆς καὶ κινήσεως, πλήρης ναῶν καὶ μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων.

— Καὶ τῆς πόλεως ἐκείνης ἰδοὺ ἴσως τί μόνον μένει, εἶπε, τὰ ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ἀκατοικήτου πλευρᾶς τοῦ λιμένος σωζόμενα ἐρείπια εἰς ἐμὲ δεικνύουσα ἡ σύζυγος τοῦ προλαλήσαντος, ἣν θέλω ἀρκεσθῆ ὀνομάζων διὰ μόνου τοῦ κυρίου αὐτῆς ὀνόματος, κυρίαν Ἀγγελικήν. Τὴν κυρίαν ταύτην ἐγνώριζον ἔτι ὀλιγώτερον τοῦ ἀνδρός της. Ἦτον δὲ νέα, πρὸ δύο, νομίζω, ἐτῶν νυμφευθεῖσα, καὶ ἡ ὡραιοτάτη τῶν συνοδοιπόρων ἡμῶν. Ἴσως τοῦτο δικαιολογεῖ τὴν σπουδὴν μεθ' ἧς τῇ ἀπήντησα ὅτι τὰ τείχη ἐκεῖνα δὲν ἀπετέλουν μέρος τῆς πόλεως, ἀλλ' ὅτι οἱ Τριάκοντα τύραννοι ὠχύρωσαν δι' αὐτῶν τὴν Ἠετιωνείαν λεγομένην ἄκραν, ὅπως, καταπροδίδοντες τὴν πατρίδα των, παραδώσωσι τὸ φρούριον εἰς τοὺς φίλους των καὶ ἐχθροὺς αὐτῆς, τοὺς Λακεδαιμονίους. Ἀλλά, μεταξὺ

λέγων, μετεμελήθην ὅτι, ὅπως παρατείνω τὴν εὐχαρίστησιν τῆς μετ' αὐτῆς συνδιαλέξεως, ἐφωρώμην σχολαστικῶς εἰς αὐτὴν ἱστορικὰς γνώσεις ἐπιδεικνύων, εἰς ἃς βεβαίως ὀλίγον ἐνδιεφέρετο.

Πόσον ἤμην ἠπατημένος! Μόλις εἶδεν ὅτι ἐγνώριζόν τινα περὶ τούτων, καὶ ὅτι δὲν ἐβαρυνόμην νὰ τὰ λέγω, τοὐλάχιστον εἰς αὐτήν, καὶ δὲν ἔπαυεν ἐρωτῶσα, ὡς ὁμολογῶ, ὅτι οὐδ' ἐγὼ ἔπαυον ἀπαντῶν, εἰ καὶ λίαν ἀμφίβολον ἂν ἀπήντων πάντοτε ἀκριβῶς πρὸς τὰς ἐρωτήσεις. Οὕτως ἀνακρινόμενος, τῇ εἶπον ἀλληλοδιαδόχως ὅτι ἡ πόλις ἐξετείνετο κατὰ τὸ βάθος καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ λιμένος, ὅτι τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο ἐκαλεῖτο Ἄλκιμος, ὅτι ὠχυρώθη ὑπὸ τοῦ Θεμιστοκλέους, καὶ ὅτι διετήρει πολλὰ ἔτι καὶ ἐπίσημα λείψανα τοῦ ἀρχαίου τείχους.

— Ἡ δὲ καλὴ Τερψιθέα δὲν μοὶ λέγετε, εἶπεν ἡ Ἀγγελική, τί ἦτον τὸ πάλαι! Εἶχον εἰς αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι παγωτὰ καὶ μουσικήν, ὡς εἴχομεν χθὲς τὸ ἑσπέρας; Συνέρρεεν εἰς αὐτὴν πλῆθος ὡραίων κυριῶν;

— Παγωτά, ἀπεκρίθην, ὄχι· μουσικὴν ἴσως εἶχον· πλῆθος δὲ ὡραίων κυριῶν συνέρρεε πιθανώτατα. Ἐκεῖ, ἢ ἐκεῖ πλησίον, ἵστατο περίφημος ναὸς τῆς Ἀφροδίτης, ἐπικληθείσης Εὐπλοίας, ἀνεγερθεὶς ὑπὸ Κόνωνος μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Κνίδου, ἢ ὑπὸ Θεμιστοκλέους μετὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς Σαλαμῖνος.

— Ἀλλὰ δὲν μοὶ φαίνεται, παρετήρησεν ἡ Ἀγγελική, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη καταπατεῖ ὀλίγον ξένα δικαιώματα; Πόθεν αὐτὴ Εὔπλοια; Τί ἐπεμβαίνει εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὰς ναυμαχίας;

— Πρῶτον, εἶπα, θάλασσα ἢ ξηρά, τὰ πάντα ὑπόκεινται εἰς αὐτὴν ἢ εἰς τὸν υἱόν της· δεύτερον ἐξεύρετε ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ἐγεννήθη ἐκ τοῦ θαλασσίου ἀφροῦ· καὶ τρίτον ἡ Κνίδος,

ὅπου ὁ Κόνων κατεναυμάχησε τοὺς Λακεδαιμονίους, ἦτον πόλις εἰς τὴν Ἀφροδίτην ἀφιερωμένη.

— Καὶ τέταρτον, προσέθηκεν εἷς κομψευόμενος νεανίας πλησίον μου, ὅταν ἡ Ἀφροδίτη ὁδοιπορῇ δι' ἀτμοπλοίου, ἀπὸ Θεᾶς τῶν οὐρανῶν μεταβάλλεται εἰς Θεὰν τῆς Θαλάσσης.

Ὁ ἀνούσιος οὗτος χαριεντισμὸς ὡς νὰ μὴ δυσηρέστησεν ὅσον περιέμενον τὴν Ἀγγελικήν, καὶ τὸ βλέμμα δι' οὗ ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν δὲν μοὶ ἐφάνη φιλαρέσκου τινὸς ἐκφράσεως ἀπηλλαγμένον. Ἐκ τούτου ἐνθαρρυνθεὶς ὁ νέος ἑρμηνευτής, ὅταν διηρχόμεθα τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἔλεγε πρὸς τὴν Ἀγγελικήν:

— Φαντασθῆτε, κυρία, ὅτι εἰς τοὺς τεχνητοὺς τούτους σκοπέλους, ὅπου σήμερον ἔχομεν δύο φανοὺς διὰ νὰ ὁδηγῶσι τὰ πλοῖα διὰ νυκτός, οἱ ἀρχαῖοι εἶχον στήσει δύο φοβεροὺς λέοντας, ὡς ἂν ἤθελον νὰ φάγωσιν ἢ νὰ διώξωσι τοὺς εἰσπλέοντας. Δὲν ἦσαν σοφοὶ ἄνθρωποι οἱ ἀρχαῖοι;

— Παράδοξος ἡ ἰδέα των! εἶπεν ἡ Ἀγγελική, ἀπευθυνομένη πρὸς ἐμέ, ὡς ἂν μ' ἐθεώρει ὑπεύθυνον ὅλων τῶν ἀτοπιῶν τῶν ἀρχαίων.

— Παράδοξος ἴσως, ὄχι ὅμως καὶ ἀληθής, ἀπεκρίθην ἐγώ, φιλεκδίκως πως διακείμενος πρὸς τὸν ψυχρολόγον ἐκεῖνον νεανίαν, καὶ πρὸς τὴν εὐμενῶς δεχομένην τὰς ψυχρολογίας του.

— Πῶς ὄχι ἀληθής; ἀνέκραξεν οὗτος. Οἱ δύο λέοντες, κύριέ μου, εἶναι σήμερον εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Βενετίας, ὅπου τοὺς ἔφερον οἱ Βενετοὶ ὅταν κατέκτησαν τὰς Ἀθήνας. Καὶ δὲν ἠξεύρετε ὅτι ἀπ' αὐτῶν ὁ Πειραιεὺς ὡς πρὸ ὀλίγου ἀκόμη ὠνομάζετο Δράκος;

— Τὸ ἠξεύρω, ἀπεκρίθην ἐγὼ ὀλίγον ξηρῶς· ἀλλ' οἱ λέοντες εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Βενετίας εἶναι τρεῖς καὶ ὄχι δύο· καὶ ἐξ αὐτῶν ἕνα μόνον ἔλαβεν ὁ Μοροζίνης ἐκ Πει-

ραιῶς, τοὺς δ' ἄλλους δύο ἀλλαχόθεν τῆς Ἀτ?ικῆς· καὶ ὁ Πειραιεῖ δὲν ἵσ?ατο ἐφ' ἑνὸς τῶν σκοπέλων τούτων, ἀλλὰ κατὰ τὸν μυχὸν τοῦ λιμένος, περὶ τὴν ἀποβάθραν ἐκεῖ πρὸ τῆς πλατείας τοῦ Ὄθωνος.

— Ἔσ?ω ὅπως θέλετε, εἶπεν ὁ νεανίας, ὡς ὀλίγον δυσαρεσ?ηθεὶς ἐκ τῆς ἀντιρρήσεως. Δὲν ἐπαγγέλλομαι τὸν ἀρχαιολόγον. Χάρισμά σας ἡ ἀρχαιότης, ὅταν ἔχω ἐνώπιόν μου τὰ θέλγητρα τῆς νεότητος.

Καὶ τὰς ὁπωσοῦν προπετεῖς ταύτας λέξεις ἀπήυθυνε δι' ἑνὸς κατακτητικοῦ βλέμματος πρὸς τὴν Ἀγγελικήν, ἥτις ὅμως τὴν φορὰν ταύτην ἔμεινε σοβαρά, καὶ ἐκ τούτου ἠθέλησα νὰ συμπεράνω ὅτι δὲν ἦτον ἐντελῶς ἐσ?ερημένη τῆς λεπ?ότητος τοῦ αἰσθήματος, ἣν δίδωσιν ἡ εὐγένεια τῆς φύσεως καὶ τῆς ἀγωγῆς. Νομίζω μάλισ?α ὅτι ἐπίτηδες ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἀπετάθη εἰς ἐμὲ καὶ οὐχὶ εἰς ἐκεῖνον, καὶ μὲ ἠρώτησε ποῦ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Ἀνδρέου Μιαούλη, καὶ ποῦ ὁ τοῦ Θεμισ?οκλέους.

Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν της τῇ ἔδειξα αὐτούς, τὸν μὲν ἀφανῆ ἐπὶ τῆς ἐρήμου ἀκτῆς, τὸν δὲ τῆς μεγαλοπρεπείας αὐτοῦ λείψανα σώζοντα ἐπὶ τῆς ἐσχάτης τοῦ Ἀλκίμου ἄκρας, κατέναντι τοῦ ὑγροῦ σ?αδίου τῆς ἐνδόξου του ναυμαχίας· καὶ τῇ παρετήρησα πόσον λαμπρῶς ἤξευρον οἱ ἀρχαῖοι νὰ ἐκλέξωσι τὸν τάφον τοῦ ἥρωος τῶν θαλασσῶν.

— Ἐκεῖ, τῇ εἶπον, εἰσπνέων δι' αἰώνων δροσερὰν τοῦ πελάγους τὴν αὔραν, ἀκούει τ' ὄνομά του ἀντηχοῦν εἰς πᾶν θραυόμενον κῦμα. Ἐκεῖ βεβαίως ὀρθία καὶ μεγάλη σκιά του τὴν νύκτα ἐπισκοπεῖ τὴν θάλασσαν χρυσῆν ὑπὸ τῆς σελήνης, καὶ βλέπει ἐν αὐτῇ φερόμενα τὰ ναυάγια τῶν Περσῶν, καὶ δαφνοσ?εφεῖς τὰς ἑλληνικὰς τριήρεις καταπλεούσας εἰς Πειραιᾶ.

Τὸν ὁπωσοῦν πεφυσημένον τοῦτον διθύραμβον ἔλεγον

ὅμως παίζων μᾶλλον ἢ σπουδάζων, καὶ ἤμην ἕτοιμος νὰ δεχθῶ σΊωϊκῶς τοὺς δικαίους χλευασμοὺς τῆς Ἀγγελικῆς, ὅταν μετ' ἐκπλήξεως τὴν ἤκουσα ἀπαντῶσαν·

— Ἂν οἱ ξένοι θέλουν νὰ ἐννοήσουν τίς ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ἀρκεῖ νὰ ῥίψουν ἓν βλέμμα ἐδῶ, εἰς τοὺς δύο τούτους τάφους τοῦ Θεμισ7οκλέους καὶ τοῦ Μιαούλη. Τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐθνῶν νομίζω ὅτι δύναται νὰ μετρηθῇ πρὸς τὴν τιμήν, ἣν ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς μεγάλους των ἄνδρας.

Καί, ἐν ᾧ ἔλεγεν, ἐρύθημα ἀνέϐη ζωηρότερον εἰς τὰς παρειάς της, αὐξῆσαν τὴν ἀνθοῦσάν της καλλονήν, καὶ φανὲν μοι ὡς οἰωνὸς ὅτι ἐνυπῆρχεν εἰς τὸν χαρακτῆρά της καί τι ἐνθουσιῶδες, ἐξαγοράζον κατά τι τὰ σπέρματα τῆς φιλαρεσκείας, ἃ εἶχον νομίσει ὅτι παρετήρησα εἰς αὐτόν.

Ἐν τούτοις δὲ προύχώρει τὸ ἀτμοκίνητον, καὶ παρεπλεύσαμεν πρῶτον τὴν ξηρόνησον Λειψοκουτάλαν, τὴν ἀρχαίαν Ψυτ7άλειαν, ἐφ' ἧς, κατὰ τὴν μεγάλην ναυμαχίαν, ἦν τεταγμένος ὁ Ἀρισ7είδης· μετ' αὐτὴν διήλθομεν ἐμπρὸς τῆς ἐπὶ πλεῖσ7ον τραχείας ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Σαλαμῖνος· ἔπειτα δὲ προσεπελάσαμεν εἰς τοὺς κυματοῦντας κρημνοὺς καὶ χλοεροὺς λόφους τῆς Αἰγίνης, καὶ ἐφ' ἑνὸς αὐτῶν εἴδαμεν γραφικῶς ἱσ7άμενον τὸ ὡραῖον ἐρείπιον τοῦ ναοῦ.

— Ὡς βλέπομεν τώρα ἐντεῦθεν τὴν Αἴγιναν, εἶπεν ἡ Ἀγγελική, τοὺς ποικίλους αὐτοὺς λόφους, καὶ τοὺς διεσπαρμένους λευκοὺς οἰκίσκους μεταξὺ τῶν δασῶν, καὶ τὸν σ7έφοντα αὐτοὺς μετὰ τοσούτου μεγαλείου ἐκεῖνον ναόν, χωρίς, ἐκ τῆς ἀποσ7άσεως, οὐδὲν ἴχνος νὰ φαίνηται τῆς νέας ζωῆς, δὲν ἠμποροῦμεν νὰ φαντασθῶμεν ὅτι μετέϐημεν αἴφνης εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, καὶ ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν μίαν τῶν ὡραιοτέρων αὐτῆς σκηνογραφιῶν;

Ἡ Ἀγγελικὴ εἶχε δίκαιον. Αὐτὸ τοῦτο ᾐσθανόμην καὶ ἐγὼ

χωρὶς νὰ ἠξεύρω νὰ τὸ ἐκφράσω. Ὅλοι δὲ οἱ συνοδοιπόροι συνελθόντες, παρετηροῦμεν τὸν ναὸν εἴτε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, εἴτε διὰ τοῦ τηλεσκοπίου, καὶ ἐδιδάσκομεν ἀλλήλους ὅτι ἦν αὐτὸς ἀφιερωμένος τῇ Ἀθηνᾷ, καὶ οὐχί, ὥς τινες τὸν νομίζουσι, τῷ πανελληνίῳ Διΐ, ὅτι ᾠκοδομήθη ἢ ἀνῳκοδομήθη ἀμέσως μετὰ τὰ μηδικά, ὅτι πολλὰ αὐτοῦ ἀγάλματα, περιεργότατα διὰ τὴν ἀρχαϊκήν των γλυφίδα, ἀνεσκάφησαν περὶ αὐτὸν δέκα ἔτη πρὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ὅτι, ἀγορασθέντα ὑπὸ τοῦ φίλου καὶ θαυμαστοῦ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας, κοσμοῦσι σήμερον τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ Μονάχου μουσεῖον.

Ἀλλὰ περὶ μόνα ἀρχαιολογικὰ ἀντικείμενα δὲν περιεστρέφοντο πᾶσαι ἡμῶν αἱ συνδιαλέξεις. Ἡ συναναστροφή, ἐξ ἀτόμων πάσης ἡλικίας, πάσης διαθέσεως καὶ παντὸς γένους ποικίλη, ἦτον φαιδρὰ καὶ εὐάρεστος, καὶ ἡ ζωηρότης τῶν διαλόγων ἐβράχυνεν ἔτι μᾶλλον τὸν βραχὺν διάπλουν. Μεταξὺ δὲ τῶν κυριῶν ἦσάν τινες καὶ νεότητος καὶ κάλλους καὶ εὐφυΐας οὐχὶ ἀδικαιολόγητον ἀξίωσιν ἔχουσαι. Τὸ κατ' ἐμὲ ὅμως, ὑπὲρ πάσας ἐσυμβιβαζόμην μετὰ τῆς κυρίας Ἀγγελικῆς. Αὐτῆς ἡ καλλονὴ ἦτον ἔξοχος, καί, ὅταν ἔβλεπον τὴν νεκράν, καὶ οὕτως εἰπεῖν αἰθερίαν ἐκείνην μορφὴν διαγραφομένην ἐπὶ τῆς κυανῆς θαλάσσης, μοὶ ἐπήρχετο ὅτι δὲν εἶπε τόσον κοινὸν λόγον ὁ νεανίας ἐκεῖνος, ὅσον κατ' ἀρχὰς μοὶ ἐφάνη, ὅταν ὡμίλησε περὶ τῆς Ἀφροδίτης ὁδοιπορούσης διὰ τοῦ ἀτμοκινήτου. Ἡ φαιδρότης τοῦ χαρακτῆρός της ἦν ἀνεξάντλητος, καὶ σπανιώτατα συνεσκίαζεν αὐτὴν λεπτότατον νέφος, σκιὰ ἀδιοράτου εὐαισθησίας, φωλευούσης εἰς τὰ ἐνδότατα τῆς καρδίας της βάθη. Τὸ δὲ πνεῦμά της, κεκοσμημένον δι' ἀναγνώσεων, εἶχε καί τινα πρωτοτυπίαν, ἥτις ἐνίοτε ἐξέπληττε καὶ πάντοτε ἤρεσκε.

Καὶ ὅλα μὲν ταῦτα καλά, καὶ μὲ εἵλκυον, ὡς εἶπον, πρὸς

αὐτὴν μᾶλλον ἢ πρὸς τὰς ἄλλας συνοδοιπόρους· ἀλλὰ δὲν ηξεύρω τί προϊδὼν τὴν ἐκάκιζον ὀλίγον, δι' ὃ ὑπώπτευσα μικρὸν σύμπτωμα Φιλαρεσκείας εἰς τὸν χαρακτῆρά της.

— Ὢ! *δὲν βλέπετε, μοὶ εἶπεν, ὅταν ἤμεθα ποτὲ μόνοι, δὲν θαυμάζετε ἀρκούντως τὴν λαμπρὰν αὐτὴν ἔκτασιν τῆς θαλάσσης!* (Εἶναι *ἀληθὲς ὅτι ἔβλεπον τότε τοὺς ὀφθαλμούς της.*) Ἰδέτε! Δὲν *σᾶς φαίνεται ῥευστὸς σάπφειρος;* Δὲν *εἶναι ὡς ἂν ἐξετείνετο ὁ γλαυκὸς οὐρανὸς καὶ ὑπὸ τοὺς πόδας μας;* Βεβαίως *τοιαύτην δὲν ἔβλεπε τὴν θάλασσαν ὁ κακὸς ἐκεῖνος ἀρχαῖος, ὅστις ἐτόλμησε νὰ εἰπῇ τὴν μεγάλην αὐθάδειαν·* Θ*άλασσα, πῦρ καὶ γυνή, κακὰ τρία.*

— Ἐξ *ἐναντίας, ἀπεκρίθην ἐγὼ χαιρεκακῶν, καὶ δραττόμενος τῆς εὐκαιρίας τοῦ νὰ τὴν τιμωρήσω δι' ὅ, τι ἀληθῶς οὐδὲν εἶχον ἐγὼ δικαίωμα νὰ παραπονῶμαι.* Τὸ *κατ' ἐμέ, νομίζω ὅτι τοιαύτην ἐντελῶς ἔβλεπε τὴν θάλασσαν, ὅταν εἶπε ταῦτα ὁ ἀρχαῖος ἐκεῖνος.*

— Ὢ! *τῷ ὄντι; ἀνέκραξε φαιδρῶς γελῶσα ἡ* Ἀγγελική. Εἶμαι *περίεργος ν' ἀκούσω πῶς τὸ πιστεύετε καὶ πῶς τὸ δικαιολογεῖτε.*

— Διότι, *ἔσπευσα ν' ἀπαντήσω, τώρα μάλιστα ἡ θάλασσα εἰκονίζει τὸν χείριστον χαρακτῆρα τῆς γυναικός.*

— Καὶ *ποῖος, ν' ἀκούσωμεν, εἶναι οὗτος ὁ χείριστος τῆς γυναικὸς χαρακτήρ, ὅστις ὁμοιάζει τὴν ὡραίαν ταύτην θάλασσαν;*

— Τῆς *Φιλαρέσκου, κυρία μου.* Ἐπι*φάνεια ἀκτινοβολοῦσα, ἀντανακλῶσα τοῦ οὐρανοῦ τὸ μειδίαμα, ἀλλὰ κρύπτουσα ἀχανῆ πυθμένα, ὕπουλον ῥεῦμα καὶ θάνατον.* Δὲν *ἐδύνατο ὁ ἀρχαῖος, ἂν παρέβαλλε πρὸς Φιλάρεσκον γυναῖκα τὴν θάλασσαν, νὰ μὴ καταριθμήσῃ αὐτὴν μετὰ τῶν μεγίστων κακῶν, ὅσα συντελοῦσιν εἰς τῶν ἀνθρώπων τὴν δυστυχίαν.*

— Μεγάλη, *ἀπεκρίθη ἡ* Ἀγγελικὴ *μετά τινος μορφασμοῦ,*

εἶναι ἡ αὐσΊηρότης σας πρὸς ὅ, τι ὀνομάζετε Φιλαρέσκει[a]ἀμφιβάλλω δὲ ἂν εἶναι καὶ πολὺ δικαία.

— *Χαριεντιζομένη ἡ καλὴ νεᾶνις, ἐξηκολούθησα ἐγώ, π[ρὸς] μικρᾶς γυναικείας Φιλαυτίας ἱκανοποίησιν, ἐνδύεται πάν[τα] τ' ἀκαταμάχητα ὅπλα της, πληροῖ ἀκτίνων τὸ βλέμμα τ[ης,] μέλιτος τὸ μειδίαμά της, καὶ μελῳδιῶν τὴν φωνήν της, μιμεῖ[ται] καταψευδομένη τὴν μουσικὴν τοῦ γνησιωτέρου αἰσθήματ[ος] καὶ ἀφ' οὗ εἰς τὸν χρυσοῦν της ἱσΊὸν ἐμπλέξῃ τὸ ἀνύποπΊον θῦ[μα] της, τὸ βλέπῃ ἀδιαφόρως σπαῖρον καὶ βασανιζόμενον, αὐ[τὴ] ἥτις ἀποσΊρέφεται τῆς ὁδοῦ της μὴ πατήσῃ τὸν μύρμηκα, ἢ[τις] κλαίει ἂν ἴδῃ εἰς τὸν ῥύακα πνιγομένην τὴν μυῖαν, ἀπε[ρι]σκέπΊως ἢ χαιρεκάκως, ἅμα ἴδῃ θάλλουσαν ὕπαρξιν, ἐκτείν[ει] τὴν χεῖρα της νὰ τὴν θραύσῃ, καὶ πρὸ πάντων χαίρει συν[τρί]βουσα τὰς καρδίας, αἵτινες εἰσὶ πλήρεις ἀφοσιώσεως δι' αὐτήν. Καὶ τί ἄλλο, νομίζετε, ἠνίτΊοντο αἱ Σειρῆνες, τ[ὰ] μυθολογούμενα ἐκεῖνα τέρατα, ἅτινα ἔψαλλον τοσοῦτον ἐντέ[χ]χνως μόνον ὅπως θέλξωσι τὸν θαλασσοπόρον καὶ τὸν κατα[πον]ποντίσωσι;*

— *Εἶσθε ἀμείλικτος εἰς τὰς κρίσεις σας, εἶπεν ἡ Ἀγγελική. Ἰδού, ἤδη μᾶς παραβάλλετε καὶ πρὸς τέρατα.*

— *Ἄπαγε τῆς βλασφημίας, κυρία μου, ἀπεκρίθην. Μόνο[ν] τὰς φιλαρέσκους γυναῖκας ἀφορᾷ ἡ παραβολὴ ἐκείνη.*

Εἰς ταῦτα ἡ Ἀγγελικὴ ἐδάγκασε χαριέντως τὸ χεῖλος, καὶ μ' ἠπείλησε διὰ τοῦ δακτύλου κατὰ τρόπον, ὥσΊε, ἂν ἤμην μᾶλλον οἰηματίας, ἐδύνατο νὰ μοὶ φανῇ νέον δεῖγμα φιλαρεσκείας. Μὴ θέλων ὅμως ὁπωσδήποτε νὰ τὴν ἀφήσω ν' ἀπαλλαγῇ τόσον εὐθηνά, ἐξηκολούθησα ἐπιμένων·

— *Ἂν ἁρπάσῃ τις ἄλλου βαλάντιον, λέγεται κλέπΊης, φονεὺς λέγεται, ἂν ἐν βρασμῷ πάθους ἢ καὶ ἐξ αἰσχροκερδείας, ἀφαιρέσῃ ἄλλου ζωήν. Ἀλλὰ τί θέλετε νὰ λέγηται εἴ τις διὰ τεχνασμάτων κλέπΊει ἄλλου τὴν εὐδαιμονίαν χωρὶς νὰ*

ἔχῃ ἀνάγκην αὐτῆς, καὶ καταστρέφει αὐτὴν ἄνευ πάθους, ἄνευ συμφέροντος, καὶ δηλητηριάζει τὴν ζωήν, καὶ δίδει τὸν θάνατον; Ἢ νομίζετε ὅτι εὗρε ψυχρὸν ἐγωϊσμὸν ὅπου ἤλπιζεν ἀγγέλου ἀγαθότητα καὶ συμπάθειαν, τὸν ᾅδην ὅπου περιέμενε χαρὰς παραδείσου, ὅστις καύσας εἰς λατρείας θυμίαμα ὅ, τι εὐγενές, ὅ, τι τίμιον ἐνέκλειεν ἡ καρδία του, εἶδε τὴν τέφραν αὐτῆς διαρριπτομένην μετ' ἀδιαφορίας καὶ χλεύης, ὅτι οὗτος, ἀφ' οὗ εἰς βάσανον τῷ ἔγιναν ἡ αἴσθησις καὶ ἡ ζωὴ εἰς φορτίον, δὲν ζητεῖ ν' ἀποσείσῃ αὐτὸ ὅπως δήποτε, καὶ δι' αὐτοχειρίας προσέτι, ἂν δὲν προλάβῃ ἡ θλῖψις τὸ ἔγκλημα;

— Θερμῶς συνηγορεῖτε, εἶπεν ἡ Ἀγγελική. Μὴ δικάζετε ἰδίαν σας δίκην;

— Ἰδίαν ἐμοῦ ὄχι, ἀπεκρίθην, ἀλλὰ τὴν γενικὴν δίκην πάντων τῶν ὁμοφύλων μου.

Ἡ Ἀγγελικὴ ἀνεκάγχασεν, ἀλλ' ἅμα τὸ πρόσωπόν της ἐγένετο σοβαρὸν καὶ ἐκαλύφθη ὑφ' ἑνὸς τῶν αἰφνιδίων ἐκείνων νεφῶν, ἐξ ὧν εἶχον ἤδη εἰκάσει ὅτι ἡ καρδία της εἶχε περισσότερον βάθος ἢ ὅ,τι ἐδείκνυε τὸ εὐτράπελον ἦθός της.

Ἀλλ' ἐν τούτοις ἐφθάνομεν εἰς Πόρον, καὶ οἱ ἀπότομοι κρημνοὶ οὓς παρεπλέομεν πρὶν ἢ στραφῶμεν πρὸς τὸν λιμένα, μᾶς ἀπέσπασαν τῆς ἠθικολογίας εἰς ἣν εἴχομεν βυθισθῆ. Παρετήρουν δὲ κατ' ἐμαυτὸν ὅτι ἡ ἀγρία αὐτῶν γυμνότης, ἀφ' ἧς ἀπέστρεφον τὸ βλέμμα μετὰ δυσαρεσκείας οἱ πλεῖστοι τῶν ἐπιβατῶν, ἀπετέλει ἐξ ἐναντίας ἐντύπωσιν ἐπὶ τῆς Ἀγγελικῆς, καὶ ἐκ τούτου ἔκρινα αὐτὴν ἱκανὴν νὰ ἐννοῇ πᾶν εἶδος φυσικῆς καλλονῆς, τὴν σοβαρὰν καὶ ὑψηλὴν οὐχ ἧττον ἢ τὴν φαιδρὰν καὶ γλυκεῖαν. Ἡ φύσις ἐν γένει τὴν συνεκίνει ὡς παιδίον. Μετὰ θαυμασμοῦ μοὶ ἐδείκνυε τὸν πλοῦτον τῶν χρωμάτων ἐπὶ τῆς θαλάσσης, καὶ ὅπου αὐτὴ εἰσεχώρει εἰς τῶν βράχων τὰς ἐντομάς, ἀπὸ λαμπροῦ σαπ-

φείρου μετεβάλλετο εἰς χυτὸν σμάραγδον, ἐν ᾧ τὰ ἐλαφρὰ κύματα, θραυόμενα ἐπὶ τῶν πετρῶν, ἔστεφον αὐτὰς διὰ στιλπνῶν ἀδαμάντων.

— Θαυμάζω, τῇ ἀπεκρίθην, μετὰ πόσης εὐκολίας μεταβάλλει μορφὰς καὶ χρώματα αὔτη ἡ θάλασσα. Εἶναι ὁ ἀληθὴς χαμαιλέων τῆς φύσεως.

Ἡ Ἀγγελικὴ μὲ ἠτένισε δι' ἀμφιβάλλοντος ὀφθαλμοῦ, καὶ ἔπειτα, ἐπαναλαμβάνουσα τὸ ἀπειλητικὸν τοῦ δακτύλου σχῆμα :

— Νομίζω, εἶπεν, ὅτι σᾶς ἐννοῶ. Δὲν εἶναι ἀσφαλὲς ν' ἀψηφᾷ τις τὴν ὀργὴν τῆς θαλάσσης, ἀλλά, προσέξατε! οὔτε τῶν γυναικῶν.

Ἐν τούτοις δ' ἐκάμψαμεν τὸ ἀκρωτήριον, καὶ τὸ ἐξαίσιον τῆς θέας εἵλκυσε πάντων ἡμῶν τὴν προσοχήν. Ἐπροχωροῦμεν μεταξὺ ὀρέων καὶ λόφων χαριεστάτων, τῶν μὲν τῆς Πελοποννήσου, τῶν δὲ τῆς νήσου Καλαυρίας, ἀπέναντι ἡμῶν ἔχοντες τραχεῖαν ἄκραν ἐκ τῆς νήσου ταύτης προέχουσαν, καὶ διαιροῦσαν τὸν κόλπον εἰς δύο. Ἀφ' οὗ δὲ παρηλάσαμεν μικρὰν ἔρημον νῆσον, φέρουσαν ἐρείπιον φρουρίου, ὃ μᾶς εἶπον ὅτι ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ὁ στρατηγὸς Ἑϊδέκ, εἴδομεν πρὸς τὰ δεξιά, εἰς θέσιν γραφικωτάτην, ἐπὶ τῆς συνδένδρου τοῦ ὄρους πλευρᾶς, μέγα λευκὸν οἰκοδόμημα, περὶ οὗ ἐμάθομεν ὅτι ἦτον τὸ μοναστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος. Κατ' εὐτυχῆ δὲ συγκυρίαν συνέπεσεν ἡ ἡμέρα ἐκείνη νὰ εἶναι ἡ ἑορτὴ αὐτὴ τοῦ μοναστηρίου, δι' ὃ καί, ἅμα ἐφάνη τὸ ἀτμόπλοιον, πάμπολλαι λέμβοι τῶν πανηγυριζόντων, ἀναχθεῖσαι ἐκ τῆς παραλίας, ἦλθον πρὸς ἡμᾶς, καὶ παραλαβοῦσαι πολλοὺς τῶν ἐπιβατῶν, ἐν οἷς καὶ ἐμέ, μᾶς ἔφερον εἰς τοῦ μοναστηρίου τὴν ἀποβάθραν, ἀκριβῶς τέσσαρας ὥρας ἀφ' οὗ ἀπεπλεύσαμεν ἐκ Πειραιῶς. Τὸ δ' ἀτμόπλοιον, ἀποβιβάσαν τοὺς λοιποὺς εἰς τὴν πόλιν τοῦ Πόρου, ἀπῆλθεν εἰς

Ναύπλιον, ὅθεν ἔμελλε νὰ ἐπανέλθῃ τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα διὰ νὰ μᾶς παραλάβῃ.

Ἀπὸ τῆς ἀποβάθρας δ' ἀνέβημεν ἀνάβασιν οὐ μακρὰν διὰ καταφύτου κοιλάδος, καὶ πανταχοῦ ὑπὸ τὰ δένδρα ἀπηντῶμεν, τὰ ἑορτάσιμά των ἐνδεδυμένας, τὰς πανηγυριζούσας οἰκογενείας, ὧν αἱ μὲν παρεσκεύαζον τὰ τοῦ γεύματος, αἱ δὲ ᾖδον, αἱ δὲ ἐχόρευον, καὶ πολλὴ ἦν τοῦ θεάματος ἡ ποικιλία καὶ ζωηρότης.

Τὸ μοναστήριον, κείμενον ἐφ' ὑψηλοῦ, ὅθεν θαυμασίαν ἔχει τὴν ἄποψιν ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἀντιπέραν, περιεστοιχισμένον δ' ὑπὸ τεχνητῶν ἅμα καὶ φυσικῶν κήπων, κατείχετο πᾶν, αὐλὴ καὶ κελλία, ὑπὸ προσκυνητῶν, οἵτινες, περατωθείσης τῆς λειτουργίας, διετίθεντο ἤδη πρὸς τὸ κοσμικώτερον μέρος τῆς ἑορτῆς. Κατὰ ζῆλον αὐτῶν καὶ ἡμεῖς, ἀφ' οὗ προσεκυνήσαμεν τὴν ἤδη ἔρημον ἐκκλησίαν, καὶ περιήλθομεν τὰς ὡραιοτέρας τῶν πέριξ θέσεων, ἐξελεξάμεθα μίαν ἐξ αὐτῶν, εἰς τὴν ἀπέναντι πλευρὰν τῆς κοιλάδος ὑπὸ πυκνὴν σκιὰν παρὰ τὴν πηγήν, ἧς τὸ ψυχρότατον ὕδωρ θεωρεῖται, καὶ ὅσον ἐκ τῆς γεύσεως εἰκάσαι, ὅτι εἶναι ἓν τῶν ἀρίστων τῆς Ἑλλάδος, καὶ περὶ τὴν ῥίζαν πίτυος καθεσθέντες, ἀπηλαύσαμεν ἐπὶ μίαν ὥραν πάσης εὐχαριστήσεως, ἣν δύναται νὰ παρέξῃ ἀπαράμιλλος φύσις, εὔθυμος συναναστροφὴ καὶ ἐκλεκτὸν πρόγευμα.

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
ἀφ' οὗ δηλαδὴ ἔφαγον καὶ ἔπιον οἱ σύντροφοί μου τρὶς ὅσον τρώγουσι καὶ πίνουσιν εἰς τὰς συνήθεις ἐποχὰς τῆς ζωῆς, κατέβησαν εἰς τὰς λέμβους, ὅπως μεταβῶσι καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦ Πόρου, ὅπου οἱ μὲν εἶχον γνωρίμους καὶ ὑποθέσεις, οἱ δέ, φιλοξενούμενοι, ἤθελον ν' ἀναπαυθῶσι μέχρι τῆς δείλης, ὅταν ἐμέλλομεν νὰ δειπνήσωμεν εἰς τοὺς κήπους τοὺς ἀντιπέραν.

Ἀλλ' ἐγὼ ἄλλα εἶχον σχέδια. Ἤθελον νὰ ἰδῶ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, δι' ὃν οἱ μὲν τῶν συντρόφων μου ἠδιαφόρουν, οἱ δὲ προθύμως θὰ τὸν ἔβλεπον, ἂν ἦτον δυνατὸν ὁ ναὸς νὰ ἤρχετο πρὸς αὐτούς, ἀντὶ αὐτοὶ ν' ἀπέλθωσι πρὸς ἐκεῖνον. Δι' ὃ, χωρισθεὶς ἀπ' αὐτῶν, ἐνοικίασα ὑποζύγιον ἑνὸς τῶν πανηγυριζόντων, καὶ ἀνέβην πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, διευθυνόμενος πρὸς βορρᾶν.

Ποικίλας διῆλθον ἐπὶ μίαν ὥραν κοιλάδας, ἐν αἷς ἡ συκῆ φύεται πολλάκις παρὰ τὴν κερατείαν, καὶ ἡ λιμονία παρὰ τὴν πίτυν, καὶ ἔφθασα εἰς ὑψηλὸν ὀροπέδιον, ὅθεν ἡ ὅρασις ἐκτείνεται ἐπὶ πάντα τὸν σαρωνικὸν κόλπον, ἐπιβλέπουσα τὸν μέλανα ἡφαίστειον ὄγκον τῶν Μεθάνων, καὶ μετ' αὐτὸν τὴν Αἴγιναν, καὶ ὑπὲρ αὐτὴν τὰ Μέγαρα, τὴν Σαλαμῖνα, λευκὴν τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἐν τῇ ἀποστάσει, καὶ κυανῆν τὴν Ἀττικὴν μέχρι τοῦ Σουνίου, καὶ μετὰ τὸ Σούνιον ἀχανὲς τὸ Αἰγαῖον μετὰ τῶν Κυκλάδων ὡς ἐνεσπαρμένων σκηνῶν. Εὐρὺς κύκλος κατεστραμμένου τοίχου εἶναι ὁ περίβολος τοῦ ναοῦ, περὶ ὃν συνήρχετο ἐν ἀπωτάτοις χρόνοις ἀμφικτυονία περιλαμβάνουσα καὶ αὐτὰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὃν ἀπηθανάτισε τοῦ Δημοσθένους ὁ θάνατος. Ἐντεῦθεν ὁ φιλόπατρις καὶ ἀπτόητος ῥήτωρ ἠτένιζε διὰ δύοντος ὀφθαλμοῦ τὴν δουλωθεῖσαν πατρίδα του, καὶ ἔπεμπεν αὐτῇ τὸν ἔσχατον ἀσπασμόν, ὅταν, ῥοφῶν τὸ δηλητήριον τοῦ καλάμου του, ἤνοιγεν εἰς τὴν ψυχήν του διὰ τοῦ θανάτου ὁδὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐκεῖ ἐκάθισα ἐπ' ἀρχαίου λίθου, ἀναλογιζόμενος τὴν τύχην τοῦ μεγάλου πολίτου, ὅστις, ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἔπιπτε γονυκλινὴς ἐνώπιον τῶν κατακτητῶν, μόνος ἵστατο ὄρθιος, τελευταῖος μονομάχος τοῦ λόγου, καὶ θὰ μετέβαλλε τῆς Ἑλλάδος τὴν τύχην, ἂν ἡ Ἑλλὰς ἦτον ἔτι ἀξία ν' ἀκολουθήσῃ τὰς ἀνδρικὰς συμβουλάς του, ἢ νὰ πέσῃ εὐγενῶς ὡς αὐτός.

Εἰς τοιαύτας σκέψεις ἤμην βεβυθισμένος, ὅταν αἴφνης

ἤκουσα δὲν ἠξεύρω πόθεν, ἐκ τῶν πετρῶν ἢ ἐκ τῶν δένδρων, ἐξερχόμενον ᾆσμα Ͽλιβερόν, παράδοξον, ἀκατανοήτου μελῳδίας, καὶ ψαλλόμενον δι' ὑποτρεμούσης καὶ σχεδὸν Ͽρηνώδους Φωνῆς. Ὁ τόνος αὐτῆς εἶχέ τι τὸ βαθέως τὴν ψυχὴν συγκινοῦν, καὶ ἐκπλήξας με κατ' ἀρχάς, μὲ εἵλκυσε μέχρι τέλους ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ὅλος εἰς αὐτὸν προσηλώθην, καὶ λαβὼν τὸ χαρτοφυλάκιόν μου, ἐσημείωσα τὸ ἑπόμενον ᾆσμα εὐκόλως, διότι ὁ ψάλτης τὸ ἐπρόφερεν εὐκρινῶς, καὶ ἐπανέλαβε δὶς τὴν κατ' ἀρχὰς διαφυγοῦσάν με πρώτην στροφήν·

Νέον ἄνθος ἔθαλλον.
Ἄγγελος μ' ἐφίλησε
  φίλημα πικρόν·
μ' ἔδρεψε καὶ μ' ἔρριψε,
κ' εἰς κρημνοὺς μ' ἐκύλισε
  χείμαρρος νεκρόν.

Κύκνος χιονόπτερος,
ν' ἀναβῶ ἠθέλησα
  εἰς τὸν οὐρανόν,
πλὴν χρυσῆ μ' ἐκέντησε
κεκρυμμένη μέλισσα,
  κ' ἔπεσα Ͽανών.

Φωτοβόλοι μ' ἔφεγγον
ἔρως καὶ διάνοια,
  ἱερὰ δυάς.
Φεῦ! ἀγρία ἔσβυσε
τ' ἄστρα τὰ οὐράνια
  λαίλαψ ποντιάς.

Χάρτης ὁ Ͽεόγραπτος
τῆς εὐρείας πλάσεως
  μ' ἦτον ἀνοικτός·
πλὴν μοὶ τὸν ἀφήρεσεν
ἀπὸ τῆς ὁράσεως
  κάλυμμα νυκτός.

Περιφέρω ἔκτοτε,
τὴν ψυχὴν ἀόμματος,
βλέμμα σκοτεινὸν
εἰς κενὴν τὴν ἔκτασιν
τ' οὐρανίου δώματος,
εἰς τὸ πᾶν κενόν.

Τὸ παράμουσον τοῦτο ᾆσμα, καὶ ἡ παρατράγῳδος αὐτοῦ μουσική, οὕτως αἰφνιδίως προσπεσοῦσά μοι, τοσοῦτον ἐκλόνισε τὰ νεῦρά μου, ὥστε ἐπλήσθησαν δακρύων οἱ ὀφθαλμοί μου. Ἐν ᾧ δὲ περιεβλεπόμην, ἐρευνῶν πόθεν τὸ ᾆσμα προήρχετο, εἶδα αἴφνης ἐμπρός μου ἄνθρωπον ἄγριον τὴν ὄψιν, μέλαιναν ἔχοντα τὴν κόμην, δασὺν καὶ ῥακενδύτην, εἰς στιβαρὰν δὲ στηριζόμενον ῥάβδον, καὶ τὸν ἕνα πόδα γυμνόν, τὸν δ' ἕτερον ὑποδεδεμένον δι' αὐτοσχεδίου τινὸς ἀρχαϊκοῦ σανδάλου.

— Σεῖς, φίλε μου, ἐτραγῳδεῖτε; τῷ εἶπα, χαιρετῶν αὐτὸν ἐλαφρῶς. Ὡραῖον ἦτον τὸ ᾆσμά σας.

Εἰς τὰς λέξεις ταύτας οἱ ὀφθαλμοί του ἤστραψαν ὡς ἄνθρακες, καὶ μετὰ πυρετώδους ταχύτητος ὁμιλῶν·

— Φίλος! ἀνέκραξε. Τίς εἶπεν ὅτι εἶμαι φίλος σου; Ἂν τὸ πιστεύῃς, φύγε λοιπόν, πρὶν μ' αὐτὴν τὴν ῥάβδον σοὶ πατάξω τὴν κεφαλήν. Δὲν ἠξεύρεις, δείλαιε, ὅτι οἱ φίλοι πνίγουσιν, ὅτι οἱ φίλοι φονεύουσιν; Ἂν εἶμαι φίλος σου, πρέπει νὰ σὲ λακτίσω ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου κατὰ τῶν κρημνῶν, νὰ συντριβῇς ὡς ὕελος, διὰ νὰ γελάσω.

Φεῦ! παράφρονα εἶχον ἐμπρός μου! καὶ ἡ παχύτης τῆς ῥάβδου του, καὶ τὸ νευρῶδες τῶν μελῶν του ἠγγυῶντο ὅτι εὐκόλως ἐδύνατο ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς νὰ μεταβῇ εἰς τὸ ἔργον. Ἡ πρώτη μου ἰδέα ὑπῆρξε ν' ἀκολουθήσω τὴν φρόνιμόν του συμβουλὴν καὶ νὰ φύγω. Ἀλλ' ὅταν αὖθις ἀνέβλεψα, καὶ παρετήρησα εἰς τὸ μέτωπόν του βαθείας ῥυτίδας, ἃς δὲν εἶχε σκάψει ἡ ἡλικία, καὶ εἰς ὅλην τὴν φυσιογνωμίαν του γλυκύ

καὶ συμπαθές, καὶ ἔκφρασιν βαθυτάτης ψυχικῆς ἀλγηδό-νος, τότε οἶκτος διεδέχθη ἀμέσως τὸν φόβον.

—— Δὲν φεύγω, τῷ ἀπεκρίθην ἠπίως, διότι τὸ ἠξεύρω, καὶ δὲν εἶσαι, εἶσαι δυσ7υχής.

—— Δυσ7υχής!... ἐπανέλαβε βραδέως, καὶ ὡς προσπαθῶν ν' ἀναπολήσῃ τι διαφεῦγον τὴν μνήμην του. Δυσ7υχής!... Ποῦ ηὗρες τὴν λέξιν αὐτήν; Ναί, ἐνθυμοῦμαι. Ἦτον καιρὸς ὅταν ἄλλην δὲν εἶχον εἰς τὰ χείλη μου. Καὶ ἦτον ἡ λέξις μαγική· ἄνοιγε τὴν ψυχήν μου καὶ ἔκλαια, καὶ τότε ἀνέπνεα. Τώρα μ' ἐπῆραν, βλέπεις, τὴν πνοήν, καὶ περιφέρομαι νεκρὸς ἄταφος. Διατί δὲν μὲ θάπ7ουν, ἀφ' οὗ εἶμαι νεκρός; Ὅσ7ις εἶναι νεκρός, δὲν ἔχει δικαίωμα εἰς τὸν τάφον; Βλέπεις, ἂν μ' ἔθαπ7ον, ἡ πνοὴ δὲν θὰ μ' ἐχρειάζετο.

—— Καὶ τίς σ' ἐπῆρε τὴν πνοήν; τὸν ἠρώτησα μειδιάσας, ἂν καὶ ἠσθανόμην πιεζομένην ἰσχυρῶς τὴν καρδίαν μου.

—— Γελᾷς! ἀνεφώνησεν ἐκεῖνος, καὶ ἀνετινάχθη ὡς ὑπ' ἐλατηρίου, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του ἀνέλαμψαν. Γελᾷς, ἄρα μὲ προδίδεις. Γελᾷς ὡς ὅλοι ἐκεῖνοι, καὶ ἴσως θέλεις καὶ σὺ νὰ μὲ δείρῃς. Ὤ! μὴ μὲ δείρῃς, μὴ μὲ δείρῃς, σὲ παρακαλῶ. Δὲν ἠξεύρεις πῶς μὲ πονεῖ.

—— Νὰ σὲ δείρω! τῷ εἶπα, καὶ ἡ φωνή μου ἔτρεμε. Τίς ἔχει τὴν κακίαν, τίς ἔχει τὴν θηριωδίαν νὰ σὲ δείρῃ;

—— Ναί, κακοὶ ἄνθρωποι εἶναι, ἀπήντησεν. Ὅταν ἔλεγα ὅτι εἶμαι δυσ7υχής, μ' ἔδερνον διὰ νὰ σιωπήσω.

—— Ὁποία βάρβαρος ἀπανθρωπία! ἀνέκραξα ἀγανακτῶν. Καὶ δὲν ἔχεις κανένα γνώριμον, κανένα οἰκεῖον; Δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν γῆν κανεὶς νὰ σὲ ἀγαπᾷ;

—— Νὰ μ' ἀγαπᾷ, εἶπεν ἀνακαγχάσας. Νὰ μ' ἀγαπᾷ! Δὲν μ' ἀγαποῦσαν, ὅταν ἤμην ζῶν· καὶ θὰ μ' ἀγαποῦν τώρα, ὅταν εἶμαι νεκρός; Δὲν μ' ἀγαποῦσαν ὅταν ἤμην ἄνθρωπος, καὶ θὰ μ' ἀγαποῦν τώρα ὅταν εἶμαι σκύλλος. Ἐμέ, ἠξεύρεις, μ'

ὀνομάζουν σκύλλον τοῦ μοναστηρίου. Τὸν σκύλλον ὅμως τὸ[ν] ἀγαποῦν, καὶ ἐμὲ μὲ λακτίζουν. Εἶμαι τὸ ἀντικείμενον τῆ[ς] κοινῆς ὅλων τῶν ἀνθρώπων ἀποστροφῆς. Πρέπει νὰ εἶμα[ι] πολὺ κακὸς ἄνθρωπος, ἂν καὶ ἐνόμιζα ὅτι εἰς κανένα κακ[ὸν] δὲν ἔκαμα. Νὰ μ' ἀγαποῦν; Δὲν μὲ λέγεις ὅτι εἶσαι πα[ρ]άφρων!

Καὶ ἐπανέλαβεν ἠχηρότερον τὸν σπασμωδικὸν γέλωτ[α] του, ὅστις μοὶ ἐσπάραττε τὴν καρδίαν, διότι τὸ κάτωχρ[ον] πρόσωπόν του, οἱ τρόποι του, οἵτινες καὶ ἐν τῇ ἀτοπίᾳ τ[ων] δὲν ἐστεροῦντο τινὸς ἀξιοπρεπείας, καὶ αὐτὴ ἡ ἀσυνάρτητο[ς] γλῶσσά του, ἐν ᾗ πολλάκις παρετήρουν ἐπιτήδευσιν τύπω[ν] καὶ λέξεων, μ' ἔπειθον ὅτι εἶχον νέον ἐμπρός μου καὶ ἀγωγῆ[ς] καὶ παιδείας λαχόντα, θῦμα δὲ δεινῆς νόσου, προελθούση[ς] ἴσως ἐκ παθήματος ἠθικοῦ, καὶ ἔτι μᾶλλον θῦμα τῆς ἀγνοία[ς] καὶ τῆς σκαιότητος τῶν ἀνθρώπων, εἰς ὧν τὴν ἐπιμέλειαν ἦ[ν] ἐμπεπιστευμένος. Λαβὼν δ' αὐτὸν ἐκ τῶν χειρῶν, ἔσφιγγο[ν] αὐτάς, καὶ ἠτένιζον τὸ μελαγχολικὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, ἐφ' οὗ ὁ γέλως ἐλάμβανε τὴν ἔκφρασιν τῆς ὀδύνης.

— Εἰπέ μοι τί πάσχεις, τῷ εἶπα. Ἄνοιξον, ἂν ἠμπορῇς, τὴν καρδίαν σου εἰς ἐμέ, καὶ θέλεις εὕρει παρηγορίαν, ἂ[ν] παρηγορῇ ἡ συμπάθεια.

Καὶ ταῦτα λέγων, ᾐσθάνθην τοὺς ὀφθαλμούς μου δακρύοντας.

Αἴφνης ἀποσπῶν βιαίως τὰς χεῖράς του ἀπὸ τῶν ἐδικῶν μου:

— Κλαίεις, ἀνέκραξε. Κλαίεις! Ἐνόμιζον ὅτι δὲν ὑπάρχουσι πλέον δάκρυα εἰς τὴν γῆν. Ἠξεύρεις ὅτι μόνοι οἱ ἄγγελοι κλαίουν, καὶ τὰ δάκρυά των εἶναι δρόσος τοῦ παραδείσου. Ἀλλ' οἱ ἄγγελοι γίνονται δαίμονες, καὶ τὰ δάκρυά των γίνονται φλὸξ ῥευστή, καὶ τρώγουσι τὰς καρδίας. Ἐπικατάρατοι οἱ ἄγγελοι ὅταν μειδιοῦν διὰ ν' ἀπατήσουν, ἐπικατάρατα τὰ δάκρυα ὅταν ῥέουν διὰ νὰ πνίξουν!

Τὰς λέξεις ταύτας ἐπρόφερε μετὰ πλείστης ἐξάψεως, ἥτις ὅμως διὰ μιᾶς ἐκόπασε, καὶ, ὡς δι' αἰφνιδίας ἀντιδράσεως, ἰσχυρὰ διεδέχθη αὐτὴν νευρικὴ συγκίνησις. Οἱ πόδες του ἐκλονίσθησαν, καὶ ἐγείρας αὖθις τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τοὺς ἐδικούς μου, καὶ ἀναγνοὺς συμπάθειαν εἰς αὐτούς, ἐρρίφθη μεθ' ὁρμῆς εἰς τὸ στῆθός μου, καὶ ἔκρυψε τὴν κεφαλὴν εἰς αὐτό, ὡς παιδίον εἰς τὸν κόλπον μητρός, καὶ ἔκλαυσεν ὀλοφυρόμενος. Οὕτως ἔμεινεν ἐπί τινας στιγμάς, καθ' ἃς ἐγὼ τὸν καθησύχαζον, θωπεύων αὐτὸν διὰ τῆς χειρός. Ὅταν δ' ἠγέρθη, ἔρρεον ἔτι τὰ δάκρυά του, καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του ἐφαίνετο, ἀντὶ τῆς πρώην ἀγρίας φλογός, ἀνατείλασα ἀμυδρὰ νοημοσύνης ἀκτίς.

— Ἔσο εὐλογημένος, μοὶ εἶπεν, ἐναγκαλιζόμενός με. Ἔλυσας τὸν πάγον τῆς καρδίας μου. Εἶχα τόσα ἔτη νὰ κλαύσω! Ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς εὐτυχίας. Διότι, μὴ νομίζῃς, εἶχα κ' ἐγὼ ἄνοιξιν, εἶχα κ' ἐγὼ χρόνους τῆς εὐτυχίας. Τότε ἔκλαια, διότι τότε ἤλπιζα.

— Ἔχε θάρρος, τῷ εἶπα, ἀρχίζων νὰ συλλαμβάνω ἐλπίδας ὅτι συνελθὼν μὲ ἐννοεῖ. Μὴ παραδίδεσαι εἰς τὴν ἀπελπισίαν. Πλησίαζε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ θὰ ἰδῇς ὅτι σὲ ἀγαποῦν. Μὴ παραδίδου εἰς τὰς θλιβερὰς σκέψεις σου. Διατί ἔρχεσαι μόνος εἰς ταύτην τὴν ἐρημίαν;

— Ἐρημίαν λέγεις αὐτήν; ἀνέκραξε. Καὶ δὲν εἶδες ὅτι εἶναι σκοτεινὸς ὅλος ὁ ἄλλος κόσμος; Ἐκεῖνος εἶναι ἀκατοίκητος. Ἐδῶ κατοικεῖ... Ἀλλὰ σιώπα! Μὴ σ' ἀκούσῃ κανείς. Θὰ μ' ἀφαιρέσουν καὶ αὐτὴν τὴν χαράν μου..

— Τίς κατοικεῖ; ἠρώτησα. Εἰς ἐμὲ ἠμπορεῖς νὰ τὸ εἰπῇς. Δὲν μ' ὑποπτεύεις ἐμὲ καθὼς τοὺς ἄλλους.

— Ὄχι, εἶπε, σὲ δὲν σὲ ὑποπτεύω. Εἶσαι καλὸς ἄνθρωπος. Ἔκλαυσας δι' ἐμέ. Ἐκείνη κατοικεῖ ἐδῶ. Καθ' ἡμέραν φεύγω ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ ἔρχομαι καὶ τὴν βλέπω. Ἐκεῖ

IMPRIMERIE NATIONALE.

κάθηται, εἰς τῆς ἀκροπόλεως τὴν σκιάν. Νομίζεις ὅτι εἶναι ἄγαλμα Πραξιτέλους ἐκεῖν' ὁποῦ βλέπεις. Ὄχι! εἶναι ἐκείνη. Ἰδέ, μειδιᾷ. Ἠξεύρεις ὅμως;.... Ἀλλὰ μὴ τὸ εἰπῇς εἰς κανένα. Εἶναι ψευδὲς τὸ μειδίαμα. Μὲ νεύει πάντοτε διὰ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τῆς χειρός. Ἠξεύρεις διατί μὲ νεύει; Διὰ νὰ πέσω εἰς αὐτοὺς τοὺς κρημνοὺς καὶ διὰ νὰ γελάσῃ.

— Καὶ ποία εἶναι ἐκείνη; Ποῖον εἶναι τὸ ὄνομά της; ἠρώτησα, ὀλιγώτερον ἐκ περιεργείας ἢ ἐκ τῆς ἐλπίδος νὰ μάθω τι θετικώτερον περὶ τοῦ δυστυχοῦς, καὶ νὰ τῷ τείνω, εἰ δυνατόν, χεῖρα βοηθείας.

— Τ' ὄνομά της, εἶπε, κινῶν τὴν κεφαλήν, εἶν' ἐδῶ γραμμένον εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ δὲν ἐβγαίνει πλέον, διότι ἡ καρδία μου ἔκλεισε.

— Καὶ σὺ δὲν μὲ λέγεις πῶς ὀνομάζεσαι; ἐπέμεινα ἐρωτῶν.

Ἐγώ; ἀπεκρίθη γελῶν κατὰ τρόπον ὅστις ἀπεδείκνυεν ὅτι αἱ φρένες του ἤρχισαν πάλιν συσκοτιζόμεναι. Ἐγὼ ὀνομάζομαι ὁ ζῶν νεκρός. Ἐκεῖνοι ὅμως δὲν τὸ ἠξεύρουν καὶ μ' ὀνομάζουν ὁ σκύλλος τοῦ μοναστηρίου.

Ἐπέμεινα δὲ μάτην εἰς τὰς δύο ἐρωτήσεις μου ταύτας, διότι πάντοτε σταθερῶς τὰς ἰδίας μοὶ ἔδιδεν ἀπαντήσεις.

— Ἀλλά, τῷ εἶπα τέλος, ἴσως τὴν ἀδικεῖς, ἴσως εἶσαι ἠπατημένος καὶ σὲ ἀγαπᾷ.

Πλησιάσας τότε εἰς ἐμέ, ὡς ἂν εἶχέ τι σπουδαῖον νὰ μ' ἐμπιστευθῇ·

Ὄχι, μοὶ εἶπε ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Ἐκεῖνος ἦτον εὔμορφος, ἐγὼ ἄσχημος, ἐκεῖνος εὐφυής, ζωηρός, ἐγὼ δὲν ἤξευρα νὰ ἀρέσω, ἐκεῖνος πλούσιος καὶ ἐγὼ πτωχός. Ἐκεῖνος τῇ ἐπρόσφερεν οἴκους, κτήματα καὶ ἁμάξας, ἐγὼ μόνην εἶχα τὴν πτωχήν μου καρδίαν. Ἔρριψε τὴν καρδίαν, καὶ ἔλαβε τοὺς οἴκους καὶ τὰς ἁμάξας. Εἶχε δίκαιον· δὲν παραπονοῦμαι. Ἀφ'

οὗ ὅμως ἤθελε νὰ τὴν ῥίψῃ, διατί τὴν ἐζήτησεν ἢ διατί τὴν ἐδέχθη; Ἔπειτα ἓν σκέπτομαι, καὶ δὲν ἠμπορῶ νὰ τὸ ἐννοήσω. Ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ἡ καρδία μου, ἀπέθανα βεβαίως καὶ ἐγώ. Διατί λοιπὸν δὲν μὲ θάπτουν; Διατὶ μ' ἀφίνουν νὰ περιφέρωμαι ζῶν νεκρός; Δὲν ἠξεύρουν, δὲν ἐννοοῦν πόσον εἶναι ὀδυνηρόν; Ἢ μήπως πρέπει νὰ εἶμαι πλούσιος διὰ ν' ἀγοράσω καὶ τοῦ τάφου τὴν ἡσυχίαν;

Αἱ λέξεις αὗται μοὶ ἐσπάραττον τὴν καρδίαν· δι' ὃ καὶ θέλων νὰ συντέμω τὸν καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὸν δυστυχῆ ἀναμφιβόλως ἐκεῖνον θλιβερὸν τοῦτον διάλογον, ἠγέρθην, καί, σφίγξας σιωπηλῶς τὴν χεῖρά του, ἀνέβην εἰς τὸ ζῶόν μου, καὶ ἐστράφην πρὸς τὰ ὀπίσω, περίλυπος ὅτι τὸν ἐγκατέλειπον ἐν τοιαύτῃ τοῦ πνεύματος καταστάσει, ἀλλ' ἐννοῶν ὅτι οὐδὲν ἐδυνάμην τότε πρὸς ἀνακούφισίν του, καὶ ἐπιφυλαττόμενος κατόπιν νὰ σκεφθῶ τί ἐνεδέχετο νὰ γίνῃ ὑπὲρ αὐτοῦ. Μόλις ὅμως ὀλίγον προὐχώρησα, καί, στρέψας τὴν κεφαλήν, τὸν εἶδα ὅτι ἐν σιωπῇ μὲ παρηκολούθει, ὡς τὸ κυνάριον ἀκολουθεῖ τὸν δεσπότην του, καὶ βραδύνας τὸ βῆμα, τὸν ἀφῆκα νὰ μὲ πλησιάσῃ, καὶ συνέδεσα πάλιν μετ' αὐτοῦ ὁμιλίαν, προσπαθῶν ὁτὲ μὲν νὰ τὸν παραμυθῶ, ὁτὲ δὲ ν' ἀρυσθῶ ἀκριβεστέρας περὶ αὐτοῦ πληροφορίας, ἃς νὰ μεταλλεύσω ποτὲ πρὸς ὄφελός του. Ἀλλὰ μετὰ λύπης μου παρετήρησα ὅτι ἡ ἀχλὺς εἶχεν αὖθις πυκνωθῇ ἐπὶ τοῦ νοός του, καὶ μόνον ὅταν ἐλαφρῶς καὶ ἐπιτηδείως κατώρθουν νὰ θίξω τὴν χορδὴν τῆς καρδίας του, τότε παροδική τις ἀκτὶς ἀνέτελλεν ἐν τῇ διανοίᾳ του, καὶ ὡς ἀστραπὴ ἔλαμπε καὶ ἐσβύνετο. Ὥστε, καθ' ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν, ἥτις περὶ τὴν μίαν διήρκεσεν ὥραν, πολλάκις μὲν νομίζω ὅτι κατώρθωσα νὰ σταλάξω σταγόνας τινὰς παρηγορίας εἰς τὴν ἀλγοῦσαν ψυχήν του, πολλάκις ν' ἀναβιβάσω πραΰνοντα δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς του, ἀλλ' ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν οὐδὲν περαιτέρω κατώρθωσα νὰ ἐξακρι-

βύσω. Ὅταν δ' ἔφθασα εἰς τὸ μοναστήριον, ἠρώτησα τὸν ἄνθρωπον εἰς ὃν ἀπέδωκα τὸ ὑποζύγιον τί γνωρίζει περὶ τοῦ παράφρονος, ἀλλ' οὗτος οὐδὲν ἄλλο ἤξευρεν ἐκτὸς ὅτι εἶναι ὁ μουρλὸς τοῦ μοναστηρίου. Ἀπετάθην μετὰ ταῦτα εἰς ἕνα τῶν μοναχῶν, ὅστις καὶ αὐτὸς μοὶ εἶπε γελῶν ὅτι τὸν ὀνομάζουσιν εἰς τὸ μοναστήριον τὸν μουρλὸν ἢ καὶ τὸν σκύλλον τοῦ μοναστηρίου· ὅτι εἶναι ἐντελῶς εἰς βάρος τοῦ κοινοβίου, ὀκνηρὸς, μὴ ἐργαζόμενος χωρὶς ξύλου, ἀλλὰ πάντοτε χάσκων καὶ λέγων στίχους ἢ ἄλλας ἀνοησίας· ὅτι δὲ καὶ ὁ ἡγούμενος, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐκοιμᾶτο μετὰ τὸ ἄριστον, περισσότερα περὶ αὐτοῦ δὲν εἶναι πιθανὸν νὰ γνωρίζῃ, διότι τὸν μουρλὸν εἶχε φέρει ἐξ Ἀθηνῶν ὁ προκάτοχος τοῦ ἡγουμένου τούτου, ἀποβιώσας ἔκτοτε. Βλέπων ἑπομένως ὅτι ἐματαιοπόνουν ζητῶν ἐνταῦθα πληροφορίας, παρεκάλεσα μόνον τὸν ἅγιον πατέρα νὰ συστήσῃ καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς φιλάνθρωπον καὶ χριστιανικὴν συμπεριφορὰν πρὸς τὸ δυστυχὲς τοῦτο πλάσμα, τὸ ἐγκαταλελειμμένον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἔδωκα ὀλίγα τινὰ κερμάτια πρὸς περίθαλψιν αὐτοῦ, προσθεὶς ὅτι, μετὰ τὴν ἐπιστροφήν μου εἰς Ἀθήνας, θέλω φροντίσει νὰ βελτιώσω τὴν τύχην του.

Μετὰ τοῦτο δὲ κατέβην εἰς τὴν παραλίαν, καὶ κατόπιν μου εἶδα ἐρχόμενον καὶ τὸν παράφρονα, ὅστις, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς συνδιαλέξεώς μου μετὰ τοῦ μοναχοῦ, εἶχε κρυβῆ δὲν ἠξεύρω ποῦ εἰς τὰ δένδρα. Ἀπὸ τοῦ αἰγιαλοῦ ἐδυνάμην ν' ἀπέλθω εἰς τὴν πόλιν τοῦ Πόρου διὰ ξηρᾶς, στρεφόμενος πρὸς δυσμὰς, ὑπὲρ τοὺς συμφύτους λόφους καὶ διὰ τῶν ἀμπέλων· διότι, κατὰ τὸ μέσον τῆς νοτίας πλευρᾶς τῆς Καλαυρίας, βραχύτατος καὶ σχεδὸν ἀλιτενὴς ἰσθμὸς συνδέει μετ' αὐτῆς τὸ νησίδιον ἢ μᾶλλον τὸν σκόπελον τῆς Σφαιρίας ἢ Ἱερᾶς, ἐφ' οὗ εἶναι ᾠκοδομημένη ἡ νέα πόλις, διαδεχθεῖσα ἐκείνην, ἧς σπάνια λείψανα φαίνονται ἐντὸς μιᾶς τῶν κοιλά-

ων τῆς μεγάλης νήσου. Ἀλλὰ φειδόμενος τῶν δυνάμεών μου
αὶ διὰ τὴν δειλινὴν ἐκδρομήν, καὶ βλέπων γλυκεῖαν αὔραν
ντιδοῦσαν τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὡραίου κόλπου, ἐπροτίμησα
ὴν δι' ἀκατίου ἀπονωτέραν καὶ ταχυτέραν μετάβασιν.

Ὡς ὅμως διευθύνθην εἰς ἓν τῶν ἐκεῖ ἠγκυροβολημένων, καὶ
τοιμαζόμην νὰ ἐπιβῶ εἰς αὐτό, ὁ Φρενοβλαβής, ἐννοήσας τὴν
ρόθεσίν μου, μὲ συνέλαβεν ἐκ τῆς χειρός, καί, ἀτενίσας με
ετ' ἐκπλήξεως καὶ ὡς ἐνεός·

— Πῶς; εἶπε· ν' ἀναχωρήσῃς καὶ νὰ μ' ἀφήσῃς πάλιν,
ἀφ' οὗ... ἀφ' οὗ τί ἔγινε; δὲν τὸ ἐνθυμοῦμαι. Ἀλλὰ δὲν ἐκόλ-
λησαν, νομίζω, αἱ δύο ψυχαί μας εἰς μίαν; ἆ, ναί! Ἔκλαυ-
σας δι' ἐμέ. Ἔχομεν τώρα μίαν ψυχήν. Καὶ πῶς ἠμπορεῖς νὰ
φύγῃς καὶ νὰ μοὶ τὴν πάρῃς; Δὲν γίνεται τοῦτο, δὲν γίνεται.

Ὅσον συγκινητικὴ καὶ ἂν ἦτον ἡ αἰφνιδία αὕτη προσήλω-
σις, ἣν ὁ δυστυχὴς παράφρων ᾐσθάνετο πρὸς τὸν πρῶτον
ἄνθρωπον, ὅστις, ἐν μέσῳ τῶν βασάνων του, τῷ ἔδειξέ τινα
συμπάθειαν, μοὶ ἦτον ὅμως ἀδύνατον νὰ μὴ προσπαθήσω νὰ
περιστείλω αὐτὴν ἐντὸς δυνατῶν ὁρίων, δι' ὃ καὶ ἐπέμεινα ὅτι
ἔπρεπεν ἀφεύκτως νὰ φύγω, διότι εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς
συντρόφους μου νὰ ἐπιστρέψω πρὸς αὐτοὺς εἰς τὸν Πόρον
πρὸ τῆς ἑσπέρας.

Εἰς τὸν λόγον τοῦτον τῆς δοθείσης ὑποσχέσεως ἐφάνη ὅτι
ἐνέδωκε, διότι, ὡς παρετήρησα, ὅλαι αἱ αὐτόματοι κινήσεις
τῆς καρδίας του ἦσαν ὀρθαί, καὶ ἀναμνήσεις ἀρχῶν ὑγιῶν.

— Καὶ αὔριον λοιπόν, μὲ ἠρώτησε, δὲν θὰ εἶσαι πάλιν
ἐδῶ;

— Δυστυχῶς ὄχι, τῷ ἀπεκρίθην. Αὔριον, πρὸ τῆς ἀνατο-
λῆς τοῦ ἡλίου, θὰ εἴμεθα εἰς τὸν λιμονῶνα, καὶ μετὰ τὴν
μεσημβρίαν εἰς Τροιζῆνα, εἰς τὸ γεφύρι τοῦ Διαβόλου, καὶ
τὴν νύκτα θὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς Ἀθήνας. Ὥστε τώρα σ' ἀπο-
χαιρετῶ.

— Τὸ πρωῒ εἰς τὸν λιμονῶνα, μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὴν Τροιζῆνα, εἰς τὸ γεφύρι τοῦ Διαβόλου, τὴν νύκτα εἰς τὰς Ἀθήνας· ἐπανέλαβεν αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν καὶ ὡς ἀποσ7ηθίζων τὴν φράσιν.

— Ἔχε ἐλπίδα, ὑπέλαβον ἐγώ. Δὲν θέλω σ' ἐγκαταλείψει, καί, ἂν εἶναι ἀνάγκη, θέλω ἐπανέλθει ὁ ἴδιος εἰς τὸν Πόρον. Ἂν εὑρεθῇ ὅτι δὲν ἔχεις κανένα ἐνδιαφερόμενον διὰ σέ, θέλεις ἔχει ἐμὲ πάντοτε, μὴ ἀμφιβάλλῃς περὶ τούτου.

Καὶ τῷ ἔσφιγξα περιπαθῶς τὴν χεῖρα. Ἐκεῖνος δέ, σ7ηριχθεὶς εἰς σ7έλεχος δένδρου, μὲ παρηκολούθει διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιβιβαζόμενον, καὶ μοὶ ἐφώναζεν ἐν εἴδει ἀποχαιρετισμοῦ·

— Τὸ πρωῒ εἰς τὸν λιμονῶνα, μετὰ μεσημβρίαν εἰς τὴν Τροιζῆνα.

Καὶ ἀφ' οὗ δ' ἐλύσαμεν τὸ ἱσ7ίον καὶ ἐμακρύνθημεν, τὸν ἔβλεπον πάντοτε εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἀκίνητον, καὶ τὸ βλέμμα του ἐσ7ηρίζετο ἐπὶ τοῦ πλοιαρίου, μέχρις οὗ μοὶ τὸν ἀπέκρυψε τῆς Σφαιρίας τὸ ἀκρωτήριον.

Ἅμα δ' ἔκαμψα τὴν ἄκραν, νέον λαμπρὸν θέαμα παρέσ7η εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου, ὡς ἂν εἶχεν ἀνασυρθῇ ἡ αὐλαία ἐπὶ καλλιτέχνου τινὸς θεατρικῆς σκηνογραφίας. Ἡ νῆσος Σφαιρία τοσοῦτον πλησιάζει εἰς τὴν σ7ερεὰν ὥσ7ε μόλις ἀφίησι μεταξὺ πορθμὸν οὐχὶ πλατύτερον ποταμοῦ· καὶ δεξιῶς μὲν αὐτοῦ ἀναρριχᾶται ἡ πόλις ἐπὶ τῶν ἀποτόμων κρημνῶν, καὶ αἱ λευκαὶ αὐτῆς οἰκίαι φαίνονται ὡς ἀγέλη λάρων βόσκουσα ἐπὶ τῶν βράχων· ἀρισ7ερῶς δὲ λόφοι κατάφυτοι καὶ τερπνοί, χαριέσ7ατα ὑπὸ συνοικιῶν ἢ μεμονωμένων οἴκων κοσμούμενοι, ἀνέρχονται βαθμηδὸν εἰς ὑψηλὸν ὄρος, χλωρὸν μανδύαν ἐνδεδυμένον μέχρι τῆς ἄκρας αὐτοῦ κορυφῆς. Ἡ γαληνιαία δ' αὕτη θάλασσα, κατοπ7ρίζουσα τοὺς δύο ἀνομοίους αἰγιαλούς της, αἱ οἰκίαι, λούουσαι τὰ κράσπεδα αὐτῶν εἰς τὰ κύματα,

:αὶ τὰ πρὸ αὐτῶν ἠγκυροβολημένα πλοῖα, ἃ βραδέως παρέπλεον, μοὶ ἀνεπόλουν τὸν Βόσπορον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὗ ὁ Πόρος μοὶ ἐφαίνετο ὡραία μικρογραφία.

Ὅταν δὲ προσωρμίσθην κατὰ τὸ κέντρον τῆς πόλεως εἰς τὴν μικρὰν αὐτῆς πλατεῖαν, ὅπου ἵσταται ἀρχαῖος κίων, λείψανον πιθανῶς τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς ὅστις ἐκόσμει ἄλλοτε τὴν μικρὰν νῆσον, πάντες οἱ συνοδοιπόροι μου συνηγμένοι με ὑπεδέχθησαν μετ' ἀλαλαγμῶν ἀνυπομονησίας, κηρύττοντες ὅτι, ὀλίγον ἔτι ἂν ἐχρονοτρίβουν ἀρχαιολογῶν, ἄφινον τὸν Ποσειδῶνα νὰ μ' ἐστιάσῃ, καὶ ἀπέπλεον χωρὶς ἐμοῦ. Εὐτυχῶς ὅμως, φθὰς ἐν καιρῷ, ἀπέφυγον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς δεινῆς ἀπειλῆς, καὶ μόνην ποινὴν ὑπέστην ὅτι δὲν ἐπεσκέφθην μετὰ τῶν ἄλλων τὸν ἀξιόλογον ναύσταθμον, ὅστις ἐπ' ἐσχάτων διεσκευάσθη ἄξιος τῆς Ἑλλάδος καὶ ἂν ποτε ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἐπαναλάβει τὴν ἀρχαίαν θαλασσοκρατίαν της. Ἐπιβάντες δ' ὅλοι ὁμοῦ εἰς τὰς λέμβους, ἀπήλθομεν ὅπου μᾶς περιέμενε τὸ κοινὸν γεῦμα. Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σημείου ἀφ' οὗ ἀνήχθημεν, ὑποχωρούσης τῆς Σφαιρίας, ὁ κόλπος εὐρύνεται, καὶ χωρεῖ εἰς μέγιστον βάθος· ἔχει δέ, κατὰ τὸ μέσον τῆς βορείας αὐτοῦ πλευρᾶς, ἑτέραν ἔξοδον πρὸς τὸ πέλαγος, ὅπου ἡ ἀκτὴ τῆς Πελοποννήσου, εἰς τόξον κυρτουμένη, προσεγγίζει εἰς τὴν Καλαυρίαν, ἥτις ὑποτείνει αὐτῇ χορδῆς δίκην. Ἀλλ' ἡμεῖς παρεπλέομεν τὴν νοτίαν πλευράν, ἥτις, ἀλιτενὴς καὶ ἐπίπεδος, καλύπτεται ὑπὸ πυκνοῦ δάσους δένδρων τῶν πλείστων ὀπωροφόρων, ὧν αἱ βαθεῖαι σκιαὶ εἰσὶ τῶν ἀηδόνων προσφιλὲς ἐνδιαίτημα, καὶ ὧν πολλά, παρ' αὐτὴν τὴν ἀκτὴν φυόμενα, βρέχουσιν εἰς τὴν θάλασσαν τοὺς κλάδους των, ὑπὸ καρπῶν βρίθοντα. Ἡ θέα ἦτον γοητευτική, καὶ μᾶς προσέπνεεν ἀρωμάτων πλήρης ἡ αὔρα. Ἀπέναντι δὲ τοῦ πλουσίου κήπου Τομπάζη, ἠχὼ φιλοπαίγμων ἐπανελάμβανεν εὐκρινέστατα πάντα ἡμῶν τὰ σκώμματα καὶ τὰ ᾄσματα, ὡς ἄν, μὴ θελή-

σασα ἀρχαία τις δρυὰς ν' αὐτομολήσῃ ἐκ τῶν ἐπαγωγῶν ἐκεί-νων μερῶν, προσεφώνει ἡμᾶς ἐκ τῆς λόχμης.

Προσορμισθέντες δ' εἰς ἕνα τῶν κήπων τούτων, εὕρομεν ἐσΊρωμένην τὴν τράπεζαν ὑπὸ μεγάλην συκῆν, ἥτις ὡς μεγαλοπρεπὴς σκηνὴ ἡπλοῦτο ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν μεταξὺ ἀνθοφόρων λιμονιῶν, καὶ πλησίον φρέατος, οὗ φρεάντλης ἵππος μετέβαλλεν εἰς διαυγὲς ῥυάκιον τὸ γλυκὺ καὶ ψυχρότατον ὕδωρ. Ἐνταῦθα, μεταξὺ πασῶν τῶν λαμπροτήτων καὶ πάσης τῆς πολυτελείας τῆς φύσεως, διενύσαμεν δύο εὐαρεσΊοτάτας ὥρας, καθ' ἃς ἡ ὄρεξις προὐκάλει τὴν ὄρεξιν, ἡ εὐφυΐα ἔθιγε τὴν εὐφυΐαν, τὰ ᾄσματα τῶν κυριῶν ἡμιλλῶντο πρὸς τὰ τῶν ἀηδόνων, καὶ ὁ χορὸς διὰ τοὺς νεωτέρους συνεπλήρου καὶ ἐπέσΊεφε τὴν ἀγροτικὴν εὐωχίαν. Ὡς δ' ἔκλινεν ὁ ἥλιος πρὸς τὴν δύσιν, προὐτιμήσαμεν τὴν ἐπισΊροφὴν διὰ ξηρᾶς, ἀναμέσον τῶν δένδρων καὶ ἀμπελώνων, διὰ σΊενωπῶν ἃς διέγραφον ἀνθηροὶ θάμνοι, καὶ ὁτὲ μὲν ἐβαδίζομεν ὑπὸ τοὺς θόλους τῶν πυκνῶν κλάδων, ὁτὲ δ' ἐπροκύπΊομεν εἰς θέσεις ὑψηλοτέρας, ἐξ ὧν, ὑπεράνω τῶν δένδρων, ἐβλέπομεν τοῦ κόλπου τὴν σΊιλπνὴν ἐπιφάνειαν, καὶ ἀντιπέραν τὸ ἀμφιθέατρον τῆς πόλεως, ἀντανακλώσης ἤδη τὰς πρώτας ἀκτῖνας τῆς ἀνιούσης σελήνης.

Εἰς τὸν ὡραῖον τοῦτον περίπατον διεσπάρημεν κατὰ συσΊήματα ἢ κατὰ ζεύγη, καὶ ἐγώ, ἐκ συμπΊώσεως, καθ' ὅσον ἐνθυμοῦμαι, εἶχον δώσει τὸν βραχίονα εἰς τὴν κυρίαν Ἀγγελικήν, ἧς ἀνεξάντλητος ἦτον ἡ φαιδρότης καὶ ἡ εὐφυΐα, καὶ ἥτις, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην τῶν συνοδοιπόρων, εἶχε τὴν ἐνδόμυχον αἴσθησιν τῆς φύσεως.

Ἀπὸ τοῦ κάλλους δὲ τῆς φύσεως, ἡ συνδιάλεξις ἡμῶν μετ' ὀλίγον ὠλίσθησεν εἰς τὸ κάλλος τῶν γυναικῶν, καί, ἀπ' αὐτοῦ, διὰ φυσικῆς παρεγκλίσεως, μετεπήδησεν εἰς τὸ θέμα τῆς πρωϊνῆς ἡμῶν συνδιαλέξεως, τὴν γυναικείαν ἀσΊασίαν καὶ

ˑλαρέσκειαν, ὧν ἡ Ἀγγελική, διὰ παντοίων εὐφυῶν σοφι-
ιάτων, ἐπροσπάθει πρῶτον μὲν ν' ἀρνηθῇ, ἔπειτα δὲ τοὐλά-
ισῖον νὰ δικαιολογήσῃ ὡς παίγνια ἀθῶα καὶ ἀβλαβῆ.

— Τῆς ἰδέας ταύτης, τῇ εἶπα, δὲν εἶσθε μόνη. Οὕτω
ρονεῖ καὶ ἡ βασιλικὴ τίγρις ὅταν, χαριεντιζομένη, τείνῃ
ὺς γαμψοὺς ὄνυχας, καὶ φιλοπαιγμόνως σπαράττῃ, οὕτω
αὶ ὁ ποικιλόχρους ὄφις, ὅταν φιληδόνως περισῖρέφῃ τὰς
λικάς του περὶ λευκὸν τράχηλον, καὶ τέρπηται συσῖέλλων
ὑτὰς μέχρις ἀποπνιγμοῦ.

— Νὰ σᾶς ἀκούῃ τις, ἀπεκρίθη ἡ Ἀγγελική, σεῖς εἶσθε
ἱ περισῖεραὶ καὶ οἱ ἀμνοὶ τῆς πλάσεως, καὶ ἡμεῖς αἱ τί-
γρεις αὐτῆς καὶ οἱ ὄφεις. Καί, ἄφρονες ἡμεῖς, ἀφήσαμεν εἰς
σᾶς νὰ εἶσθε οἱ ἱσῖοριογράφοι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους!

— Σήμερον, ὑπέλαβον ἐγώ, χωρὶς ν' ἀποκριθῶ κατ' εὐ-
θεῖαν εἰς τὴν παρατήρησίν της, ὅταν σᾶς ἀφῆκα ἐκεῖ εἰς τὸ
μονασῖήριον, ἠξεύρετε τί εἶδα;

— Ὤ! Πῶς νὰ μὴ τὸ ἠξεύρω; ἀπήντησεν. Εἴδατε μίαν
πέτραν, σῖηθεῖσαν ὑπό τινος ποιμένος ἐκεῖ, ὅταν ἔψηνε τὸ
ἀρνίον του, καὶ ἐμείνατε ἐν ἐκσῖάσει ἐμπρός της, καὶ ἐκηρύ-
ξατε ὅτι εἶναι τὸ ἀναμφισβήτητον λείψανον τοῦ δὲν ἠξεύρω
τίνος περιφήμου ναοῦ, ἢ ὅτι ἀνεκαλύψατε τὸν τάφον τοῦ
Πέλοπος ἢ τοῦ Ἡρακλέους.

— Πρῶτον εἶδα, τῇ εἶπα, τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος, τὴν
τελευταίαν κατοικίαν τῆς πολιτικῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ἑλληνι-
κῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται περὶ τούτου. Εἶδα προσ-
έτι εἰς αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος ἕνα δυσῖυχῆ παράφρονα, ὅσῖις
ἀπώλεσε τὸ λογικὸν ἐξ ἔρωτος καὶ ἐκ τῆς ἀπισῖίας ἢ τῆς
ἀδιαφορίας, ὡς εἰκάζω, ἐκείνης ἣν ἠγάπα.

— Εἴδατε, ἀνέκραξε, τῷ ὄντι παράφρονα ἐξ ἔρωτος! Ὤ!
ὑπάγωμεν, ὑπάγωμεν! ὅσον μακρὰν καὶ ἂν εἶναι, ὑπάγωμεν
νὰ μοὶ τὸν παρουσιάσητε. Δύο σπανιότητας πρὸ καιροῦ ἐπι-

θυμῶ νὰ ἰδῶ, περὶ ὧν πολλάκις ἀνέγνωσα, τὸν Θαλάσσιον ὄφιν καὶ τὸν παράφρονα ἐξ ἔρωτος. Τινὲς φρονοῦσιν ὅτι, ὡς εἶσθε ἱστοριογράφος, εἶσθε καὶ μυθιστοριογράφος ἐπιδεξιώτατος. Ἐγὼ ὅμως δὲν εἶμ' ἐξ αὐτῶν, ἐγὼ πιστεύω πληρέστατα εἰς τὸν Θαλάσσιον ὄφιν.

— Τὸ κατ' ἐμὲ τοὐλάχιστον, κυρία, ἀπήντησα γελῶν, καί, ἂν ὑπέπεσα ποτὲ ἐν γνώσει ἢ ἐν ἀγνοίᾳ εἰς τὸ παράπτωμα τῆς μυθιστοριογραφίας, ἰάθην ἀπ' αὐτοῦ ῥιζικῶς, ἀφ' ὅτου σοβαρός τις πολιτικός, ὅστις διά τινας λόγους οὐδέν οὐδέποτε ἔγραψεν, ἐν ἐναγωνίῳ πολιτικῇ συζητήσει μὲ κατήσχυνέ ποτε καὶ μὲ ἀπεστόμωσεν ἐπιφωνήσας· «κύριε, ἔγραψας μυθιστορίας!» Ἀλλ' ὁ παράφρων μου δυστυχῶς δὲν εἶναι ἥρως μυθιστορίας· εἶναι ἄνθρωπος ἀληθής, οὗ θέλω προσπαθήσει νὰ ἐξιχνιάσω τὴν ἱστορίαν, ἅμα ἐπανελθὼν εἰς Ἀθήνας, ὅπως δυνηθῶ νὰ τῷ γίνω χρήσιμος.

— Τὴν ἱστορίαν του ἐγὼ νὰ σᾶς τὴν εἰπῶ, εἶπε μειδιῶσα ἡ Ἀγγελική. Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ μοναστηρίου ηὐωχήθη τις ὀλίγον πλέον τοῦ δέοντος, καί, φύσεως ὢν ποιητικωτέρας τῶν ἄλλων, ἀντὶ νὰ πέσῃ εἰς ῥίζαν δένδρου καὶ νὰ χωνεύσῃ τὸν οἶνόν του, ἐπῆρε τὰ ὄρη, καὶ ἐκεῖ, τὰς βακχικάς του ὀνειροπολήσεις εἰς τὰς δρυάδας διηγούμενον τὸν ἀπήντησέ τις, ὅστις, ἀψηφήσας ὡς ἀβέλτερον τὴν γενομένην αὐτῷ ἐπιτίμησιν, ἔμεινε, δυνάμει κἄν, ἀδιόρθωτος μυθιστοριογράφος, καὶ τὰς παροινίας τοῦ πλάνητος ἐκείνου ὑπαδοῦ τοῦ Βάκχου ἐκαλλώπισεν εἰς ὕλην μελοδράματος.

Ἐν ᾧ δὲ οὕτως ἐφιλονεικοῦμεν, ἀφίχθημεν εἰς τὸ προάστειον τοῦ Γαλατᾶ, κείμενον εἰς τὸ στενώτατον τοῦ πορθμοῦ μέρος, κατέναντι τῆς πόλεως.

— Ἐδῶ, μοὶ εἶπεν ἡ Ἀγγελική, βεβαίως ὁ πρῶτος ναύτης ἔπηξε τὸ πρῶτον πλοῖον ἢ τὴν πρώτην σχεδίαν.

— Σᾶς συλλαμβάνω, ἀνέκραξα, ἐπ' αὐτοφώρῳ μυθιστο-

ριογραφοῦσαν καὶ θὰ ὑπάγω νὰ τὸ εἰπῶ εἰς τὸν φίλον μου τὸν πολιτικὸν ἄνδρα. Ὑποθέτετε δηλαδὴ ὅτι ἡ θάλασσα ἐχώρισέ ποτε τὸν Πόρον ἀπὸ τῆς στερεᾶς, καὶ συγχρόνως ἐχώρισε δύο ἀγαπωμένας καρδίας, εἰς ἃς ὅμως ὁ ἔρως ἐδίδαξε πῶς καὶ ὑπὲρ αὐτὸν τὸν ἀπάτητον πόντον νὰ σπεύσωσι πρὸς ἀλλήλας καὶ νὰ ἑνωθῶσιν.

— Οὐδὲν τούτων ὑπέθεσα, ἀπεκρίθη γελῶσα ἡ Ἀγγελική, καὶ ὁ πολιτικὸς φίλος σας εἶχε δίκαιον. Ἠξεύρω δὲ μόνον ὅτι τὸν Πόρον κατοικοῦσι τέσσαρες χιλιάδες ἄνθρωποι, καὶ οὐδὲ ῥανίδα ὕδατος ἔχουσι, πλὴν τούτου τοῦ φρέατος, ὅθεν, ἐρχόμεναι διὰ θαλάσσης, ὑδρεύονται ὅλαι αἱ κόραι τῆς πόλεως.

Καὶ τῷ ὄντι περὶ εὐρὺ καὶ ἀβαθὲς φρέαρ εἴδομεν πλῆθος γυναικῶν, αἵτινες ἤντλουν καὶ ἐπλήρουν τὰ ἀγγεῖά των, καί, ὅταν κατήλθομεν εἰς τὴν παραλίαν, πολλὰς ἐξ αὐτῶν, τὰ ἀγγεῖα ἐχούσας δεδεμένα ἐπὶ τῶν νώτων, καὶ κατὰ σειρὰν καθημένας ἐντὸς πλοιαρίων, ὧν νέαι κόραι ἦσαν οἱ κωπηλάται. Δι' ὃ καὶ ἔλεγον εἰς τὴν Ἀγγελικὴν ὅτι ἂν ἡ ἐδική μου ὑπόθεσις περὶ τῆς πρώτης ναυτιλίας εἶναι ἡ ἀληθεστέρα, ἐν Πόρῳ φαίνεται ὅτι νέα κόρη εὗρε πρώτη τὸν τρόπον πῶς νὰ ἔλθῃ πρὸς τὸν ἐραστήν της, καὶ οὐχὶ τ' ἀνάπαλιν.

Εἰς τὰ πλοιάρια ταῦτα ἐπέβημεν καὶ ἡμεῖς καί, ἀντὶ νὰ μεταβῶμεν ἀμέσως ἄντικρυ, ὡς δι' ὀλίγων κτύπων τῶν κωπίων ἐδυνάμεθα, περιήλθομεν τὸν πορθμόν, ὅστις, ὡς κάτοπτρον ὁμαλός, ἐπεχρυσοῦτο ὑπὸ τῆς σελήνης, καὶ οἱ τόνοι τῆς κιθάρας καὶ τοῦ αὐλοῦ τινων τῶν συντρόφων μου, καὶ τοῦ ᾄσματος τῶν σειρήνων τῆς συνοδίας, ὀλισθαίνοντες ἐπὶ τῆς ὑγρᾶς ἐπιφανείας καθ' ἣν στιγμὴν τὸ πᾶν ἠρέμει, καὶ οὐδεὶς θόρυβος τοὺς ἐτάραττε, καθίστων πλήρη μαγείας τὴν νυκτερινὴν ταύτην διάχυσιν. Ἀλλὰ πολὺ δὲν παρετείναμεν αὐτήν, διότι σκοπὸν εἴχομεν τὴν ἐπαύριον νὰ ἐγερθῶμεν πρὸ τῆς

ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, δι' ὃ καὶ ἀποβάντες εἰς τὴν πόλιν, διενεμήθημεν εἰς τὰς οἰκίας, αἵτινες μᾶς εἶχον προσφέρει τὴν φιλόξενον σθέγην των.

Τὴν δ' ἐπαύριον τῷ ὄντι, μίαν ὥραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς, ἤμεθα εἰς τὰς λέμβους, διευθυνόμενοι πρὸς ἔω καὶ τὴν εἴσοδον τοῦ πορθμοῦ, δι' ἧς τὴν προτεραίαν εἶχεν εἰσπλεύσει τὸ ἀτμοκίνητον. Ὁ νυκτερινὸς ἐκεῖνος πλοῦς ἐν τῷ μέσῳ τῆς βαθείας σιγῆς, ἐν ᾧ τὰ μελανὰ ὄρη κατωπτρίζοντο εἰς τὴν θάλασσαν, μελανὴν καὶ κατάστικτον ἐκ τῶν ἀστέρων τοῦ οὐρανοῦ, εἶχέ τι τὸ ἰσχυρῶς πλῆττον τὴν φαντασίαν, καὶ παρετήρουν ὅτι αἱ μᾶλλον φιλόλαλοι τῶν κυριῶν ἔμενον σιωπῶσαι ἀπέναντι τῆς ἐπισήμου θέας. Ἀφ' οὗ δὲ παρεπλεύσαμεν τὸ ὠχυρωμένον νησίδιον τοῦ Εἴδὲκ καί τινας ἄλλους σκοπέλους, προσωρμίσθημεν τέλος καὶ ἀπέβημεν, ὅτε μόλις ὑπέφωσκεν ἡ αὐγή, εἰς μέρος τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας καλούμενον Ἀρτέμι, ἐξ ἀρχαίου ἀναμφιβόλως ναοῦ τινος τῆς Ἀρτέμιδος, οὗ ἐνομίσαμεν ὅτι ἀνεγνωρίσαμεν λείψανα κατὰ τὸ αὐτόθι ἐκκλησίδιον, κείμενον εἰς θέσιν, ἥτις δὲν μᾶς ἐφάνη ἀκατάλληλος δίαιτα διὰ τὴν ἀρχαίαν τῆς θήρας θεάν.

Ἐκεῖθεν δ' ἠρχίσαμεν ἀναβαίνοντες τὴν ἀνάντη ῥάχιν τοῦ ὄρους, καὶ εἰσέδυμεν εἰς δάσος πυκνόν, ὅλον συγκείμενον ἐκ λιμονιῶν, ὧν οἱ κλάδοι ἑνούμενοι διετήρουν αἰωνίαν σκιὰν καὶ δρόσον, καὶ χλόην πυκνὴν εἰς τὰς ῥίζας τῶν. Ἀφ' οὗ δ' ἀνέβημεν ἐπὶ ἡμίσειαν τοὐλάχιστον ὥραν, φθάντες εἰς ὑψηλὴν σκοπιάν, ἀφ' ἧς ἐβλέπομεν ὡς γραπτὸν χάρτην ὑπὸ τοὺς πόδας μας τὴν εὐρεῖαν θάλασσαν, καὶ τὴν νῆσον τῆς Καλαυρίας, καὶ ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν, καὶ τὸ μοναστήριον ὡς λευκὴν φωλεὰν εἰς τὰς ἀντιπέραν κοιλάδας, καὶ τὴν πόλιν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ, καὶ τὸν ἔσω ἀχανῆ λιμένα μέχρι τῆς Τροιζῆνος, ἐξελεξάμεθα, εἰς τὴν ὄχθην ῥύακος ὁρμητικῶς κατερχομένου τὸ ὄρος, τὴν μεγίστην τῶν λιμονιῶν, καὶ ὑπ' αὐτῆς

τὸν εὐώδη θόλον παρεσκευάσαμεν ἐπὶ χόρτων τὴν τράπεζαν τοῦ προγεύματος. Ἡ ἀπαράμιλλος ἐκείνη θέα, καθ' ἣν μάλιστα ὥραν ὁ ἥλιος ἀνατέλλων ἐφλόγιζε τὴν θάλασσαν καὶ ἐχρύσου τὰ ὄρη, τὸ ἀπέραντον δάσος, συγκείμενον ὅλον ἐκ τοῦ εὐγενεστέρου προϊόντος τῆς φυτικῆς πλάσεως, ἡ χιὼν τῶν λευκῶν ἀνθέων, ἅτινα ῥαίνοντα τὴν γῆν ἐθυμίαζον τὴν ἀτμοσφαῖραν, καὶ τὸ κάλλος τῶν χρυσῶν καρπῶν, κρεμαμένων ἀπὸ τῶν κλάδων, καὶ τοῦ ῥυακίου ὁ ψίθυρος, καὶ τὸ ᾆσμα τῶν πτερωτῶν ἀοιδῶν, οὓς εἵλκυεν ἡ δρόσος αὐτοῦ, τὰ πάντα κατέθελγον τὰς αἰσθήσεις καὶ ἐξῆπτον τὴν φαντασίαν, ὥστε καί, πρὸ τοῦ τέλους τοῦ προγεύματος, πολλοὶ στίχους ηὐτοσχεδίαζον, οὐχὶ βεβαίως πάντας ἀναγνωριζομένους ὑπὸ τῶν Μουσῶν, καὶ ἡ Ἀγγελικὴ ἔλεγεν ὅτι, ἂν τοιοῦτος εἶναι ὁ παράδεισος, ἐνοικιάζει ἀπὸ τοῦδε τὴν θέσιν της εἰς αὐτόν.

— Καὶ ἡμεῖς ὅλοι ἐπίσης, τῇ εἶπα ταπεινῇ τῇ φωνῇ, διότι συνέπεσα νὰ κάθημαι πλησίον της, ἂν τοιοῦτοι εἶναι οἱ ἄγγελοι.

Νομίζω δὲ ὅτι ἡ εὐθυμία τοῦ προγεύματος μὲ εἶχε καταντήσει πως ζηλωτὴν τοῦ νεανίου ὅστις ἔλεγε περὶ τῆς πλεούσης Ἀφροδίτης.

— Οἱ ἄγγελοι οἵτινες ἔχουσιν ὄνυχας τίγρεων καὶ ὄφεων ἕλικας, τοὺς ἠξεύρω πῶς λέγονται, ἀπήντησεν ἐκείνη, μνησικακοῦσα εἰσέτι διὰ τὰς χθεσινάς μου ἐκφράσεις.

— Ὦ, κυρία! ἀπεκρίθην. Ταῦτα ἔλεγον γενικῶς, ἄνευ τινὸς ἐφαρμογῆς.

— Καὶ πρὸ πάντων, ὑπέλαβεν, ἄνευ ἐφαρμογῆς εἰς τοὺς ἑκάστοτε παρόντας.

— Σᾶς παρακαλῶ, εἶπα, πιστεύσατέ με... Ἀλλὰ πῶς ἀπαιτῶ νὰ μὲ πιστεύσητε ὑμεῖς, ἥτις δὲν πιστεύετε εἰς τοὺς ἐξ ἔρωτος παράφρονας;

— Πῶς; ἀπεκρίθη. Σᾶς εἶπα ὅτι τοὺς κατατάττω μετὰ

τοῦ θαλασσίου ὄφεως, εἰς ὃν πισΊεύω πληρέσΊατα. Ὅσον δὲ διὰ τὸν ἐδικόν σας παράφρονα, ἐσυμφωνήθη ὅτι θὰ μοὶ τὸν παρουσιάσητε, καὶ ἠμποροῦμεν νὰ δοκιμάσωμεν ἄν τι δύναται ἐπ' αὐτοῦ ἡ ὁμοιοπαθητικὴ μέθοδος.

Ἀλλ', ἐν ᾧ εἰσέτι ὡμίλει, ἔλαβον τὸ θάρρος νὰ τῇ ἐγγίσω διὰ τῆς χειρὸς τὸν λευκὸν βραχίονα, ὡς ἐπικαλούμενος τὴν σιωπὴν καὶ τὴν προσοχήν της. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξεπλάγη, ἔπειτα δὲ, τείνασα τὸ οὖς πρὸς τὸ μέρος ὃ τῇ ἐδείκνυον, ἤκουσε καὶ ἐκείνη, ὡς ἤκουον καὶ ἐγὼ ἄνωθεν ἡμῶν κατερχομένην τὴν γνωσΊὴν εἰς ἐμὲ ἔξαλλον ἐκείνην μελῳδίαν, ψαλλομένην ὑπὸ φωνῆς τρεμούσης καὶ ὑποπνιγομένης. Ὡς πεφοβισμένη δέ, ἐπλησίασεν εἰς ἐμέ, καὶ προσήλωσεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου βλέμμα ἐρωτηματικόν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ σΊιγμήν, ἀλαλαγμοὶ ἠκούσθησαν πρὸς τὸ μέρος ὅθεν προήρχετο ἡ φωνή, καὶ προσῆλθον τρέχοντες καὶ γελῶντές τινες τῶν ναυτῶν, οἵτινες εἶχον ἀναβῆ μεθ' ἡμῶν ἐκ τῶν λέμβων νὰ μᾶς ὑπηρετήσωσιν.

— Ὁ μουρλός, ἐφώναζον, ὁ μουρλὸς τοῦ μοναστηρίου. Ἀπ' ἐκεῖ ἐπάνω ἔβλεπεν ὅπου ἐτρώγετε, καὶ ἐτραγῳδοῦσε. Ἐτρέξαμεν, ἀλλὰ ποῦ; Πτερὰ ἔκαμεν· ἐπηδοῦσεν εἰς τοὺς βράχους ὡσὰν ζαρκάδι. Ποῦ θὰ μᾶς φύγῃ; θὰ τὸν προφθάσωμεν ἐκεῖ κάτω.

— Ἐντροπή, χρισΊιανοί, ἀνέκραξα ἐγὼ παρεμβαίνων. Τί σᾶς κάμνει ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸν ἐνοχλεῖτε;

— Εἶναι μουρλός, αὐθέντα, ἀπεκρίθησαν, νομίζοντες ὅτι προτείνουσι λόγον ἀκαταμάχητον.

— Εἶναι ἀδελφός σας δυσΊυχέσΊερος ἀπὸ σᾶς. Εὐχαριστεῖτε τὸν θεὸν ὅτι σᾶς ἔκαμε τὴν χάριν νὰ μὴν εἶσθε καὶ σεῖς ὡς αὐτός. Πρέπει νὰ τὸν βοηθῆτε μάλισΊα ὅσον ἠμπορεῖτε. Ἀφῆτέ τον ἥσυχον. Νὰ μὴν ἰδῶ κανεὶς νὰ τὸν ἐνοχλήσῃ.

Εἰς ταῦτα οἱ ναῦται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπακούσωσι, καὶ

ἀπεσύρθησαν, ἀλλ' ὑποκώφως μεμψιμοιροῦντες, οὐδὲ πολυεννοοῦντες διὰ τί νὰ μὴ γελάσωσιν ὀλίγον μὲ τὸν μουρλόν. Ἠγέρθημεν δὲ καὶ ἡμεῖς· διότι, σκοπὸν ἔχοντες νὰ ἴδωμεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀκόμη καὶ τὴν Τροιζῆνα πρὸ τῆς νυκτὸς ὅταν θ' ἀπεπλέομεν δι' Ἀθήνας, ἦτον ἀνάγκη νὰ μὴ χρονοτριβῶμεν.

Ἐν ᾧ δὲ κατηρχόμεθα τὴν αὐτὴν ὡραίαν ὁδὸν δι' ἧς εἴχομεν ἀναβῆ, ὡς ἐνθύμημα τοῦ μαγικοῦ ἐκείνου δάσους τῶν Ἑσπερίδων φέροντες διὰ χειρῶν κλάδους λιμονιῶν μετὰ πυκνῶν τῶν καρπῶν, αἱ δὲ νέαι κυρίαι τὸ ἁγνὸν καὶ συμβολικὸν αὐτῶν ἄνθος εἰς τὰς κόμας των, πλησιάσας τὴν Ἀγγελικήν·

— Πιστεύετε λοιπὸν τώρα εἰς τὸν παράφρονά μου; τῇ εἶπα.

— Ὅτι ἐπίστευσα, μοὶ εἶπε, σᾶς τὸ προδίδει ἡ ταραχή μου. Δὲν φοβοῦμαι τοὺς παράφρονας, ἀλλ' ἡ ἀπροσδόκητος αὐτοῦ παρουσία δυσαρέστως μὲ συνεκίνησε.

— Καὶ ὅμως, ὑπέλαβον, αὐτός, σᾶς βεβαιῶ, εἶναι ἀβλαβέστατος, καὶ οἴκτου μόνον ἄξιος.

— Καὶ πῶς ἦλθεν ἐδῶ; μὲ ἠρώτησε, μετά τινος τρόμου εἰς τὴν φωνήν, ὅστις ἐφαίνετο ἀποδεικνύων ὅτι δὲν ἦτον ὅσον γενναία ἔλεγεν. Ἡ φιλία σας εἶναι τόση, ὥστε παντοῦ σᾶς παρακολουθεῖ.

— Τοῦτο, τῇ ἀπεκρίθην, μὲ συγκινεῖ ἀληθῶς. Τῷ ὄντι δι' ἐμὲ ἦλθεν. Ἐπειδὴ τῷ ὡμίλησα μετά τινος συμπαθείας, καὶ ἐσεβάσθην τὴν συμφοράν του, ἐν ᾧ εἶναι πανταχοῦ ἀντικείμενον ἀδιαφορίας, χλεύης ἢ αἰκιῶν, δὲν ἐνόησε μέν τί τῷ ἔλεγον, ἀλλὰ τὸ ᾐσθάνθη· ἡ φωνὴ τῆς καρδίας εἰσέδυ εἰς τὴν καρδίαν του, καὶ δὲν ἤθελε πλέον νὰ μὲ χωρισθῇ, οὐδὲ νὰ πεισθῇ ὅτι ἦτον δυνατὸν νὰ ζῇ τοῦ λοιποῦ μακρὰν ἐμοῦ, καὶ ἀκούσας παρ' ἐμοῦ ποῦ ἔμελλον νὰ διατρίψω σήμερον, ἰδού, ἦλθε κατόπιν. Τόσην συνέλαβεν ἀγάπην πρὸς ἐμέ.

— Δι' ὃ καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σας φρονεῖτε ὅτι δὲν εἶναι ὅσον παράφρων φαίνεται, εἶπεν ἡ Ἀγγελική, ἐλαφρῶς μειδιῶσα.

Ἀλλ' εἰς τὸ μειδίαμα τοῦτο μοὶ ἐφάνη λάμψασα ἐλαφρὰ φιλαρεσκείας ἀκτίς· δι' ὃ καὶ μετά τινος πικρίας ἀποκρινάμενος·

— Φεῦ, κυρία, τῇ εἶπον, εἶναι ἐντελῶς παράφρων, ὁ ἄθλιος. Εἶναι οἰκτρὸν θῦμα γυναικείας κουφότητος καὶ ἐρωτοτροπίας.

— Διότι, ἀπήντησε, συστέλλουσα τὰς ὀφρῦς, ἐνέδωκα παραδεχομένη τὸν παράφρονά σας, μὴ θριαμβεύετε. Ποσῶς δὲν παρεδέχθην ὅτι παρεφρόνησε καὶ ἐξ ἔρωτος. Ὑπάρχουσι τόσα εἴδη παραφροσύνης, οἷον ἡ μονομανία ἐκείνων οἵτινες, ὅ, τι δυστύχημα καὶ ἂν συμβῇ, εἰς τὰς γυναῖκας τὸ ἀποδίδουσι.

— Καὶ τίς σᾶς λέγει, κυρία, εἶπον ἐγὼ ἀστειευόμενος, ὅτι καὶ αὐτὴ ἐξ ἔρωτος δὲν προέρχεται;

Ἡ Ἀγγελικὴ ἐγέλασε καὶ μ' ἠπείλησε διὰ τοῦ συνήθους της σχήματος. Μοὶ προσέθηκε δὲ ὅτι ἐπιμένει νὰ τῇ παρουσιάσω ἀφεύκτως, περιστάσεως δοθείσης, τὸν φίλον μου, διὰ νὰ κρίνῃ ἂν τὸ πτέρωμά του ἀνταποκρίνηται πρὸς τὸ κελάδημά του, ὡς ἤθελεν εἰπεῖ ὁ Λαφονταῖνος, καὶ μοὶ ἐζήτησε νὰ τῇ γράψω τὸ ᾆσμά του. Τοῦτο δ' ἔπραξα ἀμέσως, καθίσας εἰς ῥίζαν λιμονίας, καὶ σχίσας φύλλον ἐκ τοῦ χαρτοφυλακίου μου, καὶ μετὰ ταῦτα τρέξας τὴν ἐπρόφθασα καὶ τῇ τὸ ἔδωκα.

Οὕτω κατέβημεν εἰς τὰς λέμβους· καί, ἐπειδὴ γλυκὺς ἐφύσα ἀπηλιώτης, ἀναπετάσαντες τὰ ἱστία, ἐσχίζομεν ταχέως τὴν ὑποφρίσσουσαν θάλασσαν, καὶ ἐγελῶμεν εἰς τὰς ἐπιφωνήσεις καὶ τοὺς ἀναιτίους φόβους τινῶν τῶν κυριῶν διὰ πᾶν κίνημα τῶν ἐλαφρῶν ἀκατίων. Παραπλεύσας δ' ὁ στολίσκος ἡμῶν τὴν πόλιν τοῦ Πόρου, καὶ ἔπειτα τοὺς τερπνοὺς κήπους ὅπου εἰ-

χομεν γευματίσει τὴν ϖροτεραίαν, ἀφ' οὗ διῆλθε καὶ ἀπέναντι τοῦ δυτικοῦ ϖορθμοῦ, τοῦ διαιροῦντος τὴν νῆσον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ϖροσωρμίσθη τέλος εἰς τὴν βόρειον γωνίαν τοῦ μυχοῦ τοῦ μεγάλου λιμένος, κατὰ τὴν θέσιν Βίδι. Ἐνταῦθα ἦν τὸ ἕτερον τῶν ἐπινείων τῶν Τροιζηνίων, τὸ καλούμενον τὸ ϖάλαι Κελενδερίς, ἐν ᾧ τὸ ἄλλο, Πώγων λεγόμενον, ἐξ οὗ ἐξέπλευσαν οἱ Ἕλληνες ϖρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι μάχης, ἔκειτο κατὰ τὸ μεσημβρινὸν ϖέρας τοῦ μυχοῦ, καθ' ὃ μέρος ϖροσχωσθεῖσα ἡ θάλασσα μετεβλήθη εἰς ἀβαθῆ καλαμῶνα.

Εἰς τὸ Βίδι εὕρομεν, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῆς αὐτόθι ἐκκλησίας καὶ τῶν ϖέριξ δένδρων, ϖεριμένοντας ἡμᾶς τοὺς ἵππους, οὓς ὁ κύριος δήμαρχος Καλαυρίας εἶχε ϖαραγγείλει ἀπὸ τῆς ϖροτεραίας, καὶ ἀναβάντες διέβημεν ϖρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τὸ ϖλούσιον ϖεδίον τῆς Τροιζηνίας, μεταξὺ ἀμπελώνων καὶ φυτειῶν. Τὸ ϖλῆθος τῶν ἱππευόντων, ἡ ζωηρότης τῶν μέν, ἡ ἀπειρία τῶν ἄλλων, καὶ ὅλων ἡ εὐθυμία, καθίστων τόσῳ φαιδροτέραν τὴν ἱππασίαν, καθ' ὅσον ἀπό τινος νέφη ἀρθέντα ἀπὸ δυσμῶν, ὡς ἂν ἤμεθα ϖρονομιοῦχον ἀπόσπασμα τοῦ λαοῦ τῆς ἐκλογῆς διατρέχον τὴν ἔρημον, ἦλθον καὶ ἐκάλυψαν τὸν ἥλιον, οὗ τὰ βέλη κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ τῆς ἡμέρας ἐδύναντο νὰ μᾶς ἐνοχλήσωσι. Μετὰ τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Δαμαλᾶν, κατὰ τοὺς ϖρόποδας ὑψηλῶν καὶ ἀποτόμων ὀρέων, εἰς μικρὰν ἀπόστασιν τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Τροιζῆνος, ἥτις, κατὰ τῶν ἱστορικῶν τὴν ὀρθὴν μαρτυρίαν, ἀπεῖχε 15 σταδίους ἀπὸ τῆς θαλάσσης. Ὁ Δαμαλᾶς ἦτον ἄλλοτε, ὡς φαίνεται, ἐπίσημος κώμη καὶ ἐπισκοπή· ἔκτοτε ὅμως ϖεριεστάλη εἰς μικρὸν καὶ ἄσημον χωρίδιον· δι' ὃ καὶ ἡμεῖς, ϖεριελθόντες ἁπλῶς αὐτό, καὶ μόνον τὸ δημοτικόν του σχολεῖον ἐπισκεφθέντες, κατέβημεν ν' ἀναπαυθῶμεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸ λιμονοκήπους, ὑφ' ὧν τὴν σκιάν, κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστά-

IMPRIMERIE NATIONALE.

σεως, ἐκάθισαν βουλευόμενοι περὶ τῆς ὑπάρξεως ἑλληνικῆς πατρίδος, οἱ πρῶτοι ἄνδρες οἱ ἐγείραντες τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας.

Ἐνταῦθα τὴν εὐσυνειδησίαν τῶν πλείστων περιηγητῶν μιμούμενος, δὲν πρέπει ν' ἀποσιωπήσω ὅτι αἱ γνῶμαι διηρέθησαν ἐπὶ τοῦ σπουδαίου ζητήματος τοῦ γεύματος, τῶν μὲν θελόντων νὰ φάγωμεν πρῶτον, καὶ μετὰ ταῦτα νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸ Γεφύρι τοῦ Διαβόλου, τὸ τελευταῖον σημεῖον τῆς ἐκδρομῆς, τῶν δ' ἀντιτατλόντων τὴν ἔλλειψιν ὀρέξεως, διότι πρὸ ὀλίγου μόνον ἠρισλήσαμεν, καὶ παρατηρούντων ὅτι ποιητικώτερον θέλει εἶσθαι νὰ γευθῶμεν παρ' αὐτὴν τὴν γέφυραν, ὅπου προσέθετεν ἡ κυρία Ἀγγελική·

— Δὲν θέλομεν ἔχει οὐδ' ἀνάγκην πυρὸς διὰ τὸν καφέν μας, διότι ὁ οἰκοδεσπότης θέλει ἄνευ ἀμφιβολίας εὐγενῶς μᾶς προσφέρει τὸ τοῦ ἀπεράντου του μαγειρείου.

— Μὴ πολυπαίζωμεν, παρακαλῶ, μὲ τὸν Διάβολον, εἶπεν ἄλλη κυρία, ἔχουσα τὰς ἀμφιβολίας της ὡς πρὸς τὴν εὐγένειαν, ἢ κἂν ὡς πρὸς τὴν ἀφιλοκέρδειαν τοῦ οἰκοδεσπότου. Ἔχει πόδας πολλούς, ὡς ἠξεύρετε. Τὸ κατ' ἐμέ, διόλου δὲν θὰ δυσηρεσλούμην, ἂν ἤμην ἀπηλλαγμένη τοῦ νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ βασίλειόν του.

— Καιρὸς δὲν εἶναι πλέον, κυρία, τῇ εἶπεν εἷς τῶν συνοδοιπόρων, ὅσλις εἶχε γνῶσιν τοῦ Πόρου. Πρὸ πολλοῦ εἶσθε ἐν μέσῃ τῇ ἐπικρατείᾳ του. Ὅλοι οὗτοι ἐδῶ πέριξ οἱ λόφοι εἰσὶ κτήματά του, καὶ τοῖς ἐπεχάραξε τὰ ὀνόματα διὰ τοῦ κυριαρχικοῦ ὄνυχός του. Τοῦτο ἐκεῖ τὸ μέρος ὀνομάζεται Ἀπάθεια, τὸ ἄλλο παρέκει Κατάρα, τὸ ἄλλο Ἀνάθεμα.

— Ἀδιάφορον, ὑπέλαβεν ἡ Ἀγγελική. Δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ἀγνώμονες. Παρὰ τοῦ τοπάρχου φιλοφρονεσλέραν καὶ μεγαλοπρεπεσλέραν ὑποδοχὴν δὲν ἐδυνάμεθα νὰ περιμένωμεν. Οὔτε οἱ καλοὶ κῆποι μᾶς ἔλειψαν, οὔτε ἡ καλὴ

εὐθυμία. Ἐγὼ τὸν κηρύττω παράδειγμα πατρικῶν ἡγεμόνων.

— *Καί, ὡς ὑποθέτω, τῇ εἶπα, τὸν κατατάττετε ὀλίγον μετὰ τῶν θαλασσίων ὄφεων.*

— *Καὶ μετὰ τῶν ἐξ ἔρωτος παραφρόνων, ἀπεκρίθη γελῶσα.*

Ἐν τούτοις ἡ γνώμη τοῦ νὰ γευματίσωμεν παρὰ τὴν γέφυραν ὑπερίσχυσεν. Ὑπερίσχυσεν ὅμως συγχρόνως καὶ ἡ ἐμὴ τροπολογία τοῦ ν' ἀναπαυθῶμεν ὑπὸ τὴν σκιὰν πρὶν ἀναχωρήσωμεν, καὶ μάλιστα παρέστησα ὡς ἀρχαιολογικὸν καθῆκον ἡμῶν καὶ νὰ κοιμηθῶμεν ὀλίγον (ἡ χθεσινὴ ἐκδρομὴ εἰς τὸν ναὸν μοὶ ἔφερε κατὰ νοῦν τὸ σόφισμα τοῦτο), διότι οἱ ἀρχαῖοι Τροιζήνιοι ἐλάτρευον ἰδίως τὸν Ὕπνον, καὶ τῷ εἶχον βωμὸν ἀφιερωμένον. Ὁ σοφὸς οὗτος λόγος ἐφάνη ἀκαταμάχητος εἰς τοὺς πλείστους τῶν συνοδοιπόρων, καὶ μάλιστα εἰς τὰς κυρίας, ὅσαι δὲν ἦσαν ἐξῳκειωμέναι πρὸς τὴν ἱππασίαν, καὶ οὕτως, οἱ μὲν σπουδαίως καὶ εἰλικρινῶς, οἱ δὲ μὲ τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν ἐκοιμήθημεν μέχρις οὗ ἡ θερμότης τῆς ἡμέρας ἐμετριάσθη. Τότε δ', ἀποσείσαντες ὅλοι τὴν νάρκην, καὶ ἤδη καὶ ὑπὸ τῆς πείνης ὑπονυσσόμενοι, ἀνέβημεν πάλιν τοὺς ἵππους, καὶ διευθύνθημεν πρὸς δυσμάς. Μετά τινα δὲ χρόνον διέβημεν διὰ τῆς θέσεως τῆς ἀρχαίας Τροιζῆνος, τῆς πόλεως ἐν ᾗ ἐγεννήθη ὁ Θησεὺς καὶ ἐν ᾗ ἠγάπα ἡ Φαίδρα, καὶ τὸ μόνον σχεδὸν ἀρχαῖον μνημεῖον, ὃ εἴδαμεν ἐνταῦθα, ἦτον πύργος τετράγωνος ἑλληνικῆς οἰκοδομῆς, βαίνων ἐπὶ βάσεως κυκλωπείας, ἣν πολλάκις ἴσως ἔθιξε παρελαύνων τοῦ Ἱππολύτου ὁ δίφρος.

Μετ' ὀλίγον δ' ἡ ὁδὸς ἐστράφη πρὸς τὸ ὄρος, ἀναβαίνουσα παρὰ τὸ χεῖλος βαθείας χαράδρας, καὶ ἐγίνετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον στενὴ καὶ παράκρημνος, πρὸς οὐ μικρὰν ἀνησυχίαν ἐκείνων ἐκ τῶν κυριῶν, ὅσαι δὲν ἐπηγγέλλοντο ἰδίως

τὰς Ἀμαζόνας. Ἐκείνη μάλιστα, ἥτις εἶχεν ἐκφράσει τοὺς ἐνδοιασμούς της περὶ τοῦ διαβόλου, ἔβλεπεν εἰς πάντα λίθον, εἰς πᾶσαν ἀνωμαλίαν τῆς ὁδοῦ τὰς συνήθεις ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ συνώδευε πᾶν ἐπιφώνημα φόβου καὶ διά τινων πλαγίων νύξεων κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ κοιμηθῶσιν εἰς Δαμαλᾶν, ὥστε νὰ νυκτωθῶμεν· καὶ πῶς νὰ ἐπιστρέψωμεν ἔπειτα διὰ τοιούτων δρόμων, ἐν ᾧ τὰ σύννεφα μάλιστα, σωρευόμενα εἰς τὸν ὁρίζοντα, προήγγελλον ὅτι θὰ ἔχωμεν σκοτεινὴν νύκτα; Τὴν καθησυχάσαμεν ὅμως, ὑποσχεθέντες ὅτι, τὴν νύκτα, διότι τῷ ὄντι ἐφαίνετο ὅτι θὰ νυκτωθῶμεν, ἐμέλλομεν ν' ἀνάψωμεν δᾷδας, καὶ εἰς τὸ φῶς αὐτῶν νὰ ὁδηγήσωμεν ἀσφαλέστατα τὰς κυρίας. Οὕτω διεσκεδάσθη ὁ φόβος της, ἀντιπερισπασθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς ὡραίας θέας, ἣν ἀπηντήσαμεν περὶ τὸ μέσον τῆς ἀναβάσεως. Βαθέως ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, εἰς τὸν πυθμένα τῆς χαράδρας δύο ὑδρόμυλοι ἐκρύπτοντο ὑπὸ εὐρεῖς καὶ δροσεροὺς φύλλων θόλους, καὶ ἐξηρεύγοντο καταρράκτας, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐκρημνίζοντο εἰς τὸν ἕτερον.

Καθ' ὅσον δὲ περαιτέρω ἀνηρχόμεθα, ἡ χαράδρα ἐγίνετο βαθυτέρα, καὶ τὰ δύο ὄρη, δι' ὧν διήρχετο, προσεγγίζοντα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ κάθετα καὶ κρημνώδη πλευρά των, ἄφινον μέχρι τέλους ἀπόστασιν ὀλίγων μόνον ποδῶν μεταξύ των. Ἐνταῦθα μετ' ἐκπλήξεως εἴδομεν γέφυραν εἰς ἐναέριον ὕψος τὰ δύο ὄρη ζευγνῦσαν, καὶ σκοτοδινία μᾶς κατελάμβανεν, ὅταν ἀπ' αὐτῆς ἐνεβλέπομεν εἰς τὸ ἀχανὲς βάραθρον ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, καὶ ἠκούομεν τὸν καταπληκτικὸν πάταγον, μεθ' οὗ ὁ χείμαρρος τῶν ὀρέων ἐθραύετο ἐν τῷ ἀπροσβάτῳ πυθμένι αὐτοῦ ἐπ' ὀγκωδῶν βράχων ἀτάκτως σεσωρευμένων, μέχρις οὗ τὸ διαυγὲς ὕδωρ συνήρχετο εἰς βαθεῖαν δεξαμενήν, ἐφ' ἧς ἐπλανᾶτο νὺξ αἰωνία. Τοῦτο ἦτον τὸ Γεφύρι τοῦ Διαβόλου, ἀναγορευθὲν ὑπὸ πάντων ἡμῶν ἄξιον τοῦ ὀνό-

ματός του. Τινὲς τῶν κυριῶν, καὶ νομίζω καί τινες τῶν κυρίων, ὠχρίασαν, ὅταν ἐπλησίασαν εἰς αὐτό, καὶ παρετήρησα ὅτι τινὲς ἔκαμνον κρυφίως τὸν σταυρόν των. Η Ἀγγελικὴ ὅμως, ἀνδρικωτέρα τὸ πνεῦμα, παρετήρει τὴν γέφυραν μὲ βλέμμα ἀρχαιολόγου, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν τὴν νομίζω παίγνιον τῆς φύσεως, ἢ ἔργον τέχνης μεγαλεπηβόλου.

— *Εἶναι τεχνητόν, τῇ ἀπήντησα, καὶ δὲν δύναμαι μὲν νὰ σᾶς εἰπῶ οὐδὲ τίς οὐδὲ πότε τὸ κατεσκεύασεν, ἀλλὰ πέπεισμαι ὅτι εἶναι ἔργον ἑλληνικόν, καὶ πιθανῶς τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος.*

Καὶ τῇ ἐδείκνυον τὴν τολμηρὰν καὶ ἐπιτηδείαν τῶν λίθων ἁρμογήν, ἥτις μοὶ ἐφαίνετο τῆς ὑποθέσεώς μου ἀπόδειξις.

— *Ἔχετε ἴσως δίκαιον, μοὶ εἶπεν. Ἀλλὰ βλέπω ἐκεῖ τὸν Βάρβα Θανάσην, ὅστις κινεῖ διστακτικῶς τὴν κεφαλήν του, ὡς νὰ μὴ συμμερίζηται τὴν ἰδέαν σας. Τί λέγεις, Βάρβα Θανάση; Δὲν ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες αὐτὸ τὸ γεφύρι; Ἠξεύρεις ἴσως ποῖος τὸ ἔκαμεν;*

— *Αἴ! αἴ! εἶπεν ὁ Βάρβα Θανάσης, κινῶν τὴν κεφαλήν. Ἦτον δὲ ὁ Βάρβα Θανάσης οὗτος ὁ γέρων ἀγωγιάτης, ὅστις ὡδήγει τὸ ζῶον τῆς Ἀγγελικῆς, καὶ μεθ' οὗ αὕτη, κατὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὴν εὐπροσηγορίαν, εἶχε καθ' ὁδὸν συνδέσει σχέσεις.*

— *Τοῦτο δὲν εἶναι ἀπόκρισις, Βάρβα Θανάση, τῷ εἶπεν ἡ Ἀγγελική, ἐν ᾧ ἔνευε πρὸς ἡμᾶς διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἂν ἠξεύρῃς ποῖος τὸ ἔκτισε, πρέπει νὰ μᾶς τὸ εἰπῇς.*

— *Ἀφῆτέ τ' αὐτά, εἶπεν ὁ Βάρβα Θανάσης. Σεῖς οἱ Φράγκοι μᾶς περιγελᾶτε καὶ δὲν μᾶς πιστεύετε.*

— *Βάρβα Θανάση, τῷ εἴπομεν ὅλοι παρακλητικῶς ἐπιτιθέμενοι, ἡμεῖς δὲν εἴμεθα Φράγκοι. Εἰπέ μας τίς ἔκαμε τὸ γεφύρι.*

Τέλος πάντων, ἀποσείων τοὺς δισταγμοὺς καὶ τὴν μετριοφροσύνην, ἀπεφάσισε νὰ διηγηθῇ.

τὰς Ἀμαζόνας. Ἐκείνη μάλισ7α, ἥτις εἶχεν ἐκφράσει τοὺς ἐνδοιασμούς της περὶ τοῦ διαβόλου, ἔβλεπεν εἰς πάντα λίθον, εἰς πᾶσαν ἀνωμαλίαν τῆς ὁδοῦ τὰς συνήθεις ἐνεργείας αὐτοῦ, καὶ συνώδευε πᾶν ἐπιφώνημα φόβου καὶ διά τινων πλαγίων νύξεων κατ' ἐκείνων, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ κοιμηθῶσιν εἰς Δαμαλᾶν, ὥσ7ε νὰ νυκτωθῶμεν· καὶ πῶς νὰ ἐπισ7ρέψωμεν ἔπειτα διὰ τοιούτων δρόμων, ἐν ᾧ τὰ σύννεφα μάλισ7α, σωρευόμενα εἰς τὸν ὁρίζοντα, προήγγελλον ὅτι θὰ ἔχωμεν σκοτεινὴν νύκτα; Τὴν καθησυχάσαμεν ὅμως, ὑποσχεθέντες ὅτι, τὴν νύκτα, διότι τῷ ὄντι ἐφαίνετο ὅτι θὰ νυκτωθῶμεν, ἐμέλλομεν ν' ἀνάψωμεν δᾶδας, καὶ εἰς τὸ φῶς αὐτῶν νὰ ὁδηγήσωμεν ἀσφαλέσ7ατα τὰς κυρίας. Οὕτω διεσκεδάσθη ὁ φόβος της, ἀντιπερισπασθεὶς καὶ ὑπὸ τῆς ὡραίας θέας, ἣν ἀπηντήσαμεν περὶ τὸ μέσον τῆς ἀναβάσεως. Βαθέως ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, εἰς τὸν πυθμένα τῆς χαράδρας δύο ὑδρόμυλοι ἐκρύπ7οντο ὑπὸ εὐρεῖς καὶ δροσεροὺς φύλλων θόλους, καὶ ἐξηρεύγοντο καταρράκτας, οἵτινες ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἐκρημνίζοντο εἰς τὸν ἕτερον.

Καθ' ὅσον δὲ περαιτέρω ἀνηρχόμεθα, ἡ χαράδρα ἐγίνετο βαθυτέρα, καὶ τὰ δύο ὄρη, δι' ὧν διήρχετο, προσεγγίζοντα ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τὰ κάθετα καὶ κρημνώδη πλευρά των, ἄφινον μέχρι τέλους ἀπόσ7ασιν ὀλίγων μόνον ποδῶν μεταξύ των. Ἐνταῦθα μετ' ἐκπλήξεως εἴδομεν γέφυραν εἰς ἐναέριον ὕψος τὰ δύο ὄρη ζευγνῦσαν, καὶ σκοτοδινία μᾶς κατελάμβανεν, ὅταν ἀπ' αὐτῆς ἐνεβλέπομεν εἰς τὸ ἀχανὲς βάραθρον ὑπὸ τοὺς πόδας ἡμῶν, καὶ ἠκούομεν τὸν καταπληκτικὸν πάταγον, μεθ' οὗ ὁ χείμαρρος τῶν ὀρέων ἐθραύετο ἐν τῷ ἀπροσβάτῳ πυθμένι αὐτοῦ ἐπ' ὀγκωδῶν βράχων ἀτάκτως σεσωρευμένων, μέχρις οὗ τὸ διαυγὲς ὕδωρ συνήρχετο εἰς βαθεῖαν δεξαμενήν, ἐφ' ἧς ἐπλανᾶτο νὺξ αἰωνία. Τοῦτο ἦτον τὸ Γεφύρι τοῦ Διαβόλου, ἀναγορευθὲν ὑπὸ πάντων ἡμῶν ἄξιον τοῦ ὀνό-

ματός του. Τινὲς τῶν κυριῶν, καὶ νομίζω καί τινες τῶν κυρίων, ὠχρίασαν, ὅταν ἐπλησίασαν εἰς αὐτό, καὶ παρετήρησα ὅτι τινὲς ἔκαμνον κρυφίως τὸν σΊαυρόν των. Ἡ Ἀγγελικὴ ὅμως, ἀνδρικωτέρα τὸ πνεῦμα, παρετήρει τὴν γέφυραν μὲ βλέμμα ἀρχαιολόγου, καὶ μὲ ἠρώτησεν ἂν τὴν νομίζω παίγνιον τῆς φύσεως, ἢ ἔργον τέχνης μεγαλεπηβόλου.

— Εἶναι τεχνητόν, τῇ ἀπήντησα, καὶ δὲν δύναμαι μὲν νὰ σᾶς εἰπῶ οὐδὲ τίς οὐδὲ πότε τὸ κατεσκεύασεν, ἀλλὰ πέπεισμαι ὅτι εἶναι ἔργον ἑλληνικόν, καὶ πιθανῶς τῆς ἀπωτάτης ἀρχαιότητος.

Καὶ τῇ ἐδείκνυον τὴν τολμηρὰν καὶ ἐπιτηδείαν τῶν λίθων ἁρμογήν, ἥτις μοὶ ἐφαίνετο τῆς ὑποθέσεώς μου ἀπόδειξις.

— Ἔχετε ἴσως δίκαιον, μοὶ εἶπεν. Ἀλλὰ βλέπω ἐκεῖ τὸν Βάρβα Θανάσην, ὅσΊις κινεῖ δισΊακτικῶς τὴν κεφαλήν του, ὡς νὰ μὴ συμμερίζηται τὴν ἰδέαν σας. Τί λέγεις, Βάρβα Θανάση; Δὲν ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες αὐτὸ τὸ γεφύρι; Ἠξεύρεις ἴσως ποῖος τὸ ἔκαμεν;

— Αἴ! αἴ! εἶπεν ὁ Βάρβα Θανάσης, κινῶν τὴν κεφαλήν. Ἦτον δὲ ὁ Βάρβα Θανάσης οὗτος ὁ γέρων ἀγωγιάτης, ὅσΊις ὡδήγει τὸ ζῶον τῆς Ἀγγελικῆς, καὶ μεθ' οὗ αὕτη, κατὰ τὴν χαρακτηρίζουσαν αὐτὴν εὐπροσηγορίαν, εἶχε καθ' ὁδὸν συνδέσει σχέσεις.

— Τοῦτο δὲν εἶναι ἀπόκρισις, Βάρβα Θανάση, τῷ εἶπεν ἡ Ἀγγελική, ἐν ᾧ ἔνευε πρὸς ἡμᾶς διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἂν ἠξεύρῃς ποῖος τὸ ἔκτισε, πρέπει νὰ μᾶς τὸ εἰπῇς.

— Ἀφῆτέ τ' αὐτά, εἶπεν ὁ Βάρβα Θανάσης. Σεῖς οἱ Φράγκοι μᾶς περιγελᾶτε καὶ δὲν μᾶς πισΊεύετε.

— Βάρβα Θανάση, τῷ εἴπομεν ὅλοι παρακλητικῶς ἐπιτιθέμενοι, ἡμεῖς δὲν εἴμεθα Φράγκοι. Εἰπέ μας τίς ἔκαμε τὸ γεφύρι.

Τέλος πάντων, ἀποσείων τοὺς δισΊαγμοὺς καὶ τὴν μετριοφροσύνην, ἀπεφάσισε νὰ διηγηθῇ.

— Ἦτον μίαν φορὰν ἕνας πασᾶς εἰς τὸν Δαμαλᾶν, εἶπε...

— Πασᾶς, ἐψιθύρισε πρὸς ἐμὲ ἡ Ἀγγελική. Ποῦ ἔμεινεν ἡ ἀπωτάτη ἀρχαιότης;

— ... Καὶ αὐτός, ἐξηκολούθησεν ὁ διηγούμενος, ἤθελε νὰ γεφυρώσῃ αὐτὸ τὸ ποτάμι, διὰ νὰ πηγαίνῃ εἰς τὸ κυνήγι. Πολλοὶ ἄξιοι τεχνῖται ἦλθαν ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ Μωρέως, καὶ ἐζητοῦσαν πολλὰ χρήματα, διότι ἡ ἐργασία ἦτον δυσκολωτάτη. Ἦτον ὅμως εἰς τὸν Δαμαλᾶν ἕνας ἐργάτης πλωχὸς τῆς ἐλεημοσύνης, διότι ἦτον ἀκαμάτης καὶ ἀνεπιτήδειος. Αὐτὸς ἐφθονοῦσε τοὺς ἄλλους, διότι ὁ ἴδιος δὲν ἤξιζε τίποτε, καὶ ἔλεγε ξένους τοὺς Μωραΐτες τοὺς συντεχνῖτες του, καὶ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ κερδίσουν ἐκεῖνοι. Ἦλθε λοιπὸν εἰς τὸν πασᾶν, καὶ τὸν εἶπεν ὅτι αὐτὸς κτίζει τὸ γεφύρι καλύτερα καὶ μὲ τὰ μισὰ χρήματα· καί, ἐπειδὴ ἔκαμνε πολλὴν ταραχὴν καὶ ἐφώναζεν, ὁ πασᾶς τὸν ἔδωκε τὴν ἐργασίαν, μὲ συμφωνίαν ὅμως, ἂν δὲν τὴν ἐπιτύχῃ, νὰ τὸν κόψῃ τὴν κεφαλήν. Ὁ πονηρὸς ἄνθρωπος εὐχαριστήθηκε, διότι ἔβλαψε τοὺς ἄλλους, καί, ἀφ' οὗ ἔκτισε τὸ γεφύρι ὅπως ἠμπόρεσεν ἐκεῖ κάτω ὅπου εἶναι οἱ μύλοι, ἐκαυχᾶτο ὅτι τὸ ὅμοιόν του δὲν εὑρίσκεται εἰς τὸν κόσμον, καὶ τόσον ὑπερηφανεύθη, ὥσλε ἐτόλμησε νὰ ζητῇ ἀπὸ τὸν πασᾶν νὰ τῷ δώσῃ γυναῖκα τὴν ὡραίαν κόρην τοῦ προεστοῦ, τὸ ἄνθος τοῦ Δαμαλᾶ, ἐξακουσλὴν εἰς ὅλον τὸν Μωρέαν καὶ ζηλευμένην.

Ἐκείνην τὴν ἰδίαν νύκτα ἔβρεξεν εἰς τὰ βουνά, καὶ κατέβασε τὸ ποτάμι, καὶ ἐπῆρε τὸ γεφύρι. Τότε ἐπρόσλαξεν ὁ πασᾶς νὰ τὸν φέρουν ἐμπρός του καὶ νὰ τὸν ἀποκεφαλίσουν. Ὁ ἄθλιος ἔκλαιε καὶ ὠδύρετο καὶ ὑπέσχετο νὰ κτίσῃ ἄλλο γεφύρι διπλὰ σλερεώτερον. Τὸν ἐλυπήθη λοιπὸν ὁ πασᾶς, καὶ ἔδωκε τὴν ἄδειαν· ὁ κτίσλης ἔκτισε τὸ γεφύρι πολὺ καλύτερον ἀπὸ τὸ ἄλλο, καὶ ἐφούσκωνε πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὴν πρώτην φοράν. Καθὼς ὅμως ἦλθαν τὰ πρωτοβρόχια, τὸ πο-

τάμι ἐπλημμύρησε, καὶ τῆς γεφύρας δὲν ἔμεινε πέτρα εἰς πέτραν. Ὁ τρόμος τοῦ ἀνθρώπου ἦτον ἀπερίγραπτος, ὅταν εἶδε τὸν πασᾶν νὰ προστάξῃ τὸν δήμιον νὰ τὸν κόψῃ· κατώρθωσεν ὅμως μὲ πολλὰ νὰ τοῦ χαρισθῇ καὶ πάλιν ἡ ζωή, ἀλλὰ διὰ τελευταίαν φοράν, ἂν δὲν γίνῃ καλὸν καὶ τὸ τρίτον γεφύρι. Εἰς αὐτὸ ἔβαλε πλέον τοὺς φοβεροὺς αὐτοὺς βράχους, — τοὺς βλέπετε ἐκεῖ κάτω, — καὶ τοὺς ἔκτισε μὲ πολλὴν τάξιν, ὁποῦ ἦτον θαῦμα νὰ βλέπῃς. Ποῦ ἀκούει ὅμως τὸ ποτάμι τάξιν καὶ βράχους; Καθὼς ἦλθεν ἀπὸ τὸ βουνὸν μὲ μουγκρητὸν ὡς νὰ ἔσφαξαν ἑκατὸν βόδια, ἐπέταξε τοὺς βράχους εἰς τοὺς κρημνοὺς ὡς χαλίκια.

Τότε ὁ ἐργάτης ἦλθεν εἰς ἐσχάτην ἀπελπισίαν, διότι ἤξευρεν ὅτι ἡ ἄλλη ἡμέρα ἦτον ἡ τελευταία του, καὶ ἐκάθισεν εἰς τὴν γωνιάν του, ἐμπρὸς εἰς τὴν φωτίαν, καὶ ἔκρυψε τὸ πρόσωπον εἰς τὰς χεῖράς του, καὶ ἔκλαιεν. Ἔξαφνα ἀκούει πατήματα εἰς τὸ πλάγι του, καὶ στρέφει τὴν κεφαλὴν καὶ βλέπει ἕνα μαυροφόρον ἐκεῖ καὶ ἐστέκετο, ἄνθρωπον μαυρομμάτην καὶ πλατοφρύδην, μὲ μακρὰν τὴν μύτην καὶ τὸ πιγούνι, καὶ μὲ καλαμάρι μακρὺ εἰς τὴν ζώνην. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὸν ἐχαιρέτησε ταπεινά.

— Ποῖος εἶσαι καὶ ἀπὸ ποῦ ἦλθες; ἐρώτησε τρομαγμένος ὁ κτίστης. Ἡ θύρα μου εἶναι κλειστή.

— Μὲ συγχωρεῖς, ἀπεκρίθη ὁ μαυροφόρος. Σὲ ἤκουσα ὅτι ἔκλαιες, καὶ ἦλθα νὰ σ' ἐρωτήσω τί ἔχεις καὶ νὰ σὲ βοηθήσω.

— Σ' εὐχαριστῶ, διδάσκαλε, εἶπεν ὁ ἐργάτης. Εἰς ὅ, τι ὅμως ἔχω δὲν ἠμπορεῖς νὰ μὲ βοηθήσῃς.

— Ποῦ ἠξεύρεις; εἶπεν ὁ ἄλλος. Ζήτει μόνον καὶ βλέπομεν.

— Δὲν ἠμπορεῖς, σὲ λέγω, ἀπήντησε θυμωμένος ὁ κτίστης. Θέλω νὰ κτισθῇ τὸ γεφύρι ἐπάνω εἰς τὴν ῥευματιάν, καὶ νὰ μὴ κρημνίζηται, καὶ τὸ ποτάμι νὰ μὴ τὸ παίρνῃ.

— Αὐτὸ μόνον; αὐτὸ εἶναι εὔκολον. Τὸ γεφύρι θὰ κτισθῇ ὡς τὸ θέλεις.

— Αἴ! καὶ τί μ' ὠφελεῖ ἂν τὸ κτίσῃς δυνατὸ σὰν τὸ Παλαμήδι; ἀπεκρίθη ὁ ἐργάτης. Αὔριον τὸ πρωῒ ὁ πασᾶς θὰ μὲ κόψῃ τὸ κεφάλι, διότι τὸ γεφύρι εἶναι κρημνισμένον.

— Ὡς αὔριον τὸ πρωῒ ἔχομεν ὅλην τὴν νύκτα, εἶπεν ὁ μαυροφόρος. — Μὲ τὴν ἄδειάν σου, ἀφεντικό; ἐρώτησεν ἔπειτα, καὶ μὲ πολλὴν ἡσυχίαν ἔβγαλε τὸ τσιβούκι ἀπὸ τὸν κόρφον του, τὸ ἐγέμισεν, ἔκαμε τὰ δύο δάκτυλά του ὡς λαβίδα, καὶ ἔπειτα, τὸ παράξενον! τὰ ἐμάκρυνε δύο πήχεις, ἐπῆρε μὲ αὐτὰ φωτίαν, τὰ ἐκόντυνε πάλιν, καὶ ἔβαλε τὴν φωτίαν εἰς τὸν καπνόν του. Ἀφ' οὗ ἐκάπνισεν ὀλίγον :

— Αὔριον λοιπόν, ἐπρόσθεσεν, ἡ γέφυρα θὰ εἶναι κτισμένη. Τί ἄλλο εἶναι εἰς τοὺς ὁρισμούς σας, καὶ εἰς τί ἠμπορῶ νὰ σᾶς φανῶ χρήσιμος;

Ὁ ἐργάτης τότε ὡς νὰ ἤρχισε νὰ ἐννοῇ ὅτι κάτι ἠμπορεῖ νὰ ἔβγῃ ἀπ' αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον :

— Νὰ σὲ εἰπῶ τὴν ἀλήθειαν, τὸν εἶπεν, ἡ ἄλλη μου ἐπιθυμία εἶναι νὰ γίνω πλούσιος, καὶ νὰ γίνω ἀμέσως.

— Εἰς τὰς διαταγάς σας, ἀπεκρίθη αὐτός. Νὰ γίνετε πλούσιος, τί δικαιότερον; Θέλετε ἄλλο τίποτε;

— Θέλω νὰ πάρω γυναῖκά μου τὴν ὡραίαν κόρην τοῦ προεστοῦ.

— Μεγάλη τιμὴ διὰ τὸν προεστὸν νὰ σᾶς κάμῃ γαμβρόν, καὶ θὰ ἔχετε ὅ,τι ἐπιθυμεῖτε.

— Εὐχαριστῶ διὰ τὴν καλοσύνην σας, ἀπεκρίθη ὁ κτίστης. Εἰπέτε με ὅμως εἰς τί ἠμπορῶ νὰ σᾶς δουλεύσω καὶ ἐγώ; διότι βλέπω ὅτι οὔτε φωτιὰν δὲν ἔχετε ἀνάγκην νὰ σᾶς δώσω.

— Εἶναι περιττὸν νὰ ἐνοχληθῆτε, ἀπήντησεν ἐκεῖνος μ' εὐγένειαν. Πόσους χρόνους ἀκόμη εὐχαριστεῖσθε νὰ ζήσετε;

— Ἂν ζήσω τρεῖς χρόνους καθὼς ἐπιθυμῶ, εἶμ' εὐχαριστημένος, εἶπεν ὁ κτίστης.

— Τρεῖς χρόνους καθὼς ἐπιθυμεῖτε, ἀπεκρίθη μὲ βαθὺν χαιρετισμὸν ὁ ξένος. Ἐγὼ ἕνα μόνον μικρὸν ἐνθύμημα θὰ σᾶς ζητήσω.

— Ὅ,τι προστάζετε, ἀπήντησεν ὁ ἐργάτης.

— Μετὰ τοὺς τρεῖς χρόνους αὐτοὺς, ἀφ' οὗ ἀποθάνετε, ὅταν πλέον δὲν θὰ σᾶς χρειάζεται, νὰ μὲ χαρίσητε τὴν ψυχήν σας.

— Τὴν ψυχήν μου! ἐφώναξε τρομαγμένος ὁ κτίστης. Τὴν ψυχήν μου! Ὤ! εἶναι πρᾶγμα σημαντικόν. Λυποῦμαι, ἀλλὰ μὲ φαίνεται πῶς καί, ἀφ' οὗ ἀποθάνω, θὰ ἔχω ἀκόμη ἀνάγκην τῆς ψυχῆς μου.

— Ὤ! τότε ἀλλάζει, εἶπεν ὁ ἄλλος. Δὲν θέλω διόλου νὰ σᾶς βιάσω. Λυποῦμαι ἐγὼ περισσότερον ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ σᾶς δουλεύσω, καὶ νὰ σᾶς δώσω τὸν πλοῦτον καὶ τὴν κόρην ὁποῦ ζητεῖτε. Καὶ οὔτε θὰ ἔχετε ὅμως ἀνάγκην αὐτῶν, ἀφ' οὗ αὔριον ὁ πασᾶς θὰ σᾶς κόψῃ τὴν κεφαλήν.

— Ἆ! ἔχετε δίκαιον, τὸ εἶχα λησμονήσει, εἶπεν ὁ κτίστης, καὶ ἔγινε χλωμὸς ὡσὰν τὸ κηρί. Δὲν θέλω νὰ δώσω τὴν κεφαλήν μου εἰς τὸν πασᾶν. Δὲν εἶναι δυνατὸν σεῖς, ὁ τόσον καλὸς, νὰ μὲ βοηθήσετε;

— Προθυμότατος δοῦλός σας, εἶπεν ἐκεῖνος. Ἀλλά, μετὰ τρεῖς χρόνους, τὴν ψυχήν σας. Ἀλλέως λυποῦμαι ὅτι μὲ εἶναι ἀδύνατον.

Ὁ κτίστης ἄρχισε νὰ περιπατῇ ἐπάνω καὶ κάτω ἀνήσυχος. Ἔπειτα ἐστάθηκεν ἐμπρὸς εἰς τὸν ξένον·

— Δὲν μὲ χαρίζετε ἀκόμη δύο χρόνους; τὸν εἶπεν. Ἀπὸ τρεῖς δὲν τοὺς κάμνετε πέντε;

— Ὤ! πῶς; Ἀπὸ τρεῖς, εἶπεν ὁ μαυροφόρος, τοὺς κάμνομεν ἓξ διὰ νὰ σᾶς εὐχαριστήσω.

— Ἂς εἶναι λοιπόν· μετὰ τοὺς ἓξ χρόνους, ἔχετε τὴν ψυχήν μου, μὰ τὸν ἅγιον...

— Ἂς λείψουν οἱ ἅγιοι, εἶπεν ὁ ἄλλος. Εἶμ' ἐναντίος τῶν ὅρκων. Ἔχω ἄλλην δικονομίαν, ἂν ἐπιτρέπετε.

Καὶ ἔβγαλε μικρὸν βιβλίον ἀπὸ τὸν κόρφον του, καὶ εἰς τὸ καλαμάρι ὁποῦ εἶχεν εἰς τὴν μέσην του ἐβούτησε διὰ κονδύλι τὸ νύχι του, ὁποῦ εἶχε σουβλερὸν καὶ μακρόν, καθὼς μερικοὶ τώρα ὁποῦ Φραγκοπορεύονται, ἔγραψε τὸ ὑποσχετικόν, ἔβαλε τὴν ἡμερομηνίαν, εἰκοστὴν πέμπτην τοῦ δεκεμβρίου, καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν κτίστην νὰ ὑπογράψῃ. Ὁ κτίστης ὅμως δὲν ἤξευρε γράμματα, καὶ ἐπρότεινε νὰ βάλῃ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ. Τότε ὁ ξένος ἐθύμωσε, καὶ ἄρχισε ν' ἀφρίζῃ καὶ νὰ τρέμῃ ἀπὸ τὸ κακόν του, καὶ ὁ κτίστης ἔβαψε τὸ δάκτυλόν του εἰς τὸ καλαμάρι, καὶ τὸ ἐπάτησεν εἰς τὸ ὑποσχετικόν. Ὁ μαυροφόρος ἔκρυψε τὸ βιβλίον, ἐχαιρέτησε βαθύτατα, καὶ ἀνεχώρησε.

Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ κτίστης ἐπῆγεν εἰς τὸ βουνόν, καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκτιζε δὲν ηὗρε τίποτε. Ἡ ἀπορία του ὅμως δὲν περιγράφεται, ὅταν ὕψωσε τὴν κεφαλήν, καὶ ἐπάνω, ἐκεῖ ὁποῦ περνοῦν οἱ ἀετοί, ὅπου καὶ ὁ κατακλυσμὸς ἂν ἔλθῃ δὲν θὰ φθάσῃ ποτὲ τὸ ποτάμι, καὶ ὅπου μόνον τὰ τελώνια τοῦ ἀέρος ἠμποροῦσαν νὰ εἶναι οἱ κτίσται, εἶδε τὸ γεφύρι τοῦτο νὰ ἑνώνῃ τὰ δύο βουνά. Ἔτρεξεν ἀμέσως ἐπάνω νὰ τὸ περιεργασθῇ, καὶ ἐπέτα ἀπὸ τὴν χαράν του. Ἐκεῖ ὅμως ὁποῦ τὸ ἐτριγύριζεν, ἐγλύστρησε, καὶ ἔπεσεν εἰς τὸν κρημνόν. Ἂν ἦτον ἄλλος, κόκκαλόν του γερὸν δὲν θὰ ἔμενεν. Αὐτὸς δὲν ἔπαθε τίποτε, καὶ καθὼς ἐπιάσθη ἀπὸ μίαν πέτραν διὰ ν' ἀνέβῃ, καὶ τὴν ἐκύλισεν, ηὗρεν ἀπὸ κάτω ἕνα πιθάρι θεώρατον, ὅλον φλωρί. Χωρὶς νὰ χάσῃ καιρόν, ἔκρυψε καλὰ τὸ πιθάρι, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸν πασᾶν, καὶ ὁ πασᾶς, ὅταν εἶδε τὸ γεφύρι, ἐθαύμασε καὶ τὸν ἐκήρυξε πρῶτον κτίστην τοῦ Μωρέως καὶ ὅλης τῆς οἰκουμένης.

Ἀπὸ τότε ὁ καλὸς ἤρχισε νὰ ζῇ καθὼς χρειάζεται· ἐνδύθηκε χρυσᾶ Φορέματα καὶ χρυσᾶ ἄρματα, ἀγόρασε λιμονοπερίβολα καὶ παλάτια, ἄλλο εἰς τὸν Δαμαλᾶν, ἄλλο εἰς τὴν Ἀπάθειαν, ἄλλο εἰς τὴν Κατάραν καὶ ἄλλο εἰς τὸ Ἀνάθεμα, καὶ ὅλοι τὸν ἐμακάριζαν καὶ τὸν ἐζήλευαν. Ὁ προεστὸς ἦλθε καὶ τὸν παρεκάλεσε νὰ γίνῃ γαμβρός του, καὶ ὁ Δαμαλᾶς τὸν ἔκλεξε προεστόν. Οἱ χρόνοι ἐπερνοῦσαν, καὶ ὁ κτίστης ἦτον μέγας καὶ πολύς, καὶ ὁ κόσμος εἶχε νὰ κάμνῃ μὲ τὰ πλούτη του καὶ μὲ τὴν ἀσωτίαν του.

Μίαν ἡμέραν, — ἦτον Χριστούγεννα, — ἐβγῆκεν ἀπὸ τὸν Δαμαλᾶν, χωρὶς νὰ εἰπῇ ποῦ πηγαίνει. Ἐπῆγε νὰ πάρῃ Φλωρία ἀπὸ τὸν ἀνεξάντλητον πίθον του. Ἐπῆγε, καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον. Οἱ βοσκοί, ὁποῦ εἶχαν τὰ πρόβατά των εἰς τὸ βουνόν, διηγήθησαν ἔπειτα ὅτι τὸν εἶδαν ἐν ᾧ ἐπερνοῦσε τὰ γεφύρι. Ὅτι μεγάλη ἀνεμοζάλη εἶχε σηκωθῇ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἔγεινε πίσσα, καὶ ὁ ἄνεμος ἐγαύγιζεν εἰς τοὺς βράχους κ' ἐφυσοῦσεν ὡς νὰ ἤθελε νὰ ξερριζώσῃ τὸ ὄρος, καὶ ἔπιπταν βροχὴ καὶ χάλαζα καὶ κεραυνοί, ὁποῦ ἦτον τρομάρα, καὶ μεταξὺ εἰς τὲς βροντὲς ὅτι ἤκουσαν μόνον ὡς μεγάλα χάχλανα εἰς τὸν ἀέρα, καὶ ὅταν ὁ οὐρανὸς ἐξαστέρευσεν, ὁ προεστὸς δὲν ἦτον πλέον εἰς τὸ γεφύρι, καὶ πούποτε δὲν ἐφαίνετο. Μόνον ὅταν ἐπέρασαν εἰς τὸ μέρος ὅπου τὸν εἶχαν ἰδεῖ, ηὗραν κομμάτι χαρτὶ μαυρισμένον, μὲ γράμματα ὁποῦ κανεὶς ἀπὸ τοὺς γραμματισμένους τοῦ Δαμαλᾶ, οὔτε ὁ δημοδιδάσκαλος, δὲν ἠμπόρησε ν' ἀναγνώσῃ. Ἡ ἀνεμοζάλη ἐκείνη εἶχε φθάσει καὶ ὡς κάτω εἰς τὸ χωρίον, καὶ κεραυνὸς ἔπεσε καὶ ἐφόνευσε τὴν γυναῖκα τοῦ προεστοῦ, καὶ ἔκαυσε τὸ παλάτιόν του.»

Τὴν μακρὰν ταύτην διήγησιν μᾶς ἔκαμεν ὁ Βάρβα Θανάσης, ἐν ᾧ ἡτοιμάζετο ἡ τράπεζα, εἰς τὸ δεξιὸν χεῖλος τῆς χαράδρας, ὅπου τὸ ἔδαφος εἶναι ὁπωσοῦν ὁμαλώτερον. Τινὲς κυρίαι ἔλεγον ὅτι ἔπρεπε νὰ βραχύνωμεν τὸ γεῦμα, προφα-

σιζόμεναι ὅτι τῆς δύσεως τὰ νέφη ὑψοῦντο ἀπειλητικά, ἴσως ὅμως καὶ ἔκ τινος ἐνδομύχου ἐπιθυμίας νὰ μὴ μένωσιν νύκτα εἰς τὰ μέρη ὅπου μαυροφόροι ἔρχονται εἰς ἐπισκέψεις διὰ τῆς ὀπῆς τοῦ κλείθρου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι, καθ' ὅλον τὸ γεῦμα, ὁ μαυροφόρος οὗτος, καὶ ἡ γέφυρα, καὶ ὁ κτίσ7ης, καὶ οἱ πίθοι οἵτινες εὑρίσκονται ὑπὸ τοὺς λίθους κυλιομένους ἦσαν τὰ διηνεκῆ ἀντικείμενα τῆς εὐφυΐας, τῶν σαρκασμῶν, τῶν λογοπαιγνίων, ἴσως καὶ τοῦ κρυπ7οῦ φόϐου τῶν διαφόρων συνδαιτυμόνων, κατὰ τὸν ἀτομικὸν χαρακτῆρα ἑκάσ7ου.

Οὕτω παρετάθη ἡ εὐωχία ἐπὶ μακρόν, καὶ ἡ νὺξ ἐπλησίαζε. Καὶ ἐπεθύμουν μὲν πρὸ πολλοῦ αἱ πλεῖσ7αι τῶν κυριῶν ν' ἀναχωρήσωμεν· ἀλλὰ φοϐούμεναι τὸ δίζυγον πῦρ τῶν εἰρωνειῶν, τὸ ὑποδεχόμενον πᾶσαν τοιαύτην πρότασιν, δὲν ἐτόλμων εἰμὴ πλαγίας τινὰς νύξεις. Τέλος ἡ κυρία Ἀγγελική, ἥτις ἦτον ἀνωτέρα πάσης ὑπονοίας φόϐου παιδαριώδους, λαϐοῦσα μετ' ἀποφάσεως τὸν λόγον·

— Δὲν νομίζετε, εἶπεν, ὅτι εἶναι τέλος καιρὸς ν' ἀφήσωμεν τὸν οἰκοδεσπότην εἰς τὴν ἡσυχίαν του; Τὴν ἡμέραν δὲν εἴχομεν ἀνάγκην νὰ τὸν ψηφῶμεν· εἴμεθα ἐντὸς τοῦ δικαιώματός μας. Ἡ νὺξ ὅμως εἶναι τῆς ἰδιαιτέρας δικαιοδοσίας τοῦ Διαϐόλου.

— Ἄ! ἀναφέρετε ἀκόμη τὸν Διάϐολον, κυρία μου! εἶπεν ὁ γνωσ7ὸς ἐκεῖνος ἐπὶ ψυχρολογίᾳ συνοδοιπόρος. Ὁ Διάϐολος ἀπώλεσε τὴν ἐξουσίαν του, ὁ Διάϐολος ἐξεθρονίσθη ἀφ' ὅτου τῆς ἐπικρατείας του ἔλαϐον οἱ ἄγγελοι κατοχήν.

— Ἔσ7ω, ἀπεκρίθη ἡ Ἀγγελική, ὅτι δὲν θὰ μᾶς ἀναρπάσῃ ἀπὸ τὴν γέφυραν ταύτην ὡς τὸν κτίσ7ην αὐτῆς· ἔχει ὅμως πολλοὺς πόδας, καθὼς ἤκουσα ἐδῶ τινα λέγοντα, καὶ τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ μᾶς κυλίσῃ, ὅταν καταϐαίνωμεν, κατὰ τῶν φοϐερῶν αὐτῶν κρημνῶν, ὅπου μὴ ἐλπίζετε νὰ εὕρετε καὶ δεύτερον πίθον φλωρίων. Θέλει ἔχει φυσικώτατον

σύμμαχον τὴν ἀπερισκεψίαν ἡμῶν ὅτι ἐνυκτώθημεν εἰς τοιούτους δρόμους. Σᾶς βεβαιῶ ὅτι καμίαν ὄρεξιν δὲν ἔχω τοιούτου θανάτου, καὶ ἐγὼ ὑπάγω ν' ἀναβῶ εἰς τὴν ἡμίονόν μου.

Καί, ὡς πάντοτε συμβαίνει εἰς τῶν ἀνθρώπων τὰ πλήθη, ὅπου ὁ δραστηριώτερος καὶ θαρραλεώτερος ἀναλαμβάνει αὐτομάτως τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων, ὅλοι ἠγέρθησαν ν' ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγελικῆς, καὶ τόσῳ προθυμότερον καθ' ὅσον πρὸς δυσμὰς εἶχεν ἀρχίσει ν' ἀστράπτῃ. Ἐξαίφνης ὅμως ᾆσμα ἠκούσθη ἐκ τῆς ἀντιπέραν πλευρᾶς τῆς χαράδρας, τὸ ᾆσμα τοῦ παράφρονος! Καὶ οἱ μὲν ὑπηρέται ἡμῶν, ἀκούσαντες τὰς πρωϊνάς μου περὶ αὐτοῦ παραγγελίας, ἀπέσχον διόλου τοῦ νὰ τὸν ἐνοχλήσωσιν. Ἡ δὲ Ἀγγελική, ἐλθοῦσα πρὸς μέ, καὶ λαβοῦσά με ἐκ τῆς χειρός, μοὶ ἔδειξε σιωπῶσα τὸ μέρος ὅθεν ἐξήρχετο ἡ φωνή, καὶ ἔμεινε προσέχουσα ἀτενῶς εἰς τὸ ᾆσμά του, τὴν δὲ χεῖρά της ᾐσθανόμην ἐλαφρῶς τρέμουσαν εἰς τὴν ἐδικήν μου.

— Βλέπετε πῶς μὲ παρακολουθεῖ ὁ ἄθλιος, τῇ ἐψιθύρισα μεταξὺ δύο στροφῶν. Σχίζεται ἡ καρδία μου, ὅταν ἀναλογίζωμαι ὅτι πρέπει νὰ τὸν ἀφήσω.

— Νὰ ὑπάγωμεν νὰ τὸν ἰδῶμεν, νὰ τὸν ὁμιλήσωμεν, μοὶ ἀπεκρίθη ταπεινῇ τῇ φωνῇ.

— Ἂν, ὑπέλαβον, ἔχετε τὴν γενναιότητα νὰ διαβῆτε τὴν γέφυραν.

— Τὴν διαβαίνω, ἀπήντησε μετ' ἀποφάσεως.

Βλέπων δὲ ὅτι ἐπέμενε, τῇ ἔδωκα τὴν χεῖρα, ὅταν ὁ δυστυχὴς παράφρων ἔψαλλε τὴν τελευταίαν του στροφὴν ἐκ δευτέρου, διὰ νὰ τὴν φέρω ὑπεράνω τοῦ βαράθρου· ὁ δὲ σύζυγός της τὴν ἐκράτει ἐκ τῆς ἄλλης χειρός, διότι ἕνεκα τῶν νεφῶν ἐπυκνοῦτο ἤδη τὸ σκότος. Ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἤστραψε λαμπρῶς, καὶ ἐφώτισεν ἡμᾶς κατὰ πρόσωπον, ἐν ᾧ ἐθέτομεν τὸν πόδα ἐπὶ τῆς γεφυρᾶς. Εἰς τὴν ἀκαριαίαν ὅμως

λάμψιν εἴδομεν καὶ ἡμεῖς κατέναντι ἡμῶν ἐπὶ ὑψηλοῦ βράχου ἱστάμενον τὸν παράφρονα· ἡ δ' αἰφνιδία αὕτη ὄψις καὶ ἡ σφοδρότης τῆς λάμψεως κατέπληξαν τὴν Ἀγγελικήν, ἥτις, ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ, ὀπισθοδρόμησεν ἐξ ἐναντίας ἓν βῆμα, καὶ ἀπέσυρε καὶ ἐμέ.

Ἀμέσως δὲ τὴν πρώτην ἀστραπὴν διεδέχθη δευτέρα· καὶ εἰς αὐτῆς τὸ φῶς εἴδαμεν τὸν δυστυχῆ ψάλτην εἰς τὴν αὐτὴν μὲν ἀκόμη θέσιν ἱστάμενον, ἀλλ' ἔχοντα τεταμένας τὰς δύο χεῖρας, ὡς ἂν μᾶς ἐκάλει, καὶ οἱ ὀφθαλμοί του μοὶ ἐφάνησαν εὐρέως τεταμένοι καὶ σπινθηροβολοῦντες. Ἀμέσως δὲ σχεδὸν τὸν ἠκούσαμεν ἀρχίζοντα πάλιν τὸ ᾆσμά του, ἀλλὰ κατὰ τρόπον παράδοξον καὶ διακεκομμένως, ὡς ἂν κατέβαλλεν αὐτὸν ἡ συγκίνησις, ἢ ὡς ἂν αὐτοσχεδίαζε. Καὶ τῷ ὄντι τὴν στροφὴν ἣν ἔψαλλε δὲν εἶχον ἀκούσει πρίν· καὶ ἐπειδή, ὡς ὅλας, τὴν ἐπανέλαβε δίς, ἐδυνήθην νὰ τὴν ἀπομνημονεύσω. Ἔλεγε δέ·

Φύσις, ὡς ἐθήλασα,
νέος ὤν, τὸ γάλα σου,
  πάλιν σὲ ποθῶ.
Νὰ μ' ἀνοίξῃς ἔρχομαι,
μῆτερ, τὰς ἀγκάλας σου,
  καὶ νὰ κοιμηθῶ.

Μόλις δ' ἐτελείωσε, καὶ ἠκούσαμεν μεγάλην κραυγήν, καί, ὡς κατ' ἀρχὰς μοὶ ἐφάνη, τὴν λέξιν Ἀγγελική! ἴσως ὅμως μᾶλλον ἐπίκλησιν εἰς τὸν ἄγγελον, τὸν φύλακα τῶν ψυχῶν, καὶ τρίτη ἀστραπὴ μᾶς ἔδειξε θέαμα φρικτόν, τὸν δυστυχῆ φερόμενον κατὰ τῶν κρημνῶν, ὀλισθήσαντα, ὡς ὑπεθέσαμεν, ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς χειρονομίας του. Ὡς δ' ἐσβέσθη ἡ ἀστραπή, βαρὺς δοῦπος ἀντήχησεν ἀπὸ τῆς ἀβύσσου, καὶ συγχρόνως ἡ Ἀγγελικὴ καὶ αἱ ἄλλαι κυρίαι ἐξέπεμψαν φρίκης κραυγήν. Ἡμεῖς δὲ ἅψαντες ἐν τῷ ἅμα τὰς δᾷδας, κατέβημεν μετὰ μεγίστης δυσχερείας καὶ μετὰ πολλῶν τῶν κινδύνων εἰς τὸν

μένα, καὶ ἐκεῖ, — θέαμα ὀδυνηρόν! — εὕρομεν τὸν ...ιον ἄπνουν καὶ συντετριμμένον, καὶ μόλις μετὰ μακροὺς ...ῶνας κατωρθώσαμεν νὰ τὸν ἀναβιβάσωμεν, ἐπ' ἐλπίδι, ...λὰ φεῦ! ἀπόβασις ματαία, τοῦ ν' ἀναζωπυρήσωμεν διὰ πά...ης θεραπείας, ἂν εὑρίσκομεν ἔτι ἐν αὐτῷ ἔσχατόν τινα σπιν...ρα ζωῆς. Ἀπετέλεσε δὲ ἡ πελιδνὴ καὶ καθημαγμένη ὄψις ...οῦ ταλαιπώρου νεκροῦ φοβερὰν ἐντύπωσιν, ἰδίως εἰς τὰς κυ...ίας· καὶ ἡ Ἀγγελικὴ μάλιστα, ἡ πάντοτε πρὸς πάντα το...οῦτον ἀτρόμητος, ἴσως διότι ἐξ ὅσων τις εἶπεν εἶχεν ἀρχίσει ...διαφερομένη ὑπὲρ αὐτοῦ, ἅμα τὸν εἶδεν ἔμπρός της κείμενον, ...ὸν ἠτένισε μὲν πρῶτον βαθύ, ἔπειτα δέ, ὡς ὑφ' ἠλεκτρικοῦ ...πινθῆρος πληγεῖσα, ἔπεσεν ἐμβρόντητος εἰς λειποθυμίαν τοσοῦτον σφοδράν, ὥστε πολὺς καιρὸς ἐχρειάσθη πρὶν διὰ παντοίων τρόπων τὴν ζωογονήσωμεν. Καὶ τότε δ' ἔτι εἶχε νεκρᾶς ὠχρότητα, καὶ οἱ πόδες της ἔτρεμον, ὥστε μόλις κατωρθώσαμεν. νὰ τὴν ἐπιβιβάσωμεν εἰς τὴν ἡμίονον, καὶ ὁ Βάρβα Θανάσης μετὰ δύο ἄλλων συντρόφων του ἐπεφορτίσθησαν νὰ τὴν ἐπιμελῶνται. Ἔχοντες δὲ τὰς δᾶδας ὁδηγούς, ἠρχίσαμεν τὴν κατάβασιν, ἣν καθίστων λίαν δυσχερῆ αἱ ἀποφράδες περιστάσεις ἐκεῖναι, καὶ ἔτι δυσχερεστέραν ἡ μετ' ὀλίγων ἐπελθοῦσα βροχή. Τέλος δέ, ἀφ' οὗ, κακῶς ἔχοντες καὶ ἐν βαθείᾳ διακείμενοι ἀθυμίᾳ, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ παραθαλάσσιον, τὸν μὲν νεκρὸν παρεδώκαμεν νὰ ταφῇ εἰς τοῦ λιμένος τὴν ἐκκλησίαν, ἡμεῖς δὲ κατηφεῖς καὶ σιγῶντες, καὶ ἐμφρόντιδες περὶ τῆς ὑγείας τῶν κυριῶν, αἵτινες κακῶς εἶχον καὶ ἐκ τῆς ταραχῆς καὶ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας, ἐπέβημεν εἰς τὰς λέμβους καὶ ἀπήλθομεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον, ἀπάραν σχεδὸν ἀμέσως, διότι μόνον ἡμᾶς περιέμενε. Καὶ ἡ μὲν βροχὴ εἶχε παύσει, ἀλλά, τὸ χειρότερον διὰ τοὺς πλέοντας, τὴν διεδέχθη ἄνεμος, ὥστε πάντες ὑπεφέρομεν, ἡμεῖς μὲν οἱ ἄνδρες μένοντες ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, καὶ ζητοῦντες παρὰ τοῦ

ἀέρος κατεύνασιν τῆς ναυτίας, αἱ δὲ κυρίαι ἐν τοῖς θαλάμ
ζητοῦσαι παρὰ τοῦ ὕπνου λήθην τοῦ δυσαρέστου των πλ
καὶ τῆς προηγηθείσης θλιβερᾶς ἐκείνης σκηνῆς.

Οὕτως ἐντὸς τεσσάρων ὡρῶν, αἵτινες μᾶς ἐφάνησαν τε
σαράκοντα, ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Πειραιᾶ περὶ τὴν δευτέρ
μετὰ τὸ μεσονύκτιον, καὶ ἐπερατώθη ὑπὸ λίαν ἀπαισί
οἰωνοὺς ἡ ἐκδρομή, ἥτις φαιδρότατα εἶχεν ἀρχίσει.

Ἀλλ' ἴσως τις τῶν ἧττον ἐνδιαφερομένων εἰς τόπων περι
γραφὰς ἢ εἰς ἀνθρώπων ἤθη καὶ ἔργα, ἐπιθυμεῖ νὰ ἐξερευνήση
εἰς συμπλήρωσιν τῶν περὶ ἐνδρομῶν ὁδηγιῶν τούτων, ἂν τὴ
ἐν τῇ διημέρῳ ὁδοιπορίᾳ τόσον ταχέως συνδεθεῖσαν σχέσι
μετὰ τῆς κυρίας Ἀγγελικῆς διέκοψεν ἀμέσως καὶ ἐντελῶς ἡ
εἰς Ἀθήνας ἐπάνοδος, ἢ ἂν ἐξηκολούθησα καλλιεργῶν αὐτήν
Τὴν περιέργειαν τοῦ κυρίου τούτου οὐδεμίαν ἔχω δυσκολία
νὰ εὐχαριστήσω.

Ἡ ἐπάνοδος ἡμῶν ἀπὸ τῆς γεφύρας ἦτον θλιβερὰ καὶ ἐπί-
πονος, καὶ ἕκαστος ἐν τῷ σκότει ἦν ἠναγκασμένος νὰ φρον-
τίζῃ ποῦ καὶ πῶς πατεῖ. Ἄλλως τε αἱ κυρίαι, καὶ μάλιστα ἡ
Ἀγγελική, ἦσαν ἠνωχλημέναι, ὥστε καιρὸς συνδιαλέξεων δὲν
ἦτον τότε. Ἐντὸς τοῦ ἀτμοπλοίου, καὶ κατὰ τὸν θόρυβον τῆς
ἀποβάσεως ἐν βαθείᾳ νυκτὶ καὶ ἐν τρικυμίᾳ, δὲν εἶδα οὔτε τὴν
Ἀγγελικὴν οὔτε ἄλλην τινὰ ἐκ τῶν κυριῶν μεθ' ὧν συνέπλεον.
Τὴν ἐπαύριον τῆς ἀφίξεως ἡμῶν δὲν ἀρνοῦμαι ὅτι μετέβην
εἰς τῆς κυρίας Ἀγγελικῆς (καὶ νομίζω ὅτι, οὕτω πράττων,
ἐξεπλήρουν ἀπαραίτητον καθῆκον τῆς ἁπλουστάτης εὐγενείας)
νὰ ἐρωτήσω περὶ τῆς ὑγείας της, διότι εἶπον ὅτι τὴν προτε-
ραίαν εἶχεν ἀσθενήσει. Ἀλλ' ἔμαθον ὅτι ἐξηκολούθει πάσχου-
σα, καὶ δὲν ἠμπόρεσα νὰ τὴν ἰδῶ. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπαν-
ελθών, ἔλαβον τὴν αὐτὴν ἀπόκρισιν, ἥτις μὲ ἀπεθάρρυνεν.
Ὅτε δὲ μετὰ εἴκοσιν ἡμέρας ἐπανέλαβον καὶ τρίτον τὴν αὐτὴν

τόπειραν, εἰ καὶ ὁ σύζυγος τῆς Ἀγγελικῆς, μικρὰν ἔχων ἐπ' ἐμοῦ γνωριμίαν, δὲν ἐνέκρινε νὰ μοὶ ἀποδώσῃ τὴν ἐπίσκεψίν μου, ἐπληροφορήθην ὅτι ἀμφότεροι εἶχον ἀναχωρήσει, καί, ὡς ὁ νέος ἐνοικιαστὴς τῆς οἰκίας ἐνόμιζεν, εἰς τὴν ἀλλοδαπήν· καὶ ἔκτοτε πλέον οὐδὲ λόγον εἶχον ὅπως ἐρευνήσω, οὐδὲ τρόπον ὅπως μάθω τι περὶ αὐτῆς.

Περίεργον δὲ εἶναι πῶς ἀλληλουχοῦνται αἱ ἀνθρώπιναι τύχαι καὶ περιστάσεις! Εἰς φύλλον τοῦ χαρτοφυλακίου μου πολὺ ἀπέχον ἐκείνου ἐφ' οὗ εἶχον χαράξει τὰς περὶ Πόρον σημειώσεις μου, εὑρίσκω γραμμάς τινας, αἵτινες ἔχουσι σχέσιν ἄμεσον πρὸς αὐτάς.

Ἔτη τρία εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἐκδρομῆς ἐκείνης, ὅταν, ἐπανερχόμενος ἐξ Ἀγγλίας, διέβην διά τινος τῶν γερμανικῶν μεγαλοπόλεων, ἧς ἐπίτηδες ἀποσιωπῶ τὸ ὄνομα, καὶ διέμεινα εἰς αὐτὴν ἡμέρας τινάς. Ἀκούσας δ' ὅτι ἐν αὐτῇ ὑπάρχει φρενοκομεῖον ἐπίσημον, ἓν τῶν ἄριστα ἐν Εὐρώπῃ ὠργανισμένων, ἀνεμνήσθην τῆς τραγικῆς τοῦ Πόρου σκηνῆς, καί, πάντοτε μετὰ θλίψεως ἀναλογιζόμενος τὴν παρ' ἡμῖν ἐγκατάλειψιν τῶν ἀξιοδακρύτων ἐκείνων ἀνθρωπίνων ὄντων, ἅτινα ἐπιζῶσιν εἰς τῆς ὑπάρξεώς των τὸ εὐγενέστερον μέρος, ἠθέλησα νὰ ἐπισκεφθῶ τὸ κατάστημα. Ἡ τάξις αὐτοῦ, ἡ πανταχοῦ ἐπαυγάζουσα νουνεχὴς πρόνοια καὶ φιλάδελφος ἐπιμέλεια, ἐνέπλησαν τὴν καρδίαν μου εὐγνωμοσύνης ἐν ὀνόματι τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος πρὸς τοὺς εὐγενεῖς αὐτῆς διοικητάς. Ὅτε δ' ἐξέφραζον αὐτὴν θερμῶς πρὸς τὸν ξεναγοῦντά με, καὶ συγγνώμην αἰτῶν δι' ἃς τῷ ἐζήτουν λεπτολόγους πληροφορίας, τῷ εἶπον ὅτι συνέλεγον αὐτὰς ἐπ' ἐλπίδι ὅτι ἴσως ποτὲ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὸς σύστασιν καταστήματος κατὰ τὸ ἄριστον παράδειγμα ὃ ἐσπούδαζον.

— Εἶσθε Ἕλλην; μοὶ εἶπεν. Ἆ! τότε ἐπιτρέψατέ με νὰ

σᾶς ὁδηγήσω εἰς μέρος ὅπου ἴσως εὕρητε καί τι δυνάμενον ἰδιαιτέρως νὰ ἐνδιαφέρῃ ὑμᾶς.

Καὶ μ' ἔφερεν εἰς μικρόν, ἀλλὰ καθαρώτατον καὶ εὐάρεστον δωμάτιον, ἔχον ἄποψιν εἰς σκιερὸν κῆπον. Ἐν αὐτῷ, ὅτε εἰσήλθομεν, εἴδομεν γυναῖκα νέαν, ὡς ἐφαίνετο, καὶ ἰσχνήν, ἥτις κύκλῳ περὶ τὸ δωμάτιον φερομένη, περιέστρεφεν εἰς τὸν ἀέρα τὸν δάκτυλον τῆς δεξιᾶς χειρός, καὶ ἐμιμεῖτο διὰ τοῦ στόματος τὸν βόμβον πετῶντος ἐντόμου.

— Ἡ δυστυχὴς γυνή, μοὶ εἶπεν ὁ ἐπιστάτης ταπεινῇ τῇ φωνῇ. Ἰδοὺ ἡ ἐνασχόλησις ὅλης τῆς ἡμέρας της. Φρονεῖ ὅτι εἶναι μέλισσα. Ἂν δὲν ἀπατῶμαι κατάγεται ἐξ Ἑλλάδος.

Ὅταν δ' αὕτη, στραφεῖσα πέριξ τοῦ δωματίου, ἔφθασεν ἀπέναντί μου, ἔμεινα ὡς ἐμβρόντητος, ὅλον μου τὸ αἷμα συνεστάλη εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ λαβὼν αὐτὴν βιαίως ἐκ τῶν δύο χειρῶν.

— Ἡ Ἀγγελική! ἀνέκραξα. Ὦ Θεέ μου! Ἐδῶ ἡ Ἀγγελική!

Καὶ τὰ δάκρυά μου ἔτρεξαν ποταμηδόν, καὶ τοὺς πόδας μου αἰσθανθεὶς ἰσχυρῶς κλονουμένους, ἐρρίφθην εἰς τὸ ἀνακλιντήριον.

Ἔμεινε δὲ καὶ ἐκείνη ὡς ἀπολελιθωμένη, καὶ μὲ ἠτένιζεν ἔχουσα εὐρέως τεταμένους τοὺς ὀφθαλμούς, ὡς ἂν τῇ εἶχεν ἐπιφανῇ φάντασμα, οὗ δὲν ἐνόει τὴν παρουσίαν. Καὶ διετήρει μὲν τὰ ἴχνη τῆς ἀρχαίας της καλλονῆς, καὶ τῶν χαρακτήρων της τὴν ἐξαίσιον ἁρμονίαν, ἀλλ' ἡ ὠχρότης της ἦτον ὡς νεκρᾶς, καὶ αἱ νεανικαὶ καὶ ἄλλοτε θάλλουσαι παρειαί της εἶχον πέσει καὶ μαρανθῇ, καὶ οἱ μεγάλοι καὶ ἐκφραστικοὶ ὀφθαλμοί της εἶχον ἀπολέσει τὴν μυχίαν ἐκείνην λάμψιν τῆς νοημοσύνης, ἥτις ἀπετέλει τὸ μέγιστον αὐτῶν θέλγητρον, καὶ ἔρριπτον ἤδη μόνον ἐκ διαλειμμάτων ἀστραπὰς πυρετώδεις.

Ἀφ' οὗ δ' ἐπί τινας σ7ιγμὰς μ' ἐθεώρησε, μειδιάσασα λυπρῶς, καὶ κλονίσασα τὴν κεφαλήν της, ἤρχισε νὰ ψάλῃ τὰ τὸν γνωσ7όν μοι ἦχον, ἀλλὰ βραδέως καὶ μὲ πένθιμον νον φωνῆς, τὴν ἑξῆς σ7ροφήν·

Κύκνος χιονόπ7ερος,
ν' ἀναβῶ ἠθέλησα
εἰς τὸν οὐρανόν,
πλὴν χρυσῆ μ' ἐκέντησε
κεκρυμμένη μέλισσα,
κ' ἔπεσα θανών.

Ἀφ' οὗ δ' ἐτελείωσε, πλησιάσασα εἰς ἐμὲ μετὰ σχημάτων ὧν ζωηρότης ηὔξανε βαθμηδόν·

— Σὲ γνωρίζω, μὲ εἶπεν. Ἔρχεσαι ἀπὸ τὸν Πόρον. Ὤ! δὲ τί δροσερά, τί ὡραῖα τὰ δάση! Αἰσθάνεσαι πῶς τὰ ἄνθη ιοσχοβολοῦν; Μὴ τὰ πλησιάσῃς! Εἰς αὐτὰ κάθηται κεκρυμμένη μέλισσα.

Καὶ ἤρχισε πάλιν διὰ τῶν χειλέων μιμουμένη τῆς μελίσσης τὸν βόμβον.

— Ἠξεύρεις, ἐξηκολούθησε, ποία εἶναι ἡ μέλισσα; Ἡ μέλισσα, ἠξεύρεις; εἶμαι ἐγώ. Μοὶ τὸ ἔλεγεν ἐκεῖνος ἐν ᾧ ἔπιπ7ε. Τίς σὲ εἶπεν ὅτι ἐγὼ τὸν ἔρριψα; Ἐκεῖ ἵσ7αται εἰς τὰς βροντὰς καὶ εἰς τὰς ἀσ7ραπάς. Ὠλίσθησεν εἰς τὰς πέτρας καὶ ἔπεσε. Τίς σὲ εἶπεν ὅτι τὸν ἔρριψα; Ὁ διάβολος σὲ τὸ εἶπεν. Ἀκούεις τί φωνάζει ἀπὸ τὰ σπλάγχνα τοῦ βαράθρου; Ἀκούεις ἀπὸ τὸ βάθος τῆς νυκτὸς τί φωνάζει; Κατάρα, φωνάζει, κατάρα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου, κατάρα! κατάρα!

Καὶ εἰς τὸν ἀνώτατον τῆς μανίας παροξυσμὸν ἐρρίφθη βιαίως εἰς τὸ ἀνακλιντήριον, ἐβύθισε τὴν κεφαλήν της εἰς τὰ προσκεφάλαια, καὶ ἤρχισε νὰ κλαίῃ μεγαλοφώνως, μέχρις οὗ τέλος γενικὸς σπασμὸς ἔσεισεν ὅλον τὸ σῶμά της, καὶ ἔπεσεν ἀναίσθητος κατὰ γῆς.

23.

Τότε ὁ ἐπιστάτης ἐκάλεσε μίαν τῶν νοσοκόμων, καὶ παραδοὺς τὴν ἀσθενῆ εἰς τὴν ἔμπειρον αὐτῆς ἐπιμέλειαν, μοὶ εἶπεν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ παρουσία μου τοσοῦτον τὴν ἐκλόνισεν, εἶναι ἐπικίνδυνον δι' αὐτὴν νὰ μείνωμεν περισσότερον, καὶ ἐθεώρει τὸ ἐπελθὸν αὐτῇ σύμπτωμα ὡς κρίσιν, περὶ ἧς δὲν ἐδύνατο νὰ προϊδῇ πῶς ἔμελλε νὰ λυθῇ. Μοὶ ἐπέτρεψεν ὅμως, ἂν ἐπεθύμουν, νὰ τὴν ἐπισκέπτωμαι καθ' ἑκάστην.

Ἀφ' οὗ δ' ἐξήλθομεν, μοὶ διηγήθη ὅτι πρὸ δύο ἐτῶν εἶχε κομίσει τὴν νέαν ταύτην γυναῖκα ὁ σύζυγός της ἐνταῦθα, ὅτι πολὺν χρόνον ἔμεινε πλησίον της περιποιούμενος αὐτὴν μετὰ πολλῆς προσπαθείας· ἀφ' οὗ ὅμως τὴν εἶδεν ἀνίατον, ὅτι ἀφῆκεν ὅλην τὴν προῖκά της εἰς τὸ κατάστημα, ὅπως ἐκ τοῦ εἰσοδήματος αὐτῆς ἔχῃ πᾶσαν τὴν ἀναγκαίαν θεραπείαν ἐν ὅσῳ ζῇ, καὶ ἀνεχώρησε. Προσέθηκε δ' ὁ ἐπιστάτης ὅτι, ἔκτοτε, δι' ἀόκνου καὶ προσφόρου ἐπιμελείας, εἰ καὶ οὐδὲν κατώρθωσαν ὡς πρὸς τὴν τελικὴν αὐτῆς ἴασιν, πολὺ ὅμως τὴν ἐπράϋνον, καὶ πρὸ πολλοῦ δὲν τῇ εἶχε ἐπέλθει τοιοῦτος παροξυσμός, ὅστις, καθ' ἃ πολλάκις παρετηρήθη, δύναται μὲν ἐπιτεινόμενος ν' ἀποβῇ ὀλέθριος, εἶναι ὅμως ἐνίοτε καὶ οἰωνὸς αἰφνιδίας ἀναρρώσεως.

Ἡ ἐντύπωσις ἣν ἡ σκηνὴ αὐτὴ ἀπετέλεσεν ἐπ' ἐμὲ ὑπῆρξε φοβερά, καὶ ἀναχωρῶν τοῦ φρενοκομείου ἠρώτων ἐμαυτὸν ἂν κακὸς ἐφιάλτης δὲν ἐκάθισεν ἐπ' ἐμέ, καὶ μοὶ παρέστησε τὸ οἰκτρὸν ἐκεῖνο θέαμα τῆς γυναικὸς ἣν ἄλλοτε εἶχον γνωρίσει ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ κάλλους καὶ τῆς νεότητος, φαιδρὰν ὡς πτηνόν, πλήρη εὐφυΐας καὶ χάριτος. Τὴν νύκτα ὅλην δὲν ἔκλεισα ὀφθαλμόν, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπὸ πρωΐας ἐπανῆλθον εἰς τὸ κατάστημα, ὅπου μετ' ἀπελπισίας ἔμαθον ὅτι ἡ Ἀγγελικὴ δὲν εἶχε συνέλθει εἰσέτι ἀπὸ τῆς βαρείας ἐκείνης ἀσθενείας, καὶ ὅτι οἱ ἰατροὶ εἶχον μεγάλην ἀνησυχίαν περὶ τῆς ζωῆς της. Ἰδὼν δὲ ὁ κύριος διευθυντὴς τοῦ φρενοκομείου πόσον ἐνδια-

φέρομαι ὑπὲρ αὐτῆς, μοὶ ἐπέτρεψε κατὰ τὰς κρισίμους ταύτας σΊιγμὰς νὰ μὴ τὴν ἐγκαταλείψω, καὶ μετὰ φιλανθρώπου συγκαταϐάσεως μοὶ παρεχώρησε δωμάτιον τῆς κατοικίας του, ὅπως διαμείνω ἐν τῷ κατασΊήματι ἐν ὅσῳ διήρκει ἡ ἐπικίνδυνος θέσις της.

Δυσλυχῶς ὅμως αὕτη παρετείνετο, καὶ ἐδεινοῦτο ὁσημέραι. Αἱ δυνάμεις της ἠλατΊοῦντο, ἐν ᾧ ὁ πυρετὸς ηὔξανε, καὶ οὐδὲ πρὸς σΊιγμὴν συνήρχετο ἐκ τῆς ἀλλοφροσύνης της· ἀλλ' ὁτὲ μὲν τῇ ἐπανήρχετο εἰς τὴν φαντασίαν ὅτι μετεϐλήθη εἰς μέλισσαν, καὶ ἤρχιζε τὸν παράδοξον ἐκεῖνον συριγμόν, ὅσΊις συνήθως ἀπέληγεν εἰς σπασμοὺς νευρικούς, ὁτὲ δὲ ἐγίνετο ἐμμανής, καὶ ἔκραζεν ἄτοπα καὶ ἀσυνάρτητα γερμανισΊὶ ἢ ἑλληνισΊί, καὶ ἄλλοτε ἔμενεν ἐπὶ ὥρας ὁλοκλήρους ἐν πλήρει ἀναισθησίᾳ.

Οὕτω παρῆλθον τρεῖς ὅλαι ἡμέραι ἄνευ τινὸς διαλείψεως τῶν φοϐερῶν αὐτῶν συμπΊωμάτων. Κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον τῆς τρίτης, ἀφ' οὗ μετὰ βίαιον παροξυσμὸν τῇ ἐπῆλθεν ἡ ὕφεσις ἐκείνη, ἥτις ἦτον κατάσΊασις μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου, μᾶλλον νάρκη ἢ λειποθυμία παρὰ ὕπνος, ἡ μὲν νοσοκόμος, ἀπαυδήσασα, ἐκοιμᾶτο ἐν τῇ γωνίᾳ τοῦ δωματίου, ἐγὼ δέ, παρὰ τὴν ἀσθενῆ καθήμενος, ἐκράτουν τὰς χεῖράς της, καί, μυσΊικῶς προσευχόμενος, τὰ ἔϐρεχον δι' ἀφθόνων δακρύων. Αἴφνης ἀφῆκε βαθὺν καὶ μακρὸν σΊεναγμόν, τὸν πρῶτον, ὃν ἤκουσα ἐξελθόντα τοῦ σΊήθους της, ἀφ' ὅτου τὴν εἶδα εἰς τὴν ἀξιοθρήνητον ἐκείνην κατάσΊασιν, καὶ σΊηρίξασα τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπ' ἐμέ, τοὺς περιέφερεν ἐπί τινα χρόνον ἐπὶ τοῦ προσώπου μου, ὡς ἂν ἠρεύνα τὴν φυσιογνωμίαν μου, καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὴν ἐνθυμηθῇ. Ἔπειτα δέ, σφίγξασα τὴν χεῖρά μου :

— ΕἶσΘε σεῖς, μοὶ εἶπε μὲ φωνὴν δυσνόητον, βραδεῖαν καὶ συνεχῶς διακοπΊομένην. Σᾶς γνωρίζω. Δὲν ἠξεύρω τίς

τύχη ἢ τίς ἄγγελος σᾶς ἔπεμψεν εἰς ἐμέ, ἀλλ' ἤλθατε εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου μου, νὰ μοὶ φέρετε φίλου πρόσωπον, καὶ τὴν πνοὴν τῆς Ἑλλάδος... Ὦ! εἰπέτε, μοὶ φέρετε, μοὶ φέρετε καὶ τὴν συγχώρησίν του;

Ἐγὼ δέ, βλέπων τὰς δυνάμεις της ἐξαντλουμένας εἰς τοὺς ἐναγωνίους τούτους λόγους, ἐπροσπάθουν παντὶ τρόπῳ νὰ τὴν καθησυχάσω, καὶ τὴν παρεκάλουν, ἀλλὰ ματαίως, νὰ μὴν ὁμιλῇ.

— Διότι, ἐξηκολούθησεν, — πρέπει νὰ τὸ μάθετε, — ἐγώ... ἐγὼ εἰμὶ ἥτις τὸν ἔσυρα εἰς τὸ βάραθρον, ἐγὼ ἥτις τὸν ἐφόνευσα. Μὴ μ' ἐμποδίζετε νὰ λαλήσω. Τὸ ἠξεύρω, ὀλίγαι μοὶ μένουν στιγμαί. Τὸ λογικόν μου βλέπετε ὅτι ἀνέλαμψε, διότι εἶναι ἡ στιγμὴ καθ' ἣν ὁ λύχνος θὰ σβύσῃ. Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ὅτι μοὶ ἐχάρισεν αὐτὴν τὴν στιγμήν! Δεδοξασμένον τὸ ὄνομά του ὅτι δὲν ἀποθνήσκω εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν ἔρημον, ὅτι σεῖς εἶσθε εἰς τὸ προσκεφάλαιόν μου. Ἄφετέ με νὰ σᾶς εἰπῶ. Ἦτον νέος ἐξόχου φύσεως, ἡ καρδία του ἦτον ὅλη ποίησις, ἡ διάνοιά του ὅλη εὐγένεια, ἡ ψυχή του ἦτον ὡς κόρης εὐαίσθητος, καὶ ἀγαθὴ καὶ εὔπειστος ὡς παιδίου. Τὸν ἀπήντησα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μου ἡ ἐλαφρὰ ἐγώ, καὶ παραγνωρίσασα τὴν θείαν σφραγῖδα ἐπὶ τοῦ μετώπου του, καὶ ἀνίκανος νὰ ὑψωθῶ εἰς τὸ ὕψος τῶν αἰσθημάτων του, ἀλλὰ κούφως καὶ φιλαρέσκως τῷ ἐζήτησα τὴν καρδίαν του, ἢ προσφερομένην δὲν τὴν ἀπέβαλον, καὶ τὴν μετεχειρίσθην ὡς παίγνιον, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν ἔρριψα, οὐδ' ἀναλογιζομένη κἂν ὅτι κατέστρεφον μίαν ὕπαρξιν, ὅτι ἐγινόμην φονεύς, φονεὺς ἀνθρώπου ὅστις ἐδικαιοῦτο νὰ μὴ περιμένῃ κακὸν ἀντὶ τῆς ἀγάπης του. Ὑμεῖς, κύριε,..... ὑμεῖς, φίλε μου,..... ἔχοντες τὸν τάφον μεταξὺ ἡμῶν, ἐπιτρέψατε νὰ ὀνομαζώμεθα φίλοι. Ὑμεῖς, κατὰ τὴν ἐκδρομὴν ἡμῶν εἰς τὸν Πόρον, τὸ ἐνθυμεῖσθε; μὲ ἠλέγξατε αὐστηρῶς, καὶ μοὶ ἀπηυθύνατε πικρὰς

καὶ δικαίας ἐπιτιμήσεις, πρὸς ἃς ἐγὼ ἡ ἄφρων ἐγέλων! Ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν αἱ συμβουλαί σας ἔλαβον φοβερὰν ἐπικύρωσιν, καὶ ὁ γέλως μου μετεβλήθη εἰς αἱματηρὰ καὶ αἰώνια δάκρυα! Δὲν ἤξευρον τίποτε περὶ τῆς τύχης του, καί, ἡ ἀδιάφορος, οὐδ' ἐφρόντισα ποτὲ νὰ ἐρευνήσω περὶ αὐτῆς. Μοὶ ἦτον ἐν τῷ φαιδρῷ οὐρανῷ τῆς νεότητός μου ὁ διάττων ἀστήρ, ὅστις τέρπει πρὸς στιγμὴν τὴν ὅρασιν, χωρὶς νὰ ἐρωτῶμεν πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ἐσβέσθη· μοὶ ἦτον τὸ ἄνθος ἐφ' οὗ κάθηται ἡ κούφη κόρη τοῦ ἀέρος, καὶ ἅμα τρέπει ἀλλαχοῦ τὴν ἄστατον πτῆσίν της. Τὸν ἐγνώρισα εἰς τὴν ἀπαίσιον λάμψιν τῶν ἀστραπῶν, ὅταν ἄπνουν καὶ συντετριμμένον τὸν ἀνέφερον ἀπὸ τοῦ βαράθρου. Τὸν ἐγνώρισα, καὶ τὸ αἷμά μου ἐπάγη εἰς τὰς φλέβας μου, καὶ ὁ νοῦς μου ἐξέστη.

Καὶ ἔπειτα ἀνακαθίσασα, καὶ λαβοῦσα τὴν χεῖρά μου εἰς τὰς ψυχρὰς καὶ τρεμούσας χεῖράς της:

— Ὅταν θὰ ἐπιστρέψητε εἰς τὴν Ἑλλάδα, μοὶ εἶπεν, ὑποσχεθῆτε, ὤ! ὑποσχεθῆτέ μοι ὅτι θὰ ὑπάγετε εἰς τὸν Πόρον, καὶ εἰς τὸ Βίδι, ὅπου τὸν ἐνεταφίασαν, ἀνάψατε δι' ἐμὲ κηρίον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ προσευχήθητε μετὰ ζέσεως, ὡς τώρα σᾶς παρακαλῶ, διὰ νὰ μὲ συγχωρήσῃ, μὴ ἀνταποδίδων μοι κακὸν ἀντὶ κακοῦ, διὰ νὰ μὴ βαρύνῃ ἡ αἰωνία του κατάρα ἐπ' ἐμέ, διὰ νὰ μὴ τὸν εὕρω ὅπου ὑπάγω φοβερὸν κατήγορον, ἐπικαλούμενον κατ' ἐμοῦ, ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἀβύσσου, εἰς ἣν τὸν ὤθησεν ἡ ἀπελπισία, τοὺς αἰωνίους κεραυνοὺς τῆς θείας δικαιοσύνης. Εἰπέτε τῳ, ὅτι ἔλαβεν ἐκδίκησιν ἥτις, καὶ ἂν μ' ἐμίσει, ἤθελε τῷ ἀρκέσει ὅτι ἐτιμωρήθην ἐξ αὐτῆς μου τῆς ἁμαρτίας, ὅτι ἔπιον τὰς τελευταίας σταγόνας τῆς πικρᾶς φιάλης ἣν τὸν ἐπότισα ἐπὶ γῆς, καὶ ὅτι ἀποθνήσκω κράζουσα συγγνώμην! συγγνώμην!

Τὰς τελευταίας δὲ ταύτας λέξεις εἰποῦσα μεγαλοφώνως καὶ μετ' ἐξάψεως, ἔπεσεν εἰς τὰς ἀγκάλας μου διόλου ἐξηντλη-

μένη, πελιδνὴ ὠχρότης ἐχύθη εἰς τὸ πρόσωπόν της, καὶ οἱ ὀφθαλμοί της ἐκλείσθησαν. Ἐν ᾧ δ' ἐπροσπάθουν μετὰ τῆς νοσοκόμου νὰ τὴν ζωογονήσω, ἠνέῳξεν ἅπαξ τοὺς ὀφθαλμούς, ἠτένισε πρὸς τὸν οὐρανὸν διὰ τοῦ παραθύρου, καὶ ἐψιθύρισε τὴν λέξιν « συγγνώμη! » Ἔπειτα δὲ ἔμεινεν ἀκίνητος καί, ὅταν ὁ ἰατρός, κληθείς, ἔλαβε τὴν χεῖρά της, εἶπεν·

— Ἡ δυστυχής! ἔπαυσαν τὰ βάσανά της!

Περιττὸν νὰ εἴπω ὅτι, ἅμα ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐπεχείρησα δευτέραν ἐκδρομὴν εἰς τὸν Πόρον, διὰ νὰ ἐκτελέσω τὴν τελευταίαν ἐντολὴν τῆς θανούσης.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ῥ. ῬΑΓΚΑΒΗΣ.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ

ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΕΙΣ ΠΡΑΞΙΝ ΜΙΑΝ.

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ.
ΟΚΤΑΒΙΑ, *θεραπαινὶς αὐτῆς.*
ΤΡΑΥΛΟΣ ΜΟΝΤΑΝΟΣ.
ΙΟΥΛΙΟΣ ΠΙΝΤΟΣ.
ΒΑΛΕΡΙΟΣ.

Ἡ σκηνὴ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κλαυδίου.

ΣΚΗΝΗ Α'.

Οἱ κῆποι τοῦ Λουκούλλου. Ἡ Μεσσαλίνα καὶ ἡ Ὀκταβία κάθηνται ὑπὸ σκιάδα· ἡ Μεσσαλίνα ἀναγινώσκει τὸν Ὀβίδιον. Μακρὰν περιφέρεται ὁ Τραῦλος Μοντᾶνος χωρὶς νὰ βλέπῃ τὰς γυναῖκας.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ὁ Ὀβίδιος εἶναι μωρός· αὐτὸς ἐπικούρειος καὶ λάτρης τῆς ἡδονῆς; Ἂς ἤρχετο εἰς ἐμὲ καὶ ἤθελε βεβαίως ὠχριάσει. Ὁ οἶνος κυκλοφορεῖ εἰς τὰς φλέβας μου καὶ ὄχι εἰς τὰ ποτήρια. Ὀκταβία, καῦσε τὸν ἀνόητον αὐτὸν ποιητήν.

ΟΚΤΑΒΙΑ. Καὶ ὅμως δὲν ἔχομεν καλύτερον.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἄφες αὐτοὺς τοὺς γελοίους, οἵτινες ψάλλουσι τὸν βίον ἐντὸς τεσσάρων τοίχων· τὰ ποιήματα αὐτῶν εἶναι σκιαὶ τῆς ἀληθείας· ὑπάρχει ποίημα ἐπικούρειον, ποίημα μέθης καὶ οἴστρου ἀντάξιον τῆς χθὲς ἑορτῆς ἡμῶν;

ÒΚΤΑΒΊΑ. Βεβαίως όχι· μέθη έρωτος καὶ οἴνου καὶ μουσικῆς· πανήγυρις καθ' ἣν ἡ χαρὰ διαδέχεται τὸν φόβον καὶ ὁ φόβος τὴν χαράν· ἡ ζωὴ ἀναπνεομένη δι' ὅλων τῶν πόρων· ἡ ψυχὴ βυθιζομένη...

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Ἀρκεῖ· ἔφθασες εἰς τὴν ψυχήν, δηλαδὴ εἰς παραλογισμούς. Ψυχή! τί μὲ μέλει ἀφοῦ ἡ ψηλαφητὴ εὐτυχία ὑπάρχει ἐν τῇ ὕλῃ, ἀφοῦ ὁ οἶνος εἶναι ὕλη;

ÒΚΤΑΒΊΑ. Ὁ ἔρως;...

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Ὁ ἔρως; ὤ! καὶ ἐφαντάσθης αὐτὸν ἄϋλον; ἀπὸ πότε παρεφρόνησες, Ὀκταβία; Ὁ ἔρως εἶναι ἡ ὑπάτη τῶν ὑλικῶν ἡδονῶν.

ÒΚΤΑΒΊΑ. Καὶ ὅμως...

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Καὶ ὅμως, τώρα ἐνθυμοῦμαι ὅτι σὺ χθὲς καὶ ἄλλοτε ἐκάθησο εἰς γωνίαν τῆς αἰθούσης τῶν ὀργίων καὶ ἔμενες ψυχρὰ μάρτυς. Ὀκταβία, ἂν πρεσβεύῃς ἄλλας τῶν ἐμῶν ἀρχάς, ὕπαγε νὰ ὑπηρετῇς φιλοσόφους.

ÒΚΤΑΒΊΑ. Δὲν ἠγάπησες ποτέ;

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (μετὰ μικρὰν σιωπήν). Ἀπεναντίας· πάντοτε ἀγαπῶ καὶ πάντας ἀγαπῶ.

ÒΚΤΑΒΊΑ. Δηλαδὴ ἀγαπᾷς τὴν ἀπόλαυσιν (βλέπει τὸν Τραῦλον καὶ ἐξακολουθεῖ μετὰ φωνῆς ἐλαφρῶς τεταραγμένης). Καὶ ὅμως εἶσαι εὐτυχὴς διὰ τοῦτο· διότι ἡ εὐδαιμονία ἡ ἀληθὴς δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τῆς καρδίας τῆς ἐπιζητούσης χιμαίρας.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (βλέπει τὸν Τραῦλον). Ὀκταβία, τίς εἶναι ὁ νέος ἐκεῖνος; Βαδίζει σοβαρῶς μεταξὺ τῶν δένδρων· ὀνειροπολεῖ βεβαίως· ὠνειροπόλησες ποτέ, Ὀκταβία; Ἐγώ... (μικρὰ

σιωπῇ) ἐγώ, ποτέ. Ὁποῖον κάλλος! ὁ Ἀπόλλων καὶ ἔτι ὡραιότερος τοῦ Ἀπόλλωνος. Εἰπὲ πρὸς αὐτὸν νὰ πλησιάσῃ.

ὈΚΤΑΒΊΑ. Θὰ ἔλθῃ μόνος, μὴ ἀνυπομόνει ἐπὶ τοσοῦτον.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Ἡ ὄψις αὐτοῦ εἶναι ὅλως παρθενική, σχεδὸν ἀγένειος, χαριεστάτη. Γνωρίζεις, Ὀκταβία, ὁποῖον πῦρ κρύπτουσιν αἱ παρθενικαὶ αὗται μορφαί;

ὈΚΤΑΒΊΑ, Πιθανόν· ἀλλὰ σὲ συμβουλεύω, Μεσσαλίνα, μὴ προκαλέσῃς αὐτόν, ἂν δὲν ἔλθῃ μόνος· εἶναι σοβαρὸς καὶ χρηστὸς νέος, δὲν ἀγαπᾷ τὰς ἡδονάς· γνωρίζω αὐτὸν καλῶς.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Ἄριστα· ἰδοὺ νέος ὃν πρὸ πολλοῦ δὲν ἀπήντησα· τί μέγιστον ἐν ἔρωτι; ἡ κατὰ τῆς ἀρετῆς νίκη.

ὈΚΤΑΒΊΑ. Ὅταν κερδήσῃς τὴν νίκην.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Σὺ μ' ἐρεθίζεις· εἶναι λοιπὸν ἀγριάνθρωπος αὐτός;

(Ὁ Τραῦλος ἀπαντᾷ τὴν Μεσσαλίναν.)

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Χαῖρε, Μεσσαλίνα.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Μὲ γνωρίζεις; καλῶς.

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Δὲν εἶναι παράδοξον ἂν γνωρίζω τὴν αὐτοκράτειραν· ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι περιφανὴς καὶ περιθέατος· ἂν σὺ μ' ἐγνώριζες, ἂν ἐγνώριζες τὸν Τραῦλον Μοντᾶνον, τὸν ἄγνωστον καὶ πτωχὸν Τραῦλον Μοντᾶνον, τὸν δι' ἐλπίδων τρεφόμενον...

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Ὦ τῆς λιτῆς τροφῆς!

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Τὸν ἀγαπῶντα τὸν ἥλιον καὶ τὰ ἄνθη, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ποίησιν, καὶ...

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (ἀνεγειρομένη). Καί;

ΤΡΑΪΛΟΣ. Οὐδὲν ἄλλο.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ (πρὸς τὴν Ὀκταβίαν). Εἶναι ἀνόητος· (πρὸς τὸν Τραῦλον) λοιπὸν ἀγαπᾷς ἀληθῶς τὸν ἥλιον, τὰ ἄνθη καὶ τὴν λοιπὴν αὐτὴν φλυαρίαν;

ΤΡΑΪΛΟΣ. Σὺ μισεῖς τὰ ἄνθη;

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἀπεναντίας· θέτω αὐτὰ πάντοτε ἐν τῷ μέσῳ τῆς τραπέζης κατὰ τὰ δεῖπνα ἢ παρὰ τὸ προσκεφάλαιον ἐν ὥρᾳ ἔρωτος.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Τὸν ἥλιον;

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Τὸν ἥλιον; τῇ ἀληθείᾳ ὄχι· ἀγαπῶ τὸ τεχνητὸν φῶς· ἀπομονοῦται ὁ ἄνθρωπος τὴν νύκτα καὶ ἐπιζητεῖ κατ' ἀνάγκην σύντροφον. Ἡ νὺξ ἐγένετο χάριν τοῦ ἔρωτος.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ἀπατᾶσαι, Μεσσαλίνα, ἡ νὺξ κρύπτει ἐγκλήματα· ἀλλ' ὁ ἔρως δὲν εἶναι ἔγκλημα· ὁ ἀληθὴς καὶ ἄξιος τοῦ ἀνθρώπου ἔρως· ὄχι ὁ κτηνώδης, ὁ ἄλλος.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Πρᾶγμα παράδοξον! ἡ νέα ἡλικία, ἡ πλήρης ἀκμῆς καὶ ῥώμης, ἡ ἡλικία δι' ἣν ἐπλάσθη ὁ ἔρως, ἥτις ἀντέχει εἰς τὰς ἡδονάς, αὐτὴ ἡ ἡλικία συνήθως ἀεροβατεῖ.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Διότι εἶναι εὐγενεστέρα· διότι δὲν ἐμολύνθη εἰσέτι ὑπὸ τῆς ὕλης ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ λατρεύσῃ αὐτήν. Διότι δὲν ἐπείσθη εἰσέτι ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι κατὰ ἕνα βαθμὸν ἧττον κτηνώδης τῶν ἀλόγων ζώων.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ποῦ κατοικεῖς;

ΤΡΑΪΛΟΣ. Εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Καίσαρος, ἀπέναντι τοῦ ἀγάλματος τοῦ Αὐγούστου.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (πρὸς τὴν Ὀκταβίαν). *Σημείωσον τὴν κατοικίαν ἰς τὰς πιναχίδας.* (Πρὸς τὸν Τραῦλον) *Μένεις μόνος;*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Μόνος.*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. *Τί παρετήρεις μετὰ τοιαύτης περιεργείας ἐκεῖ κάτω;*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐκείνας αἰγείρας, αἵτινες ἀληθῶς ἐπιβάλλουσι διὰ τοῦ ὕψους αὐτῶν.*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. *Τῷόντι εἶναι μεγαλοπρεπεῖς. Ὅταν ὁ ἰδιοκτήτης τῶν κήπων τούτων Οὐαλέριος Ἀσιατικὸς διέταξε νὰ ἑτοιμάσωσι τὴν πυρὰν ἐφ' ἧς ἔμελλε ν' ἀνέλθῃ καὶ νὰ καῇ, παρετήρησεν ὅτι ἡ θέσις τῆς πυρᾶς ἠδύνατο νὰ βλάψῃ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων καὶ μετέθεσεν ἀλλοῦ, μακρὰν τῶν αἰγειρῶν, τὴν πυράν. Βλέπεις ὅτι εἶχε δίκαιον νὰ πονῇ αὐτάς.*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Ὁ Οὐαλέριος ἠναγκάσθη ὑπὸ σοῦ ν' ἀποθάνῃ.*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. *Παιδίον!*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Ἑνοῖς τὴν ἀπανθρωπίαν μετὰ τῆς λαγνείας.*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (προχωροῦσα πρὸς τὸν Τραῦλον). *Πρόσεξε μὴ δὲν σὲ σώσῃ τὸ κάλλος σου.*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Ὅπως δὲν σώζει σὲ ἀπὸ τῆς ἀτιμίας.*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (πλήρης ὀργῆς). *Τραῦλε!*

ὈΚΤΑΒΊΑ. *Εἶναι παράφρων, Μεσσαλίνα, ἄφες αὐτόν.*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Δὲν εἶμαι παράφρων, Μεσσαλίνα· ἀλλ' ὁ λέγων τὴν ἀλήθειαν παραφρονεῖ ἀληθῶς. Ἂν θέλῃς τὸν θάνατόν μου, στεῖλε νὰ μὲ φονεύσωσι· γνωρίζεις τὴν κατοικίαν μου. Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς ὅτι εἶμαι πολέμιός σου· μισῶ τὰς κακίας τῆς Μεσσαλίνης, ἣν.........*

ὈΚΤΑΒΊΑ. Ὁ Σίλιος δὲν εἶναι ἐκεῖνος ἐκεῖ μακράν;

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Ἴσως· ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ μετ' ὀλίγον.

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Ὁ Σίλιος! εἷς ἐκ τῶν ἐραστῶν σου· Μεσσα-λίνα, ὑγίαινε! (ἀπομακρύνεται).

ὈΚΤΑΒΊΑ. Ἐλησμόνησα τὴν κατοικίαν του· ὑπάγω νὰ τὸ ἐρωτήσω. (Τρέχει πρὸς τὸν Τραῦλον.)

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ (ἐν τῷ μέσῳ δενδροστοιχίας ἀποκρυπτούσης τὴν Μεσσα-λίναν· πρὸς τὴν Ὀκταβίαν). Εἰπὲ εἰς τὴν Μεσσαλίναν....

ὈΚΤΑΒΊΑ. Εγὼ σὲ θέλω, Τραῦλε, μίαν μόνον λέξιν.

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Λέγε.

ὈΚΤΑΒΊΑ (τὸν θεωρεῖ ἐπὶ μακρὸν περιπαθῶς καὶ ἀσπάζεται τὴν χεῖρα του). Τραῦλε...

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Ἐνόησα. Κατὰ τὸ σύστημα τῆς Μεσσαλίνης;

ὈΚΤΑΒΊΑ. Ὦ! ἂν ἐγνώριζες πόσον μὲ πιέζει ὁ βίος, ὃν διάγω πλησίον της.

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Ἔχε τοὐλάχιστον τὸ θάρρος τοῦ βίου σου· προτιμῶ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς Μεσσαλίνης.

ὈΚΤΑΒΊΑ. Τραῦλε, εἶσαι ἄδικος.

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Ἔστω· ἀγαπῶ τὴν Μεσσαλίναν· ἐννοεῖς; ἀγαπῶ τὸ τέρας αὐτὸ τῆς κακοηθείας· ἄφες με ἥσυχον· καὶ εὐχερῶς δύνασαι νὰ μὲ λησμονήσῃς βυθιζομένη εἰς κραιπάλην μετὰ τῆς Μεσσαλίνης.

(Ἀπομακρύνεται ἐντὸς τοῦ κήπου.)

ΣΚΗΝΗ Β'.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ, ΟΚΤΑΒΙΑ.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἔμαθες τὴν κατοικίαν τοῦ παράφρονος αὐτοῦ νεανίσκου;

ΟΚΤΑΒΙΑ. Μάλιστα· κατοικεῖ εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ Καίσαρος, ἀπέναντι τοῦ ἀγάλματος τοῦ Αὐγούστου.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἄ! ναί· τὸ εἶχεν εἰπεῖ. Ἀλλ' εἶσαι τεταραγμένη.

ΟΚΤΑΒΙΑ. Ἔτρεξα, διὰ τοῦτο εἶμαι ἐξημμένη.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἂν δὲν ἦτο ἡ κεφαλή του τοσοῦτον εὔμορφος, ἤθελον ἀποκόψει αὐτήν.

ΟΚΤΑΒΙΑ. Ὢ! Μεσσαλίνα· ὑπάρχουσι τόσοι νέοι οἵτινες λατρεύουσι τὴν ξανθὴν αὐτὴν κόμην, οἵτινες ῥιγῶντες θεωροῦσι τὰ κοράλλινα αὐτὰ χείλη, οἵτινες προσφέρουσι τὴν ζωὴν αὐτῶν ὅπως ἐνστερνισθῶσι τὸ ἀλαβάστρινον αὐτὸ στῆθος. Ἄφες τὸν Τραῦλον ἥσυχον· δὲν ἀξίζει τὸν κόπον.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ (ὠργισμένη). Ὀκταβία, πρῶτον ἤδη ὁμιλεῖς οὕτως· ἀλλὰ δὲν ἐνόησες ὅτι ἡ Μεσσαλίνα δὲν ὁμοιάζει τὰς λοιπὰς γυναῖκας; ἔχει καὶ ἡ ταπείνωσις καὶ τὸ αἶσχος καὶ ἡ ὕλη μεγαλοπρέπειαν καὶ μεγαλοφροσύνην. Ἡ Μεσσαλίνα ἀγαπᾷ μετὰ λύσσης καὶ μανίας ἔστω καὶ στιγμιαίως μόνον· καὶ ὁ Τραῦλος ἢ θ' ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν ἔρωτα τοῦτον ἢ οὐδέ ποτε ἄλλη γυνὴ θὰ τὸν σύρῃ ἐπὶ τοῦ στήθους της.

ΟΚΤΑΒΙΑ. Ἀλλά...

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Σιώπα. Ἑτοίμασε τὴν σΊολὴν τῆς Λυκίσκης καὶ ἔλθὲ τὸ ἑσπέρας μετ' ἐμοῦ, θὰ ὑπάγω εἰς τὸν οἶκόν του. σὲ ὑπόσχομαι ὅτι ὅπως δήποτε θὰ διασκεδάσῃς· θέλω συγκινήσεις, ἀδιάφορον ἂν παρίσῖαμαι εἰς τραγῳδίαν, ἢ κωμῳδίαν. Θὲς ἐγχειρίδιον εἰς τὸ θυλάκιόν μου.

ΣΚΗΝΗ Γ'.

Οἰκία τοῦ Τραύλου. Νὺξ βαθεῖα· ἀπομεμακρυσμένα ᾄσματα εὐθυμούντων. Ὁ Τραῦλος περιπατεῖ ἐν τῷ φωτιζομένῳ ὑπὸ ἀμυδρᾶς λυχνίας δωματίῳ αὐτοῦ.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Ἐρῶ τὴν Μεσσαλίναν! ὦ! ἂν ἐγνώριζον τοῦτο οἱ φίλοι μου, ἤθελον σωρεύσει κατ' ἐμοῦ τοὺς πικροτέρους αὐτῶν σαρκασμοὺς καὶ δικαίως· ἐγώ, ὁ παρθένον ἔχων τὴν καρδίαν, ν' ἀγαπήσω τέρας κακίας καὶ αἰσχρότητος; Ὁ Τραῦλος τὴν Μεσσαλίναν; Ἀγαπῶ αὐτὴν μέχρι μανίας καὶ αἰσθάνομαι ἀκαταμάχητον ἅμα ἀποσΊροφὴν πρὸς αὐτήν. Τί λοιπὸν ἐνίκησεν ἐπὶ τοσοῦτον τὴν καρδίαν μου; Λέγουσιν ὅτι οἱ ἐνάρετοι ἰλιγγιῶσιν ἐνώπιον τῆς κακίας. Λέγουσιν ὅτι ἡ ὑψίσΊη τῶν εὐδαιμονιῶν εἶναι ἡ σωτηρία καὶ ἡ ἐξάγνισις πεπῖωκυίας καρδίας. Ὄνειρα· ἡ Μεσσαλίνα δὲν ἐξαγνίζεται· ἡ φύσις αὐτῆς εἶναι τοσοῦτον πονηρὰ ὥσῖε καὶ ἡ πνοὴ τοῦ ἁγνοτέρου ἔρωτος εἶναι ἀδύνατον νὰ διασκεδάσῃ τὰ σκοτεινὰ τῆς κακίας νέφη ἅτινα τὴν περιϐάλλουσιν. Καὶ ὅμως ὁ ἔρως τὰ πάντα δύναται. Τίς οἶδεν! ἂν ἠδυνάμην νὰ ἐμπνεύσω πρὸς αὐτὴν τὸ αὐτὸ πῦρ, ἴσως ἐφωτίζετο τὸ σκότος τῆς καρδίας αὐτῆς. Ἐνίοτε ἡ κακία εἶναι αὐτὴ ἡ ἀρετὴ πενθοῦσα καὶ ἡ λαγνεία εἶναι ὁ ἁγνὸς ἔρως ἐνδεδυμένος σΊολὴν ἀπελπισίας. Μὴ ἠγάπησεν ἡ γυνὴ αὐτὴ ποτὲ καὶ δὲν ἀντηγαπήθη; μή... (κρούουσι τὴν θύραν). Τίς εἶναι (ἀνοίγει τὴν θύραν καὶ εἰσέρχεται ὁ Βαλέριος);

ΒΑΛΈΡΙΟΣ. Αἴ! φιλόσοφε, ἀεροβᾶτα, σκιαθῆρα, τί κάμνεις; Οὔφ· εἰπέ με πόσον ἐτῶν εἶσαι; ἑκατὸν ἢ εἴκοσιν; Ἄφες τὸν μωρὸν Πλάτωνα καὶ τὸν ἔτι μωρότερον Σωκράτην καὶ ἐλθὲ νὰ πίωμεν οἶνον.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Δὲν ἀγαπῶ τὴν μέθην.

ΒΑΛΈΡΙΟΣ. Δὲν ἀγαπᾷς τὴν μέθην; Ἀλλ' ἂν ἡ ἀρίστη κατάστασις τῆς ψυχῆς εἶναι ἡ στιγμὴ καθ' ἣν λατρεύει τοὺς Θεούς, ἡ στιγμὴ αὕτη εἶναι ἀποτέλεσμα μέθης. Ἡ ἔκστασις εἶναι ἀμφιθαλὴς τῆς μέθης ἀδελφή.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Πιθανόν, ἀλλ' ἄφες με ἥσυχον.

ΒΑΛΈΡΙΟΣ. Ἥσυχον, ἥσυχον· ἀλλὰ θὰ ἡσυχάσῃς εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐντὸς τοῦ τάφου σου. Ἐλθὲ νὰ πίωμεν οἶνον.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Δὲν ἐννοοῦσι τὴν ἡσυχίαν ὁμοίως πάντες, καὶ ὁ εὐπαθὴς βίος μ' ἐμποιεῖ φρίκην.

ΒΑΛΈΡΙΟΣ. Ἀλλὰ ζῇς βίον κοχλίου, τὸ ἐννοεῖς;

ΤΡΑΪΛΟΣ. Κάλλιον κοχλίας ἢ σκνίψ.

(Ἀκούονται μακρόθεν ζωηρότερα τὰ ᾄσματα.)

ΒΑΛΈΡΙΟΣ. Ἀκούεις μακρὰν τοὺς φίλους ἡμῶν; Ἰδοὺ τί καλεῖται νεότης· ἡ ἡλικία τῆς ζωηρότητος, τῆς εὐθυμίας, τῆς ἀκηδίας. Μὴ ἐξευτελίζῃς τὴν ἀμέριμνον αὐτὴν ἡλικίαν δι' ἐργασίας ἀγόνου, διὰ σκέψεων παραφρόνων.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ἀλλ' ἂν ἔχω ἐν τῇ καρδίᾳ ὀδύνην μὴ ἐπιτρέπουσαν τὴν εὐθυμίαν;

ΒΑΛΈΡΙΟΣ. Ὀδύνην; ἡ νέα ἡλικία ἀγνοεῖ αὐτήν· ἡ ὀδύνη ἐν τῇ νεότητι ὁμοιάζει τὴν σκιὰν πτηνοῦ διερχομένου ἄνωθεν, σκιὰν μόλις φαινομένην καὶ παρερχομένην.

IMPRIMERIE NATIONALE.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Ἀρκεῖ· δὲν ἔκλαυσες εἰσέτι καὶ ἀπισΊεῖς εἰς τὴν ὀδύνην. Δὲν ἔρχομαι· ὕπαγε μόνος εἰς τὴν κραιπάλην.
(Ἀνοίγει ἡ θύρα βιαίως καὶ εἰσέρχεται ὁ Ἰούλιος.)

ΙΟΥΛΙΟΣ. Τραῦλε, εἶσαι μὲν σχολασΊικός, ἀλλ' εἶσαι καὶ ἀξιαγάπητος· ἀπόψε μὴν ἐξέλθῃς.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Δὲν σκοπεύω νὰ ἐξέλθω.

ΙΟΥΛΙΟΣ. Διότι οἰωνόμαντις μὲ ἀνήγγειλεν ὅτι αὔριον θὰ σὲ ἀπαντήσω νεκρόν.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Πιθανὸν καὶ τοῦτο.

ΒΑΛΕΡΙΟΣ. Ὁ μάντις ἠπατήθη· ὁ Τραῦλος εἶναι πάντοτε νεκρός, δὲν πίνει, δὲν μεθύει, δὲν ἀγαπᾷ. Ἔχει, λέγει, βαθυτάτην ὀδύνην ἐν τῇ καρδίᾳ.

ΙΟΥΛΙΟΣ. Πῶς, Βαλέριε, ἀγνοεῖς λοιπὸν ὅτι ὁ Τραῦλος ἀγαπᾷ;

ΒΑΛΕΡΙΟΣ. Ἀδύνατον. Ἐκτὸς ἂν ἀγαπᾷ τοὺς διαλόγους τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν λυχνίαν, ἥτις φωτίζει τὰς νυκτερινὰς αὐτοῦ σπουδάς.

ΙΟΥΛΙΟΣ. Ὄχι, ὄχι· ἀγαπᾷ γυναῖκα.

ΒΑΛΕΡΙΟΣ. Μήπως ζῇ εἰσέτι ποῦ ἡ Ἀσπασία ἡ τοῦ Σωκράτους φίλη;

ΤΡΑΥΛΟΣ. Πρὸς θεῶν, ἂς παύσῃ ἡ ὁμιλία αὕτη.

ΙΟΥΛΙΟΣ. Τί Ἀσπασίαν λέγεις· ὁ Τραῦλος ἀγαπᾷ γυναῖκα πλήρη νεότητος, ἀκμῆς καὶ κάλλους.

ΒΑΛΕΡΙΟΣ. Ἀδύνατον· ὁ Τραῦλος θ' ἀγαπᾷ καμίαν εἰκόνα ἢ παρεφρόνησα.

ΙΟΥΛΙΟΣ. Ἀγαπᾷ τὴν Μεσσαλίναν.

ΒΑΛΕΡΙΟΣ. Πῶς; Πῶς; δὲν ἤκουσα καλῶς· τὴν Μεσσαλίναν εἶπες;

ΙΟΥΛΙΟΣ. Ναί, τὴν Μεσσαλίναν ἀγαπᾷ, θερμότατα, πιστότατα, πλατωνικώτατα.

ΒΑΛΕΡΙΟΣ. Ὁ Τραῦλος τὴν Μεσσαλίναν (*καγχάζει*). Καλά, κάλλιστα· ἴσως διαδόσει εἰς τὰς φλέβας αὐτοῦ τὸν πυρετὸν τῆς καρδίας της. Καί, Τραῦλε, λέγουσιν ὅτι ἔχει ὡραῖον στῆθος ἡ Μεσσαλίνα. Εἶναι εὐπρόσιτος καλλονή.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Φίλοι· μὲ πικραίνετε ἐνῷ δὲν μὲ ἀποστρέφεσθε· ἡ ὁμιλία αὐτὴ μὲ λυπεῖ· θέλετε νὰ ἐξακολουθήσῃ;

(*Ἀκούονται ᾄσματα ἔξωθεν.*)

ΙΟΥΛΙΟΣ. Ἰδοὺ ἡ ὁμιλία διεκόπη ὑπὸ τῶν ᾀσμάτων· ἡ συνοδία ἡμῶν διέρχεται ἔξωθεν τῆς θύρας. Χαῖρε, Τραῦλε, καὶ μὴ ἐξέρχεσαι ἀπόψε.

(*Ὁ Ἰούλιος καὶ ὁ Βαλέριος ἀναχωροῦσιν.*)

ΤΡΑΥΛΟΣ (*κλείων τὴν θύραν ἐπιμελῶς*). Ἰδοὺ τί καλοῦσι νεότητα! Καλοῦσι τὴν ἡλικίαν ταύτην χρυσῆν, ὄχι διότι αἰσθανόμεθα ἡμᾶς ἀκμαίους πρὸς πᾶν ἀγαθόν, ἀλλὰ διότι αἰσθανόμεθα ἡμᾶς ἀντέχοντας πρὸς πᾶσαν κακίαν (*κρούεται ἡ θύρα*). Ἂς κρούωσιν ὅσον θέλωσιν, δὲν ἀνοίγω πλέον (*ἡ θύρα κρούεται σφοδρότερον*). Αὐτὸ εἶναι ἀνυπόφορον· τίς εἶναι;

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ (*ἔξωθεν*). Λυκίσκη ἡ ἑταίρα.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Ἐλανθάσθης· δὲν ζητεῖς τὴν θύραν αὐτήν.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Λυκίσκη ἡ ἑταίρα ζητεῖ τὸν Τραῦλον.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Ὁ Μοντᾶνος δὲν συγχρωτίζεται μετὰ ἑταιρῶν.

(*Κατ' ἰδίαν.*) Ἡ φωνὴ αὐτὴ μὲ συγκινεῖ.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἄνοιξον ἢ Ͽραύω τὴν Ͽύραν.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ἀνοίγω· ἀλλ' ἀλλοίμονον εἰς σὲ ἂν μ' ἐνοχλήσῃς.

(Ἀνοίγει τὴν Ͽύραν καὶ εἰσέρχεται ἡ Μεσσαλίνα μετὰ τῆς Ὀκταβίας· ἡ Ὀκταβία εἶναι κάτωχρος. Ἡ Μεσσαλίνα ἐνδεδυμένη σ7ολὴν ἑταίρας ἔχει ἠμιγύμνους τοὺς ὤμους καὶ τὴν κόμην ϖλουσίως ἐσ7ολισμένην μὲ μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας.)

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ἡ αὐτοκράτειρα!

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἡ αὐτοκράτειρα; ἀπατᾶσαι· ἐγκατέλειψα τὴν ϖορφύραν εἰς τὸ ϖαλάτιον· εἶμαι Λυκίσκη ἑταίρα.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ὢ τῶν ὀνείρων! Ἦτο λοιπὸν ἀληθῆ τὰ ᾀδόμενα; Μεσσαλίνα, Μεσσαλίνα!

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Λέγε Λυκίσκη.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Δι' ἐμὲ εἶσαι Μεσσαλίνα ϖάντοτε. Ἤμην ἠλίθιος καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἐσυκοφαντεῖσο, ὅτι ἡ κακία καὶ ὁ φθόνος ϖαρέσ7ησάν σε κυλιομένην εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀκολασίας· ϖαρέσ7ησάν σε ὀργιάζουσαν καθ' ἑσπέραν εἰς τὰς τριόδους μετὰ τοῦ τυχόντος καὶ σ7ρωννύουσαν χαμαὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν τήβεννον ὅπως μὴ ϖληγώνεσαι ὑπὸ τῶν λίθων· καὶ ἐγὼ ὕβριζον αὐτοὺς διὰ τὴν συκοφαντίαν· καὶ ὅμως εἶχον δίκαιον!

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἀρκεῖ· μετὰ τοῦ τυχόντος εἶπες; ἀπατᾶσαι· μόνον μετὰ τῶν καλῶν. Ἀγαπῶ τὸ κάλλος καὶ ζητῶ αὐτὸ ϖανταχοῦ· εἶναι ἀγενὲς τοῦτο;

ΤΡΑΪΛΟΣ. Τὸ κάλλος; ὤ· μολύνεις αὐτό, μολύνεις τὴν εἰκόνα ταύτην τῶν Ͽεῶν διὰ λατρείας ἀγενοῦς καὶ κτηνώδους,

διὰ τῆς μέθης, τῶν ὀργίων, τοῦ αἴσχους καὶ τῆς λοιπῆς συνοδίας.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ὀκταβία· δός μοι τὸ κάτοπτρον· μὲ διδάσκουσι τὴν ἀρετὴν καὶ φαίνεται ὅτι ἢ ἐγήρασα, ἢ ἡ μορφή μου μετεβλήθη.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Σὲ βεβαιῶ, εἶσαι καλλίστη· εἶσαι ὡραία ὡς ἡ Ἀφροδίτη, ἀλλ' ὡς ἡ πάνδημος Ἀφροδίτη· τὴν οὐρανίαν οὐδ' ἐφαντάσθης ποτέ.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Δὲν ἦλθον ἐδῶ διὰ νὰ μάθω ἠθικήν· τὸ ἐννοεῖς, ἐλπίζω.

ΤΡΑΥΛΟΣ. Κάλλιστα· ἐνόμιζες ὅτι ἔχω ἀνάγκην τῆς ἑταίρας Λυκίσκης· ἀλλ' ἠπατήθης.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Μὴν εἶσαι...

ΤΡΑΥΛΟΣ. Εἶμαι ἀνήρ, ἀλλ' ἔχω καρδίαν καὶ ψυχὴν ἐν ἐμοί· Μεσσαλίνα, ὑπάρχει ἄνθρωπος ἐν Ῥώμῃ, ὅστις ἀγαπᾷ σὲ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅστις θαυμάζει τὴν καλλονὴν αὐτήν, ἥτις μολύνεται δι' ἀγοραίων φιλημάτων, ὅστις ὅμως ὡρκίσθη νὰ μὴ θέσῃ φίλημα ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτῶν, εἰμὴ ἀφοῦ παύσωσιν οἱ λοιποὶ ἀποθέτοντες. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐσκέφθη νὰ φονεύσῃ τὴν Μεσσαλίναν καὶ ν' ἀποθέσῃ εἰς τὰ χείλη αὐτῆς, θνησκούσης, φίλημα τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε πλέον διαγραφῇ.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι μωρὸς ἢ κακοῦργος. Τραῦλε, διότι σὺ ἔχεις τοιαύτας παραφόρους ἰδέας, αἰσθάνεσαι ἐν σοὶ τὴν δύναμιν νὰ μ' ἀγαπᾷς αἰωνίως καὶ πιστῶς, χωρὶς οὐδέποτε ν' ἀπαυδήσῃς, χωρὶς οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ν' ἀπολέσῃς τὴν γοητείαν τῶν πρώτων ἡμερῶν, χωρὶς νὰ φο-

(*Κατ' ἰδίαν.*) Ἡ *φωνὴ αὐτὴ μὲ συγκινεῖ.*

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἄνοιξον ἢ θραύω τὴν θύραν.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ἀνοίγω· ἀλλ' ἀλλοίμονον εἰς σὲ ἂν μ' ἐνοχλήσῃς.

(Ἀνοίγει τὴν θύραν καὶ εἰσέρχεται ἡ Μεσσαλῖνα μετὰ τῆς Ὀκταβίας· ἡ Ὀκταβία εἶναι κάτωχρος. Ἡ Μεσσαλῖνα ἐνδεδυμένη σ7ολὴν ἑταίρας ἔχει ἠμφιεσμένους τοὺς ὤμους καὶ τὴν κόμην πλουσίως ἐσ7ολισμένην μὲ μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας.)

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ἡ αὐτοκράτειρα!

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἡ αὐτοκράτειρα; ἀπατᾶσαι· ἐγκατέλειψα τὴν πορφύραν εἰς τὸ παλάτιον· εἶμαι Λυκίσκη ἑταίρα.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Ὦ τῶν ὀνείρων! Ἦτο λοιπὸν ἀληθῆ τὰ ᾀδόμενα; Μεσσαλῖνα, Μεσσαλῖνα!

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Λέγε Λυκίσκη.

ΤΡΑΪΛΟΣ. Δι' ἐμὲ εἶσαι Μεσσαλῖνα πάντοτε. Ἤμην ἠλίθιος καὶ ἐνόμιζον ὅτι ἐσυκοφαντεῖσο, ὅτι ἡ κακία καὶ ὁ φθόνος παρέσ7ησάν σε κυλιομένην εἰς τὸν βόρβορον τῆς ἀκολασίας· παρέσ7ησάν σε ὀργιάζουσαν καθ' ἑσπέραν εἰς τὰς τριόδους μετὰ τοῦ τυχόντος καὶ σ7ρωννύουσαν χαμαὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν τήβεννον ὅπως μὴ πληγώνεσαι ὑπὸ τῶν λίθων· καὶ ἐγὼ ὕβριζον αὐτοὺς διὰ τὴν συκοφαντίαν· καὶ ὅμως εἶχον δίκαιον!

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ἀρκεῖ· μετὰ τοῦ τυχόντος εἶπες; ἀπατᾶσαι· μόνον μετὰ τῶν καλῶν. Ἀγαπῶ τὸ κάλλος καὶ ζητῶ αὐτὸ πανταχοῦ· εἶναι ἀγενὲς τοῦτο;

ΤΡΑΪΛΟΣ. Τὸ κάλλος; ὤ· μολύνεις αὐτό, μολύνεις τὴν εἰκόνα ταύτην τῶν θεῶν διὰ λατρείας ἀγενοῦς καὶ κτηνώδους,

τῆς μέθης, τῶν ὀργίων, τοῦ αἴσχους καὶ τῆς λοιπῆς συν-
ίας.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ὀκταβία· δός μοι τὸ κάτοπτρον· μὲ διδά-
κουσι τὴν ἀρετὴν καὶ Φαίνεται ὅτι ἢ ἐγήρασα, ἢ ἡ μορφή
ου μετεβλήθη.

ΤΡΑΫΛΟΣ. Σὲ βεβαιῶ, εἶσαι καλλίστη· εἶσαι ὡραία ὡς ἡ
Ἀφροδίτη, ἀλλ' ὡς ἡ πάνδημος Ἀφροδίτη· τὴν οὐρανίαν οὐδ'
φαντάσθης ποτέ.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Δὲν ἦλθον ἐδῶ διὰ νὰ μάθω ἠθικήν· τὸ ἐν-
νοεῖς, ἐλπίζω.

ΤΡΑΫΛΟΣ. Κάλλιστα· ἐνόμιζες ὅτι ἔχω ἀνάγκην τῆς ἑταί-
ρας Λυκίσκης· ἀλλ' ἠπατήθης.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Μὴν εἶσαι...

ΤΡΑΫΛΟΣ. Εἶμαι ἀνήρ, ἀλλ' ἔχω καρδίαν καὶ ψυχὴν ἐν ἐμοί· Μεσσαλίνα, ὑπάρχει ἄνθρωπος ἐν Ῥώμῃ, ὅστις ἀγαπᾷ σὲ ἐξ ὅλης τῆς καρδίας αὐτοῦ, ὅστις θαυμάζει τὴν καλλονὴν αὐτήν, ἥτις μολύνεται δι' ἀγοραίων Φιλημάτων, ὅστις ὅμως ὡρκίσθη νὰ μὴ θέσῃ Φίλημα ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτῶν, εἰμὴ ἀφοῦ παύσωσιν οἱ λοιποὶ ἀποθέτοντες. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἐσκέφθη νὰ Φονεύσῃ τὴν Μεσσαλίναν καὶ ν' ἀποθέσῃ εἰς τὰ χείλη αὐτῆς, θνησκούσης, Φίλημα τὸ ὁποῖον δὲν ἤθελε πλέον διαγραφῇ.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς εἶναι μωρὸς ἢ κακοῦργος. Τραῦλε, διότι σὺ ἔχεις τοιαύτας παραφόρους ἰδέας, αἰσθάνεσαι ἐν σοὶ τὴν δύναμιν νὰ μ' ἀγαπᾷς αἰωνίως καὶ πιστῶς, χωρὶς οὐδέποτε ν' ἀπαυδήσῃς, χωρὶς οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ν' ἀπολέσῃς τὴν γοητείαν τῶν πρώτων ἡμερῶν, χωρὶς νὰ Φο-

βηθῆς τὸ γῆρας, χωρὶς νὰ μὲ βλέπῃς ἐπὶ τέλους ὡς φόβητρον καὶ ν' ἀπορῇς σὺ ὁ ἴδιος πῶς ἄλλοτε μ' ἠγάπησες;

ΤΡΑΫΛΟΣ (*ἔνθους*). Θὰ παύσῃς τότε ὀργιάζουσα, θὰ παύσῃς μολύνουσα τὸ κάλλος τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἔλαβες διὰ νὰ λατρεύεσαι πιστῶς ὡς ὁ Θεός; Αἰσθάνομαι, Μεσσαλίνα, τὴν δύναμιν ταύτην καί, ἂν θέλῃς, δοκίμασε.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Βεβαίως θ' ἀποτύχω ἢ δὲν ἔχεις ψυχήν.

ΤΡΑΫΛΟΣ. Δὲν ἔχω ψυχήν, Μεσσαλίνα; παίζεις;

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. Δὲν παίζω· ἀπεναντίας, ὀργίζομαι διότι παρέρχεται ἐπὶ ματαίῳ ἡ ὥρα, δηλαδὴ ἡ νεότης ἡμῶν.

ΤΡΑΫΛΟΣ. Ἠγάπησες ποτέ, Μεσσαλίνα.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ (*σύνοφρυς*). Δὲν ἐνθυμοῦμαι· πρὸς τί ἡ ἐρώτησις;

ΤΡΑΫΛΟΣ. Ἐπροδόθης ποτέ;

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ (*σύνοφρυς*). Τραῦλε, προτιμῶ τὴν ὀργήν σου ἢ τοιαύτας ἐρωτήσεις.

ΤΡΑΫΛΟΣ. Ἀλλ' οἱονδήποτε καὶ ἂν ἠγάπησες, ὁσονδήποτε φοβερὰ καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ προδοσία καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀπελπισία, ἐγὼ δύναμαι νὰ σὲ ἱκανοποιήσω· ἐὰν τὸ πολὺ φῶς ἐτύφλωσε τὴν καρδίαν σου, ἐγὼ δύναμαι νὰ φωτίσω πάλιν αὐτὴν ἠπιώτερον καὶ διαρκέστερον.

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ (*σείουσα τὴν παλάμην ἐπὶ τοῦ μετώπου ὡς εἰ ἀπωθοῦσα λυπηρὰν ἀνάμνησιν*). Εἶσαι παιδίον πάντοτε· ἡ Μεσσαλίνα δὲν ἐννοεῖ τοὺς ἔρωτας αὐτοὺς τῶν ἠλιθίων τοὺς χλιαρούς· καυστικοὺς ἔρωτας ποθεῖ.

ΤΡΑΫΛΟΣ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους σὲ ἀγαπῶ, Μεσσαλίνα· καὶ

δὲν ἔχεις δικαίωμα νὰ μολύνῃς τὴν ἐντετυπωμένην ἐν τῇ καρδίᾳ μου εἰκόνα σου· ἐὰν δὲν εἶναι πισ7ή, ἐὰν οὐδόλως ὁμοιάζῃ τὸ πρωτότυπον, ἀλλὰ τότε εἶναι ἐμὸν ἔργον, Μεσσαλίνα, καὶ δὲν ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ συντρίψῃ τὸ ἔργον μου καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν ἀπάτην μου. Σὲ ἱκετεύω, αὐτοκράτειρα, φύγε· μὴ ἱεροσυλῇς, μὴ καταστρέφῃς τὸ μόνον καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυρότατον αἴσθημά μου.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Δυσ7υχής, παρεφρόνησες!

ΤΡΑΫΛΟΣ. Πιθανόν, μὴ ἐμπαίζῃς λοιπὸν τὴν παραφροσύνην μου, διότι ἐπιφέρει θάνατον τοῦτο.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (βλέπουσα χειρόγραφον). Ὁ κύλινδρος αὐτὸς εἶναι βέβαια ὁ Πλάτων.

ΤΡΑΫΛΟΣ. Εἶναι τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Δός μοι αὐτό·· δὲν εἶμαι ἄμοιρος φιλοσοφίας, τοὐλάχισ7ον ὑγιοῦς φιλοσοφίας. Πείθεσαι εἰς τὰς θεωρίας τοῦ φιλοσόφου τούτου;

ΤΡΑΫΛΟΣ. Ὅσον σὺ περιφρονεῖς αὐτάς.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Ἀπατᾶσαι· ἐγὼ θαυμάζω τὸν φιλόσοφον ὅσ7ις πολυτελῶς ἦγε τὸν βίον καὶ ὅσ7ις ἠρᾶτο πολυτελῶς. Ἄκουσον λοιπόν (ἀναγινώσκει)· « Δεῖ τὸν ὀρθῶς ἰόντα ἐπὶ τοῦτο τὸ πρᾶγμα, ἄρχεσθαι μὲν νέον ὄντα ἰέναι ἐπὶ τὰ καλὰ σώματα, καὶ πρῶτον μέν, ἐὰν ὀρθῶς ἡγῆται ὁ ἡγούμενος ἑνὸς σώματος ἐρᾶν, ἔπειτα δὲ κατανοῆσαι αὐτὸν (ὑψοῖ τὴν φωνήν) ὅτι τὸ κάλλος τὸ ἐπὶ ὁτῳοῦν σώματι τῷ ἐπὶ ἑτέρῳ ἀδελφὸν ἐσ7ὶ καὶ εἰ δεῖ διώκειν τὸ ἐπ' εἴδει καλόν, πολλὴ ἄνοια μὴ οὐχ ἕν τε καὶ ταὐτὸν ἡγεῖσθαι τὸ ἐπὶ πᾶσι τοῖς σώμασι κάλλος· τοῦτο δ' ἐννοήσαντα κατασ7ῆναι πάντων τῶν καλῶν σωμάτων

ἐρασΊήν, ἑνὸς δὲ τὸ σφόδρα τοῦτο χαλάσαι καταφρονήσαντα καὶ σμικρὸν ἡγησάμενον.» Ἀκούεις, Τραῦλε; ἐννοεῖς ὅτι φιλοσοφῶ κάλλιον σοῦ; ὁ χαρακτήρ μου εἶναι τοιοῦτος; λατρεύω τὸ καλὸν ὅπου ἂν ἀπαντήσω αὐτό, ἀδιαφορῶ δὲ ἐντελῶς περὶ τοῦ ἀτόμου. Ὁ Τραῦλος ἔχει ὡραίους γλαυκοὺς ὀφθαλμούς, λατρεύω τοὺς ὡραίους γλαυκοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Ὁ Σίλιος ἔχει ἀρρενωπὸν κάλλος, λατρεύω τὸν Σίλιον.

ΤΡΑΫΛΟΣ (*ἀγρίων*). *Ὁ Σίλιος εἶπες; Καὶ ἀγαπᾷς πολὺ αὐτὸν τὸν Σίλιον;*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. *Ὑπερμέτρως, ὅσον σέ· δὲν ἀποκλείει τὸ ἓν τὸ ἄλλο.*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Δὲν ἐννοῶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτήν· τί ζητοῦσα ἦλθες ἐνταῦθα;*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. *ΣΊιγμὴν εὐδαιμονίας· ἦλθον νὰ θωπεύσω τὴν μωρὰν αὐτὴν κεφαλὴν καὶ ν' ἀσπασθῶ τὰ παραληροῦντα ταῦτα χείλη.*

ΤΡΑΫΛΟΣ. *Ἄφες με· τὰ χείλη μου δὲν μολύνονται· ἀλλοῦ ἐπαίτει ἔρωτας τοιούτους· ὁ Τραῦλος δὲν τοὺς ἐννοεῖ.*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. *Ὤ! τὸ πρᾶγμα γίνεται σοβαρόν, καὶ πρόσεχε· ἡ Μεσσαλίνα ἐκδικεῖται πικρῶς τοὺς περιϋβρίζοντας αὐτήν· ἀλλ' ἐν τούτοις* (*γυμνοῖ τοὺς ὤμους αὐτῆς*) *λέγουσιν ὅτι ἡ θέα τοῦ κάλλους μαλάσσει καὶ τὰ θηρία· ἰδέ, καὶ ἂν εἶσαι Ἀθηνᾶ, θὰ πέσῃς.*

ΤΡΑΫΛΟΣ (*κλείων τοὺς ὀφθαλμούς*). *Εἶμαι τυφλός.*

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (*ἐν ὀργῇ*). *Ἀληθῶς λοιπὸν ἐπιθυμεῖς τὸ σκότος τοῦ θανάτου; Ἀλλὰ θὰ σὲ φονεύσω, Μοντᾶνε, ἐννοεῖς; Σὺ πρῶτος δὲν ὑπήκουσες εἰς ἐμὲ καὶ θ' ἀποθάνῃς.*

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Ἀδιάφορον· ἐν τῷ μέσῳ τῆς γενικῆς διαφθορᾶς ἔμεινα ἀγνὸς ὡς ὁ ἥλιος, οὐδέποτε βυθισθεὶς εἰς τὴν ἰλὺν τῶν τέρψεων τῆς νεότητος. Λατρεύω τὴν ἐνσάρκωσιν τῆς λαγνείας· τὸ πῦρ ἠγάπησε τὸ ὕδωρ· θὰ σβεσθῇ ἐν αὐτῷ· δικαίως θὰ μὲ φονεύσῃς. Ἀλλὰ τοὐλάχιστον θ' ἀποθάνω, ὅπως ἔζησα, πιστεύων εἰς τὸν ἔρωτα.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Τραῦλε, ἡ αὐτοκράτειρα ἐπαιτεῖ ἕνα ἀσπασμόν.

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ. Καλὰ χείλη ὑπάρχουσι πολλά· ἀλλοῦ ἐπαίτει φιλήματα.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (θωπεύουσα τὴν κόμην του). Τραῦλε, ἰδέ με· δὲν εἶμαι εὔμορφος; (περιβάλλουσα αὐτόν) σὲ παρακαλῶ, ἓν φίλημα, ἓν μόνον φίλημα· θέλεις οἶνον; ἐλθὲ νὰ μεθύσωμεν ὁμοῦ· ν' ἀνάψωσι φῶτα πολλά, νὰ φέρωσιν ἄνθη, νὰ ἀντηχῇ ἡ ἁρμονία καὶ ἡμεῖς νὰ βυθιζώμεθα εἰς ἔκστασιν· (ὁ Τραῦλος κλίνει τὴν κεφαλήν) ἓν φίλημα θέλω, Τραῦλε, ἰδοὺ ἐναγκαλίζομαι τοὺς πόδας σου, ἰδοὺ ἕρπω πρὸ σοῦ ὡς ἡ ἐσχάτη τῶν γυναικῶν. (Ὁ Τραῦλος ἐγείρει αὐτὴν καὶ τὴν περιβάλλει.)

ὈΚΤΑΒΊΑ (τεταραγμένη). Μεσσαλίνα, ὁ Σίλιος διέρχεται.

ΤΡΑΫ́ΛΟΣ (ἀπωθῶν τὴν Μεσσαλίναν). Ὁ Σίλιος; ὕπαγε πρὸς αὐτὸν νὰ σὲ ἀσπασθῇ.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Τότε λοιπὸν ἀπέθανε. (Σύρει ἐγχειρίδιον καὶ βυθίζει αὐτὸ εἰς τὴν καρδίαν του· ὁ Τραῦλος πίπτει.) Τώρα δύναμαι νὰ ἀσπασθῶ τὰ χείλη σου διότι εἶναι θερμὰ εἰσέτι (κύπτει πρὸς τὸν Τραῦλον).

ὈΚΤΑΒΊΑ. Μεσσαλίνα, σὲ κράζει ὁ Σίλιος.

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ. Εἰς κόρακας! (Ἐγείρει τὴν κεφαλὴν τοῦ Τραύλου.)

ÒKTABÍA (ἁρπάζουσα τὴν Μεσσαλῖναν καὶ ἀπωθοῦσα αὐτὴν πρὸς τὴν θύραν). Ἀλλὰ σὲ κράζει ὁ Σίλιος. (Καταλείπει τὴν Μεσσαλῖναν ἐκτὸς τῆς θύρας, ἐπιστρέφει, ἐναγκαλίζεται τὸν Τραῦλον καὶ ἀσπάζεται αὐτὸν παρατεταμμένον φίλημα.) Τραῦλε, ἠπατήθης· διατί νὰ μὴ ἀγαπήσῃς ἐμὲ ἥτις τόσον σὲ ἠγάπησα; (Ἐξάγει τὸ ἐγχειρίδιον ἀπὸ τοῦ στήθους τοῦ Τραύλου καὶ φονεύεται.)

ΜΕΣΣΑΛΊΝΑ (ἐπιστρέφουσα). Δὲν ἦτο κανείς. (Βλέπουσα τὰ πτώματα.) Ὀκταβία; τί; ὦ τὴν ἀνόητον! Ἰδοὺ τί καλοῦσι ἔρωτα.

[Δ. Παπαρρηγοπούλου Χαρακτῆρες (Athènes, 1870, in 8°) p. 7-45.]

ΝΈΡΩΝ.

ΧΑΡΑΚΤῊΡ ΕἸΣ ΠΡᾶΞΙΝ ΜΊΑΝ.

ΠΡΌΣΩΠΑ.

ΝΈΡΩΝ. | ἈΚΤΉ.

Ἡ σκηνὴ ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Νέρωνος.

Ἡ *σκηνὴ ἐν πολυτελεῖ ἐπαύλει, πέραν τοῦ Τιβέρεως, εἰς αἴθουσαν ἐστολισμένην δι' ἀρίστων ἀγαλμάτων καὶ πολυτελῶν ἐπίπλων.*

ἈΚΤΉ. Τί ἔχεις, Νέρων; Διατί ἀπό τινος ἡ ξανθὴ αὐτὴ κεφαλὴ πίπτει βαρέως ἐπὶ τῆς παλάμης σου καὶ τὸ βλέμμα σου ὁτὲ μὲν νεκροῦται, ὁτὲ δὲ λαμβάνει ὄψιν ἀπαισίαν; Δὲν μὲ ἀγαπᾷς πλέον; Στενοχωρεῖσαι πλησίον μου; Θέλεις ν' ἀπέλθω; Ἡ πρὸς σὲ λατρεία μου εἶναι βαθεῖα καὶ ἥκιστα θορυβώδης. Ἔσο σὺ εὐδαίμων, περὶ ἐμοῦ ἀδιαφορῶ· ἂν ἡ Ἀκτή σου δὲν σὲ τέρπῃ πλέον, διάταξον ν' ἀπέλθῃ· μόνη, μακράν σου, θὰ εἶναι εὐτυχὴς ἐν τῇ συμφορᾷ αὐτῆς, διότι θ' ἀναλογίζεται ὅτι δὲν σὲ βασανίζει, δὲν σ' ἐνοχλεῖ ἐπιμένουσα εἰς ἔρωτα ὅστις ἐσβέσθη ἐν τῇ καρδίᾳ σου.

ΝΈΡΩΝ. Καὶ τὶ θέλεις ν' ἀγαπήσω ἐκτὸς σοῦ, Ἀκτή μου. Ποῦ ἀλλοῦ θέλεις νὰ ζητήσω παραμυθίαν; Ὅταν μένω πλησίον σου αἰσθάνομαι ζωογονουμένην τὴν συνήθη ἀγαθότητά μου· ἀλλὰ δὲν μένω διαρκῶς πλησίον σου· καὶ ἡ πεῖρα

ἤρχισε νὰ καταστρέφῃ τὴν καρδίαν μου. Καταρρέουσιν αἱ πρῶται ἀρχαὶ καὶ φοβοῦμαι ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα καθ' ἣν ὁ κόσμος θὰ τρέμῃ ὅταν ἀκούῃ τὸ ὄνομά μου προφερόμενον.

ΑΚΤΗ (μειδιῶσα). Ἐγὼ δὲν φοβοῦμαι τοιαύτην μεταβολήν· ὅταν λέγῃς ὅτι μ' ἀγαπᾷς, τὸ λέγεις ἐξ ὅλης καρδίας καὶ ἐξ ὅλης ψυχῆς· καὶ ὅστις προφέρει εἰλικρινῶς καὶ ἐν πεποιθήσει τὴν λέξιν ταύτην, εἶναι εὐγενὴς καὶ ἀγαθὸς ἄνθρωπος. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Ῥώμη ἀνέπνευσεν, ἡ Ῥώμη εἶναι εὐδαίμων καὶ εὔχεται εἰλικρινῶς ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, ὃν λατρεύει. Αἱ μητέρες εἰς τὰ παιδία φέρουσι τὸν Νέρωνα ὡς παράδειγμα καὶ δακρύουσαι διηγοῦνται ὅτι ὅτε κατὰ πρῶτον σὲ παρουσίασαν νὰ ὑπογράψῃς καταδίκην θανάτου ἀνέκραξες· — εἴθε νὰ μὴ ἐμάνθανον ποτὲ γράμματα! Τὸ παρὸν ἐγγυᾶται ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος.

ΝΕΡΩΝ. Ἀπατηλὴ ἐγγύησις! Ἡ εὐδία κυοφορεῖ τὰς φοβερωτέρας θυέλλας· ἀλλὰ τί πταίει ὁ οὐρανὸς ἂν ἡ θάλασσα πέμπῃ πρὸς αὐτὸν τὰ νέφη, τὸν θολοῖ καὶ τὸν ὁπλίζῃ μὲ κεραυνόν;

ΑΚΤΗ. Ἡ ἀγαθὴ φύσις εἶναι πάντοτε ἀγαθή.

ΝΕΡΩΝ. Ἡ ἀγαθὴ φύσις πίπτει εὐχερέστερον· ἡ ὑψίστη κακία εἶναι ἀδελφὴ τῆς ὑψίστης ἀρετῆς. Ἀκτή, νομίζεις ὅτι ζῶ ζωὴν ἀνθρώπου ἐγώ; ὅτι, ἐκτὸς ὅταν ἀναπαύωμαι πλησίον σου, αἰσθάνομαι τέρψιν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ; Ἡ ἀγαθότης μου χλευάζεται· καλεῖται μωρία καὶ ἀνανδρία. Καταμηνύουσι καθ' ἑκάστην ἀνθρώπους, οἵτινες εἶμαι βέβαιος ὅτι εἶναι ἀθῶοι καὶ οὓς συγχωρῶ ἄνευ περαιτέρω ἐρεύνης. Γνωρίζεις ὁποίαν τρικυμίαν ἐγείρει τοῦτο; γνωρίζεις τί λέγουσι περὶ ἐμέ; — Καῖσαρ, ἔσο Καῖσαρ. — Ἡ Ῥώμη δὲν αἰσθάνεται τὴν χεῖρά σου. Ἡ Ῥώμη εἶναι εὐτυχής, λέγεις, Ἀκτή

μου· πιθανόν· ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶμαι εὐτυχής· καὶ πλησιάζω νὰ πεισθῶ ὅτι δὲν εἶμαι Καῖσαρ. Διηνεκῶς μὲ τὸ λέγουσι. — Ἔσο Καῖσαρ! Ἐπιφωνοῦσιν εἰς τὰς στοὰς καὶ τὰ περιστύλια· ἔσο Καῖσαρ, χαράττουσι πάντοτε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου. Ἔσο Καῖσαρ, δηλαδὴ ὕαινα ἀπαισία διασπείρουσα τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον· ἀνθρωπόμορφον τέρας ἀναπνέον τοὺς στεναγμοὺς τῶν θυμάτων, καὶ τερπόμενον ὑπὸ τῆς θέας τοῦ αἵματος. Ἔσο Καῖσαρ! Δηλαδὴ στιγμάτισον διὰ παντὸς τὸ ὄνομά σου καὶ ῥίψον αὐτὸ ὡς διηνεκὲς φόβητρον τῶν μελλόντων αἰώνων· καὶ διὰ τί τοῦτο; διότι ἔχουσιν οἱ περὶ σὲ ἐχθρούς, οὓς ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξοντώσωσι, διότι εἰσὶ πλεονέκται ἐπιθυμοῦντες τὸν πλοῦτον τῶν ἄλλων. Οἱ ἄθλιοι! σήμερον τὸ πρωῒ εἷς ἐξ αὐτῶν ἐκρύβη ὄπισθεν τοῦ παραπετάσματος καὶ μὲ ἀφύπνισε κραυγάζων : Ἔσο Καῖσαρ. Καὶ ἔβλεπον κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην γλυκὺ ὄνειρον τὸ ὁποῖον διέκοψεν ἡ ἀπαισία ἐκείνη φωνή.

ΑΚΤΗ. Ἐγὼ μόνη σὲ λέγω· ἔσο ἤπιος καὶ ἀγαθός, ἐγὼ σὲ λατρεύω· ὁ δὲ λαὸς σὲ ἀγαπᾷ· δὲν ἀρκεῖ τοῦτο;

ΝΕΡΩΝ. Ἡ ἀγάπη σου μὲ ἀρκεῖ· περὶ τοῦ κόσμου ἤρχισα ν' ἀδιαφορῶ· ὁ ἄνθρωπος εἶναι αἰωνίως, αἰωνίως, αἰωνίως ἀχάριστος. Τί κακὸν ἔπραξα εἰς τὸν Σύλλαν καὶ δὶς ἐπεχείρησε νὰ μὲ φονεύσῃ; ἄραγε διότι δὶς τὸν ἐσυγχώρησα; ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ ὅταν διανέμω εἰς αὐτὸν τροφήν· ἀλλ' αὔριον δύναται νὰ μὲ λιθοβολήσῃ.

ΑΚΤΗ. Ἡ μήτηρ σου...

ΝΕΡΩΝ. Σίγα, Ἀκτή· ἡ μήτηρ μου δύναται ἑκατὸν τέκνα νὰ φονεύσῃ χάριν τῆς ἀρχῆς· ἀγαπῶ τὴν δικαιοσύνην καὶ ἡ μήτηρ διδάσκει ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶναι λέξις κενὴ ἐννοίας· ἀγαπῶ τὴν ἐπιείκειαν ἣν ἐκείνη καλεῖ ἀρετὴν τῶν ἀνάνδρων

ψυχῶν. Στοργὴ δὲν ὑπάρχει περὶ τὸν Θρόνον. Τρὶς ἐπεχείρησε νὰ σὲ Φονεύσῃ καὶ τὸ ἔγκλημά σου εἶναι ὁ πρὸς ἐμὲ ἔρως σου.

ΑΚΤΗ. Ἀλλ' ὁ Σενέκας; ὁ εὔγλωτ7ος τῆς ἠθικῆς διδάσκαλος, ὁ λάτρης τῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς ἀγαθότητος;

ΝΕΡΩΝ. Ἔθιξας τὴν καιριωτέραν τῶν πληγῶν μου. Ἀπορῶ τῇ ἀληθείᾳ πῶς τοσοῦτον ὡραῖαι Θεωρίαι κηρύσσονται ὑπὸ τοσοῦτον πεπωρωμένης ψυχῆς. Ὅταν κορεσθῇ τροφῆς καὶ οἴνου, ἐνῷ κλονίζεται ἐκ τῆς μέθης προτρέπει εἰς ἐγκράτειαν καὶ λιτότητα· ὅταν τὰ κιβώτια αὐτοῦ εἶναι πλήρη χρυσοῦ, ὃν οὐχὶ λίαν ἐντίμως κερδαίνει, τότε γράφει περὶ ἐντίμου πενίας καὶ ἀφοῦ ἐπιτύχει παρ' ἐμοὶ τὴν καταδίκην τινὸς ἐχθροῦ αὐτοῦ, τότε ἀγορεύει περὶ ἐπιεικείας. Ἐὰν ἔπραξα κακὴν πρᾶξιν, μάρτυρες οἱ Θεοί, αὐτὸς μὲ προέτρεψεν. Ὁ Φιλόσοφος Σενέκας, ὁ τοσοῦτον εὐγλώτ7ως ὁμιλῶν περὶ ἀρετῆς καὶ ὁ τοσοῦτον εὐγλώτ7ως διὰ τῶν ἔργων πολεμῶν αὐτήν, φέρει πολλάκις εἰς τὰ χείλη μου τὴν φράσιν τοῦ Βρούτου. Καὶ δὲν εἶναι ὄναρ ἡ ἀρετὴ ὅταν οἱ κάλλισ7οι αὐτῆς ῥήτορες εἶναι οἱ χείρισ7οι τῶν ἀνθρώπων; Ὁ Σενέκας ὁ ἄρισ7ος τῶν Φιλοσόφων εἶναι ὁ ἄρισ7ος τῶν προαγωγῶν. Καθ' ἑσπέραν μὲ παρουσιάζει κατάλογον τῶν ὡραιοτέρων γυναικῶν τῆς Ῥώμης καὶ ψιθυρίζει μειδιῶν : ἔκλεξον. Ἀπορεῖ δὲ πῶς ἀκόμη δὲν σὲ ἀηδίασα. Ὁ Σενέκας μὲ προτρέπει ν' ἀγαπῶ τὸ φῦλον καὶ ὄχι τὸ ἄτομον. Ἀκτή, μὲ ἀγαπᾷς;

ΑΚΤΗ. Ἐρωτᾷς;

ΝΕΡΩΝ. Εὐχαρισ7ῶ· ἡ ἀγάπη γυναικὸς ἀναπληροῖ τὴν ἔλλειψιν πάσης ἄλλης εὐδαιμονίας, παντὸς ἄλλου ἀγαθοῦ. Ἤρχισα ν' ἀπελπίζωμαι ἀπὸ πάντας καὶ ἀπὸ ἐμὲ αὐτόν. Ἀλλ' ἔχω σέ· ἂν ἴδω ὅτι ἀδύνατον ν' ἀνθέξω εἰς τὴν περὶ ἐμὲ

κκίσαν, ἐγκαταλείπω τὸν θρόνον καὶ ζῶ μακρὰν τῆς τύρϐης ετὰ σοῦ.

ἈΚΤΉ. Ἡ ποίησις· λησμονεῖς τὴν ποίησιν ἣν τοσοῦτον γαπᾷς.

ΝΈΡΩΝ. Λέγεις ἀλήθειαν. Μετὰ τὴν Ἀκτὴν ἀγαπῶ τὴν ποίησιν. Ἀλλὰ φέρω τὴν ἀρὰν τῶν θεῶν καὶ εἰς τοῦτο. Ἡ καρδία μου πλημμυρεῖ καὶ εἶναι στεῖρον τὸ χεῖλος. Ἐνίοτε ἐπαγγέλλω ἓν ποίημά μου καί, ἐνῷ οἱ περὶ ἐμὲ χειροκροτοῦσιν, ἐγὼ οἰκτείρω καὶ αὐτοὺς καὶ ἐμέ. Οἱ μωροί· χειροκροτοῦσι διότι εἶμαι αὐτοκράτωρ· ἂν ἤμην ἁπλοῦς ῥωμαῖος πολίτης, θὰ μ' ἐσύριζον. Διότι εἶναι ἀληθῶς σκιαὶ τὰ ἔργα μου, σκιαὶ τῶν ὅσων αἰσθάνομαι.

ἈΚΤΉ. Γνωρίζω τὴν καρδίαν σου· γνωρίζω τί κόσμους αἰσθημάτων ἐγκλείει καί, ὅταν εἶμαι πλησίον σου, ἐννοῶ τί αἰσθάνεσαι χωρὶς νὰ ἐκφράσῃς αὐτό.

ΝΈΡΩΝ. Διότι μ' ἀγαπᾷς, διότι συγκοινωνοῦσιν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν ἀοράτως. Ἐλθὲ πλησίον μου, κάθησε ἐπὶ τῶν γονάτων μου· θὲς τὴν κεφαλήν σου εἰς τὸ στῆθός μου· θέλω νὰ κατοπτρισθῶ εἰς τοὺς διαυγεῖς ὀφθαλμούς σου· νομίζω ὅτι λούεται ἡ ψυχή μου.

ἈΚΤΉ (κλίνουσα τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τοῦ στήθους τοῦ Νέρωνος). Ἡμεῖς αἱ γυναῖκες, γνωρίζομεν μόνον ν' ἀγαπῶμεν.

ΝΈΡΩΝ. Ὄχι· διότι ἄλλαι ἐπιθυμοῦσι νὰ ἄρχωσιν.

ἈΚΤΉ. Ἐκεῖναι δὲν εἶναι γυναῖκες. Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν μόνον· ἐπλάσθημεν καὶ ἀναπνέομεν διὰ τοῦτο, εὐτυχεῖς ἂν ἀγαπηθῶμεν ἐπίσης.

ΝΕΡΩΝ (ἀσπάζεται αὐτὴν εἰς τὰ χείλη). Εἶσαι Θεότης, Θὰ σὲ Θέσω ἐπὶ τοῦ Θρόνου.

(Ἡ Ἀγριππίνα διέρχεται ἀπαρατήρητος τὸ βάθος τῆς αἰθούσης.)

ἈΚΤΗ (ἀνατινασσομένη). Ὄχι, Νέρων ὄχι· δὲν Θ' ἀνήκω τότε ἀποκλειστικῶς εἰς σέ· μὴ τὸ εἴπῃς πλέον· μὲ τὸ ὑπόσχεσαι;

ΝΕΡΩΝ. Ἔχει δίκαιον (ἡ Ἀκτὴ ἐπανέρχεται πλησίον του). Ἐπὶ τοῦ Θρόνου εἶναι εὐτυχεῖς οἱ βλάκες μόνον.

ἈΚΤΗ (ῥίπτουσα τοὺς βραχίονας αὐτῆς περὶ τὸν λαιμὸν τοῦ Νέρωνος καὶ κρύπτουσα τὸ πρόσωπον εἰς τὸ στῆθός του). Ἄφες με νὰ ἀποκοιμηθῶ οὕτω· εἶμαι εὐτυχής· δὲν ἠξεύρω διατὶ μὲ κατέλαβεν ἀθυμία αἴφνης. Ἂν ἀποθάνω, Νέρων, Θὰ σὲ βλέπῃ πάλιν ἡ ψυχή μου; Σ' ἀγαπῶ καὶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς. Ὁ Σενέκας τί λέγει;

ΝΕΡΩΝ. Ὁ Σενέκας λαλεῖ λίαν εὐγλώττως περὶ ἀθανασίας ψυχῆς· καὶ μόνον ὅταν ἐκτελῇ χρέη προαγωγοῦ ἔχει ἴσην εὐγλωττίαν.

ἈΚΤΗ. Πιστεύω τὸ καλὸν καὶ δυσπιστῶ πρὸς τὸ κακόν.

ΝΕΡΩΝ (Θωπεύων τὴν κόμην αὐτῆς). Κοιμήσου εἰς τὴν ἀγκάλην μου· ὦ εἶμαι εὐτυχής!

(Κύπτει τὴν κεφαλὴν καὶ ἀποκοιμῶνται.)

ἈΓΡΙΠΠΙΝΑ (ἐμφανίζεται κρατοῦσα ἐγχειρίδιον). Τὰ ἄρνία! ἰδέ! ὁ Καῖσαρ καὶ ἡ ἀπελευθέρα πωλοῦσιν αἰσθήματα· αἱ τρυγόνες χαριεντίζονται· ἀλλ' ὁ Θρόνος δὲν εἶναι φωλεὰ ἐρώτων καὶ ἐγὼ δὲν ἀνέχομαι τὸ Θέαμα.

ἈΚΤΗ (ὀνειροπολοῦσα). Δός μοι ἓν φίλημα, Νέρων.

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ. Λάβε το.

(Φονεύει αὐτὴν δι' ἐγχειριδίου καὶ γίνεται ἄφαντος.)

ΝΕΡΩΝ (ἐγειρόμενος βιαίως). Ἀκτή, Ἀκτή! ἆ! τὴν ἐφόνευσαν, τὴν ἐφόνευσαν· κατάρα· Ἀκτή..., ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον· τὸ αἷμα τοῦτο... ἂς πέσῃ λοιπὸν τὸ αἷμα τοῦτο ἐπὶ τῆς οἰκουμένης... κοιμήσου, Ἀκτή, τὸν αἰώνιον ὕπνον· ἑκατόμβας ὅλας θὰ θυσιάσω ἐπὶ τοῦ τάφου σου· θ' ἀποθάνῃ ὁ Νέρων, ὃν ἐλάτρευσες καὶ ἤδη εἶμαι Καῖσαρ. Ἆ! μ' ἐπιέσατε, μ' ἐδηλητηριάσατε, μ' ἐξυβρίσατε, ἀλλὰ δὲν μετεβλήθην. Ἠγάπησα ἓν ὂν θερμῶς καὶ αὐτὸ μοὶ τὸ ἡρπάσατε. Ἔστω· ὅστις δὲν ἀγαπᾷ κανένα εἶναι τὸ χείριστον τῶν θηρίων. Ῥώμη, χαῖρε! ἤδη ὁ Νέρων εἶναι μόνος καὶ σὺ ἀπέκτησες Καίσαρα.

[Δ. Παπαρρηγοπούλου Χαρακτῆρες (Athènes, 1870, in-8°), p. 85-97.]

ἈΘΗΝΑΪΚῊ ἨΧΏ.

Ἡ λήξασα ἑβδομὰς ἦτο ἐκτάκτως καλλιτεχνική. Τὴν τρίτην εἴχομεν τὸ Ἀβερώφειον μουσικὸν διαγώνισμα ἐν τῷ Νέῳ Δημοτικῷ Θεάτρῳ. Τὸ σάββατον, τὴν μουσικὴν καὶ φιλολογικὴν ἑσπερίδα τῆς Φιλαρμονικῆς, καὶ τὴν κυριακήν, τὴν κρίσιν τοῦ Φιλαδελφείου Ἀγῶνος. Οἱ φιλόμουσοι καὶ οἱ φιλόκαινοι ἔσπευσαν νὰ πληρώσωσι τὰς αἰθούσας τῶν ἐκτάκτων αὐτῶν ἀκροαμάτων καὶ οἱ καλλιτέχναι, μουσικοὶ ἢ ποιηταί, ἐγένοντο τὸ θέμα ποικίλων καὶ ζωηρῶν συζητήσεων, ἐσχολιάσθησαν δὲ παντοιοτρόπως αἱ ἐπ' αὐτῶν ἐξενεχθεῖσαι ἐπίσημοι κρίσεις. Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον, μόνον ἡ ὡραία πράγματι ἑσπερὶς τῆς Φιλαρμονικῆς ἦτο ἄνευ ἀγωνο-

δίκου ἐπιτροπείας, τὸ δὲ κοινὸν ἔμεινεν οὕτως ἐλεύθερον καὶ παντὸς κύρους ἀνεπηρέαστον νὰ κρίνῃ καὶ περὶ τῆς μουσικῆς δεξιότητος τῆς κυρίας Σκόκου καὶ τῆς δεσποινίδος Δέφνερ καὶ περὶ τῆς ἐπιμελοῦς ἐκγυμνάσεως τοῦ ᾠδικοῦ θιάσου καὶ περὶ τῆς ἐνθουσιώδους ἀπαγγελίας τοῦ κ. Στρατήγη. Ἀλλ' ἐπέπρωτο νὰ ὀξυνθῶσιν αἱ περὶ τῆς ποιητικῆς του ἰδιοφυΐας κρίσεις καὶ νὰ τὸν προσέξῃ πολὺ περισσότερον ὁ κόσμος, καταχειροκροτήσας τὰ Αἰγυπτιακά του κατὰ τὴν προηγουμένην ἑσπερίδα, ἀφ' οὗ αὐτὸς πάλιν ὁ ποιητὴς ἐγένετο ὁ ἥρως τῆς ἐπομένης ἡμέρας, τυχὼν ἀπροσδοκήτως τοῦ χιλιοδράχμου γέρατος καὶ τῆς δάφνης τοῦ Φιλαδελφείου. Οὕτως ἡ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀβέρωφ ἑσπερὶς τῆς Φιλαρμονικῆς ἐσχετίσθη κάπως μὲ τὰ σχόλια ἐπὶ τῶν ἐπισήμων ἀποφάσεων καὶ μὲ τὰς συζητήσεις ἐπὶ τοῦ ἂν καλῶς ἐβραβεύθησαν ὁ Ἔρως καὶ ἡ Ψυχὴ καὶ ὁ μουσικὸς θίασος τῆς Φιλαρμονικῆς Ἀθηνῶν, ἢ ἐὰν ἠδικήθησαν ὁ κ. Κρυστάλλης καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ τῆς Ζακύνθου.

Καὶ τί χάος καὶ τί κυκεὼν εἰς τὰς καλλιτεχνικὰς ταύτας μικροέριδας! Ὁποία διαφορὰ γνωμῶν καὶ ὁπόσον ποικίλοι τρόποι εἰς τὰς σκέψεις καὶ εἰς τὰς ἐκφράσεις! Τὸ συμφέρον, αἱ συμπάθειαι καὶ αἱ ἀντιπάθειαι, ἡ ἀνατροφή, ἡ ἀντίληψις, ὅλα διαιροῦσι τὸ κοινὸν αὐτὸ τῶν φιλομούσων καὶ περιέργων καὶ γεννῶσι τὴν διχογνωμίαν μὲ τὰς πλέον παραδόξους καὶ πρωτοτύπους δικαιολογίας. Τὸ φαινόμενον δὲν εἶναι σπάνιον. Εἰς τὸν τόπον μας μάλιστα, ὅπου ἕκαστος ἔχει καὶ τὴν γνώμην του, ἀπὸ τῶν οἰκονομολογικῶν μέχρι τῶν ἀστρονομικῶν ζητημάτων, εἶναι πολὺ φυσικὸς ὁ κυκεὼν εἰς τὰ καλλιτεχνικὰ ζητήματα, τὰ μόνα ἴσως εἰς τὰ ὁποῖα χωροῦσι δύο γνῶμαι, ἀφ' οὗ στηρίζονται κυρίως ἐπὶ τῆς αἰσθητικότητος, ἡ ὁποία εἶναι διάφορος εἰς τοὺς διαφόρους ἀνθρώπους. Ὁ θέλων νὰ διατηρῇ κάποιαν βαρύτητα καὶ σταθερότητα

δὲν πρέπει νὰ γίνεται ἕρμαιον τῆς ζωηρᾶς καὶ ὁρμητικῆς ταύτης κινήσεως τῶν γλωσσῶν καὶ τῶν ἰδεῶν. Πρέπει νἀκούῃ μειδιῶν ἀπαθῶς καὶ νὰ προσπαθῇ νὰ διατηρῇ ἀβλαβῆ τὴν ἀτομικήν του γνώμην, ἐπιμένων μὲν ἐνδομύχως, ἀλλὰ χωρὶς οὔτε νὰ διαμαρτύρεται ἐπαναστατικῶς κατὰ τῶν ἄλλων, οὔτε νὰ ζητῇ νὰ τὴν ἐπιβάλῃ δι' ὅλων τῶν ἐπιχειρημάτων, τὰ ὁποῖα μᾶλλον ἡ ῥητορική του ἢ τὸ δίκαιόν του τῷ ὑπαγορεύει. Τὴν γνώμην ταύτην, τὴν ὁποίαν ἐξ ὅσων εἶδα συμμερίζονται ὅλοι οἱ ἀληθῶς μετριόφρονες καὶ σοφοί, μοὶ ἐνεθύμισαν καὶ μ' ἔκαμαν νὰ παραδεχθῶ — χωρὶς οὔτε τὸ ἓν νὰ καυχῶμαι ὅτι εἶμαι οὔτε τὸ ἄλλο, — ὅλαι αἱ θερμαὶ καὶ μεγαλόφωνοι συζητήσεις τὰς ὁποίας ἠναγκάσθην νὰ ὑποστῶ τελευταίως ἐπὶ τῶν καλλιτεχνικῶν γεγονότων τῆς ἑβδομάδος καὶ ἰδίως τοῦ Φιλαδελφείου, συζητήσεις ἄσκοποι καὶ ἄγονοι, ἐλέγχουσαι μᾶλλον πάθος καὶ κακίαν ἢ πεποιθήσεις καὶ εἰλικρίνειαν.

Διὰ τοῦτο καὶ δὲν θὰ μεταδώσω σήμερον εἰς τοὺς ἀναγνώστας μου τὴν κινδυνώδη καὶ συγκεχυμένην αὐτῶν ἠχώ. Ἐγὼ ἀτομικῶς ἐπιθυμῶ νὰ μὴ ἀναμιχθῶ εἰς τὰ λεχθέντα καὶ γραφέντα ἔσω καὶ ὡς ἁπλοῦς ἀντίλαλος. Προτιμῶ νὰ εἴπω μερικὰ ἀπαθῆ καὶ ἀδιάφορα, κατὰ τὴν πεποίθησίν μου, χωρὶς νὰ φανῶ ἐπικριτὴς αὐστηρὸς προσώπων καὶ πραγμάτων καὶ μὴ καθυστερῶν εἰς φιλολογικὰς ἔριδας, ἀφ' οὗ οὔτε αὐτὸς ὁ κ. Βλάχος ἠθέλησε νὰ φανῇ σήμερον τοιοῦτος. Τί νὰ σᾶς εἴπω; ἐβαρύνθην καὶ τὸ ζήτημα τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρευούσης. Ὄχι ποτὲ ὅτι ἔπαυσα νὰ φρονῶ ἀδιστάκτως ὅτι ἡ ἀληθὴς ποιητικὴ καὶ φιλολογικὴ γλῶσσα θὰ δημιουργηθῇ ἐπὶ τῆς βάσεως τῶν δημοτικῶν τύπων· ἀλλ' ἁπλῶς δὲν ἔχω ὄρεξιν νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνω εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ τοιοῦτον κρατῶν πάντοτε κανόνα νὰ κανονίζω τὴν πρὸς

ἔργα καὶ ἐργάτας ἐκτίμησίν μου. Διατὶ νὰ ὑποσ7ηρίξω, — ὡς Ѳὰ ἐπερίμενον ἴσως οἱ δῆθεν γνωρίζοντες τὰς γλωσσικὰς πεποιθήσεις τῆς Ἑσ7ίας, — ὅτι κατ' ἀρχὴν ἔπρεπε νὰ βραβευθῶσι τὰ δημοτικὰ τοῦ κ. Κρυσ7άλλη καὶ ὄχι τὸ καθαρεῦον ποίημα τοῦ κ. Στρατήγη, ἀφ' οὗ οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον ἀνέγνωσα ἀκόμη; Ἆρά γε κάθε ποίημα γραμμένον εἰς τὴν δημοτικὴν εἶναι ἀναγκαίως καὶ ἀπολύτως ἀνώτερον ἀπὸ κάθε ποίημα γραμμένον εἰς τὴν καθαρεύουσαν; Αὐτὸ οὔτε ὁ κ. Ψυχάρης νομίζω ὅτι κηρύτ7ει. Ἰδοὺ δὲ ὅτι ἡ ἀγωνόδικος ἐπιτροπεία τοῦ ἐφετεινοῦ Φιλαδελφείου εὑρίσκει τὸ καθαρεῦον ποίημα ἀσυγκρίτως ποιητικώτερον τοῦ δημοτικοῦ. Πρὸ τῆς δημοσιεύσεως τῶν ἔργων ἡ γνώμη της εἶναι σεβασ7ή. Ἂν μετ' αὐτὴν ὅμως οἱ κριτικοὶ οἱ κρίνοντες τοὺς κριτὰς καὶ ἡ κοινὴ γνώμη εὕρωσιν ὅτι συμβαίνει τὸ ἐναντίον, τόσῳ τὸ καλύτερον διὰ τὸν κ. Κρυσ7άλλην. Τὴν ἐπὶ τούτου διαφώτισιν τῶν ἀναγνωσ7ῶν τῆς Ἑσ7ίας ἀφίνω κατὰ τὸ σύνηθες εἰς τὸν κ. Παλαμᾶν, ὁ ὁποῖος ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ Ѳὰ λάβῃ βεβαίως τὸν λόγον. Ἐγὼ εἶναι περιτ7ὸν νὰ προδικάσω καὶ μάλισ7α ἄνευ δεδομένων. Ἂν ζητεῖτε ὅμως ἁπλᾶς καὶ ἄνευ ἀξιώσεων ἐντυπώσεις ἀκροατοῦ, ἰδοὺ ὁποίας ἀποκομίζω.

Ἡ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Πανεπισ7ημίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεγνώσθη φέτος ἡ κρίσις, εἶναι κεντρικωτέρα καὶ περιεκτικωτέρα, ἀλλὰ δὲν ἔχει διόλου καλὴν ἀκουσ7ικήν. Ἱσ7άμην μακρὰν ὀλίγον τοῦ βήματος καὶ οὐδεμίαν Ѳὰ ἦτο δυνατὸν νὰ σχηματίσω ἰδέαν ἐκ τοῦ ἀκροάματος, ἐὰν ὁ κ. Βλάχος δὲν εἶχεν ἐξαίρετον ἀληθῶς ἀπαγγελίαν, ὥσ7ε νὰ μαντεύῃ τις καὶ χωρὶς νὰκούῃ τί λέγει, καὶ ἐὰν δὲν ἐγνώριζον τοὺς συναγωνισθέντας ποιητὰς ἐκ τῶν προγενεσ7έρων αὐτῶν ἔργων. Ὁ κ. Στρατήγης εἶναι ὁ μεταφρασ7ὴς τοῦ Φάουσ7. Ἡ μετάφρασίς του ἔχει πολλαχοῦ λυρικὴν χάριν καὶ ἔξαρσιν· ἀλλὰ τὰ ἐν αὐτῇ πλεονάζοντα γραμματικὰ λάθη ἔδωκαν τὴν λαβὴν

τῆς περιφήμου καὶ αὐστηροτάτης ἐκείνης ἐπικρίσεως, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ Ἑστίᾳ τοῦ 1885 ὁ κ. Ἄγγελος Βλάχος. Ἀλλ' ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται· καὶ ἰδοὺ ὅτι σήμερον βραβεύει ἓν ποίημά του αὐτὸς ὁ ἐπικριτής του. Ἡ χαρὰ τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρξε διὰ τοῦτο ἀμιγεστέρα καὶ ὁ θρίαμβός του ἱκανοποιητικώτερος. Ἐγένετο προφανὲς ὅτι ἔκτοτε εἰργάσθη, ἐκοπίασεν, ἐφιλοτιμήθη καὶ ἐδυνήθη νὰ παραγάγῃ κάτι γενναιότερον, ὄχι ἀνάξιον ἴσως τῆς συρροῆς τῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι τῷ ἀπένειμαν τὴν δάφνην. Δὲν γνωρίζομεν τὸ ποίημα· ἀλλ' ἐκ τῶν στίχων τοὺς ὁποίους μᾶς ἀνέγνωσεν ὁ κ. εἰσηγητὴς φαίνεται ἀνάλογον πρὸς τὰ ἔργα τῆς τελευταίας ποιητικῆς παραγωγῆς τοῦ κ. Στρατήγη, τὰ ὁποῖα δὲν στεροῦνται ἐμπνεύσεως καὶ θέρμης καὶ εὐγλωττίας, πολλάκις δὲ καὶ κομψότητος ἐν τῇ ἐκτελέσει. Οἱ στίχοι τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς εἶναι ἐπιμελημένοι, μὲ ὡραῖα μέτρα καὶ ὁμοιοκαταληξίας, δυνάμενοι νὰ συγκριθῶσι πρὸς τοὺς στίχους τοῦ Ῥαγκαβῆ, τοῦ Βλάχου, τοῦ Καρασούτσα καὶ τῶν ἄλλων τῆς γενεᾶς ἐκείνης δοκίμων μουσοπόλων· ἡ δὲ καθαρεύουσα γλῶσσά του δὲν εὑρίσκεται ὅλως ἐν δυσαρμονίᾳ πρὸς τὴν ἀρχαϊκὴν τοῦ διηγήματος ὑπόθεσιν. Τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει τις νὰντείπῃ — πρὶν δυνηθῇ νὰ εἰσέλθῃ εἰς λεπτομερῆ τεχνικὴν ἀνάλυσιν — ὅτι ὁ Ἔρως καὶ ἡ Ψυχὴ δὲν φαίνεται προϊὸν τῆς νεωτάτης καὶ εὐοιώνου ποιητικῆς ἀνακαινίσεως, ἥτις διακρίνει τὰ ἔργα ἄλλων νέων ἐν Ἀθήναις ποιητῶν, δυνάμενον νὰ καταταχθῇ μᾶλλον εἰς τὴν παραγωγὴν τοῦ παρελθόντος· ἐν ᾧ μεθ' ὅλην τὴν λιτότητα, τὴν χαρακτηρίζουσαν τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ κ. Κρυστάλλη, τὴν ποιητικήν του παραγωγὴν διαπνέει ἡ αὔρα τοῦ νέου πνεύματος. Ἀλλ' ἡ αὔρα αὕτη δὲν δροσίζει πλέον τὰ ῥυτιδωμένα μέτωπα τῶν παλαιῶν κριτικῶν, πιθανὸν δὲ ἀκόμη καὶ τὸ διήγημα τοῦ κ. Στρατήγη νὰ ἦτο, ὡς εἶπον, ἐν συνόλῳ

ἀνώτερον τῶν δημοτικῶν μιμήσεων τοῦ κ. Κρυστάλλη. Εἶναι δὲ γνωστὸν εἰς τοὺς Φιλολογικούς μας κύκλους ὅτι οἱ κριταὶ τοῦ Φιλαδελφείου ἐκ τῶν 48 χειρογράφων τῶν ὑποβληθέντων εἰς τὸν ἀγῶνα, ἐσταμάτησαν καὶ οἱ τρεῖς ὡς ἐκ συνθήματος μόνον ἐπὶ τοῦ Ἔρωτος καὶ τῆς Ψυχῆς. Ἔργον, τοῦ ὁποίου ἡ βράβευσις δὲν ἐγέννησε καμίαν διαφωνίαν καὶ κανένα δισταγμὸν μεταξὺ ἀνδρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους αἱ ποιητικαὶ καλλοναὶ δὲν εἶναι ξέναι, ἀδύνατον νὰ μὴ ἔχῃ τὴν ἀξίαν του. Διὰ τοῦτο, καὶ ἄνευ βαθυτέρας τῶν πραγμάτων ἐξετάσεως, εἶναι ἄξιος θερμῶν συγχαρητηρίων ὁ κ. Στρατήγης.

Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τώρα καὶ ποιητῶν καὶ κριτικῶν καὶ ποιημάτων καὶ βραβείων, ἐπισκοποῦντες ἀφ' ὑψηλοτέρου τὸν ἐφετεινὸν διαγωνισμόν, παρατηροῦμεν ὅτι δὲν ὑπῆρξε πλούσιος εἰς ὑποβολὴν ἔργων γενναίων καὶ εὐρώστων, τοὐλάχιστον ὅσον οἱ προκάτοχοί του. Ἐδικαιοῦτό τις νὰ περιμένῃ πρόοδον κατὰ τοῦτο, καὶ ὅμως ἡ ὀπισθοχώρησις εἶναι προφανής. Εὔκολον νἀπαριθμηθῶσι τὰ αἴτια τοῦ φαινομένου. Ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς κυρίως ποιητικῆς γλώσσης καὶ ὁ στενὸς αὐτῆς περιορισμὸς εἰς καθαρεύουσαν καὶ εἰς δημώδη, ἕνεκα τοῦ ὁποίου καὶ ἐκρίθησαν τόσῳ κακῶς ὅλα τὰ εἰς μιγάδα γλῶσσαν γραμμένα ποιήματα· ἡ πρὸς τὴν καθαρεύουσαν δεδηλωμένη κλίσις τοῦ τε ἀγωνοθέτου καὶ τοῦ κ. εἰσηγητοῦ ἐν τῇ ὁποίᾳ γλώσσῃ καλῶς ἢ κακῶς ἔπαυσαν γράφοντες ὅλοι οἱ ὁπωσδήποτε ἀξιοῦντες νὰ συνεχίσωσι τὸ ἐθνικὸν ἔργον τοῦ Σολωμοῦ· ἡ σύγκρουσις τῶν φιλολογικῶν κομμάτων, — ὅλα ταῦτα καὶ ἄλλα ἀκόμη δευτερεύοντα συνέτειναν εἰς τὸ νὰ μὴ ὑποβληθῶσι φέτος (ἐξ ὅσων δύναταί τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῆς εἰσηγήσεως) πολλὰ προϊόντα ἐκ τῶν σημαινόντων τὸν ἀνακαινισμόν, τὴν νεότητα, τὴν ἀναζύμωσιν, τὸ μέλλον, τὴν ἐθνικὴν ζωήν. Τὸν Φιλαδέλφειον διαγωνισμόν, τὸν κατήντη-

σαν ἀνάξιον τοῦ προορισμοῦ του. Ἡ σΊείρωσίς του δὲν εἶναι προϊὸν σΊειρώσεως γενικῆς. Δὲν ἀποβαίνει, ὡς Ͽὰ ἐδικαιοῦτό τις νὰ περιμένῃ ἐξ ἑνὸς τοιούτου ἀγῶνος, τὸ κάτοπΊρον τῆς παρ' ἡμῖν Φιλολογικῆς κινήσεως, ὄχι τόσῳ πΊωχῆς, εὐτυχῶς, ὅσον Ͽὰ ἐξήγετο ἐξ αὐτοῦ. Ἐγὼ δὲ διὰ τοῦτο Ͽὰ ηὐχόμην ἢ νἀνακαινισθῇ ἐπὶ νέων βάσεων ἢ καλύτερον νὰ παύσῃ ὁ Φιλαδέλφειος ὁλοτελῶς.

ἈΝΤΊΑΛΛΟΣ.

[*Hestia*, 1892, n° 44.]

ΤᾺ ΠΑΡΊΣΙΑ
ΚΑῚ Ἡ ἘΛΑΦΡᾺ ΦΙΛΟΛΟΓΊΑ.

Πρό τινος ἔλαβα ἐξ Ἀθηνῶν ἐπισΊολὴν νέου, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχα ἀλλ' οὔτε ἔχω εἰσέτι τὴν τιμὴν νὰ γνωρίζω προσωπικῶς. Ἐλπίζω ὅτι Ͽὰ μοῦ συγχωρήσῃ τὴν ἀδιακρισίαν ν' ἀναγνώσω τὴν ἐπισΊολήν του εἰς ἐπήκοον ἀκροατηρίου διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ὡρισμένη. Ἴσως μὲ συγχωρήσῃ ἀναλογιζόμενος ὅτι δὲν εἶχα τὸ δικαίωμα ν' ἀπευθύνω εἰς ἐκεῖνον ὅσας σκέψεις ἔφερον εἰς τὸν νοῦν μου τὰ ἐρωτήματά του. Ἴσως δὲ καὶ μὲ δικαιώσῃ νομίσαντα ὅτι αἱ σκέψεις αὗται ἠδύναντο νὰ καθυποβληθῶσιν ἀπροσώπως εἰς πολλοὺς ὁμηλίκους του, ἔχοντας τὰς αὐτὰς ὡς ἐκεῖνος ἐφέσεις καὶ κλίσεις. Ἰδοὺ ἡ ἐπισΊολή του. Παραλείπω τὰς ἐν εἴδει προοιμίου Φιλόφρονας ἐκφράσεις καὶ τὴν ἀπολογίαν του διὰ τὴν εἰς ἐμὲ ἀποκάλυψιν « τοῦ ἱεροῦ πόθου, ὅσΊις πρὸ καιροῦ ἐκκαίει τὴν καρδίαν του ». Περὶ τίνος πρόκειται Ͽὰ ἴδῆτε ἀμέσως.

« Παιδίον ἔτι, λέγει, ἠδυνόμην ὁσάκις περιέπιπΊεν εἰς χεῖράς μου ἔργον τι ἐκ τῶν ἐγκρίτων τῆς συγχρόνου Φιλολο-

γίας. Παρήρχοντο οἱ χρόνοι καὶ τοὺς διηρχόμην μελετῶν ἢ μᾶλλον καταβροχθίζων ποιητικὰς ἰδίως σελίδας. Ἡ ἐν τῷ γυμνασίῳ μαθητεία μου, ἥτις πρὸ δύο ἐτῶν ἔληξεν, ὑπῆρξεν ὁ καιρὸς τῆς εὐδαιμονίας, διότι μοὶ παρεῖχε τὴν εὐκαιρίαν τοῦ νὰ κρατῶ πάντοτε εἰς χεῖρας βιβλία τέρποντα τὴν φαντασίαν καὶ ἐξάπλοντα τὴν πρὸς τὴν ποίησιν κλίσιν μου. Μαθητὴς ἔτι τοῦ γυμνασίου ἔγραψα στίχους, οἵτινες, δημοσιευθέντες εἰς ἐφημερίδας, οὐχὶ δυσμενῶς ἐκρίθησαν, τοῦτο δὲ ηὔξησε τὸν πρὸς τὴν φιλολογίαν ἔρωτά μου, ὅστις ἔρως πολλάκις ἤγειρεν ἐν ἐμοὶ τοὺς εὐγενεστέρους παλμούς.»

Ὁμολογῶ ὅτι τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τῆς ἐπιστολῆς μοῦ ἐξήγειρεν εἶδος ἀγανακτήσεως κατὰ τῶν συντακτῶν τῶν ἐφημερίδων, ὅσοι ἐδέχθησαν καὶ ἐδημοσίευσαν τοὺς στίχους τοῦ μαθητοῦ τοῦ γυμνασίου. Ἐὰν δὲν τοὺς ἐδημοσίευον, δὲν θὰ ἐλάμβανον ἀφορμὴν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, — διότι βεβαίως αὐτοὶ καὶ μόνοι ἦσαν οἱ εὐμενῶς κρίναντες, — δὲν θὰ ἐλάμβανον ἀφορμὴν νὰ ὑποθάλψωσι τὴν ματαιότητα τοῦ νέου ποιητοῦ διὰ τῶν ἐπαίνων των. Ἀλλὰ μὴ θὰ τοὺς ἤκουεν οὗτος ἐὰν τὸν παρεκίνουν νὰ κρατῇ εἰς χεῖρας διδακτικὰ βιβλία ἀντὶ τῶν ἔργων τῆς συγχρόνου φιλολογίας, καὶ νὰ μανθάνῃ γράμματα ἐνόσῳ ἐμαθήτευεν εἰς τὸ γυμνάσιον, ἀντὶ τοῦ νὰ γράφῃ στίχους; Φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ τοὺς ἤκουεν. Οἱ στίχοι του ἐτυπώθησαν εἰς τὴν ἐφημερίδα. Ἄρα ἡ δόξα δὲν προαπαιτεῖ κόπους, οὔτε τὸ συγγράφειν μάθησιν.

Ἀλλ' ἐξακολουθῶ τὴν ἐπιστολήν.

«Περατώσας πρὸ δύο ἐτῶν τὰς γυμνασιακάς μου σπουδάς...» Δὲν λέγει πῶς καὶ διὰ τίνων μέσων κατώρθωσε νὰ λάβῃ ἀπολυτήριον... «ἐνεγράφην εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἤλπιζα ὅτι ἡ νομικὴ δὲν θέλει μ' ἐμποδίσει τοῦ νὰ καλλιεργῶ συγχρόνως καὶ τὴν πεφιλημένην μου ποίησιν. Ἀλλ' ἡ ἐλπὶς αὕτη ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων σφα-

λεραί. Ποιητικά μου τινὰ δοκίμια δημοσιευθέντα ἔνθεν κἀκεῖθεν . . . (εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐννοεῖται καὶ πάλιν) συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀποσΊραφῶ ὁρισΊικῶς τὴν νομικὴν καὶ ἀπεφάσισα ν' ἀκολουθήσω πάσῃ δυνάμει τὴν κλίσιν τῆς ψυχῆς μου καὶ τὸν ἀκατάσχετον πόθον τῆς καρδίας μου . . . »

Ἰδού, ἤλθομεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἱεροῦ πόθου.

« Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ πρόθεσίς μου εἶναι νὰ καταρτισθῶ εἰς ΠαρισΊους περὶ τὴν ἐλαφρὰν μᾶλλον φιλολογίαν. » — Τὸ ἐπίθετον ἐ λ α φ ρ ὰ ὑποθέτω ὅτι σημαίνει τὴν ἀπαλλαγὴν πόνου καὶ μόχθου. Ἀλλὰ περὶ τούτου βραδύτερον. — « Δι' ὅ, ἐξακολουθεῖ, θερμῶς παρακαλῶ ὅπως μοὶ εἴπητε εἰς ποίαν φιλολογικὴν σχολὴν τοῦ ἐν ΠαρισΊοις πανεπισΊημίου πρέπει νὰ καταταχθῶ καὶ μετὰ πόσα ἔτη θὰ ἐξέλθω αὐτῆς. »

Ἰδοὺ καὶ ὑσΊερόγραφον οὐσιωδέσΊατον:

« Παρακαλῶ πρὸς τούτοις νὰ μὲ πληροφορήσητε ἐὰν δύναμαι νὰ εὕρω εἰς ΠαρισΊους παραδόσεις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐκ τῆς ἀπολαυῆς τῶς ὁποίων νὰ ζῶ κάπως ἀνέτως. »

Ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐπισΊολὴν περιωρίσθην νὰ πληροφορήσω τὸν νέον ποιητήν, πρῶτον μὲν ὅτι εἰς τὸ πανεπισΊήμιον τῶν ΠαρισΊων δὲν ὑπάρχει σχολὴ ἐλαφρᾶς φιλολογίας, καὶ δεύτερον ὅτι ἡ εὕρεσις ἑλληνικῶν παραδόσεων εἶναι δυσκολωτάτη καὶ ὅτι ἐκτίθεται εἰς βεβαίαν ἀπογοήτευσιν ἐάν, εἰς τοιαύτας ἐλπίδας σΊηριζόμενος, ξενιτευθῇ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἐκ τῶν προτέρων ἐξησφαλισμένα τὰ μέσα τῆς συντηρήσεώς του.

Ὡς πρὸς τοῦτο ἐθεώρησα καθῆκόν μου νὰ μὴ τὸν ἀφήσω εἰς πλάνην, διότι, ἀτυχῶς, εἶδα συχνάκις ἐκ τοῦ πλησίον τὰς θλιβερὰς συνεπείας τοιαύτης αἰσιοδόξου ἀπρονοησίας. Δὲν ἐτόλμησα, ἐννοεῖται, νὰ τὸν ἐρωτήσω ἐὰν νομίζῃ ὅτι εἶναι ἀρκούντως κατηρτισμένος ὅπως διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἔμαθεν εἰς τὸ γυμνάσιον καταβροχθίζων

τὰ ἔργα τῆς συγχρόνου φιλολογίας. Ἀλλ' ἔσῖω· ὑποθετέον ὅτι μετέβαινεν εἰς Παρισίους καὶ εὕρισκε παραδόσεις. Αὗται ἤθελον ἐξ ἀνάγκης ἀπορροφήσει τὸν καιρόν του, πρὸς ζημίαν τῶν σπουδῶν του, εἴτε εἰς τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν ἤθελε ν' ἀφοσιωθῇ, εἴτε εἰς ἄλλο τι βαρύτερον καὶ θετικώτερον. Ἄλλως δέ, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γραμματοδιδασκάλου δὲν φαίνεται, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὡς συναρμοζόμενον καλύτερον τῆς νομικῆς ἐπισῖήμης πρὸς τοὺς ἱεροὺς πόθους τῆς καρδίας του. Ἀλλ' οὔτε εἶναι εὔκολον τὸ ἐπάγγελμα τοῦτο. Ὅπως διδάξῃ τις ὀλίγα, ἀνάγκη νὰ γνωρίζῃ πολλά. Ἀνάγκη τοὐλάχισῖον νὰ προετοιμάζῃ τὸ μάθημά του. Παρεκτὸς τοῦ πρὸς τοῦτο δαπανωμένου χρόνου, ἀπαιτεῖται καὶ ὥρα ἱκανὴ διὰ νὰ ὑπάγῃ ὁ διδάσκαλος πρὸς τὸν μαθητήν. Αἱ ἀποσῖάσεις δὲν εἶναι μικραὶ εἰς τὰ Παρίσια. Ποῦ μένει λοιπὸν καιρὸς πρὸς μελέτην ἰδίαν; Ἀλλὰ τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι τῶν τοιούτων δυσχερειῶν ἤθελεν ἀπαλλάξει τὸν ποιητήν μου ἡ μὴ εὕρεσις παραδόσεων. Καὶ τότε;

Ἐννοῶ καὶ ἐπαινῶ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν νέων νὰ ταξιδεύσωσι, νὰ ἴδωσι τὸν κόσμον — ἰδίως τὰ Παρίσια. Ὡραία ἡ πόλις καὶ ἀξιοθέατος, ἴσως μάλισῖα, ἴσως τὴν φανταζόμεθα μακρόθεν ὡραιοτέραν ἔτι τοῦ ἀληθοῦς. Νομίζομεν ὅτι οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες ἀπαλαύουν ὅλα τ' ἀγαθὰ τοῦ βίου, ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι τέρψις διαρκὴς καὶ διασκέδασις ἀδιάκοπος. Δὲν λέγω ὅτι τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ μεταβῶσιν ἐκεῖ ἑλκύει πρὸ πάντων ἡ ὄρεξις τῆς διασκεδάσεως. Ὄχι! Ὑπερισχύει βεβαίως ἡ ἔφεσις τῆς μαθήσεως. Τὰ Παρίσια εἶναι ἀναντιρρήτως ἑσῖία φώτων. Ὁ θέλων εὑρίσκει ἐκεῖ ἄφθονα τὰ πρὸς φωτισμὸν μέσα. Ἀλλ' ἡ θέλησις δὲν ἀρκεῖ μόνη. Ὅπως ὁ προσερχόμενος ἐπωφεληθῇ τῶν παρεχομένων μέσων, ἀπαιτεῖται νὰ ἔχῃ τ' ἀναγκαῖα ἐφόδια.

Ἐν πρώτοις ἀπαιτοῦνται τὰ ὑλικὰ ἐφόδια. Ὁ Κλεάνθης

δὲν ἤθελε κατορθώσει νὰ λάβῃ εἰς τὴν Σορβόννην τὸ δίπλωμά του, ποτίζων τὰς νύκτας τοὺς κήπους τῶν Παρισινῶν. Τὸ πρᾶγμα εἶχε καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας τὰς δυσκολίας του, καὶ διὰ τοῦτο ἀπηθανάτισεν ὁ Κλεάνθης τὸ ὄνομά του. Τὴν σήμερον, καὶ μάλιστα εἰς τὰ Παρίσια, ἤθελεν ἀποθάνει πρὸ τοῦ τὸ ἀπαθανατίσῃ. Πόσους ἐγνώρισα πληρώσαντας πολὺ ἀκριβὰ τὴν εὐχαρίστησιν τοῦ νὰ λέγωσι κατόπιν ὅτι ἐσπούδασαν ἢ συνεπλήρωσαν τὰς σπουδάς των εἰς τὰ Παρίσια. Τινὲς ἀπέρχονται βασιζόμενοι εἰς ὑποσχέσεις ὑποστηρίξεως μὴ τηρουμένας μέχρι τέλους. Τινὲς ἐξασφαλίζουν τὰ τῆς συντηρήσεώς των μέχρις ὡρισμένου χρόνου, ἀλλ' οἱ ὑπολογισμοί των ἀναδεικνύονται ἐσφαλμένοι, ὁ ὁρισθεὶς χρόνος δὲν ἐξαρκεῖ, καὶ ἔπειτα εὑρίσκονται ἄνευ μέσων· διὰ νὰ μὴ ἐπανέλθωσι δὲ εἰς τὴν πατρίδα των ἄπρακτοι, κύριος οἶδε εἰς τί ἐκτίθενται καὶ τί ὑποφέρουν! Ἄλλοι, οἱ εὐτυχέστεροι, ἔχουν τὰς οἰκογενείας των. Ἀλλ' αἱ ἐκ τοῦ ὑστερήματος στελλόμεναι δραχμαί, ἐλαττούμεναι ὡς ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ συναλλάγματος, μεταβάλλονται εἰς πολὺ ὀλιγώτερα φράγκα μέχρις οὗ φθάσωσιν εἰς τὸ βαλάντιον τοῦ ξενιτευμένου, αἱ δὲ τρῦπαι τοῦ βαλαντίου εἶναι μεγαλύτεραι εἰς τὰ ξένα ἢ εἰς τὴν πατρίδα. Συνήθως συνέπεια τούτων εἶναι ἡ προσφυγὴ εἰς δάνεια, — ἐὰν εὑρεθῇ ὁ δανειστής. Κατ' ἀρχὰς εὑρίσκεται, χάρις ἰδίως εἰς τὴν ἐπικρατοῦσαν μεταξὺ συμπατριωτῶν ἀδελφικὴν σχέσιν. Τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνός, ὁπότε ἔρχεται τὸ μηνιαῖον, πῶς δύναται ν' ἀρνηθῇ ὁ ἔχων εἰς τὸν μὴ ἔχοντα; Ἀλλά, περὶ τὰ τέλη τοῦ μηνός, ὁ δανείσας ἔχει καὶ αὐτὸς ἀνάγκας. Ἐὰν δὲν ἐπιστραφῶσι τὰ δανεισθέντα, τίθεται φραγμὸς εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ἐλευθεριότητος. Τότε ἐπέρχονται ἄλλα ἐπακόλουθα: Χρέη εἰς τὸν ξενοδόχον, εἰς τὴν οἰκοδέσποιναν, εἰς τὸν ῥάπτην, εἰς τὸν κουρέα, καὶ συνεπέρχεται ἡ βαθμιαία τῆς φιλοτιμίας χαλάρωσις, καὶ ὑλικαὶ

σΊερήσεις, καὶ ἠθικὸς ἐνίοτε ἐξευτελισμὸς, ἀντανακλώμενος δυσΊυχῶς εἰς τὴν ἐθνικὴν ὑπόληψιν, — καὶ ϖοῦ ϖλέον σπουδαὶ καὶ ἐπισΊημονικὸς καταρτισμὸς, καὶ ϖοῦ ἡ ὠφέλεια ἐκ τῆς διαμονῆς εἰς τὰ Παρίσια; Τὰ τοιαῦτα συμβαίνουν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ ϖολὺ δὲν γίνονται γνωσΊά. Ἴσως ὅμως ἡ ἀποκάλυψίς των ὠφελεῖ. Τὰ παθήματα τῶν λαβόντων ϖεῖραν γίνονται μαθήματα εἰς τοὺς μὴ εἰδότας. Ὑπάρχουν καί τινες τυχηροί, ὑπερνικήσαντες ϖολλὰς τοιαύτας δυσχερείας καὶ εὐδοκιμήσαντες ἐπὶ τέλους. Τὸ ϖαράδειγμα τούτων ἐνθαρρύνει ϖερισσοτέρους ἢ ὅσους φοβίζει τὸ τῶν ἀποτυχόντων. Ἀλλ' οἱ τυχηροὶ ἀποτελοῦν ϖάντοτε καὶ εἰς ὅλα ἐξαίρεσιν, αἱ δὲ ἐξαιρέσεις δὲν ἀποτελοῦν τὸν κανόνα. Ἀποτρέπετε ὅσους ἀγαπᾶτε τοῦ νὰ ἐκπατρίζωνται, χάριν σπουδῆς, ϖροτοῦ ἐξασφαλίσωσι τὰ ϖρὸς τὸ ζῆν, εἰς τρόπον ὥσΊε οὔτε ἡ ἀξιοπρέπεια, οὔτε ἡ φιλοτιμία των νὰ τεθῶσιν εἰς δοκιμασίαν, οὔτε νὰ ἐκτεθῶσι ϖοτέ, εἰς τὰ ξένα, εἰς τὴν σΊέρησιν καὶ τὴν ϖεῖναν!

Παρεκτὸς τῶν ὑλικῶν ἐφοδίων ἀπαιτοῦνται καὶ ἄλλα. Διὰ τὴν ἔλλειψιν αὐτῶν δὲν φέρουν τὴν εὐθύνην μόνοι οἱ ἐκπατριζόμενοι ἀπόφοιτοι τῶν σχολείων μας. Ἐὰν οἱ ϖλεῖσΊοι δὲν εἶναι ἱκανῶς κατηρτισμένοι, δὲν ϖΊαίουν αὐτοί, ϖΊαίει ἡ ἀτελὴς μόρφωσις τὴν ὁποίαν ϖαρέχουν τὰ σχολεῖά μας.

Εἰς δύο τάξεις δύνανται νὰ διαιρεθῶσιν οἱ ἀπερχόμενοι εἰς τὰ ξένα χάριν μαθήσεως: εἰς τοὺς σκοποῦντας νὰ ἐπανέλθωσι μὲ δίπλωμα ξένης σχολῆς, καὶ εἰς τοὺς ἤδη κατέχοντας δίπλωμα τοῦ ἐθνικοῦ ΠανεπισΊημίου, θέλοντας δὲ νὰ συμπληρώσωσι τὰς σπουδάς των. Δὲν λέγω, ὡς συνειθίζεται, νὰ τελειοποιηθῶσι, διότι ἡ λέξις μὲ τρομάζει.

Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἔρχονται εἰς τὰ Παρίσια ἀδαεῖς ὡς ἐπὶ τὸ ϖολὺ τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Οἱ ϖλεῖσΊοι δαπανοῦν ἐξ ἀνάγκης χρόνον ἱκανὸν μέχρις οὗ δυνηθῶσι νὰ ἐννοῶσι

τοὺς καθηγητάς, πρὸς ἀκρόασιν τῶν ὁποίων ἐπεχείρησαν τὴν ἀποδημίαν. Οἱ καταστασσόμενοι εἰς ἰδικὰς σχολὰς θὰ μάθωσιν ἐπὶ τέλους ὀλίγα ἢ πολλὰ γαλλικά. Ἀλλὰ πῶς θὰ τὰ μάθωσιν οἱ διδάκτορες τοῦ Πανεπιστημίου, οἱ περιοριζόμενοι εἰς ἀκρόασιν παραδόσεών τινων πρὸς τελειοποίησιν, ἐὰν μάλιστα, συναναστρεφόμενοι ἀναμεταξύ των, μεταφέρουν τρόπον τινὰ τὰς Ἀθήνας εἰς τὰ Παρίσια; Τινὲς ἐπιστρέφουν γνωρίζοντες ὅσα μόνον γαλλικὰ ἤκουσαν παρὰ προσώπων, τῶν ὁποίων ἡ κυρία ἀποστολὴ δὲν εἶναι ἡ διδασκαλία τῆς γλώσσης των, καὶ μετὰ τῶν ὁποίων ἡ συνεννόησις εἶναι δυνατὴ καὶ ἄνευ πολλῆς γραμματικῆς. Οἱ τοιοῦτοι δὲν ηὔξησαν μεγάλως τὰς γνώσεις των εἰς τὰ ξένα. Ἐσπούδασαν τὴν τοπογραφίαν μόνην συνοικιῶν τινων τῶν Παρισίων, καὶ τὰ ἤθη καὶ ἔθιμα μιᾶς κλάσεως, ὄχι τῆς ἐναρετωτέρας, τῶν κατοίκων. Ἀλλὰ ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ τῶν σπουδαστῶν τοῦ εἴδους τούτου.

Ἐκ τῶν μεταβαινόντων εἰς τὰ Παρίσια διδακτόρων δύνανται πράγματι νὰ ὠφεληθῶσιν ὅσοι, πρῶτον μέν, εἶναι ἀπηλλαγμένοι τῆς φροντίδος τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου, δεύτερον δέ, κατέχουν τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν, καὶ τρίτον, γνωρίζουν ἐκ τῶν προτέρων ὁποίας ἐλλείψεις των θέλουν νὰ συμπληρώσωσι, καὶ ἔρχονται μὲ ἀπόφασιν νὰ λησμονήσωσιν ὅτι ἔχουν πτυχίον διδάκτορος. Τὸ τρίτον τοῦτο εἶναι οὐσιωδέστατον, δὲν εἶναι δὲ καὶ εὔκολον. Ἡ πρόσφατος ἀπόκτησις ἀκαδημαϊκοῦ τίτλου κολακεύει τὴν ἐνδόμυχον τοῦ νέου φιλοτιμίαν. Ἡ τοιαύτη φιλοτιμία δὲν βλάπτει βεβαίως αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, οὔτε ἐμποδίζει ἀναποφεύκτως τὴν πρόοδον· ἀλλ' ἐν γένει, ἐκ τῶν διδακτόρων τῶν ἀποδημούντων πρὸς τελειοποίησιν ἐκεῖνοι ὠφελοῦνται ἀληθῶς καὶ προάγονται, ὅσοι ἔχουν τὴν γενναιότητα νὰ θεωρήσωσιν ἑαυτοὺς ὡς μαθητὰς ἔτι. Ἐγνώρισα τοιούτους. Δὲν ἀναφέρω ὀνόματα, ἀλλ' εὔχομαι ἡ ἐπι-

τυχία των νὰ χρησιμεύσῃ ὡς παράδειγμα εἰς ἄλλους. Τοὺς εἶδα λησμονοῦντας τὰ ἀπολυτήρια καὶ τὰ διδακτορικά των διπλώματα καὶ καθημένους ἐκ νέου εἰς τὰ ἑδώλια τῶν λυκείων, πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀναγκαίων προκαταρκτικῶν γνώσεων, προτοῦ καταταχθῶσιν εἰς τὰς ἀνωτέρας σχολάς, εἰς τὰς ὁποίας ἠδύναντο διὰ τοῦ διπλώματός των καὶ μόνου νὰ εἰσέλθωσι. Διατί δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσέλθωσιν εἰς αὐτὰς ἀπ' εὐθείας;

Ἐρωτήσατε περὶ τούτου τοὺς νέους τῆς ἄλλης τάξεως· ὄχι τοὺς διδάκτορας, τοὺς δυναμένους ἐπὶ τέλους νὰ κρίνωσιν ἀφ' ἑαυτῶν ἐὰν καὶ κατὰ πόσον ἐτελειοποιήθησαν, ἀλλὰ τοὺς ἐρχομένους μὲ ἀπολυτήριον γυμνασίου διὰ νὰ καταταχθῶσιν εἰς μίαν τῶν ἰδικῶν σχολῶν, διὰ τὰς ὁποίας οἱ Γάλλοι προπαρασκευάζονται εἰς τὰ ἰσοβάθμια λύκειά των. Λέγω ἰσοβάθμια, ἀλλ' ἀτυχῶς οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων μας δὲν δύνανται νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἀποφοίτους τῶν γαλλικῶν λυκείων. Πρὸς ἀναπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεών των, ἀναγκάζονται νὰ εἰσέλθωσιν εἰς λύκειον ἢ εἰς ἄλλην προκαταρκτικὴν σχολήν. Τοῦτο σημαίνει ἀπώλειαν ἑνὸς ἔτους, ἢ καὶ δύο, καὶ δαπάνην ἀνάλογον. Εἶναι τοῦτο σφάλμα τῶν νέων; Ὄχι βεβαίως. Οἱ Ἑλληνόπαιδες δὲν στεροῦνται εὐφυΐας, οὔτε εὐμαθείας, ὅσοι δ' ἐξ αὐτῶν κατατάσσονται ἐξ ἀρχῆς εἰς ξένα ἐκπαιδευτήρια — ἢ τοὐλάχιστον οἱ πλεῖστοι — διαπρέπουν μεταξὺ τῶν συμμαθητῶν των. Δὲν πταίουν οἱ ἀπόφοιτοι τῶν γυμνασίων, ἀλλὰ πταίουν τὰ γυμνάσια. Τὸ πῶς καὶ διατί πταίουν, εἶναι ζήτημα ὑπερβαῖνον τὴν ἁρμοδιότητά μου. Δὲν πλανῶμαι, νομίζω, φρονῶν ὅτι ἔχομεν τὰ στοιχεῖα ὅπως ἐπιφέρωμεν τὴν ἀπαιτουμένην βελτίωσιν. Ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ εἰσέτι ἀριθμὸς ἱκανὸς διδασκάλων καλῶν, ἂς ληφθῇ φροντὶς περὶ αὐξήσεώς των, ἢ ἂς περιορισθῇ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν γυμνασίων ἢ τῶν διδασκαλικῶν ἑδρῶν.

Ὡς πρὸς τὸν ὀργανισμόν, ἴσως ἔχομεν ὀλιγωτέραν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεως ἢ τῆς ἀκριβοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ ἰσχύοντος. Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀνέλθωσι τὰ ἐκπαιδευτήριά μας εἰς τὸ σημεῖον ὅπου ἔπρεπε νὰ εὑρίσκωνται : νὰ ἐξισωθῶσι δηλαδὴ πρὸς τὰ ἰσοβάθμια σχολεῖα τῶν μᾶλλον προωδευμένων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ἐπιβάλλεται εἰς ἡμᾶς ἕνεκα πολλῶν καὶ ποικίλων λόγων. Λέγεται ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι οἰκονομικόν, ὅτι συνέχεται καὶ τοῦτο μὲ τὸ τοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅτι χρεία ὑπομονῆς μέχρις οὗ ἔλθῃ ἡ σειρά του. Ἀλλά, καὶ ὑπὸ οἰκονομικὴν ἁπλῶς ἔποψιν, τὸ πρᾶγμα φαίνεται ἄξιον μελέτης.

Ἰδοὺ ἁπλοῦς καὶ πρόχειρος ὑπολογισμός. Κατὰ μέσον ὅρον, οἱ ἐν Γαλλίᾳ σπουδάζοντες Ἕλληνες ἀνέρχονται εἰς τριακοσίους περίπου κατ' ἔτος. Συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐν Γερμανίᾳ, Βελγίῳ, Ἰταλίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ, ὁ ὅλος ἀριθμὸς δὲν ἐλαττοῦται βεβαίως τῶν πεντακοσίων. Τί δαπανᾶται πρὸς διατροφήν των; Δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ ὑπολογίσωμεν, ὡς ἐλάχιστον ὅρον, φράγκα 250 κατὰ μῆνα δι' ἕκαστον. Δηλαδή, πρὸς συντήρησιν τῶν εἰς τὰ ξένα σπουδαζόντων τέκνων των, αἱ ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι δαπανοῦν κατὰ μῆνα φράγκα 125,000 τοὐλάχιστον, ἤτοι ἓν ἑκατομμύριον καὶ ἥμισυ κατ' ἔτος! Τὸ μέγα τοῦτο ποσὸν ἐξάγεται ἐκ τῶν ἑλληνικῶν βαλαντίων ὡς ἀντάλλαγμα ὅσων γνώσεων θὰ μᾶς φέρωσιν ἔξωθεν οἱ δαπανῶντες αὐτὸ εἰς ξένας χώρας. Δὲν ὑποτιμῶ τὴν ἀξίαν τῶν τοιούτων γνώσεων, οὔτε φρονῶ ὅτι εἴμεθα ἱκανοὶ ν' ἀπαλλαγῶμεν ἐξ ὁλοκλήρου τοῦ πρὸς ἀπόκτησίν των πληρωνομένου φόρου. Ἀλλ', ἐὰν τὰ σχολεῖά μας ἐβελτιοῦντο κατὰ τοσοῦτον, ὥστε οἱ ἀπόφοιτοί των νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς τὴν ἀνάγκην προκαταρκτικῶν σπουδῶν εἰς Γαλλίαν ἢ ἀλλαχοῦ, ἠδύνατο τοὐλάχιστον νὰ ἐλαττωθῇ κατὰ τὸ τρίτον ὁ χρόνος τῆς φοιτήσεώς των εἰς τὸ ἐξωτερι-

κὸν καὶ νὰ ἐπέλθῃ οὕτω οἰκονομία ἡμίσεος ἴσως ἑκατομμυρίου κατ' ἔτος. Περιέλαβον ἆρά γε ποτὲ εἰς τοὺς ὑπολογισμούς των οἱ κατὰ καιρὸν ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὑπουργοὶ τὸ ποσὸν τοῦτο τοῦ ἐξαγομένου χρυσοῦ;

Ἡ παρέκβασις αὕτη μᾶς ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὴν ἐπισΊολὴν τοῦ νέου ποιητοῦ. Καὶ ὅμως δὲν εἶναι καθ' ἑαυτὸ παρέκβασις, καθόσον σχετίζεται κάπως πρὸς τὰς ἐξομολογήσεις του. Ἐὰν τὰ γυμνάσια ἦσαν ὁποῖα εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν νὰ γίνωσιν, ἴσως ὁ νέος οὗτος κατέβαλλε περισσοτέραν ἐπιμέλειαν εἰς τὰ μαθήματά του, ἀντὶ νὰ καταβροχθίζῃ μυθισΊορήματα καὶ νὰ γράφῃ σΊίχους. Ἴσως δέ, — ἀλλὰ περὶ ταύτου ἔχω πλειοτέραν ἀμφιβολίαν, — ἴσως τότε ἐμάνθανε ὅτι μεταξὺ τῶν διαφόρων σχολῶν τῶν Παρισίων δὲν ὑπάρχει σχολὴ ἐλαφρᾶς φιλολογίας.

Βεβαίως, τὸν νέον μου ἐπισΊολογράφον « οὐκ ἐᾷ καθεύδειν » τὸ τρόπαιον τῶν γάλλων συγγραφέων ὅσων ἀνέγνωσε τὰ ἔργα. Τὴν παγκόσμιον φήμην των οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ὀφείλουν εἰς τὴν ἀξίαν των, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ εἰς τὴν γλῶσσάν των. Δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν τοῦτο. Οἱ ἐργάται τοῦ καλάμου, οἱ ἀνήκοντες εἰς ἔθνη μικρὰ καὶ ὀλιγάριθμα, ἔχομεν, ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς συγγραφεῖς τῶν μεγάλων ἐθνῶν, ἓν μικρὸν πλεονέκτημα καὶ ἓν μέγα μειονέκτημα.

Τὸ πλεονέκτημα εἶναι ὅτι καθόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν γραφόντων ἐξ ἀνάγκης ὀλιγώτερος καὶ ὁ συναγωνισμὸς μικρότερος, κατὰ τοσοῦτον μεγαλυτέρα ἡ πιθανότης τοῦ νὰ μὴ λησμονηθῇ ταχέως τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως εἰς τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα του, ἐὰν ἔχῃ ἀξίαν τινά. Τὸ δὲ μειονέκτημα, ὅτι ἐνῷ ὁ μὲν ὀλλανδός, ὁ πορτογάλλος ἢ ὁ ἕλλην συγγραφεὺς ἀποτείνεται εἰς κύκλον περιωρισμένον ἀναγνωσΊῶν, ὁ γάλλος, ὁ ἄγγλος ἢ ὁ γερμανὸς ἀποτείνεται ὄχι μόνον εἰς πολλὰ ἑκατομμύρια ὁμοεθνῶν του, ἀλλὰ καὶ εἰς ἑκατομμύρια ἀλλοεθ-

νῶν γνωριζόντων τὴν γλῶσσάν των καὶ ἀναγινωσκόντων κατὰ προτίμησιν τὰ ἔργα των, εἰς τὰ ὁποῖα δίδει πρόσθετον κῦρος ἡ ἐξάπλωσις αὐτὴ τῆς γλώσσης εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν. Τοῦ προνομίου τούτου ἐπωφελοῦνται κυρίως οἱ γάλλοι συγγραφεῖς, ἕνεκα λόγων ποικίλων. Ἐν πρώτοις, ἡ Γαλλία, ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδίως, κατέχει μεταξὺ τῶν λοιπῶν ἐθνῶν θέσιν πρωτεύουσαν ὡς πρὸς τὴν διάδοσιν τοῦ πολιτισμοῦ. Δεύτερον, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέκτησε καὶ ἔχει προσόντα χάριτος, γλαφυρότητος, ἀκριβείας καὶ εὐκαμψίας, ὑπερβαίνοντα ἐν τῷ συνδυασμῷ των τὰ προσόντα πάσης ἄλλης γλώσσης. Τρίτον δέ, ἡ Γαλλία ἐπὶ τρεῖς ἤδη αἰῶνας παρήγαγεν ἀδιάκοπον σειρὰν συγγραφέων ὀνομαστῶν, οἱ ὁποῖοι διαδεχόμενοι ἀλλήλους, ἀλλ' ἀενάως νεωτερίζοντες, κατώρθωσαν νὰ φωτίζωσι, ἐνίοτε ἴσως νὰ πλανῶσιν, ἀλλ' ὁπωσδήποτε νὰ τέρπωσι πάντοτε διανοητικῶς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην. Ἀληθῶς, τὸ κατόρθωμα τοῦτο δὲν ἐξηγεῖ ἡ ἐντέλεια μόνη τῆς γαλλικῆς γλώσσης. Τὸ ἐξηγεῖ μᾶλλον ἡ ἀλληλοδιάδοχος μόρφωσις μακρᾶς σειρᾶς συγγραφέων, γυμνασθέντων εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζωνται καλῶς τὸν νοῦν καὶ τοὺς ὀφθαλμούς των, καὶ μαθόντων πῶς νὰ χρησιμοποιῶσι τὸ ὄργανόν των, τὴν ὡραίαν των γλῶσσαν, πρὸς ἔκφρασιν τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐντυπώσεών των.

Ἀλλ' ἰδού, καταλήγομεν ἀνεπαισθήτως εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦ φίλου μου : Ποῦ διδάσκεται ἡ ἐλαφρὰ φιλολογία; Πῶς μορφοῦνται οἱ γάλλοι συγγραφεῖς, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα «ἔτερπον τὴν φαντασίαν καὶ ἐξῆπτον τὴν φιλοδοξίαν του, ἐνῷ ἐμαθήτευεν εἰς τὸ γυμνάσιον;» Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι μορφοῦνται διὰ κόπων μακρῶν καὶ διὰ μελέτης ἀπαύστου, μορφοῦνται διὰ τῆς πεφωτισμένης καὶ ὄχι τυφλῆς προσκολλήσεως εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὰ παραδείγματα τῶν πρὸ αὐτῶν δοξασθέντων, μορφοῦνται ἐκ τῆς ἀτμοσφαίρας αὐτῆς ἐντὸς τῆς ὁποίας ζοῦν καὶ ἐκ τῆς ἀδιακόπου ἁμίλλης πρὸς

τοὺς συναγωνισΊάς των. Δὲν μορφοῦνται εἰς ἀνυπάρκτους σχολὰς ἐλαφρᾶς Φιλολογίας· ἡ λέξις ἐλαφρὰ οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὴν διανοητικὴν προπαρασκευήν των. Ἐκ τῶν διασημοτέρων λογογράφων καὶ ποιητῶν τῆς συγχρόνου Γαλλίας, πολλοὶ ἐξεπαιδεύθησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας ἰδικὰς σχολάς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέρχονται οἱ καθηγηταὶ τῶν λυκείων καὶ τῶν πανεπισΊημίων, ἠδύναντο δὲ καὶ οὗτοι, χάρις εἰς τὸ δίπλωμα καὶ τὰς γνώσεις των, νὰ διαπρέπωσιν ὡς ἐπισΊήμονες, ἐὰν δὲν ἐτρέποντο εἰς τὸ σΊάδιον τοῦ συγγράφειν. Καὶ ὅσοι δὲν ἀνῆλθον εἰς τὰ μεγάλα ἀκαδημαϊκὰ ἱδρύματα τῆς πατρίδος των, ἐμορφώθησαν ὅμως εἰς τὰ λύκεια. Ἐκεῖ ἐδιδάχθησαν κατὰ βάθος τὴν γλῶσσάν των, ἔμαθον νὰ τὴν γράφωσιν ἀπΊαίσΊως, ἐδιδάχθησαν πρὸς τούτοις, ὄχι ἐπιπολαίως ἀλλὰ σοβαρῶς, τὰ λατινικά, ἐδιδάχθησαν ἑλληνικά, μαθηματικά, καὶ ἐν γένει τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Τὸ ἀπολυτήριόν των δὲν τὸ ἀπέκτησαν κατὰ χάριν ἢ κατ' ἐπιείκειαν. Δὲν θὰ τὸ ἀπήλαυον ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ κατεβρόχθιζον τὰ προϊόντα τῆς συγχρόνου Φιλολογίας. Ἔμαθον ὅσα ἐδιδάχθησαν, ἔμαθον δὲ προσέτι πῶς νὰ ἐργάζωνται κατόπιν, πῶς νὰ κοπιάζωσι τελεσφόρως. Ἐποδηγετήθησαν παιδιόθεν εἰς τὴν μέθοδον τοῦ μανθάνειν καὶ τοῦ ἐργάζεσθαι.

Ἰδοὺ πῶς μορφοῦνται οἱ συγγραφεῖς ἐκεῖνοι. Βεβαίως ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν καὶ αὐτοδίδακτοι. Ἀλλ' οὗτοι διὰ κόπου καὶ διὰ μελέτης ἀνεπλήρωσαν τὰς ἐλλείψεις των καὶ ἠδυνήθησαν τοιουτοτρόπως νὰ συναγωνισθῶσι πρὸς τοὺς ἐξακολουθήσαντας τακτικῶς τὰς σπουδάς των, ἐνίοτε δὲ καὶ νὰ τοὺς ὑπερνικήσωσι. Ἄλλως, ἡ ἔμφυτος ἀξία των δὲν θ' ἀνεδεικνύετο. Ἡ ἡμιμάθεια δὲν ὑποκρύπΊεται, οὔτε συγχωρεῖται, ὅπου ἡ μάθησις εἶναι γενική· ὁ μὴ ἔχων ἐκεῖ τί νὰ εἴπῃ, ἢ μὴ γνωρίζων πῶς νὰ τὸ εἴπῃ καλύτερον ἂς σιωπᾷ. Δὲν ἕπεται ὅτι οἱ τοιοῦτοι σιωποῦν εἰς Γαλλίαν περισσότερον ἢ ἀλλα-

χοῦ, ἀλλὰ δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν. Δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ αὐτῶν, οὔτε εἶχεν αὐτοὺς κατὰ νοῦν ὁ ζητήσας με τὰς πληροφορίας περὶ ἐλαφρᾶς Φιλολογίας· φοβοῦμαι ὅμως ὅτι δὲν εἶχεν ἰδέαν εὐκρινῆ τῆς μακρᾶς καὶ δυσκόλου προπαρασκευῆς, τῆς προαπαιτουμένης ὅπως προβάλῃ τις εἰς τὸ μέσον ὡς συγγραφεύς· ὑποπτεύομαι μήπως εἶναι καὶ οὗτος ἐκ τῶν νέων, — διότι ὑπάρχουν καὶ τοιοῦτοι, — τῶν φρονούντων ὅτι τὸ πᾶν συνίσταται εἰς τὴν ἔμφυτον κλίσιν, εἰς τὴν ἔμπνευσιν, ὅτι τὰ πάντα ἐκτὸς αὐτῆς ἀνάξια λόγου καὶ περιττά, ὅτι ἡ μελέτη ἐξαμβλύνει τὴν ἔμπνευσιν καὶ ἡ μάθησις ἐξασθενεῖ τὴν ἔμφυτον ἰδιοφυΐαν. Ἡ ὑποψία μου προέρχεται ἐξ ὅσων γράφει περὶ τῆς μαθητείας του εἰς τὸ γυμνάσιον καὶ περὶ τῆς ἀποστροφῆς του πρὸς τὴν νομικήν. Εἴθε νὰ ἠδυνάμην νὰ πείσω καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς σκεπτομένους ὡς ἐκεῖνος ὅτι, ναὶ μέν, ἀνάγκη πρὸ πάντων νὰ ὑπάρχῃ ἰδιοφυΐα, ἀλλ' ὅτι αὕτη καὶ μόνη δὲν ἀρκεῖ. Ὁ σπόρος ῥιπτόμενος εἰς τὴν γῆν δὲν βλαστάνει ἄνευ σκαφῆς καὶ ποτίσματος καὶ περιποιήσεως, τὸ δένδρον δὲν δίδει καρποὺς ἄνευ κλαδεύματος καὶ λιπάσματος καὶ φροντίδων. Οἱ νέοι οἱ ἐπαναπαυόμενοι εἰς τὴν ἰδιοφυΐαν των πρέπει, ἐν πρώτοις, νὰ ἔχωσι αμφιβολίαν τινὰ περὶ τῆς ποιότητος καὶ τοῦ βαθμοῦ της. Ἀπόδειξιν ἐπαρκῆ τῆς ὑπάρξεώς της δὲν ἀποτελεῖ ἡ ἰδία πεποίθησίς των, οὔτε ὁ θαυμασμὸς καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν συγγενῶν καὶ φίλων των. Ἀλλ' ἔστω· ὑπάρχει ἡ ἰδιοφυΐα. Ἐὰν ὑπάρχῃ, ἡ πρόσκτησις γνώσεως δὲν θὰ τὴν βλάψῃ, καὶ ἂν ἔτι φαίνωνται ξέναι πρὸς τὴν τάσιν της. Ἀπ' ἐναντίας, ὠφελεῖ ἐνίοτε τὸν ποιητὴν ἢ τὸν συγγραφέα μόρφωσις ἀντίθετος τῶν ἐμφύτων κλίσεών του. Ἀποκτᾷ οὕτω τὴν ἕξιν τοῦ νὰ περιορίζῃ καὶ διευθύνῃ τὰς ἐμπνεύσεις του. Ἄλλως, ὁ ποιητὴς εἶναι συγχρόνως, καὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ τεχνίτης. Διὰ τῆς τέχνης δὲν ἐλαττοῦται ἡ δύναμις τῆς ποιήσεως· ὅσον δὲ πλειοτέρας γνώσεις

ἀποκτήσῃ τις νέος, τόσον τὸ καλύτερον! Θὰ τὰς χρησιμοποιήσῃ, χωνεύων αὐτὰς εἰς τὴν ἰδιοφυΐαν του. Καὶ ἡ νομικὴ αὐτὴ δὲν θ' ἀπέβαινε εἰς τὸν νέον ποιητήν μου περιτλὴ ὅσον φαντάζεται: Ἐὰν ὑπάρχῃ ἀληθῶς ἡ ἔμπνευσις, ἐὰν ὑπάρχῃ τὸ θεῖον πῦρ, δὲν θὰ σβεσθῇ οὕτω. Ἴσως μάλιστα, ἴσως τὰ τοιαῦτα ἐμπόδια, ἐὰν θεωρηθῶσιν ὡς ἐμπόδια, χρησιμεύουν διὰ νὰ δοκιμασθῇ ἡ δύναμις τοῦ πυρός. Ἐὰν καίῃ, θ' ἀναδώσῃ ὁπωσδήποτε φλόγας καὶ ἀναλαμπήν. Ἐὰν ἦτο ψευδὲς πῦρ καὶ δὲν εἶχε δύναμιν ἀντιστάσεως, τότε καλύτερον νὰ σβεσθῇ ἐξ ὁλοκλήρου. Ἐκ τοιούτου πυρὸς οὔτε δόξα θὰ προκύψῃ εἰς τὸν φανταζόμενον ὅτι φλέγεται, οὔτε τιμὴ εἰς τὴν πατρίδα του. Κόπος, κόπος καὶ μέθοδος! Ἄνευ τούτων οὐδὲν ἀποκτᾶται. Ἐννοεῖται καὶ πάλιν ὅτι, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ ὁ σπόρος, οἱ κόποι μάταιοι. Ἀλλ' ἀπαιτεῖται κόπος, καὶ πολύς, ὅπως ἀναδειχθῇ τις εἰς ὅ, τι ἐπιχειρισθῇ. Ἐὰν δ' ἀπαιτεῖται διὰ τὸν φιλόσοφον, διὰ τὸν ἱστορικόν, διὰ τὸν μαθηματικόν, διὰ τὸν ἰατρόν, διατὶ ἆρά γε ἀπαλλάττεται τῆς αὐτῆς ἀνάγκης ὁ θέλων ν' ἀναδειχθῇ διὰ τῆς λεγομένης ἐλαφρᾶς φιλολογίας;

Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τί ἐστι ἐλαφρὰ φιλολογία; Ἀνάγκη νὰ συνεννοηθῶμεν ὡς πρὸς τοῦτο. Δὲν γνωρίζω πόθεν προῆλθεν ὁ ὅρος. Ἐὰν δὲν λανθάνωμαι, οἱ Γάλλοι, τοὺς ὁποίους συνήθως μιμούμεθα ὡς πρὸς τὰ τοιαῦτα, ἀγνοοῦν τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν, γνωρίζουν δὲ μόνον τὴν ἐλαφρὰν ποίησιν. Τὰ γαλλικὰ λεξικὰ ὁρίζουν τὴν ἐλαφρὰν ποίησιν ὡς ἀσχολουμένην περὶ θέματα ἀσήμαντα καὶ ὡς χαρακτηριζομένην διὰ τῆς ἀφελείας καὶ τῆς εὐκολίας περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ὑποθέτω ὅτι ὁ γράψας τὴν ἐπιστολὴν καταλέγει εἰς τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν τὰ διανοητικὰ ἐν γένει ἔργα, τὰ σκοποῦντα τὴν τέρψιν μᾶλλον ἢ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀναγνώστου. Βεβαίως, δὲν ἀνάγει εἰς τὴν ἐλαφράν του φιλολογίαν τὴν νομικήν, οὔτε τὴν

ἱστορίαν ἢ τὴν φιλοσοφίαν. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι δὲν περιφρονεῖ τοὺς ποικίλους κλάδους τῆς βαρείας φιλολογίας. Ἴσως μάλιστα παραδεχθῇ ὅτι, εἰς τὴν παροῦσαν περίοδον τῆς διανοητικῆς ἡμῶν ἱστορίας, ἔχομεν μεγαλυτέραν ἀνάγκην φωτισμοῦ ἢ τέρψεως. Ἔχομεν ἀνάγκην νέων ἐπιστημόνων ἐμφορουμένων τῆς εὐγενοῦς φιλοδοξίας τοῦ νὰ ἀνυψώσωσι διὰ τῆς ἐργασίας των τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα. Παράγοντες εἰς ἕκαστον κλάδον τῆς ἐπιστήμης ἄνδρας δυναμένους νὰ καθέξωσι θέσιν ἐπίζηλον μεταξὺ τῶν σοφῶν τῆς Εὐρώπης, θ' ἀποδείξωμεν ὅτι ἀποτελοῦμεν καὶ ἡμεῖς μέρος τοῦ πεφωτισμένου κόσμου. Τὰ στοιχεῖα πρὸς τοῦτο δὲν ἐλλείπουν. Διὰ παραδειγμάτων ἱκανῶν ἡ Ἑλλὰς ἀπέδειξεν ὅτι δὲν εἶναι ἀδικαιολόγητος ἡ ἐλπὶς περὶ πραγματοποιήσεως τῆς τοιαύτης φιλοδοξίας. Ἄλλως δὲ εἰς ἕκαστον κλάδον μαθήσεως ὑπάρχουν τμήματα παρέχοντα, εἰς τοὺς Ἕλληνας ἰδίως, στάδια ἐρεύνης καὶ τιμῆς. Μέχρι τοῦδε οἱ ξένοι μᾶς ὑπερηκόντισαν καὶ εἰς ταῦτα. Διατί; Διότι δὲν ἀπεκτήσαμεν εἰσέτι τὰς ἐπιστημονικὰς ἕξεις των, διότι δὲν ἐμάθομεν νὰ κοπιάζωμεν μεθοδικῶς ὡς ἐκεῖνοι. Η ὑπεροχή των αὕτη δύναται — καὶ πρέπει βαθμηδὸν νὰ ἐκλείψῃ. Δὲν ἔπρεπεν ἄρά γε ἡ ἀναδίφησις τῶν ποικίλων ζητημάτων, τῶν συνεχομένων πρὸς τὴν πάτριον ἱστορίαν, ν' ἀποβῇ ἔργον ἰδικὸν ἑλλήνων ἐργατῶν; Ἀλλὰ παρεκτὸς τῶν τοιούτων ζητημάτων, τῆς νομολογίας φέρ' εἰπεῖν, τῆς ἀρχαιολογίας, τῆς γλωσσολογίας, μὴ αἱ λοιπαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ βοτανική, ἡ ἰατρική, ἡ γεωλογία, ἡ ὀρυκτολογία, ἡ ἀστρονομία, δὲν παρουσιάζουν πλουσίαν καὶ ἄφθονον ὕλην πρὸς ἰδικὰς μελέτας ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας ἡμῶν; Πότε θὰ ἴδωμεν τοὺς νέους ἕλληνας τρεπομένους ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τοιαύτας μελέτας, καὶ διαπρέποντας εἰς αὐτάς; Ταῦτα ἀπαιτοῦν κόπους καὶ μόχθους καὶ αὐταπάρνησιν καὶ ἀφοσίωσιν. Ναί, ἀλλὰ πλανῶνται οἱ νομίζοντες ὅτι εἰς οἷον δήποτε στάδιον ἀποκτᾶται ἀκόπως ἡ

ὑπεροχὴ καὶ ἡ φήμη. Οἱ φανταζόμενοι ὅτι θὰ δοξασθῶσιν ἀφίνοντες τὴν φαντασίαν των νὰ ἐργάζηται ἀδέσμευτος κατὰ τὰς ἐμπνεύσεις της καὶ μόνας, οἱ φρονοῦντες ὅτι ἀπαιτεῖται ὀλιγώτερος κόπος ἢ ὀλιγωτέρα μελέτη διὰ ν' ἀναδειχθῇ τις ὡς ποιητὴς καὶ μυθιστοριογράφος, ἢ ὡς ἰατρὸς καὶ μαθηματικός, ἀπατῶνται ἀπάτην μεγάλην. Πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὅσον ἔσπειρέ τις τόσον δύναται καὶ νὰ θερίσῃ.

Ἡ ἀληθὴς διαφορὰ εἶναι ὅτι ἡ ποιητικὴ ἰδιοφυΐα, — ἡ ἀληθής, ἡ ἔκτακτος, ἡ παράγουσα τὰ μεγάλα ἔργα, — εἶναι σπανιωτέρα τῶν ἄλλων ἰδιοφυϊῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς δόξα πλατυτέρα καὶ διαρκεστέρα. Τὴν τοιαύτην δόξαν εἶναι φυσικὸν νὰ ὀνειρεύωνται καὶ νὰ ἐπιζητοῦν οἱ νέοι, οἱ αἰσθανόμενοι, ἢ νομίζοντες ὅτι αἰσθάνονται καίουσαν ἐντὸς τῆς ψυχῆς των τὴν ἱερὰν φλόγα. Δὲν ἐπιθυμῶ οὔτε προτίθεμαι νὰ τοὺς ἀποθαρρύνω. Θὰ ἦτο ἐθνικὸν δυστύχημα, ἐὰν δὲν εἴχομεν τοιούτους. Ἔθνος μὴ ἔχον νὰ ἐπιδείξῃ μεγάλους ποιητὰς καὶ λογογράφους καὶ καλλιτέχνας, δὲν ἔχει πλῆρες τὸ ποτήριον τῆς δόξης του. Εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἐπιβάλλεται ἡ τοιαύτη φιλοδοξία, ὑπὸ τὸν ὅρον μόνον τοῦ νὰ γνωρίζωσιν ἐκ τῶν προτέρων οἱ νέοι ἀγωνισταὶ ὅτι, ἂν δὲν προαλειφθῶσι καὶ προασκηθῶσι, δὲν θὰ δρέψωσι τὸν στέφανον τῆς νίκης. Εἴθε νὰ τὸν δρέψωσι πολλοί! Ἡ φήμη των θὰ σκορπισθῇ καὶ θ' ἀνταναχλασθῇ εἰς τὴν πατρίδα διὰ λάμψεως ζωηροτέρας ἔτι ἢ ἡ τῶν ἄλλων ἐπιφανῶν τέκνων της. Ἡ Ῥωσσία δὲν στερεῖται ἐπιστημόνων, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δόξης της τόσον, ὅσον τὰ ἔργα τοῦ Tourguénief, τοῦ Dostojewski καὶ τοῦ Tolstoï. Προτοῦ ὅμως ἀναφανῶσιν οὗτοι, προηγήθη μακρὰ περίοδος προπαρασκευῆς. Οἱ προηγηθέντες αὐτῶν ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς ἐμιμοῦντο ἢ ἀντέγραφον ξένα πρότυπα. Ἡ φιλολογία των δὲν ἐρριζοβόλησε διὰ μιᾶς εἰς τὸ ῥωσσικὸν ἔδαφος, οὔτε

ἀνέδωκε διὰ μιᾶς τοὺς πλουσίους καρποὺς της. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, ἡ ποίησις προηγεῖτο τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ἔκτοτε μετεβλήθησαν τὰ πράγματα. Ἐὰν ἦτο δυνατὸν νὰ φαντασθῶμεν ἀναζῶσαν καὶ πάλιν τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, νομίζω ὅτι τὴν σήμερον ὁ Ἀριστοτέλης ἤθελε προηγηθῇ τοῦ Ὁμήρου.

Ἀνέφερα τὸν Ὅμηρον. Καταλέγεται ἆρά γε καὶ οὗτος εἰς τὴν ἐλαφρὰν φιλολογίαν; Κατὰ τὸν πρὸ ὀλίγου ὁρισμόν, ὑποθέτω ὅτι ἐκεῖ ἐξ ἀνάγκης θὰ τὸν κατατάξωμεν. Τί ἄλλο εἶναι ἡ Ἰλιὰς καὶ ἡ Ὀδύσσεια ἢ μυθιστορίαι; — αἱ ἀρχαιότεραι, ἐνδοξότεραι καὶ ἐντεχνότεραι μυθιστορίαι ὅσων ποτὲ ἐγράφησαν! Οἱ ἀρχαῖοι εἶχον, καθὼς ἔχουν καὶ οἱ νεώτεροι, ἀνάγκην τέρψεως διανοητικῆς. Ἡ ἐπιστήμη μόνη δὲν ἀρκεῖ: «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος.» Ὅλων τῶν τόπων καὶ αἰώνων οἱ ποιηταὶ καὶ μυθογράφοι ἐθεράπευσαν τὴν ἀνάγκην ταύτην. Ὑφίσταται αὕτη πάντοτε, τροπολογουμένη ἑκάστοτε ἀναλόγως τῶν περιστάσεων. Ἱκανοποιεῖται δὲ κατὰ διάφορον τρόπον εἰς ἑκάστην χώραν καὶ ἑκάστην ἐποχήν, συμμόρφως πρὸς τὰς περιστάσεις, πρὸς τὸν βαθμὸν καὶ τὸ εἶδος τοῦ ἐπικρατοῦντος πολιτισμοῦ. Τοὺς ὡραίους μύθους τῆς ἀρχαιότητος διεδέχθησαν τὰ ἐρωτικὰ μυθογραφήματα τοῦ παρακμάζοντος ἑλληνισμοῦ. Βραδύτερον, ἡ διανοητικὴ τέρψις ἐξέπεσεν εἰς τὰ συναξάρια καὶ τὰ μεσαιωνικὰ ποιήματα. Ἔπειτα παρήχθη τὸ ἱπποτικὸν μυθιστόρημα. Εἴτε ἐκ τῆς ἀνατολῆς μετεφυτεύθη τοῦτο εἰς τὴν δύσιν, εἴτε τὸ ἀνάπαλιν, εἰς τὴν φεουδαλικὴν ὅμως Εὐρώπην ἔλαβε τὸν ὁριστικὸν χαρακτῆρά του καὶ τὸ ὄνομά του αὐτό. Τὸ δὲ ὄνομα ἔμεινεν ἔκτοτε ἐν χρήσει εἰς τὰ λατινικὰ ἔθνη. Ἐλέγετο roman ἢ romanzo διότι ἐγράφετο, ὄχι εἰς τὴν λατινικήν, — καθὼς τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς βαρείας φιλολογίας, — ἀλλ' εἰς τὴν κοινήν, τὴν λαλουμένην γλῶσσαν, ἡ ὁποία ὠνομάζετο romane, ἀπαράλλακτα καθὼς ἡ κοινὴ γλῶσσα τῶν Ἑλλήνων

ὠνομάσθη καὶ ὀνομάζεται ἔτι ῥωμαϊκή. Ἀλλ' εἰς ἡμᾶς μὲν τοῦτο συνέβη ἕνεκα λόγων πολιτικῶν καὶ τῶν παραδόσεων τῆς ῥωμαϊκῆς ἐπικρατήσεως· εἰς δὲ τὴν δύσιν, παρεκτὸς τῶν λόγων τούτων, ὑπῆρχε καὶ ὁ τῆς ἀμέσου συγγενείας τῶν δημωδῶν διαλέκτων πρὸς τὴν λατινικήν.

Τὴν σήμερον τὸ roman, τὸ μυθιστόρημα, δὲν εἶναι, ὡς ἄλλοτε, ἀφήγησις παραδόξων ἱπποτικῶν, ἡρωϊκῶν, ἢ ἐρωτικῶν συμβάντων· ὁ μυθογράφος σήμερον εἶναι καὶ φιλόσοφος, ῥέπων ἰδίως εἰς τὴν ψυχολογίαν. Περιγράφων ἤθη καὶ χαρακτῆρας, προβαίνει εἰς ἀναλύσεις, ἐρευνᾷ τὰ αἴτια καὶ τὰ αἰτιατά, ἀποκαλύπτει τὴν κρυφίαν καὶ ἐνδόμυχον διέλιξιν τῶν σκέψεων καὶ τῶν αἰσθημάτων προτοῦ ἀπολήξωσιν εἰς ἔργα, καὶ προπαρασκευάζει λογικῶς τὰς συνεπείας τῶν πράξεων διὰ τὰς ὁποίας εἶναι ὑπεύθυνα τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας του. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ποιότης φιλοσοφίας διαφέρει ἀπὸ συγγραφέως εἰς συγγραφέα, καθὼς διαφέρει ἀπὸ ἔθνους εἰς ἔθνος ἡ καλλιτεχνικὴ τοῦ εἴδους μορφή. Ἀλλ' ὅμως πανταχοῦ τὴν σήμερον ἐπικρατεῖ ἡ φιλοσοφικὴ αὕτη τάσις. Ἴσως ἐνίοτε ἐπικρατεῖ πλέον τοῦ δέοντος. Καὶ σήμερον, καθὼς πάντοτε, ἰσχύει τὸ λόγιον τοῦ γάλλου κριτικοῦ : « Ἀλλοίμονον εἰς τὸ μυθιστόρημα τὸ ὁποῖον ὁ ἀναγνώστης δὲν βιάζεται νὰ τελειώσῃ! » Πρώτιστος ὅρος τοῦ μυθιστορήματος εἶναι τὸ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον καὶ νὰ τέρπῃ τὸν ἀναγνώστην.

Εἰς τοῦτο ἐπιτυγχάνουν κατ' ἐξοχὴν οἱ γάλλοι μυθιστοριογράφοι, τοὺς ὁποίους πρὸ πάντων ἀναγινώσκουν οἱ παρ' ἡμῖν θιασῶται τῆς ἐλαφρᾶς φιλολογίας. Καλὸν τὸ πρότυπον καὶ ἄξιον μιμήσεως, ἀλλ' ὄχι πάντοτε οὔτε κατὰ πάντα. Δὲν εἶναι ἀξία μιμήσεως ἡ τάσις τινῶν ἐκ τῶν συγχρόνων γάλλων συγγραφέων πρὸς περιφρόνησιν τῆς αἰδοῦς, πρὸς προτίμησιν σκανδαλωδῶν ὑποθέσεων. Ἀτυχῶς ὁ κόσμος εἶ-

ναι τοιοῦτος, ὥστε ἴσως ταῦτα συντελοῦν πρὸ πάντων εἰς τὴν διάδοσιν τῆς Φιλολογίας τοῦ εἴδους τούτου. Ἄλλως, τὴν σήμερον, φαίνεται ἐπικρατοῦσα ἡ ἰδέα ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἢ ὁ καλλιτέχνης οὐδεμίαν ἔχουν ἠθικὴν ἀποστολήν, ὅτι ἡ τέχνη εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀποβλέπει, — οἱοσδήποτε ὁ τεχνίτης, — ἢ εἰς τῆς τέχνης τὴν ἀποκλειστικὴν καλλιέργειαν. Οὕτω δικαιολογεῖται ἡ παροῦσα τάσις μερίδος τινὸς τῆς γαλλικῆς Φιλολογίας. Ἡ τάσις αὕτη δὲν εἶναι γενική, ἀλλ' ἐπιπολάζει, οἱ δὲ ξένοι, κρίνοντες ἐκ τῶν τοιούτων μυθιστορημάτων καὶ δραματικῶν ἔργων, τῶν ἐπισυρόντων τὴν κοινὴν προσοχήν, ἄγονται, ὄχι ἄνευ τινὸς λόγου, εἰς τὸ σφαλερὸν συμπέρασμα ὅτι τὰ τοιαῦτα προϊόντα τῆς συγχρόνου Φιλολογίας ἀπεικονίζουν τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τῆς γαλλικῆς κοινωνίας. Ἀδίκημα τοῦτο, τὸ ὁποῖον συναισθάνεται δυσανασχετοῦσα ἡ ὑγιὴς τοῦ ἔθνους πλειοψηφία.

Ἀτυχῶς, ἡ ἐπίδρασις τῶν τοιούτων ἔργων δὲν περιορίζεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς πατρῴας των γῆς. Εἴς τινας χώρας πολεμεῖται ἡ ἐπίδρασις αὕτη. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπαγορεύεται καὶ τιμωρεῖται ἡ δημοσίευσις ἔργων τοῦ εἴδους τούτου, καὶ ὅμως ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ κοιτὶς τῆς σώφρονος ἐλευθερίας. Ἡμεῖς ἐννοοῦμεν ἀλλέως τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀφίνομεν τὸ στάδιον τοῦ τύπου ἀπεριόριστον. Ἴσως ἔχομεν δίκαιον· τὰ χρηστὰ ἤθη δὲν νομοθετοῦνται. Ἀντὶ νόμων, προτιμητέα ἡ ἐπιβολὴ τῆς κοινῆς γνώμης. Ἀλλ' ἐδῶ, καθὼς καὶ ἀλλαχοῦ, ἡ κοινὴ γνώμη, ὅτε μάλιστα ἐκπροσωπεῖ τὸ ὀρθόν, δὲν ἔχει θάρρος, δὲν ἔχει φωνήν. Ὑποτίθεται ὅτι ὄργανον τῆς κοινῆς γνώμης εἶναι ὁ τύπος. Ἀλλ', ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, αἱ ἐφημερίδες δὲν θεωροῦν ὡς μέρος τῆς ἀποστολῆς των τὴν ἠθικοποίησιν τῶν ἀναγνωστῶν των. Ἐνίοτε μάλιστα λησμονοῦν ὅτι φέρουν εὐθύνην τινὰ ὡς πρὸς τοῦτο. Ἐφαρμόζουν καὶ αὗται τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ τέχνη ἀποβλέπει εἰς μόνην τὴν τέχνην. Διὰ τοῦτο,

παρεκτὸς εἰδοποιήσεων σκανδαλωδῶν ἐνίοτε, δημοσιεύουν καὶ λεπτομερείας ἐγκλημάτων τῶν ὁποίων ἡ γυμνότης ἠδύνατο νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐπέμβασιν τῆς ἀστυνομίας, καὶ μεταφράσεις μυθιστορημάτων εἰς πᾶν ἄλλο συντελούντων ἢ εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους διάπλασιν.

Ἂς ἀναλάβωσι τὴν περὶ τοῦτο ἀποστολὴν οἱ νέοι τῆς Ἑλλάδος συγγραφεῖς. Ἂς μὴ λησμονῶσιν ὅτι ἡμεῖς ἔχομεν ἴδια χαρακτηριστικά, ὅτι οὐδεμία ὑφίσταται ἀνάγκη τοῦ νὰ εἰσαγάγωμεν ἐνταῦθα ἕξεις καὶ ἰδέας καὶ ἀρχάς, ἐχούσας ἴσως ἀλλαχοῦ λόγον ὑπάρξεως, ἐδῶ ὅμως ὄχι, ὅτι ἡμεῖς δὲν συνεγηράσαμεν ἔτι μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης.

Βλέπετε ὅτι, ἐὰν ἔγραφα ὅλα ταῦτα εἰς τὸν νεαρόν μου ποιητήν, ἤθελα ὑπερβῇ καὶ τὰ ὅρια ἐπιστολῆς καὶ τῆς εὐπρεπείας ἔτι τὰ ὅρια. Καὶ ὅμως, ἂν ἐτόλμων, θὰ ἔλεγα καὶ περισσότερα. Θὰ τὸν παρεκίνουν νὰ σπουδάζῃ κατὰ προτίμησιν τοὺς ἀρχαίους, ὅταν δὲ ἀναγινώσκῃ προϊόντα τῶν νεωτέρων φιλολογιῶν, νὰ τὰ ἀναγινώσκῃ ἐπισταμένως, κριτικῶς, ἄνευ τυφλοῦ ἐνθουσιασμοῦ, χειραγωγούμενος ὑπὸ εἰδημονεστέρων του κατ' ἀρχὰς κριτῶν ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας των, ἀλλὰ πρὸ πάντων προσπαθῶν νὰ κρίνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ, αἰτιολογῶν καὶ ἀναλύων τόν τε θαυμασμὸν καὶ τὰς ἐπιφυλάξεις του, δυσπιστῶν πρὸς τὰς ὁρμὰς τοῦ ἐπικρατοῦντος περὶ αὐτὸν ῥεύματος τοῦ συρμοῦ. Θὰ τὸν προέτρεπα νὰ καταγίνῃ εἰς τελειοποίησιν τοῦ ὀργάνου του, νὰ γίνῃ κύριος τῆς γλώσσης του, νὰ μάθῃ νὰ γράφῃ προτοῦ ἐπιχειρήσῃ νὰ συγγράφῃ. Ἐὰν νομίζῃ ὅτι ἐκλήθη ἀληθῶς εἰς τὴν φιλολογίαν, εἴτε ἐλαφράν, εἴτε ὅπως ἄλλως θέλει νὰ τὴν ὀνομάσῃ, ἂς ἐπιδοθῇ εἰς αὐτὴν μετὰ ζήλου, μετ' ἀφοσιώσεως, συναισθανόμενος τὴν πρὸς τοὺς ἀναγνώστας του εὐθύνην, κηδόμενος πάντοτε τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀξιοπρεπείας, ἀνυψῶν τὸ ἔργον του δι' ὑψηλοῦ ἠθικοῦ σκοποῦ, ἔχων τὴν συναίσθησιν ὅτι γράφων ἐκπλη-

ροῖ, ὁπωσδήποτε καὶ κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεών του, ἀποστολὴν εὐγενῆ, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ τὴν καταβιβάσῃ εἰς βιοποριστικὸν ἁπλῶς ἐπάγγελμα, εἰς μέσον πρὸς ἀπόκτησιν ἐφημέρου δημοτικότητος ἢ ὑλικῶν ἀπολαυσῶν.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ.

[*Hestia*, nº 9, 1892.]

ἌΓΓΕΛΟΣ ΓΙΑΛΛΙΝᾶΣ.

Ἐν τῇ στενῇ ὁδῷ τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος τῇ ἐκβαλούσῃ εἰς τὴν Σπιανάδαν τῆς Κερκύρας, εὑρίσκεται τὸ σπουδαστήριον τοῦ Ἀγγέλου Γιαλλινᾶ. Τὸ σπουδαστήριον τοῦτο εἶναι μικρὰ αἴθουσα, ἔνθα ὑπάρχουσιν ἐν θελγούσῃ ἀκαταστασίᾳ ζωγραφικοὶ ὀκρίβαντες, λευκώματα, ἀρχαῖαι ὑδρίαι, εἰκόνες ἀνηρτημέναι ἐπὶ τῶν τοίχων, παλαιὰ τουρκικὰ ὑφάσματα, ἄνθη ἀπεξηραμένα· διάφοροι ἀναμνήσεις τῶν μερῶν, τὰ ὁποῖα διῆλθεν ὁ καλλιτέχνης, φωτογραφίαι ὡραίων γυναικῶν, ὧν τὰς μικρὰς χεῖρας ὡδήγησεν εἰς τὴν τέχνην ὁ Γιαλλινᾶς, θύραι ζωγραφηθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου, ἐδῶ μία ἱσπανικὴ κιθάρα, ἐκεῖ ἓν ἀρχαῖον ξίφος· καὶ ἴσως, ἂν ἀνακατεύσῃς κυλίνδρους τινὰς ἐρριμμένους εἴς τινα γωνίαν, δὲν εἶναι παράδοξον νὰ ἀνακαλύψῃς ἀρχαῖα οἰκογενειακά του ἔγγραφα. Ἰδοὺ τί εἶναι τὸ σπουδαστήριον τοῦτο. Ἐκεῖ πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐσυναζόμεθα ὀλίγοι φίλοι, ἐκαπνίζαμεν τὰ ποῦρά μας καὶ ἐφλυαροῦμεν ἢ ἐσυρίζαμεν παρακολουθοῦντες τὸν καλλιτέχνην ἐργαζόμενον ἐπὶ τῶν πινάκων, οὓς παρεσκεύαζε διά τινα ἔκθεσιν τοῦ Λονδίνου. Ἡ ἔκθεσις αὕτη ἦτο ἡ δευτέρα. Ἡ πρώτη του εἶχεν ἐμποιήσῃ ζωηρὰν ἐντύπωσιν, ἡ ἐπιτυχία δὲ αὕτη ἐθεωρήθη ὡς θρίαμβος τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἐν τῷ

μεγάλῳ ἐκείνῳ καλλιτεχνικῷ κέντρῳ. Ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐπίσης ἐπιτυχίας ἐσΊέφθη καὶ ἡ δευτέρα ἔκθεσίς του. Ἐν Λονδίνῳ δὲν εἶναι εὔκολον καλλιτέχνης νὰ διέλθῃ σῶος καὶ ἀϐλαϐὴς διὰ τῶν καυδιανῶν δικράνων τῆς κριτικῆς. Ἐκεῖ ἡ ὑδατογραφία ἔχει φθάσῃ εἰς σημεῖον ἀπαραμίλλου τελειότητος, καθ' ὅσον ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην πόλιν τῆς Εὐρώπης ἀγαπᾶται καὶ καλλιεργεῖται τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γραφικῆς. Οἱ ἄγγλοι ὑδατογράφοι φημίζονται εἰς ὅλα τὰ καλλιτεχνικὰ κέντρα, ἰδίως δὲ διακρίνει αὐτοὺς ἡ ἐντέλεια τῶν πινάκων, ἥτις καταντᾷ σχεδὸν φορτική· τὰ ἔργα των ἔχουσι τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἐκείνην ἀκρίϐειαν, εἴς τε τὰ σχέδια καὶ τοὺς χρωματισμούς, ἥν, προκειμένου περὶ ἀκουαρέλας, δὲν παραδέχεται ἡ γαλλικὴ σχολή. Ἡ ἐπιμελημένη ἐκτέλεσις ἔχει τόσον ἀναπτύξῃ τὸ αἴσθημα τῶν γραμμῶν καὶ τῶν χρωμάτων παρὰ τοῖς Ἄγγλοις, ὥσΊε αἱ ἀπαιτήσεις τοῦ κοινοῦ εἶναι ὑπερϐολικαὶ ὀλίγον· διό, ἵνα ἀνθέξῃ καλλιτέχνης τις κατορθώνων νὰ ἐκτιμηθῶσι τὰ ἔργα του καὶ νὰ ζυγίζωνται μὲ χρυσόν, πρέπει νὰ ἔχῃ ἔξοχα προσόντα. Ὁ Γιαλλινᾶς οὕτως ἐκρίθη ἐν τῇ ἀγγλικῇ πρωτευούσῃ, ἔκτοτε ἐγένετο εὐρωπαϊκῆς φήμης ζωγράφος, ὁ δὲ ἐπιθυμῶν νὰ ἔχῃ σήμερον συλλογὴν ὑδατογραφιῶν δὲν δύναται νὰ παραλείψῃ τοῦτον. Αἱ μεγάλαι ἀγοραὶ ἠνοίχθησαν δι' αὐτόν, αἱ δὲ Ἀθῆναι πολὺ θὰ δυσκολευθῶσι νὰ ἴδωσιν εἰς τὸ μέλλον πίνακά του.

Εἶναι ἀληθῶς περίεργος, διὰ τοὺς γνωρίσαντας ἀρχῆθεν τὸν Γιαλλινᾶν, ἡ ταχύτης τῆς προόδου αὐτοῦ. Πρὸ δέκα ἐτῶν οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ φαντασθῇ ὅτι ὁ ἀσθενικὸς μαθητὴς τοῦ ἐκπαιδευτηρίου « ΚαποδίσΊρια » ἐν Κερκύρᾳ θὰ καθίσΊατο ὁ μεγαλύτερος τῶν ἑλλήνων ὑδατογράφων. Οἱ συμμαθηταί του δὲν ἐνθυμοῦνται εἰς τὴν παιδικήν του ἡλικίαν νὰ ἐδείκνυεν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν οὔτε νὰ εἶχε μεγάλην κλίσιν πρὸς τὴν τέχνην. Ἐδιδάσκετο καὶ αὐτὸς τὴν ζωγραφικήν, ὅπως ὅλοι οἱ

λαμβάνοντες ἐπιμελημένην ὁπωσδήποτε ἀνατροφὴν νεανίαι. Τὰ σχολικά του ἰχνογραφήματα ἦσαν ὑποφερτά, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ διδασκάλου, καὶ ἡ μόνη ἐπιτυχία τῆς παιδικῆς ἡλικίας του ἦτο ἡ ἄδεια, ἣν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ διδάσκαλος τῆς ἰχνογραφίας, νὰ ἐκθέσῃ ἓν σχεδιαγράφημά του, χωρὶς νὰ ἐργασθῇ ἐπ' αὐτοῦ ἡ χεὶρ τοῦ διδασκάλου. Τοῦτο εἶναι κάπως ἀξιοσημείωτον, διότι τὰ σχεδιαγραφήματα τῶν συμμαθητῶν του ἀνῆκον κατὰ τὰ τρία τέταρτα τοὐλάχιστον εἰς τὸν διδάσκαλόν των.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης παρῆλθον ἔτη τινά. Οἱ μαθηταὶ διεσκορπίσθησαν ἐκ τοῦ λυκείου ἐκείνου καὶ ἕκαστος ἠκολούθησε τὴν ὁδόν του ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Γιαλλινᾶ, μία ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων τῆς νήσου, ἐσκέπτετο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν εὐφυΐαν τοῦ Ἀγγέλου εἰς ἔργον ἀνάλογον πρὸς τὴν κοινωνικὴν αὐτῆς θέσιν. Εἰς τὸν Γιαλλινᾶν ὅμως ὑπελάνθανεν ὁ ἔρως πρὸς τὴν ζωγραφικήν, καὶ ἡμέραν τινὰ ἐγνώσθη εἰς τὸν κύκλον τῶν φίλων του ὅτι ἀπέρχεται εἰς τὴν Ἰταλίαν ἵνα τελειοποιηθῇ εἰς τὴν ἀκουαρέλαν. Τοῦτο ἐκρίθη ὡς νεανικὴ ἀνοησία, καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγοι οἱ κινήσαντες τὴν κεφαλήν των καὶ ταλανίζοντες τὸν νεανίαν, ὅστις εἰς μάτην θὰ κατέτριβε πολύτιμον χρόνον μπογιατίζων καὶ αὐτὸς χαρτιά. Ἀλλὰ δὲν ἐφρόνει οὕτω περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ἐν Βενετίᾳ καὶ Ῥώμῃ διδασκόμενος ὁ Γιαλλινᾶς.

Καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὅμως εἰς τὴν Κέρκυραν, κομίζων δύο λευκώματα πλήρη ὑδατογραφιῶν, δὲν ἐνεποίησαν αὗται οὐδεμίαν ἐντύπωσιν. Εἶδον μερικὰς τῶν πρώτων σπουδῶν του. Εἰς ταύτας δὲν διακρίνει τις τίποτε πλειότερον ἢ τὸν χρωστῆρα κοινοῦ ζωγράφου. Δύναμις καὶ φυσικότης δὲν διακρίνεται καὶ μόλις ὑπολανθάνει τὸ αἴσθημα. Οἱ χρωματισμοὶ εἶναι λίαν παρακινδυνευμένοι, οἱ οὐρανοὶ ὑπὲρ τὸ δέον ζωηροί, αἱ κάθετοι ἀνακριβεῖς, ἡ δὲ προοπτικὴ οὐχὶ πολὺ μελετημένη.

Οὔτε τὴν φύσιν ἐφαίνετο ὅτι ἐμελέτησεν, οὔτε εἰς τοὺς κανόνας τῆς τέχνης ὅτι ἐνεβάθυνε. Τὰ ἔργα του ἐκεῖνα πρὸ δεκαετίας μὲ ἐπλήρωσαν δυσθυμίας, ὅτε ἤκουσα κάποιον λέγοντα : « κοινότατα πράγματα. » Ἐσκέφθην ὅτι θὰ ἐγίνετο καὶ αὐτὸς εἷς ἐρασιτέχνης, ὡς τόσοι ἄλλοι ἐν Κερκύρᾳ, ζῶν ἐν ἀφανείᾳ καὶ κατατρίβων τὸν χρόνον του, πότε εἰς τὴν πόλιν περιδιαβάζων καὶ πότε εἰς τὴν ἐξοχὴν καλλιεργῶν τὰ κτήματά του.

Διὰ νὰ φανῇ οἷος εἶναι σήμερον, ἔπρεπε νὰ συμβῇ εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὅτι συνέβη εἰς πάσας σχεδὸν τὰς ἀριστοκρατικὰς οἰκογενείας τῆς περικαλλοῦς νήσου, νὰ περιέλθῃ εἰς οἰκονομικὰς στενοχωρίας, καὶ νὰ σκεφθῇ ὅτι ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῇ ἡ τέχνη τοῦ νεαροῦ Ἀγγέλου ὡς βιοποριστικὸν ἐπάγγελμα. Οὕτως ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλίπῃ τὸν ἀμέριμνον βίον τοῦ ἐρασιτέχνου. Ἤρχισε νὰ μελετᾷ τὴν φύσιν τῆς Κερκύρας καὶ νὰ ἀντιγράφῃ τὰ μαγικὰ αὐτῆς τοπία. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα ταῦτα γενόμενα χάριν ἐμπορίας δὲν ἐπαρουσίαζον ἐκτάκτους καλλιτεχνικὰς ἰδιότητας. Ἐν τούτοις ὑπὸ τὸν ἔμπορον τῶν εἰκόνων διελάνθανεν ὁ ζωγράφος καὶ εἰς τὰ βεβιασμένα ἐκεῖνα χρώματα, καὶ εἰς τὰς πετῶντι χρωστῆρι θαλασσογραφίας του διεφαίνετο ἡ θαυμασία ἐκλογὴ τῶν τοποθεσιῶν καὶ αἱ πρόοδοί του εἰς τὴν μελέτην τῆς κερκυραϊκῆς φύσεως. Ἐργαζόμενος ἵνα ὑπερπηδήσῃ ἀναποδράστους οἰκονομικὰς δυσχερείας, δὲν ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν, ἀλλὰ λεληθότως ἐμελέτα τὴν φύσιν, ἥτις ὑπῆρξεν ἡ ἀληθὴς διδάσκαλος τοῦ Γιαλλινᾶ. Ἡ μελέτη αὕτη δὲν ἀπέβη ἄκαρπος, πράγματι δὲ μετ' ὀλίγον ἐφάνη ἡ ἔξοχος τέχνη του.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεγάλη τις ἱστορικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀποστολὴ εἶχε συγκροτηθῇ ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν πλουσίου τινος οὔγγρου κόμητος. Εἰς τὴν ἀποστολὴν ταύτην ἐκλήθη νὰ λάβῃ μέρος καὶ ὁ Γιαλλινᾶς. Περιέπλευσε τότε τὰ παράλια τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκεῖθεν ἔλαβε τὰ πρῶτα θέματα τῶν

πινάκων του, οἵτινες, ἐκτεθέντες εἰς Βιέννην, *ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν τεχνοκριτῶν. Διεφαίνετο μέσῳ τῶν ἀτελῶν ἐκείνων ἔργων ὁ μέλλων καλλιτέχνης.* Τοῦτον *διέκρινε κυρίως ὁ τότε ἄγγλος πρεσβευτὴς ἐν* Ἀθήναις *κ.* Φώρδ. *Διήρχετο τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ θέρος ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια εἰς τὸ ἐν* Κερκύρᾳ *ἀγροκήπιον.* Τὸ *διπλωματικὸν σῶμα μετέβη ἐκεῖ.* Ὁ *δὲ κ.* Φώρδ, *ὡς γνήσιος* Ἄγγλος *ἀγαπῶν τὴν ἀκουαρέλαν, ἐζήτησε καὶ εὗρε τὸν νεαρὸν ζωγράφον, οὗτινος εἰκόνας εἶχεν ἰδῇ ἔν τινι φιλικῇ του οἰκίᾳ· τὸν ἐνεθάρρυνε, τῷ ἔδωκε παραγγελίας καὶ τὸν συνέστησεν εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, ἥτις ἐπίσης ἀνέθηκεν αὐτῷ ἐργασίας· μετ' ὀλίγον δὲ ὁ ἄγγλος πρεσβευτὴς τὸν παρέλαβεν ἐνταῦθα, ἵνα τῷ ζωγραφίσῃ τὰς ἀθηναϊκὰς ἀρχαιότητας.* Ἡ *προστασία τοῦ* Φὼρδ *ἐκίνησε κάπως τὴν ὄρεξιν τῶν* Ἀθηναίων *νὰ ἀποκτήσωσιν εἰκόνας του.* Ἐζωγράφιζε *τότε ὁ* Γιαλλινᾶς *καὶ ἐπώλει εἰς οἱανδήποτε τιμήν.* Εἰκόνες *του ἐπωλήθησαν καὶ ἀντὶ τριάκοντα δραχμῶν, καὶ ἀντὶ εἴκοσιν ἀκόμη.* Ἐν *τούτοις οἱ* Ἀθηναῖοι *ἐδυσανασχέτουν διὰ τὰς ὑπερβολικὰς ἀπαιτήσεις τοῦ κερκυραίου ὑδατογράφου.* Ὁ Γιαλλινᾶς *ὅμως δὲν ἐστενοχωρεῖτο διόλου.* Εἶχε *μεγάλην πεποίθησιν εἰς τὸ μέλλον· τότε εἶχεν ἀνάγκην μόνον χρημάτων, ἐπετοῦσεν ὀλίγες πινελιὲς εἰς τὸν χάρτην καὶ ἐλάμβανεν ὅσα ὅσα.* Βεβαίως *τὰ ἔργα του ἐκεῖνα δὲν δύνανται νὰ κριθῶσιν ὡς ἔργα τοῦ σημερινοῦ ζωγράφου, καίτοι φέρουσι τὴν ὑπογραφήν του καὶ κοσμοῦσι τὰς αἰθούσας ἐπισήμων οἴκων τῆς ἑλληνικῆς πρωτευούσης.*

Ὀλίγον *κατόπιν ἐπεσκέφθη τὴν* Κωνσταντινούπολιν, *τὴν* Ῥόδον, *τὴν* Βενετίαν, *τὴν* Ἰσπανίαν *καὶ κατήρτισε λευκώματα χάριν τοῦ κ.* Φώρδ. Τότε *μόνον διέλαμψεν ἡ ἔξοχος τοῦ* Γιαλλινᾶ *ἰδιοφυΐα.* Εἰς *τὰ ἔργα ταῦτα, ἔργα ἀνέσεως καὶ μελέτης, εἰς ἃ μεταδίδεται ὅλη ἡ ποίησις καὶ ἡ μαγεία τῶν ὡραίων τόπων, οὓς μεταφέρει ἐπὶ τοῦ ζωγραφικοῦ του χάρτου.*

διακρίνεται ἄρτιος πλέον ὁ καλλιτέχνης. Τὸ λεύκωμα τῆς Ῥόδου, τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Ἱσπανίας ἐπαρουσίασαν ὅλως διάφορον τὸν Γιαλλινᾶν ἢ ὡς τὸν ἐγνωρίζομεν μέχρι τοῦδε. Τὰ ἀρχαῖα παλάτια τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς νήσου, μὲ τὴν μεσαιωνικὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν κτιρίων τούτων, μὲ τὴν γραφικότητα τῶν γραμμῶν των καὶ τὸν ἀρχαΐζοντα χρωματισμόν των, λουόμενα ἀπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ λαμπροτέρου ἡλίου, ἔχουν τόσην ζωὴν καὶ τόσην ποίησιν, ὥστε ἔκθαμβος μένει τις, ἀγνοῶν τί πρῶτον νὰ θαυμάσῃ. Καὶ μετὰ τὴν Ῥόδον ἡ Βενετία, ἥτις ἐκτίσθη ἵνα κρύπτῃ τοὺς ἐραστὰς καὶ μαγεύῃ τοὺς καλλιτέχνας, καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ ἀνὰ πᾶν βῆμα δίδουσα θέμα εἰς τὸν καλλιτέχνην. Ἐδῶ τὰ μελαγχολικὰ νεκροταφεῖά της μὲ τὰς κυπαρίσσους καὶ τὰ γραφικὰ μνηματάκια, ἐκεῖ τὰ *χαγιάτια* μιᾶς ἑλληνικῆς οἰκίας τοῦ Φαναρίου, ἐδῶ καφάσια τουρκικά, ἐκεῖ τζαμία ἐξακοντίζοντα ὑψηλὰ τοὺς μιναρέδες των, ἀλλοῦ ἓν διολισθαῖνον καΐκιον, ἀλλαχοῦ εἷς τεκὲς καὶ παρέχει μία κρήνη μὲ ἀραβουργήματα ὁμοιάζοντα ἱσπανικὰ τρίχαπτα, ἐδῶ ἓν χωρίον καὶ ἐκεῖ ἓν ἀκρογιάλι κρυπτόμενον ἀπὸ καταπράσινον λόφον· τόσα ζωγραφικὰ θέλγητρα καὶ τόσοι ἀλησμόνητοι τύποι καὶ ἐνδυμασίαι· δύσεις καὶ ἀνατολαὶ ἡλίων, χύνουσαι χρυσὸν καὶ βύσσον εἰς τὸ Σκούταρι, σελήνη ἐπαργυροῦσα τὰς θελκτικωτέρας τοῦ κόσμου ἀκτάς, καὶ φωτίζουσα εἰς τὸ βάθος τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, πλάτανοι ὑπὸ τὰ φυλλώματα τῶν ὁποίων στρωννύων τὸ *μεντέρι* του γέρων ὀθωμανὸς προσεύχεται, *τουλουμπατζῆδες* χυνόμενοι ἀκράτητοι καὶ χανούμισσαι νωχελῶς βαδίζουσαι μέσῳ στενωπῶν γραφικωτάτων· ὅλη αὐτὴ ἡ ποίησις, εἰς θάλασσαν, εἰς βλάστησιν, εἰς οἰκίας, εἰς κήπους, εἰς καΐκια, εἰς ἀμφιέσεις, διελαύνει ἐν τῷ λευκώματι τοῦ Γιαλλινᾶ, μὲ ὅλην ἐκείνην τὴν φυσικότητα, ἣν μόνος ὅστις εἶδε τὴν

Κωνσ7αντινούπολιν καὶ ᾐσθάνθη τὴν ϖοικίλην ἐκείνην ἐκδήλωσιν τῆς ζωῆς, καὶ ἤκουσε τὸν χόντζαν ψάλλοντα καὶ τοὺς μπεϊγιαντάδες σχίζοντας τὰ ὕδατα τοῦ Βοσπόρου, δύναται ἀρκούντως νὰ θαυμάσῃ. Ἡ δὲ Ἱσπανία μὲ τὸ Τολέδον της, μὲ τὴν Ἀλάμπραν της, μὲ τὰς ὡραίας της γυναῖκας, μὲ ὅλην τὴν ϖοίησιν τῶν δικτυωτῶν της, ὁπόθεν ἡ μελανόφθαλμος σενιόρα ἀκούει τὲς σερενάδες τῶν κωμαζόντων κιθαρῳδῶν, ϖαρουσιάζεται εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Γιαλλινᾶ μὲ τὴν μυθισ7ορηματικὴν ἐκείνην φυσιογνωμίαν, ἣν ἀφῆκεν ὁ μεσαιὼν μὲ τοὺς Ἄραϐας, τοὺς ϖρογεγραμμένους ἱππότας καὶ τοὺς ταυρομάχους.

Ἐκεῖνο ὅπερ κατέχει εἰς ὕψισ7ον βαθμὸν ὁ Γιαλλινᾶς εἶναι ὅτι λαμϐάνει ἐξ ἑκάσ7ης χώρας τὸ χαρακτηρίζον ϖλειότερον αὐτήν. Ἐκ τῆς Γρενάδας μία θολωτὴ μὲ μαυρούσια τόξα καὶ σαρακηνικοὺς σ7υλίσκους ϖύλη, ἀπὸ τῆς αὐλῆς τῶν μύρτων ληφθεῖσα, δίδει ϖλειοτέραν ἰδέαν ϖερὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ϖόλεως ἢ εἴκοσιν εἰκόνες ταύτης. Ἡ ϖύλη φαίνεται ἐν σκιόφωτι εἰς τὸ βάθος αὐλῆς, διὰ τοῦ ἀνοίγματος δὲ τῆς θύρας διακρίνεται μακρὰν ὁ κυανοῦς ἱσπανικὸς οὐρανός. Εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην ἐφηρμόσθησαν ὅλοι οἱ κανόνες τῆς ϖροοπ7ικῆς. Θαρρεῖ κανεὶς ὅτι εἶναι γεγλυμμένη καὶ οὐχὶ ζωγραφισμένη ἡ ϖύλη ἐκείνη, ἂν δὲ γνωρίζῃ ὁ θεατὴς ἀραϐικὰ δύναται νὰ ἀναγνώσῃ τὰς ἐπιγραφὰς ἐκείνας. Ἀπὸ τὰ χαρίεντα ἐκεῖνα τόξα τῆς μαυριτανικῆς ϖύλης, ἀπὸ τὰ ἀραϐουργήματα, ἀπὸ τοὺς ἐλαφροὺς ἐκείνους σ7υλίσκους σχηματίζει τις ἀκριϐῆ ἰδέαν τοῦ ϖνεύματος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῆς Ἀλάμπρας, καὶ ἡ φαντασία τοῦ αἰσθανομένου βαθέως θεατοῦ συμπληροῖ τὸ μαγικὸν ἐκεῖνο ϖαλάτιον. «Ὅταν κανεὶς εἶναι ἐρωτευμένος, λέγει ὁ Δὲ Ἀμίτσης, ὀνειρεύεται ϖάντοτε ὀλίγην Ἀλάμπραν χωρὶς νὰ τὴν γνωρίζῃ, καὶ ἐὰν ἦτο δυνατὸν τὰ ὄνειρα ἐκεῖνα νὰ ϖαρασ7αθῶσι μὲ γραμμὰς καὶ χρώματα, θὰ εἴχομεν εἰκό-

IMPRIMERIE NATIONALE.

νας, αἵτινες θὰ κατέπληττον μὲ τὴν ὁμοιότητα αὐτῶν πρὸς πᾶν ὅ, τι βλέπομεν εἰς Γρενάδαν.» Κ' ἐγὼ βλέπων τὰς εἰκόνας τοῦ Γιαλλινᾶ καὶ ἀκούων τὰς ἰσπανικάς του ἐντυπώσεις, ἐνόμιζον ὅτι δὲν ἦτο πρώτη φορὰ καθ' ἣν ἔβλεπον τὰ θέλγητρα ἐκεῖνα. Ἐνόμιζα ὅτι τὰ εἶχον ἴδῃ καὶ ἄλλοτε, καὶ ὅλαι αὐταὶ αἱ γραμμαὶ τῆς εἰκόνος εἰκονίζουν τὸν ἔρωτα καὶ τὴν ἡδυπάθειαν, τὴν μελαγχολίαν καὶ τὴν σιωπήν. Οἱ τρεῖς τέσσαρες πίνακες τῆς Ἀλάμπρας τοῦ Γιαλλινᾶ εἶναι ἀληθεῖς ῥοδιναὶ ὀπτασίαι νεανικῆς ἡλικίας. Αἱ ἐν αὐτῇ διαθλάσεις τοῦ φωτὸς ἐπαυξάνουσι τὸ μυστήριον, καὶ ὁ θεατὴς τῶν εἰκόνων, ἀναμιμνήσκεται διαρρεύσαντα βίον φυλῆς ἐξόχως καλλιτεχνικῆς, καὶ ἐνθυμεῖται σελίδας τοῦ Ἀλῆ ἀγᾶ καὶ τοῦ Δὲ Ἀμίτση, αἵτινες τοῦ ἔκλεψαν νύκτας ὁλοκλήρους ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ του, καὶ θέλει, μένων ἐξαπλωμένος ἐπὶ ἀνατολικοῦ σοφᾶ, καπνίζων ὡς Ἀσιανός, νὰ βλέπῃ τὰ ἀριστουργήματα ταῦτα τοῦ Γιαλλινᾶ, νὰ ἐντρυφᾷ μὲ τὴν τέχνην καὶ νὰ αἰσθάνεται ἀναζῶντα τὰ νεανικὰ ὄνειρά του εἰς τὰς εἰκόνας ἐκείνας.

Ἀπὸ τὰς μαγευτικὰς αἰθούσας τῆς Ἀλάμπρας ὁ Γιαλλινᾶς σὲ μεταφέρει εἰς τὰς Ἀθήνας. Εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ λευκώματος τῶν ἑλληνικῶν ἀρχαιοτήτων δὲν εἰργάσθη ὡς ὑδατογράφος μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς ποιητής. Εἰσέδυσε μὲν εἰς τὸ μυστήριον τῆς μαγείας τῶν ποικίλων ἀποχρώσεων, ἃς λαμβάνει ὁ ἀθηναϊκὸς οὐρανός, καὶ εὗρε τὸ ἀκριβὲς χρῶμα, ὅπερ ἀφῆκεν ἐπὶ τῶν ἀρχαιοτήτων ὁ χρόνος, ἀλλὰ ἐν ταὐτῷ περιβάλλει ὅλα ταῦτα μὲ τὴν αἴγλην τῆς ποιήσεως. Δὲν ἀντιγράφει πιστῶς τὴν φύσιν καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης μόνον, ἀλλὰ γνωρίζει νὰ μεταδίδῃ εἰς τὰς εἰκόνας του ὅλην τὴν ποίησιν, ὅλον τὸ θέλγητρον ὅπερ ἐναπέθηκαν ἐπ' αὐτῶν οἱ διαρρεύσαντες αἰῶνες. Δὲν μεταδίδει ψυχρῶς, τεχνικῶς, ἀρχιτεκτονικῶς μόνον τὰ ἀθάνατα τῆς τέχνης μνημεῖα. Αὐτὸ εἶναι ἐργασία δυναμένη νὰ ἀπασχολήσῃ ἕνα τεχνίτην, ὄχι ὅμως

καὶ καλλιτέχνην τῆς περιωπῆς τοῦ Γιαλλινᾶ. Κατὰ τοῦτο δὲ διαφέρουσι τὰ ἔργα τοῦ κερκυραίου ζωγράφου ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν λοιπῶν ὑδατογράφων, ἐν τοῖς ὁποίοις δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ πλήρης ἀρχιτεκτονικὴ ἀκρίβεια καὶ ἐντελὴς ἀναλογία γραμμῶν; ἀλλὰ λείπει ἡ ζωὴ ἣν δίδει εἰς τὰ ἔργα του ὁ Γιαλλινᾶς. Εἰς ὅλα διακρίνεται ὁ ἀληθὴς καλλιτέχνης. Ἡ ἐκλογὴ τῆς ὥρας καὶ τῆς θέσεως ἀποτελεῖ ἓν τῶν οὐσιωδεστάτων χαρακτηριστικῶν τούτου. Εἴτε ἐν ἡλιοσταλάκτῳ ἡμέρᾳ, εἴτε ἐν δύσει, εἴτε ὅτε ἡ σκιὰ πυκνὴ ἐπικάθηται τῶν ἀρχαίων μνημείων, εἴτε ὅτε ὁ οὐρανὸς καλύπτεται ἀπὸ μελανὰ νέφη, εἴτε ὅτε διαγελᾷ ἡ πρωΐα μὲ τὰς λεπτόχρους καὶ χρυσαυγεῖς ταινίας τοῦ οὐρανοῦ, πάντοτε αἱ εἰκόνες του ἀποτείνονται πρὸς τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ καὶ εἰς αὐτὴν ἐξεγείρουν τὸ συναίσθημα τοῦ ἐπισκέπτου τῶν ἀρχαιοτήτων, ὅστις διὰ τῆς διανοίας του προσπαθεῖ νὰ ἀνεγείρῃ τὸν ἐκλείψαντα ἐκεῖνον κόσμον τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς τελειότητος.

Τεσσαράκοντα καὶ πλέον εἰκόνες τῶν ἑλληνικῶν μνημείων ἐξέθεσε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς τὴν Gallery Graves. *Τὰς εἰκόνας ταύτας εἰκοσάκις τὰς εἶδον καὶ εἰκοσάκις συνεξέδραμον μετὰ τοῦ καλλιτέχνου καὶ παρηκολούθουν τοῦτον ἐργαζόμενον. Ἐνθυμοῦμαι τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἣν ἠγόρασεν ὁ πρίγκηψ τῆς Οὐαλλίας, ἐν γλυκυτάτῃ δύσεως ὥρᾳ, ὅτε λεπτὸς πέπλος φωτεινῆς ἀχλύος περιχέει τὴν ἀτμοσφαῖραν, καὶ αἱ στῆλαι τοῦ Παρθενῶνος φωτίζονται μόνον εἰς τὰς κορυφάς των, ἐνῷ πλεῖστον μέρος αὐτῶν διατελεῖ ὑπὸ σκιάν· τὴν εἰκόνα ταύτην, ὁσάκις τὴν ἔβλεπον μοῦ ἐγέννα τὸ μελαγχολικὸν ἐκεῖνο αἴσθημα, ὅπερ καταλαμβάνει πάντα ὅταν εὑρίσκεται παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ Παρθενῶνος, καὶ βλέπει τὸν ἥλιον ἐξακοντίζοντα τὰς ἀσθενεῖς πλέον ἀκτῖνας του πρὸς τὸ ἀριστούργημα τῆς τέχνης. Ἄλλη πάλιν εἰκών, ἡ τῶν στύλων τοῦ ὀλυμπίου Διὸς ἐν ὥρᾳ δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅτε ὁ οὐρανὸς*

περίχρυσος αὐγάζει, καὶ τὸ πᾶν καλύπτει μυστηριώδης ἡσυχία, ὅτε κρυφολαλοῦν μόνον τὰ πτηνὰ καὶ ἡ ψυχὴ βλέπει ἐν ἐκστάσει ὑπεγειρομένους τοὺς κολοσσιαίους ἐκείνους στύλους, ὡς αἰωνίους μάρτυρας τῆς δόξης καὶ τῶν δεινῶν τῆς χώρας ταύτης, ᾐσθανόμην ὅλον τὸ μυστηριῶδες θέλγητρον τῆς ὥρας ἐκείνης, ἥτις δὲν διαρκεῖ ἐπὶ πολύ, ἀλλὰ πληροῖ ποικίλων καὶ παραδόξων ἐντυπώσεων τὴν ψυχήν. Τὴν ὥραν ταύτην, τὸ ποιητικὸν αὐτὸ ὄνειρον τῆς δυούσης ἡμέρας, συνέλαβε καὶ μετέφερεν ἐπὶ τοῦ πίνακός του ὁ ποιητικὸς ζωγράφος, ὅστις δὲν μεταδίδει τὸ ψυχρὸν μόνον κάλλος τῶν στύλων, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν μεταδίδει καὶ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς σκέψεις, ἃς προκαλεῖ εἰς τὴν καλλιτεχνικήν του ψυχὴν τὸ καταπεσὸν αὐτὸ μεγαλεῖον. Νομίζει τις ὅτι ὁ Γιαλλινᾶς δὲν μεταφέρει ἐπὶ τοῦ χάρτου μνημεῖα, οὐδὲ ὅτι ἐπιθέτει χρώματα, ἀλλὰ γράφει στροφὰς ποιήματος, ἀλλὰ ψάλλει ὕμνους πρὸς τὴν δόξαν καὶ πρὸς τὴν ἀττικὴν φύσιν.

Μεγάλη ὄντως εἶναι ἡ οὕτως ἐκδηλουμένη δύναμις τῆς γραφικῆς. Μὲ δύο τρεῖς πινελιὲς ἐξεγείρει χιλίας σκέψεις. Τὸ μυστήριον τοῦτο τοῦ χρωστῆρος γνωρίζει κατὰ βάθος ὁ κερκυραῖος ζωγράφος. Κατορθώνει νὰ μεταρρίπτῃ τὸν θεατὴν τῶν εἰκόνων του ἀπὸ ἑνὸς συναισθήματος εἰς ἕτερον. Ἐνῷ πληροῦται γαλήνης ἡ ψυχή του εἰς τὴν θέαν τοῦ μεγάλου αὐτοῦ πίνακος περιλαμβάνοντος τοὺς στύλους, τὴν Πύλην Ἀδριανοῦ, νέας τινὰς οἰκίας, καὶ τὴν ἀκρόπολιν εἰς τὸ βάθος, εἰς ἄλλην εἰκόνα του ἔνθα παρουσιάζεται ὁ ναὸς τῆς Σουνιάδος Ἀθηνᾶς μέλας, μὲ τὰ σύννεφα μαῦρα καὶ ἄγρια, μὲ τὰ φυόμενα χαμόκλαδα φρίσσοντα, ὁ θεατὴς αἰσθάνεται εἰσδῦον εἰς τὴν ψυχήν του τὸ δέος, ὅπερ γεννᾷ ἡ προσεγγίζουσα τρικυμία, ἐνῷ ἕτερον συναίσθημα τῷ γεννᾶται ἐπὶ τῇ θέᾳ τῶν στύλων τοῦ ναοῦ τῆς Κορίνθου, τῶν ἐγκαταλελειμμένων, τῶν διασεισθέντων ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων σεισμῶν, μακρὰν τῆς

πόλεως, ἔνθα μόνον ὄρνεα περιΐπτανται καὶ πλανηθείς τις ποιμὴν διαχέει εἰς τὴν ἔρημον τὸ μελαγχολικὸν τῆς φλογέρας του ᾆσμα. Εἰς τὰς εἰκόνας ταύτας τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἶναι ἄλλος ὁ ζωγράφος ἢ ἐν τῇ Κερκύρᾳ ἢ ἐν ταῖς θαλασσογραφίαις του· ἐκεῖ ἀναφαίνεται ὁ ζωγράφος τῆς πλουσίας φύσεως· ἐδῶ ἡ φύσις συντελεῖ μόνον ἵνα μεταδώσῃ ζωηροτέραν τὴν ἐντύπωσιν ἑνὸς ἐρειπωμένου καλλιτεχνήματος, ὅπερ δὲν πρόκειται νὰ προκαλέσῃ μόνον τὴν ὀπτικὴν ἀπόλαυσιν, ἀλλὰ νὰ ἀναμοχλεύσῃ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ θεατοῦ κεκρυμμένα αἰσθήματα.

Παντοῦ ὁ Γιαλλινᾶς εἶναι μεγαλοφυὴς καλλιτέχνης, ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι τὸ forte του. Ἐκεῖ ἐγεννήθη, ἀνετράφη καὶ ζῇ ὁ ζωγράφος. Ἡ ἐλαιοστεφὴς νῆσος, μὲ τὰς μαγικάς της ἐξοχάς, μὲ τὰς θυμοτερπεῖς πεδιάδας, μὲ τοὺς χλοεροὺς λόφους, μὲ τὰ περικαλλῆ προάστεια, μὲ τὰς παλαιὰς οἰκίας της, μὲ τὰς ἀκτάς, ἔνθα τὸ κῦμα βρέχει τοὺς πόδας τῶν ἐλαιοδένδρων, ἐγένετο ἡ μεγάλη διδάσκαλος τοῦ Γιαλλινᾶ. «Τὰ τοπία της, λέγει ὁ Γρηγορόβιος, εἶναι λυρικὰ καὶ ρωμαντικά, ἀλλαχοῦ ὅμως εἶναι εὐρέα, μεγάλα καὶ ἤρεμα, ὡς ἡρωϊκὸν ἔπος τῆς φύσεως.» Ὁ Γιαλλινᾶς εἰς τὰς κερκυραϊκάς του εἰκόνας μεταδίδει ὅλην τὴν λυρικὴν ρωμαντικότητα τῶν μὲν καὶ ὅλην τὴν ἐπικὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν δέ. Οἱ πίνακές του ἔχουν ὅλην τὴν γλυκύτητα σονέτου τοῦ Πετράρχου καὶ τοῦ Μαρκορᾶ, ἢ φαίνονται ζωγραφήματα καλλιτέχνου μεγάλων αἰσθημάτων. Αὐτὸ δὲ ἀκριβῶς εἶναι τὸ διακρίνον τὸν ἀληθῆ καλλιτέχνην, ἡ ἀκριβὴς ἐκτίμησις τῆς φύσεως, ἣν ἀπεικονίζει. Ἐμελέτησε τὴν φύσιν τῆς γοητευτικῆς νήσου καὶ γνωρίζει ὅλα τὰ μυστήριά της, διὰ τοῦτο ὁ χρωστήρ του μεταδίδει ὅλον τὸ ἄρρητον ἐκεῖνο θέλγητρον τῶν μεταλλαγῶν τῶν ἀποχρώσεων τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν χιλίων χρωμάτων τῆς θαλάσσης, τὰ ὁποῖα, ὅταν δὲν ζήσῃ τις ἐπὶ

μακρὸν ἐπὶ τῆς βασιλίδος τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἀδυνατεῖ νὰ πισλεύσῃ.

Εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Γιαλλινᾶ ἡ κερκυραϊκὴ φύσις ζῇ καὶ ἀποπνέει τὰ ἀρώματά της. Χιλιάκις εἶδον εἰκόνας κερκυραϊκὰς Ἄγγλων καὶ Γερμανῶν· εἰς ταύτας βλέπει τις τὴν Κέρκυραν λιποθυμημένην καὶ σκυθρωπὴν ὑπὸ σκοτεινὸν οὐρανόν. Ἀλλ' αὐτὴ δὲν εἶναι πλέον ἡ Κέρκυρα, ἣν δὲν δύναταί τις νὰ φαντασθῇ ἄλλως ἢ μειδιῶσαν μόνον ὑπὸ χρυσᾶς ἀκτῖνας ἡλίου καὶ μεταξὺ ἀνθέων καὶ θαλάσσης σαπφειρίνης. Μόνον εἰς τοῦ Γιαλλινᾶ τὰς εἰκόνας βλέπει τις τὰ φύλλα τῶν δένδρων ῥαντισμένα ἀπὸ τὴν πρωϊνὴν δρόσον ἀκόμη, καὶ ἀργυρᾶ τὰ ἀκρογιάλια λικνίζοντα ποιητικὰς ψαροπούλας. Ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἥτις ὑπὸ τὰ πυκνὰ φυλλώματα τῆς ὡραίας νήσου ἐζήτησεν ἀνακούφισιν τῆς σπαραχθείσης μητρικῆς καρδίας της, μόνον εἰς τοῦ κερκυραίου ζωγράφου τὰ ἔργα εὗρεν ὅ, τι θαυμάζει ἐν τῇ φύσει. Καὶ ὁ ζωγράφος αὐτὸς μὲ τὸν ἀθάνατον χρωστῆρά του μετέφερε τὴν χλοερὰν φύσιν τῆς νήσου ἐπὶ τῶν θυρῶν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ σπουδαστηρίου. Ἕτερα κερκυραϊκὰ τοπία τοῦ Γιαλλινᾶ κοσμοῦσι σήμερον τὰς αἰθούσας ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνακτόρων. Κατὰ τὰς τελευταίας δὲ δύο ἐκθέσεις του, ἐπὶ κεφαλῆς ἔχουσα τοὺς πρίγκηπας τῆς Οὐαλλίας, ἡ ἀγγλικὴ ἀριστοκρατία ἠγόρασεν ὅλας τὰς εἰκόνας ἐκείνας τοῦ καλλιτέχνου. Ἔκτοτε ἤρξατο νέα περίοδος τοῦ καλλιτεχνικοῦ σταδίου τοῦ Γιαλλινᾶ. Ἀνῆλθε πλέον οὗτος εἰς τὴν περιωπὴν ζωγράφου εὐρωπαϊκῆς φήμης καὶ εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀλίγας ἀλλὰ λαμπροτέρας δόξας τῆς ἡμετέρας πατρίδος. Τώρα ἑτοιμάζεται νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγυπτον καὶ Ἱερουσαλὴμ ἵνα ἐκεῖθεν ἀντλήσῃ νέα ζωγραφικὰ θέματα. Βεβαίως ὅ, τι καὶ ἂν ἀπεικονίσῃ ὁ χρωστὴρ τοῦ Γιαλλινᾶ θὰ φέρῃ πάντοτε τὴν σφραγῖδα τῆς μεγαλοφυοῦς ἀποδόσεως τῆς φύσεως, ἀλλὰ ὁ Γιαλλινᾶς εἶναι κατ' ἐξοχὴν Κερκυραῖος· ἡ

δόξα του εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένη μὲ τὴν μελέτην τῆς κερκυραϊκῆς φύσεως. Εἰς αὐτὴν δὲ πρέπει νὰ ἐπιμείνῃ πλειότερον. Τοῦτο κατενόησε καὶ ὁ ἴδιος. Ἡ Κέρκυρα παρέχει ἄπειρα θέματα εἰς τὸν καλλιτέχνην. Ἑκάστη οἰκία, ἕκαστος μαυρισμένος βράχος, ἕκαστον χλοερὸν προάστειόν της, ἑκάστη ἀνθοστεφὴς ἐξοχή της, καὶ αἱ γηραιαὶ ἐλαῖαί της, καὶ αἱ περικαλλεῖς παραλίαι της, εἰσὶ τόσαι καλλιτεχνικαὶ συνθέσεις, εἰς ὧν τὴν ἀπεικόνισιν καὶ ὁ μακροχρόνιος βίος δὲν δύναται νὰ ἐπαρκέσῃ. Ὁ Γιαλλινᾶς εἶναι καὶ πρέπει νὰ μείνῃ ὁ ζωγράφος τῆς Κερκύρας.

ΘΕΌΔΩΡΟΣ Ἀ. ΒΕΛΛΙΑΝΊΤΗΣ.

[*Hestia* du 21 février 1893.]

ἈΘΗΝΑΪΚῊ ἨΧΏ.

Ἐδημοσιεύθη τὸ πρόγραμμα τῶν δημοσίων ἀναγνωσμάτων τοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ καὶ ἤρξαντο ταῦτα ἀπὸ τῆς παρελθούσης παρασκευῆς. Ἡ κομψὴ ἠλεκτροφώτιστος αἴθουσα ἤνοιξε καὶ πάλιν τὰς εὐρείας της θύρας εἰς τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν τὸ μᾶλλον ἀνεπτυγμένον, τὸ ὁποῖον συνείθισε νὰ συρρέῃ, ἐνίοτε μετὰ σπουδῆς ἐκτάκτου, εἰς τὰ ἑσπερινὰ ταῦτα ἀκροάματα. Καὶ φέτος, ὅπως καὶ κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη, πλήρη παρνασσικῶν ἀναμνήσεων, τὸ βῆμα τοῦ Συλλόγου θὰ καταλάβωσι διαδοχικῶς οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν συγχρόνων λογίων, — ὅσοι τοὐλάχιστον ἔχουσι τὴν τιμὴν νὰ εἶναι μέλη τοῦ Παρνασσοῦ καὶ τὴν φροντίδα νὰ ἐκπληρῶσιν ὅ, τι παρ' αὐτῶν ἀξιοῖ τὸ σωματεῖον, — τὰ δὲ ποικίλα θέματα τῶν διατριβῶν, ἐξ ὧν βρίθει τὸ ἀληθῶς πλουσιώτατον πρόγραμμα,

ποικίλας ἐπαγγέλλονται πνευματικὰς ἀπολαύσεις εἰς τοὺς τακτικοὺς καὶ ἐκτάκτους θαμῶνας. Ποιηταί, λόγιοι, ἐπιστήμονες, καθηγηταί, κριτικοὶ θἀπαγγείλωσι ποιήματα, θὰ πραγματευθῶσι ζητήματα φιλολογικὰ καὶ κοινωνικά, θἀναπτύξωσι θέματα ἐπιστημονικά, τερπνῶς ἐκλελαϊκευμένα. Αἱ κυρίαι, οἱ ὠχρόλευκοι καὶ αἰσθηματικοὶ νεανίαι, οἱ ἀξιωματικοί, οἱ φιλόμουσοι ῥασοφόροι, οἱ σοβαροί, δύστροποι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐπικριταί, ὅλοι ὅσοι ἀπαρτίζουσι τὰ συνήθη ἀκροατήρια, θὰ εὕρωσιν ἕκαστος τὴν ἀνάλογον εἰς αὐτὸν τροφήν. Ὁ Παλαμᾶς, ὁ σκοτεινὸς αὐτὸς καὶ ἁρμονικώτατος ὑποφήτης, τἀναγνώσματα τοῦ ὁποίου ἐν τούτοις ὑπερέβησαν κατὰ τὴν συρροὴν τὰ τοῦ Παράσχου, ἔχοντος μέχρι τοῦδε τὸ μονοπώλιον τῶν πυκνοτάτων ἀκροατηρίων, — ὁ πάντοτε τρυφερὸς Πολέμης, ἡ ἄτονος τοῦ ὁποίου ἀπαγγελία ἑλκύει τὰς περισσοτέρας κυρίας, καὶ ὁ νεαρώτατος Μάνος, ὁ κομψὸς καὶ γλυκύς, θὰ τέρψωσι μὲ τοὺς στίχους των, ἄλλος δι' ἄλλων, ὅλους τοὺς αἰσθανομένους τὸ καλὸν καὶ ἀρεσκομένους νἀφιερῶσιν ὀλίγας ὥρας ἐκ τοῦ πεζοῦ καθημερινοῦ βίου πρὸς ἰδανικωτέρας ἐνασχολήσεις. Οἱ ἀγαπῶντες ἐκ τῶν κλάδων τῆς γνώσεως τὰ σοβαρώτερα καὶ πραγματικώτερα, θἀκούσωσι τὸν Μητσόπουλον, τὸν Λάμπρον, τὸν Πολίτην, τὸν Ἀργυρόπουλον, τὸν Ἀποστολίδην, τὸν Κοκκίδην, κατὰ τὰς διαλέξεις, τὰς ὁποίας, ὅπως καὶ πέρυσι, θὰ συνοδεύωσι πειράματα καὶ προβολαὶ φωτεινῶν εἰκόνων, θὰ γίνωνται δ' ἐπὶ μικρῷ τιμήματι εἰσόδου πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀσφυκτικῆς συρροῆς, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπροκάλουν ἐὰν ἐγίνοντο δωρεάν. Πόσον εὔκολα ἀλήθεια — αὐτὸ ἐν παρενθέσει — ἠμπορεῖ νὰ ὑπολογισθῇ καὶ νὰ διατιμηθῇ ὁ ἐπιστημονικὸς ζῆλος ἐν Ἑλλάδι! Ἡ πεῖρα ἀπέδειξεν ὅτι δωρεὰν θὰ ἔχῃς κατακλυσμὸν φιλομούσων καὶ περιέργων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἠμπορεῖς νὰ σωθῇς μὲ εἰκοσάλεπτον μόνον δικαίωμα εἰσόδου... Ἀλλ'

ἐπὶ τὸ προκείμενον. Οἱ ἔχοντες διάθεσιν νὰ γελάσωσι, θὰ τρέξωσιν εἰς τὸ ἀνάγνωσμα τοῦ Ἀννίνου· οἱ ἀναγινώσκοντες τὸν Βέβελ ἢ τὴν Ἐφημερίδα τῶν Κυριῶν καὶ ὄντες ὑπὲρ τῆς χειραφεσίας τῆς γυναικὸς, θὰ τρέξωσιν εἰς τῆς κυρίας Κεχαγιᾶ, — ἀλλοίμονον δὲ ἂν ὅλοι οἱ ἐν Ἀθήναις ἐφημεριδογράφοι καὶ ἐφημεριδόφιλοι συνέρρεον εἰς τὸ σχετικὸν ἀνάγνωσμα τοῦ Καχλαμάνου! Ἀλλ' οἱ ἀντὶ τούτων ὅλων προτιμῶντες νάνυψωθῶσι πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νάκούσωσι λόγους ψυχωφελεῖς θὰ περιμείνωσι βεβαίως κατὰ τὰς τεσσαρακοστὰς τὰς θρησκευτικὰς ὁμιλίας τοῦ Διομήδους Κυριακοῦ καὶ τοῦ Μοσχάκη, τὰς τόσον ἐπιτυχῶς ἀπὸ πέρυσι ἐγκαινισθείσας, τὰ ἐντρυφήματα τῶν εὐσεβῶν κυριῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνόμασαν ἑαυτὰς Θυγατέρας τοῦ Ἐπουρανίου Βασιλέως.

Ἀληθινὰ πόσον ὡραῖαι προμηνύονται αἱ ἑσπερίδες καὶ αἱ ἡμερίδες τοῦ Παρνασσοῦ! Ἂν μάλιστα εἰς τὰ τόσα φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ προστεθῇ καὶ ὀλίγη μουσικὴ διὰ τῶν ἑβδομαδιαίων ἐκείνων διδράχμων συναυλιῶν, τῶν ἐπιμελημένων καὶ προσιτῶν, τὰς ὁποίας ἐγὼ τοὐλάχιστον θεωρῶ τὸ τερπνότερον καὶ ὠφελιμώτερον ἐξ ὅσων ἔκαμε ποτὲ ὁ Παρνασσὸς, ἰδοὺ ἀληθῶς ἓν πρόγραμμα σοφὸν καὶ πλῆρες! Τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν δὲν ἔχει ἢ ἐκφράσεις θερμῆς εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ λαμπρὸν σωματεῖον, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε νὰ τέρπῃ τόσῳ φιλοτίμως καὶ ἐπωφελῶς τὰς μακρὰς καὶ ἀνιαρὰς τοῦ χειμῶνός του ὥρας, μὲ πνευματικὰς ἀπολαύσεις, δωρεὰν παρεχομένας καὶ ἀσυγκρίτως ἀνωτέρας τῶν ἐκμυζωσῶν ἀσπλάγχνως καὶ αἰσχροκερδῶς τὸ ἰσχνὸν αὐτοῦ βαλάντιον. Εἰς τοῦτο τοὐλάχιστον δὲν θάπαντήσωσι μετ' ἀγερωχίας οἱ καταρτίζοντες ἀποπείρας τινὰς θιάσων καὶ διὰ τὰς ἀποπείρας τῶν παραστάσεών των ζητοῦντες ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους μὲ τὴν σημερινὴν οἰκονομικὴν κρίσιν διὰ τὰ καθίσματα τῆς πλατείας δραχμὰς πέντε καὶ πεντήκοντα.

Ἀλλ' ἂς ἐμμείνωμεν ἐπ' ὀλίγον εἰς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ δημόσια ἀναγνώσματα. Τὸ μετάλλιον ἔχει καὶ τὴν ἀντίθετον αὐτοῦ ὄψιν, τὴν σκοτεινήν, αὕτη δὲ εἶναι δυσἱυχῶς ἐκείνη ἡ ὁποία ὑποπίπἱει κοινότερον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Τὰ δημόσια ἀναγνώσματα δὲν γεννῶσι μόνον τέρψιν ἀλλὰ καὶ πλῆξιν, ἐν τῷ συνόλῳ δὲ ἡ δευτέρα ὑπερβαίνει τὴν πρώτην. Ἂν παρατηρήσωμεν γενικῶς, θὰ ἴδωμεν ὅτι οἱ καλοὶ εἶναι ἐξαιρέσεις, οἱ δὲ μέτριοι κανών. Αὐτοὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσἱον ἐκπορθοῦσι τὸ βῆμα τοῦ Παρνασσοῦ καὶ αὐτῶν τὰς ἀνιαρότητας τρέχουσι νὰ ἀκούσωσιν οἱ πολλοί. Ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, ἔχοντες ἀξιώσεις λογίων, οἱ ὁποῖοι δὲν κάμνουν παρὰ ἓν ἀνάγνωσμα κατ' ἔτος καὶ μίαν διατριβὴν διὰ τὸ Ἡμερολόγιον τοῦ Ἀσωπίου, τούτου δ' ἐκλιπόντος, διὰ τὸ τοῦ Σκόκου. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ γίνονται κατὰ προτίμησιν μέλη τῶν Φιλολογικῶν συλλόγων, εἰς πολλοὺς τῶν ὁποίων πρωταγωνισἱοῦσι πολλάκις ὡς μέλη τοῦ προεδρείου καὶ τῶν διαφόρων ἐπιτροπῶν, ἐξ αὐτῶν δ' ἀποτελεῖται καὶ ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν μελῶν τοῦ Παρνασσοῦ. Γράφουσι τὴν διατριβήν των, ἐπὶ τοῦ μᾶλλον τετριμμένου, ξηροῦ καὶ ἀνιαροῦ θέματος, τὸ ὁποῖον ἔχουσι μελετήσει, ἀγγέλλουσι τὸ σπουδαῖον γεγονὸς διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἐκπέμπουσιν ἑκατοσἱύας προσκλητηρίων καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις καί, ἐν μέσῳ « πυκνοῦ καὶ ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου », ὡς γράφουσι τὴν ἄλλην ἡμέραν αἱ ἐφημερίδες, ἀνέρχονται τὸ βῆμα καὶ ἀρχίζουσι τὴν ἀπαγγελίαν ἢ μᾶλλον τὴν ἀνάγνωσιν. Μετὰ δέκα λεπἱὰ τῆς ὥρας, ἐκτὸς ἴσως τῶν σἱενῶν συγγενῶν τοῦ ῥήτορος, κανεὶς ἄλλος ἐκ τῶν ἀκροατῶν δὲν ἀντέχει εἰς τὴν μονότονον καὶ πληκτικὴν ἐκείνην ἀνάγνωσιν τόπων κοινῶν καὶ φράσεων ἄνευ ἐννοίας. Ὁ ὕπνος, ὁ ὁποῖος τοιαύτας ζητεῖ περισἱάσεις διὰ νὰ ἐπέρχεται πρόωρος, πιέζει τὰ βλέφαρά των. Ὅσοι εὑρίσκονται πλησίον τῶν παραθύρων, κρύπτονται ὑπὸ τὰ παραπετάσματα καὶ κοιμῶνται μακάριον, ἐν

ᾧ τρέπονται εἰς φυγὴν ἄλλοι εὐτυχέστεροι, εὑρισκόμενοι πλησίον τῆς θύρας. Οἱ λοιποὶ οἱ ἐν τῷ μέσῳ περισσότερον ἐκτεθειμένοι, εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ ὑφίσταται τὸ μαρτύριον μὲ ἀνοικτοὺς ὀφθαλμούς· ὅλων δὲ περισσότερον ἀξιοθρήνητοι, διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ πάνοπτον τῆς θέσεώς των, μοὶ φαίνονται ὁ πρόεδρος καὶ οἱ κ. κ. γραμματεῖς. Ἐκ τῆς ναρκώδους ταύτης καταστάσεως ἐξεγείρει τὴν αἴθουσαν τὸ τέλος. Μολονότι σοφώτατα ὁ χρόνος τῶν ἀναγνωσμάτων ὡρίσθη σχετικῶς σύντομος, εἶναι ἀνέκφραστος ἡ εὐχαρίστησις μεθ' ἧς ἀναπολεῖται ὑπὸ πάντων τὸ τοῦ ἀρχαίου φιλοσόφου «γῆν ὁρῶ», ἅμ' ὡς ὁ ῥήτωρ ὑψώσῃ τὴν φωνήν του τονίζων τὸν ἐπίλογον. Τὰς τελευταίας του λέξεις καλύπτουσι χειροκροτήματα παταγώδη ἀνακουφίσεως καὶ χαρᾶς. Ὁ ῥήτωρ κατέρχεται θριαμβεύων καί, ἀφ' οὗ δεχθῇ τὰ θερμὰ συγχαρητήρια τῶν παρισταμένων, τῶν ὁποίων δὲν φείδονται αὐτοὶ ὁμολογουμένως εἰς τὴν ψυχολογικὴν θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκονται, πηγαίνει νὰ παραδώσῃ τὸ χειρόγραφόν του εἰς τὸ ἀτυχὲς περιοδικὸν τοῦ Συλλόγου, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ δημοσιεύσῃ ὅλα αὐτὰ τὰ καταπλάσματα, τἀναγνωσθέντα «ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου τὴν ἑσπέραν τῆς....»

Τοιαῦτα εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρ' ἡμῖν τὰ δημόσια ἀναγνώσματα, ὄχι μόνον τοῦ Παρνασσοῦ, ἀλλά, κατὰ μείζονα λόγον ἴσως, ὅλων τῶν ἄλλων δευτερευόντων καὶ τριτευόντων συλλόγων. Οἱ σαχλοὶ καὶ ἀνούσιοι τίτλοι τῶν ἀναγνωσμάτων φέρονται καθημερινῶς εἰς τὰς ἐφημερίδας, μετ' ἄλλων ὁμοῦ ἀναγραφομένων ἐγκλημάτων, καὶ παρ' αὐτοὺς τὰ ὀνόματα τῶν αὐτουργῶν, ἀγνώστων καὶ οὐδεμίαν παρεχόντων ἐγγύησιν ὅτι εἶναι δίκαιαι αἱ ἀξιώσεις, τὰς ὁποίας φαίνονται ἔχοντες. Νὰ προσκαλῇς κόσμον εἰς δημοσίαν αἴθουσαν διὰ νὰ σ' ἀκούσῃ, αἶ διάβολε! δὲν εἶναι μικρὸν τὸ θράσος· καὶ νὰ μὴν ἠξεύρῃς οὔτε τί θὰ εἴπῃς, οὔτε πῶς θὰ τὸ εἴπῃς, δὲν εἶ-

ναι πάλιν μικρὰ ἡ ἄγνοια ἡ στοιχειώδης καὶ ἡ ἀσυνειδησία! Ἂν δὲν εἶσαι τοὐλάχιστον Παπαρρηγόπουλος, μὲ ποῖον δικαίωμα τολμᾷς νἀναγνώσῃς ἱστορικὴν πραγματείαν, τὴν ὁποίαν ἐδύνασο, ἂν ἤθελες, νὰ δημοσιεύσῃς εἰς μίαν ἐφημερίδα· ἂν δὲν εἶσαι Ῥοΐδης, πῶς λοιπὸν πραγματεύεσαι ζητήματα αἰσθητικά· ἤ, ἂν δὲν εἶσαι Παλαμᾶς, πῶς τολμᾷς νἀπαγγείλῃς στίχους; Ἐπὶ τέλους καὶ τίποτε ἐξ αὐτῶν ἂν δὲν εἶσαι, ἂν τοὐλάχιστον δὲν ἔχῃς τὴν ἀπαγγελίαν ἑνὸς Σκυλίτση ἢ ἑνὸς Ἀγγέλου Βλάχου, πῶς παρουσιάζεσαι ἀπρόσκλητος νἀπαγγείλῃς ὅ, τι δήποτε σοῦ κατέβη νὰ γράψῃς; — Ὅλ' αὐτὰ εἶν' ἐρωτήματα εἰς τὰ ὁποῖα ἐγὼ δυσκολεύομαι πολὺ νἀπαντήσω καὶ ἀπορῶ μεγάλως μ' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὰ λύουν μὲ τόσην εὐκολίαν. Ὑπὸ τοιούτων ὅμως καταλαμβάνονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατ' ἔτος αἱ ἡμέραι τῶν δημοσίων ἀναγνωσμάτων τοῦ Παρνασσοῦ· ἐν ᾧ ἐξεναντίας οἱ ὀλίγοι οἱ δυνάμενοι νὰ τιμήσωσιν ἀληθῶς τὸ ἑσπερινὸν βῆμα ἀπέχουσιν αὐτοῦ ὅσῳ τοῖς εἶναι δυνατόν, δίδοντες μόνον εἰς τὸν ἐπίμονον γραμματέα ἕνα τίτλον διατριβῆς ἢ ποιήματος, τὸν ὁποῖον βλέπομεν κατ' ἔτος εἰς τὸ πρόγραμμα στερεότυπον, ἵνα διεγείρῃ προσδοκίας καὶ ἐλπίδας, αἱ ὁποῖαι οὐδέποτε πέπρωται νὰ πραγματοποιηθῶσι.

Δὲν ἠξεύρομεν ἀκόμη τί θὰ πῇ ἀνάγνωσμα. Ὅλοι νομίζομεν τὸν ἑαυτόν μας ἱκανὸν δι' ὅλα, ἐν ᾧ πολλάκις εἶναι τόσῳ μικρὰ καὶ ἀσήμαντος ἡ ἰδικότης μας! Ἔχομεν τὴν ἀξίωσιν ὅτι δυνάμεθα νὰ πραγματευθῶμεν οἱονδήποτε θέμα, ἐξ ὅλων τῶν κλάδων τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ καταντᾷ νὰ μὴν ἠξεύρωμεν οὔτε νἀναγνώσωμεν ἐνώπιον δέκα ἀνθρώπων τ' ἀνούσια καὶ τετριμμένα, τὰ ὁποῖα ἐγράψαμεν. Καὶ ὅμως τὸ ἀνάγνωσμα θέλει ἰδικότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἰδέαν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκτέ-

λεσιν. Διὰ νὰ παρουσιασθῇ κανεὶς ὑψηλότερον κατά τινας πόδας τοῦ κοινοῦ, πρέπει νὰ ἔχῃ νὰ τῷ εἴπῃ κἄτι νέον ἢ τοὐλάχισῖον νὰ ἠμπορῇ νὰ διατυπώσῃ κατὰ νέον τρόπον τὰ παλαιά. Ἐγὼ τοὐλάχισῖον δὲν θὰ ἤμην διατεθειμένος νὰ ἐπιτρέψω τὴν ἐπὶ τὸ βῆμα ἑνὸς Φιλολογικοῦ συλλόγου ἐμφάνισιν ἢ εἰς μόνον τοὺς κρατύναντας ἤδη τὴν Φήμην των παρὰ τῷ κοινῷ καὶ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥσῖε τὸ κοινὸν αὐτὸ νὰ θέλῃ νὰ τοὺς ἴδῃ, νὰ τοὺς ἀκούσῃ, ἔσῖω καὶ ἂν πρόκειται νὰ τῷ εἴπωσιν ἀνοητότερα ἀπὸ ἄλλον ἄγνωσῖον, καὶ νὰ συρρέῃ αὐθόρμητον, ἐπὶ τῇ ἁπλῇ ἀναγγελίᾳ τοῦ ἀναγνώσματος, ἄνευ προσκλητηρίων ἰδιαιτέρων καὶ παρακλήσεων. Ἡμεῖς οἱ ἄλλοι ἂς γράφωμεν, ἂν θέλωμεν, ἂς ἐργαζώμεθα, ἂς μελετῶμεν, ἂς ἀκούωμεν, ἀλλ' ἂς μὴ κατατριβώμεθα πρὸς θεοῦ εἰς ματαίας ἐπιδείξεις, γινόμενοι αἰτία νὰ ἐξευτελίζεται ἔθος, τὸ ὁποῖον εἰς ἄλλας κοινωνίας εἶναι πηγὴ διδασκαλίας καὶ ἀπολαύσεως σημαντικῆς.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι εὐτυχεῖς, οἱ δυνάμενοι ἤδη νὰ ἔχωσι περὶ αὐτοὺς κόσμον πρόθυμον νὰ τοὺς ἀκούῃ, καλὸν θὰ ἦτο νὰ ἔκαμνον κάποιαν χρῆσιν τοῦ μοναδικοῦ αὐτῶν προνομίου. Ὑπάρχουσι ζητήματα, ἡ διὰ ζώσης ἀνάπλυξις τῶν ὁποίων καὶ τέρπει καὶ διδάσκει, κάμνουσι δὲ ἄδικον καὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὸν τόπον, ἐπιμένοντες νὰ σιωπῶσιν, ἢ ἀρκούμενοι εἰς τὴν ἀπὸ ἕδρας πανεπισῖημιακῆς διδασκαλίαν καὶ εἰς συγγραφὴν ἔργων μὴ δυναμένων νὰ ἔχωσι γενικὴν κυκλοφορίαν. Ὁ κόσμος, ἡ νεολαία, διψᾷ νἀκούσῃ καὶ νὰ μάθῃ· οὔτε δὲ τὰ σχολεῖα, οὔτε τὰ βιβλία εἶναι ἱκανὰ νὰ ἱκανοποιήσωσι τὴν τοιαύτην δίψαν — διότι εἶναι δίψα οὕτως εἰπεῖν λεληθυῖα καὶ κνίζεται μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς διαυγοῦς κρυσῖαλλίνης πηγῆς, ἡ ὁποία τρέχει τώρα μυσῖικὴ ὑπὸ τὰ Φυλλώματα. Αἱ αἰσθητικαὶ ἀλήθειαι, ἡ ἀνάλυσις τῶν μεγάλων ποιητῶν, καλλιτεχνικαὶ μελέται, ἐπισῖημονικὰ ζητήματα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος,

ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως, οἱ νόμοι τῆς κοινωνιολογίας — ἰδοὺ τίνα ἐδύναντο ἐπὶ παραδείγματι νἀποτελέσωσι τὸ θέμα ἑσπερινῶν διαλέξεων, κομψῶν, γλαφυρῶν, μὲ παραδείγματα καὶ ἐφαρμογάς, νεωτεριστικῶν, ἀξίων τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ προορισμοῦ. Ὄχι πλέον ἓν ἀνάγνωσμα κατ' ἔτος· ἀλλὰ δύο καὶ τρία καὶ σειράν, εἰ δυνατόν. Ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἑσπέρας εἰς μίαν Φιλολογικὴν Ἑταιρίαν τοῦ Λονδίνου ὁ Σπένσερ ἀνέπτυξέ ποτε τὸν μέγαν τῆς κοινωνιολογίας Νόμον τῶν Τριῶν Καταστάσεων. Δυσκόλως θὰ ἐδύνατο νὰ εὑρεθῇ θέμα περιεργότερον, ἐπαγωγότερον, ποικιλώτερον καὶ συγχρόνως ὠφελιμώτερον. Ἀλλὰ ποῖος θὰ τὸ ἐμάντευεν, ἀφ' οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐτὸ τοῦ πράγματος εἶναι δι' ἡμᾶς ἄγνωστον; Καὶ δὲν θὰ εἴμεθα ηὐχαριστημένοι ἐὰν καὶ εἷς τῶν καταγινομένων περὶ τὰ τοιαῦτα — εἰς τὸ ἄκρον τῆς γραφίδος μου ἔρχεται τώρα τὄνομα τοῦ κ. Ῥοΐδου, — ἐπεχείρει ποτὲ νὰ μᾶς ἀναπτύξῃ τὸν Νόμον ἐκεῖνον, ἔστω καὶ ἂν ἠρκεῖτο εἰς τὰ ἤδη γνωστά, χωρὶς δηλαδὴ νὰ παρουσιάσῃ ἰδίαν ἐπ' αὐτοῦ ἐργασίαν, ὅπως ὁ Σπένσερ.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀνάγνωσις, ἡ καλὴ ἀνάγνωσις ἔργων τέχνης, ποιημάτων, διηγημάτων, κωμῳδιῶν κλ. ὑπὸ τῶν συγγραφέων δὲν εἶναι ἀπρόσφορον θέμα, ἰδοὺ δὲ στάδιον καὶ διὰ τοὺς καλλιτέχνας τοῦ λόγου, ὅσους, ἐννοεῖται, ἠμποροῦν νὰ συναθροίσουν περὶ αὐτοὺς ἀκροατήριον. Ὁ Δίκενς, διὰ νὰ τελειώσωμεν μὲ τοὺς Ἄγγλους, ἐσυνείθιζε νἀναγινώσκῃ δημοσίᾳ τὰ μυθιστορήματά του, ἀδιάφορον ἂν ἦσαν καὶ δημοσιευμένα, διότι παρ' αὐτῷ τὸ ἔξοχον ἦτο ἡ τέχνη τῆς ἀπαγγελίας καὶ ὁ τρόπος δι' οὗ ἐμιμεῖτο ἀναγινώσκων τὰ δρῶντα πρόσωπα. Οὕτως ἔκαμε πολλὰς ἑσπερίδας ἀλησμονήτους, μεταβὰς ἐπίτηδες καὶ εἰς τὴν Ἀμερικήν, ἐκ τῶν ὁποίων εἰσέπραξε, διότι τίποτε δὲν γίνεται δωρεὰν εἰς τοὺς εὐτυχεῖς ἐκείνους τόπους, ἑκατομμύριον στρογγυλόν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν Παρνασσόν μας

δὲν ἦτο ὡραία ἡ ἑσπερὶς κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κ. Κορομηλᾶς ἀνέγνωσε ποτὲ μίαν του κωμῳδίαν;

ΑΝΤΙΛΑΛΟΣ.

[*Hestia* du 8 novembre 1892.]

ΠΕΡῚ ΤΗ͂Σ ΝΕΩΤΈΡΑΣ ἙΛΛΗΝΙΚΗ͂Σ ΓΛΏΣΣΗΣ.

ΦΊΛΕ ΚΎΡΙΕ ΜΑΡΪ́ΝΕ Π. ΒΡΕΤΈ,

Ἀπὸ ὀκτὼ ἤδη δεκαετηρίδων, ἀφ' οὗ τὸ ἑλληνικὸν γένος ἤρχισε νὰ ἐξέρχηται ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἐκείνης πνευματικῆς νάρκης, εἰς ἣν ὁ βαρὺς τῆς δουλείας χειμὼν εἶχε βυθίσῃ αὐτό, καί, οἷον νέου ἤδη ἔαρος ἀρχομένου, νέαν πνευματικὴν ζωὴν εἰς τὰ διάφορα μέλη ἑαυτοῦ νὰ αἰσθάνηται διαχεομένην, τὸ περὶ κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης ζήτημα πολλάκις ἀνεκινήθη ὑπὸ τῶν λογίων ὁμογενῶν καὶ ἔπρεπε φυσικῷ τῷ λόγῳ ν' ἀνακινηθῇ. Πόσον τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι σπουδαῖον καὶ πόσην ἡ τοιάδε ἢ τοιάδε λύσις αὐτοῦ ἔχει ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς πνευματικῆς τοῦ γένους ἡμῶν ἀναπτύξεως, εὐκόλως καταλαμβάνει ὅστις ἀναλογισθῇ ὅτι ἡ γλῶσσα δὲν εἶναι μόνον τὸ ὄργανον τῆς εἰς ἀλλήλους μεταδόσεως τῶν ἡμετέρων ἐννοιῶν, ἀλλὰ καὶ μέσον κυριώτερον τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἡμετέρου πνεύματος, τῆς αὐξήσεως καὶ διευκρινήσεως τῶν ἡμετέρων γνώσεων. Διὰ τῶν λέξεων οὐχὶ μόνον ὁρίζονται τὰ ἄλλως ἀόριστα καὶ μονιμοῦνται τὰ ἄλλως ῥέοντα στοιχεῖα τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως, ἀλλὰ καὶ διευκολύνεται τὰ μέγιστα ἡ ποικίλη τῶν ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας σύγκρισις, ἑπομένως ἡ εὕρεσις τῶν ποικίλων αὐτῶν ἀναφορῶν. Οὕτω δὲ εὐρύνεται

μὲν ὁ ὁρίζων τῶν ἡμετέρων γνώσεων, κατορθοῦται δὲ ἡ συσῖηματικὴ αὐτῶν διάταξις καὶ ἡ ἀναγωγὴ αὐτῶν εἰς μίαν ἑνότητα. Αἱ λέξεις χρησιμεύουσιν εἰς τὰς διανοητικὰς ἐργασίας τοῦ ϖνεύματος, ὡς εἰς τὰς ἀριθμητικὰς οἱ ἀραϐικοὶ χαρακτῆρες, δι' ὧν ἡ σύγκρισις καὶ σύναψις τῶν ἀριθμῶν καὶ ἡ εὕρεσις τῶν ϖολυπλόκων αὐτῶν ϖρὸς ἀλλήλους ἀναφορῶν ἐξευμαρίζεται θαυμασίως. Ἡ ἐπισῖημονικὴ ἄρα ἀνάπῖυξις ἄνευ γλώσσης ἐπιτηδείας εἶναι ἀδύνατος· ἡ δὲ γλῶσσα ϖαρισῖάνει τὸν βαθμὸν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν τε λαῶν καὶ τῶν καθ' ἕκασῖον ἀνθρώπων μορφώσεως. Ἐκ τῶν ῥηθέντων καταφαίνεται ϖόσον ἀναγκαία εἶναι ἡ τῆς γλώσσης ἐπιμέλεια καὶ ϖαρασκεύασις ὡς μέσου ϖροαπαιτουμένου ϖάσης ϖερὶ τὴν ἐπισῖήμην σπουδῆς, ἑπομένως ϖόσου λόγου ἄξιον καθίσῖαται τὸ ζήτημα ϖερὶ τῆς ϖαραδεκτέας κοινῆς τοῦ ἡμετέρου ἔθνους γλώσσης.

Πληρῶν τὴν ὑμετέραν ἐπιθυμίαν ἐκφέρω ἐνταῦθα μετὰ ϖάσης συντομίας αὐτοσχέδιον ϖερὶ τοῦ ῥηθέντος ζητήματος γνώμην, ἥτις, ὡς τοιαύτη, εἶναι βεϐαίως ἐν ϖολλοῖς ἀτελὴς καὶ ἐπιδεκτικὴ ἀναπῖύξεώς τε καὶ διορθώσεως, ἀλλὰ κατὰ τὰς βάσεις μοὶ φαίνεται ἱκανῶς σῖερεά, τεθεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ϖέτρας τοῦ ὀρθοῦ λόγου.

Περιτῖὴν κρίνω ἐνταῦθα τὴν ἱσῖορικὴν ἔκθεσιν τῶν διαφόρων γνωμῶν, αἵτινες ὑπὸ διαφόρων εἰς λύσιν τοῦ ζητήματος ϖροετάθησαν μέχρι τοῦδε· ἀρκεῖ δὲ νὰ εἴπω ὅτι τρεῖς κυριώτεραι γνῶμαι, ὧν ἑκάσῖη ἐπιδέχεται διαφοράς τινας λεπῖοτέρας, διαιροῦσι νῦν τοὺς λογίους τοῦ γένους. Οἱ μὲν αὐτῶν ϖισῖευούσιν ὅτι ἡ κοινὴ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους γλῶσσα ὑπάρχει ἤδη ὡρισμένη, κατ' εἶδος τοὐλάχισῖον, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ· εἶναι δηλονότι αὐτὴ ἡ χυδαία γλῶσσα, ὁποία ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ αὐτομάτως μορφωθεῖσα λαλεῖται. Οἱ δέ, καταφρονοῦντες τὴν ῥηθεῖσαν γλῶσσαν ὡς ϖτωχὴν καὶ ϖολὺ

βαρβαρίζουσαν, δοξάζουσι τοὐναντίον ὅτι κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα πρέπει νὰ δογματισθῇ ἡ ἀρχαία ἑλληνική· ὥστε ταύτης ἡ χρῆσις ἀπαιτεῖται νὰ ἐκταθῇ βαθμηδὸν καὶ καταστῇ γενική. Οἱ δέ, κρίνοντες τὴν μὲν χυδαίαν γλῶσσαν ἀνεπιτήδειον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν τοῦ γένους ἀνάπτυξιν διά τε τὴν πτωχείαν τῆς ὕλης καὶ τὸ ἀκανόνιστον τοῦ βαρβαρίζοντος εἴδους, τὴν δὲ ἀνάστασιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς καὶ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς εἰς τὰς διαφόρους τοῦ κοινωνικοῦ βίου σχέσεις ἀδύνατον, ἀσπάζονται μέσην τινὰ τῶν ῥηθεισῶν δύο γνώμην, ἀποφαινόμενοι ὅτι ἀπαιτεῖται νὰ διαπλασθῇ κοινή τις τοῦ γένους γλῶσσα, μὴ μακρυνομένη, μήτε καθ' ὕλην, μήτε κατ' εἶδος, ἀπὸ τῆς χυδαίας ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ν' ἀποβαίνῃ εἰς τὸν λαὸν ἀκατάληπτος, διορθουμένη δὲ καὶ ῥυθμιζομένη, ὅσον ἐνδέχεται, κατὰ τὸν τύπον τῆς ἀρχαίας καὶ ἐκ τοῦ θησαυροῦ ἐκείνης πλουτιζομένη. Ἂς ἐξετάσωμεν ἑκάστην τῶν γνωμῶν τούτων ἰδίως.

Ἡ πρώτη τῶν ῥηθεισῶν γνωμῶν εἶναι καθ' ἡμᾶς ἀπαράδεκτος· α) διότι ἤθελεν ἐμποδίσει καὶ αὐτὴν τὴν δυνατὴν καὶ εὔκολον πρὸς τὸν ἀρχαῖον τύπον τῆς γλώσσης προσέγγισιν, καθιεροῦσα πάντα τυχαῖον βαρβαρισμὸν ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ὅτι εὑρίσκεται ἤδη εἰς τὰ στόματα τοῦ λαοῦ ἐπαρχίας τινὸς ἢ νήσου ἑλληνικῆς. β) Διότι ἤθελεν ἐμβάλει ἡμᾶς εἰς λαβύρινθον δυσεξίτητον ποικιλωτάτων χυδαίων τύπων καὶ εἰς ἀδιαλύτους ἔριδας. Ἐὰν δὲν πρέπῃ νὰ ἐπιχειρήσωμεν τὸ ἀδύνατον, τὴν ἀνάστασιν δηλονότι τῆς ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρχαίου κόσμου πρὸ αἰώνων ταφείσης προγονικῆς ἡμῶν γλώσσης, διατί νὰ ἀμελήσωμεν καὶ αὐτοῦ τοῦ δυνατοῦ καὶ εὐκόλου, τῆς ἐφικτῆς δηλονότι διορθώσεως τῆς χυδαίας γλώσσης καὶ τῆς εὐκατορθώτου διατυπώσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν γραμματικήν; Διατί νὰ καθιερώσωμεν παρεφθαρμένους τινὰς καὶ βαρβάρους τύπους, οἵτινες εὐκόλως διορθοῦνται καὶ εὐκόλως εἰσάγονται διωρθω-

IMPRIMERIE NATIONALE.

μένοι εἰς τὰ σΊόματα τοῦ λαοῦ, ὡς μὴ διαφέροντες πολὺ τῶν συνήθων ἢ ὡς εὐκόλως ὑπ' αὐτοῦ ἐννοούμενοι; Διατί π. χ. νὰ λέγωμεν καὶ γράφωμεν ἡ γρηὰ, ἡ γρηαῖς· ἡ πόλη, τῆς πόλης· ὁ κόρακας, τοῦ κόρακα· ὁ βασιλιᾶς, τοῦ βασιλιᾶ· ἐκειός, ἐκειοῦ· πᾶς, πᾶμε, πᾶτε, πᾶν· λές, λέτε, λέμε, λέν· ἐλεγόμουν, ἐλεγόσουν, ἐλεγότουν, ἐλεγόμασθε, ἐλεγόσασθε, ἐλεγόντουν, καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα βάρβαρα καὶ παρακεκομμένα, ἢ καὶ ἔτι βαρβαρώτερα, ἐνῷ δυνάμεθα ἀντ' αὐτῶν νὰ λέγωμεν καὶ γράφωμεν ὀρθότερα, εἰς δὲ τὸν λαὸν ἐπίσης καταληπΊά, ἡ γραῖα, αἱ γραῖαι· ἡ πόλις, τῆς πόλεως· ὁ κόραξ, τοῦ κόρακος· ὁ βασιλεὺς, τοῦ βασιλέως· ἐκεῖνος, ἐκείνου· ὑπάγεις, ὑπάγομεν, ὑπάγετε, ὑπάγουσι· λέγεις, λέγομεν, λέγετε, λέγουσιν· ἐλεγόμην, ἐλέγεσο, ἐλέγετο· ἐλεγόμεθα, ἐλέγεσθε, ἐλέγοντο; Καὶ ἂν δέ τις ἀποφασίσῃ ἐναντίον τοῦ ὀρθοῦ λόγου νὰ θυσιάσῃ τόσους τύπους τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, δυναμένους εὐκόλως καὶ εὐκαταλήπτως νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς τὴν κοινὴν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους γλῶσσαν, νὰ καθιερώσῃ δὲ τοὺς συνήθεις βαρβαρισμούς, μένει πάλιν τὸ ἑξῆς πολλῶν δυσχερειῶν καὶ ἀδιαλύτων ἐρίδων ἔγκυον ζήτημα. Ἐπειδὴ ἡ χυδαία γλῶσσα δὲν εἶναι μία καὶ ὁμοιόμορφος, ἀλλὰ διαιρεῖται εἰς διαφόρους τοπικὰς διαλέκτους, οἷον τὴν πελοποννησιακήν, τὴν ἐπΊανησιακήν, τὴν ἠπειρωτικήν, τὴν θεσσαλικήν, τὴν χιακήν, τὴν κυπριακήν, κ. τ. λ., πῶς ὁρισΊέον τὴν κοινὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν; Πρὸς τὸ ἐρώτημα τοῦτο τρεῖς διάφοροι ἀποκρίσεις εἶναι δυνατaί, αἱ ἑξῆς·

α'. Δυνάμεθα νὰ καθιερώσωμεν ὡς κοινὴν τῶν Ἑλλήνων γλῶσσαν μίαν τινὰ τῶν διαφόρων τοπικῶν διαλέκτων, ἀποδοκιμάζοντες τὰς λοιπάς. Ἀλλὰ τότε τίνα τούτων προτιμητέον; Πῶς θέλουσι συμφωνήσει εἰς τὴν ἐκλογὴν αὐτῆς οἱ διαφόρους διαλέκτους λαλοῦντες ἑλληνικοὶ λαοί; ἢ διὰ τίνος νομοθεσίας

θέλουσιν ὑποχρεωθῇ; ἐπὶ τίνος δὲ ἀρχῆς θέλει σ7ηριχθῇ ἡ ἐκλογὴ ἢ ἡ νομοθεσία; ἐπὶ τῆς πλειονοψηφίας; οὐδὲν τούτου ἀτοπώτερον. Ἡ κρίσις περὶ τοῦ ἐπιτηδειοτέρου τοῦ νοῦ καὶ τῆς ἐπισ7ήμης ὀργάνου, ὁποῖον εἶναι ἡ γλῶσσα, εἰς μόνον ἀνήκει τὸν νοῦν· νοῦς ὅμως καὶ ἀριθμὸς εἶναι πάντη ξένα πρὸς ἄλληλα καὶ ἀλλότρια. Ἐπὶ τῆς μεγαλυτέρας πρὸς τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς συμφωνίας; ἀλλὰ τότε διατί νὰ μὴ διατυπωθῇ ἡ κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα ἔτι συμφωνοτέρα πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ἀπεκδυομένη ὅσον πλείονας βαρβαρισμοὺς δύναται ν' ἀπεκδυθῇ χωρὶς νὰ κατασ7ῇ πρὸς τὸν λαὸν ξένη καὶ ἀκατάληπ7ος;

β'. Δυνατὸν νὰ δοθῇ κῦρος ἴσον εἰς πάσας τὰς τοπικὰς διαλέκτους καὶ ἀφεθῇ εἰς πάντα ἐλευθέρα ἡ ἐκλογὴ τῆς διαλέκτου, ἐν ᾗ θέλει νὰ λαλῇ καὶ γράφῃ. Ἀλλὰ τότε τὸ ἑλληνικὸν γένος, καὶ μόνον τὸ ἑλληνικὸν γένος, οὐδεμίαν θέλει ἔχει γλῶσσαν κοινήν, ἑπομένως οὐδεμίαν θέλει ἔχει γλῶσσαν ἱκανῶς πλουσίαν καὶ προσηκόντως διατετυπωμένην, ἐπιτηδείαν εἰς πλήρη παράσ7ασιν τοῦ μεγάλου καὶ καθ' ἡμέραν αὐξανομένου ἀριθμοῦ τῶν τεχνικῶν, ἐπισ7ημονικῶν κ. τ. λ. ἐννοιῶν, εἰς διάκρισιν τῶν λεπ7οτάτων αὐτῶν διαφορῶν καὶ ἀποχρώσεων πρὸς ἀλλήλας, εἰς πλήρη καὶ ἀκριβῆ μετάφρασιν τῶν ἐκλεκτῶν ποιημάτων, τῶν ῥητορικῶν, φιλοσοφικῶν, ἱσ7ορικῶν, ἐπισ7ημονικῶν ἀρισ7ουργημάτων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν· διότι ἡ διάπλασις γλώσσης τοιαύτης εἶναι μέγα καὶ δυσχερέσ7ατον ἔργον, ἀπαιτοῦν ἐπ' αἰῶνας τὴν συνεργίαν πάντων τῶν λογίων καὶ σοφῶν τοῦ ἔθνους· καθίσ7αται δὲ ἀδύνατος, ὅταν αἱ πνευματικαὶ τούτου δυνάμεις δὲν συνεργάζωνται πρὸς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν, ἀλλὰ διαιρῶνται καὶ κατατέμνωνται, ἀσχολούμεναι εἰς διάπλασιν πολλῶν ὁμοῦ διαλέκτων· ἐὰν μάλισ7α τὸ ἔθνος τύχῃ ὂν οὕτω μικρόν, ὡς τὸ ἡμέτερον, καὶ οἱ σοφοὶ αὐτοῦ ὀλιγάριθμοι.

γ΄. Δυνατὸν νὰ συγχωρηθῇ ἡ ἀναμὶξ χρῆσις τῶν διαφόρων διαλεκτικῶν τύπων, θεωρουμένων πάντων ἐπίσης ὀρθῶν καὶ εὐχρήστων· ἀλλὰ τότε πᾶς λόγος προφορικὸς ἢ γραπτὸς θέλει εἶσθαι γελοῖον φύρμα ἀνομοίων τύπων, πολυμιγής τις καὶ ἀηδὴς φωνῶν κυκεών. Ἕνεκα δὲ τῆς μεγάλης ποικιλίας τῶν χυδαϊκῶν τύπων, ὧν ἕκαστος λογίζεται ἔχων ἴσον δικαίωμα ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τῆς γλώσσης, ἤθελε κατασταῆ ἡ σύνταξις ἑλληνικῆς γραμματικῆς καὶ ὁ κανονισμὸς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἀδύνατος. Καὶ ὅμως ἀνάγκη πᾶσα νὰ ἔχῃ καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ὡς πᾶσαι τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν αἱ γλῶσσαι, κοινήν τινα γραμματικὴν περιέχουσαν τοὺς κανόνας, πρὸς οὓς ὀφείλει νὰ ῥυθμίζηται πᾶς ὁ θέλων νὰ λαλῇ καὶ γράφῃ ὀρθῶς τὴν γλῶσσαν, εἴτε ὁμογενής, εἴτε ἀλλογενής.

Ἐκ τῶν ῥηθέντων συνάγεται ὅτι αἱ διάφοροι τοπικαὶ διάλεκτοι, εἰς ἃς ἡ χυδαία τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα διαιρεῖται, δύνανται μὲν νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς ᾄσματα δημοτικά, εἰς κωμῳδίας, εἰς μύθους καὶ διηγήματα, ὡρισμένα πρὸς διδασκαλίαν καὶ τέρψιν τοῦ ὄχλου, οὐχὶ ὅμως καὶ εἰς σπουδαίαν καὶ ὑψηλὴν ποίησιν, εἰς ἐπιστημονικὰ συγγράμματα, εἰς νομοθεσίαν, δικηγορίαν κ. τ. λ. Πᾶσαι τῶν μεγάλων καὶ πεφωτισμένων τῆς Εὐρώπης ἐθνῶν αἱ γλῶσσαι ἔχουσιν, ὡς καὶ ἡ ἡμετέρα, διαφόρους ἀδιαπλάστους διαλέκτους, ἄλλην ἐν ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ ὑπὸ τοῦ ὄχλου λαλουμένας, ὧν γίνεται χρῆσις εἰς ᾄσματα δημοτικά, εἰς κωμῳδίας κ. τ. λ. οὐδεὶς ὅμως οὐδεμίαν τῶν ῥηθεισῶν διαλέκτων μεταχειρίζεται εἰς σύνταξιν ποιήματος σπουδαίου, συγγράμματος ἐπιστημονικοῦ, ἢ ὡρισμένου εἰς χρῆσιν καὶ ὠφέλειαν τῶν παιδείας μετόχων ἢ γεγραμματισμένων· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ποιήματα καὶ συγγράμματα συντάσσονται εἰς τὴν κοινὴν τοῦ ἔθνους καὶ γραμματικῶς κεκανονισμένην γλῶσσαν.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς δευτέρας τῶν ῥηθεισῶν γνωμῶν, καθ' ἣν κοινὴ τοῦ ἡμετέρου γένους γλῶσσα πρέπει νὰ ὁρισθῇ ἡ ἀρχαία ἑλληνική. Ἐὰν ἡ ἀρχαιότης ἐκληφθῇ ἐνταῦθα κατά τε τὴν ὕλην καὶ τὸ εἶδος, ἤτοι κατά τε τὸ λεξικὸν καὶ κατὰ τὴν γραμματικήν, ἐννοοῦμεν ἀμέσως ὅτι οἱ τὴν ῥηθεῖσαν γνώμην ἀποφαινόμενοι ἀποφαίνονταί τι ἀδύνατον. Τὸ λεξικὸν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι ὅλως ἀνεπαρκὲς εἰς παράστασιν τῶν πολυαρίθμων ἐννοιῶν, μὲ ὅσας ἡ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων αἰώνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν γενομένη πρόοδος τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν ἐπλούτισε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· ἀνάγκη δὲ πᾶσα νὰ δημιουργηθῶσι πολυάριθμοι νέαι λέξεις εἰς παράστασιν τῶν νεωτέρων ἐκείνων ἐννοιῶν. Ἀλλ' οὕτως ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν μένει πλέον ἀληθῶς ἀρχαία· θέλει ὁμοιάζει ἀρχαῖον ἄγαλμα ἐνδεδυμένον κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νέου συρμοῦ, ἢ ὡπλισμένον μὲ πυροβόλον, ἢ τηλεσκόπιον, ἢ μικροσκόπιον κ. τ. λ., ἀνάγκη ἄρα νὰ νοηθῇ ἐνταῦθα ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα μόνον κατὰ τὸ εἶδος, ἤτοι κατὰ τὴν γραμματικήν.

Ἀλλὰ καί, ἂν κατὰ τὴν περιωρισμένην ταύτην σημασίαν νοηθῇ, ἡ κοινὴ αὐτῆς χρῆσις μένει ἀκατόρθωτος. Πολλοὶ τύποι τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς κατέστησαν ἀπ' αἰώνων εἰς τὸν λαὸν πάντη ξένοι καὶ ἀκατάληπτοι, πολὺ δὲ ἀλλοτριωτέρα κατέστη εἰς αὐτὸν ἡ ἀρχαία σύνταξις· διότι ἡ νέα τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα μιμεῖται τὸ ἀνεπτυγμένον τῶν νεωτέρων τῆς Εὐρώπης γλωσσῶν, ἐκφράζουσα διὰ προθέσεων πολλὰς ἀναφοράς, δηλουμένας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γλώσσῃ διὰ τῆς καταλήξεως, ἀναλύουσα δὲ συνηθέστερον τὰς μετοχάς, εἰς προτάσεις ἀναφορικάς, αἰτιολογικάς, ὑποθετικάς, ἐναντιηματικάς κ.τ.λ., ἡ δ' ἀκριβὴς χρῆσις τῶν ἐγκλίσεων, τῆς ἐνεργητικῆς καὶ τῆς μέσης τῶν ῥημάτων καὶ ἔτι πολλῶν μορίων, ἀπαιτεῖ διακρίσεις οὕτω λεπτάς, ὁποῖαι ὑπερβαίνουσι τὴν δύναμιν τῆς

πνευματικῆς τοῦ λαοῦ δράσεως. Τοιαύτη οὖσα ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τόσον τοῦ λαοῦ ἀλλοτρία, εἶναι ἀπίστευτον ὅτι θέλει ποτὲ καταστῇ καταληπτὴ εἰς αὐτόν, ἀδύνατον δὲ νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὰ στόματα αὐτοῦ. Ὅ, τι καὶ ἂν εἴπωσί τινες, ἀφαρπαζόμενοι μᾶλλον ὑπὸ τῆς ζωηρᾶς φαντασίας ἢ ὁδηγούμενοι ὑπὸ τῆς κρίσεως, ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν δύναται νὰ ἐγερθῇ ἐκ τοῦ τάφου καὶ καταστῇ ζῶσα τοῦ λαοῦ γλῶσσα.

Ὅθεν ὀφείλουσι μὲν οἱ νέοι ὁμογενεῖς, ὅσοι θηρεύουσιν ἐν τοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀνωτέραν παιδείαν, νὰ καταβάλλωσι πᾶσαν σπουδὴν περὶ τὴν ἀπαράμιλλον γλῶσσαν τῶν ἡμετέρων προγόνων καὶ ἀσκῶνται ἐπιμελῶς εἰς τὸ γράφειν αὐτὴν εὐχερῶς καὶ κομψῶς, ἵνα μεταχειρίζωνται αὐτὴν εὐδοκίμως, ὅπου οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης μεταχειρίζονται τὴν ῥωμαϊκήν, εἰς ποιήματα δηλονότι καὶ συγγράμματα συντασσόμενα διὰ τοὺς σοφούς· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ὑπὸ πάντων ἐκμάθησις καὶ κοινὴ χρῆσις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης εἶναι ἀδύνατος, μένει ἀναγκαία καὶ ἀπαραίτητος ἡ διατύπωσις κοινῆς τινος γλώσσης χρησίμου εἰς τὰ λοιπὰ συγγράμματα καὶ ποιήματα, εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος διδασκαλίαν, εἰς τὴν νομοθεσίαν, εἰς τὰς κοινοβουλιακὰς συζητήσεις, εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς τὴν ἐφημεριδογραφίαν καὶ εἰς τὰς διαφόρους τοῦ κοινωνικοῦ βίου σχέσεις. Αὕτη δὲ εἶναι ἡ τρίτη γνώμη, εἰς ἧς τὴν ἐξέτασιν μεταβαίνομεν.

Τὴν τρίτην γνώμην καθ' ἣν ἀνάγκη νὰ διαπλασθῇ ὡς κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα μέση τις μεταξὺ τοῦ χυδαϊσμοῦ τῶν κατὰ τόπον διαλέκτων καὶ τῆς καθαρότητος καὶ γραμματικῆς ἀκριβείας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, ἀσπάζονται ὡς ἐλλογωτέραν οἱ πλεῖστοι τῶν λογίων τοῦ ἔθνους· ἀλλὰ δὲν συμφωνοῦσι πάντες περὶ τοῦ τύπου αὐτῆς, περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς καθαρότητος καὶ τῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν γραμματικὴν ἐγγύτητος.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ κοινὴ αὕτη γλῶσσα πρέπει νὰ ἔχῃ βάσιν τὴν νῦν λαλουμένην, ἵνα μὴ καταστῇ τοῦ λαοῦ ἀλλοτρία· ἀλλ' ἐν ταὐτῷ πρέπει νὰ καθαρισθῇ τῶν κατὰ τόπους ποικίλων χυδαϊσμῶν καὶ ῥυθμισθῇ κατὰ τὸν κοινὸν τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς τύπον ἐπὶ τοσοῦτον, ἐφ' ὅσον ἡ ῥύθμισις εἶναι δυνατή, ἤτοι ἐφ' ὅσον ἡ κατάληψις καὶ ἡ κατὰ μικρὸν εἰς κοινὴν χρῆσιν εἰσαγωγὴ τῆς οὕτως ἐρρυθμισμένης γλώσσης δὲν ὑπερβαίνει τὴν νοητικὴν τοῦ λαοῦ δύναμιν. Ὁ κανὼν οὗτος ἁπλῶς οὕτω τιθέμενος εἶναι ὀρθός· ἀλλ' ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ εἰς τὰ καθ' ἕκαστον παρέχει πολλὰς δυσκολίας καὶ γεννᾷ νέαν διαίρεσιν τῶν γνωμῶν. Ἀπ' ἀρχῆς τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος πολλὰ περὶ τούτου ἐγράφησαν. Πρὸ τῆς ἑλληνικῆς μάλιστα ἐπαναστάσεως ὁ Κοραῆς, ὁ Κοδρικᾶς, Νεόφυτος ὁ Δούκας, ὁ Γαζῆς, ὁ Φαρμακίδης, ὁ ἰατρὸς Κανέλλος καὶ ἄλλοι κατέστησαν τὸ περὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης ζήτημα ὑπόθεσιν σπουδαίων διατριβῶν καὶ πολλῶν φιλεριστικωτέρων ἐν ταῖς φιλολογικαῖς ἐφημερίσιν ἄρθρων· ὑπερενίκα δὲ ἡ γνώμη τοῦ Κοραῆ, πρὸς ἣν οἱ πλεῖστοι τῶν λογίων ἀπέκλινον. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων κατέπαυσε τὸν περὶ γλώσσης ἐκεῖνον διὰ γραφίδος καὶ μέλανος πόλεμον, ὃν διεδέχθη ὁ ὑπὲρ πολιτικῆς ἀνεξαρτησίας διὰ ξίφους καὶ αἵματος· ἀπὸ δὲ τῆς περατώσεως τούτου ἐπικρατεῖ εἰς τὰς περὶ γλώσσης δοξασίας τῶν λογίων ὁμογενῶν ἀληθὴς ἀναρχία, τῶν μὲν ἀποκλινόντων εἰς τὸν δημοτικώτερον τύπον, τῶν δὲ ἀναρριχωμένων πρὸς τὸν ἀρχαῖον, τῶν δὲ κρᾶμά τι τύπων ἀρχαίων καὶ νέων, ἐκλεκτῶν καὶ χυδαίων, ἀκρίτως ἀσπαζομένων, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματι, ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ καὶ πολλάκις ἐν τῇ αὐτῇ περιόδῳ ἀρχαίους τύπους μετὰ νέων χυδαίων ἀηδῶς μιγνυόντων. Πάντες αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπὸ τῆς ἀναρχίας ταύτης ἀπαλλαγῆς· ἀλλὰ πῶς κατορθοῦται αὕτη; Ἡ φύσις, ἢ ἡ τύχη τοῦ ἑλληνικοῦ γένους εἶναι

παράδοξος. Ὡς ἐπὶ τοῦ ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς του ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος πολλοὶ μὲν γενναῖοι καὶ εἰς τὴν πατρίδα ἀφωσιωμένοι ἄνδρες ἀνεφάνησαν, μεγάλα κατορθώσαντες ἔργα καὶ μεγάλων ἐπαίνων ἀξιωθέντες, οὐδεὶς ὅμως ἀνεδείχθη ὑπερέχων τῶν ἄλλων ὑπεροχὴν τοιαύτην, ὁποία ἦτο ἱκανὴ ἵνα ἑλκύσῃ πρὸς αὐτὸν τὴν κοινὴν πάντων ἐμπιστοσύνην, καὶ τὸν καταστήσῃ κέντρον ἑνότητος τῆς ὅλης πρὸς τὸν σκοπὸν ἐνεργείας τοῦ ἔθνους, οὕτω καὶ εἰς τὸν πνευματικὸν ὑπὲρ τῆς διαπλάσεως κοινῆς, τοῦ ἔθνους γλώσσης ἀγῶνα πολλοὶ μὲν λόγου ἄξιοι ἐφάνησαν ἀγωνισταί, πολύ τι ἢ ὀλίγον εἰς τὴν διόρθωσιν καὶ τὸν πλουτισμὸν αὐτῆς συντελέσαντες, οὐδεὶς ὅμως ἴσχυσε νὰ ἑνώσῃ ὑπὲρ τῆς γνώμης του πάσας τῶν λογίων ὁμογενῶν τὰς ψήφους, καὶ διὰ τῶν ἰδίων του βημάτων νὰ χαράξῃ τὴν ὁδόν, ἣν ἤθελον βαδίσει πάντες, ἢ οἱ πλεῖστοι λόγιοι ἕλληνες. Οὕτω τῶν πραγμάτων ἐχόντων, τίς ἐλπὶς ὑπολείπεται ὅτι ἡ προβαλλομένη ἐνταῦθα ὑπ' ἐμοῦ γνώμη θέλει ἀξιωθῇ πλειοτέρας ἐπιδοκιμασίας; Οὐδεμία τοιαύτη ἐλπὶς ἤθελεν ὑπάρχει, ἐὰν ἡ γνώμη αὕτη ἦτο ἰδία τις ἐπίνοια· ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν ἐκφέρω γνώμην ἰδίαν, μᾶλλον δὲ τὸ συναγόμενον τῆς παρατηρήσεως τοῦ τρόπου τοῦ γράφειν, ὃν οἱ πλεῖστοι καὶ κριτικώτεροι τῶν λογίων, μικρῶν τινων διαφορῶν ἐξαιρουμένων, σιωπηλῶς παραδέχονται. Παρατηροῦνται μὲν ἐκκλίσεις τινὲς καὶ ἐκτροπαὶ ἀπὸ τῆς σχεδιαζομένης ἐνταῦθα τροχιᾶς, παρ' ἄλλοις λογίοις ἄλλαι· ἀλλὰ ταύτας λογιστέον ὡς τὰς διαταράξεις ἐκείνας τῶν κινουμένων οὐρανίων σωμάτων, ἃς τυχαῖαι καὶ μεταβληταὶ ἐπιδράσεις ἄλλων τινῶν σωμάτων παράγουσι, καὶ ἃς ἀφαιροῦντες οἱ ἀστρονόμοι εὑρίσκουσι τὴν κανονικὴν αὐτῶν τροχιάν.

Καθόλου παραδέχομαι τὸν ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Κοραῆ ἔν τισι τῶν ἐπιστολῶν του τεθέντα κανόνα ὅτι ἕκαστος ὀφείλει γράφων νὰ γράφῃ οὕτως, ὥστε ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφομένων

νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαχθῇ γραμματική τις τῆς γλώσσης· τοῦτο σημαίνει ὅτι ὀφείλει ὁ γράφων νὰ εἶναι τοὐλάχισΊον σύμφωνος ϖρὸς ἑαυτόν, ἤτοι ν' ἀκολουθῇ σΊαθερῶς κανόνας τινάς, ἑπομένως νὰ μὴ μεταχειρίζηται ἄλλοτε ἄλλους τύπους καὶ ἄλλοτε ἄλλον τρόπον συντάξεως, ὁτὲ μὲν αἰρόμενος ὑπόπΊερος εἰς τὰς ὑπερνεφεῖς κορυφὰς τοῦ ἀρχαίου Ἑλικῶνος, ἄλλοτε δὲ καταπίπΊων εἰς τὰ χθαμαλὰ ϖεδία, ἅτινα γεωργεῖ ὁ ὄχλος ϖρὸς ὑλικήν του τροφήν· ὁτὲ μὲν ἀντλῶν ἐκ τῆς ΚασΊαλίας ἢ Ἱπποκρήνης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνισμοῦ, ἄλλοτε δὲ ἐκ τῶν ἰλυωδῶν τεναγῶν τοῦ χυδαϊσμοῦ. Τὸν κανόνα τοῦτον θέλω ἔχει ὑπ' ὄψιν, σχεδιάζων ἐν τοῖς ἑξῆς τὸν τύπον τῆς κοινῆς ἡμῶν γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῆς γλώσσης θεωροῦνται δύο τινά, ἡ ὕλη καὶ τὸ εἶδος, θέλω λαλήσει ϖερὶ ἑκατέρων ἐν ἄλλῳ ἄρθρῳ.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 31 αὐγούσΊου 1860.

Ὁ φίλος ὑμῶν

ΦΙΛΙΠΠΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.

[Marinos P. Vrétos, *Ἐθνικὸν ἡμερολόγιον διὰ τὸ ἔτος 1863*, p. 108-114.]

ἈΓΓΕΛΊΑΙ.

ὈΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΪ́ΟΝ

Ν. Ἀ. ΟἸΚΟΝΟΜΟΠΟΥ̓ΛΟΥ, ὈΦΘΑΛΜΙΑΤΡΟΥ̃.

Εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς ἐν Παρισίοις εἰς τὰ ὀφθαλμολογικὰ νοσήματα, ἤδη διευθυντὴς τῆς ὀφθαλμιατρικῆς κλινικῆς τοῦ Ζαννείου Νοσοκομείου, δέχεται 8-10 π. μ. καθ' ἑκάστην ἐν τῷ ὀφθαλμιατρείῳ του, ὁδὸς Εὐριπίδου καὶ Αἰσχύλου, ἀριθμὸς 45, ἘΝ ἈΘΉΝΑΙΣ, ὄπισθεν τοῦ Βαρβακείου.

Ὁ ΠΑΘΟΛΌΓΟΣ ἸΑΤΡῸΣ Ἀ. ΖΑΦΕΙΡΊΔΗΣ.

Μετὰ τεσσαρακονταετῆ ἐξάσκησιν τοῦ ἐπαγγέλματός του ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ, ἐγκατεστάθη ὁριστικῶς ἐνταῦθα, δέχεται δὲ ἀσθενεῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ του 8-10 π. μ. καὶ 2-4 μ.μ. — Ὁδὸς Κορίννης, 3.

ΚΈΡΔΟΣ 300,000 ΧΡ. ΦΡΆΓΚΩΝ.

Τὴν 19ην 7βρίου ε. ε. γενήσεται ἡ κλήρωσις τοῦ λαχειοφόρου δανείου τῶν σιδηροδρόμων Ῥωμυλίας.

Τίτλοι τοῦ ἀνωτέρω δανείου παρὰ τῷ γραφείῳ τοῦ κ. Ἰ. Φωτίου ἐπὶ προκαταβολῇ δρ. 4.

Ἐντιμοτάτη κυρία ἔχουσα τὰς ἀρίστας συστάσεις ζητεῖ οἰκοτρόφους. Πληροφορίαι εἰς τὸ γραφεῖόν μας.

ὝΔΩΡ ΛΟΥΤΡΑΚΊΟΥ.

Τὸ σωτήριον κατὰ τῆς ψαμμιάσεως, λιθιάσεως καὶ σΊομαχικῶν νοσημάτων ὕδωρ Λουτρακίου κομίζω καθ' ἑκάσΊην ἐκ τῆς κεντρικῆς πηγῆς εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ΣΊαδίου καὶ ἔναντι ὑπουργείου Ἐσωτερικῶν κειμένην Ἀποθήκην μου, καὶ ἐν Πειραιεῖ εἰς τὸ βιβλιοπωλεῖον τοῦ κ. Π. Μαρκέτη, πλατεῖα Καραϊσκάκη.

Ἡ δαμιτζάνα δραχμὰς 4, ἡ χιλιάρικη λεπΊὰ 60, ἡ φιάλη λεπΊὰ 35.

Δημήτριος ἈποσΊολίδης
ἐκ Λουτρακίου.

ΠΩΛΕΙ͂ΤΑΙ ἐν Ἀρεοπόλει εἰς συμφέρουσαν τιμὴν ἡ μεγάλη οἰκία μετὰ τοῦ κήπου αὐτῆς τοῦ κ. Παναγιώτου Β. Ῥεμπάκου. Πληροφορίαι εἰς τὸν ἴδιον ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ Καφενείῳ Λέκα.

Πωλεῖται ἵππος καλός. Πληροφορίαι εἰς τὸ Ζυθοποιεῖον Μπαχάουερ.

Ἐνοικιάζονται δωμάτια ὄπισθεν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀριθ. 7, Πευκάκια.

ΓΕΩΡΓΙΚῊ ΣΧΟΛῊ

ἘΜΠΟΡΙΚΗ͂Σ ΚΑῚ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ͂Σ ἈΚΑΔΗΜΊΑΣ.

Ἐγγραφαὶ ἀπὸ 20 αὐγούσΊου καὶ ἑξῆς.

Προγράμματα σΊέλλονται παντὶ τῷ αἰτοῦντι ἀνεξόδως. Πληροφορίαι ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἀκαδημίας, πλατεῖα Κάνιγγος.

ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΛΑΡΥΓΓΟΣ-ῬΙΝΟΣ-ὨΤΩΝ.

Ὁ ἸΑΤΡῸΣ ΜΙΧΑῊΛ ΜΑΓΚΑΚΗΣ

εἰδικῶς σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ *καὶ* Γαλλίᾳ *τὰ νοσήματα ταῦτα δέχεται καθ' ἑκάστην* 9-10 *π. μ. καὶ* 3-5 *μ. μ.*
Διασταύρ. ὁδῶν Νικηταρᾶ 9 *καὶ* Θεμιστοκλέους 8.

Σ. ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ.

Ἰ*ατρὸς ἐν τῷ* Δημοτικῷ Βρεφοκομείῳ Ἀθηνῶν, *πρώην δὲ ἐπιμελητής, εἰδικῶς τελειοποιηθεὶς ἐν ἑσπερίᾳ εἰς τὰ παιδικὰ καὶ ὀρθοπαιδικὰ νοσήματα. Δέχεται ἀπὸ* 2-5 *μ. μ.* — Ὁδὸς Πειραιῶς, 23.

ΝΕΥΡΙΚΑ ΚΑΙ ΦΡΕΝΙΚΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ.

ἈΝΤΩΝΙΟΣ Γ. ΜΑΥΡΟΥΚΑΚΗΣ ἸΑΤΡΟΣ,

Ὁδὸς Αἰόλου καὶ Κολοκοτρώνη, 94.

Ἐ*φαρμογὴ πασῶν τῶν νεωτάτων θεραπευτικῶν μεθόδων, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ ὑπνωτισμοῦ καὶ πάντων τῶν εἰδῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.*

Τὸ *ἠλεκτροθεραπευτήριον συνεπληρώθη διὰ νεωτάτων ἠλεκτρικῶν μηχανῶν.*

Ὧ*ραι ἐπισκέψεων·* 10-12 *π. μ. καὶ* 5 1/2-7 *μ. μ.*

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΣΑ *πτυχιοῦχος τῆς γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς, ἔχουσα ἀρίστας συστάσεις, ζητεῖ παραδόσεις διὰ δεσποινίδας καὶ μικρὰ παιδία.* Ἀ*πευθυντέον ὁδὸς* Δαιδάλου *ἀριθ.* 24, *συνοικία* Πλάκας.

ἘΘΝΙΚῊ ἈΓΩΓΉ

ἘΚΔΊΔΕΤΑΙ ΔΊΣ ΤΟΥ͂ ΜΗΝΌΣ

ΣΥΝΤΆΚΤΑΙ ΚΑῚ ΣΥΝΕΡΓΆΤΑΙ, ΟἹ ἘΠΙΦΑΝΈΣΤΕΡΟΙ
ΤΩ͂Ν ΛΟΓΊΩΝ ἘΠΙΣΤΗΜΌΝΩΝ
ΚΑῚ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩ͂Ν.

Ἀποτελεῖται ἐκ 16 μεγάλων σελίδων καλλιτεχνικῶς τυπωμένων μετὰ τετρασελίδου δελτίου.

Περιέχει ἄρθρα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐθνικὴν ἀνάπλασιν. — Ἱστορικὰς μελέτας. — Βιογραφίας. — Ἐπιστημονικὰς διατριβάς. — Περιγραφὰς τῆς ἀπανταχοῦ τοῦ κόσμου ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως. — Διηγήματα μορφωτικά. — Ποιήματα. — Δραματικὰ ἔργα ἐθνικῶν ὑποθέσεων κτλ.

Εἰς δὲ τὸ δελτίον : Χρονικὰ τῆς ἀνὰ τὴν ὑφήλιον πνευματικῆς κινήσεως. — Βιογραφίας. — Ἀλληλογραφίαν. — Ἐρωτήματα καὶ προβλήματα.

Συνδρομὴ ἐτησία Ἐσωτερικοῦ δραχ. 7 (διὰ τοὺς διδασκάλους 5). — Ἐξωτερικοῦ φρ. χρ. 8 (διὰ τοὺς διδασκάλους 5).

Ἓν φύλλον δωρεὰν ὡς δεῖγμα ἀποστέλλεται πρὸς πάντα ζητοῦντα αὐτὸ δι' ἐπιστολικοῦ δελταρίου.

ἙΛΛΗΝΙΚῸΝ ἘΚΠΑΙΔΕΥΤΉΡΙΟΝ

ΔΗΜΗΤΡΊΟΥ Ν. ΜΑΚΡΗ͂.

Ἐγγραφαὶ καὶ πληροφορίαι καθ' ἑκάστην ἐν ὁδῷ Πανεπιστημίου, ἀρ. 26.

ΝΟΣΗΜΑΤΑ ΛΑΡΥΓΓΟΣ-ΡΙΝΟΣ-ΩΤΩΝ.

Ο ΙΑΤΡΟΣ ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΓΚΑΚΗΣ

εἰδικῶς σπουδάσας ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ τὰ νοσήματα ταῦτα δέχεται καθ' ἑκάσΊην 9-10 π. μ. καὶ 3-5 μ. μ.

ΔιασΊαύρ. ὁδῶν Νικηταρᾶ 9 καὶ ΘεμισΊοκλέους 8.

Σ. ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΙΔΙΑΤΡΟΣ.

Ἰατρὸς ἐν τῷ Δημοτικῷ Βρεφοκομείῳ Ἀθηνῶν, πρώην δὲ ἐπιμελητής, εἰδικῶς τελειοποιηθεὶς ἐν ἑσπερίᾳ εἰς τὰ παιδικὰ καὶ ὀρθοπαιδικὰ νοσήματα. Δέχεται ἀπὸ 2-5 μ. μ. — Ὁδὸς Πειραιῶς, 23.

ΝΕΥΡΙΚΑ ΚΑΙ ΦΡΕΝΙΚΑ ΝΟΣΗΜΑΤΑ.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ Γ. ΜΑΥΡΟΥΚΑΚΗΣ ΙΑΤΡΟΣ,

Ὁδὸς Αἰόλου καὶ Κολοκοτρώνη, 94.

Ἐφαρμογὴ πασῶν τῶν νεωτάτων θεραπευτικῶν μεθόδων, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ ὑπνωτισμοῦ καὶ πάντων τῶν εἰδῶν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ.

Τὸ ἠλεκτροθεραπευτήριον συνεπληρώθη διὰ νεωτάτων ἠλεκτρικῶν μηχανῶν.

Ὧραι ἐπισκέψεων· 10-12 π. μ. καὶ 5 1/2-7 μ. μ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΣΣΑ *πΊυχιοῦχος τῆς γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς, ἔχουσα ἀρίσΊας συσΊάσεις, ζητεῖ παραδόσεις διὰ δεσποινίδας καὶ μικρὰ παιδία. Ἀπευθυντέον ὁδὸς Δαιδάλου ἀριθ. 24, συνοικία Πλάκας.*

ἘΘΝΙΚῊ ἈΓΩΓΉ

ἘΚΔΊΔΕΤΑΙ ΔῚΣ ΤΟΥ͂ ΜΗΝΌΣ

ΣΥΝΤΆΚΤΑΙ ΚΑῚ ΣΥΝΕΡΓΆΤΑΙ, ΟἹ ἘΠΙΦΑΝΈΣΤΕΡΟΙ
ΤΩ͂Ν ΛΟΓΊΩΝ ἘΠΙΣΤΗΜΌΝΩΝ
ΚΑῚ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΩ͂Ν.

Ἀποτελεῖται ἐκ 16 μεγάλων σελίδων καλλιτεχνικῶς τυπωμένων μετὰ τετρασελίδου δελτίου.

Περιέχει ἄρθρα ἀναφερόμενα εἰς τὴν διὰ τῆς ἀγωγῆς ἐθνικὴν ἀνάπλασιν. — Ἱσῖορικὰς μελέτας. — Βιογραφίας. — Ἐπισῖημονικὰς διατριβάς. — Περιγραφὰς τῆς ἁπανταχοῦ τοῦ κόσμου ἐκπαιδευτικῆς κινήσεως. — Διηγήματα μορφωτικά. — Ποιήματα. — Δραματικὰ ἔργα ἐθνικῶν ὑποθέσεων κτλ.

Εἰς δὲ τὸ δελτίον : Χρονικὰ τῆς ἀνὰ τὴν ὑφήλιον πνευματικῆς κινήσεως. — Βιογραφίας. — Ἀλληλογραφίαν. — Ἐρωτήματα καὶ προβλήματα.

Συνδρομὴ ἐτησία Ἐσωτερικοῦ δραχ. 7 (*διὰ τοὺς διδασκάλους* 5). — *Ἐξωτερικοῦ φρ. χρ.* 8 (*διὰ τοὺς διδασκάλους* 5).

Ἓν φύλλον δωρεὰν ὡς δεῖγμα ἀποσῖέλλεται πρὸς πάντα ζητοῦντα αὐτὸ δι' ἐπισῖολικοῦ δελταρίου.

ἘΛΛΗΝΙΚῸΝ ἘΚΠΑΙΔΕΥΤΉΡΙΟΝ

ΔΗΜΗΤΡΊΟΥ Ν. ΜΑΚΡΗ͂.

Ἐγγραφαὶ καὶ πληροφορίαι καθ' ἑκάσῖην ἐν ὁδῷ Πανεπισῖημίου, ἀρ. 26.

Ἐνοικιάζεται οἰκία ἐκ τριῶν δωματίων παρὰ τοὺς Ἀμπελοκήπους καὶ πλησίον τῆς ἐπαύλεως Θών. Πληροφορίαι παρὰ τῷ κ. Ἰωάν. Ζαχαρίᾳ, πεταλωτῇ, ὁδὸς Λυκούργου, ἀριθ. 17.

[Journal *Hestia* du 19 septembre 1898.]

TABLE DES MATIÈRES.

BIBLIOTHÈQUE
DE
L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES.

COLLECTION
DE GRAMMAIRES, VOCABULAIRES, MANUELS
PUBLIÉS PAR MM. LES PROFESSEURS
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES.

Tome I. Manuel de la langue tamoule. Grammaire, textes, vocabulaire, par Julien Vinson. In-8° écu . . . . 7 fr.

Tome II. La langue wolof, par J.-B. Rambaud. In-8° écu . . . . . 2 fr. 50

Tome III. Morceaux choisis en grec savant du xix° siècle réunis et publiés par Émile Legrand. Textes en prose. In-8° écu.

Legrand (Ém.), professeur à l'École des Langues orientales vivantes. — Recueil de poëmes historiques en grec vulgaire, relatifs à la Turquie et aux Principautés danubiennes, publiés, traduits et annotés. In-8° . . . . 15 fr.

—— Éphémérides Daces, ou histoire de la guerre de quatre ans (1736-1739) entre les Turcs et les Russes, par C. Dapontès, secrétaire de Constantin Maurocordato, hospodar de Valachie. Texte grec et traduction, 3 vol. in-8° . . . . 47 fr. 50

—— Complainte d'Ali de Tébélen, pacha de Janina, poëme historique en dialecte épirote. In-8° . . . . 3 fr. 50

—— Cent dix lettres grecques de François Filelfe, publiées d'après le *Codex Trivulzianus* 873, avec traduction, notes et commentaire. In-8° . . . . 20 fr.